

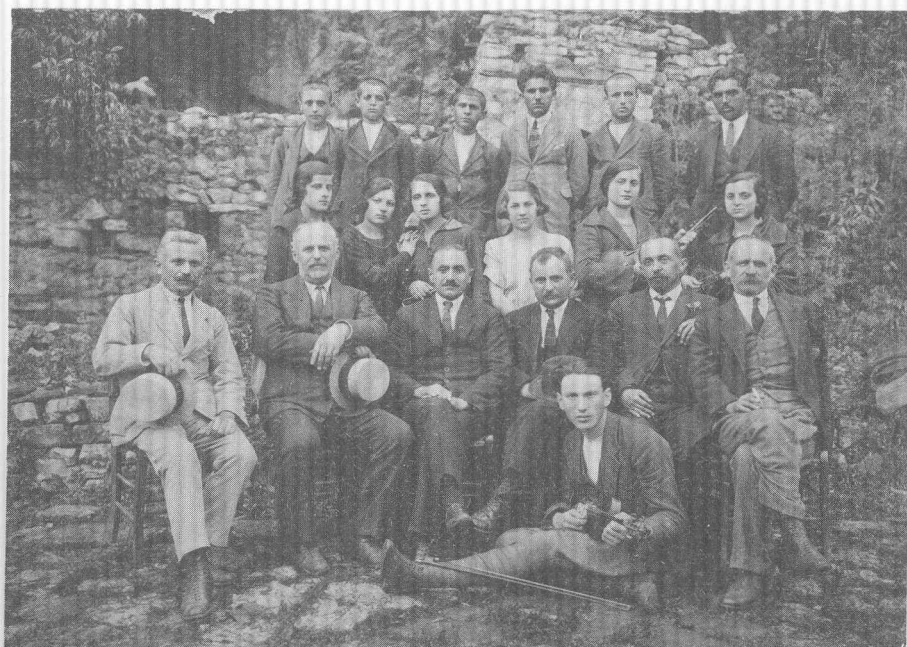
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΔΩΡΕΑ
ΠΑΝΟΥ ΤΖΙΟΒΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗ

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

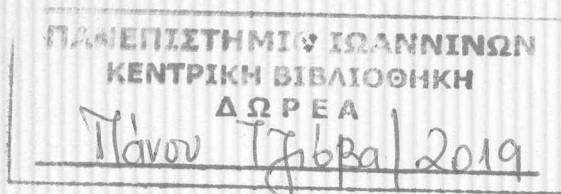
ΤΟΜΟΣ Ε΄

1923 - 1924

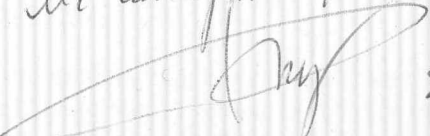
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1993

Έξωφυλλο: Καθηγητές, δάσκαλοι κι απόφοιτοι του Τριταξίου Διδασκαλείου Ιωαννίνων (σχολ. έτους 1924-25.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
Όπλαρχηγού Πουτέτση 23
Ιωάννινα 453 32
Τηλ. 28.315

Το δαμάσκημό μου είναι
Κώστα Νικηταΐδης
Συγγράμματα Προσφορά
Με' αληθινά μου

26-11-93

Στο χωριό μου, στο Ζαγόρι και στους ανθρώπους του

ΔΩΡΕΑ
ΠΑΝΟΥ ΤΖΙΟΒΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ διετία τοῦ 1923-1924 ἦταν γιὰ τὴν Ἑλλάδα «ἡ ἐπόμενη μέρα» τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν ἐρειπίων. Διωγμένη ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, σύρθηκε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ της στὶς ἀκτὲς τῆς Ἰωνίας, πίσω της οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες τῶν προσφύγων, τὰ χαμένα ὄνειρα, ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, οἱ μαραμένες δάφνες μιᾶς νικηφόρας τριετίας, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀγκυρὰ εἶχε φτάσει, στὴν καρδιά τοῦ θηρίου, ἄπλωσε τὰ χέρια της νὰ τὴν ἀκουμπήσει, δὲ μπόρεσε, κουράστηκε κι ἔπεσε, πληρώνοντας βαρὺ τίμημα θυσίας. Ἐκεῖ τὴν ὁδήγησαν τὰ λάθη τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς ἡγετίων, ἐκεῖ τὴν ὁδήγησε ἡ κατάρρα τοῦ Διχασμοῦ... Τὰ καράβια τῆς σωτηρίας μάζευαν τοὺς ναυαγισμένους στὰ Μικρασιατικὰ παράλια, στρατιῶτες καὶ ξεριζωμένους, τοὺς ἀποβίβαζαν στ' ἀπέναντι νησιά κι ἔτρεχαν πάλι νὰ προλάβουν, γιὰ νὰ περισώσουν ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὶς σφαγὲς τῶν τουρκικῶν ὁρδῶν, κάτω ἀπὸ τὰ ἀπαθὴ βλέμματα τῶν «συμμάχων» μας συνέβαιναν αὐτὰ, ἐκεῖ ἦταν τὰ καράβια τους, ὄχι γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταγράψουν τὸ χάλασμό, ν' ἀκούσουν τὸν ἐπιθανάτιο ρόγχο της...

Κι ἦρθε ὕστερα ἡ «Ἐπανάσταση», νὰ βάλει τάξη στὸ χάος ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἑλλάδα, ν' ἀνασυντάξει πρῶτα τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ, νὰ τὰ παρατάξει στὸν Ἑβρο, γιὰ νὰ σταματήσει τὸν Κεμάλ, ζητοῦσε τώρα ὅλη τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία· τὸ θαῦμα ἐγινε, μὲ ἀγῶνες καὶ κόπους στήθηκε ὀρθία ἡ στρατιὰ τοῦ Ἑβρου, ἔτοιμη νὰ καταφέρει ἀποφασιστικὸ χτύπημα στὴν τουρκικὴ βουλιμμία. Στὸ μεταξὺ ἔπρεπε νὰ καταλαγιάσει ἡ λαϊκὴ ἀγανάκτηση γιὰ τοὺς αἰτίους τῆς μεγάλῃς καταστροφῆς, ὑπῆρχαν φόβοι ἀνατροπῆς τῶν πάντων, ἔτσι δικάστηκαν, καταδικάστηκαν καὶ ἐκτελέστηκαν οἱ ἔξ, δὲν ἦταν αὐτοὶ μόνο ὑπεύθυνοι, ἔτυχε νὰ διαχειρίζονται τὴν ἐξουσία, ἔκαναν σφάλματα, τὰ πλήρωσαν μὲ τὴ ζωὴ τους.

Ἡ «Ἐπανάσταση», ποὺ εἶχε νὰ ἐπιλύσει τὰ τεράστια προβλήματα, τῆς ἀναδιοργάνωσης τοῦ στρατοῦ, τῆς περιθάλψης τῶν χιλιάδων προσφύγων καὶ τῆς ἐνταξίς τους στὸ περιβάλλον καὶ τὶς συνθήκες τῶν χώρων ἀποκατάστασής τους, τῆς ἐμπέδωσης τῆς ἀσφάλειας καὶ τῆς ἀνόρθωσης τῆς κατεστραμμένης ἀπὸ τὸν πόλεμο οἰκονομίας, χρειαζόταν τὴ συμπαράσταση ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ὁποία καὶ ζήτησε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ πῆρε τὴν ἐξουσία στὰ χέρια της. Δυστυχῶς δὲν πέτυχε νὰ τὴν ἐξασφαλίσει. Ὁ Διχασμὸς εἶχε διαβρώσει τὶς ψυχές, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ εἶχε γίνει πρὸ βαθύτερος, δύσκολα νὰ μονιάσουν οἱ Ἕλληνες, νὰ πάψουν νὰ θεωροῦν τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους ὡς ἐχθροὺς τῶν ἰδίων καὶ τῆς πατρίδας, δὲν βοήθησε ἔξ ἄλλου καὶ ἡ πολιτεία τῆς «Ἐπανάστασης» γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ κατασίγαση τῶν παθῶν καὶ ἡ ποθητὴ γαλήνη· ἄρχισε σιγά-σιγά νὰ διολισθαίνει πρὸς τὴν κομματικοποίηση, γιὰ νὰ καταλήξει σὲ πλήρη ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ βενιζελικὴ παράταξη. Ἔτσι, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ χαίρετίστηκε ἀπὸ τὸν τύπο καὶ τῶν δυὸ παρατάξεων ὡς ἀναγκαῖα ἢ ἐπέμβασίς της γιὰ τὴ σωτηρία τῆς χώρας, δὲν ἄργησε ὁ ἀντιβενιζελικὸς κόσμος, μὲ νωπὲς ἀκόμα τὶς πληγὲς ἀπὸ τὰ πλήγματα ποὺ δέχτηκε, νὰ τὴν κατηγορεῖ γιὰ ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ χώρα καὶ νὰ θεωρεῖ καὶ πάλι ὑπεύθυνον τὸ Βενιζέλο, πίστευε ὅτι αὐτὸς κινοῦσε τὰ νήματα τῆς δράσης τῆς «Ἐπανάστασης». Ὁ διορισμὸς του ὡς ἐκπρο-

σώπου της Ελλάδας στη Διάσκεψη της Λωζάννης για την υπογραφή της «Συνθήκης ειρήνης» με την Τουρκία, ενίσχυσε αυτή την πεποίθηση, παρόλο που η εκεί παρουσία του Βενιζέλου προφύλαξε τη χώρα από πολλά δεινά.

Η υπογραφή της «Συνθήκης ειρήνης» δεν ήταν το μόνο, μεγάλης σημασίας γεγονός, που σημάδεψε την κρίσιμη διετία 1923-1924. Πλήθος άλλων ήρθαν να προστεθούν, πολλά φόρτισαν την ατμόσφαιρα και δημιούργησαν δύσκολες καταστάσεις για τη χώρα, κι άλλα την οδήγησαν, με τις τομές που έγιναν, σε νέες ιστορικές κοίτες. Το έγκλημα της Κακαβιάς και η ιταλική επίθεση κατά της Κέρκυρας, η άντεπανάσταση του Οκτωβρίου του 1923, η εκθρόνιση του Γεωργίου και η ανακήρυξη της Δημοκρατίας, οι εκλογές του 1924 με τη μονόπλευρη εθνοσυνέλευση, λόγω της αποχής των αντιβενιζελικών, είναι τα κυριότερα γεγονότα που έναπόθεσαν τη σφραγίδα τους στην κρίσιμη διετία 1923-1924.

Μερικά από τα γεγονότα αυτά διαδραματίστηκαν στον Ήπειρωτικό χώρο, όπως το έγκλημα της Κακαβιάς ή είχαν την αφετηρία τους στα Γιάννινα, παράδειγμα η άντεπανάσταση του 1923· και οι δυο αρχηγοί της είχαν διατελέσει διοικητές της VIIIης Ήπειρωτικής μεραρχίας κι είχαν τις διασυνδέσεις τους με ανώτερα στελέχη του στρατού. Υπήρξαν όμως κι άλλα που κάλυπταν, βέβαια, όλοκληρο τον ελληνικό χώρο, εκδηλώθηκαν, όμως, με ιδιαίτερη έξαρση στην Ήπειρο κι αποτέλεσαν μία από τις μεγάλες πληγές της. Αναφέρομαι κυρίως στη ληστειά που τόσες συμφορές προξένησε στην ακριτική αυτή περιοχή· αποσάθρωσε την ασφάλεια, επέφερε βαρεία τραύματα στην οικονομία και το χειρότερο: καταρράκωσε την αξιοπιστία του κράτους, οδήγησε ανώτερα και κατώτερα στελέχη της κρατικής μηχανής σε συνεργασία με τους ληστές και διέβρωσε σημαντικό τμήμα της γιαννιώτικης κοινωνίας, ακόμα και βουλευτές κατηγορήθηκαν ως συνεργάτες των ληστών, κυρίως των Ρετζαίων, αυτοί διοικούσαν από τα παρασκήνια, είτε από το βουνό, όταν σκόρπιζαν την τρομοκρατία στην Ήπειρο, είτε από τα στρατηγεία τους στα Γιάννινα, όταν άμνηστεύτηκαν. Συνακόλουθο της ληστοκρατείας ήταν η αποσπασματικότητα, από την οποία άρχετα δεινοπάθησε ο αγροτικός κυρίως πληθυσμός.

Πέρα απ' αυτά κι άλλα προβλήματα είχαν ν' αντιμετωπίσουν τα Γιάννινα. Η επάνοδος π.χ. του μητροπολίτη Σπυρίδωνα Βλάχου στο θρόνο του, δημιουργήσε έντονες αντιδράσεις, από μερίδα των κατοίκων της πόλης, οι οποίες εκδηλώθηκαν με διάφορους τρόπους και σε μεγάλο μήκος χρόνου. Οι πρώτες συλλήψεις, ύστερα, κομμουνιστών, χωρίς έπαρκη στοιχεία ένοχής, ή καταδίκη άρχετων και ή απόλυσή τους, δίχασαν τη γιαννιώτικη κοινωνία, ή οποία μέσω του τύπου, του αντιβενιζελικού κυρίως, επέκρινε τη στάση των άρχων για μη νόμιμες ενέργειες.

Όλα αυτά τα γεγονότα, γενικά και τοπικά, διαμορφώνουν και τη συμπεριφορά των οικογενειών του Πέτρου Κωστίδη και του Γιάγκου Κεϊβανίδη, που πρωταγωνιστούν στην εξέλιξη της μυθιστορίας, αγωνίζονται να συνταιριάσουν το παλιό με το νέο, τ' ήθη και έθιμα των γηγενών μ' εκείνα που έφεραν οι προσφυγικοί πληθυσμοί από τη Μικρασία, και να λύσουν το πλήθος των προβλημάτων που τους απασχολούν.

Και τον τόμο αυτό -αυτοέκδοση- όπως και τους προηγούμενους, παραχωρώ στο Πνευματικό Κέντρο «Κώστας Λαζαρίδης», προς ενίσχυση των σκοπών του.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Γιάννινα, Νοέμβριος 1993

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Τὸ 1923 βρῆκε τὴν Ἑλλάδα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κρισιμότερες καμπὲς τῆς νεότερης ἱστορίας της. Ἡττημένη ἀπὸ τὸν Κεμάλ, διωγμένη ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, ὅπου εἶχε θάψει τὰ ὄνειρα γενεῶν, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, καὶ ἐκεῖ εἶχαν συντριβεῖ οἱ ἐλπίδες της ν' ἀνακτήσει τὴν Κωνσταντινούπολη, μιὰ δρασκελιά τόπος ἦταν, ἡ Ἑλλάδα, λοιπόν, συντριμμένη, καταστραμμένη οἰκονομικά, ἐρείπιο πές, ἀγωνιζόταν νὰ σκεπάσει κάτω ἀπὸ τὰ ράκη της τὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες τῶν προσφύγων. Ἀντίκρυζε μὲ δέος τὸ 1923, ὄντας ὑποχρεωμένη ν' ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα ποὺ δημιούργησε ὁ πόλεμος καὶ ἡ καταστροφὴ ταυτόχρονα ἐξαντλοῦσε καὶ τὴν τελευταία οἰκονομικὴ της ἱκμάδα γιὰ νὰ συντηρήσει τὴ Στρατιὰ τοῦ Ἑβρου, πειθαρχημένη καὶ ἐτοιμοπόλεμη, ὁ Κεμάλ ἀπειλοῦσε νὰ καταλάβει καὶ τὴ Δυτικὴ Θράκη, κι ὅ,τι ἡ δική μας ἀνικανότητα θὰ τοῦ πρόσφερε. Στὸ διπλωματικὸ πεδίο, στὴ Λωζάννη, ἔδινε ἄλλη μάχη γιὰ νὰ περισώσει ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωμένα ἐδάφη, ἀποκτημένα στὴ διάρκεια μιᾶς δεκάχρονης πολεμικῆς δραστηριότητος. Εὐτυχῶς εἶχε εκπρόσωπό της ἐκεῖ τὴν κυριαρχούσα προσωπικότητα τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς περιόδου αὐτῆς, τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, αὐτὸν ποὺ εἶχε κάνει γιὰ λίγο πραγματικότητα τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς, τὰ συντριμμένα στίς ἀφιλόξενες ἐκτάσεις τῆς Ἀλμυρᾶς ἐρήμου καὶ τοῦ Σαγγαρίου...

Οἱ Ἕλληνες, ἄναυδοι μπροστὰ στὸ χάος ποὺ ἄνοιξε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους ἡ μεγάλῃ καταστροφὴ, ἀναζητοῦσαν ἐξιλαστήρια θύματα γιὰ νὰ φορτώσουν τὶς εὐθύνες τῆς ἥττας, εὐθύνες ποὺ ἀνῆκαν σ' ὅλες τὶς παρατάξεις, ἀλλὰ καὶ σὲ καθένα ξεχωριστὰ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία ἐνὸς λαοῦ δὲν εἶναι ξεκάρφη ἀπὸ τὶς λαϊκὲς μάξες, τὴ βούλησή τους ἀντικατοπτρίζει, καὶ ἡ βούληση ὅλων τῇ δεκαετίᾳ ποὺ πέρασε εἶχε ἐπικεντρωθεῖ σὲ φανατικὲς πίστεις καὶ ἰδεολογίες, ποὺ γέννησαν τὸ Διχασμό, αὐτὸς ἔπρεπε νὰ καθίσει στὰ ἐδῶλια τοῦ ἔκτακτου Στρατοδικείου ποὺ δίκασε καὶ ἐκτέλεσε τοὺς ἑξ κι ὄχι οἱ πολιτικοί. Ἡ ἐκτέλεσή τους πρόσφερε μιὰ πρόσκαιρη ἱκανοποίηση, δὲν ἐξαφάνισε ὅμως τὸ Διχασμό, ἀντίθετα τὸν διήρυνε, τὰ φαντάσματα τῶν ἐκτελεσμένων στέκονταν ἐμπόδιο γιὰ νὰ γεφυρωθεῖ τὸ χάσμα, γίνηκαν οἱ σημαῖες καὶ τὰ λάβαρα τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξης γιὰ νὰ ὀδηγήσουν τὴ χώρα σὲ νέες περιπέτειες...

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1922 τῶν Πλαστήρα-Γονατᾶ, βοήθησε στὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ διαλυμένου στρατοῦ, πρόλαβε ἐμφύλιες συρράξεις καὶ ἐπιφανειακὰ φάνηκε νὰ ἐξασφαλίζει κάποια ἐνότητα ἀνάμεσα

στοὺς Ἕλληνες. Στὸ βάθος, ὕστερα μάλιστα κι ἀπὸ τὴν ἐκπτώση τοῦ Κωνσταντίνου ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ, ὁ Διχασμὸς ἔσκαβε λαγούμια κι ἔκανε πιὸ ἐπισηφαλὴ τὴν ἥρεμὴ ἐπιφάνεια. Ὁ ἀντιβενιζελικός κόσμος γιὰ ἓνα διάστημα, ὀρφανὸς καθὼς εἶχε μείνει ἀπὸ πολιτικὴ ἡγεσία, συντριμμένος ἠθικά, καταλάβαινε πὼς σ' αὐτὸν ἀντανακλοῦσαν τὰ δεινὰ ποὺ εἶχαν πλήξει τὴ χώρα, ἀφοῦ ἡ παράταξι τοῦ κυβερνοῦσε, ἔδειχνε πὼς εἶχε ὑποταχθεῖ στὴ μοίρα του, δὲν ἄργησε ὅμως ν' ἀντιδράσει καὶ νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴν παρουσία του. Ἀρκετὲς ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες, ἀνάμεσά τους καὶ ἡ *Ἡπειρος* τοῦ Γ. Χατζῆ στὰ Γιάννινα, φαίνονταν πὼς συμμαρτίζονταν τὶς ἀρχὲς τῆς *Ἐπανάστασης* γιὰ ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ κοινὲς προσπάθειες πρὸς ἀνόρθωση τῆς χώρας· ἔγραψαν μάλιστα σειρὲς ἀρθρῶν γιὰ νὰ καταδικάσουν τὴ φαυλοκρατία τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ δηλώσουν πὼς στέκονται στὸ πλευρὸ τῆς *Ἐπανάστασης*. Ἦταν εἰλικρινεῖς στὴν ἐκφραση τῶν ἀπόψεών τους; Κατὰ ἓνα ποσοστὸ ναί, γιὰτὶ καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἀντιβενιζελικῶν κυβερνήσεων εἶχαν ἀπαυδήσει ἀπὸ τὶς φαυλοκρατικὲς μεθόδους διοίκησης καὶ εἶχαν ἐπικρίνει, μὲ βαρεῖες ἐκφράσεις, πολλὰς πλευρὲς τῆς πολιτείας τῶν κυβερνῶντων. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἄρχισαν οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες ν' ἀποστασιοποιοῦνται ἀπὸ τὴν *Ἐπανάσταση* καὶ νὰ τὴν ἀντιπολιτεύονται, ὅσο τὸ ἐπέτρεπε ἡ λογοκρισία. Συνήθως τὸ ἀπαγόρευε κι ἀφαιροῦσε ὁλόκληρες στήλες ἀπὸ τὰ κείμενα, ὅπως φανερώσαν τὰ λευκά, μὲ τὰ ὁποῖα κυκλοφοροῦσαν.

Ποιά ἦταν τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς μεταστροφῆς; Ὅπωςδῆποτε ὄχι οἱ ἀρχὲς τῆς *Ἐπανάστασης*, μὲ τὶς ὁποῖες δύσκολα θὰ βρισκόταν Ἕλληνας νὰ διαφωνήσει. Ἡ διάσταση προῆλθε ἀπὸ τὸν τρόπο ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν αὐτῶν. Πέραν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ καὶ τὴν ἐκθρόνιση τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ἔβλεπαν πὼς ἀπὸ τὴν κορυφὴ, τὴν κυβέρνησι, ὡς τὰ κατώτατα κλιμάκια τῆς διοικητικῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς κρατικῆς δομῆς, τὴν ἐξουσία ἀσκούσαν στελέχη τῶν Φιλελευθέρων. Ἦταν φυσικὸ νὰ συμπεράνουν ὅτι ἡ *Ἐπανάσταση* εἶχε ἐξαπατήσει τὸ λαό, τουλάχιστο τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξι, στὴν οὐσία ἀποτελοῦσε προπέτασμα καπνοῦ, πίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖο κρυβόταν ὁ Βενιζέλος καὶ τὸ κόμμα του. Γρήγορα ἐγινε συνείδησις τῶν ἀντιβενιζελικῶν, βοηθοῦσε γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιθετικὴ ἀρθρογραφία τῶν ἀντίπαλων ἐφημερίδων, πὼς ἡ *Ἐπανάσταση* κηρύχτηκε γιὰ νὰ ξαναγυρίσει ὁ Βενιζέλος στὴν ἐξουσία· ἔτσι τὰ τελευταῖα ἴχνη ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν *Ἐπανάσταση* ἐξανεμίστηκαν.

Στὰ Γιάννινα τὴν *Ἐπανάσταση* ἐμφανίζόταν νὰ ἐκπροσωπεῖ ὁ βενιζελικός *Κῆρυξ* τῶν Δ. Πανίδη καὶ Ν. Λάππα. Μὲ τὴν καθημερινὴ ἀρθρογραφία ἐδραίωνε τὴν πεποίθησι τῆς *Ἡλείρου* τοῦ Γ. Χατζῆ, ὅτι ὅλα ἀποτελοῦσαν συμπαιγνία. Κατὰ τὴ γνώμη του ἡ *Ἐπανάσταση* εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὸν προορισμὸ τῆς, ἐγινε ὄργανο τῶν βενιζελικῶν κι αὐτῶν τὰ συμφέροντα ἐκπροσωποῦσε. Ἦρθαν καὶ οἱ ἄτυχες ἐνέργειες βενιζελικῶν παραγόντων τῆς πόλης, ποὺ μέσῳ τοῦ *Κήρυκος* κατεσκεύασαν *συνωμοσίες* ἀξιωματικῶν, ἐδιώ-

ξαν τὸ Σπυρίδωνα, ὑποκινούσαν τοὺς λογοκριτὲς σὲ ὑπερβασίες, γιὰ νὰ στραγγαλίζεται ἡ φωνὴ τῆς Ἡλείρου, χρησιμοποίησαν ἀκόμα καὶ τοὺς δικαστικούς γιὰ ἐξυπηρέτηση συμφερόντων τους, δὲν χρειάστηκε ἄλλα ὁ Χατζῆς γιὰ νὰ πιστέψει πὼς ἀπέναντί του εἶχε ἀτόφιο τὸ βενιζελικὸ κράτος, μ' αὐτὸ ἀντιπάλευε καὶ βέβαια ὄχι μὲ ἴσους ὅρους, ἀφοῦ ἡ λογοκρισία ἴσχυε μόνο γιὰ τὴν Ἡπειρο καὶ ὄχι γιὰ τοὺς ἀντιπάλους της.

Οἱ ὑπόνοιες ποὺ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1922, μὲ το νέο ἔτος ἄρχισαν νὰ γίνονται βεβαιότητες. Μιὰ ἄστοχη ἐνέργεια τοῦ ἀντιεισαγγελέα Πρωτοδικῶν Φιλοποίμενος Τρακάκης ἀποκάλυψε τὶς διασυνδέσεις τοῦ μετεπαναστατικοῦ κράτους μὲ τὸ βενιζελικὸ τύπο, καὶ ἔδωσε ἀφορμὴ στὸ Χατζῆ νὰ τὶς καυτηριάσει καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιοῦν ὡς ὄπλο ἐναντίον τῶν ἀξιωματῶν τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ ἀντιεισαγγελέας, θέλοντας νὰ ἐνισχύσει, ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ τὸν Κήρυκα, τοῦ ἔστειλε γιὰ δημοσίευση κάποια δικαστικὴ ἀπόφαση καὶ γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν καταχώρισή της μόνο στὸν Κήρυκα σημειώνει: *Δημοσιευθήτω διὰ τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Κῆρυξ», ὡς ἐχούσης τὴν μεγαλυτέραν κυκλοφορίαν*». Δὲν εἶχε τὴ μεγαλύτερη κυκλοφορία ὁ Κῆρυξ καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ᾔξερε ὁ ἀντιεισαγγελέας. Ἡ γνώμη του καὶ οἱ προτιμήσεις του ἐπλητταν καίρια τὴν Ἡπειρο, τὶς ἀποστεροῦσαν δημοσιεύσεις τῶν κρατικῶν ἀρχῶν, βασικὴ πηγὴ ἐσόδων της. Μετὰ τὴν εἰσαγγελικὴ γνωμάτευση *περὶ μεγαλυτέρας κυκλοφορίας* οἱ ἀρχὲς ὑποχρεώονταν νὰ δίνουν τὶς δημοσιεύσεις τους μόνο στὸν Κήρυκα. Ἡ ἀντίδραση τῆς Ἡλείρου ἦταν ἔντονη, ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα περισσότερο ἀπὸ δυὸ βδομάδες, καὶ αὐτὴ ἡ ἐνασχόληση ἔφερε σὲ φῶς πολλὰ στοιχεῖα καὶ ἐνέπλεξε καὶ τὸν εἰσαγγελέα στὴν ἀρθρογραφία, μὲ τὶς ἀπαντήσεις ποὺ ἔδινε ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ Κήρυκος. Ἡ διαμαρτυρία τῆς Ἡλείρου ἄρχισε μὲ δημοσίευση ἀρθροῦ (4-1-1923) μὲ τίτλο: *Ἡ δι' εἰσαγγελέων... ρεκλάμα. Ἐνας ἐπὶ πλέον ἢ ἑλαττον κομματαρχίσκος*, ἔγραφε, *δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τοὺς πολιτενομένους καὶ δημοσιογράφους. Ἀλλ' εἰς ἐπίσημον ἀποδεικτικὸν ὁ ἀντιεισαγγελεὺς κ. Τρακάκης δημοσιεύει τὰ ἑξῆς: «Δημοσιευθήτω κλπ.»*. Αφοῦ ὁ ἐνταῦθα ἀντιεισαγγελεὺς μετεβλήθη εἰς τεράλῃν διαφημιστὴν καὶ διὰ χειρὶ στήν ἐφημερίδων καὶ γνωρίζει ποία ἐφημερίς ἔχει τὴν μεγαλυτέραν κυκλοφορίαν τὸν παρακαλοῦμεν νὰ διέλθῃ ἐκ τῶν γραφείων μας... διὰ νὰ κάμῃ ἓνα κοντρόλ καὶ τῶν ἰδικῶν μας ἀναγνωστῶν, συνδρομητῶν κλπ. Ἐως τότε τοῦ λέμε ὅτι ἡ χθεσινὴ σημείωσίς του εἰς ἐπίσημον ἔγγραφον μὲ τὴν ὑπογραφὴν του ἀποτελεῖ ἀίσιχος, ἄξιον νὰ διαπραχθῇ μόνον ἀπὸ κανένα κομματάρχην χωριοῦ καὶ οὐχὶ εἰσαγγελέα. Ἐφ' ὧ καὶ προκαλοῦμεν ἐπὶ τούτου τὴν προσοχὴν τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ ἐνταῦθα διοικοῦντος, ὡς ἐφορεύοντος ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχῶν, ἵνα τὸ ἀναφέρῃ ὅπου δεῖ, ὡς δεῖγμα ἀπτόν τῶν γενναίων χειρονομιῶν, ἃς ἔχει νὰ κάμῃ ἀκόμη ἡ Ἐπανάστασις».

Τὴν ἄλλη μέρα (5-1-23) ὁ Χατζῆς ἄσκησε νέα, δριμύτατη κριτικὴ ἐναντίον τοῦ ἀντιεισαγγελέα, σὲ χρονογράφημά του μὲ τίτλο: *Κρατικὴ... ρεκλάμα*, ἡ

υποβάλει ἡ Ἥπειρος, ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν στὸ Χατζῆ νὰ θίξει τὶς σχέσεις βενιζελισμοῦ καὶ Ἐπανάστασης καὶ τὶς προσπάθειες τοῦ πρώτου νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ δύναμή της γιὰ νὰ ἐξοντώσει τοὺς ἀντιπάλους του. Οἱ βενιζελικοὶ -τόνιζε- κακοσυνηθισμένοι ἀπὸ τὸ παρελθόν, κατὰ τὸ ὅποιον ἀναιτίως ἀπὸ λαὸν καὶ κατεδίδον καὶ κατέστρεφαν Ἕλληνας πολίτας, παρεξήγησαν τὴν Ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἤρχετο διὰ νὰ θάψῃ αὐτὸ τὸ παρελθόν καὶ ἐνόμισαν ὅτι τοὺς ἔρχεται εὐκαιρία νὰ καταποντίσουν καὶ πάλιν τοὺς ἀντιπάλους των. Θὰ ἀπαγορευθοῦν. Μεταξὺ αὐτῶν θὰ εἶναι καὶ ὁ κ. Τρακάκης, ὁ ὁποῖος «μειδιᾷ καὶ γελᾷ». Χωρὶς νὰ τοῦ ὑπενθυμίσωμεν ποῖοι γελοῦν μὴ ὑπάρχοντος οὐδενὸς γελοίου, τὸν πληροφοροῦμεν ὅτι τοῦ εὐχόμεθα γενναιοκάρδως ὅπως ὁ τελευταῖος μέλλων νὰ μειδιᾷ νὰ εἶναι αὐτός - ἔστω καὶ ἂν ἡμεῖς ἐν τῇ συνειδήσει μας τὸν κλαίωμεν πλέον ὡς εἰσαγγελέα... ».

Ὅπως καὶ τὴν προηγούμενη χρονιά, ὅταν ὁ Χατζῆς ἦρθε σὲ διάσταση μὲ ἀνακριτὴ γιὰ τὸ θέμα τῆς προφυλάκισης τοῦ συνταγματάρχου Παπατριανταφύλλου*, ἔτσι καὶ τώρα ἡ κριτικὴ του γιὰ τὸν ἀντιεισαγγελέα Τρακάκη θεωρήθηκε ὡς ἐπίθεσός του ἐναντίον τῆς Δικαιοσύνης γενικότερα. Ὁ Χατζῆς ἀπάντησε μὲ μακροσκελὲς ἄρθρο: «Οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀξιοθρηνητῶς πενιχροὶ εἰς οἰανδήποτε ὑψηλότεραν ψυχικὴν μόρφωσιν, καὶ οἱ ἀγνοοῦντες τί ἐστὶ λατρεία καὶ σέβας πρὸς ἓνα θεσμόν καὶ τί ἐστὶ ἔλεγχος κατὰ πράξεων ἐν ὅς αὐτοὶ ἐξευτελίζοντες αὐτὸν τὸν θεσμόν, ...οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ διαρκῶς μᾶς κοπανοῦν, ὅταν ἐκστρατεύωμεν κατ' αὐθαιρεσιῶν μερικῶν δικαστικῶν, ὅτι εἴμεθα ὑβριστὰί τῆς Δικαιοσύνης! Ἄν αὐτὰ λέγωνται διὰ μερικοὺς ἀναγνώστας τῶν τευχῶν τῶν Ἰωαννίνων, πάει καλά. Ἄλλ' ἂν λέγωνται δι' ἡμᾶς, προβαίνομεν καὶ αὐθις εἰς τὴν δημοσίαν δόλωσιν ὅτι ἀνῆκομεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν διανοουμένων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι φρονοῦν πεποιοῦτες ὅτι μεταξὺ καὶ πολλῶν ἄλλων λειτουργιῶν ἐλευθέρων καὶ δεομένων ταχίστης ἀνακαθάρσεως, χάριν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κράτους, εἶναι καὶ ὁ Δικαστικὸς κλάδος καὶ τὸ ὅλον δικαστικὸν σημερινόν καὶ χθесινὸν συγκρότημα... Ἀνῆκομεν ὅχι εἰς τοὺς ὑβριστάς, ἀλλ' εἰς τοὺς θαυμαστάς τῆς ἐλληνικῆς Δικαιοσύνης. Θέλομεν μόνον νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἐλάχιστοι καθαριστὰί τῶν ἐγκατοίκων της, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνάξιοι τινες περιφέρονται μετὰ τρανῶν καὶ ἐκλεκτῶν... Ἄλλ' ἀπ' αὐτὰ ὁ «Κῆρυξ» δὲν σκαμπάζει, οὔτε ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ εἰς τὰς σκέψεις μας. Ἐρωτᾷ μόνον διὰ κάθε δικαστικόν, ὅταν ἔλθῃ ἐδῶ «τί καπνὸν φουμάρει, εἶναι ἡμέτερος ἢ ὄχι;». Καὶ ἀναλόγως τονίζει αἶνους ἢ ἀπολυτίκια... Εἰς ἡμᾶς, ὅταν ζητοῦν λόγον τῶν γραφομένων μας, ἔχομεν νὰ δεῖξωμεν τὴν ἡθικὴν βίασιν, ἀφ' ἧς ὁρμώμεθα εἰς πάντα ἀγῶνα μας. Ἡμεῖς δὲν παρουνισαζόμεθα πρὸ τοῦ στρατηγοῦ, αἵφνης, Παπαφλέσσα, λέγοντες ὡς κάποιοι ἄλλοι: —Τί νὰ γίνῃ στρατηγέ; Θέλουμε καὶ νὰ φᾶμε... Δότε μου μίαν θέσιν καὶ νὰ δῆτε πῶς γράφω ἄλλα αὔριον, ἀπ' αὐτὰ ποὺ γράφω σήμερα... ».

* Γιὰ τὴν ὑπόθεσιν βλ. σχετικὰ στὸν Δ' τόμο.

Ὁ ἀντιστασιαγγελέας Τρακάκης διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ ἐμπλακεῖ στὴν ἀντιδικία τῶν δυὸ ἐφημερίδων καὶ ἐπέμενε νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἐνέργειά του ἦταν ὀρθή καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ χολωθεῖ γιαντὸ ὁ διευθυντὴς τῆς Ἡλείρου. Ἡ πράξη τοῦ ἀντισταγγελέα, ἀπαντοῦσε ὁ Χατζῆς, ἦταν ἀντίθετη μὲ κάθε δικαστικὴ εὐπρέπεια, ἀδίκησε τὴν «Ἡπειρο», δημιούργησε ἀτυχέστατο προηγούμενο. Μὲ τὴν ἀπάντησή του -συνέχιζε- ἀποδεικνύεται καὶ διαπρεπὴς σοφιστής. Πρὶν ἢ φανερωθῇ ὁ κ. Τρακάκης ἐδῶ, ἐπέρασαν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα εἰσαγγελεῖς καὶ δικασταὶ ὕψους τοιοῦτου, διὰ τὸ ὅποῖον θὰ ἐχρειάζοντο πολλὰ βάθρα, ὡς ὁ «Κῆρυξ», διὰ νὰ πατήσῃ ὁ κ. Τρακάκης καὶ νὰ προσεγγίσῃ εἴτε τὴν διανοητικότητα, εἴτε τὴν νομομάθειάν των. (Βασιλείου, Ρωμανός, Δαμασκηνός, Ξενόπουλος, Πουλίτσας). Κανένας δὲν εἶχε κάνει ποτὲ τὴν ἱησουητικὴν καὶ σοφιστικὴν ἀνακάλυψιν διὰ τὰς ἐγχωρίας ἐφημερίδας, ὅπως ὁ κ. Τρακάκης. Τὰ πρὸς δημοσίευσιν τῶν δημοσίων γραφείων ἐδίδοντο εἰς ὅλας τὰς ἐφημερίδας (2 ἢ 3) ἀνεξαρτήτως διακρίσεων.

Ἡ ὑπόθεσις Τρακάκη πῆρε εὐρύτερες διαστάσεις, ὅταν μεταφέρθηκε, ὡς εἶδον καὶ σχολιασμός, στὶς στῆλες καὶ ἄλλων ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων, κυρίως τῆς Πελοποννήσου ἀλλὰ καὶ τῶν ἀθηναϊκῶν Ἑσπερινῆς, Νέας Ἡμέρας καὶ Σκριπ, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁ Κῆρυξ ἐπιτέθηκε δορυμύτατα, μὲ πολιτικὰ ἐπιχειρήματα, κανένα γεγονός δὲν ὑπῆρχε περίπτωση τότε νὰ μὴ ἐμπλακεῖ στὴν πολιτικὴ. Τὶς χαρακτήρισε συνομοταξία τῶν κιτρίνων φύλλων, ποὺ ὤμοσαν ἀμοιβαίαν πίστιν καὶ συνδρομὴν διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν Ἑλλάδα, χάριν τοῦ ἐκλιπόντος, εὐτυχῶς, βασιλικοῦ κτήνου (τοῦ Κωνσταντίνου), δὲν παραλείπουν δὲ χάριν τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει ὅλους τοὺς κακούργους, τοὺς ἐγκληματίας καὶ συκοφάντας, νὰ συμπαρασταθοῦν στὴν «Ἡπειρο».

Οἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Ἡλείρου συνεχίστηκαν καὶ ἀπὸ τὸν Κήρυκα καὶ ἀπὸ ὀρισμένους δικαστές. Σὲ δημόσια συνεδρίαση δικαστηρίου, ὅπου ἐκδικαζόταν ἡ ὑπόθεσις ἰδιώτη (τοῦ Κ. Πετσαλίτη), ὅταν οἱ συνήγοροι ὑπεράσπισης Κων. Κατσαδήμας καὶ Γ. Κωνσταντινίδης παρουσίασαν φύλλο τῆς Ἡλείρου, μὲ δημοσίευμα ὑπὲρ τοῦ κατηγορούμενου, ὁ πρωτοδίκης Θεόδωρος Κουρούπης, μόλις εἶδε τὸ φύλλο τῆς ἐφημερίδας φώναξε εἰς ἐπῆκοον πάντων: Πάρτε το ἀπ' ἐδῶ. Νὰ μὴ μᾶς μολύνῃ τὸ δικαστήριον.

Ὁ Χατζῆς δὲν ἄντεξε τὴν ὑβριστικὴ ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμια γιὰ τὰ ἐπαγγελματικά του συμφέροντα στάση τῶν δυὸ δικαστῶν. Στις 24-1-1923, ἀφιέρωσε ὅλες σχεδὸν τὶς στῆλες τῆς ἐφημερίδας του στὴ δημοσίευσιν ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπανάστασης Ν. Πλαστήραν, γιὰ νὰ καταγγείλῃ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὶς πράξεις τους καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς Ἐπανάστασης ν' ἀξιολογήσῃ τὰ περιστατικά -σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν μηνύσεων ποὺ ὑπέβαλε-, τὰ ὅποια ἦταν σημαντικά καὶ ἄξια προσοχῆς, ὅχι γιὰτὶ ἀδικήθηκε ἓνας ἰδιώτης, ἀλλὰ διότι ἀδικεῖται ἡ ἱερωτέρα ἔννοια τῆς Πολιτείας ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πολίτου εἰς πᾶσαν κατάχρησιν ἀρχῆς ἢ

ιδιότητος ἐκ μέρους δημοσίου υπαλλήλου κατὰ πολίτου. Ἀκολουθοῦσε ἡ δημοσίευση τοῦ περιεχομένου τῶν δυὸ μηνύσεων ποὺ ὑπέβαλε ἐναντίον: 1) τοῦ ἀντιεισαγγελέα Φιλ. Τρακάκη γιὰ τὴν ἐνυπόγραφο προσθήκη σὲ ἀποδεικτικὸ

Θωμᾶς Γ. Παναγιωτίδης, τυπογράφος, ἀργότερα διευθυντὴς τυπογραφείου.

ποῦ δημοσίευσε στὸν *Κήρυκα*, ὅτι ἡ ἐφημερίδα εἶχε τὴν πρώτη κυκλοφορία, μὲ πρόθεση νὰ τὸν βλάψει ἐπαγγελματικά. Ἡ πρόθεση τοῦ εισαγγελέα -πρόσθετε- ἀποδεικνύεται κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς ἀφίξης του στὰ Γιάννινα καθιέρωσε τὴν ἀρχὴ νὰ μὴ στέλνει στὴν *Ἡπειρο* γιὰ δημοσίευση κανένα δικαστικὸ ἐγγράφο. Ἄν καὶ προκλήθηκε ν' ἀναφέρει πόσα φύλλα τυπώνουν καθημερινὰ ἡ *Ἡπειρος* κι ὁ *Κήρυξ* δὲν ἀπάντησε, γιὰτὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ του ἦταν ψεύτικοι. Μάρτυρες ὑπεράσπισης πρότεινε τοὺς: Παν. Κουτσομάρη, πράκτορα ἐφημερίδων, Ἀλ. Καμενόπουλο καὶ Θωμᾶ Παναγιωτίδη, στοιχειοθέτες (οἱ τρεῖς αὐτοὶ μποροῦσαν νὰ βεβαιώσουν πόσα φύλλα τύπωναν τὴ μέρα οἱ δύο ἐφημερίδες), Γ. Τζαβέλλα, δικηγόρο, Ν. Γεωργίτση, δικηγόρο, Ἰωάνν. Μελά, κτηματία, Εὐαγ. Χατζῆ, δικηγόρο, Σπ. Σούρλα, δι-

κηγόρο καὶ Δ. Ἀναγνωστόπουλο, δικηγόρο. 2) Ἐναντίον τοῦ πρωτοδίκη Θ. Κουρούπη, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ *πρᾶξις* τοῦ δικαστοῦ, δημοσίως γενομένη, ἦτο ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ περιφρόνησιν, ἦτο ἐπίσης ἐξυβριστικὴ ἀλλὰ καὶ ἐπιζημία πολλαπλῶς, ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μηνυτοῦ. Ὁ Χατζῆς ζητοῦσε τὴν ποινικὴ δίωξη καὶ τῶν δυὸ δικαστῶν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσὴ τους ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Δὲν πέτυχε τίποτα. Τὸ βενιζελικὸ κόμμα, ποὺ βρισκόταν πίσω ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, τοὺς προστάτεψε.

Πλήρης υγείας καὶ διασωθέντα ἐκ νόσου ἐξ ἧς κατετράχετο, εἶδομεν μετὰ φιλικῆς εὐχαριστήσεως ἐπανελθόντα ἐκ τῆς Ἑσπερίας, τὸν ἐξιότιμον φίλον συμπολίτην κ. Ἰωάννην Λάμπαν, ὑποπρόξενον ἐνταῦθα τῆς Γαλλίας (1-1-1923). Καὶ ἡ ἀνάρρωση ἀκόμα, κάποιον ἐπίσημου προσώπου, ἀποτελοῦσε, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἴδηση. Συγκροτήθηκε καὶ στὰ Γιάννινα Σωματεῖο τραυματιῶν πολέμου. Πρόεδρος ἐκλέχθηκε ὁ Γ. Κουντουρατζῆς. Τὴ διανομὴ τοῦ θεϊκοῦ χαλκοῦ (γιαλόπετρας) ἀνέλαβε γιὰ τὴν περιοχὴ Ἰωαννίνων τὸ ὑποκατάστημα τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς Μακεδονίας-Ἠπείρου. Ἐνα τηλεγράφημα τὴν σήμερον ἡμέραν στοιχίζει ὅσον καὶ μιὰ ὀκτὼ κρέας. Ἐνα γράμμα, μαζί μὲ τὰ χαρτοφάκελλα, ταχυδρομικά, πρόνοια, περιθαλψις κλπ. (ἐνσημα γιὰ εἰσπράξη χρημάτων ὑπὲρ τῶν προσφύγων), ὅσο καὶ μιὰ ὀκτὼ ψωμί... Ὁ πληθωρισμός, ἄγνωστος τότε ὡς ἐννοια, πετοῦσε στὰ ὕψη... Οἱ ἀνακρίσεις γιὰ τὸν ξυλοδαρμὸ τοῦ Δ. Πανίδη, συνδιευθυντοῦ τοῦ *Κήρυκα*, ποὺ εἶχε γίνει τὸ προηγούμενο καλοκαίρι, δὲν ἔλεγαν νὰ τελειώσουν. Συνέλαβαν μερικοὺς ὑπόπτους, ἀνάμεσά τους καὶ τὸ λοχία Γεωρ. Β. Χρηστάκη.

αὐτὸς
τὸ
ἀπὸ
τὸ

παιδι χήρας, τῆς ὁποίας ἄλλα δυὸ παιδιὰ εἶχαν σκοτωθεῖ στοὺς πολέμους. Ὁ λοχίας ἦταν συγγενὴς τοῦ ἐπιθεωρητῆ δημοτικῶν σχολείων Ἰωαννίνων Γ. Ξυδιᾶ, ἦταν φυσικὸ νὰ ἐνδιαφερθεῖ γι' αὐτόν. Παρακάλεσε τοὺς δικαστικοὺς νὰ ἐπισπεύσουν τὶς ἀνακρίσεις, πίστευε πὼς ὁ λοχίας ἦταν ἀθῶος, ὅπως καὶ τελικὰ ἀποδείχτηκε. Ἡ παράκληση θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Κήρυκα ὡς ἄμεση ἐπέμβαση στὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ ἀρθρογραφία

Γεώργιος Δευτεραίος, Ἐπίτροπος

ἐναντίον τοῦ Ξυδιᾶ πήρε μεγάλη ἔκταση, μὲ τὴν προσθήκη κι ἄλλων κατηγοριῶν. Ὅτι, δηλαδή, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν ἀντιβελικῶν κυβερνήσεων, ἐξεβίαζε τοὺς σχολικοὺς ἐπιτρόπους καὶ τοὺς δασκάλους νὰ ἀγοράζουν, ἀπὸ τὸν ἴδιο, βαρυτίμους εἰκόνας τοῦ Κωνσταντίνου, καθὼς καὶ παιδαγωγικὰ βιβλία ἀπὸ τὸ γραφεῖο του. Τὸν κατηγοροῦσαν ἀκόμα, ὅτι δὲν ἔδινε ἐργασία σὲ δασκάλους ποὺ εἶχαν γυρίσει ἀπὸ τὴν ἐξορία. Ἡ μακροσκελὴς ἀπάντηση τοῦ Γ. Ξυδιᾶ στὴν Ἑπειρὸ (14-1-23), ἀναιροῦσε τὶς κατηγορίες κι ἀποκάλυπτε τὰ οὐσιαστικὰ ἐλαττήρια τῆς ἐπίθεσης.

Μεγάλος κανγὰς ξέσπασε ἀνάμεσα στὸ Σύλλογο Ζαγορισίων (πρόεδρος ὁ γιατρὸς Β. Μιχαηλίδης) καὶ τὸν δικηγόρο καὶ πρῶην βουλευτὴ τῶν Φιλελευθέρων Εὐάγ. Χατζῆ. Οἱ Ζαγορίσιοι διαμαρτύρονταν γιὰ τὴν σκανδαλώδη ἀνάμιξιν καὶ ἐπέμβασιν τοῦ Ε. Χατζῆ στὶς κοινοτικὲς ἐκλογὲς τῶν χωριῶν Δοβρᾶς καὶ Σκαμνελίου, ὑπὲρ τῶν κτηνοτρόφων καὶ κατὰ τῶν ζωτικωτάτων συμφερόντων τῶν κοινοτήτων, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται αὐτὴ αὐτὴ ἡ ὑπαρξὶς ὅλων σχεδὸν τῶν κατοίκων τοῦ Ζαγορίου. Ἡ διένεξη μεταξὺ κτηνοτρό-

φων καὶ τῶν ἄλλων Ζαγορισίων εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ* καὶ ἀφοροῦσε κυρίως τὶς κοινοτικὲς βοσκές. Τὰ κοινοτικὰ συμβούλια, ποὺ ἐπηρεάζονταν ἀπὸ τοὺς κτηνοτρόφους ἦταν ἐλαστικά σ' ὅ,τι εἶχε σχέση μὲ κοινοτικὲς εἰσπράξεις ἀπὸ τὰ δικαιώματα βοσκῆς, νοικιάζαν δηλαδὴ τοὺς βοσκότοπους σὲ χαμηλότερες τιμὲς στοὺς κτηνοτρόφους, στοὺς ὁποίους ἔκαναν κι ἄλλες διευκολύνσεις. Αὐτά, οἱ ἄλλοι κάτοικοι τοῦ Ζαγορίου, θεωροῦσαν ὡς σφετερισμὸ τῶν δικαιωμάτων τους, μὲ συνέπεια τὴν ἐλάττωση τῶν ἐσόδων, σὲ βάρος τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινότητος καὶ τῶν ἰδίων. Ὁ Γ. Χατζῆς ζητοῦσε ἀπὸ τὸ συνεπώνυμό του δικηγόρο νὰ δώσει δημόσιες ἐξηγήσεις, χάριν τῆς πολιτικῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἐγκαλουμένου, ἀλλὰ καὶ τῶν γενικωτέρων συναφῶν μὲ τὴν ὑπόθεσιν ζητημάτων, ὅπως καὶ ἔγινε. Ὁ Εὐάγ. Χατζῆς ἀντέκρουε τὶς κατηγορίες τοῦ Συλλόγου Ζαγορισίων, μὲ μακροσκελὴ ἐπιστολὴ του, στὴν ὁποία τόνιζε: α) Στὶς ἐκλογὲς τῆς Δοβρᾶς δὲν εἶχε ἀναμιχθεῖ, β) Ἡ ἀνάμιξίς του στὸ θέμα τῆς ἐπικύρωσης τῶν ἐκλογῶν τοῦ Σκαμνελίου ἔγινε, γιατί εἶχε τὴ γνώμη πὼς ἡ ἀντικατάσταση τριῶν κτηνοτρόφων, ἀπὸ τοὺς ἐκλεγέντας, μὲ ἄλλους τρεῖς ἀπὸ τὴ μειοψηφία, ὅπως ἐπεδίωκε ὁ Σύλλογος Ζαγορισίων, ἦταν πράξη ἀνελεύθερη καὶ ἀπολυταρχικὴ. Προσέθετε πὼς ὁ κίνδυνος τῶν

* Βλ. τοὺς προηγούμενους τόμους.

συμφερόντων της κοινότητας, που πρόβαλε ο Σύλλογος, για να δικαιολογήσει την αντί-κατάσταση των τριών κτηνοτρόφων, ήταν άνυπαρκτος, γιατί τα κοινοτικά συμφέροντα προστατεύονταν με βάση το νόμο 2079.- 'Υγειονομικός επιθεωρητής 'Ηλείου, με έδρα τα Γιάννινα, τοποθετήθηκε ο πρώην επίτακτος -είχε παραιτηθεί από τις τάξεις του στρατού- Γεώργιος Δευτεραίος.- Πολλοί γονείς διαμαρτύρονταν γιατί τα παιδιά τους, μαθητές του Β' γυμνασίου, έκαναν μάθημα στα άνθυγιεινά υπόγεια της Ζωσιμαίας και κινδύνευε η ζωή τους. Το κτίριο του Β' γυμνασίου επιτάχθηκε για τους πρόσφυγες και οι μαθητές του, όπως και του Β' σχολαρχείου, στεγάστηκαν στη Ζωσιμαία. Έπειδή οι αίθουσες δεν έφταναν χρησιμοποιήσαν και τα υπόγεια, σ' αυτά που οι Γερμανοί στην κατοχή έκλειναν τους αντίστασιακούς. Μόνη όρθη λύση, κατά τους γονείς, ήταν να κάνουν τη μισή μέρα μαθήματα το Α' γυμνάσιο (Ζωσιμαία) και το Α' σχολαρχείο, και την άλλη μισή το Β' γυμνάσιο και Β' σχολαρχείο.- Στα τέλη του δεύτερου δεκαήμερου του 'Ιανουαρίου τα σχολεία έκλεισαν. Αιτία ή επέκταση της επιδημίας της γρίπης αλλά και της «εϋφλογίας» και του εξανθηματικού τύφου. Έλεγαν ότι είχαν σημειωθεί 23 κρούσματα. Πολλοί παραπονούσαν για το κλείσιμο των σχολείων, ο Χατζής χαρακτήριζε τα παράπονα άστοχα, αφού το μέτρο απέβλεπε στην προστασία της υγείας των μαθητών. Συνιστούσε μάλιστα στη Γενική διοίκηση να μη λάβει υπόψη τυχόν παραστάσεις του Συλλόγου Φιλελευθέρων, που ζητούσε το άνοιγμα των σχολείων.- 'Ο έορτασμός της μνήμης του νεομάρτυρα Γεωργίου ήταν πάνδημος. Μετά τη θεία λειτουργία έγινε η καθιερωμένη λιτάνευση της εικόνας του αγίου από τη Μητρόπολη στο σπίτι του, όπου η οικογένεια του Νεομάρτυρα δεξιώθηκε τις αρχές και τους πιστούς.- Στις 22 Γενάρη βρέθηκε στο Λυκόστομο γυμνό το πτώμα του υπαλλήλου της Τράπεζας 'Αθηνών Χρυσοστόμου 'Αναγνωστάκη (λανθασμένα τον αναφέρει η εφημερίδα ως Χαράλαμπος), κουνιάδου του διευθυντή της Τράπεζας 'Αθηνών 'Αλεξ. Παρανίκα. Το έγκλημα δεν έξιχνιάστηκε, μάλλον έπρόκειτο για ληστεία. Ο γυναικάδελφος του θύματος Εὐάγγελος Ζαγόρος, δάσκαλος, με έντολή του εργαζόμενου στο Κάιρο 'Αρίστιππου 'Αναγνωστάκη, αδελφού του δολοφονημένου, δημοσίευσε, για πολλές μέρες, δήλωση στις εφημερίδες, ότι προσφέρει άμοιβή 10.000 δραχ. εις εκείνον, οστις ήθελε φανερώσει τα όνόματα των άπαισίων δολοφόνων. Το όνομά του θα κρατηθή μυστικόν. Το θύμα ήταν χωριανός μου, από τους καλύτερους νέους της Βίτσας. 'Ο θάνατος συντάρaxε τη μικρή κοινωνία του χωριού, και φυσικά και μās τα παιδιά, που ακούγαμε με άπληστία τους μεγάλους να κάνουν τις υποθέσεις τους για τα αίτια του φόνου. Ήταν ένα από τα έντονα βιώματα της ζωής μου.

Η στέγαση, αλλά και η περίθαλψη των προσφύγων, εξακολουθοῦσε να αποτελεί το μεγάλο πρόβλημα της πόλης. 'Ο τρόπος που αντιμετώπι-στηκε, ως προς τον τομέα της στέγασης, με την αναγκαστική επίταξη οικη-μάτων, δεν ικανοποιούσε πολλούς, για διάφορους λόγους. Διατυπώθηκε ή άποψη, ότι έπρεπε να συγκροτηθεί μια κοινοτική επιτροπή, να επιλέξει δέκα κατάλληλα οικήματα κι εκεί να στεγαστούν οι πρόσφυγες με ενοίκιο, χωρίς εφαρμογή του νόμου περί αναγκαστικής στεγάσεως. Το ενοίκιο θα πληρω-νόταν με έρανο όλων των ιδιοκτητών των οικήων που είχαν επιταχθεί τα σπίτια τους και εκείνων που φιλοξενούσαν πρόσφυγες. Δεν έγινε τίποτε. 'Η κατάσταση παρέμεινε ή ίδια, με τάση προς το χειρότερο. Οι κρατικές αρχές φάνηκαν ανεπαρκείς, ή ιδιωτική πρωτοβουλία εκδηλωνόταν άνοργάνωτη, οι πρόσφυγες στην ουσία έμειναν άβοήθητοι, ή ασφάλεια είχε διασαλευτεί, πολλά κρούσματα διαρρήξεων και κλοπών σημειώθηκαν, τα απέδιναν στους πρόσφυγες, ίσως και να μὴν ήταν αυτοί οι δράστες. Το μεγαλύτερο κακό

ἦταν πὼς οἱ καταυλισμοὶ τῶν προσφύγων ἀποτελοῦσαν ἐστία μετάδοσης μολυσματικῶν νόσων, πολλῶν θανατηφόρων, ἐπειδὴ ἔλειπε ἡ φροντίδα γιὰ τὴν πρόληψη. Ἡ κατάσταση εἶχε φτάσει σὲ κρίσιμο σημεῖο κι ὁ Χατζῆς, παρὰ τὸ φόβο τῆς λογοκρισίας, ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσει ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια. Παρὰ τὰ λογοκριμένα σημεία τῆς ἀρθρογραφίας του οἱ Γιαννιώτες συνειδητοποίησαν τοὺς κινδύνους ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐθύνη τους ἀπέναντι τοὺς πρόσφυγες. Ὁκτάστηλοι, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, οἱ τίτλοι τοῦ ἀρθρου τοῦ Χατζῆ, προῖδέαζαν τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὸ περιεχόμενό του: *Ἀνάγκη συντόνων καὶ σοβαρῶν μέτρων-Οἱ ἐπικρεμάμενοι ὑπὲρ τὴν πόλιν μας κίνδυνοι*. Ἐγγραφε: *Παρὰ τὰς ἐλπίδας περὶ κινητοποιήσεως τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς νέας καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη μὲ τὴν ἄφιξιν τῶν προσφύγων... οἱ ἀρμόδιοι τοὺς ἐγκατέλειψαν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ καὶ ὁδήγησαν τὴν πόλιν εἰς τὸ σημεῖον, ἀφήνοντάς τιν ἐκτεθειμένην, νὰ θεᾶται τὴν δυστυχίαν των (ἡ λογοκρισία δὲν ἄφησε ν' ἀναφεροῦν περισσότερα διαφωτιστικὰ γιὰ τὶς καταγγελίες). Οἱ πρόσφυγες -συνέχιζε ὁ Χατζῆς- γίνονται φορεῖς ἀσθενειῶν θανατηφόρων, ἀφοῦ διαμέμοντες εἰς τὸ ἴδιον οἶκημα μὲ τοὺς ἀσθενοῦντας, ἐξέρχονται ἀνενόχλητοι εἰς τὴν πόλιν, φέροντες μαζί των τὸν θάνατον καὶ πρὸς ἄλλας διευθύνσεις. Ἐτσι ἀπέθανεν, ἀπὸ ἐξανθηματικὸν τύφον, ὁ ἱατρὸς Γεώργιος Βλαχλείδης, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου τοιοῦτοι πρόσφυγες ἔφεραν τὸ μόλυσμα*. Ἐπρεπε, συνιστοῦσε ὁ ἀρθρογράφος, νὰ ληφθοῦν τὸ γρηγορότερο, μέτρα ἀποτελεσματικά. Ὑποδείκνυε νὰ ρωτήσουν οἱ ἀρμόδιοι τὸν γιαννιὸν Ἀναστάσιο Χρηστίδην μὲ ποιά μέτρα ἀντιμετώπισε κι ἀπομόνωσε τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον τὸ 1918. Τὰ μέτρα ἀντιμετώπισης τῆς ἀρρώστειας ἦταν ὑποτυπώδη, γιὰ τὴν ἐλπίδα ἡ συστηματικὴ καὶ μεθοδικὴ ἐργασία. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων τὰ ἴδια ἀναποτελεσματικὰ μέτρα ἐφαρμόζονταν. *Συνεταράχθη ὁ κόσμος, ἐπιτροπαὶ ἀνέβηκαν καὶ κατέβηκαν τὰς κλίμακας τῆς Γενικῆς διοικήσεως, σωματεῖα ἐκλήθησαν, ἄρρενες καὶ θήλειες ἐπεστρατεύθησαν διὰ τὴν περίθαλψιν, συσσίτια διηγγέλθησαν ὅτι θὰ γίνουν, κυρίαι ἀνέλαβον νὰ βοηθήσουν πατριωτικῶς καὶ χριστιανικῶς ταῦτα, εἶδη τροφίμων συνελέγησαν ἀπὸ τὴν ἀγορὰν διὰ τὴν λειτουργίαν των, ἐπιτροπαὶ συνέλεξαν ροῦχα διὰ τοὺς πρόσφυγας, ἀλλ' οἱ πρόσφυγες ἀκόμη οὔτε ροῦχον οὔτε συσσίτιον βλέπουν...* Καὶ κατέληγε: *Οἱ πρόσφυγες μόνον τῆς στοργῆς μας, ἄρτου, ρούχων καὶ περιθάλψεως ἔχουν ἀνάγκην, μὲ συστηματικὴν φροντίδα. Ὅχι θορύβων ἢ ἄρθρων ἐφημερίδων, εἴτε ἐπαινετικῶν, εἴτε ἀντιθέτων. Ἄν γράφωμεν τὰς γραμμὰς αὐτάς, τὸ πράττομεν, διότι εἶναι πλέον καθήκον ἱερὸν νὰ ὑψωθῇ μία φωνή. Διότι μὲ τὴν καλὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων πολλοὶ κίνδυνοι ὑγείας καὶ ἀσφαλείας θὰ ἐκλείψουν»* (31-1-1923).

Πιθανὸν σὲ ὁρισμένα σημεία νὰ ὑπερέβαλε ὁ Χατζῆς, ἡ κατάσταση ὅμως δὲν ἀπείχε καὶ πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ὁ Κῆρυξ, ποὺ ἐξαντλοῦνταν καθημερινὰ σὲ ἐπαίνους ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ νομάρχου, ἐνῶ ταυτόχρονα κἀκίζε τὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων γιὰ ἀπροθυμία σὲ προσφο-

ρὲς οικονομικὰς καὶ ὑπηρεσιῶν -ὡς ἓνα σημεῖο εἶχε δίκιο- χολώθηκε· ὁ Χατζῆς χαλοῦσε τὴν εἰκόνα ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ προβάλει, ἐπιτέθηκε ἐναντίον του. Ὅλα εἶναι ρόδινα, μέλι καὶ γάλα, μὲ τὴν περίθαλψη τῶν προσφύγων, ἀπάντησε. Τὰ γραφόμενα τῆς *Ἠλείρου* ἀποτελοῦν ἀνήθικον πολιτικολογίαν. Ἐπειδὴ ἀμφισβήτησε καὶ τὰ κρούσματα κλοπῶν καὶ διαρρήξεων ποὺ ἀνέφερε ὁ Χατζῆς, ὁ τελευταῖος δημοσίευσε ὀνόματα Γιαννιωτῶν ποὺ εἶχαν πέσει θύματα τέτοιων κλοπῶν.

Ὅπως καὶ νάταν τὸ θέμα ποὺ ἀνακίνησε ὁ Χατζῆς ἔγινε ἀντικείμενο ἔντονων συζητήσεων στὴν πόλη, ἰδιαίτερα τὰ σημεῖα ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἐπιδημιῶν. Τὸ τελευταῖο ὅμως δεκαπενθήμερο ἡ πόλη ἀναστατώθηκε μὲ τὴν εἶδηση ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς ἐφημερίδες, πὼς στὴ *Διάσκειψη τῆς Λωζάννης* στὴν Ἑλβετία (ἄρχισε στὶς 8/21 Νοεμβρίου 1922), ποὺ συγκροτήθηκε γιὰ νὰ καταρτίσει τὴ *Συνθήκη εἰρήνης*, μὲ τὴν Τουρκία, ὑπογράφηκε στὶς 17/30 Ἰανουαρίου 1923, ἡ σύμβαση γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἀνάμεσα στὴν Τουρκία καὶ τὴν Ἑλλάδα καθὼς καὶ ἡ σύμβαση γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν πολιτικῶν ὁμήρων. Ἡ *Διάσκειψη τῆς Λωζάννης*, στὴν ὁποία κρινόταν ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδας (θὰ γινόταν εἰρήνη ἢ θὰ συνεχιζόταν ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Τούρκους; Ὁ Πάγκαλος, φιλόδοξος καὶ θερμόαιμος, δήλωνε πὼς ἦταν ἑτοιμος νὰ ἐξορμήσει γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, κι ἂς μὴν εἶχε ἐξασφαλιστεῖ οὔτε ἡ συγκατάθεση τῶν «συμμάχων», οὔτε ἡ συμπαράσταση τῶν Σέρβων, τόλμημα δηλαδὴ ἐπικίνδυνον) καρκινοβατοῦσε, διακοπτόταν καὶ ξανάρχιζε, ἐξαιτίας τῆς στάσης τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑπερφιάλων ἀξιώσεών της, ζητοῦσε νὰ θάψει τὴν Ἑλλάδα, συμπεριφερόταν ὡς νικήτρια, κι ἂς ἦταν ἡ ἡττημένη τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου. Στὰ ἐνδιάμεσα τῶν μεταπτώσεων καὶ τῶν ἀπτόμων ἐναλλαγῶν, ἔγινε δυνατὴ ἡ ὑπογραφή τῶν συμβάσεων ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν καὶ αἰχμαλώτων, ἡ δευτέρα ἦταν συμφέρουσα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατί οἱ Τούρκοι εἶχαν συλλάβει μεγάλο ἀριθμὸ αἰχμαλώτων καὶ ὁμήρων.

Ὅταν μαθεύτηκε στὰ Γιάννινα ἡ ὑπογραφή τῶν συμβάσεων, οἱ τούρκοι μαχαλάδες ἀναστατώθηκαν. Στὰ σπίτια τῶν μεγάλων, τοῦ μουφτῆ, τῶν πασάδων, κι ἄλλων προυχόντων τῆς τούρκικης παροικίας, ἄνθρωποι ἔμπαιναν κι ἐβγαίνουν, ζητοῦσαν πληροφορίες πότε θὰ φύγουν, πὼς θὰ φύγουν, τί θὰ πάρουν μαζί τους, ποῦ θὰ τοὺς πῆγαιναν· ξερριζώνονταν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ σπίτια τους, ἤθελαν νὰ μάθουν ὅσο τὸ δυνατό περισσότερα γιὰ τὴ μελλοντικὴ τύχη τους. Συναισθήματα ἀνάμικτα χαρᾶς καὶ λύπης ἀναστάτωναν τὸν ἐσωτερικὸν τοὺς κόσμον, τὴ μιὰ κυριαρχοῦσαν τὰ πρῶτα, τὴν ἄλλη τὰ δεύτερα, ἔρχονταν στιγμὲς ποὺ πολλοὶ ἀπελπίζονταν γιὰ τὴ μοίρα τους. Χαίρονταν ποὺ θὰ πῆγαιναν στὴ πατρίδα, τὴν Τουρκία, θ' ἀντάμωναν μὲ τὴ μεγάλη οἰκογένεια τῶν ὁμοθρήσκων τους, πὼς ὅμως ν' ἀποχωριστοῦν τούτῃ τὴν ὁμορφὴ μικρὴ πατρίδα τους, τὰ Γιάννινα, σ' αὐτὴ γεννήθηκαν, μεγάλωσαν κι ἔζησαν, χάρηκαν καὶ λυπήθηκαν, γλέντησαν κι ἔκλαψαν, πὼς μποροῦσαν νὰ τὴν ἀφήσουν, ἦταν σὰ νὰ τοὺς ξερρίζωναν τὴν καρδιά. Οἱ ἄντρες

πήγαιναν στους καφενέδες, κάπνιζαν ναργιλέδες κι ἄρχιζαν ἀτέλειωτες κουβέντες, οἱ γέροι δὲ μιλοῦσαν, οἱ νέοι ἦταν ποὺ ξεσπάθωναν, ἄλλοτε καλοτύχιζαν κι ἄλλοτε βλαστημοῦσαν τὴν τύχη τους· τοὺς ἄρεσε ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ πᾶνε στὴν Τουρκιά, ὁ Κεμάλ τὴν ἔκανε πάλι δυνατὴ, ἦταν περήφανοι γιὰ τὸν ἀρχηγό τους, ἀλλὰ νὰ μείνουν ὅλη τὴ ζωὴ τους ἐκεῖ, δὲ μπορούσαν νὰ τὸ καταλάβουν. Οἱ γέροι τοὺς ἄκουγαν, ᾽Αλλάχ! ᾽Αλλάχ! μουρμούριζαν, κάποτε ἀναστέναζαν. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ γινόταν ὁ μεγάλος θρῆνος ἦταν στοὺς μαχαλάδες, τοὺς ἀνάμικτους ἀπὸ ᾽Ελληνες καὶ Τούρκους. Οἱ γυναῖκες, ρωμιές καὶ τουρκάλες, συνδέονταν μὲ στενοὺς δεσμοὺς φιλίας κι ἀγάπης, εἶχαν κοινὴ ζωὴ, ἔμπαιναν στὰ σπίτια ἢ μιὰ τῆς ἄλλης, μαγεύεuan, ἔπιναν τοὺς καφέδες τους, κουτσομπόλευαν τὴ γειτονιά καὶ τὴν πόλη, ἔκριναν τοὺς ἄρχοντες, γιόρταζαν μαζὶ τὶς μεγάλες γιορτές, τὶς χριστιανικὲς καὶ τοὺς μουσουλμανικὲς, συμπονοῦσαν, συνέπασχαν, κοινὲς οἱ χαρὲς καὶ οἱ λύπες. Πῶς ν' ἀφήσει τώρα ἡ Φατμέ τὴ Φώτω, νὰ ξεκινήσει γιὰ τὸ ἀτέλειωτο ταξίδι, γιὰ νὰ χαθεῖ στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, πῶς ν' ἀφήσει τὴ φίλη της, τὴ γενέθλια γῆ, τὶς ὁμορφιές της, τὴ λίμνη μὲ τὶς τόσες χάρες, ἀκουστὲς τῆς εἶχε περισσότερο ἡ Φατμέ, δύσκολα τὴν ἄφηνε ὁ ἄντρας της νὰ ξεμακρύνει ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἄς βοηθήσει ὁ ᾽Αλλάχ, παρακαλοῦσαν οἱ Τουρκάλες νὰ βρεθεῖ τρόπος νὰ μείνουν στὰ σπίτια τους. Ποιὸς ξέρει τί τις περιμένει ἂν ξερριζώνονταν...

Οἱ ἀμφιβολίες, ἡ λύπη, οἱ δισταγμοὶ καὶ οἱ ἐλπίδες τῶν γονιῶν, εἶχαν τὴν ἐπίδρασή τους καὶ στὴ ζωὴ τῶν τουρκόπουλων. Μὲ τὰ ρωμιόπουλα τοὺς ἔνωναν δεσμοὶ ποὺ δύσκολα καταλύονται, ἡ παιδικὴ ἡλικία δημιουργεῖ σχέσεις στέρεες, ἔπειτα οἱ μικροὶ δὲ μπορούσαν νὰ καταλάβουν τίς ἀποφάσεις τῶν μεγάλων, κανένα Τουρκόπουλο δὲ χαιρόταν κι ἄς ἄκουαν ἄλλα στὰ σπίτια τους. Γιατί ἔπρεπε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πόλη τους; Ἦταν κάτι ἀνεξήγητο γι' αὐτά. Θὰ πήγαιναν -τοὺς ἔλεγαν- στὴ Μεγάλῃ πατρίδα, μόνο Τούρκοι θὰ ζοῦσαν ἐκεῖ, κανένας ρωμιός, θάκαναν ὅ,τι ἤθελαν χωρὶς νὰ φοβοῦνται κανένα· ὄχι, δὲν ἤθελαν νὰ φύγουν τὰ τουρκόπουλα, στὰ Γιάννινα ζητοῦσαν νὰ μείνουν, μαζὶ μὲ τὰ ρωμιόπουλα, κι ἄς ἔσπαζαν τὰ κεφάλια τους στὸν πετροπόλεμο μαζὶ τους, κι ἄς ἔχαναν τὴ μάχη τίς περισσότερες φορές.

Γιὰ νὰ δώσουν διέξοδο στὴν ἀγωνία τους πολλοὶ Τουρκογιαννιώτες, ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ φύγουν, ἄρχισαν ἐνέργειες γιὰ νὰ μείνουν ὡς μουσουλμάνοι ἀλβανικῆς καταγωγῆς. Αὐτοί, σύμφωνα μὲ τίς συμβάσεις ποὺ ὑπογράφηκαν, δὲ θὰ ὑπάγονταν στὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. Ἡ πρόταση γιὰ τὴν ἐξαίρεση εἶχε ὑποβληθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, κι ἔγινε δεκτὴ. Πάντοτε μὲ ὕστεροβουλία ἐνεργοῦσε ἡ ἡγεσία αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, τώρα τοὺς κυβερνοῦσε ὁ Μουσολίνι, καὶ τὰ ἄλλα ὅμως ἀστικὰ κόμματα τὴν ἴδια ἐχθρική στάση ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα κρατοῦσαν. Μὲ τὴν πρόταση ἐπιζητοῦσαν νὰ κρατήσουν ὅσο τὸ δυνατό περισσότερους μουσουλμάνους στὴν Ἠπειρο. Ἔτσι οἱ μουσουλμάνοι τῆς Τσαμουριάς ἐξαιρέθηκαν ὅλοι ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ, μὲ τίς γνωστὲς συνέπειες, ἀπὸ τότε σχεδίαζαν οἱ Ἰταλοὶ τὴ Μεγάλῃ Ἀλβανία, ποὺ θὰ ἐνσωμάτωναν ὕστερα στὴν αὐτοκρατορία τους.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ φρόντισαν νὰ ὑπαχθοῦν στὴν ἐξαίρεση τῆς ἀνταλλαγῆς ἦταν ὁ μουφτῆς Ἰωαννίνων Φουάτ, ἦταν Τοῦρκος, ὄχι Ἀλβανός, δὲ μποροῦσε ὅμως ν' ἀποχωριστεῖ τὰ Γιάννινά του, τ' ἀγαποῦσε πολὺ, ἀγαποῦσε μπορῶ νὰ πῶ καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Η οἰκογένεια τοῦ Πέτρου Κωστίδη εἶχε τὴν αἴσθησι πὼς ἄρχιζε μιὰ καινούρια ζωὴ. Ὁ Γιάγκος Κεῖβανίδης μὲ τὴ γυναῖκα του Φωτεινὴ καὶ τὴν κόρη του Φιλίτσα, οἱ καταστραμμένοι πρόσφυγες τῆς Σμύρνης, ποὺ πῆρε ὁ Πέτρος στὸ σπίτι του, ἀνταπέδωσαν τὴ σωστικὴ χειρονομία τῆς οἰκογένειας μ' ὅλη τὴν καλωσύνη τῆς ψυχῆς. Κάθε λόγος καὶ πράξι τους ἀντανακλοῦσε τὸ πλῆθος τῶν συναισθημάτων ποὺ ἀνέβλυζαν ἀπὸ τὴν καρδιά τους, πρῶτα ἀπ' ὅλα τὴν χωρὶς ὅρια εὐγνωμοσύνη, στὸν Πέτρο Κωστίδη καὶ στοὺς δικούς του χρωστοῦσαν τὴ ζωὴ τους, πὼς μποροῦσαν νὰ τὸ ξεχάσουν; Πῆραν πολλὰ οἱ Σμυρنيῶτες ἀπ' αὐτὴ τὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ ἔδωσαν πολλὰ. Ἐδιώξαν τὴ σκιά τοῦ θανάτου ποὺ πλανιόταν παντοῦ, σ' ὅλους τοὺς χώρους, στὴ σκέψη καὶ τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, ἔκαναν τὶς ἐλπίδες νὰ ξανανθίσουν, αὐτοὶ ποὺ εἶχαν χάσει κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ ζωὴ, ἢ μιὰ δυστυχία ἀναιροῦσε τὴν ἄλλη, τὸ κακὸ ξορκιζόταν μὲ τὸ κακὸ, ὁ ἀνθρώπινος βίος ἔχει πολλὰ τέτοια παραδείγματα. Καὶ δὲν ἦταν μόνο ποὺ τὰ πρόσωπα καὶ τῶν δυὸ οἰκογενειῶν ξαναβρῆκαν τὸν ἑαυτό τους καὶ βάδιζαν μ' ἐμπιστοσύνη στὸ νέο δρόμο ποὺ ξανοιγόταν μπροστά τους· ἦταν κι ἓνας ἀέρας πολιτισμοῦ ποὺ φύσηξε στὸ σπίτι, ἀφότου ἐγκαταστάθηκαν οἱ Σμυρنيῶτες. Ἐφερναν μαζί τους ἀπὸ τὴ ρημαγμένη πόλη τῆς Ἰωνίας μιὰν αἴσθησι δροσιᾶς, ἀρχοντιᾶς, εὐγένειας καὶ καλῶν τρόπων. Δὲν ἦταν τυχαία ἡ οἰκογένεια Κεῖβανίδη ποὺ ἡ καλοσύνη τοῦ Πέτρου ἔφερε σπίτι του, ἀνῆκε στὰ πρῶτα ὀνόματα τῆς ἐλληνικῆς Σμύρνης, ὄχι στίς οἰκογένειες τοῦ μεγάλου πλούτου, ἀλλὰ τῆς παράδοσης, σ' αὐτὲς ποὺ δημιουργοῦσαν τὸν πολιτισμὸ τῆς Ἰωνίας, εἶχαν πολιτισμὸ ἀνώτερο σὲ πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Ἀθήνας, οἱ πρόσφυγες τῆς Ἰωνίας καὶ τοῦ Πόντου τὸν πλούτισαν μὲ νέα στοιχεῖα, ἀκόμα ἀσκοῦν ἐπίδρασι στὴν ἐξέλιξή του. Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Γιάγκου στὴ Σμύρνη ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πνευματικὲς ἐστίες τῆς πόλης, φιλολογικὸ σαλόνι, ὅπου συγκεντρώνονταν τακτικὰ οἱ ἄνθρωποι τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων, ἡ μεγάλη κόρη του, ἡ Θεώνη, ξεχώριζε στίς συγκεντρώσεις μὲ τὴ χάρη καὶ τὴν πνευματικὴ της καλλιέργεια, τὰ ποιήματά της δημοσιευμένα στὴν Ἀμάθεια τῶν Σ. Σολομωνίδη καὶ Θ. Ὑπερίδη εἶχαν κάνει ἐντύπωσι. Τὴν ἔφερναν συχνὰ στὸ νοῦ τους ὁ Γιάγκος καὶ ἡ Φωτεινὴ κι ἀνατρίχιαζαν. Ζοῦσε τάχα ἡ σέγγονταν σκλάβη στίς τουρκοπόλεις τῆς Ἀνατολῆς, τί ἔγραψε ἡ μοῖρα της, ἦταν προτιμότερος ὁ θάνατος.

Αὐτὴ ἡ αἴσθησι τῆς νέας ζωῆς ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πέτρου πέρασε καὶ στὸ μαγαζί του. Ὁ Γιάγκος, ὡς διευθυντής, ἀνέπτυξε τὶς ἐπιχειρηματικὲς του ἱκανότητες κατὰ τρόπο ποὺ τὰ ἀποτελέσματα ἦταν ἐντυπωσιακὰ ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας μῆνα, τὸ Γενάρη. Ὁ Πέτρος δὲν πίστευε στὰ μάτια του. Οἱ πε-

λάτες καὶ τὰ ἔσοδα αὐξήθηκαν, προοπτικὲς ἀνοίγονταν καὶ γιὰ τὸ κατάστημα τῆς Καλούτσιανης, ἀπὸ χρόνια ὀνειρευόταν νὰ τ' ἀνοίξει. Δὲν ἀνακατενόταν τώρα καθόλου στὶς δουλειὲς τοῦ μαγαζιοῦ, ἄφηνε τὸν Γιάγκο νὰ τὰ κανονίζει ὅλα, ἤξερε ὅτι ἡ δουλειὰ του βρισκόταν στὰ πιὸ κατάλληλα χέρια. Ἔτσι τοῦ ἔμενε πολὺς ἐλεύθερος χρόνος, καθόταν σπíti περισσότερες ὥρες, κουβέντιαζε μὲ τὴ Λευκὴ, τὸ Βασίλη ποτὲ δὲν τὸν ξεχνοῦσαν, μόνο πού ἡ ἀνάμνησή του δὲν ἦταν πιά τυραννικὴ, οὔτε στὸν ὕπνο οὔτε στὸν ξύπνιο τους, ἀντίθετα τοὺς χάριζε ἡρεμία καὶ γαλήνη. — *Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κεῖβανίδη ἦρθε σὰν εὐλογία στὸ σπíti μας, Λευκὴ, ἐπαναλάβαινε συχνὰ στὶς συζητήσεις μὲ τὴ γυναῖκα του ὁ Πέτρος.* — *Ἔχεις δίκιο, ἀπαντοῦσε ἐκείνη, ἡ Παναγία ἢ Ἀρχιμανδριώτισσα ὁδήγησε τὴ σκέψη σου καὶ πῆγες καὶ τοὺς βοῆκες. Μεγάλη ἡ χάρη της...*

Καιρὸς ἦταν νὰ ἐπανασυνδέσει τὶς σχέσεις μὲ τοὺς φίλους του ὁ Πέτρος. Θάρχιζε ἀπὸ τὸν κὺρ Γιώργη, τὸ Χατζῆ. Μῆνες εἶχαν ν' ἀνταμώσουν. Εἶχε ἀρρωστήσει βαρεῖα αὐτὸ τὸν χειμῶνα, ἔμεινε κλεισμένος σπíti του, ὁ Πέτρος δὲν πῆγε νὰ τὸν δεῖ, ἦταν φορτωμένος μὲ τὸ πένθος καὶ τὸ θάνατο, δὲ μπορούσε νὰ κάνει ἐπισκέψεις. Τώρα πού ἡ καρδιά του ξελάφρωσε θὰ τὸν ἔβλεπε στὴν ἐφημερίδα του. Πίστευε πὼς θ' ἀντίκρυζε ἕναν ἀτελεισμένο ἄνθρωπο, ἐξουθενωμένο ἀπὸ τὰ πλήγματα πού δεχόταν ἡ παράταξή του ἐξαιτίας τῆς καταστροφῆς τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκτέλεση τῶν ἔξ, ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ ἵνδαλμα τοῦ κὺρ Γιώργη ὕστερα ἢ *Ἐπανάσταση*, τὸ κυνηγητὸ τῶν ὁμοϊδεατῶν του, πόση ἀντοχὴ θάχε αὐτὸς ὁ φιλάσθενος ἄνθρωπος, θὰ συντριβόταν ἀπὸ τὸ βάρος τόσων συνταρακτικῶν γεγονότων. Ἀπόρριψε ὅταν τὸν ἀντίκρυσε. Εἶχε μπροστά του ἕναν Χατζῆ, χλωμὸ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια πού πέρασε, μὲ φρόνημα ὅμως ἀκμαῖο, ὄχι ἀπὸ αἶσθημα ἐπιτυχιῶν καὶ ἱκανοποίησης, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπόφαση ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν κλοιὸ πού τοῦ εἶχαν στήσει οἱ ἀντίπαλοί του. Ἐνοιωθε σὰν ἀγρίμι στὴ μονιά του, κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἀποφασισμένος νὰ ἀντισταθεῖ, μὲ κάθε μέσο, ὄχι τόσο γιὰ τὶς ἰδεολογικὲς πεποιθήσεις του -αὐτὲς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου εἶχαν διακυμάνσεις, θὰ γίνονταν πιὸ εὐδιάκριτες στὸ μέλλον-, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπειά του, τὴν ἀγωνιστικὴ του παράδοση, οἱ ἄλλοι ἀγωνίζονταν νὰ τὴ διαβρώσουν. Ὁ Χατζῆς ἦταν *θυμωμένος*, αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἐξουδετέρωνε ὅλες τὶς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῆς παράταξής του· μπορεί νὰ τοῦ κατάρτωγε τὰ σωθικά, τοῦ ἔδινε ὅμως δύναμη καὶ τόλμη ν' ἀψηφᾷ στρατιωτικοὺς νόμους καὶ λογοκρισίες πού πάλευαν νὰ φимώσουν τὴ φωνή του. Ἔτσι τὸν ἀντίκρυσε ὁ Πέτρος καὶ δὲν ἤθελε νὰ πιστέψει στὰ μάτια του. — *Κάθισε, τοῦ εἶπε ὁ Χατζῆς, καθὼς ὁ ἄλλος τὸν κοιτοῦσε μὲ ἀπορία, καὶ μὴν παραξενεύεσαι, ξέρω, πρόσθεσε, περίμενες ν' ἀντικρύσεις ἕνα ράκος καὶ βλέπεις ἕνα θεριό. Ποτὲ δὲν ἤμουν ἔτσι, ἔγινα, μ' ἔκαναν. Στὸ βάθος φοβᾶμαι, ὅμως δὲν τὸ δείχνω, ἂν τὸ καταλάβουν θὰ μ' ἀποτελειώσουν. Πῆγα μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐπανάστασης, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ πραγματοποιοῦσαν αὐτὰ πού ὑποσχέθηκαν, δὲν τὸ ἔκαναν, δὲν τοὺς ἄφησαν*

νά τὸ κάνουν. Μπῆκαν στὴ μέση οἱ βενιζελικοί, ἄρπαξαν τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὴν ἔκαναν δική τους. Τὶ καλὸ νὰ περιμένει ἡ Ἑλλάδα ἀπ' αὐτούς; Ὁ Χατζῆς δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει, ὁ Πέτρος τὸν διέκοψε. —Στάσου κύρ Γιώργη, μοῦ φαίνεται πὼς πῆρες τὸν κατήφορο. Σὲ πολλές περιπτώσεις ἡ Ἐπανάσταση πῆρε σωστικές ἀποφάσεις γιὰ τὸ ἔθνος. Ξεχνᾷς τὸ Στρατὸ τοῦ Ἐβρου ποὺ δημιούργησε ἀπὸ τὰ ἀσύντακτα μπουλούκια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ξεχνᾷς πὼς χάρη στὸ στρατὸ αὐτὸ μποροῦμε καὶ διαπραγματευόμαστε μὲ τοὺς Τούρκους; —Τίποτα δὲν ξεχνῶ, μόνο ποὺ ἂν δὲν ἦταν ὁ Πάγκαλος, δὲν ξέρω ποῦ θὰ εἶχαν φτάσει οἱ Τούρκοι. Μακελλάρης εἶναι, αὐτὸς ἔστειλε στὸ ἀπόσπασμα τοὺς ἑξ, κι ἄλλους, κι ἄλλους... ἀτίθασσος, ἐγωϊστής, φιλόδοξος, ὅλα τὰ κακὰ τῆς φυλῆς ἔχει, ἀλλὰ εἶναι ἄντρας, μπορεῖ καὶ ἐπιβάλλεται, στίς κρίσιμες στιγμὲς ποὺ περνᾷμε, τέτοιους χρειάζεται ὁ τόπος. Νὰ δεῖς ποῦ θὰ χτυπηθεῖ μὲ τὸ Βενιζέλο, ἔχει τίς δικές του φιλοδοξίες, δὲν ἀνέχεται νὰ εἶναι μαριονέττα στὰ χέρια ἄλλων, ἂς μὴ γελοῖμαστε, τὸν τόπο κυβερνάει ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τὰ παρασκήνια· στὴ Λωζάννη θὰ πολεμήσει γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ ξέρω, ἂς μὴν τὸ γράφω, ἐδῶ ὅμως θὰ μᾶς φέρει ὅλους ἄνω κάτω, δὲ συμμαζεῦει τοὺς ἀδιάλλακτους ὁπαδούς του, αὐτοὶ κυβερνοῦν, ὄχι ἡ Ἐπανάσταση. —Μήπως τὰ παραλὲς κύρ Γιώργη; ἀντέτεινε ὁ Πέτρος. —Τὰ παραλέω; φώναξε ἐρεθισμένος ὁ Χατζῆς. Δὲ ζεῖς στὰ Γιάννινα Πέτρο; Δὲ βλέπεις τί γίνεται; Ἐκεῖ ποὺ πιστέψαμε πὼς ἡ Ἐπανάσταση θὰ γεφύρωνε τὸ χάσμα ἀνάμεσα στοὺς δυὸ κόσμους, θὰ ἔβαζε ἐπιτέλους σ' ὅλους μυαλὸ ἢ καταστροφή, πετάχτηκαν αὐτοὶ στὴ μέση, οἱ κακοὶ βενιζελικοί, ἔκαναν τσιφλίκι τους τὴν Ἐπανάσταση καὶ κόβουν κεφάλια· παντοῦ βλέπουν συνωμοσίες, διώχνουν ὑπαλλήλους, δὲν ἄφησαν ἀκυνήγητο οὔτε ἓνα καλὸ ἀστυνομικό, αὐτὲς τίς ὑποσχέσεις ἔδωσε ἡ Ἐπανάσταση; Ἐγὼ λέω τὴν ἀλήθεια πρὸς κάθε κατεύθυνση, δὲ θέλουν νὰ μὲ πιστέψουν. Βάζουν τοὺς λογοκριτὲς καὶ πετσοκόβουν τὰ κείμενά μου. Ἔτσι θὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες; —Ρίχνεις καὶ σὺ λάδι στὴ φωτιά, κύρ Γιώργη, δὲν τοὺς ἀφήνεις ἡσυχους... παρατήρησε ὁ φίλος του. —Μὲ τὴν ἀγιαστούρα, Πέτρο, δὲ φεύγουν τὰ δαιμόνια, θέλουν ἄλλες μεθόδους γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν. Δοκίμασα καὶ τὴν ἀγιαστούρα, ποιὸς μ' ἄκουσε; Σήμερα μπαίνουμε στὸ δεῦτερο δεκαήμερο τοῦ Φλεβάρη. Τὸν τελευταῖο μῆνα τίποτε ἄλλο δὲν κάνω ἀπὸ τὸ νὰ κηρύσω τὴν ἐνότητα. Ἄς ἐργαστοῦμε ὅλοι, μαζὶ μὲ τὴν Ἐπανάσταση, νὰ σώσουμε τὴν Ἑλλάδα, γράφω, συνεχῶς. Ὅχι, ἀπαντοῦν αὐτοί, ὁ «Κήρυκας» καὶ ἡ παρέα του, κι ὅσοι κρύβονται στὰ παρασκήνια, δὲν ἔχετε καμιὰ δουλειὰ ἐσεῖς μὲ τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδας. Ἐσεῖς εἰστε ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν καταστροφή της, πρέπει νὰ πληρώσετε. Καὶ πληρωμὴ, ὅπως καταλαβαίνεις, σημαίνει ἐξόντωση. Φταῖμε ὅλοι, ἀπαντῶ, κάναμε λάθη καὶ οἱ δυὸ παρατάξεις, ἂς δώσουμε τώρα τὰ χέρια, ἀκόμα καὶ μὲ τὸ «Ριζοσπάστη» συμφώνησα, γράφει μερικά πράγματα σωστά, νὰ ἓνα, μὲ βαριὰ καρδιά τὸ διάβασα, ἀλλὰ εἶναι σωστό: «Ὁ Βενιζελισμὸς καὶ ὁ Κωνσταντινισμὸς εἶναι ἐξίσου ἔνοχοι τῆς καταστροφῆς τοῦ λαοῦ. Διότι ὁ Σαγγάριος

καὶ τὸ Ἄφιόν ἀμιλλῶνται μὲ τὴν Οὐκρανίαν, ὁ Πρωτοπαπαδάκης μὲ τὸν Ρέπουλην, ὁ Γάσπαρης μὲ τὸν Γύπαρην, ὁ Γερακάρης μὲ τὸν Κούνδουρον, οἱ δολοφόνοι τοῦ Καβαφάκη, μὲ τοὺς δολοφόνους τοῦ Δραγοῦμη. Ἐπομένως καὶ αἱ δύο πολιτικαὶ φατρίαι ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τοὺς ἀδαμάντας των καὶ τὰ πιστοποιητικά των τῆς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Αὐτὰ ἔγραφε ὁ «Ριζοσπάστης» καὶ τὰ δημοσίευσα. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἰδεολογία τους, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἐμπνέονται, αὐτὰ ποὺ γράφουν εἶναι ἀληθινά, ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὰ παραδέχονται, μόνο οἱ κακοὶ βενιζελικοί, ποὺ ἐχθρεύονται κάθε ἐξυγίανση, τὰ ἀποκρούουν. Νὰ σοῦ διαβάσω καὶ κάτι ποὺ γράφω στὸ αὐριανὸ ἄρθρο μου (11-2-1923). Τὸ τιτλοφορῶ: «Βρυκόλακες ἐντεῦθεν, βρυκόλακες ἐκεῖθεν...». Ἄκου, λοιπόν: «Ποιοὶ παρουσιάζονται ὡς Ἡρακλεῖς τοῦ πολιτικοῦ καθαρμοῦ τῆς Ἑλλάδος; Οἱ εἰσαγωγεῖς καὶ καλλιεργῆται ὅλων τῶν ἀγνώστων φρούτων μιᾶς πολιτικῆς ἐξαχρειώσεως, λυμαινόμενης τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ ἐπταετίας, φρούτων, ἅτινα εἰσήγαγε καὶ ἐκαλλιέργησεν ὁ βενιζελισμός, διὰ νὰ τὰ περιλάβουν κατὰ καιροὺς, ἀντίπαλοί του ἄλλοι, ἐξαχρειωμένοι, ὅπως καὶ οὗτος, φαυλοκράται, ὅπως καὶ οὗτος, καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν καλλιέργειάν των. ...Ὁ λαὸς ὅμως θέλει εἰρήνην... καὶ εἶναι ἀποφασισμένος νὰ θάψῃ καὶ τοὺς βρυκόλακες τοῦ βενιζελισμοῦ καὶ τοὺς βρυκόλακες τοῦ κακοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ, εἰς τὸ ἔσσει...». Αὐτὰ γράφω Πέτρο, νομίζω πῶς εἶναι σωστά, ἀλλὰ θὰ μὲ κυνηγήσουν. Δὲ θέλουν νὰ παραδεχθοῦν πῶς κι ἀπὸ τὴ δική τους πλευρὰ ὑπάρχουν κακοί, ὅπως κι ἀπὸ τὴ δική μας. Στὴ στρούγκα τους, βλέπεις, θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἄσπιλους κι ἀμόλυντους, στὴν παράταξή μας ἔχουν μαζευτεῖ ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδας... Ὁ Χατζῆς σῶπασε, κουράστηκε. Τὰ μάγουλά του εἶχαν κοκκινίσει, φαίνεται πῶς ἡ ὑπουλὴ ἀρρώστεια εἶχε ἀρχίσει νὰ σκάβει λαγούμια στὰ πλεμόνια του, αὐτὴ ἡ κοκκινάδα εἶχε μιὰ ἀπόχρωση στὸ κεραμιδί, δὲν ἦταν φυσιολογική. Ὁ Πέτρος τὸ κατάλαβε, πῆγε μὲ τὰ νερά του: —Ἐχεις δίκιο, τοῦ εἶπε, καὶ σ' αὐτὸ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα. Μοῦ ἄρεσε καὶ κεῖνο ποὺ ἔγραψες προχτές: «Καμμιά ἐπανάστασις δὲν θὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ δεινὰ της, ὅταν πρωτίστως δὲν βάλῃ γενναῖον χέρι εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ὀξούσης πληγῆς ἢ ὁποία λέγεται: «ἡ διὰ σημειωμάτων πολιτευομένων, χάριν βρωμερῶν ἐγωῖστικῶν πολιτικῶν σκοπῶν, διατήρησις εἰς θέσεις κρατικὰς ἀναξίων ἢ κακομαθημένων ἢ βεβαρυμένων ὑπὸ μηνύσεων ὀργάνων». Τὸ τελευταῖο μοῦ θύμισε λιγάκι τὴ μήνυσή σου ἐναντίον τοῦ εἰσαγγελέα Τρακάκη, γενικά ὅμως ἔχεις δίκιο... —Καὶ ποῦ νὰ τὸ βρῶ; ἀγρίεψε καὶ πάλι ὁ Χατζῆς. Δὲ μ' ἀφήνουν νὰ μιλήσω, μὲ ἐμποδίζουν νὰ ὁλοκληρώσω τὴ σκέψη μου, βάζουν τοὺς λογοκριτὲς καὶ κόβουν ἐκεῖνα τὰ σημεῖα, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κύρια σκέψη τοῦ ἁρθρου, ὅ,τι ἀπομένει δὲ δίνει τὸ νόημα, γιὰ νὰ μὴ πονοκεφαλιάζουν, πολλὰς φορὲς βγάζουν ὁλόκληρο τὸ ἄρθρο, γράφουν στὴ στήλῃ «λογοκρισία» καὶ ἡσυχάζουν... Γιὰ τὴν κατάστασι στὴ Γερμανία νὰ γράψω, μὲ λογοκρίνουν, γιὰ τὴν κατάστασι τῶν προσφύγων τὸ ἴδιο, χαλάει τὴν εἰκόνα ποὺ πάνε νὰ δημιουργήσῃ ὁ κόρακας, ὁ «Κῆρυξ» ντέ, ὅλα πάνε μέλι

Δημήτριος Θ. Πανούσης (1890-1968), διευθυντής της εφημερίδας *Πρόοδος*. Με τη δημοσιογραφία ασχολήθηκε πριν από την κατάρτασή του, ύστερα από διαγωνισμό, στο σώμα 'Αξιωματικών Οικονομικών Υπηρεσιών και Διαχειρίσεως. Τραυματίστηκε σοβαρά με την έναρξη του 'Ελληνοϊταλικού πολέμου του 1940, όταν οι 'Ιταλοί βομβάρδισαν τα Γιάννινα. Μιά βόμβα έπεσε πίσω από το σημερινό Δημαρχείο (τότε υποκατάστημα της 'Εθνικής Τράπεζας), όπου ήταν εγκατεστημένο πρατήριο τροφίμων για το στρατό, με θύματα όλους τούς αξιωματικούς, ανάμεσά τους και ο Δ. Πανούσης, και όπλίτες που υπηρετούσαν εκεί. Από τούς 8 οι 6 σκοτώθηκαν.

Ο Δημ. Πανούσης ήταν εύρυτατα γνωστός στην κοινωνία των Γιαννίνων για την ευγένεια και το ήθος του, ευπρόσδεκτος στις συναναστροφές, όπου πολλά είχε να προσφέρει με το λόγο του. Με τον ίδιο πολιτισμένο τρόπο διεξήγαγε και τούς πολιτικούς αγώνες, μέσω της εφημερίδας του.

αυτά που άκουσε, σέ αρκετά συμφωνούσε σ' άλλα όχι. Ήθελε να του μιλήσει και για τη νέα κατάσταση που δημιουργήθηκε σπίτι του, με τη Σμυρνιώτικη οικογένεια, ήθελε να τον κάνει κοινωνό της χαράς του, δέν ήταν όμως η κατάλληλη στιγμή, τó άφησε για άλλη φορά. Χαιρέτησε με θερμή τόν παλιό του κι έφυγε. Στο δρόμο αναλογιζόταν πώς με τόν κύρ Γιώργη μαζί πέρασαν τīs χαρές και τīs λύπες της δεκαετίας, κάποτε τόν λυπόταν κι άλλοτε τόν

γάλα, λέει, τόσο πολύ καλὰ μάλιστα, πού σήμερα πέθανε ό διευθυντής του νοσοκομείου Χατζηκώστα Δ. Μήτσος από εξανθηματικό τύφο, έπεσε στην εκπλήρωση του καθήκοντός του, τέτοια θέλω να προλάβω, δέ μ' αφήνουν... Έμαθα πώς σέ λίγες μέρες εκδίδει βενιζελική εφημερίδα ό Δημ. Πανούσης, είναι συνετός άνθρωπος, θά κάνω πολιτισμένο αγώνα μαζί του, θά σπάσει ή αδιαλλαξία του κακού βενιζελισμού... —Εύχομαι κύρ Γιώργη να έχεις αντιπάλους του αναστήματός σου, να πολεμάς παλληκαρίσια, χωρίς τόν εκνευρισμό και τó άγχος που σέ κατατρύχει, σέ κάνει να μοιάζεις με εξαγριωμένο θηρίο, καταστρέφεις και τήν υγεία σου έτσι... —Τό ξέρω, αλλά δέ μπορώ να κάνω άλλοιώς. Θά παλέψω με νύχια και με δόντια για να κρατήσω τήν αξιοπρέπεια μου, απάντησε με παράπονο ό Χατζής. Εκείνο που μ' έξοργίζει περισσότερο είναι τó ότι δέ με πιστεύουν. Αυτό με πληγώνει αφάνταστα. Έκανα λάθη και ως πολίτης και ως δημοσιογράφος, υπερφανεύομαι όμως πώς πάντα στάθηκα άνδρας. Αυτοί με τó να με άμφισβητούν, επιδιώκουν να μ' ευνουχίσουν. Θά πολεμήσω.

Ο Πέτρος σηκώθηκε, κατάλαβε πώς ό συνομιλητής του είχε εξα-ντλήσει τīs δυνάμεις του, έφταναν

καλοτύχιζε· ἡ συμμετοχή στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὰ δημόσια πράγματα ἔχει τὶς χαρὲς καὶ τὶς ἀπογητεύσεις της, χαρίζει ὅμως αἴγλη στοὺς ἀθλητὲς, τὸ πάθος τῆς δημοσιογραφίας εἶναι ἀπὸ τὰ μεγάλα πάθη τοῦ ἀνθρώπου, δύσκολα ν' ἀποδесμευτεῖ κανεὶς ἀπ' αὐτό. μοιάζει μὲ τὰ σκληρὰ ναρκωτικά, συχνὰ

ὁδηγοῦν στὸ θάνατο... Ὁ Πέτρος ἀγαποῦσε τὸν Χατζῆ, ποτὲ ὅμως δὲν τὸν ζήλεψε. Τὰ δικά του ἐνδιαφέροντα ἦταν ἄλλα, περισσότερο ἀνθρώπινα, χωρὶς τὶς ἔντονες συγκι-

Ἡ ἐφημερίδα «Πρόοδος» τοῦ Δημ. Πανούση

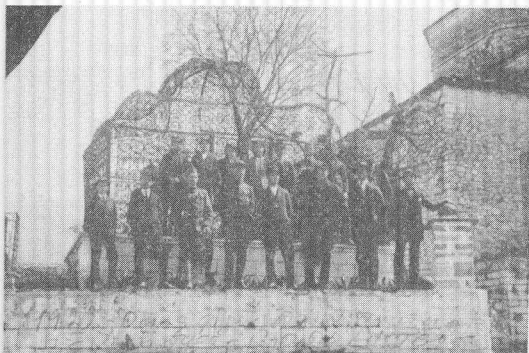
νήσεις τῶν δημοσιογραφικῶν ἀγῶνων. Ἄς εἶναι... Καιρὸς ἦταν νὰ δεῖ καὶ τὸν ἄλλο φίλο του, τὸν Ἀβραάμ, κάποια ἀπὸ τὶς ἐπόμενες μέρες θὰ πῆγαινε σπίτι του...

Ὁρθὲς ἀπόψεις -ισχύουν ἀκόμα καὶ σήμερα- διατύπωνε καὶ πάλι ὁ Χατζῆς, μιλώντας γιὰ τὴν αὐτοδιοίκηση καὶ τὴν ἀποκέντρωση: *Κατὰ τὰ σκοτεινότερα ἀκόμα χρόνια τῆς δουλείας, πολλάκις ἡ αὐτοδιοικήσεις διὰ τὴν Κοινότητα, εἶχε συντείνει ὥστε ὁ Ἕλληνισμός, ἀνθηρὸς καὶ ἀκμαῖος, νὰ δύναται νὰ ὀρθοποδήσῃ εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὴν ἑαυτοῦ διοικητικὴν μέριμναν καὶ ὄχι τοῦ κακοῦ δυνάστου τὴν κακὴν διοίκησιν. Οὕτω σχολεῖα, ἐκπαίδευσις, φιλανθρωπία, κοινωνικὴ πρόνοια, κοινωνικὴ παρὰστασις, ὅλα ἦσαν καλύτερα τότε. Τὸ κράτος μὲ τὴν συγκέντρωσιν τὰ ἐτσάκισεν καὶ τὰ ἔθραυσεν ὅλα, ἀπροπαράσκευον, ἀμελέτητον καὶ αὐτοσχεδιάζον.* (Ἡπειρος, 13-1-1923).

Ἀπροσδόκητο σύμμαχο βρῆκε ὁ Χατζῆς στὴν ἐφημερίδα Ἀγροτικὴ Ἐνωσις (ἐπίσημο ὄργανο τῆς «Πανελληνίας Συννομοσπονδίας τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρισμῶν») σ' ὅτι ἀφοροῦσε στὴν υπεράσπιση τοῦ Σπυρίδωνα. Ἡ ἐφημερίδα διαμαρτυρόταν ὅτι *ἐξ ἐπιδρομῆς κατελήφθη ἡ μητροπολις Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ ἀνέργου ἐπισκόπου Ἀμασείας, (τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη) καὶ ἐξεδιώχθη ὁ φυσικὸς ποιμὴν κ. Σπυρίδων, οὔτινος τὸ ἐθνικὸν ἔργον εἶναι γνωστὸν εἰς ὁλόκληρον τὸν Ἕλληνισμόν.* Τὸ τελευταῖο δὲν ἦταν σοβαρὸ ἐπιχείρημα, γιὰτὶ ὁ Γερμανὸς εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἰσάξιο ἐθνικὸ ἔργο. Ὁ Γερμανὸς ἀργοῦσε νάρθει στὰ Γιάννινα, δίνοντας ἀφορμὴ στὴν Ἡπειρὸ ν' ἀνακινήσῃ καὶ πάλι τὸ θέμα τοῦ Σπυρίδωνος, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφίαν τοῦ Κήρυκος, ὁ ὁποῖος, γνωρίζοντας τὰ παρασκήνια καὶ τὶς κινήσεις τοῦ Γερμανοῦ, ζητοῦσε νὰ τοποθετηθεῖ ὡς μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὁ Παραμυθιάς Νεόφυτος, φανατικὸς βενιζελικὸς. Ὁ Γερμανὸς δὲν ἐρχόταν στὰ Γιάννινα, γιὰτὶ ἐπιδίωκε νὰ καταλάβῃ τὸ μητροπολιτικὸ θρόνον Ἀθηνῶν, ἠττήθηκε ὅμως ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο. Στὸ μεταξύ, σημείωνε ὁ Χατζῆς, *ἐισπράττει ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῶν «Ἐλεῶν» 6.000 δρχ. δι' ἔξοδα παρραστάσεως.*

Γενικὸς διοικητὴς Ἡπείρου διορίσθηκε καὶ ἀνέλαβε καθήκοντα ἀπὸ 16-1-1923 ὁ Μίνως Πετυχάκης, βενιζελικὸ στέλεχος, πεπειραμένος στὰ διοικητικά. Ἡ Ἡπειρος, τοῦ

συνιστούσε ν' αποφύγει τὰς θολεράς, υπόπτους, ιδιοτελείς καὶ κακὰς εἰσηγήσεις καὶ νὰ φιλοτιμηθεῖ νὰ συνδέσει εὐφήμως τὴν παρουσία του στὰ Γιάννινα μὲ τὴν ἀπαίτηση ὁλόκληρου τοῦ λαοῦ: *Ἡ Ἑλλάδα γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες! Ἡ Πολιτεία γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες*. Φαίνεται πὼς ὁ Πετυχάκης πολιτεύτηκε μὲ σύνεση καὶ κρατήθηκε μακριὰ ἀπὸ τὶς

Ὀμίλος Γιαννιωτῶν στὸ Μουσωλεῖο τοῦ Ἀλὴ πασᾶ, στὸ Κάστρο (1922). Πίσω τὸ φέρ-φορζὲ ἀρίστης τέχνης κουβούκλιο, ποὺ χάθηκε στὴν Ἱταλο-γερμανικὴ Κατοχή. Α' σειρά ἐξ ἀριστερῶν: Μιχ. Λάμπας, Γρηγ. Τζομάκας, Σωτῆρ. Ζοῦμπος, Γ. Βαβαρέτος, Σ. Τζιμόπουλος, Πύρ. Ἀποστολίδης, Γούλας Ρίζος, Σπ. Παπαζήσης. Β' σειρά: Δημ. Βάλης, Τηλ. Νότσικας, Θεόδ. Χατζῆς, Παν. Μαρνέλης, Ἀν. Γραμματικόπουλος, Ἐλ. Μπαμπασίκας, Δημ. Φρίγκας.

(μᾶλλον ἀνασύσταση γινόταν).- Ἀρχισε τὶς δικηγορικὲς ἐργασίες του στὰ Γιάννινα, ὁ τέως ἐφοριακὸς ἐλεγκτὴς Γεώργιος Νιαβῆς.- Στὴ στήλη τῆς ἀλληλογραφίας τῆς *Ἠπειρου* ὁ Χατζῆς ἀνέπτυσε κάποτε πολὺ ἐνδιαφέροντα θέματα. Κάποιος *φιλολογῶν* ἀπὸ τὰ Γιάννινα εἶχε ἀντιρρήσεις γιὰ τὴ μετρικὴ προσωδιά καὶ τὶς χασμωδίες, ποὺ ἐπισήμαινε, ὅπως ἰσχυριζόταν, σὲ ποιήματα τοῦ Χατζῆ. Σὲ δυὸ συνέχειες μὲ τίτλο: *Φιλολογικὲς κουβέντες*, ὁ τελευταῖος, μὲ πλῆθος ἀπὸ παραδείγματα (παράθεση στίχων ἀπὸ τοὺς μελωδικότερους νεοέλληνες ποιητὲς, κυρίως τοῦ Λ. Μαβίλη) ἀποδείκνυε ὅτι οἱ ποιητὲς δὲ νοιώθουν τὴ *χ α σ μ ω δ ί α* ποὺ νόμιζε ὁ *φιλόλογος* ὅτι γίνεται μὲ τὴ σύμπτωση φωνηέντων στὸ στίχο. Ἡ σύμπτωση τῶν φωνηέντων, πρόσθετε, κι ὅταν ἀκόμα ἀποτελοῦν *μ ε τ ρ ι κ ῆ* συλλαβὴ -χωρὶς ἐκθλιψη, συνίζηση, συναλοιφή- δὲ γεννοῦν ἐκεῖνο ποὺ ἄκουε τὸ ἀρχαῖο αὐτὶ ὡς *χ α σ μ ω δ ί α* .- *Ὑπέκλυψεν, ἐν πλήρει νεότητι, εἰς ἀνίατον καὶ χρονίαν ἀσθένειαν, ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ μεγαλεμπόρου Ἰωαννίνων Ἀλεξίου Νιτσιδίου, Ἡρακλῆς*.- Τὸ κρέας, τὸ τυρί, τὸ βούτυρο καὶ τὸ λάδι, εἶχαν ἐξαφανιστεῖ πάλι ἀπὸ τὴν ἀγορὰ στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου. *Χώρα κτηνοτροφικὴ ἡ Ἠπειρος, ἔμεινε χωρὶς δραμάκι κρέας*. *Ἡ, ἐὰν εὐρίσκεται πουθενὰ κανένα λιπόσαρκον παγιδάκι, χρειάζεται νὰ πωλήσῃ κανεὶς τσιφλίκι διὰ νὰ τὸ ἀγοράσῃ. Διότι ὅλα τὰ σφάγια ἐξήχθησαν ἐξ ἀβελτηρίας γενικῶς καὶ τῶν ἀρμολιῶν καὶ τῶν παραγόντων τοῦ τόπου...* *Χώρα κτηνοτροφικὴ ἡ Ἠπειρος καὶ ἔμεινε χωρὶς δραμάκι βούτυρον. Καὶ χωρὶς δραμάκι τυρί...* *Εἶχε μείνει λίγο λαδάκι τῆς ἐντοπίας παραγωγῆς. Μὲ τὴν ἐξαγωγή ἔφτασε κι' αὐτὸ εἰς τὰς 22 δραχ. τὴν ὀκά*.- Στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου ἔφτασε στὰ Γιάννινα ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἑφεδρὸς γιαννιὸς Μουτούσης, τὸν ἔστειλε ἡ κυβέρνησις γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐπιδημιῶν ποὺ μάστιζαν τὴν πόλιν, κυρίως τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου. Μαζὶ μὲ τὸν ὑγειο-

κακοήθειες, τὶς πονηριὰς καὶ τὶς ἀσχήμιες τῶν κομμάτων, ὁ Χατζῆς ὅμως δὲν ἦταν εὐχαριστημένος κι ἔγινε ἀντίπαλός του. Στὸ μεταξὺ εἶχε ἀπαντήσει ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἀντιδικία του μὲ τὸν *Κήρυκα*, εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο ν' ἀφιερῶναι κάποτε τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ἐφημερίδας του γιὰ ν' ἀντικρούει τὶς ἐπικρίσεις του. Γιαυτὸ μὲ εὐχαρίστηση ἄκουε τὶς φῆμες ποὺ μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἐκδόσιν νέας βενιζελικῆς ἐφημερίδας, *θ' ἀγωνιζόμαστε τουλάχιστον μὲ εὐπρέπεια*, ἔγραφε. *Ἡ νέα ἐφημερίδα δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ ἐκδοθεῖ*.- Μὲ ἀπόφασιν τοῦ Γενικοῦ ἐφόρου τοῦ *Σώματος Προσκόπων*, ὁ Γεώργιος Βαβαρέτος ἀνέλαβε τὴν ἰδρυση προσωπικῆς ὁμάδας στὰ Γιάννινα

νομικό επιθεωρητή Γ. Δευτεραίο πήραν όλα τὰ ἀπαραίτητα μέτρα γιὰ ἐντοπισμό κι ἀπομόνωση τῶν κρουσμάτων. Μπῆκε σὲ λειτουργία καὶ νέος ἀπολυμαντικός κλίβανος κι ὁργανώθηκε ὑπηρεσία ἀπολύμανσης στὸ δημόσιο πλυντήριο 250-300 ἀνθρώπων τὴ μέρα.- Στὴν Ἑπειρο ἀπὸ τὶς 15 Φεβρουαρίου ἄρχισε ἡ δημοσίευση σειρᾶς ἀρθρῶν ἀνωνύμου, ἀλλὰ ἐμπειροῦ ἐκπαιδευτικοῦ μὲ θέμα: *ἡ ἀγωγή τῶν ἐλληνοπαίδων*. Ὁ Χατζῆς παρακαλοῦσε τὸν ἀρθρογράφο νὰ στείλει κι ἄλλες μελέτες του γιὰ δημοσίευση, *ὥς ὅτου κατορθώσωμεν τὴν ἐκδοσὶν ἐνὸς περιοδικοῦ εὐπροσώπου, διὰ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνη ἐν Ἑλίρῳ κάποια ζωηρότερα καὶ σκοπιμώτερα πνευματικὴ ἐργασία, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς*. Ἡ καθημερινὴ ἐξαντλητικὴ ἐνασχόληση τοῦ Χατζῆ μὲ τὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία, δὲν τὸν ἔκανε νὰ πνίγει καὶ τὶς εὐαισθησίες του ὡς πνευματικοῦ ἀνθρώπου.- Τὸ περιοδικὸ θ' ἀργοῦσε νὰ ἐκδοθεῖ· ἡ νέα ὁμως ἐφημερίδα ποὺ ἀνέμενε ὁ Χατζῆς κυκλοφόρησε στίς 16 Φεβρουαρίου μὲ τίτλο *Πρόοδος*, ἐκδότῃ τὸν Δημ. Θ. Πανούση καὶ ἡμερομηνία 1 Μαρτίου 1923. Τὶ εἶχε συμβεῖ; Ἡ *Ἐπανάσταση* τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1923 καθιέρωσε καὶ στὴ χώρα μας τὸ *Γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο*, ἀντὶ τοῦ *Ἰουλιανοῦ* ποὺ ἴσχυε, καὶ μὲ διάταγμα ἀποφασίστηκε ν' ἀρχίσει ἡ ἐφαρμογὴ του ἀπὸ τὶς 16 Φεβρουαρίου ποὺ θὰ ὑπολογιζόταν ὡς 1η Μαρτίου. Ἡ πολιτεία καὶ οἱ ἐφημερίδες ἐφάρμοσαν ἀμέσως τὸ διάταγμα, γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁμως ἐξακολουθοῦσε νὰ ἰσχύει τὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ νέου στίς θρησκευτικὲς τελετές, ἔγινε ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχείου κι ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται στίς 10 Μαρτίου 1924 ποὺ θεωρήθηκε ὡς 23η Μαρτίου*. Ὁ Χατζῆς χαιρέτησε μὲ θερμὰ λόγια τὴν ἐκδοσὴ τῆς *Προόδου* καὶ εὐχήθηκε προκοπὴ καὶ εὐδοκίμηση. Σὲ λίγες μέρες ἄρχισε «κλεφτοπόλεμο» καὶ μὲ τὴν *Πρόοδο*, ἦταν ἡ ἰδεολογία ποὺ τοὺς χώριζε. Ποτέ, ὁμως, δὲ χρησιμοποίησε σκληρὴ γλώσσα ἐναντίον της, ὅπως ἔκανε μὲ τὸν *Κήρυκα*.

Ἡ Ἐπανάσταση, στὴν προσπάθειά της ν' ἀμβλύνει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στίς δυὸ παρατάξεις, ἀνήγγειλε τὴν ἴδρυση *Συνδέσμων Ἐθνικῆς Σωτηρίας* σ' ὅλη τὴ χώρα. Οἱ *Σύνδεσμοι*, κατὰ τὶς ἐπαγγελίες της, δὲ θὰ ἦταν ὁργανώσεις κομματικὲς, ὅπως καὶ ἡ *Ἐπανάσταση* δὲν ἦταν κομματικὴ. Κατὰ τὶς δηλώσεις μάλιστα τοῦ ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν, ἀπαγορευόταν ἀπολύτως ἡ ἀνάμιξη τῶν ἀρχῶν στὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τους. Ἡ πραγματικότητα ἔδειχνε πῶς κατὰ τὴν ἴδρυση τῶν *Συνδέσμων*, συνέβαιναν δυὸ πράγματα: α) Οἱ βενιζελικοὶ ἀγωνίζονταν νὰ ρυμουλκίσουν τοὺς *Συνδέσμους* στὸ κόμμα τους, καὶ β) Οἱ *Σύνδεσμοι* ὁργανώνονταν μὲ πρωτοβουλία τῶν ἀρχῶν. Τὸ πρῶτο ἔγινε μὲ τὴν ἴδρυση *Συνδέσμου* στὴν Κόνιτσα, τὸ δεύτερο στὸ Πωγώνι. Τὴν ἴδρυση τοῦ *Συνδέσμου* Κόνιτσας χαιρέτησε ὁ *Κήρυξ* μὲ θερμά, ἀλλὰ καὶ ὑπαινικτικὰ σχόλια: *Ἀπὸ τὴν Κόνιτσαν μᾶς ἔρχεται τὸ πρῶτον ἄγγελμα ἰδρύσεως «Συνδέσμου Ἐθνικῆς Σωτηρίας». Τιμὴ εἰς τὴν Κόνιτσαν, ἡ ὁποία —ᾧς τὸ ὁμολογήσωμεν— εἰς τὸ παρελθὸν ἔκαμεν ἐλαφρὰν τινὰ ἐξαίρεσιν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πολιτικὸν αἶσθημα τοῦ τόπου. Ἦτο ἐπάναγκες νὰ προβῇ ἡ Κόνιτσα εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτὴν χειρονομίαν, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν φρονημάτων, νὰ ἐνωθῇ ὅλη ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. —Ὡστε ἔτσι λοιπόν, σχολίαζε ὁ Χατζῆς, κατηγορεῖται ἡ Κόνιτσα ὅτι δὲν εἶναι βενι-*

* Οἱ προσωπικὲς μου ἐμπειρίες ἀπὸ τὴ μεταβολὴ αὐτὴ ἐκφράζονται σ' ἓνα αὐτοβιογραφικὸ κείμενο μὲ τίτλο *Πῶς ἡμέρεψαν οἱ ἄγιοι*, στίς ἀναμνήσεις μου· ἐκδόθηκαν τὸ 1992 μὲ τίτλο: *Τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν*, Γιάννινα, τόμ. Α'.

ζελική και κομματικό «τσιφλικόπουλο» του «Συλλόγου τῶν Φιλελευθέρων» τῆς πόλης. Μὲ αὐτὰ ποὺ γράφει ὁ «Κῆρυξ» ἀδικεῖ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ ὑπεράνω κομμάτων, καὶ χαρακτηρίζει καὶ τοὺς «Συνδέσμους», ὄχι ὅπως τοὺς ἐννοεῖ ἡ ὑγιὴς Ἐπανάστασις, ἀλλ' ὁ νοσηρὰ κομματίζων ἐγκέφαλος τοῦ «Κῆρυκος».

Στὸ Πωγώνι ἔγινε ἄλλη καταστρατήγηση τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς Ἐπανάστασης. Ἐγγραφε ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τῆ Βοστίνα: Στὶς 12 Φεβρουαρίου (π.ῆ), κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ὑποδιοικητοῦ Πωγωνίου ιδρύθη εἰς Βοστίναν «Σύνδεσμος Ἐθνικῆς Σωτηρίας». Ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν εἰς τὸ νοῆμον κοινὸν ἡ παρουσία καὶ ἡ συμμετοχὴ καὶ τῶν ἀρχῶν εἰς τοιοῦτους «Συνδέσμους». Ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους νὰ ιδρύωσι καὶ νὰ συμμετέχουν εἰς πολιτικούς συλλόγους: Ἡ Ἐπανάστασις τὸ ἀπαγόρευε, οἱ βενιζελικοί, ὅμως, ποὺ στὴν πραγματικότητα κυβερνοῦσαν, ὑποκινοῦσαν, τέτοιες συμμετοχές.

Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νέου ἡμερολογίου ἡ ἐπέτειος τῆς 21ης Φεβρουαρίου, γιορτάστηκε στὶς 6 Μαρτίου. Οἱ προσκλήσεις εἶχαν σταλεῖ ἀπὸ μέρες στοὺς ἐπισήμους, ὑπογραμμένες ἀπὸ τὸ δήμαρχο Βασίλειο Πυρσινέλλα. Τῇ μέρᾳ τῆς γιορτῆς ὅμως, τόσο στὴ

Γεώργιος Σταυρίδης, γιατρός, δήμαρχος Ἰωαννίνων (1923-1925)

δοξολογία ὅσο καὶ στὴ δεξίωση τοῦ Δημαρχείου ἄλλος δήμαρχος ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του: ὁ γιατρός Γεώργιος Σταυρίδης στέλεχος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων στὰ Γιάννινα. Τὶ εἶχε συμβεῖ; Οἱ βενιζελικοὶ ἀπὸ καιρὸ ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ Β. Πυρσινέλλα, ἐπιδιώκοντας τὸ διορισμὸ δημάρχου ἀπὸ τὴ δική τους παράταξη, τὸ πέτυχαν τὴν παραμονὴ τῆς 21ης Φεβρουαρίου. Ἐτσι, ἄλλος δήμαρχος προσκαλοῦσε κι ἄλλος ὑποδεχόταν. Ὅπωςδήποτε ἡ γιορτὴ δὲν προσφερόταν γιὰ τέτοιου εἶδους ἀλλαγές, ἦταν φυσικὸ νὰ προκαλέσει ἀντιδράσεις. Ὁ βενιζελισμὸς -σημείωνε εἰρωνικά ὁ Χατζῆς- διακρίνεται διὰ τὸ πάντοτε ἀβρόφρον τῶν τρόπων του καὶ τὴν λεπτότητά του, ἥτις δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ τεκμηριωθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Τὶς ἐπόμενες μέρες ἔγραψε ἓνα δριμύτατο σχόλιο ἀναφερόμενο στὶς μανοῦβρες τῶν βενιζελικῶν γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ δημάρχου. Τὸ σχόλιο κόπηκε ἀπὸ τὴ λογοκρισία, ἡ ὁποία, χρησιμοποιοῦσε πολὺ συχνὰ τὸ ψαλίδι τῆς γιὰ νὰ περικόπτει τὰ κείμενα τῆς Ἡπείρου. Ὁ Χατζῆς δὲν ἄντεξε: Κατόπιν τοῦ χθεσινοῦ γδυσίματος τῆς λογοκρισίας -ἔγραψε στὶς 14 Μαρτίου- ἐπὶ τριῶν διαφόρων θεμάτων, ἐνεθυμήθημεν, συρράπτοντες ράκη τινὰ ἐντύπου πλέον χάριτου, τὸ τραγικῶς εἰρωνικὸν παλαιὸν ἀφόρισμα: «Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος ἀρκεῖ μόνον... νὰ μὴ

γράφη». Οὕτως ἐκόπησαν... (νέα ἐπέμβαση τῆς λογοκρισίας γιά νά μή γίνει ἀναφορά στά θέματα).

Ἡ ἑναρξη ἐπίσημων ἑλληνοαλβανικῶν σχέσεων, μέ τὸ διορισμὸ ἐπιτετραμένων στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ Τίρανα, ἔδωσε ἀφορμὴ γιά ἀνακίνηση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος ἀπὸ τὶς στήλες τῆς *Ἡλείρου* μέ ἀρθρογραφία πολλῶν, ἰδιαίτερα τοῦ δικηγόρου Α. Βετσοπούλου. Γιά τοὺς ἀρθρογράφους, ἡ λυδιά λίθος καλῶν σχέσεων μέ τὴν Ἀλβανία ἦταν ἡ παραχώρηση στοὺς Βορειοηπειρώτες ὅλων τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων ποὺ πρόβλεπε τὸ *Πρωτόκολλο τῆς Κερκύρας*, αἶτημα καὶ σήμερα ἐπικαιρο. Οἱ ἀρθρογράφοι ζητοῦσαν ἐπίσης τὴν ἄμεση σύγκλιση *Παμβορειοηπειρωτικοῦ συνεδρίου*.

Κι ἐνῶ ὁ Γερμανὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι μητροπολίτης Ἰωαννίνων - θὰ περνοῦσε ἕνας χρόνος ἀκόμα γιά νὰ φύγει-, οἱ δυὸ βενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, ὁ *Κῆρυξ* καὶ ἡ *Πρόοδος* μιλοῦσαν γιά *χρεία* τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου καὶ γιά τὴν ἀνάγκη τοποθέτησης νέου μητροπολίτη. Ὁ Χατζῆς ἀντέδρασε καὶ βέβαιον εἶναι πῶς τὸ σχόλιό του ἀποκάλυπτε νέα παρασκήνια, περικόπηκε ὅμως πάλι ἀπὸ τὴ λογοκρισία. Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις δημοσιογραφία, στὴν πραγματικότητα, δὲ μποροῦσε ν' ἀσκηθεῖ.

Ὁ *Κῆρυξ* καὶ ἡ *Πρόοδος* εἶχαν κάποιο δίκιο ὅταν μιλοῦσαν γιά *χρεία* τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου. Ὁ Γερμανὸς Καραβαγγέλης δὲν ἐρχόταν σὰ Γιάννινα ἐπειδὴ ἦταν ὑποψήφιος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ἔπρεπε, γιαντό, νὰ μείνει στὴν Ἀθήνα νὰ στηρίξει τὴν ὑποψηφιότητά του. Δὲν κατόρθωσε νὰ ἐκλεγεῖ, εἶχε ἀντίπαλό του ἕναν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἱεράρχες τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸ Χρυσόστομο Παπαδόπουλο. Πικραμένος ὁ Γερμανὸς γιά τὴν ἀποτυχία παραιτήθηκε ἀπὸ μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία νὰ φύγει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βενιζελικὸς τύπος τῶν Ἀθηνῶν ὑποστήριξε τὴν ὑποψηφιότητά του γιά τὸ θρόνο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, μάλιστα θεωροῦσαν ὡς ἐθνικὴ συμφορὰ τὴν ἀπόφαση νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἀντιβενιζελικὸς τύπος, ἀντίθετα, τοῦ ἔκανε δριμεία ἐπίθεση. Εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ παράγραφος ἐνὸς σχολίου τῆς *Ἀθηναϊκῆς*: *Πολὺς θόρυβος γίνεται ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες, γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐνὸς καλογήρου, εἰς τὰς βενιζελικὰς ἐφημερίδας. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἐρεκλαμάρισαν ὡς τὸν μόνον ἄξιον νὰ ἐπιβῇ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν ἐκλογικὴν ἀποτυχίαν του, ἄρχισαν νὰ γανώνουν τὸ κεφάλι τοῦ κοσμάκη μέ ἄλλον εἶδους ἀνοησίες. Φαντασθῆτε ὅτι ἀποτολμοῦν νὰ λένε ὅτι πρόκειται περὶ ἐθνικῆς συμφορᾶς, διότι ὁ καλόγηρος αὐτὸς ἐσκέφθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ ρεζιλίκι ποὺ ἔπαθε. Ὁ ἐθνικὸς διχασμὸς, ποὺ μέ τὴν μονόπλευρη πολιτικὴ τοποθέτηση, δὲ μπόρεσε ἡ Ἐπανάσταση νὰ ἐξαλείψει, ἐξακολουθοῦσε νὰ τυφλώνει. Ἦταν ἀπαράδεκτες οἱ λοιδορίες ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη Ἰωαννίνων. Δὲν ἦταν μητροπολίτης τῆς ἀράδας ὁ Γερμανὸς Καραβαγγέλης. Ἦταν ἡ ψυχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα καὶ οἱ δημοσιογραφικοὶ κάλαμοι ἔπρεπε αὐτὸ νὰ τὸ ὑπολογίζουν.*

Οἱ δυὸ βενιζελικὲς ἐφημερίδες μιλοῦσαν γιά *χρεία* τοῦ μητροπολιτικοῦ

θρόνου τῶν Γιαννίνων, γιατί ἤθελαν νὰ πετύχουν τὴ μετάθεση στὰ Γιάννινα τοῦ Παραμυθιάς Νεοφύτου. Ἡ ἡγεσία τῶν Φιλελευθέρων καὶ προπαντὸς ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ Παν. Δαγκλῆς, εἶχαν ἄλλη γνώμη. Θεωροῦσαν ἀναγκαία τὴν παρουσία τοῦ Καραβαγγέλη στὰ Γιάννινα, γιὰ τοῦτο καὶ πέτυχαν νὰ τὸν πείσουν ν' ἀνακαλέσει τὴν παραίτηση. Οἱ Γιαννιώτες, μὲ ἀναφορά τους, ὕστερα ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ Δαγκλῆ, παρακάλεσαν τὸ Γερμανὸ νὰ μὴν ἐγκαταλείψει τὴν πόλη, ὅπως καὶ ἔγινε. Χολωμένος ὁ Χατζῆς -εἶχε ἐλπίδες ὅτι μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Γερμανοῦ μπορούσε νὰ γυρίσει ὁ Σπυρίδων- σχολίαζε: (29-

Ὑποδοχὴ τοῦ μητροπολίτη Ἰωαννίνων
Γερμανοῦ Καραβαγγέλη στὸ Σκαμνέλι (1924).

3-1923): Ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς πρέπει νὰ μὲνη ἱκανοποιημένος, διότι ἡ διαταγὴ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας, νὰ ἰκετεύωσι δι' ἀναφορᾶς τῶν τὸν κ. Γερμανόν, διορισθέντα καὶ παραιτηθέντα (λογοκρισία), αὐτῷ ἐπαρχίας, ἵνα ἀνακαλέσῃ τὴν παραίτησίν του, ἔφερεν ἀποτέλεσμα. Θὰ εἶναι δὲ καὶ εὐχαριστημένος, ἐπειδὴ ἐνίκησε καὶ τὸν κ. Σίμον (φίλο τοῦ

Σπυρίδωνα, τ. βουλευτὴ Ἰωαννίνων καὶ διευθυντὴ τῆς βενιζελικῆς Πατρίδος) καὶ ἔλλειψε ἄλλως καὶ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, μετὰ τούτου καὶ τοῦ ἰδίου.

Δὲν ἀρκέστηκε μόνον σ' αὐτὸ ὁ Χατζῆς, ἔγραψε κι ἄλλο σχόλιο, πιὸ πικρόχολο. (31-3-1923): Ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ἔρχεται. Δόξα τῷ θεῷ, ἐπὶ τέλους ἀφοῦ τὸ ἀπεφάσισεν. Κατὰ τὰς πληροφορίας τὰς ἰδιαίτερας ἐννοεῖται... ἐξ Ἀθηνῶν... τῶν ἐνταῦθα δύο βενιζελικῶν φύλλων, ἡ εἰδησις ἐνέπλησε ἀπροσμετρήτου χαρᾶς τὸν Ἑπαιρωτικὸν κόσμον, δεδομένου ὅτι ἄφικτις μητροπολίτου τὴν σήμερον ἡμέραν σημαίνει καλαμπόκι, εὐτυχίαν, κατέβασμα τῆς λίρας κλπ. Οὐ μὴν ἀλλὰ, κατὰ τὰ ἐγχώρια βενιζελικὰ φύλλα, ὁ λόγος τοῦ μὴ ἐρχομοῦ μέχρι τοῦδε τοῦ σεβασμιωτάτου ἐνταῦθα δὲν ἦτο ἡ ὑποψηφιότης του διὰ τὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν, οὔτε τίποτε τέτοιο. Ἀλλὰ ἄλλοι, σπουδαῖοι λόγοι... μυστηριώδους ἐθνικῆς ὑφῆς ἴσως. Δύο ἡμέρας πρὸ τῶν ἐν λόγῳ βαρυνημάτων πληροφοριῶν, αἷτινες παρέχονται εἰς τὸ νοημονέστατον ἡπαιρωτικὸν κοινόν - ἐνοεῖται τοῦ «Κήρυκος» μόνον κοινόν, διότι τὸ ἄλλο (τῆς «Προόδου»), εὐτυχῶς, δὲν ἀπεβλακώθη-, ὁ «Κῆρυξ» παρεπονεῖτο ὅτι στέλλουν μόνον καλαμπόκι ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὴν Ἑπείρον... Γράφοντες τ' ἀνωτέρω -συνέχιζε σὲ ἐπόμενο σχόλιό του- παρακαλοῦμεν νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ἔχομεν τὴν ἐ λ α χ ί σ τ η ν ἀ π ο λ ύ τ ω ς ὄρεξιν ἢ διάθεσιν νὰ θίξωμεν τὸν ἐρχόμενον μητροπολίτην. Κάθε ἄλλο. Ἦταν ἀγωνιστὲς καὶ οἱ δύο: καὶ ὁ Καραβαγγέλης καὶ ὁ Χατζῆς, στὸ βάθος σέβονταν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

Ὁ Γερμανὸς ἔφτασε στὰ Γιάννινα τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς τῆς 1ης Ἀπριλίου. Τοῦ ἔγινε ἐπίσημη ὑποδοχὴ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν ἀπὸ τὸ Γενικὸ δι-
οικητὴ Μ. Πετυχάκη, τὸ στρατηγὸ Γ. Λεοναρδόπουλο, τὸ δήμαρχο κι ὅλες
τὶς ἀρχές. Κατὰ τὰ εἰωθότα, εἰσῆλθον πεζῇ εἰς τὴν πόλιν, προπορευομένου
ὄλου τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἑξαπτερύγων. Στὴ Μητρόπολη ἔγινε δοξολογία.
Μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁ Γερμανὸς ἐκφώνησε τὸν ἐνθρονιστήριό λόγο του, στὸν
ὁποῖο, μὲ λόγια ἐκφραστικά, ἐτόνισεν ὅτι ἔρχεται διδάσκαλος εἰρήνης καὶ
ἀγάπης, ἔξω διαιρέσεων καὶ παθῶν - λόγια δηλαδὴ συμπαθῆ καὶ παρήγορα,
ὧν ὅμως ἡ πραγματικὴ ἀξία θὰ ἐκτιμηθῇ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὡς ἡ φραστικὴ
καὶ ρητορικὴ ἐξετιμῆθη ἀμέσως ἐκ μέρους τῶν ἀκουσάντων ταῦτα ἀκρο-
ατῶν. Ἐκ μέρους τῆς πόλης προσφώνησε τὸ Γερμανὸ ὁ δήμαρχος Γ.
Σταυρίδης καὶ ἐκ μέρους τοῦ Συνδέσμου Φιλελευθέρων ὁ δικηγόρος Στ.
Ρώϊμπας, διερμηνεύοντας τὴν ὅλως ἰδιαιτέραν χαρὰν ποὺ αἰσθάνεται τὸ φι-
λελεύθερον κόμμα ἐπὶ τῇ ἀφίξει του. Ὁ Χατζῆς, δηλαδὴ, ἐπαινοῦσε τὶς προ-
θέσεις τοῦ νέου ἱεράρχη καὶ τὴ ρητορικὴ του δεινότητα, θὰ τὸν ἔκρινε ὅμως
ἀπὸ τὰ ἔργα του. Οἱ Φιλελεύθεροι, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, δὲν ἄφησαν τὴν
εὐκαιρίαν νὰ μὴν ἐκμεταλλευτοῦν τὴ βενιζελικὴ τοποθέτηση τοῦ Γερμανοῦ.

Ὁ Σπυρίδων, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, δὲν τοποθετήθηκε τυχαῖα ὡς μητροπο-
λίτης Ἀμασείας. Κατέλαβε τὴ θέση τοῦ Γερμανοῦ, ποὺ εἶχε μετατεθεῖ ἐκεῖ
ἀπὸ τὴν Καστοριά, ἴσως γιὰτὶ κινδύνευε ἡ ζωὴ του ἀπὸ τὶς δραστηριότητές
του στὸ Μακεδονικὸ ἀγῶνα. Σ' αὐτὸν πρόσφερε ὄχι μονάχα τὸ κύρος τῆς
ἀρχιερωσύνης του -ποὺ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη κι ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀδιάβλητο-
- ἀλλὰ κι ὅλο τὸ σφριγὸς μιᾶς ἰδιοσυγκρασίας φλογερῆς, καθοδηγώντας,
καλύπτοντας κι ἐμπνυχώντας τοὺς ὀπλαρχηγούς, πετώντας μὲ τ' ἄλογό
του, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος, μέσ' ἀπ' τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια φορὲς ἀμνημό-
νευτες... (Βλ. Ἀλληλογραφία Π.Σ. Δέλτα, 1906-1940, Ἀθήνα 1956, σελ. 390
κ.ἐξ.). Στενὸς συνεργάτης τοῦ Παύλου Μελά καὶ τοῦ Ἰωάννα Δραγούμη, (ἔγρα-
φε γι'αὐτὸν ὁ Δραγούμης στὸ: *Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα*, σελ. 51: *Ἦταν ψη-
λός, κι ὅταν περπατοῦσε ἦταν σὰ νὰ πήγαινε νὰ σώσῃ τὴν ἀνθρωποσύνη...
καθένας ποὺ τὸν ἔβλεπε τοῦ ἤρχουνταν νὰ τὸν ἀκολουθήσει*) πέτυχε ν' ἀπο-
σπάσει τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Δ. Μακεδονίας ἀπὸ τὴν προπαγάν-
δα καὶ τὴν τρομοκρατίαν τῶν Βούλγαρων κομιτατζήδων, εἶχε γίνει ἐπικίν-
δυνος γι'αὐτοὺς. Ἡ μητρόπολη Ἀμασείας, (ἔδρα ἢ Σαμψούντα), στὴν ὁποία
μετατέθηκε τὸ 1907 καὶ ποίμανε μιὰ δεκαετία, ἀνθοῦσε τότε στὸν Πόντο. Μὲ
τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἐρημώθηκε, ἦταν μιὰ
μητρόπολη νεκρὴ. Ὁ πατριάρχης Μελέτιος Μεταξάκης τὸν μετέθεσε τότε
στὰ Γιάννινα καὶ στὴ θέση του τοποθέτησε τὸν Σπυρίδωνα.

Ὁ καθηγητὴς Εὐριπίδης Σούρλας διορίστηκε ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου.
Πρῶτὴ του ἐνέργεια ἦταν νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ γυμνασιάρχη τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς τὴν πα-
ραχώρηση μιᾶς αἵθουσας, ἵνα δημιουργηθῇ ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἰδρύσεως ἐνὸς Ἡπειρωτικοῦ
Μουσείου. εἰς ὃ ν' ἀρχίσουν περισυλλεγόμενα, εἴτε κειμήλια, εἴτε ἀρχαιολογήματα, σχε-
τιζόμενα μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν καὶ ζωὴν. Ἡ Ἡπειρος ἐπικροτοῦσε τὴν προσπά-
θεια καὶ συνιστοῦσε στὸ Σούρλα νὰ ζητήσει πληροφορίες ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας

για μερικές σπάνιες Ήπειρωτικές αρχαιότητες, τις όποιες είχε συλλέξει ό Όθωναϊός - όταν Γενικός διοικητής ήταν ό Γ. Ζωγράφος- για τόν ίδιο σκοπό.- Τό ύπουργείο Παιδείας έδωσε και πάλι άδεια, στον έργολάβο Δημ. Λάμπρου, για άνασκαφές στο χώρο, γύρω από τόν τάφο του Άλῆ πασά, υπό τήν έποπτεία του Εύρ. Σούρλα. Ή άνεύρεση των θησαυρών του Άλῆ, κέντριζε ακόμα τή φαντασία πολλών...- Ή Εύανθία, χήρα Στεργίου Τζωαννοπούλου, στο έτήσιο μνημόσυνο του συζύγου της, πρόσφερε 4000 δρχ. για τό Όρφανοτροφείο, 3000 δρχ. για τό Οίκοτροφείο και 4.000 δρχ. για τους πρόσφυγες. Δέν ήταν οί μόνες προσφορές της.- Πέθανε στην Άθήνα ό Νικ. Τσιμογιάννης, μαζί με τόν άδελφό του Παναγιώτη, είχαν ιδρύσει τό γνωστό τυπογραφείο Φοῖνιξ, πολλές έφημερίδες και βιβλία τυπώθηκαν σ' αυτό.- Ή έλλειψη, ἡ καλλίτερα ἡ απόκρυψη τροφίμων, πού τροφοδοτούσε τόν πληθωρισμό και τήν αίσχροκερδεια, συντέλεσε ώστε νά γίνει *εὐμενῶς ἀποδεκτὴ* από τόν κόσμο ἡ εἰδηση για τήν ίδρυση *Κρατικῶν πρᾶτηρίων* πώλησης εἰδῶν πρώτης ανάγκης και κυρίως ἀποικιακῶν. Σημείωνε ἡ *Ήπειρος*: Τό

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΑΜΟΙΒΗ ΠΡΟΠΛΗΡΩΝΕΤΑΙ

Σε κάθε ιατρείο ήταν άναρτημένη
αὕτη ἡ προειδοποίηση.

Κράτος ἔρχεται ὄχι στραγγαλιστῆς -ὅπως ἐνασμενίζονται νά παριστάνουν οἱ ἔχοντες διάθεσιν νά πῶσι και τήν τελευταίαν σταγόνα του λαϊκοῦ αἵματος αἰσχροκερδεῖς και ἄπληστοι- ἀλλά ρυθμιστῆς του ἔμπορίου και ἔξημερωτῆς των μέ- χοι αἰμοδιψίας πλέον ἐκτραχυνθέντων ἀπλήστων ἐνστίκτων του ἔμπορίου. Τό «Κρατικὸν πρᾶτη- ριον» θά πατάξῃ τήν αἰσχροκερδει-

αν και ἔρχεται εὐεργέτης των λαϊκῶν τάξεων. Πάντως ἡ ἐπιτυχία των θά ἐξαρτηθῇ ἀπό τόν τρόπον λειτουργίας των... (18-3-23). Ὑπῆρχαν κι ἀπόψεις ἀντίθετες ἀπ' αὐτές, τεκμηριωμένες μάλιστα, ό κόσμος πάντως ἐπικρότησε τό μέτρο.- Κινηματογράφος Ὑδισσων: Εἰς τὰς 17 και 18 Μαρτίου θά παιχθῇ τό μέγα ἀριστουργηματικόν δράμα: «Τά φανταστικά μυστήρια των Μορμόνων, εἰς 5 μεγάλα μέρη, με ἑλληνικοὺς τίτλους. Μὴ λεί- ψη κανεῖς, διότι θά χάσῃ.- Ἀνακοινώθηκαν οἱ νέες ἀμοιβές των γιατρῶν: ἐπίσκεψη 25 δρχ., συμβούλιο 50 δρχ., ὀφθαλμοσκόπηση, λαρυγγοσκόπηση, γυναικολογική και χει- ρουργική εξέταση 25-50 δρχ., ἐπίσκεψη ἀπό 9 μ.μ. ὡς τὰ μεσάνυχτα 50 δρχ., ἀπό τὰ με- σάνυχτα ὡς τό πρωί 100 δρχ., διανυκτέρευση 200 δρχ. Για τους ἄπορους ἡ ἀμοιβή στην κρίση του γιατροῦ.

Απογοητευμένος από τή στάση τῆς Ἐπανάστασης ἀπέναντι στον ἀντιβε- νιζελικό κόσμο, ό Χατζῆς ἀναζητοῦσε διαδόχους τῆς ἀποκεφαλισμένης ἡγεσίας τῆς παράταξής του, ικανούς ν' ἀντιπαραταχθοῦν στον βενιζελισμό. Ἄρχισε ἔτσι νά στρέφεται πρὸς τόν Ἰωάν. Μεταξά, ἰδρυτὴ του κόμματος των Ἐλευθεροφρόνων, τόν θεωροῦσε τό μόνο ἄξιο ν' ἀναλάβει τήν ἡγεσία των ἀντιβενιζελικῶν. Κατὰ καιροὺς ἀναδημοσίευε ἄρθρα και σχόλια ἀθη- ναϊκῶν ἐφημερίδων, ἐπαινετικῶν για τό Μεταξά. Πρόσφατα ό Παρισινός *Ἐλεύθερος τύπος*, ἀναφερόμενος στην κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στην Ἑλλάδα, ἔγραψε καλά λόγια για τό Μεταξά και τό κόμμα του, ό Χατζῆς τ' ἀναδημοσίευσε. Ὁ *Κῆρυξ* ἀπό καιρὸ εἶχε *μυριστεῖ* τό νέο προσανατολισμό του Χατζῆ, τόν ἀποκαλοῦσε *μεταξικόν ὄργανον*, ἡ *ὄργανον του τέως ἐπιτε- λάρχου*, αὐτὸς ὅμως δέν ἤθελε νά τό παραδεχτεῖ και αἰσθανόταν ἐνόχληση

ἀπὸ τοὺς χαρακτηρισμούς. Πολὺ περισσότερο, βέβαια, θύμωνε γιὰ τὸ ἄγριο ψαλίδισμα τῶν κειμένων του ἀπὸ τῇ λογοκρισίᾳ, ὃ ἀναγνώστης δὲν ἔβγαζε νόημα ἀπὸ τὰ ράκη ποὺ ἀπέμειναν. Τόλμησε μιὰ μέρα νὰ ἐκδηλώσει φανερὰ τὴν ἀγανάκτησίν του: *Αἰσθάνεται, λοιπόν, καμμίαν ἰδιαιτέραν χαρὰν ἢ ἐπιτόπιος λογοκρισία νὰ μᾶς κατακρεουργῇ καθημερινῶς πάσης φύσεως ἄρθρα καὶ δημοσιεύματα καμμίαν σχέσιν ἔχοντα μὲ κανέν ἔθνικόν συμφέρον*, ἀλλὰ μόνον ἐκτινάσσοντα τὰς διαφόρους ἀλωπεκάς καὶ πονηρίας τοῦ βενιζελισμοῦ: Κατηγοροῦσε, δηλαδή, φανερὰ τὴν Ἐπανάστασιν πὺς προστάτευσεν τὸ βενιζελισμόν, ἀφοῦ ἀπαγόρευεν τὴ δημοσίευση ἐπικριτικῶν σχολίων γιὰ τὴν πολιτείαν του. Πίστευεν πὺς τὸ σχόλιον θὰ λογοκρινόταν, ἢ τόλμην του, φαίνεται, τὸ ἔσωσε καὶ δημοσιεύτηκε.

Ἀπὸ τὴν 28 Μαρτίου ἄρχισε, ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ἀναβολὰς, νὰ λειτουργεῖ τὸ συσσίτιον ὑπὲρ τῶν προσφύγων, μὲ πρωτοβουλία τῆς Γενικῆς διοικήσεως, τῆς Μητροπόλεως, τῶν

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος Ραφανᾶς

σωματείων καὶ συντεχνιῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ συσσιτίου ἀποτελέσθη ἀπὸ τοὺς: ἀρχιμανδρ. Γρηγόριον Ραφανᾶ, πρόεδρον, Σπύρον Σπέγγο, ταμία, Σωτ. Μαρτίνην, ἀποθηκάριον καὶ Γεώργ. Λάππα καὶ Ἀθαν. Ἀθανασιάδην ὡς μέλη. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐνισχύθηκε μὲ τὸ ποσὸν τῶν 40.000 δρχ., παραχωρήθηκαν σ' αὐτὴ ὅλα τὰ συγκεντρωθέντα τρόφιμα καὶ εἰσπράττονταν ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὰ ποσὰ τῶν διενεργούμενων ἐράνων. Μεγάλῃ ἦταν ἡ συμβολὴ στὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ συσσιτίου τῶν κυριῶν καὶ δεσποινίδων τῆς πόλεως, πρόσφεραν ἐθελοντικὰ τὴς ὑπηρεσίας τους. Μιὰ ἀνακοίνωσις τοῦ Γενικοῦ προξενείου τῆς Ἰταλίας στὰ Γιάννινα, στηριγμένη σὲ εἶδησιν τοῦ *Κήρυκα* δημιούργησε πολλὰς ἀπορίες στοὺς Γιαννιώτας. Ἡ ἀνακοίνωσις ἔλεγε πὺς ἡ εἶδησις τῆς ἐφημερίδας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν, στὴν προδιασκέψιν εἰρήνης τοῦ Λονδίνου, ὁ Βενιζέλος ἐπέμενε καὶ ἀποσύρθηκε πρότασις τῆς ἰταλικῆς κυβέρνησεως νὰ μὴν τιμωρηθῶν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὴς θέσεις τους ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ, ἦσαν ἐντελῶς ἀβάσιμος καὶ ἀνυπόστατος καὶ φυσικὰ δὲν δικαιολογοῦσε τὰ δυσμενῆ σχόλια τοῦ *Κήρυκα* ἐναντίον τῆς Ἰταλίας. Ἡ εἶδησις εἶναι βενιζελικῆς κατασκευῆς, ὑποστήριξε ἡ *Ἡπειρος* (24-3-23). Κάτι τέτοιο φαίνεται

πὺς συνέβαινε. Σύμφωνα μὲ νέα στοιχεῖα ποὺ ἔγιναν γνωστά, κατὰ τὴ σύνταξιν τοῦ συμμαχικοῦ σχεδίου στὴ Λωζάννη οἱ σύμμαχοι ἀξίωσαν νὰ περιληφθῇ ὁρος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀμνηστεύονταν οἱ διοικητὲς μονάδων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Μ. Ἀσίαν ποὺ ἐγκατέλειψαν ἀμαχητὶ τὴς θέσεις τους. Τὸν ὅρον ἀντέκρουσε ὁ Βενιζέλος, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ σύμμαχοι ἐπέμεναν, ἀναγκάστηκε νὰ τὸν ἀποδεχτῇ, μὲ ἐπιφυλάξεις.

Τὴν παραμονὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ὁ «φίλος» τοῦ Χατζῆ, ἀντιστασιακὸς Τρακάκης -μάταια προσπάθησε νὰ πετύχει τὴν ἀπομάκρυνσὴ του ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιὰ τὶς σὲ βάρος τῆς Ἑπείρου ἐνέργειές του- δημοσίευσε στὶς ἐφημερίδες τὸ παρακάτω ἀνακοινωθὲν (ἔτσι χαρακτηρίζοταν): *Διὰ τοῦ ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου ΒΔ. ἡ διὰ κατάδειξιν. σύλληψιν ἢ φόνον τῶν ἐπικηρυγμένων ληστῶν Ἰωάννου καὶ Εὐθυμίου Ρέτζου ἀμοιβή* ἡυξήθη *διὰ τὴν σύλληψιν ἢ φόνον τούτων εἰς 20.000 δρχ.* Μιὰ λακωνικὴ ἀνακοίνωση ἀνοίγε νέο κεφάλαιο στὴν Ἑπαιρωτικὴ ἱστορία: Τὴν ἐποχὴ τῆς ληστοκρατείας, ἡ καλλίτερα τῆς ἀνθησῆς τῆς -γιατὶ πάντοτε ἡ ληστεία ἀποτελοῦσε μάστιγα γιὰ τὴν Ἑπαιρο- μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς ἀδελφοὺς Ρετζαίους καὶ λίγο ἀργότερα τοὺς Κουμπαίους. Τὰ «ἄθλα» τοὺς θ' ἀναφεροῦν στὴ συνέχεια, μὲ βάση τὶς περιγραφὰς τῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς. Τὰ ἐκδοθέντα ὀγκώδη βιβλία - πωλοῦνταν πρῶτα σὲ φυλλάδια ἐβδομαδιαῖα- «Οἱ λήσταρχοι Ρεντζαῖοι» καὶ «Οἱ λήσταρχοι Κουμπαῖοι» ἦταν μυθιστορήματα, λαϊκὰ ἀναγνώσματα, διαβάζονταν ἀπληστα, ἀλλὰ λίγη σχέση εἶχαν μὲ τὴν πραγματικότητα.

Ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ἐπαγγελθεῖ ἐκλογὲς στὸν ἐλληνικὸ λαό, μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς *Συνθήκης εἰρήνης* μὲ τὴν Τουρκία. Βέβαια ἡ *Συνθήκη* δὲν εἶχε ἀκόμα ὑπογραφεῖ, ἡ διάσκεψις τῆς Λωζάννης, ἐξαιτίας τῆς ἀδιαλλαξίας τῆς Τουρκίας, καρκινοβατοῦσε, διακοπτόταν καὶ ξανάρχιζε, ὥστόσο διάχυτη ἦταν ἡ αἴσθησις ὅτι ἡ *Συνθήκη* θὰ ὑπογραφόταν καὶ τὸ φθινόπωρο θὰ γίνονταν ἐκλογὲς. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο κιόλας ἄρχισε νὰ κάνει δειλὰ τὴν ἐμφάνισή της ἡ ἐκλογολογία καὶ νὰ δημιουργεῖται προεκλογικὴ ἀτμόσφαιρα. Στὴ φάσις αὕτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιβενιζελικῆς παράταξης, διαιρεμένης βαθεῖα μετὰ τὴν ἐκτέλεσι τῶν ἔξ, γίνονταν ἀνιχνεύσεις προσανατολισμῶν. Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἔφταναν στὰ Γιάννινα κάποια μηνύματα, μέσω ὀρισμένων ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων, κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Χατζῆ, ἔτειναν σὲ ἐκμετάλλευσιν τῆς κατάστασις σὲ βάρος τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου, τοῦ ὁποῖου ἐμφανίζονταν ὡς σωτῆρες. Μὲ ἄρθρα του στὴν *Ἑπαιρο* ἀντέκρουσε τὴν προσπάθειαν αὕτη, εἶχε τὴ γνώμη ὅτι θὰ κατάληγε σὲ μεγαλύτερη διάσπασις τῆς ἀντιβενιζελικῆς παράταξης. Ἐξάλλου προσανατολιζόταν πρὸς τὴν κίνησιν Μεταξᾶ, μέσω τοῦ κόμματος τῶν *Ἐλευθεροφρόνων*. Γενικά, κατὰ τὴν περίοδον αὕτη ὁ Χατζῆς βρίσκεται στὸ στάδιον τῶν ἀναζητήσεων. Καυτηρίαζε ἐντονα τὸ ἀλληλοφάγωμα στὸ χωρὸ τῶν ἰδεολογικῶν του προτιμήσεων, καὶ ἐξέφραζε τὸ θαυμασμὸν του γιὰ τὴν συσπείρωσιν ποὺ πετύχαινε κάθε φορὰ ἡ βενιζελικὴ παράταξις· διέκρινε σ' αὐτὴν ἓνα ἀκατάλυτον καὶ ἠθικὸν στοιχείον συνοχῆς, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε τὴν παραδίδει ἄοπλον καὶ ἐξουθενωμένην ὡς «πολιτικὸν κόμμα» εἰς τὰ πολιτικὰ χέρια τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ στρατοπέδου. Ἔχει -συνέχιζε- τὴν ἠθικὴν τῆς πειθαρχίας, τὴν ἠθικὴν τῆς πολιτικῆς ἀλληλεγγύης..., τὴν ἠθικὴν πίστιν εἰς τὸ πείσμα καὶ τὴν ἀντοχήν... Διαιρεῖται, σχίζεται, πολλαπλασιάζεται, τεμαχίζεται, τέμνεται, φιλελευθερίζει, βενιζελίζει, δημοκρατικίζει, κομμουνίζει, ἐλίσσεται, συμπτύσσεται, Θεσσαλονικίζει ἢ Ἰουλιανίζει, Κωνσταντινοπουλίζει ἢ Μικρασιατίζει, νομίζει διελύθη, ἔξε-

χύθη, ἐξανεμίσθη ἢ παρελύθη -καὶ ὁμως- ἅμα ἔλθη ἡ στιγμή τῆς ἐμφανίσεώς τοῦ (τοῦ κόμματος), ὀγκῶδες, ἐνιαῖον, ὡς ἀπὸ ἄρρητα συνθήματα, κινοῦντα κεφαλὰς καὶ καρδίας καὶ ἐνεργείας ἐπισήμων καὶ ἀνεπισήμων, μὲ ἓνα γνωστὸν καταπέλτην πολιτικὸν ἔρχεται καὶ σουροκοπανίζει τὰς πολιτικὰς κεφαλὰς τῶν ἀντιπάλων του. Στὸ ἀντιβενιζελικὸ στρατόπεδο, ἀντίθετα, εἴκοσι πέντε μῆνες μετὰ τὴν νίκη τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου, ὠργίασεν ἡ ἀνήθικος διαλυτικότης ποὺ ὁδήγησε στὴν κατάστασι τῆς ἀποσύνθεσης, στὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ τεθεῖ τέρμα: Ἔτσι, ὅταν κυκλοφόρησε ἡ φήμη πὺς ὁ Σπῦρος Χασιώτης (χωριανός μου), γεωπόνος καὶ πολιτικός, ἀπὸ τὰ ἀνώτερα στελέχη τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, διευθυντῆς γεωργικῶν σχολῶν καὶ σταθμῶν, καθηγητῆς, ἐκδότης γεωπονικῶν περιοδικῶν, ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς ἀγροτικῆς κίνησε στὴν Ἑλλάδα, θὰ ἴδρνε Ἀγροτικὸν κόμμα, σὲ ἄρθρο του εὐχήθηκε νὰ ἦταν ἀληθινὴ ἡ φήμη αὐτή, γιατί τὸ νέο κόμμα θὰ σταματοῦσε τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀγροτῶν, ποὺ γίνονταν ἀπὸ βενιζελικοὺς καὶ ἀντιβενιζελικοὺς. Ὁ Μεταξᾶς, πρὸς στιγμήν, λησμονήθηκε. Σὲ λίγους μῆνες, μὲ τὸ κίνημά του, θὰ δημιουργοῦσε στροφὴ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας, θὰ καθόριζε τὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος καὶ θὰ ὁδηγοῦσε τὸ Χατζῆ, ὑποστηρικτὴ τῆς κίνησε του, ἔξω ἀπὸ τὸ χωρὸ τῆς δημοσιογραφίας, ἀφοῦ ἔκλεισαν τὴν ἐφημερίδα του.

Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα, ἔγινε γνωστὸ πὺς στὴν Πάτρα εἶχε ἱδρυθεῖ Ἑνωσις καταναλωτῶν. Ὁ Χατζῆς ὑποστήριξε ἀμέσως τὴν κίνησιν καὶ συνιστοῦσε νὰ ἱδρυθεῖ καὶ στὰ Γιάννινα τέτοια Ἑνωσις γιὰ νὰ παταχθεῖ ἡ αἰσχροκέρδεια. Ἀκόμα καὶ οἱ τιμὲς ποὺ καθόρισε ἡ ἐπιτροπὴ διατιμῆσεων θεωροῦνταν ὑψηλές, στὴν ἀγορὰ σ' ἐλάχιστες περιπτώσεις γίνονταν σεβαστές. Στὰ γαλακτοκομικὰ προϊόντα καὶ τὰ κρέατα, ἐν ὄψει τοῦ Πάσχα, οἱ τιμὲς εἶχαν καθοριστεῖ ὡς ἑξῆς:

α) Κρέατα

ἀμνὸς γάλακτος	α' ποιότητος	δρχ. 20	προβατίνα	α' ποιότητος	δρχ. 16
»	β'	» 18	»	β'	» 14
ἐρίφιον	α'	» 18	γίδα	α'	» 16
»	β'	» 16	»	β'	» 13
κρίος, μονούχι	α'	» 20	μοσχαράκι μέχρι 50 ὀκάδες		» 18
»	β'	» 18	δαμάλι		» 17
τράγος, μονούχι	α'	» 18	βόϊον		» 16
»	β'	» 16	ἀγελὰς		» 14

β) Γαλακτοκομικὰ προϊόντα

γάλα χονδρικῶς		4,50 δρχ. ἡ ὀκά.
» λιανικῶς, ἄβραστο,		5,60 δρχ., βρασμένο 6,20 δρχ.
γιαούρτι μὴ ἀποβουτυρωμένο λιανικῶς		6,50 δρχ. ἡ ὀκά.
τυρὸς φέτα (τελεμές) μὴ ἀποβουτυρωμένος, χονδρικῶς	20 δρχ.,	λιανικῶς 22 δρχ.
κεφαλοτύρι, χονδρικῶς	28 δρχ.,	λιανικῶς 30 δρχ.
τυρὶ φέτα, ἀποβουτυρωμένο, χονδρικῶς	14 δρχ.,	λιανικῶς 16 δρχ.
βούτυρον ἀλειωτον, ἀγνόν (μπατζιό) χονδρικῶς	45 δρχ.	

βούτυρον ἄλειωτον ξύνα (χωρικοῦ) χονδρικῶς 38 δρχ.
 βούτυρον λειωμένον. ἄγνόν, χονδρικῶς 60 δρχ., λιανικῶς 65 δρχ.
 Ἡ τιμὴ τοῦ «μέλανος ἄρτου» καθορίστηκε στὶς 6.25 δρχ. τὴν ὀκά, ὥς τότε πουλιό-
 ταν 5.20 δρχ.

Ἡ ἀγορά, ὅμως, ὅπως τονίστηκε, λειτουργοῦσε μὲ τοὺς δικούς της νόμους, ποὺ κα-
 τέληγαν στὴν αἰσχροκέρδεια, δὲν πειθαρχοῦσε στὶς διατιμήσεις. Νὰ τι σημείωνε ὁ χρο-
 νικογράφος τῆς Ἑπείρου γιὰ τὴν κίνηση τῆς ἀγορᾶς τῇ Μ. ἐβδομάδα: Παρ' ὅλη τὴν πίε-
 ση τῶν οἰκονομικῶν καὶ βιωτικῶν συνθηκῶν, ζωηρὴ ἦταν ἡ κίνηση στὴν ἀγορά.
 Δυσκολεύτηκαν ὅμως πολὺ οἱ οἰκογενειάρχες, γιὰ νὰ βροῦν ἄρνι, κότες, αὐγά, εἶχαν
 φυγαδευθεῖ ὅλα. Γιὰ μιὰ κότα ζητοῦσαν 35-40 δρχ. καὶ γιὰ ἓνα ἄρνι, ὅσο καὶ γιὰ ἓνα
 ὀλόκληρο οἰκόπεδο ἢ σπίτι (250-300 δρχ.). Τὶς διατιμήσεις κανένας δὲν τὶς λογάριζε.

Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων, 1η Ἀπριλίου, οἱ Ἑβραῖοι γιόρταζαν τὸ Πάσχα
 τους. Κατὰ τὰ τότε ἔθιμα, οἱ χριστιανοὶ ἔκαναν ἐπισκέψεις στοὺς
 Ἑβραίους τὶς μεγάλες γιορτές, οἱ Ἑβραῖοι τ' ἀνταπέδιδαν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς
 μέρας αὐτῆς ἀποφάσισε ὁ Πέτρος νὰ ἐπισκεφτεῖ τὸν Ἀβραάμ, στὸ σπίτι του,
 νὰ τοῦ εὐχηθεῖ χρόνια πολλὰ καὶ νὰ τὰ ποῦν. Ὁ γέρος τραπεζίτης δὲν πῆ-
 γαινε πιά στὸ κατάστημά του, εἶχε κουρασθεῖ, δεκάδες χρόνια τώρα, μὲ τὴ
 δουλειὰ ποὺ ἔκανε, τὶς τραπεζικὲς ἐργασίες ἀνέλαβαν τὰ παιδιά του, τοὺς
 εἶχε μάθει πολλὰ ὁ πατέρας τους, μποροῦσαν νὰ κρατήσουν καὶ νὰ μεγαλώ-
 σουν τὴ δουλειὰ μὲ ἄλλες δραστηριότητες.

Οἱ γιορτινὲς ἐπισκέψεις δὲν γίνονται μὲ προειδοποιήσεις. Ὁ Πέτρος εἶχε
 διαλέξει ἀπὸ τὸ μαγαζί τὰ καλλίτερα δῶρα ποὺ ταίριαζαν γιὰ τὴ γιορτῇ, (ὁ
 Γιαγκὸς εἶχε κάνει τὴν ἐπιλογή, εἶχε μεγαλύτερη πείρα) καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς
 Κυριακῆς πῆρε ἓνα ἁμάξι καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι τοῦ Ἀβραάμ, στὸ
 Κάστρο. Ἀπὸ τὴν Καραβατιὰ ὥς ἐκεῖ ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, εἶχε καιρὸ ὁ
 Πέτρος νὰ ξαναφέρει στὸ νοῦ του τὰ τελευταῖα γεγονότα, ὅσα κυρίως συνδέ-
 ονταν μὲ τὴν οἰκογενειακὴ του ζωὴ.

Βρῆκε τὸν Ἀβραάμ ξαπλωμένο στὸ κρεβάτι, εἶχε ἀδιαθετήσῃ σὲ μιὰ ἔξο-
 δό του, τὶς τελευταῖες μέρες ὁ καιρὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι χειμωνιάτι-
 κος, παρότι εἶχε μπεῖ ὁ Ἀπρίλης. —Μὲ τὸ παλιὸ εἶναι ἀκόμα Μάρτης, δὲν
 πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε Ἀβραάμ, ἃς μᾶς ἐσπρωξάν δέκα τρεῖς μέρες μπροστὰ
 μὲ τὸ νέο ἡμερολόγιο, εἶπε ὁ Πέτρος, σφίγγοντάς του θερμὰ τὰ χέρια, χρόνια
 πολλὰ καὶ περαστικά, πρόσθεσε. —Νάσαι καλὰ μ' ὅλη σου τὴν οἰκογένεια
 νὰ γιορτάσετε μὲ ὑγεία καὶ τὸ δικό σας Πάσχα, ἀποκρίθηκε ὁ Ἀβραάμ. Κι
 ἄκου νὰ σοῦ πῶ, Πέτρο, ὁ καιρὸς κάνει τὰ δικά του, ἀλλὰ δὲν εἶναι παλαι-
 οημερολογίτης. Δὲν πιστεύω ν' ἀκολουθήσεις αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ
 πᾶνε νὰ διαιρέσουν τὴν Ἐκκλησίαν σας, ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσουμε καὶ μεῖς τὸ
 νέο ἡμερολόγιο, ἡ ἐπιστῆμη ἀπόδειξε πῶς τὸ παλιὸ εἶναι λαθεμένο, ἄφησε
 τὸ παλιό, λοιπόν, κι ἀκολουθῆτε τὸ νέο. —Ἐχεις δίκιο, Ἀβραάμ, ἀλλὰ νά, μιὰ
 ζωὴ μ' αὐτὸ βαδίζαμε, πῶς νὰ τ' ἀπαρνηθοῦμε ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη;
 —Ἄς ἀφήσουμε τὸ ἡμερολόγιο, τὸν διέκοψε ὁ γέρο-Ἑβραῖος, δὲν πιστεύω
 νὰ ἦρθες νὰ κουβεντιάσουμε γι' αὐτό. —Μὲ στενοχωρεῖς, ἀπάντησε ὁ Πέτρος,
 γιὰ τίποτα δὲν ἦρθα, μόνο γιὰ τὴ γιορτῇ σας, δὲ φτάνει αὐτὸ Ἀβραάμ; —Δέ

φτάνει, γιατί σέ ξέρω, έχεις καλή διάθεση σήμερα είμαι ευχαριστημένος πού τὸ διαπιστώνω καὶ τὰ μάτια σου ρωτοῦν πολλά. Σ' ἀκούω, εἶχα καιρὸ νὰ σέ δῶ, πεθύμησα τὴν συντροφιά σου. Ὁ Πέτρος ἀναστέναξε. — Ἀπὸ τότε πού εἰδωθήκαμε γιὰ τελευταία φορὰ Ἀβραάμ ἐγιναν πολλά, ἤρθαν τὰ πάνω κάτω, ἡ Ἑλλάδα καταστράφηκε, ἡ Μικρασία χάθηκε, ὁ ἑλληνισμὸς ἐξοντώθηκε, γυρνάει τώρα πρόσφυγας, κατατσακισμένος, κουρελιασμένος, πεινασμένος, ἐξουθενωμένος, δαρμένος ἀπὸ τὴν κακιὰ μοίρα του, οἱ αἰχμάλωτοι ἀποδεκατίστηκαν, τώρα τὰ λείψανά τους γυρνᾶν στὴν Ἑλλάδα, κι ἐγὼ ἔχασα τὸ Βασίλει μου. Ὅλα, ὅσα εἶχες προφητέψει γέρο-Ἐβραῖε ἐγιναν, σοῦ τόχω ξαναπεῖ, έχεις τὸ χάρισμα τῆς φυλῆς σου, δὲ θέλησαν νὰ σ' ἀκούσουν. Σὲ ξέρω, δὲ χαίρεσαι γιατί βγῆκες ἀληθινός, κλαῖς καὶ σὺ μαζί μ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸ κατάντημά μας. Πρὶν προχωρήσω στὰ δικά μου θάθελα νὰ μάθω τί σκέπτεσαι, τί προβλέπεις... Ὁ Ἀβραάμ χάιδεψε τὴ γενειάδα του, ἔσιαξε τὰ σκεπάσματα τοῦ κρεβατιοῦ του, ἀλλὰ δὲ μίλησε, γιὰ ἀρκετὴ ὥρα ἔμεινε σιωπηλός. Ὁ Πέτρος σεβάστηκε τοὺς συλλογισμοὺς του, δὲν τὸν διέκοψε, τὸν κοιτοῦσε μόνο μ' ἐπιμονή, ἔτσι πού τὸν εἶχε τώρα ἀπέναντί του νόμιζε πὼς ἔβλεπε ἕναν ἀπὸ τοὺς γενάρχες τοῦ Ἰσραήλ, ἀπὸ τοὺς προπάτορες, πού ἦταν ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους τῶν ἐκκλησιῶν, κάποτε τὸν παρᾶλλαζε μὲ κείνους τοὺς αὐστηροὺς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πού κεραυνοβολοῦσαν τὸ λαὸ τους γιὰ τὶς ἁμαρτίες του. Προφῆτης ἦταν κι ὁ Ἀβραάμ, μόνο πού τὰ λόγια του δὲν ἦταν ἀπειλή, φοβέρα, κεραυνός, ὠμὴ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἡρεμὴ παραινέση -στὸ βάθος ἦταν πιὸ ὀδυνηρὴ γιὰ ὅσους καταλάβαιναν- ὑπαινικτικὴ προειδοποίηση, ἔμοιαζαν τὰ λόγια του μ' ἐκείνη τὴν ἀποστροφή τοῦ Χριστοῦ: Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Δὲν τὸν ἀκουσαν, δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἀκούσουν. Ἀκόμα κι ὁ Πέτρος μερικὲς φορὲς ἀμφέβαλλε ἂν οἱ προβλέψεις τοῦ Ἀβραάμ θὰ ἐβγαίνουν ἀληθινές, δὲ μπορούσαν οἱ ἑλληνικὲς καρδιὲς νὰ δεχτοῦν τέτοια μηνύματα, οὔτε νὰ φανταστοῦν τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς. — Πέτρο, μίλησε τέλος ὁ Ἀβραάμ, ἐσὺ πιστεύεις πὼς ἔχω μπροστά μου ἀνοιχτὸ βιβλίο καὶ διαβάζω τὰ μελλούμενα. Ὁχι, δὲ συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ὅσα σοῦ εἶχα πεῖ στὸ παρελθὸν στηρίζονταν σὲ λογικὲς διεργασίες, σὲ ὀρθὴ ἀνάλυση τῶν γεγονότων, σ' ἐμφανεῖς προθέσεις τῶν ἀντιπάλων κι ὅσων σχετίζονταν μ' αὐτοὺς, προπαντὸς τῶν συμμάχων, ὁ θεὸς νὰ τοὺς κάνει «συμμάχους»· δὲν ἤμουν μόνο ἐγὼ, κι ἄλλοι ἔκαναν δυσοίωνες προβλέψεις, οὔτε αὐτοὺς τοὺς ἀκουσαν. Τὶ θὰ γίνεῖ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα; Αὐτὸ θέλεις τώρα νὰ μάθεις. Ἄκου, λοιπόν: Ὁ Πλαστήρας καὶ οἱ ἄλλοι μὲ τὴν Ἐπανάστασή τους, ἔκαναν σωτήριες πράξεις γιὰ τὴν Ἑλλάδα, κράτησαν τὴν Τουρκιὰ στὸν Ἐβρο, προπαντὸς αὐτό, διέπραξαν ὅμως καὶ σοβαρὰ σφάλματα, πού θὰ βαραίνουν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα στὴ μοίρα τῆς χώρας. Ἡ ἐκτέλεση τῶν ἔξ, ὅσο κι ἂν ἐμφανίστηκε ὡς πράξη ἀναπόφευκτη γιὰ νὰ ἡρεμήσει ὁ κόσμος καὶ νὰ πειθαρχήσει ὁ στρατός, θὰ ρίχνει τὴ σκιά τῆς σὲ μακρὸς χρόνου, θὰ βαθύνει τὸ χάσμα, θὰ ἔχει συνέπειες. Μὴ θέλεις τώρα ν' ἀραδιάσω κι ἐγὼ σὰν τὶς χαρτορίχτρες τὰ δεινὰ ἢ τὰ

καλά πού μάς περιμένουν. ή κατάσταση είναι τόσο ρευστή, ή ίδια ή 'Επανάσταση αρχίζει νά χάνει τὸ δυναμισμό της, πάει ν' ἀπορροφηθεῖ ἀπὸ τὴν ιδεολογία τοῦ βενιζελισμοῦ, παρὰ τίς διακηρύξεις της· ὅλα, λοιπόν, μποροῦν νά γίνουν. Ἴσως ἐπαναστατήσουν ἄλλοι νά διώξουν τοὺς σημερινούς, πολλές φιλοδοξίες κρύβονται κάτω ἀπὸ τὸν μανδύα τῆς 'Επανάστασης, ἐκεῖνο πού προβλέπω σίγουρα εἶναι πὼς ὁ Γεώργιος θὰ χάσει τὸ θρόνο του, ή νομοτέλεια τῶν πραγμάτων ἐκεῖ ὁδηγεῖ: οἱ βενιζελικοί καὶ οἱ δημοκράτες δὲν τὸν θέλουν, οἱ ἀντιβενιζελικοί τοῦ καταλογίζουν ἀδράνεια πού ὁδήγησε στὴν ἐκτέλεση τῶν ἑξ, πού θὰ στηριχθεῖ γιὰ νά σταθεῖ; Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅλες οἱ ἐξελίξεις εἶναι ἐνδεχόμενες... —Κι ὁ Βενιζέλος; Στὸ περίγραμμα τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν δὲν ἔχει θέση ὁ Βενιζέλος; Δὲν ἄκουσα νά τὸν ἀναφέρεις στὴν κριτικὴ σου... —Δὲν τὸν ξέχασα, ἀποκριθῆκε ὁ Ἀβραάμ, νάσαι ὅμως βέβαιος ὅτι ὁ αὐριανὸς Βενιζέλος δὲ θάχει μεγάλη σχέση μετὰ τὸ Βενιζέλο τῆς πρὶν ἀπὸ τὴν 1η Νοεμβρίου τοῦ 1920 περιόδου. Ὁ πολιτικὸς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἦταν ὁ φορέας τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὴν ὑποτέλειά του στὴ Γερμανία καὶ τὴν υἱοθέτηση τῆς οὐδετερότητας, εἶχε ἀποξενωθεῖ ἀπ' αὐτή, ὁ μεγαλοῖδεατισμὸς σφράγισε τὴν σταδιοδρομία τοῦ Βενιζέλου, τώρα θ' ἀναγκαστεῖ ν' ἀναπροσαρμόσει τίς ιδέες του, ὄχι καὶ τόσο εὐκόλη ὑπόθεση. Ὁ καιρὸς θὰ δείξει τίς μεταλλαγές τῶν ιδεολογιῶν του προσανατολισμῶν, εἶμαι σίγουρος πὼς θὰ ξαναγυρίσει στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ποτὲ δὲν πίστεψα πὼς ξέκοψε ὀριστικά ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ὅπως ἰσχυρίζεται· εἶναι γεννημένος γι' αὐτό, πολιτικὸς καὶ ἐπαναστάτης, πότε θὰ κάνει τὴ νέα, δική του ἐπανάσταση, ἕνας Θεὸς ξέρει... Σταμάτησε. Χάιδεψε πάλι τὴ γενειάδα του, ἔλα τώρα, εἶπε στὸν Πέτρο, πολλὰ εἴπαμε γιὰ τὴν πολιτικὴ, θὰ τὰ ξαναποῦμε, θέλω ν' ἀκούσω τώρα τὰ δικά σου.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Πέτρου ξαστέρωσε. Τὰ σύννεφα πού τὸ σκέπαζαν, ἀκούοντας τὸν Ἀβραάμ νά προβλέπει καινούρια δεινά, σκορπίστηκαν. —Βλασφημῶ, φίλε μου, κι ἂς με συγχωρήσει ὁ Θεός, ἀλλὰ νά, πὼς νά τὸ πῶ, εἶμαι εὐτυχισμένος Ἀβραάμ... —Εὐτυχισμένος; ἀπόρεσε ὁ ἄλλος, τόσο γρήγορα ξέχασες τὸ Βασίλη; —Δὲν τὸν ξέχασα, πὼς μπορεῖ νά γίνει κάτι τέτοιο, θὰ παραξενευτεῖς ἂν σοῦ πῶ ὅτι κι ὁ Βασίλης εἶναι εὐτυχισμένος... —Τὶ εἶναι αὐτὰ πού λές Πέτρο, δὲν τὰ καταλαβαίνω, μπορεῖς νά μοῦ τὰ ἐξηγήσεις;... —Δύσκολα νά σέ κάνω νά πιστέψεις, ὅλα εἶναι ζητήματα καρδιάς, πρέπει νά βγάλω τὴν καρδιά στὴ χούφτα μου Ἀβραάμ, νά σοῦ τὴ δείξω, ἴσως δώσεις ἐξήγηση στὸ μυστήριο. Γιατὶ μυστήριο εἶναι αὐτὸ πού γίνεται στὴν οἰκογένειά μου... Ὁ ἄλλος ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα ν' ἀπορεῖ, μόνον ὅταν ὁ Πέτρος ὀλοκλήρωσε τὴ διήγησή του γιὰ τὴ μεταβολὴ πού ἐγινε στὸ σπίτι του ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού ὁ Γιάγκος, ή Φωτεινὴ καὶ ή Φιλίτσα ἐγκαταστάθηκαν ἐκεῖ, μπόρεσε ὁ Ἀβραάμ νά δώσει τὴν ἐρμηνεία του. —Ἡ ἀγάπη, Πέτρο, εἶναι ή ἀκραία ἐξαρση καὶ ή πιὸ εὐγενικὴ ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Κάνει θαύματα καὶ σὲ κείνους πού τὴν προσφέρουν καὶ σὲ κείνους

πού την δέχονται. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μετὰ τὴν οἰκογένειά σου. Ἐκανες μιὰ θε-
άρεστη πράξη, δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀνταπόδοση. Ἐχασες τὸ Βασίλει, κέρδισες
τρεῖς σωστοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει στ' ἀλήθεια νά ναι εὐτυχισμένο τὸ παλ-
λικάρι πὺν ἔφυγε... Εἶπαν ἀκόμα πολλά. Μίλησαν γιὰ τὶς δουλειές τοῦ
μαγαζιοῦ, γιὰ τὸ ἄλλο πὺν σκεφτόταν ν' ἀνοίξει στὴν Καλούτσιανη, ὁ
Ἀβραάμ χαιρόταν πὺν τ' ἄκουε, ἔκαναν λόγο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς πόλης, τὴ
δυστυχία τῆς προσφυγιάς, ἀκόμα καὶ ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς πέρασε στὶς
συζητήσεις τους. —Θὰ πάω μιὰ μέρα νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι, καὶ ἂς λένε οἱ
ἄλλοι, τὸν Σπυρίδωνα τὸν σέβομαι καὶ περιμένω τὸ γυρισμὸ του, μὰ καὶ
τοῦτος ὁ δεσπότης δὲν εἶναι τῆς ἀγάδας. Ἐσωσε τὴ Μακεδονία ἀπὸ τοὺς
Βουλγάρους, χρόνια βάδιζε νύχτα μέρα στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ, οἱ
κομιτατζήδες τούστηναν μπλόκα, νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι, αὐτὸς ξέφευγε,
πὺς μπορεῖς νὰ στέκεσαι μακριὰ ἀπὸ τέτοιο δεσπότη; Σύμφωνα καὶ ὁ
Ἀβραάμ μετὰ τὶς προθέσεις τοῦ Πέτρου, σύμφωνα σ' ὅλα, ἡ εὐτυχία τοῦ φί-
λου του γέμιζε μ' ἓνα αἶσθημα εὐφορίας καὶ τὴ δική του καρδιά. —Νὰ ξα-
νάρθεις Πέτρο, τοῦ εἶπε, ὅταν ὁ ἄλλος σηκώθηκε νὰ φύγει, ἀποζητῶ τὴ
συντροφία σου παλιέ μου φίλε...

Τὸ Πάσχα τοῦ 1923 δὲν ἔμοιαζε μετὰ τὰ προηγούμενα. Μέσα σ' ἓνα χρόνο
εἶχαν συντελεστῇ τόσα γεγονότα πὺν οὔτε ἡ τολμηρότερη φαντασία δὲ
μποροῦσε νὰ τὰ προβλέψει. Καταστροφή στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἀπάνθρωποι
διωγμοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀποδεκατισμὸς τοῦ στρατοῦ, αἰχμαλωσία καὶ μαρ-
τύρια, πρόσφυγες πὺν ἔρχονταν στὴ μητέρα πατρίδα σὲ ἄθλια κατάσταση,
πὺς νὰ τὰ βολέψει ὅλα αὐτὰ ἡ καταστραμένη χώρα, δὲ μποροῦσε νὰ σταθεῖ
στὰ πόδια τῆς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κρίση πὺν τὴ μάστιζε· πείνα, ἀνέχεια, ἐπι-
δημίες, ἡ μιὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη, θέρριζαν κόσμον οἱ ἀρρώστειες, οἱ
συνθήκες ζωῆς τῶν προσφύγων ἀνοιγαν τὶς πόρτες γιὰ τὴν ἐξάπλωσή τους...
Κοντὰ σ' αὐτοὺς ἄρχισαν νὰ γυρίζουν στὰ σπίτια τους καὶ οἱ αἰχμάλωτοι,
μετὰ τὶς συμφωνίες πὺν ὑπογράφτηκαν, κουβαλώντας μαζί τους τὴ φρίκη
τῶν Κεμαλικῶν στρατοπέδων, χειρότερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ πολέμου. Οἱ ἐκκλη-
σιές, γεμάτες καὶ πάλι ἀπὸ χιλιάδες κόσμον, τὴ φορὰ αὐτὴ οἱ πρόσφυγες ἦταν
περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ντόπιους, ἡ πληγωμένη καὶ ἐσταυρωμένη ψυχὴ τῶν
ἀτυχῶν ἀδελφῶν μας -ἔγραφε ὁ χρονικογράφος- ἐζήτησε ὅλας αὐτὰς τὰς
ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ἐκεῖ σιμὰ εἰς τὰ πόδια τοῦ Σταυροῦ καὶ τῶν
ἀνθοραντισμένων ἐπιταφείων, τὸ μυστικὸ βάλαμον τῶν παρηγοριῶν πὺν
μονάχα ἡ δύναμις καὶ ἡ πίστις τῆς θρησκείας ἤμποροῦν νὰ σταλάζουν εἰς
τοὺς ἀληθινὰ πιστεύοντας. Κοντὰ τους καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πὺν ἔζησαν παράλ-
ληλα δράματα, οἱ Γιαννιωτὲς πὺν χάρηκαν τὸ γυρισμὸ τῶν δικῶν τους, τῶν
στρατιωτῶν καὶ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ οἱ ἄλλοι πὺν ἤλπιζαν ἀκόμα στὴ σω-
τηρία τῶν ἀνθρώπων τους, δέονταν στὸν Ἐσταυρωμένο γι' αὐτοὺς, τοὺς πε-
ρίμεναν, ἀλλὰ δὲν ἦρθαν, ἴσως γινόταν τὸ θαῦμα, ὅπως ἐκεῖνο τῆς
Ἀνάστασης πὺν περίμεναν.

Γιορτάστηκε τὸ Πάσχα μὲ ἀνάμικτα συναισθήματα. Στὴ μητρόπολη ἱε-
ροῦργησε ὁ Γερμανός, δὲν ἔμοιαζε τοῦ Σπυριδῶνα, εἶχε ὅμως τὴ δική του
ἀκτινοβολία, συνδύαζε μόρφωση καὶ ἀγωνιστικότητα, κέρδισε πολλοὺς καὶ ἀπὸ
τοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ Σπυριδῶνα. Ὁ Χατζῆς ἀφιέρωσε ἓνα ἀρθράκι γιὰ
τὴν Ἀνάσταση: *πολλάκις ἡ Ἑλλάς εἶδε τὴν δοκιμασίαν τοῦ Σταυροῦ. Ἀλλὰ
πάντοτε ἀνέστη!* ἡ αἰσιοδοξία ξαναγύρισε στὰ κείμενά του παρὰ τὶς δυσκο-
λίες ποὺ ἀντιμετώπιζε μὲ τὴ λογοκρισία. Στὸ γιορταστικὸ φύλλο δημοσίευσε
καὶ ἓνα μεγάλο του διήγημα μὲ τίτλο *ὁ Καΐάφας* ἔκρυβε μέσα καὶ κάποιους
συμβολισμοὺς ἀναφερόμενους στὴν ἐποχή.

Ὁ καιρὸς τὶς μέρες τοῦ Πάσχα ἔμοιαζε μὲ χριστουγεννιάτικος. Βροχὲς ἀσταμάτητες,
κρύο, νερόχινο στὴν πόλη καὶ τὸ Μιτσικέλι κάτασπρο. Παρόλα αὐτὰ ὁ κόσμος πλημ-
μύρισε τὶς ἐκκλησίες τὰ μεσάνυχτα τῆς Ἀνάστασης (8 Ἀπριλίου). *Εὐτυχῶς* -ἔγραφαν οἱ
ἐφημερίδες- *ἔλειψε ἐφέτος ἡ κακὴ συνήθεια τῶν πυροβολισμῶν. Πέντε ἕως δέκα μόνο
ἀκούστηκαν τὴ νύχτα καὶ ὅλη τὴ μέρα τοῦ Πάσχα.* Τὰ Στρατοδικεῖα συνεδρίαζαν συχνά,
καταδίκάζαν σὲ πολυτελεῖς φυλακίσαις λιποτάκτες καὶ ἀνυπότακτους. - *Ἡ Λέσχη Φρουρᾶς
Ἰωαννίνων* γιὰ νὰ τιμῇ τοὺς Ἡπειρώτες ἀξιωματικοὺς ποὺ ἔπεσαν στοὺς πολέμους
1912-1922, ἀποφάσισε ν' ἀναρτήσῃ στὶς αἰθουσὲς τοὺς τὶς φωτογραφίες τοὺς.
Παρακαλοῦσε γι'αὐτὸ τοὺς συγγενεῖς τοὺς νὰ στείλουν φωτογραφίες καὶ πληροφορίες.
Πρόσκληση, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἔκανε καὶ ὁ δήμαρχος Γ. Σταυριδῆς πρὸς τὶς οἰκο-
γένειες ποὺ εἶχαν χάσει ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτες στὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή, νὰ
στείλουν φωτογραφίες καὶ στοιχεῖα στὸ Δημαρχεῖο γιὰ παραλαβὴ ἀπὸ τὴ Συμμετοχὴ
δημοσιογράφου Ἑλσα Λαμπίδου, ἡ ὁποία, μὲ κυβερνητικὴ συνδρομή, ἐτοίμαζε τὴν ἐκδόση
Λευκώματος, ἀναφερόμενου στὶς θηριωδίες τῆς Μ. Ἀσίας. - Ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν
Δημοτικῶν σχολείων Παγωνίου Κων. Μπακανάκης, κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο: *Σκοπὸς
καὶ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως, εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχο-
λείου.* Τέτοια βιβλία θὰ κατέκλυζαν τὴν Ἑλλάδα, γραμμένα ἀπὸ ἐκπαιδευτικοὺς κυρίως
θὰ προκαλοῦσαν ὅμως συχνὰ σύγχυση στοὺς δασκάλους. - Στὶς Λυγγιάδες ἀποκαλύφθη-
κε ὅτι ζοῦσε ἓνας γέροντας 135 χρονῶν, ὁ Β. Μαράφας, μὲ ἀκμαῖες τὶς σωματικὲς καὶ
πνευματικὲς του δυνάμεις. Ἡ Γενικὴ διοίκηση διέταξε τὴν ἀστυνομικὴ ἀρχὴ τῆς περιφέ-
ρειας νὰ προβῇ εἰς σχετικὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξαιρετικοῦ τούτου φυσιολογικοῦ φαινομένου
Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν προέκυψε ὅτι ἐγεννήθη τὸ 1788 καὶ ἄγει τὸ 135ον ἔτος τῆς ἡλικίας
του. Δὲ θέλησε νὰ τὸν φέρουν στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ τὸν κλείσουν στὸ Γηροκομεῖο, μὴ
περιποιοῦνται οἱ συγγενεῖς μου ἔλεγε. Ὁ Πελλερὲν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δημοσιογραφικὴ
ἐρευνα, τοῦ ἀφιέρωσε καὶ ἓνα ὥραϊο χρονογράφημα μὲ τίτλο: *Μαράφας. Ὁ Μαθουάλας
τῶν Λυγγιάδων πέθανε τὸ δεῦτερο δεκαήμερο τοῦ Ἀπριλίου 1925.* Ἡ Μητρόπολις ἀνέ-
λαβε τὴν πρωτοβουλία ἱδρύσεως καὶ στὰ Γιάννινα *Τοπικῆς Φιλοδασικῆς Ἐνώσεως.*
Σκοπὸς τῆς ἡ καλλιέργεια τῶν δασῶν καὶ δεντροφυτειῶν στὴν πόλιν καὶ στὴν ὑπαίθρῳ.
Προσκαλοῦσε, λοιπόν, τοὺς φίλους τῶν δασῶν, νὰ συγκεντρωθοῦν στὴ Μητρόπολιν, στὶς
22 Ἀπριλίου, γιὰ νὰ ἱδρῶσιν τὴν Ἐνωσιν. - Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Μ. Ἐκπαίδευσης το-
ποθετήθηκε στὰ Γιάννινα ὁ Σπύρος Φιλιππίδης, ἀπὸ τὸ Βόλο. Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν
σχολείων Κόνιτσας διορίστηκε ὁ δάσκαλος Παν. Οἰκονόμου. - Ἀρραβῶνες: *Ὁ καπνέ-
μπορος κ. Ἀλέξανδρος Χατζηγῶγος καὶ ἡ καλλίστη ἐκ Κάτω Σουδενῶν δεσποινὶς
Ἑλισάβετ Καπέλλου, ἠρραβωνιάσθησαν.* - Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Δικηγορικοῦ συλλόγου
Ἰωαννίνων πραγματοποιήθηκε στὶς 22 Ἀπριλίου συνέλευσις, στὴν αἴθουσα τοῦ Κα-
κουργιοδικείου, τῶν προϋσταμένων ὑπηρεσιῶν, ἐκπαιδευτικῶν, δικαστικῶν, δημοσίων
ὑπαλλήλων, δικηγόρων, γιατρῶν, φαρμακοποιῶν κ.ἄ. κατὰ τὴν ὁποία ἀποφασίστηκε ἡ
σύστασις Ἐνώσεως καταναλωτῶν. Σὲ ἄλλη συνέλευσις ἐγκρίθηκε τὸ καταστατικὸ καὶ

ἐκλέχτηκε προσωρινή ἐπιτροπή ἀπὸ τοὺς: Γ. Καλούδη, γυμνασιάρχῃ, Σ. Σπέγγο, Σ. Συρμακέση, Γ. Τζαβέλλα, Δ. Ἀναγνωστόπουλο, δικηγόρους, Εὐ. Ζαγόρο, δάσκαλο, Ι. Τσάντη, φαρμακοποιό, Α. Χρηστίδη, γιαιτρό, καὶ Γ. Χατζῆ, δημοσιογράφο. Ἀποφασίστηκε ἐπίσης πὼς ἡ Ἑνωσις δὲ θάρχιζε τὴ λειτουργία, ἂν μέσα σὲ ἓνα μῆνα δὲν συγκεντρωνόταν, ἀπὸ τὶς μετοχές τῶν συνεταίρων, τὸ ποσὸ τῶν 100.000 δραχ.- Οἱ νέες ἀνασκαφές στὸ Κάστρο, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ φουντώσουν οἱ φήμες πὼς εἶχαν βρεθεῖ οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἡ φαντασία τῶν Ἀθηναίων δημοσιογράφων ἔδωσε στὸ θέμα μεγάλες διαστάσεις. Τὸ Ἐμπρὸς καὶ τὸ Ἐλεύθερον βῆμα ἔστειλαν δημοσιογράφους νὰ ἐξετάσουν ἐπὶ τόπου τὴν κατάστασι, σὲ λίγο ἀκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες. Ὁ Χατζῆς, μὲ ἄρθρο του (27-4-23) καὶ τίτλο: *Ἡ πραγματικὴ σημασία τῶν ἀνασκαφῶν*, ἔβαζε τὰ πράγματα στὴ θέσι τους. Τὸ θόρυβο δημιούργησε -ἔλεγε- ἡ ἀνεύρεσις στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ Φρουρίου, μιᾶς ὑπόνομου, σὲ ἀρκετὸ βάθος ἀπὸ τὸ ἔδαφος, μὲ δυὸ καμαρωτὲς θύρες καὶ δυὸ σκάλες, κατὰ πού φανέρωνε μιὰ τεχνικὴ ὑπόγεια ἐπικοινωνία τοῦ Φρουρίου μὲ τὴ λίμνη. Εἶναι κρύπτη τοῦ Ἀλῆ; ρωτοῦσε. Εἶναι κρύπτη τοῦ Σκυλοσόφου, εἶναι κρύπτη ὁδηγοῦσα εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ 1612; Ἀγνωστον. Σὲ ἐπόμενη ἐνασχόλησί του, μὲ τὸ θέμα, βεβαίωνε πὼς ἡ ὑπόνομος δὲν ἦταν τοῦ Ἀλῆ. Ὁ διοικητὴς τοῦ Ε' Σώματος Στρατοῦ ὑποστράτηγος Γ. Λεοναρδόπουλος, ἀνταποκρινόμενος στίς συνεχεῖς ἐκκλήσεις τοῦ τύπου, παραπονούμενου γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ ταχύτητα πού ἀνέπτυσαν τὰ στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα μέσα στὴν πόλιν, ἔδωσε αὐστηρὲς διαταγὲς νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν τέτοια περιστατικὰ πού ἔθεταν σὲ κίνδυνον τὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν, καὶ συνιστοῦσε νὰ καταγγέλονται οἱ παραβάτες. - Στὸ Ἐμπεδο Ἰωαννίνων συγκροτήθηκε στρατιωτικὸς θίασος, πού ἄρχισε τὶς παραστάσεις του τὸ πρῶτο δεκαήμερον τοῦ Μαΐου. - Ἡ γιορτὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔγινε μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιον (23 Ἀπριλίου), τὸ νέο ἔδειχνε 6 Μαΐου. - Στίς 7 Μαΐου, ἐπειδὴ ἡ ἐπιδημία τῆς εὐλογιάς ἔπαιρνε διαστάσεις, ἔγινε ἀναγκαστικὸς δαμαλισμὸς καὶ ἀναδαμαλισμὸς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀπὸ στρατιωτικοὺς καὶ ἰδιωτικοὺς γιαιτρούς. Οἱ κάτοικοι ὑποχρεώθηκαν νὰ βρῖσκονται στὰ σπιτία τους ἢ τὰ μαγαζιά τους, ἂπ' ὅπου περνοῦσαν οἱ γιαιτροὶ καὶ τοὺς ἐμβολίαζαν. - Ἐκάναν καὶ οἱ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά ἢ Σπουδαστὲς τῶν Γραφῶν τὴν ἐμφάνισί τους στὰ Γιάννινα. Στίς 6 Μαΐου ἔδωσαν διάλεξι (ὁμιλητὴς ὁ Γεώργ. Δούρας) στὴν αἴθουσα τοῦ Συνδέσμου τεχνικῶν οἰκοδομῶν, πάνω ἀπὸ τὸ καφενεῖο Βενιζέλος. Θέμα: *Ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος*. ἑκατομμύρια ἤδη ζώντων οὐδέποτε θ' ἀποθάνωσι. Τὸ θέμα διαλαμβάνει - ἔλεξαν στίς ἀνακοινώσεις τους - τὸ χαροποιὸν ἀγγελμα τῆς ἐγγιζούσης Βασιλείας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μεθ' ὅλων τῶν συναφῶν εὐλογιῶν, ἀναστάσεως νεκρῶν, καταργήσεως παντὸς κακοῦ, θλίψεων, ἀσθενειῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Βέβαια ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου δὲν ἔγινε τότε, ὥστόσο ἡ αἴρεσις ἐξαπλώθηκε, ἀπέκτησε ἰσχυρὲς οικονομικὰς βάσεις, ἔγινε παγκόσμιος ἐκδοτικὸς ὀργανισμὸς, πού ὑποστηρίζει καὶ σήμερον τὰ ἴδια πράγματα. Ὑπάρχουν ἀκόμα στὸν κόσμον πολλοὶ ἀφελεῖς...

Δὺο θέματα πού συνδέονταν μὲ τὴν περίθαλψιν τῶν προσφύγων πῆραν μεγάλες διαστάσεις στὴν ἀρθρογραφία τοῦ γιαννιώτικου τύπου. Ἐγραφε ἡ Ἑπειρος (21-4-1923): *Μᾶς ἔδειξαν ἐντὸς δοχείου κεραμοειδὲς τι ὕγρον, κατ' εὐφημισμὸν καλούμενον φασολάδα. Ἦτο ἐκ τοῦ προσφυγικοῦ συσσιτίου. Καὶ προχτὲς μᾶς ἔδειξαν πρόσφυγες, ἄλλο τι τοιοῦτον, ὕδαρές καὶ πολτοειδὲς κατασκευάσμα, κατ' ἐπιείκειαν λεγόμενον πιλάφιον.* Ἐπρεπε, συνέχιζε, οἱ ἀρχὲς νὰ δείξουν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ προσφυγικὰ συσσίτια καὶ νὰ συστηθοῦν ἐπιτροπὲς ἐποπτείας καὶ ἐπίβλεψης ἀπὸ κυρίες, ὅπως γινόταν στὸ παρελθόν, σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις. Τὸ σχόλιον γράφτηκε

από ενδιαφέρον και μόνο για τους πρόσφυγες, ή και για να θίξει την πολιτική κατάσταση; Ίσως και για τὰ δυό. Ὁ Κῆρυξ πάντως μόνο πολιτικές αἰχμές ἀνακάλυψε, γι'αὐτό και ἐπιτέθηκε με σφοδρότητα, ὑβριστικά μᾶλλον, ἐναντίον τοῦ Χατζῆ, ἀποκαλώντας τον συκοφάντη. Ὁ τελευταῖος ἔδωσε, με τὸ γνωστό του ὕφος, τὴν ἀπάντηση, ἡ λογοκρισία ὅμως ἔκοψε ὁλόκληρο τὸ σχόλιο. Ἡ ἐπέμβαση αὐτὴ θεωρήθηκε ἀπαράδεκτη ἀπὸ τὸ Χατζῆ και δὲ δίστασε τὴν ἄλλη μέρα (25-4-1923) νὰ τὴν καταγγεῖλει, με τὰ κατάλοιπα ποὺ τοῦ ἄφησε ἡ λογοκρισία με τὴ νέα της ἐπέμβαση: Διαμαρτυρόμεθα πάση δυνάμει -ἔλεγε- ἐναντίον τῆς διοικητικῆς λογοκρισίας διὰ τὴν ἀπάλειψιν χθεσίου μας ἀρθροῖδιου (λογοκρισία)... Ἀπάλειψις τοιούτων ἀρθρων και δημοσιογραφικῶν σχολίων εἶναι ἡ κατάπνιξις (λογοκρισία)... Διαμαρτυρόμεθα διότι ἐντοπία ἐφημερίς μᾶς ὕβρισε, μάλιστα και μᾶς ἀπεκάλεσε συκοφάντας, ἐξ ἀφορμῆς σχολίων μας τινῶν ἐπὶ τοῦ συσσιτίου. Ἐπετράπη τὸ βρωμερὸν ἀρθρον της, ἐσβύσθη ἡ ἰδική μας ἀπάντησις. Ἀλλὰ ποῖος τὰ ἐσβυσε; Διότι ὁ κ. Γενικὸς διοικητής, εἰς ὃν ἀνεφέρθημεν, δὲν ἔχει γνῶσιν. Ἡ στρατιωτικὴ λογοκρισία, οὔτε αὐτὴ. Λοιπόν; (λογοκρισία)...

Οἱ νέες περικοπὲς τὸν ἐξόργισαν περισσότερο. Με ποῖον τρόπον, λοιπόν, νὰ ἐξασκήσωμεν πλέον τὸ δημοσιογραφικὸν ἐπάγγελμα; ἔγραφε τὴν ἄλλη μέρα. Κόβει ἀπ' ἐδῶ, κόβει ἀπ' ἐκεῖ -στρατιωτικὴ, διοικητικὴ, νομαρχιακὴ- λογοκρισία, περὶ τίνος νὰ γράψωμεν; Περὶ ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων ἢ δημαρχιακῶν; Ἀλλ' οὔτε και αὐτὰ τὰ ἀφήνει ἡ λογοκρισία. Ἄς ἀρχίσωμεν, λοιπόν, νὰ γράφωμεν περὶ ἀμαρτωλῶν σωτηρίας. Ἀλλὰ διαβλέπομεν ἀμέσως ὑπόπτως ὀσφραινομένην τὴν λογοκρισίαν μὴ ἐννοοῦμεν τοὺς βενιζελικούς και φοβούμεθα ὅτι και αὐτὸ θὰ τὸ σβήσει. Ἰδωμεν διὰ δοκιμὴν... Παραδόξως τὸ αἰχμηρὸ και εἰρωνικὸ αὐτὸ σχόλιο δὲν τὸ περιέκοψε ἡ λογοκρισία. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὅλα αὐτὰ γίνονταν λίγους μῆνες πρὶν τὶς ἐκλογὰς ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ ἡ Ἐπανάσταση. Τελικὰ δὲν πραγματοποιήθηκαν, γιὰτὶ ἀντετράπη τὸ πρόγραμμα ἀπὸ τὴν ἀντεπανάσταση τῶν Λεοναρδοπούλου-Γαργαλίδη.

Δὲν ἦταν μόνο ἡ ποιότητα τοῦ παρεχόμενου στοὺς πρόσφυγες συσσιτίου ποὺ ἐγίνε ἀντικείμενο ὀξύτατης διαμάχης, με πολιτικὲς προεκτάσεις, ἀνάμεσα στὸ γιαννιώτικο τύπο, ἀλλὰ κι ἄλλα θέματα, σχετικὰ με τοὺς πρόσφυγες και τὴ ζωὴ τους. Μετὰ τὴ διατροφή και τὶς ἐπιδημίες, σειρὰ εἶχε και πάλι ἡ στέγαση. Πολλὰ κτίρια, δημόσια και ἰδιωτικά, ἀχρησιμοποίητα, εἶχαν ἐπιταχθεῖ γιὰ τὶς στεγαστικὲς ἀνάγκες· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπαρκοῦσαν ἀρχισε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς ἀναγκαστικῆς στέγασης και σὲ σπίτια ἰδιωτικά, ποὺ δὲ διέθεταν ὅμως περισσευούμενους χώρους. Κι ἐδῶ ἡ ἐπιτροπὴ στέγασης, βενιζελικῆς σύνθεσης, ἔκανε τὸ μεγάλο σφάλμα. Ἀντὶ νὰ ὑποδείξει σπίτια ἀνθρώπων και τῶν δυὸ παρατάξεων, ἀνακοινώνοντας τὶς ἀποφάσεις της, ἐπέταξε τὸ σπίτι τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ Παγώνη, ποὺ πρὶν ἀπὸ μῆνες εἶχαν σύρει στὸ στρατοδικεῖο με κατηγορίες ὅτι εἶχε ὕβρισει τὴν Ἐπανάσταση. Δυὸ ἀκόμα στοιχεῖα πρόσδιδαν στὸ θέμα χαρακτῆρα πρόκλησης: Ὁ Πέτρος Παγώνης μόλις εἶχε ἀποπερατώσει τὶς ἐργασίες κατασκευῆς τοῦ σπιτιοῦ του

καὶ τὸ χρησιμοποίησε· διώχνοντάς τον ἀπὸ τὸ καινούριο σπίτι, τὸν ὑποχρέωσαν νὰ ἐνοικιάσει ἄλλο γιὰ νὰ στεγαστεῖ. Ρωτοῦσε ἡ Ἡπειρος: Μόνον στὸν Παγώνη ἐφημερίσθη ὁ νόμος τῆς ἀναγκαστικῆς στεγάσεως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι βενιζελικός: Τίνος ἄλλου Ἕλληνας χριστιανοῦ πῆραν ἐδῶ; Ἐπῆραν τόσων δεκάδων βενιζελικῶν μεγαλόσχημων ποὺ κάθονται αὐτοὶ καὶ οἱ γυναῖκες τους μόνον σὲ μέγαρα ἀκέρια: Ἡ ἐπῆραν ἴσως τὰ ιδιόκτητα μέγαρα καὶ σαράγια τῶν Τούρκων ποὺ εἶχαν καὶ μίαν ὑποχρέωσιν περισσοτέραν νὰ στεγάσουν τοὺς πρόσφυγες, ἀφοῦ οἱ ὁμοεθνεῖς τους μᾶς τοὺς στέλλουν: Ἡ ἄλλη πλευρά, μέσω τοῦ Κήρυκα, ἀντέτασσε τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἶχαν ἐπιταχθεῖ καὶ σπίτια βενιζελικῶν, ὅπως τοῦ Βηλαρᾶ καὶ Κούρεντα. Τὰ ἐπιχειρήματα ἦταν πρόσφορα γιὰ κριτικὴ καὶ ὁ Χατζῆς τὸ ἐκμεταλλεύτηκε. Τὸ σπίτι τοῦ Βηλαρᾶ -ἀπάντησε- εἶναι τῆς πεθερᾶς τοῦ ἐγκατεστημένου ἄριστα στὴν Ἀμερικὴ Στεφάνου, ποὺ δὲν κατοικοῦσε στὰ Γιάννινα, εἶχε μάλιστα τὴ δυνατότητα νὰ τὸ δωρήσει, ἀφοῦ ἔχει τὸν Στεφάνου γαμπρό. Ἡ ἐπίταξη τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Κούρεντα δὲν προσφερόταν γιὰ παράδειγμα, ἀφοῦ ὁ ιδιοκτήτης του δὲν ἔφυγε καὶ δὲν ὑποχρεώθηκε νὰ πληρώσει νοίκι γιὰ νὰ στεγαστεῖ. Ἡ ἀντιδικία γύρω ἀπὸ τὶς ἐπιτάξεις τῶν σπιτιῶν κράτησε μέρες.

Ἐνα ἄλλο περιστατικὸ ποὺ ὄξυνε τὰ πνεύματα, πρῶτα στὴν πρωτεύουσα καὶ στὴ συνέχεια στὶς ἐπαρχίες, ἦταν τὸ ὅτι οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες, λὲς καὶ εἶχαν πάρεي σύνθημα, διαπόμπευαν τοὺς αἰχμαλώτους ποὺ γύριζαν ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῶν συμφωνιῶν. Τὰ λείψανα αὐτὰ τῆς Μεγάλης στρατιᾶς, εἶχαν τραβήξει τὰ μαρτύρια τοῦ κόσμου κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τους, χιλιάδες ἄφησαν τὰ κόκκαλά τους στὰ στρατόπεδα τοῦ Κεμάλ. Γύριζαν τώρα στὴν πατρίδα τους καὶ ἀντίκρουζαν ἓνα θέαμα πρωτάκουστο: νὰ τοὺς διαπομπεύουν στοὺς δρόμους καὶ ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων. Στὴ στάση τῶν βενιζελικῶν ἐφημερίδων δὲ θὰ μπορούσε νὰ δοθεῖ ἄλλη ἐξήγηση παρὰ μόνον μία: τοὺς θεωροῦσαν, φαίνεται, λιποτάκτες, ριψάσπιδες, φυγάδες, ποὺ μὲ τὴν αἰχμαλωσίαν τους ἔγιναν αἰτία νὰ διαλυθεῖ ὁ στρατὸς στὴ Μ. Ἀσία. Μὰ τί ἔφταιγαν οἱ στρατιῶτες, ὅταν ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν πορεία μιᾶς μάχης ἀνήκει στοὺς ἡγήτορες; Ἡ τραγικὴ δυστυχία τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν δὲν ἀντικρούζει οὔτε ἔχνος σεβασμοῦ ἀπὸ τὸν βενιζελισμόν. Καιρὸς νὰ παύσῃ τὸ ἄκοσμον αὐτὸ θέαμα, παρατηροῦσε ὁ Χατζῆς. Ἐγραψε ἓνα μεγάλο σχόλιο γιὰ τὸ θέμα, ἀλλὰ ἡ λογοκρισία τῶν Γιαννίνων, ποὺ συχνὰ ἀντίκρουζε τὰ πράγματα μὲ παρωπίδες, τὸ ἔκοψε. Ἀντίθετα, οἱ λογοκριτὲς τῶν Ἀθηνῶν ἐπέτρεψαν νὰ δημοσιευτοῦν τέτοια σχόλια.

Οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ρυθμίζονταν σύμφωνα μὲ τὴ τιμὴ τῆς λίρας. Τὸ παράδοξο ἦταν πῶς, ἐνῶ ὅταν ἀνέβαινε ἡ λίρα ἀνέβαιναν καὶ οἱ τιμὲς, ὅταν κατέβαινε τὰ ἐμπορεύματα δὲν τὴν ἀκολουθοῦσαν. Ὁ Χατζῆς δημοσίευσε ἓνα δεξυτάτο σχόλιο γιὰ τοὺς ἐμπόρους τῶν Γιαννίνων κατηγορώντας τους, ὅτι αὐτοὶ μὲ τὴ στάση τους ἦταν οἱ ὑπεύθυνοι τῆς αἰσχροκέρδειας. Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου ἡ λίρα εἶχε χάσει 100 μονάδες, ἐνῶ οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων ἔμειναν στὰ ἴδια ἐπίπεδα. Ἐγραψε ἡ Ἡπειρος: Κατὰ τὸ διάστημα καθ' ὃ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐσχάτως συνετελεῖτο, ἡμέραν παρ' ἡμέραν καὶ ἐβδομάδα παρ' ἐβδομάδα, ἡ ἀνοδος τῆς λίρας διὰ νὰ συμπληρω-

θοῦν αἱ 100 αὐταὶ μονάδες, οἱ ἔμποροι, ἐνημερότατοι καὶ ἐπιμελέστατοι ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν καὶ ἀπὸ τῆς αὐγῆς μέχρι τοῦ μεσονυκτίου ἀνεβίβαν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους τετράκις ἐντὸς τῆς ἡμέρας τὴν τιμὴν. Τώρα παρήλθον ἡμέραι δέκα ἀπὸ τῆς πτώσεως καὶ αἱ εὐαίσθητοι αὐταὶ πλάστιγγες ἐν τῇ ὑψώσει τῆς λί-

Τὸ σπίτι Μουσταφᾶ πασᾶ στὴν οδὸ Ναπ. Ζέρβα, τελευταία σπίτι τῆς Ραφὲτ Μεσσαρέ. Σήμερα δὲν ὑπάρχει.

ρας, ἀλλὰ ἀληθινοὶ ἐλέφαντες ἀναισθησίας ἐν τῇ πτώσει, ὅχι μόνον οὐδενὸς εἶδους ὑπεβίβασαν τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ μερικῶν τὴν ἀνεβίβασαν. Καὶ κατέληγε: Ὁ λαὸς ἀξιοὶ καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ κράτους ἐπέμβασιν, ἀφοῦ ἡ ἐλεφαντίνη ἀναισθησία τῆς αἰσχροκερδείας ἐξακολουθεῖ νὰ κάμῃ τὸν κουτόν.- Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Μ. Πετυχάκης προκήρυξε μειοδοτικὴ δημοπρασία γιὰ τὴν ἐκκένωση τῶν βόθρων τῶν σπιτιῶν ποὺ εἶχαν ξεχειλήσει καὶ ἀπειλοῦσαν τὴν δημόσια ὑγεία. Τὰ σπίτια αὐτὰ ἦταν

τῶν: Σαμουὴλ Νεγρίν, Μποχώρ Νεγρίν, Γ. Τζέτζου, Κούρεντα, Κανάτα, Γερομίχα, Μουσταφᾶ πασᾶ.- Μὲ τὴν ἐναρξὴ τοῦ 1923 ἰδρύθηκε στὰ Γιάννινα παράρτημα τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως τραυματιῶν πολέμου, βενιζελικῆς τοποθέτησης, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦταν ὁ Γεώργιος Κουντουρατζῆς. Παράλληλα ἰδρύθηκε ὁ Πανηπειρωτικὸς Σύνδεσμος ἀναπήρων πολέμου, μὲ γενικὸ γραμματέα τὸν Κ. Βενέτη, ἀριστερῆς ἀπόκλισης.- Ὁ διοικητὴς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ Γ. Λεοναρδόπουλος, μὲ προκήρυξή του, ἀπαγόρευσε τὴν δημοσίευσιν καὶ κυκλοφορίαν παντὸς ἐντύπου, ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως τῶν Γραφείων προληπτικῆς λογοκρισίας.- Ὁ Δικηγορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων, δημοσίευσε τὸ δικό του πῖνακα ἀμοιβῶν γιὰ παραστάσεις, αἰτήσεις, ἀγωγές, δικηγορικὰ συμβουλές, γνωμοδοτήσεις, μηνύσεις, συμβούλια. Γιὰ τὶς πολιτικὰς ὑποθέσεις ἦταν ἀναγκαία ἰδιαίτερη συμφωνία.- Θόρυβος διάρκειας πολλῶν ἡμερῶν ξέσπασε μὲ τὴν ἀνανέωση τῆς σύμβασης παραχώρησης σὲ ιδιώτες τοῦ δημόσιου γκαράζ, τὸ ὁποῖο εἶχε ἰδρύσει ὁ Γ. Ζωγράφος τὸ 1913, ὅταν ἦταν Γ.Δ. Ἡπείρου, εὐεργετώντας πράγματι τὴν Ἡπειρο, παρὰ τὶς σφοδρότατες ἐπικρίσεις ποὺ ἄκουσε. Τὸ γκαράζ, μὲ τὰ 18-30 αὐτοκίνητα τοῦ δημοσίου εἶχε ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἰδρυσῆς του καὶ αὐτὸ ἀναγνωρίστηκε ἀπ' ὅλους. Ὡς τὸ 1917 τὸ γκαράζ ἐξεπλήρωνε τὴν ἀποστολή του. Στὸ μεταξύ, ὅμως, τὰ αὐτοκίνητα εἶχαν φθαρεῖ καὶ τὸ Δημόσιο δὲν εἶδειν διάθεσιν νὰ τ' ἀντικαταστήσει. Ἔτσι παραχωρήθηκε σὲ ιδιώτες, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντηροῦν καὶ λίγα αὐτοκίνητα τοῦ Δημοσίου, ὥστε νὰ ὑπάρχει ἀνταγωνισμὸς στὶς τιμὰς τῶν εἰσιτηρίων. Ἡ σύμβαση καταρτίστηκε τὸ 1919, μὲ ἐπικρίσεις τῶν τότε κυβερνητικῶν βενιζελικῶν ἐφημερίδων. Μὲ τὴν ἀνανέωση τῆς σύμβασης τὸ 1923, ὁ θόρυβος κατέτεινε στὸ αἶτημα νὰ κλείσει τὸ γκαράζ, ὡς ἀσύμφορο γιὰ τὸ Δημόσιο. Ὁ Χατζῆς ἀντιδρούσε καὶ λόγω πολιτικῆς τοποθέτησης, ἀλλὰ καὶ γιατί ἦταν ἐνδιαφερόμενος, μετεῖχε στὴ σύμβαση. Ἐνας λόγος ἀκόμα γιὰ νὰ τοῦ ριχτοῦν οἱ ἄλλοι μὲ περισσότερο πάθος...- Δὲν ἦταν μόνον ἡ μουσουλμανικὴ κοινότητα ποὺ μαστιζόταν ἀπὸ ἐσωτερικὰς διενέξεις, ὅπως εἶδειναι οἱ ἐπιθέσεις ὁμάδας Τούρκων προκρίτων ἐναντίον τοῦ μουφτῆ Ἰωαννίνων. Ὑπῆρχαν καὶ στὴν ἐβραϊκὴ κοινότητα ἀντιθέσεις. Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ραββῖνος στὰ Γιάννινα, εἶχε ὀριστεῖ ὡς τοποτηρητὴς ραββῖνος ὁ Χαχάμ Ἐζρά Ἐλιέζερ, τὸν ὁποῖο τὸ Πλημμελοδικεῖο Ἰωαννίνων

άγνωστο ποιός τόν κατήγγειλε- καταδίκασε σέ δεκαήμερη φυλάκιση μέ αναστολή, γιά ψεύτικη πιστοποίηση. Ὁ Ἐλιέξερ τόλμησε καί χαρακτήρισε δημόσια ἄδικη τήν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου καί δήλωσε ὅτι παραιτεῖται ἀπό τή θέση τοῦ τοποτηρητῆ ραββίνου Ἰωαννίνων, σέ ἐνδειξη, φαίνεται, διαμαρτυρίας ἐναντίον τῶν ὁμοθησῶν του πού τόν κατήγγειλαν.

Μπορεῖ νά χρησιμοποιοῦσε συχνά ἀποσπασμάτα ἀπό τὸ *Ριζοσπάστη* ὁ Χατζῆς, γιά νά καυτηριάσει τὰ λάθη τῆς Ἐπανάστασης, τὰ ὁποῖα ἀπέδιδε κυρίως στὸν ἐναγκαλισμὸ τῆς ἀπὸ τοὺς βενιζελικούς, ὅταν ὅμως διαπίστωνε προπαγάνδα καί μάλιστα στηριγμένη σὲ σκηνοθετημένα γεγονότα, τὰ κατέκρινε μέ δριμύτητα, χαρακτηρίζοντας ὡς ἐλλεινὸν τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς συγγράφουν τὴν δυστυχισμένην ἱστορίαν. Ἐγραφε ὁ *Ριζοσπάστης*: Ἐναντίον τοῦ σωματείου καπνεργατῶν Ἰωαννίνων, διαπράττονται κατ' αὐτὰς πρωτοφανεῖς βιαιότητες ἐκ μέρους τῶν ἐκεῖ καπνεμπόρων, τῇ ἀρχηγίᾳ κάποιου γαλονᾶ Σαγρεδάκη, διότι οἱ ἐν λόγω καπνεργαταὶ ἐζήτησαν αὐξήσιν τοῦ ἡμερομισθίου των. Στὴν πραγματικότητα ἐγινε τὸ ἐξῆς: Τρεῖς ἐργάτες εἶχαν ἀφαιρέσει ὅλα τὰ ἐξαρτήματα τῆς καπνοκοπτικῆς μηχανῆς τοῦ καπνεμπόρου Σάρρα καί τὰ ἔρριξαν σὲ ὄχετό γιά νά ἀχρηστεύσουν τὴ μηχανή. Οἱ ἀνακρισεῖς ὁδήγησαν στὴ σύλληψή τους. Αὐταὶ εἶναι αἱ βιαιότητες κλπ. κλπ., κατέληγε ὁ Χατζῆς. Ἡ ἐξάπλωση τῶν ἐπιδημιῶν ὑποχρέωσε τίς ἀρχές νά ἐφαρμόσουν ἰσχύοντας νόμους πού εἶχαν ἀτονήσει. Ἔτσι ὑποχρεώονταν νά ὑποβάλλουν στὴν ἀστυνομία δήλωση: α) ὅσοι εἶχαν ἐπισκεφτεῖ ἄρρωστο ἢ νεκρό, β) ὁ οἰκογενειάρχης ἢ ὁ προστάτης τῆς οἰκογενείας, γ) ὁ γιατρός ἢ ὁποῖος περιποιοῦνταν τὸν ἄρρωστο, δ) ὁ σπιτονοικοκύρης ἢ ὁ προϊστάμενος ὑπηρεσίας τοῦ ἄρρωστου, ε) ὁ νεκροσκόπος.

Τὸ Πάσχα ὁ Νίκος ἦρθε στὰ Γιάννινα, νά περάσει τίς γιορτὲς μέ τοὺς δικούς του. Ἄλλες φορὲς ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μ' ἕνα σφίξιμο στὴν καρδιά· δὲν ἔφταιγαν, βέβαια, γιαντὸ ἢ οἰκογένεια καί τὰ Γιάννινα, ἦταν ἡ ἀρρώστια τοῦ Βασίλη πού τὸν γέμιζε στενοχώρια. Ἦθελε νά τὸν δεῖ, νά τὸν σφίξει στὴν ἀγκαλιά του, δὲ μποροῦσε ὅμως ν' ἀντέξει ἐκεῖνο τὸ ἀπελπισμένο βλέμμα, τότε ἦταν πού μετάνιωνε γιά τὴν ἐπιστροφή του. Τώρα ὁ Βασίλης ἀναπαυόταν στὸν οἰκογενειακὸ τους τάφο, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν κακιὰ μοίρα, πού τόσο τὸν εἶχε τυραννήσει. Αὐτὸ τὸ Πάσχα δὲ θὰ μάτωνε ἡ καρδιά του ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ Βασίλη. Τέτοιες σκέψεις ἔρχονταν στὸ νοῦ, μέρες πρὶν φύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, γρήγορα τίς ἀπόδιωχνε· ἀμαρτάνω, συλλογίζοταν, ἅς ζοῦσε ὁ Βασίλης, ὁ ἀγαπημένος ἀδερφός, δὲν ἔφταιγε ὁ ἥρωας γιά τὴν κατάντια του· ἡ στενοχώρια ἢ δική του καὶ τῶν ἄλλων, ἦταν μιὰ ἀσήμαντη λεπτομέρεια μπρὸς στὸ δράμα τοῦ ἀδερφοῦ, ἅς ζοῦσε κι ἅς μὴν ξαστέρωνε ποτέ.

Ὅμως ὁ Βασίλης εἶχε ἀποχωρήσει μόνος του ἀπὸ τὴ ζωὴ, δὲν ἄντεχε ἄλλο τὴν ἀρρώστια καί τὸν πόνο τῶν δικῶν του, οὔτε τὸ μεγάλο δράμα τῆς προσφυγιάς. Ὅστερα ἦρθαν ἄλλα, ἀνεπάντεχα γεγονότα, πού ἄλλαξαν ριζικὰ τὸ σκηνικὸ τῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας. Ἦταν ὁ Γιάγκος, ἡ Φωτεινὴ καὶ ἡ Φιλίτσα. Τίναξαν στὸ κατώφλι τὴ σκόνη ἀπὸ τὸν πόνο καί τὴ δυστυχία τῆς προσφυγιάς καί μπῆκαν στὸ σπίτι σὰν παλιοὶ γνώριμοι, κάτω ἀπὸ τὸ προστατευτικὸ βλέμμα τοῦ Βασίλη, λὲς καὶ εἶχε φύγει γιά νά παραχωρήσει τὴ θέση του σ' αὐτούς. Ὁ Νίκος εὐγνωμονοῦσε τὸν πατέρα του γιά τὴν ἀπόφαση πού πήρε. Θεοῦ φώτιση πρέπει νάταν, δὲν ἐξηγεῖται ἄλλοιῶς τέτοια με-

ταστροφή της οικογενειακής ζωής σε τόσο μικρό διάστημα. Καθώς έτοιμαζόταν να γυρίσει στα Γιάννινα ένα γλυκό μιρμίδισμα άπλωνόταν σ' όλες τις ίνες του κορμιού του, γνώριζε την αιτία κι άνυπομονούσε να φτάσει σπίτι του. Ήταν ή Φιλίτσα, τὸ δεκαεξάχρονο κορίτσι της Ίωνίας, έμοιαζε με έξω-τικό λουλούδι που άρχιζε ν' άνοίγει τὰ πέταλά του. Τὰ Χριστούγεννα είχε φύγει από τὰ Γιάννινα με τὴν ανάμνηση ὅσων πρόκαναν να ποῦν με τὰ μάτια τους, ὅλα είχαν γίνει μιὰ τρυφερή νοσταλγική ἀναπόληση, ένα έντονο συναίσθημα για γρήγορη ἐπιστροφή...

Έφτασε στα Γιάννινα τὴ Μεγάλη Δευτέρα, τὸν δέχτηκαν ὅλοι μ' άνοιχτές ἀγκαλιές. Αὐτὸς δὲν είχε μάτια για τοὺς ἄλλους, μόνο τὴ Φιλίτσα είχε στὸ νοῦ του, τὴ δική της συντροφιά ἀποζητοῦσε. Οἱ ἄλλοι, που άρχισαν να καταλαβαίνουν πὼς ἀνάμεσα στα παιδιά φτερούγιζε ὁ ἔρωτας, ἀποσύρθηκαν διακριτικά, δίνοντας ἔτσι σιωπηλὰ τὴ συναίνεσή τους για τὴν ἀνθιση τοῦ εἰδυλλίου. Τὸ κουβέντιασαν κιόλας ὁ Πέτρος με τὴ Λευκή, ὁ Γιάγκος με τὴ Φωτεινή, ὕστερα ὅλοι μαζί, κανένας δὲν είχε ἀντίρρηση να συγγενέψουν οἱ δυὸ οἰκογένειες, μόνο που ἦταν γρήγορα ἀκόμα να σκεφτοῦν για γάμο, ὁ Νίκος ἔπρεπε να τελειώσει τὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸ στρατό, ή Φιλίτσα τὸ γυμνάσιο, ἔπειτα ἦταν ἀκόμα κοριτσόπουλο, θ' άργοῦσε να γίνει σωστὴ γυναίκα, ικανή να κρατήσει δικό της σπιτικό. Στα παιδιά οἱ γονεῖς δὲν εἶπαν τίποτα, τὰ ἄφηναν να χαροῦν τὸν ἐφηβικό τους ἔρωτα, ἦταν σίγουροι πὼς ποτὲ δὲ θὰ ξέφευγαν ἀπὸ τὰ ὅρια καὶ τοὺς κοινωνικούς ἀγραφους νόμους. Έπειτα δὲν ἦταν ἀκόμα ἀπόλυτα σίγουροι για τὴν ὁμαλή ἐξέλιξη τῶν σχέσεών τους· ή Φιλίτσα κουβαλοῦσε μαζί της μιὰ παράδοση διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Νίκου, ἄλλα ἦθη είχε ή Σμύρνη, ἄλλα τὰ Γιάννινα, θὰ ξεπερνοῦσαν τὶς δυσχέρειες που ἀναπόφευκτα θὰ παρουσιάζονταν; Ὅλοι πίστευαν πὼς θὰ τὰ κατάφερναν, πολὺ περισσότερο ὁ Νίκος καὶ ή Φιλίτσα, δὲν νοιάζονταν, οὔτε ἔμπαιναν στοὺς συλλογισμούς τῶν δικῶν τους, ζοῦσαν στιγμές ἐξαίσιες, δὲ θὰ τὶς θυσίαζαν στοὺς ὅποιουσδήποτε σκεπτικισμούς.

Ἀπὸ τὴ Μ. Δευτέρα τὸ βράδυ τὰ δυὸ παιδιά παρακολουθοῦσαν τὶς ἀκολουθίες τοῦ Νυμφίου, ἦταν καὶ στα δυὸ πολὺ ἀγαπητὰ τὰ τροπάρια τῶν ἡμερῶν. Πῆγαν σ' όλες τὶς ἐκκλησίες. Ἀρχισαν ἀπὸ τὸ Ἀρχιμαντρεῖό, τὸ τροπάριο τῆς Κασσιανῆς τὸ ἄκουσαν στὴν Ἀγία Αἰκατερίνη, τὴ Σταύρωση προσκύνησαν στὸν ἅγιο Νικόλαο, τὸν Ἐπιτάφιο στὴν Ἀγία Μαρίνα, τὴ Φιλίτσα έντυπώσισε ή περιφορὰ τῶν Ἐπιταφίων καὶ ή συνάντησή τους στὴν κεντρικὴ πλατεία· τὰ μεσάνυχτα τοῦ Πάσχα πῆγαν στὴ Μητρόπολη, ἤθελαν να δοῦν καὶ τὸ νέο δεσπότη, τὸ Γερμανό· ὁ Νίκος, είχε διαβάσει πολλὰ για τὸ ἀγωνιστικό του παρελθόν, δὲν ἔκρυβε τὸ θαυμασμό του, τὸ εἶπε μάλιστα καὶ στοὺς ἄλλους, δὲν καταλάβαινε πολλοὺς που καταφέρονταν ἐναντίον του. Τὴ Δεύτερη Ἀνάσταση ὅλη ή οἰκογένεια ἀποφάσισε να τὴν παρακολουθήσει στὸν ἅγιο Νικόλαο Κοπάνων, ή τελετὴ γινόταν τὸ ἀπόγευμα καὶ συγκεντρωνόταν κόσμος ἀπ' ὅλα τὰ Γιάννινα. Ὁ σπουδαιότερος, ὅμως, λόγος για τὴν ἐκεῖ παρουσία τῆς οἰκογένειας Κωστίδη ἦταν τὸ ὅτι ἤθελαν

νά βρίσκονται κοντά στο Βασίλη, νά ποῦν καί σ' αὐτόν τὸ Χριστὸς ἀνέστη καί, πράγμα παράξενο, δὲ γέμισαν ἀπὸ κατάθλιψη οἱ καρδιές τους, καθὼς ἀναβαν τὶς ἀναστάσιμες λαμπάδες στὸν τάφο του.

Τὶς ἄλλες μέρες ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα ἔμειναν σπíti. Ὁ καιρὸς ἦταν χειμωνιάτικος δὲν ἐπέτρεπε ἐξόδους. Τὶ ἔλεγαν τὶς ὥρες αὐτές; Σχεδὸν τίποτα. Περισσότερο μιλοῦσαν τὰ μάτια τους, παρὰ τὰ χεῖλη τους. Κάποτε ἐξωτερίκευαν τὰ συναισθήματά τους καὶ τότε ἄρχιζε μεταξύ τους ὄχι διάλογος, ἀλλὰ μονόλογοι μὲ ἐξομολογητικὸ περιεχόμενο, αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδιζε τὰ δυὸ παιδιά νά τοὺς ἐντάσσουν σ' ἓνα σύστημα ἐπικοινωνίας ἀπόλυτα κατανοητὸ κι ἀπὸ τοὺς δυό. Ὅταν ὁ καιρὸς ξάνοιγε ἔκαναν περιπάτους στὸν Κουραμπά, στὴ λίμνη, στὸ Βελισσάριο, στοὺς Ἀμπελοκήπους, σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους περιδιάβαζαν τότε οἱ Γιαννιώτες, κάποτε νοίκιαζαν ἀμάξι κι ἔφταναν ὡς τὸ Μπισδούνη καὶ πιὸ πέρα στὸ Λυκόστομο. Οὔτε κατάλαβαν πὼς πέρασαν οἱ γιορτές. Ὅταν τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ ὁ Νίκος ἔφευγε γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἡ Φιλίτσα δάκρυσε ἀπὸ εὐτυχία, σὲ δέκα πέντε μέρες εἶχε ξεχάσει ἐντελῶς τὴν προσφυγιά καὶ τὰ βάσανά της ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἦταν τώρα σίγουρη πὼς μπορούσε νά γεῖρει μ' ἐμπιστοσύνη τὸ κεφάλι της στὸ στήθος τοῦ Νίκου, ἐκεῖ χτυποῦσε μιὰ καρδιά ποὺ οἱ παλμοὶ της ταίριαζαν μ' ἐκείνους τῆς δικῆς της καρδιάς. Δὲν τῆς ἀπόμεινε ἄλλο ἀπὸ τὸ νά μετράει τὶς ὥρες καὶ τὶς μέρες, μέχρι νά γυρίσει τὸ καλοκαίρι ὁ Νίκος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...

Μὲ μεγάλη προσοχὴ παρακολουθοῦσε ἡ ἀγορὰ ἀλλὰ καὶ ἡ γιαννιώτικη κοινωνία τὶς διακυμάνσεις τῆς λίρας, γιατί σ' αὐτὴ στηριζόταν τότε καὶ ἡ δική μας δραχμή, χωρὶς ὥστόσο οἱ διακυμάνσεις της νά ἐπηρεάζουν καὶ τὶς τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἐμπόρων ν' ἀνεβάζουν τὶς τιμὲς, ὅταν ἀνέβαινε ἡ λίρα, ἀλλὰ νά μὴ τὶς κατεβάζουν ὅταν ὑποχωροῦσε, δημιουργοῦσε ἐντονὴ δυσφορία στὸ καταναλωτικὸ κοινό, ἐκφραστῆς τῆς ὁποίας, ὅπως σημειώθηκε ἤδη, ἦταν ὁ τύπος. Τὸ φαινόμενο δὲν ἦταν μόνο τοπικό, ἀλλὰ παρατηροῦνταν σὲ πανελλήνια κλίμακα. Οἱ ἀθηναῖκές ἐφημερίδες γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης -ἀποτελοῦσε μορφή φανερῆς αἰσχροκέρδειας- ἄρχισαν νά συνιστοῦν στὸ καταναλωτικὸ κοινὸ νά σταματήσει ν' ἀγοράζει, γιὰ διάστημα δυὸ-τριῶν ἐβδομάδων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ὁ ἡπειρωτικὸς τύπος δὲν ἄργησε ν' ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τοῦ ἀθηναϊκοῦ. Ὁ Χατζῆς σὲ ἄρθρο του (23-5-1923) μὲ τίτλο: *Μποῦκοτάρατε τὴν ἀγορὰν-Μὴ ζητεῖτε, μὴν ἀγοράζετε-Εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα ἄμυνα*, μιλοῦσε ἀνοιχτὰ καὶ μὲ σκληρὰ λόγια γιὰ τὸν ἐμπαιγμὸ τῶν ἐμπόρων σὲ βάρος τῶν καταναλωτῶν καὶ τὴν ὀφειλόμενη ἀντίδραση γιὰ νά σταματήσει ἡ ἐκμετάλλευση. Ἐγγραφὴ: *Θέλομεν νά σωθῶμεν ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ τὴν πλεονεξίαν: Θέλομεν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μᾶς ἡτένιζον κᾶν, ὅταν ἐμπαίναμεν εἰς τὰ καταστήματά των διὰ νά ψωνίσωμεν κάτι, ν' ἀρχίσουν νά ἐρχωνται νά μᾶς παίρνουν ἀπὸ τὸ καφενεῖον διὰ νά ἀγοράσωμεν κάτι ἀπὸ τὸ μαγαζί*

των: Μὴν ἀγοράζετε! Μὴν ζητεῖτε τίποτε. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ αὐτὰ εἰς ἐλαχίστας ποσότητας, μὴν ἀγοράζετε τίποτε! Μποῦκοτάρετε τὴν ἀγοράν. Καὶ μὴν συζητᾶτε μὲ τοὺς ἐμπόρους. Ἀφῆστε τοὺς νὰ κλαῖν. Ὅταν ἐκλαίμεν ἐμεῖς μᾶς ἐλυπήθη ἢ μᾶς ἤκουσε κανεὶς: Ἡ ἀγανάκτηση τοῦ κόσμου γιὰ τὴν αἰσχροκέρδεια τῶν ἐμπόρων, ὑποκινούμενη κι ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τοῦ τύπου, τὴν ὁποία ἡ λογοκρισία δὲν ἔκοβε, ἔφτασε σὲ σημεῖο κοινωνικοῦ διαχωρισμοῦ τῆς τάξης τοὺς ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων, τὴν ἀνεκτικὴ καὶ συντηρητικὴ συνήθως, ὅχι ὅμως καὶ σὲ σημεῖο νὰ συγχωρεῖ τέτοια σκληρότητα καὶ πλουτισμὸ ἀπὸ φανερὴ αἰσχροκέρδεια. Εἶχαν ἀρχίσει ἐξάλλου καὶ τὰ κοινωνικὰ κηρύγματα τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τῶν κομμουνιστῶν ποὺ εἶχαν ἀπήχηση σὲ κύκλους ἐργαζομένων καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων θ' ἀρχίσει νὰ ξεχωρίζει ἡ φυσιολογία τοῦ ἐβραίου ποιητῆ Γιοσέφ Ἑλιγιά. Ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες γρήγορα ἐγίνε γνωστὸ πὼς ἐμποροῦνταν ἀπὸ ἀριστερὲς ιδέες ὁ γιατρὸς Πέτρος Ἀποστολίδης κι ὁ μηχανικὸς Γεώργιος Βράσκος.

Κι ἐνῶ ἡ αἰσχροκέρδεια ὀργιάζε καὶ εἶδη βασικῆς διατροφῆς, ὅπως τὸ κρέας, ἐξαφανιζόταν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ ἀκριβήνει, τὸ κράτος μὲ τὴ στάση του στεκόταν ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν ποὺ θὰ συντελοῦσαν στὴν αὔξηση τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν πτώση τῶν τιμῶν. Στὰ Γιάννινα π.χ. εἶχε ἰδρυθεῖ *Γεωργικὸς Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς Ν. Ἰωαννίνων*, στὸν ὁποῖο τὸ ὑπουργεῖο Γεωργίας ὑποσχέθηκε νὰ παραχωρήσει γιὰ ἐνοικίαση - καὶ ἔδωσε ἐντολὴ γι' αὐτὸ στὴν ἐφορεία - τὰ κτήματα τοῦ Δημοσίου ἢ ὅσα διοικοῦνταν ἀπὸ τὸ Δημόσιο, μὲ ὑποχρέωση τοῦ *Συνεταιρισμοῦ* νὰ σεβαστεῖ τὰ δικαιώματα τῶν νομέων καὶ αὐτοκαλλιεργητῶν. Ἡ Ἐφορεία ἀγνόησε τὴ διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου - σίγουρα μπῆκαν στὴ μέση ἰσχυροὶ πολιτικοὶ παράγοντες ἐνδιαφερόμενοι - καὶ τὰ κτήματα δόθηκαν γιὰ ἐκμίσθωση σὲ 2-3 ἰδιῶτες *ἀντὶ ἐλαχίστου τιμήματος*. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ *Συνεταιρισμοῦ*, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Γ. Χατζῆ, Δ. Πανούση, Κ. Θάνο καὶ Α. Βενέτη (θὰ πρόκειται γιὰ τὸν ἐργολάβο, ἀργότερα ὑποψήφιο τοῦ Κ.Κ.Ε. στὸ Ν. Ἰωαννίνων), μὲ ὑπόμνημά της πρὸς τὸ Γ.Δ. Ἡπείρου Μ. Πετυχάκη, ζήτησε τὴν ἄμεση ἐπέμβασή του γιὰ ἐπίλυση τοῦ θέματος. Τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας στάλθηκαν καὶ στὰ ἀρμόδια ὑπουργεῖα.

Ἀθρόες συλλήψεις λιποτακτῶν, ἀνυπότακτων, φυγόποινων καὶ φυγόδινων ἀναγγέλλονταν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία καὶ δημοσιεύονταν στὶς ἐφημερίδες καθὼς καὶ ζωοκλεπτῶν, μικροκλεπτῶν, κατηγορούμενων γιὰ βιασμούς, καὶ σπανιότερα φόνων, ληστῶν ποὺ ἀνῆκαν σὲ ὀργανωμένες συμμορίες. Οἱ τελευταῖες ἐξακολουθοῦσαν τὴ δράση της, τὴν αἱματηρὴ πολλὰς φορὲς, παρὰ τὴ συνεχὴ καταδίωξη τῶν εἰδικῶν ἀποσπασμάτων μὲ τὰ ὁποῖα συχνὰ συμπλέκονταν. Ὅταν βρίσκονταν σὲ δύσκολη κατάσταση, κατέφευγαν στὴν Ἀλβανία, ἐκεῖ ἦταν ἀσφαλεῖς. Οἱ σπουδαιότερες ἀπὸ τίς συμμορίες ἦταν τοῦ Τοῖλη Μάστορα, τοῦ Εὐάγγελου Τάση, τοῦ Λάμπρου Γκαρτζονίκα, τοῦ Καντάρρα καὶ φυσικὰ τῶν Ρετζαίων, ποὺ δὲ θ' ἀργοῦσαν νὰ κάνουν ἐντυπω-

σιακές ἐμφανίσεις μὲ ἀπαγωγές πλούσιων Γιαννιωτῶν, ἀπαιτήσεις ὑπέρογκων λύτρων καὶ κατάλυση τῆς ἔννοιας τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1923, μὲ τὴ δράση τῶν Ρετζαίων καὶ τῶν συνεργατῶν τους, ἡ ληστεία στὴν Ἑπείρω βρίσκεται στὸ ἀπόγειό της, κρατάει τὰ πρωτεῖα σὲ πανελλήνια κλίμακα, καὶ ἐμπλέκει στὶς ἐγκληματικές της δραστηριότητες, μέρος τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ μάλιστα ἀνώτατα στελέχη του.

Πάντως οἱ Ρετζαῖοι, οἱ ἀδελφοὶ Εὐθύμιος (Θύμιος) καὶ Ἰωάννης (Γιάννης), κάλυπταν μὲ τίς ἐγκληματικές τους δραστηριότητες ὅλους τοὺς ἄλλους, τὸ ὄνομά τους ἦταν γνωστὸ σὲ μικροὺς καὶ μεγάλους, εἶχαν μπεῖ στὴν καθημερινὴ χρῆση τῆς γλώσσας, ἀναφέρονταν σάν κακά, πάντοτε, παραδείγματα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἓνα σχόλιο τοῦ Χατζῆ γιὰ τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν αἰσχροκέρδεια, ποὺ κάνει λόγο γιὰ τοὺς Ρετζαίους. Δὲν εἶναι, μόνον, οἱ ἐλέφαντες τοῦ ἐμπορίου -ἐγγραφε- καὶ οἱ μεγάλοι κροκόδειλοι τοῦ ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος οἱ κατατρῶγοντες τὸν δυστυχῆ λαόν. Εἶναι καὶ οἱ σαῦρες τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως: λαδᾶς, βουτυράς, τυρᾶς, καρβουνιάρης, ὡς καὶ ὁ ...ξυλοπώλης.- —'Ἀλλὰ γιατί, ὥρὲ μπάρμπα, ἡρωτήθη γηραιὸς Ἡσιόδειος «ἀνυπτόπους καὶ χαμαιεύνης» τῶν περιχώρων, γιατί πουλᾶς τόσο ἀκριβὰ τὰ ξύλα; —Πῆγες ἀφεντικό, ἀπάντησε, κάτω στοὺς λησταδες τοῦ παζαριοῦ νὰ δῆς τί γίνεται; Τόσο πράμα πανὶ -μὰ φασκιά τοῦ ἐγγονοῦ μου- τριάντα δραχμές. Λίγο «Ἰνδιάννα» (ἀντιάννα τὴν ἔλεγαν οἱ γυναῖκες) πράμα, γιὰ ἓνα μεσοφούστανο τῆς νύφης ἓνα κατοστάριχο. Ρε-τ-ζ-α-ῖ-ο-ι (ἡ ὑπογράμμιση δική μου) σωστοὶ βρὲ ἀφεντικό. —Καὶ σὺ ξεθυμαίνεις μὲ τὰ ξύλα σου; —Τὶ νὰ κάνω; Ὅπως ὁ κόσμος κι ὁ Κοσμάς. Δὲν ἦταν, λοιπόν, οἱ Ρετζαῖοι οἱ «ἥρωες» τῶν μυθιστορημάτων ποὺ κυκλοφοροῦσαν γιὰ δεκαρολογία σὲ ἐβδομαδιαῖα φυλλάδια λαϊκῆς κατανάλωσης, ἀλλὰ οἱ ληστὲς ποὺ καταδυνάστευαν τὸν κόσμον, κυρίως τῆς ὑπαίθρου, σὲ λίγο θὰ δοκίμαζαν καὶ οἱ ἄστοι τῶν πόλεων τὴν κακουργία τους...

Τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων (παράρτημα Ἰωαννίνων) ἱδρύσε καὶ λειτουργοῦσε Κυριακὸν σχολεῖον, δι' ἐργατίδας καὶ ἄλλας νεάνιδας μὴ δυναμένες νὰ φοιτῶσι εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα. Γιὰ ἐνίσχυση τοῦ ταμείου τοῦ ὀργάνωσε φιλανθρωπικὴ γιορτὴ (17 Μαΐου) στὸ Ἄλσος τοῦ Κουραμπᾶ. Τιμὴ εἰσιτηρίου: 2.50 δρχ. γιὰ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, 1 δρχ. γιὰ τὰ παιδιά.- Τραγικὸ δυστύχημα συντάραξε τὴν γιαννιώτικη κοινωνία στὶς 20 Μαΐου. Ἡ ἀστυνομία ἔκανε ἀνακρίσεις γιὰ δηλητηρίαση ἐκ προμελέτης, στὴν πραγματικότητα ἐπρόκειτο γιὰ λάθος ποὺ πολλὲς φορὲς ἐπαναλήφθηκε ἀπὸ τότε, κυρίως στὴν ὑπαίθρο, μὲ ἄπειρα θύματα. Τὶ εἶχε συμβεῖ; Ὁ κτηνοτρόφος Δημ. Βλάχος, κούρευε τὸ κοπάδι του καὶ κάλεσε συγγενεῖς καὶ φίλους νὰ τὸν βοηθήσουν. Ὅταν τέλειωσε τὸ κούρεμα, στήθηκε τραπέζι γιὰ 18 ἄτομα. Ὑστερα ἀπὸ λίγο κατελήφθησαν ὅλοι ὑπὸ ἀκατασχέτου ἐμετοῦ συνεπεία δηλητηριάσεως, αἰτία τῆς ὁποίας ἦταν ἡ γαλατόπιττα. Οἱ γυναῖκες φαίνεται πὼς μπέρδεψαν, ἔτσι γίνεται συνήθως, τὸ «νεσεστὲ» μὲ τὸ ποντικοφάρμακο, τὰ ἔβαζαν δίπλα-δίπλα στὰ ντουλάπια, καὶ χρησιμοποίησαν τὸ δεύτερο γιὰ τὸ πλάσιμο τῆς πίττας. Ὁ Δημ. Βλάχος πέθανε ἀμέσως, σὲ δυὸ μέρες χάθηκαν καὶ τὰ δυὸ παιδιά του. Προσφέρθηκαν ἐθελουσίως νὰ βοηθήσουν μὲ συνδρομὲς τὸν Πανηπειρωτικὸ Σύνδεσμον Ἀναπήρων πολέμου (γενικὸς γραμματέας Κ. Βενέτης, ἴσως ἀδελφὸς τοῦ Α. Βενέτη) οἱ: Νικόλαος Βενέτης, Φερῆ Σακῆ, Μωῦσης Σαμοὺλ, Εὐ. Φρίγκας, Δημ.

Τσομάκας, Ζώης Τσιμογιάννης, Ευστ. Καρανάτσης, Χρ. Φωλίδης, Δημ. Κάπαρης, Κων. Μουμούδης, Κων. Ρέππας, Γεωργ. Βαβαρέτος, Κων. Ματσόπουλος, Δημ. Γελέκης, Παναγ. Πετσαλίτης, Ιωάν. Κοτσάναγας, Σπυρ. Φαλαρίδας, Ἀλέξ. Τσίπας.

Ἡ, χωρίς φραγμούς, λεκτική ἀντιδικία ἀνάμεσα στίς ἐφημερίδες *Ἡπειρος* καί *Κῆρυξ* συνεχιζόταν, χωρίς προοπτική νά σταματήσει. Τέρμα θὰ ἔθετε τὸ κλείσιμο τῆς *Ἡπείρου*, πού εἶχε συνταχθεῖ μὲ τὴν ἀντεπανάσταση τῶν Λεοναρδοπούλου-Γαργαλίδη. Μὲ τὴν *Πρόοδο* τοῦ Πανούση ὁ Χατζῆς κρατοῦσε τίς ιδεολογικὲς ἀποστάσεις, σχολίαζε ὅσα ἔρχονταν σ' ἀντίθεση μὲ τὰ «πιστεύω» του, πάντοτε ὅμως μέσα στὰ ὅρια τῆς εὐπρέπειας, κι ὄχι σπάνια μὲ ἱπποτική συμπεριφορά. Ἀνάλογο σεβασμὸ ἔδειχνε καί ἡ *Πρόδος* ἀπέναντι στὴν *Ἡπειρο*, κάποτε μάλιστα ὑποστήριζε τίς θέσεις της, ὅπως τίς ἀναφερόμενες στὴν ποιότητα τοῦ παρασκευαζόμενου συσσιτίου γιὰ τοὺς πρόσφυγες. Γιὰ τὴ συμπεριφορὰ ἀνάμεσα στὴν *Ἡπειρο* καί τὸν *Κήρυκα*, τέτοιοι φραγμοὶ δὲν ὑπῆρχαν. Ἡ μόνη διαφορὰ βρισκόταν στὸν τρόπο χρήσης τοῦ ὕβρεολογίου. Ὁ Χατζῆς, πού ὑπερτεροῦσε στὴ γλωσσικὴ ἔκφραση κατὰ πολὺ τῶν ἀντιπάλων του, διάλεγε τίς λέξεις ἀπὸ τὸν πλοῦτο τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ἀρχαίου, βυζαντινοῦ καί νεότερου, χρησιμοποιώντας ἐκείνες πού ἀπέδιδαν πιὸ εὐγλωττα καί κατὰ τρόπο παραστατικὸ τὰ νοήματά του. Τῶν ἄλλων (Λάππα καί Πανίδη) ἡ γλώσσα ἦταν ἀπλή, ἀδόκιμη συχνά, γιὰ αὐτὸ καί περισσότερα εὐάλωτη στίς εἰρωνεῖες τοῦ Χατζῆ. Κάποτε οἱ ἴδιοι ἢ οἱ βοηθοὶ τοὺς ἔγραφαν ἀληθινούς μαργαρίτες. Παράδειγμα ἡ εἶδηση τοῦ *Κήρυκα* τῶν ἀρχῶν Ἰουνίου: *Χθὲς μεσημβρίαν -ἔγραφε- ὀλισθήσασα ἐπ' νίγη ἐντὸς φρέατος τῆς οἰκίας της ἡ Ἀμαλία Οἰκονομίδου. Ἐκ τῆς π τ ὡ σ ε ω ς οὐδὲν ἔπαθε ἐξαχθεῖσα σῶα καί ἀβλαβής. Τὸν ἀσυνήθιστον τοῦτον μαργαρίτην - καθ' ὃ ...πηγαδίσιον ἀνασυρθέντα- ἐκτίθεμεν αὐθις εἰς κοινὴν δημοσίαν θέαν πρὸς ἀπόλαυσιν, εἰρωνευόταν ὁ Χατζῆς. Αὐτὴ τὴν, κατὰ κάποιο τρόπο, γλωσσικὴ δυσχέρεια τῶν ἀντιπάλων του, δὲ δίσταζε ὁ Χατζῆς νά ἐκθέτει καί δημοσία: Συμβαίνει πολλάκις τὸ ἐγχώριον ἀγράμματον βενιζελικὸν ὀχταπόδιον νά μὴ εὐρίσκεται εἰς θέσιν νά ἐννοήσῃ μερικὰ γραφόμενά μας. Καὶ μᾶς ἐρωτᾷ ἔπειτα νά τοῦ ἐξηγήσωμεν τί ἐννοοῦμεν. Δεδομένου ὅτι ἐφημερίδα διὰ γραμματισμένους ἀνθρώπους γράφομεν καί δὲν παραδίδομεν μαθήματα γραφῆς καί ἀναγνώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς ἀγράμμάτους, δὲν ἔχομεν καμμίαν ὑποχρέωσιν νά ἀνταποκρινώμεθα εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν τοῦ ἐγχωρίου βενιζελικοῦ ὀχταποδίου.*

Ὅ,τι κυρίως προξενοῦσε τὴ μὴν τοῦ Χατζῆ ἐναντίον τοῦ *Κήρυκος* ἦταν ὁ χαρακτηρισμὸς καί τοῦ ἰδιοῦ ὡς ὑπευθύνου τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ὁ ἐναγκαλισμὸς τῆς *Ἐπανάστασης* ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του καί ἡ ἀηδὴς καί ἀνούσιος πατριδολογία τῶν διαφορῶν ἐντύπων «*Κηρύκων*» καί «*Κοράκων*», ἀναλαβόντων θεαρέστως νά διδάσκωσι πατριωτισμὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀντὶ τοῦ τιμήματος πενήντα λεπτῶν κατὰ φύλλον (τόσο κόστιζε τότε μιὰ ἐπαρχιακὴ ἐφημερίδα) ἢ ἐπιδόματος ἐκ μέρους τῆς *Λέσχης* (ἐννοεῖ τῶν Φιλελευθέρων) (3-6-1923. Ἄλλο δεῖγμα γραφῆς τοῦ Χατζῆ: *Τὸ*

ἐγχώριον ἔντυπον βενιζελικὸν δικέφαλον (λόγω τῶν δύο διευθυντῶν του) ὀχταπόδιον (παρακαλοῦμεν νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι πρόκειται περὶ καλαμπουρίου καὶ ἀθροίσεως δύο τετραποδιῶν εἰς μίαν... ὀκταποδίαν) ἐκβρασθὲν ἐπὶ τῆς ἐλεεινῆς ἀκτῆς τῶν διεψευσμένων ἐλπίδων (ἡ λογοκρισία τοῦ σχολίου προηγούμενου φύλλου τῆς 3-6-23, δημιουργεῖ δυσχέρειες στὴν ἐπισήμανση τῶν διεψευσμένων ἐλπίδων) αὐτοδέρνεται καὶ αὐτοσαλιώνεται ἐπὶ τῶν κρημνῶν τῆς ἀκτῆς ταύτης. Ὡς γνωστὸν δὲ τὸ χτύπημα αὐτὸ τῶν χταποδιῶν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς γίνεται διὰ νὰ βγῇ καὶ ἡ τελευταία γλοιώδης ἀκαθαρσία πού ἔχει μέσα του κάθε χταπόδι. Δέρνεται, λοιπόν, τὸ ἐγχώριον ἔντυπον βενιζελικὸν ὀχταπόδιον καὶ κάποιες ἀσχημίες πού πιτσιλίζουν τοὺς διαβάτας τοῦ δρόμου εἶναι ἡ τελευταία ἀηδὴς γλίνα πού βγαίνει ἀπὸ μέσα του. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ τὸ ἐν λόγῳ ἔντυπον ὀχταπόδιον θὰ μπῇ εἰς τὴν ὀξυνον ἀλμύραν διὰ νὰ μὴ βρωμᾷ τὴν διανόησιν τῆς πόλεως πλέον. Ὑπομονή, λοιπόν, λιγάκι ἀκόμα. Σίγουρα ὁ Χατζῆς τὸ παρατραβοῦσε. Δὲν ἔπρεπε, νὰ παραπονιέται, γιὰ τίς ἀπαντήσεις πού ἔπαιρνε.

Τὸ ἴδιο τραχεῖς στὴν ἀρθρογραφία τους ἦταν καὶ οἱ συνεργάτες του, προπαντὸς ὁ δικηγόρος Λ. Βετσόπουλος, ἀρθρογραφοῦσε τακτικὰ κι ἀρκετὲς φορὲς ἀναπλήρωνε καὶ τὸ Χατζῆ ὅταν ἀρρώσταινε, τὸν τελευταῖο καιρὸ ἦταν συχνὰ ἀρρώστος. Τὰ ἄρθρα τοῦ Βετσόπουλου τὰ πετσόκοβε ἡ λογοκρισία, περισσότερο κι ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ Χατζῆ, συχνὰ δὲν ἔβγαινε νόημα κατὰ τὸ διάβασμά τους. Νὰ ἔνας τίτλος, δείγμα γραφῆς τοῦ Βετσόπουλου (1-6-1923): *Ὁ ἐν Ἡπείρῳ βενιζελισμὸς ἴσον πνευματικὸς εὐνουχισμὸς.*

Μιὰ ἐκτενὲς ἐπιστολὴ τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη, δημοσιευμένη στὴν *Πολιτεία* τῶν Ἀθηνῶν, σχετικὴ μὲ τίς ἀνασκαφὲς τοῦ Κάστρου, ἔδωσε ἀφορμὴ στὸ Χατζῆ νὰ δημοσιεύσει στὴν *Ἡπειρο* σειρὰ ἐπιφυλλίδων, μὲ τὸ γενικὸ τίτλο *Τὸ μυστικὸ τοῦ Κάστρου*. Ὁ Χρηστοβασίλης ἀμφέβαλλε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μυστικοῦ, πού κοιμόταν κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο, ὁ Χατζῆς ὑποστήριζε μὲ βεβαιότητα τὸ ἀντίθετο. Δὲ μιλοῦσε βέβαια γιὰ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, λίγοι ὑποστήριζαν τὴν ὑπαρξὴ τους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς θησαυροὺς τοῦ παρελθόντος τῆς πόλης. *Υπάρχει τὸ ἱστορικὸν μυστικὸν ἐγγραφε. Υπάρχει ἡ σιωπὴ τῶν αἰώνων. Υπάρχει ἡ τελεία σιωπὴ διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως ὅπου πατοῦμε.* Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἔδειχνε ἀνησυχίες γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῆς πόλης. Στηριζόταν στὰ *Ἰουστιανιανοῦ κτίσματα* τοῦ Προκοπίου, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ *Νέα Εὐροία* ταυτιζόταν μὲ τὰ *Ἰωάννινα*. Ὁ Χατζῆς εἶχε ἀντιρρήσεις στὴν ἐρμηνεία τοῦ Προκοπίου. Ἐπιστράτευε γιαντὸ τίς ἀπόψεις συγγραφέων, θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς, ὅπως τῶν Δ. Σεμιτέλου, Α. Πάλλη, Δ. Χασιώτη, Leake, Ἀθ. Πετρίδη κ.ά. Τὰ κείμενα τοῦ Χατζῆ ἔθιζαν κι ἄλλα θέματα τῆς ἱστορίας τῆς πόλης, σὲ ἀπάντηση τῶν ὧσαν εἶχε γράψει γιαντὰ ὁ Χρηστοβασίλης, ὅπως τῆς προέλευσης τοῦ ὀνόματος τῆς πόλης, τῆς ἐπανάστασης τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἦταν καὶ πολὺ σύμφωνος, ἐνῶ ὁ Χατζῆς τὴν ἐκθείαζε. Τὴν χαρακτήριζε ὡς τὴν *μεγάλην ἐθνικὴν χειρονομίαν*, ἡ ὁποία αἰῶνας μετὰ τὴν κατάκτησιν, ὕψωνε τὸ σθένος τῆς *Ἑλληνίδος ψυχῆς ἀντιμέτωπον πρὸς πᾶσαν λιποθυμίαν καὶ ἐθνικὸν ἐκπεσμόν*. Εἶναι ἀξιόλογη αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ σύνθεση τοῦ Χατζῆ, δείχνει τὴν ἐφεσὴ του γιὰ τὴν ἔρευνα κι ἀποτελεῖ δείγμα τῆς ἀξίας του ὡς ἱστορικὸ συγγραφέα. Ἄν δὲν τὸν κατέτρωγε τὸ πάθος τῆς ἰδεολογίας, ὅπου ἀνάλωνε τὸν περισσότερο καιρὸ του, θὰ εἶχε ἀφήσει ὀγκῶδες πνευματικὸ ἔργο στοὺς τομεῖς τῆς ποίησης, τῆς πεζογραφίας, τοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἱστορίας. - Στὸ δεύτερο

τόμο της *Νεοελληνικής ἀνθολογίας* τοῦ Κ. Σώκου ποὺ κυκλοφόρησε αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὴν Ἑπειρο περιλαμβάνονταν ποιήματα τῶν Γ. Πελλερὲν καὶ Χρ. Χρηστοβασίλη. Μὲ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς διοικήσεως, συγκροτήθηκε ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Γ. Σταυρίδη, δῆμαρχο, ὡς πρόεδρο, καὶ τοὺς Γ. Βλαχλείδη, Ἀβραάμ Λεβῆ, Φιλ. Περάτη καὶ Ἰωάν. Κεφάλαι, μελῶν, γιὰ συλλογὴ ἐράνων γιὰ τοὺς ἀναπήρους πολέμου, ποὺ εἶχαν ἀνάγκη ἁμεσῆς ἐνίσχυσης. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ συνεχίζονταν ἄθροες οἱ εἰσφορὲς *Γιαννιωτῶν* πρὸς τὸν *Πανηπειρωτικὸν σύλλογον ἀναπήρων*. Τὸ κοινοτικὸ σῶμα, ποὺ συνεδρίασε ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μητροπολίτη Γερμανοῦ, συζήτησε τὴν πρότασίν του γιὰ τὴν ἰδρυση παραρτήματος *Νοσοκομείου φυματιῶντων*, τόσον διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων, ὅσον καὶ διὰ λόγους προνοίας, διὰ τὴν μὴ μετάδοσιν τῆς νόσου. Ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία τῆς Νομαρχίας εἶχε ἀπὸ χρόνια ὑποβάλλει στὸ ὑπουργεῖο πρόταση καὶ ἐκθεση γιὰ τὴν ἰδρυση Σανατορίου εἰς ὑψηλὸν μοναστήριον ἐπὶ τοῦ *Μιτσικελίου*, γιαντὸ κι ἀποφασίστηκε νὰ μελετηθεῖ ἡ ἐκθεση αὐτὴ καὶ οἱ ἐνέργειες τῆς Μητροπόλεως νὰ στηριχτοῦν στὸ περιεχόμενό της. Στὴν ἴδια συνεδρίαση ὁ Χατζῆς, ὡς ἐφορος, πρότεινε τὴν ἰδρυση *Ἐκθετοκομείου ἢ Νοσοκομείου γιὰ τὴν περίθαλψιν τῶν νόθων*. Ὁ Δῆμος καὶ ἡ Μητρόπολις δαπανοῦσαν πολλὰ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, δὲν ἀπέδιδαν ὅμως τίποτα. Οἱ γυναῖκες στὶς ὁποῖες παρέδιδαν τὰ νόθα, δὲν ἐνδιαφέρονταν, τὰ ἐκμεταλλεύονταν, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ ἀτυχεῖ ἀπόκληρα νὰ ἀποθνήσκουν ἐκ τῆς κακῆς διαίτης καὶ τῶν κακουχιῶν. Μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ, συνεχίστηκε μὲ γοργότερους ρυθμοὺς ἡ κατεδάριση τζαμιῶν. Ἡ δημοτικὴ ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀρχὴ πρέπει νὰ ἐπέμβει γιὰ νὰ σταματήσει ἡ κατεδάφιση, διαμαρτυροῦνται ὁ Χατζῆς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων -τόνιζε- ἀποτελοῦν διὰ τὴν γενικὴν αἰσθητικὴν τῆς πόλεως, ἓνα διακοσμητικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον μόνον χονδροειδῆς ἀκαλαισθησία θὰ εὑρίσκειν ἴσως ὄχι κομψόν. - Νὰ καὶ μιὰ περιπετειώδης περιγραφὴ ἐκδρομῆς τοῦ Β' γυμνασίου ἀπὸ τὴν *Πρόδοον* (5-6-1923). Οἱ καθηγητὲς καὶ μαθητὲς ξεκίνησαν τὸ πρωὶ τῆς 3ης Ἰουνίου γιὰ ἐκδρομὴ στὸ Γαρδίκι. Τοὺς ἀκολουθοῦσε ἐφοδιοπομπὴ μὲ ὀβελίους κι ἄλλα ἀπαραίτητα γιὰ τὸ γλέντι. Στὰ μέσα τοῦ δρόμου ἐπεκράτησαν ἄλλαι σκέψεις καὶ ἡ φάλαγξ ἐκλινεν ἀριστερὰ πρὸς Σαντοβίτσα, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθοῦν οἱ βραδυποροῦντες καὶ ἡ ἐφοδιοπομπὴ γιαντὴ τὴν ἀλλαγὴ. Οἱ τελευταῖοι ἔφθασαν στὸ Γαρδίκι, ὅπως εἶχε ἀποφασιστεῖ κατὰ τὴν ἐκκίνηση, κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τοὺς γύρω χώρους γιὰ ν' ἀνακαλύψουν τὸ κύριο σῶμα τῶν ἐκδρομέων. Εἶχαν ἀπελπιστεῖ καὶ δὲν ἤξεραν τί νὰ ὑποθέσουν. Ἀπὸ τὴν ἀμχανία τοὺς ἐβγαλε χωρικός, ὑποδεικνύοντάς τους πρὸς τὰ ποὺ εἶχε κινήθῃ ὁ κορμὸς τῆς φάλαγγας. Κατευθύνθηκαν κι αὐτοὶ πρὸς Σαντοβίτσα, χωρὶς ν' ἀναφέρεται τί ἀκολουθῆσε. - Καλὸ χρονόγραφημα στὴν *Πρόδοον* ἔγραφε κάποιος μὲ τὸ ψευδώνυμο *Τζέξ*. - Σύστασις γιὰ τοὺς ταξιθεύοντες γιὰ τὴν πρωτεύουσα: *Μόλις φθάσετε στὸν Πειραιᾶ* - ἔλεγε ἡ μικρὴ ἀγγελία - *ἐμπιστευτεῖτε τίς βαλίτσες σας στὸν γνωστὸν σὲ ὅλους τοὺς Ἑπειρώτες βαρκάρην Νίκον Φασιόλην. Πρὶν φθάσετε εἰς Ἀθήνας τὰς πράγματά σας θὰ βρίσκονται τακτοποιημένα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον σας...*

Νέο πρόσωπο μπῆκε στὴ ζωὴ τῆς οἰκογένειας τοῦ Πέτρου Κωστίδη, τόφεραι οἱ ἀνάγκες τῆς δουλειᾶς. Τὸ μαγαζὶ τῆς Καλοῦτσιανης, ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας μῆνα τῆς λειτουργίας του εἶχε μεγάλη κίνησι, ἴδια σχεδὸν μ' ἐκείνη τοῦ μαγαζιοῦ τοῦ Πέτρου. Ὁ Γιάγκος Κεῖβανίδης, παρόλη τὴν πείρα ποὺ διέθετε καὶ παρὰ τίς προσπάθειες τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ, δὲ μποροῦσε ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς πολυπληθοῦς πελατείας· ὁ κόσμος προτιμοῦσε τὰ δυὸ μαγαζιά, γιὰτὶ ὁ Πέτρος κι ὁ Γιάγκος εἶχαν συμφωνήσει νὰ πωλοῦν τὰ ἐμπορεύματα σὲ προσιτὲς τιμὲς κι ἀνάλογα μὲ

τις διακυμάνσεις τοῦ συναλλάγματος, δὲν ἀκολουθοῦσαν τὸ παράδειγμα τῶν ἐμπόρων, πού, ὅπως εἰπώθηκε, ὅταν ἀνέβαινε ἡ λίρα, ἀνέβαζαν τὶς τιμές, ὅταν κατέβαινε ὁμοῦ δὲν ἐννοοῦσαν νὰ τὶς ἀναπροσαρμόσουν· θ' ἀνεβεί καὶ πάλι, διέδιδαν, δὲ μπορούμε νὰ κάνουμε πειράματα, στὴν πραγματικότητα αἰσχροκερδοῦσαν, ὅλοι ἦταν ἀγανακτισμένοι μὲ τὴ στάση τους. — *Ἐμεῖς δὲ θ' ἀκολουθήσουμε τὸν ἴδιο δρόμο Γιάγκο*, εἶπε ὁ Πέτρος, τὴ μέρα πού πρῶτόγραψαν οἱ ἐφημερίδες γι' αὐτὴ τὴν ἀπαράδεκτη κατάσταση. *Θὰ προσαρμοστοῦμε στ' ἀνεβοκατεβάσματα τῆς λίρας, δὲ μπορούμε νὰ κλέβουμε τὸν κόσμον μὲ ἀστήρικτες δικαιολογίες καὶ προσχήματα*. Ὁ Γιάγκος δὲν εἶχε καμιὰ ἀντίρρηση. — *Μπορεῖ τὸ κέρδος νὰναι μικρότερο*, συμπλήρωσε, *θὰ ἰσοφαρίσουμε ὁμοῦ τὶς τυχόν ἀπώλειες μὲ τὴν αὔξηση τῆς πελατείας*. Ἔτσι κι ἔγινε. Μόνο πού ἡ πελατεία εἶχε πληθύνει τόσο πού δὲν ἔφτανε τὸ προσωπικὸ τοῦ μαγαζιοῦ νὰ τὴν ἐξυπηρετεῖ. Ὁ Γιάγκος γύριζε στὸ σπίτι τὸ βράδυ κατὰκοπος, ἡ κούραση ἦταν ἐμφανής, σωματικὴ καὶ ψυχικὴ. Τὸ μεσημέρι συχνὰ ἔμενε στὸ μαγαζί, πού νὰ φτάσει ἀπὸ τὴν Καλούτσιαν στὴν Καραβατιά, ἔπειτα εἶχε καὶ τὴν ἔγνοια τοῦ κεντρικοῦ μαγαζιοῦ. Παρόλο πού ὁ Πέτρος εἶχε ἀναλάβει τὴ διεύθυνσή του, ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ κεῖ κι ὁ Γιάγκος, νὰ ρίξει μιὰ ματιά, οἱ πελάτες δὲν ἔπρεπε νὰ φεύγουν μὲ παράπονα, ὅπως γρήγορα πληθαίνουν, μὲ τοὺς ἰδίους ρυθμοὺς καὶ λιγοστεύουν, ἂν δὲ βρίσκουν τὴν ἐξυπηρέτηση πού προσδοκοῦν, ἔτσι παίρνουν τὴν κάτω βόλτα τὰ μαγαζιά.

Ἡ κόπωση τοῦ Γιάγκου ἔγινε γρήγορα αἰσθητὴ ἀπ' ὅλους. Ὁ Πέτρος ἐπισημάνει τὴν αἰτία κι ἀπαίτησε ἀπὸ τὸ φίλον του νὰ βρεῖ γρήγορα βοήθον. — *Ρίχτηκες μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά*, τοῦ εἶπε, *ἀφιέρωσες ὅλες τὶς δυνάμεις σου, μεγάλωσες τὰ μαγαζιά, τοὺς ἔδωσες ὄνομα, ἔφερες πλοῦτον στὸ σπίτι, δὲ θὰ σ' ἀφήσω νὰ πεθάνεις*. Ἀπὸ αὔριον κιόλας θὰ βρεῖς ἄνθρωπον, ἀπὸ τοὺς τόσους δικούς σου πού ἤρθαν πρόσφυγες κάποιον θὰ διαλέξεις, μὴν ἀρνηθεῖς, ἀλλοιῶς θὰ κλείσω τὸ μαγαζί τῆς Καλούτσιανης. Ὁ ἄλλος δὲν ἔφερε ἀντίρρηση, καταλάβαινε πῶς δὲ θ' ἄντεχε ἄλλο, ἔπесαν πάνω του κι ὅλες οἱ γυναῖκες, ἡσυχάστε τοὺς εἶπε, ἀπὸ αὔριον θὰ ψάξω γιὰ τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον, δὲ θ' ἀργήσω νὰ τὸν βρῶ.

Μὲ τὴ δουλειά του ὁ Γιάγκος εἶχε ἀποξενωθεῖ ἀπὸ τὴ μεγάλη κοινότητα τῶν προσφύγων. Ἡ ζωὴ του, ὅπως καὶ τῶν δικῶν του, εἶχε ἐνταχθεῖ στὸ πλαίσιο τῆς ζωῆς τῆς οἰκογένειας τοῦ Πέτρου. Σπάνια ἔβγαινε μόνος τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς στὴν πλατεία, δὲ συναντοῦσε σχεδὸν κανένα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, αὐτοὶ δὲν κυκλοφοροῦσαν πολὺ σὲ τέτοιους χώρους. Πάσχιζαν νὰ προσαρμοστοῦν στὸ νέο περιβάλλον, δυσκολεύονταν, δὲ τοὺς βοηθοῦσαν οὔτε ἡ Πολιτεία, οὔτε οἱ ἄνθρωποι, ἀρκετοὶ τοὺς θεωροῦσαν καὶ ὑπεύθυνους τῆς οἰκονομικῆς κρίσης καὶ τῆς ἀκρίβειας, οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ἔδειχναν μεγαλύτερη ἀντιπάθεια γι' αὐτούς, ἔτσι στράφηκαν στὴ μεγάλη τους πλειοψηφία πρὸς τὸν Πλαστήρα καὶ τὸ Βενιζέλον, πολλοὶ τράβηξαν καὶ παραπέρα, ἐντάχτηκαν στὸ ἀριστερὸν κίνημα. Στὰ σπίτια πού ζοῦσαν ἡ ζωὴ

Ήταν δύσκολη, καταντούσε πολλές φορές αφόρητη, μέ την κακή σίτιση, τὶς ἐπιδημίες, καὶ τὶς συνθήκες διαβίωσης στὸ κοινόβιο. Οἱ βόθροι τῶν σπιτιῶν ποὺ ἔμεναν πλημμύριζαν, ἡ μπόχα τοὺς ἔπνιγε, ὑπέφερε κι ὅλη ἡ γειτονιά, κάτι ποὺ μεγάλωνε τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στοὺς γηγενεῖς καὶ τοὺς πρόσφυγες, τὶ ἔφταιγαν οἱ δυστυχεῖς, ἀφοῦ τοὺς εἶχαν ξεχάσει; Ὁ Γενικὸς διοικητὴς Μ. Πετυχάκης, δημοσίευε ἐπὶ μέρες διακηρύξεις δημοπρασιῶν γιὰ τὴν ἐκκένωση τῶν βόθρων, πουθενά νὰ βρεθεῖ μειοδότης.

Αὐτὴ τὴν κατάσταση ἀντιμετώπισε ὁ Γιάγκος, ὅταν μιὰ Κυριακὴ ἄρχισε ἀπὸ τὸ πρωὶ τὴν ἐπίσκεψη τῶν καταυλισμῶν. Ὅσα ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες ἦταν ἐλάχιστα μπροστὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀντίκρυζε. Ἡ κατάσταση ἦταν ἡ ἴδια, ὅπως τὴν εἶχε ἀφήσει, ὅταν ἦρθε καὶ τὸν βρῆκε ὁ Πέτρος καὶ τὸν ἔσωσε, μικρὴ ἦταν ἡ βελτίωση. Ἀναπολοῦσε τὶς στιγμὲς ποὺ πέρασε αὐτὸς καὶ οἱ δικοὶ του ζώντας κάτω ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα ποὺ ἀντίκρυζαν τὰ μάτια του, κι ἀνατρίχιαζε. Πόσο τυχερὸς στάθηκε! Στὰ σπίτια ποὺ πέρασε συνάντησε ἀρκετοὺς γνωστοὺς του ἀπὸ τὴ Σμύρνη, δὲ μπορούσαν νὰ τὸν καταλάβουν, τόσο πολὺ εἶχε διαφοροποιηθεῖ ἀπ' αὐτοὺς μέσα στοὺς λίγους μῆνες ποὺ πέρασαν, καὶ στὸν ἴδιο τὸ περιβάλλον τοῦ φαινόταν ἀφιλόξενο. Γιὰ τοὺς συμπατριῶτες του ὁ Γιάγκος εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν ἀντίπερα ὁχθη, οἱ ἴδιοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ μοιράζονται τὴν κοινὴ δυστυχία, ἦταν ἓνας ξένος, αὐτὴ τὴν αἴσθησι εἶχε κι ὁ ἴδιος, προσπαθοῦσε νὰ τὴν ἀποδιώξει, δὲν τὸ κατόρθωνε· ἡ καρδιά του μάτωνε, ἦταν Σμυρνιὸς, πῶς ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του; Ἡ πάλι θὰ κρατοῦσε χρόνια ὁλόκληρα, γιὰ νὰ καταλήξει κάποτε σὲ συμβιβασμό, ὅταν οἱ συμπατριῶτες του θὰ ζοῦσαν πιά κάτω ἀπὸ καλλίτερες συνθήκες ζωῆς, σὲ δικά τους σπίτια, μέ δικές τους δουλειές πολλοί, ἐνσωματώνονταν σιγὰ σιγὰ στὴ ζωὴ τῆς πόλης, προσαρμόζονταν.

Στὸ σπίτι τοῦ ἐβραίου Ἐλιγιά Νεγρὶν βρῆκε τελικὰ ὁ Γιάγκος τὸν ἄνθρωπο ποὺ ζητοῦσε. Ἦταν ὁ Θεολόγος Θεριανός, συμπατριώτης του, ἀπὸ τὴ Μεναιμένη. Εἶχε ἐκεῖ μεγάλο ἐμπορικὸ, ἐδώδιμα-ἀποικιακὰ, ἀπὸ τοὺς πρώτους νοικοκυραίους τῆς πόλης. Τὸ μαγαζί του τὸ ἔκαψαν, τὴν οἰκογένεια τὴν ξεκλήρισαν, ἡ γυναίκα του Κυριακὴ καὶ ἡ κόρη του Δέσποινα ἀτιμάστηκαν καὶ σφάχτηκαν, ὁ γιὸς του ὁ Σωτῆρος σύρθηκε στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, ἐκεῖ στὰ καταναγκαστικὰ ἔργα θὰ ἔρρεβε ἢ θὰ τούρκευε γιὰ νὰ σωθεῖ. Ὁ Γιάγκος εἶχε παρηγοριά τὴ Φωτεινὴ καὶ τὴ Φιλίτσα, ὁ Θεολόγος κανένα. Ἦταν μιὰ δυστυχισμένη ὑπαρξή, ζοῦσε χωρὶς κι ὁ ἴδιος νὰ καταλαβαίνει γιατί, μιὰ ἀμυδρή, ἐλάχιστη, ἐλπίδα τὸν κρατοῦσε ἀκόμα ὄρθιο, μήπως ἔκανε ὁ Θεὸς τὸ θάμα καὶ γύριζε πίσω ὁ Σωτῆρος, μπορεῖ μέ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν νὰ τὸν ἄφηναν, ἔφευγε ἀπὸ τὸ σπίτι τὸ ἐβραϊκὸ κι ἔτρεχε σ' ἄλλα σπίτια ὅπου εἶχαν στοιβάξει τὰ καινούρια καραβάνια τῶν προσφύγων, νὰ ρωτήσει, νὰ μάθει, ποιοὺς θὰ νοιαζόταν γιὰ τὸ Σωτῆρο; Βρισκόταν κιόλας ἑκατοντάδες χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴ Σμύρνη, τοὺς τραβοῦσαν πιὸ μέσα, νὰ μὴν τοὺς βλέπει μάτι ἀνθρώπου, ἔτσι κάνουν ὅσοι σχεδιάζουν ἐγκλήματα.

Τὸν γνώριζε ὁ Γιάγκος τὸ Θεολόγο, συναντιόνταν στὸ μαγαζί τοῦ πρώ-

του, όταν ο άλλος κατέβαινε στη Σμύρνη, τὸν συμβουλευότανε για πολλά. Ὁ Θεολόγος στὴν κατάσταση πού τώρα βρισκόταν δυσκολεύτηκε πολὺ νὰ θυμηθεῖ τὸ Γιάγκο. Ὅταν τὸ κατάφερε, μιὰ ἔντονη ἀπορία ἀπλώθηκε στὸ πρόσωπό του. — *Πῶς μὲ βοήκηες; τί μὲ θέλεις;* ρώτησε μὲ σβησμένη φωνή. — *Κάποιος ἅγιος ὁδήγησε τὰ βήματά μου σὲ σένα, ὁ ἴδιος πού φώτισε ἄλλους νὰ βροῦν ἐμένα. Ἦρθα γιὰ νὰ σὲ σώσω Θεολόγε, νὰ σὲ βγάλω ἀπὸ τὴ μίζερια, νὰ δεῖς θεοῦ πρόσωπο, ὅπως εἶδα κι ἐγώ, νὰ βρεῖς οἰκογένεια, πάρε ὅ,τι σοῦ χρειάζεται καὶ πάμε στὴ νομαρχία νὰ δηλώσεις ὅτι φεύγεις. τ' ἄλλα εἶναι δική μου δουλειά.* Ὁ Θεολόγος δὲν καταλάβαινε τίποτε, δὲ μπορούσε νὰ συλλάβει τὸ νόημα τῶν λόγων του, τὸν ἄκουε πού μιλοῦσε καὶ εἶχε τὴν αἴσθηση πῶς παράξενα πράγματα γίνονταν, *πάμε*, τοῦ εἶπε ὁ Γιάγκος, καταλάβαινε τί συνέβαινε στὸν ἄλλο, εἶχε βρεθεῖ κι ὁ ἴδιος κάποτε στὴν ἴδια κατάσταση, *πάμε*, ἐπανελάβε, *θάχουμε καιρὸ νὰ τὰ ποῦμε ὅταν τελειώσουμε ἀπὸ τὴ νομαρχία.*

Οἱ ὑπηρεσίες πού ἀσχολοῦνταν μὲ τοὺς πρόσφυγες τοὺς ἐξυπηρέτησαν γρήγορα, ὅταν ἄκουσαν ἀπὸ τὸ Γιάγκο τί ζητοῦσε. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις οἱ ἐνέργειες ἦταν ταχύτατες, ἀρκεῖ ν' ἀπαλλάσσονταν οἱ ἀρμόδιοι ἀπὸ τὴν εὐθύνη ἔστω κι ἑνὸς πρόσφυγα... Ὅταν τελείωσαν, ὁ Γιάγκος τραβήξε τὸ Θεολόγο σ' ἓνα καφενεῖο, ὁ ἄλλος εἶχε ἀφεθεῖ μοιρολατρικὰ στὰ χέρια του, ἤπιαν τοὺς καφέδες, συνῆλθε κάπως ὁ Θεολόγος, *ἐξήγησέ μου τί συμβαίνει, λίγο μυαλὸ μούμεινε θὰ τὸ χάσω κι αὐτό, δὲν καταλαβαίνω τίποτε.* Σιγά, μὲ ἥρεμη φωνή, νὰ μὴ διεγείρει ἔντονα τὸ συναισθηματικὸ κόσμον τοῦ ἄλλου, ἐπιφανειακὰ ἔδειχνε νεκρωμένος, στὴν καρδιά τοῦ Θεολόγου ὅμως σιγόκαιγε ὁλόκληρο ἠφαίστειο, ἔτοιμο νὰ ἐκραγεῖ στὴν πρώτη περίπτωσιν πού κάποια ρωγμὴ θὰ ἐμφανιζόταν στὸ περικάλυμμα, ὁ Γιάγκος τὰ ἤξερε αὐτά, τὰ εἶχε ζήσει, μὲ ἥρεμη, κατευναστική φωνή, λοιπόν, ἄρχισε νὰ διηγῆται στὸ Θεολόγο τὴ δική του ἱστορία, ὅπως ξεκίνησε ἀπὸ τὴ στιγμή πού μπῆκαν οἱ Τσέτες στὴ Σμύρνη, ὥς τὴν εὐλογημένη ὥρα πού ἦρθε καὶ τὸν βοήκηε ὁ Πέτρος Κωστίδης στὸ τούρκικο σπίτι, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ. Τοῦ διηγήθηκε καὶ τὴ συνέχεια, πῶς ξαναγύρισε στὸν κόσμον καὶ πῶς βοήκηε τὸ νόημα τῆς ζωῆς στὸ σπίτι τοῦ εὐεργέτη του, στὸ πλαίσιο μιᾶς τέτοιας οἰκογενειακῆς ζωῆς ἥθελε νὰ ἐντάξει καὶ τὸ Θεολόγο. — *Θὰ ξαναγίνεις ἄνθρωπος,* τοῦ εἶπε, *τώρα εἶσαι μιὰ ἀπελπισμένη ὑπαρξη, τ' ἄφησες ὅλα στὴ μοίρα, δὲν ἔχει νόημα ἔτσι ἡ ζωή...* — *Τί ζητᾷς ἀπὸ μένα Γιάγκο; τί πρέπει νὰ κάνω;* ρώτησε ὁ Θεολόγος, μὲ ζωηρότερη φωνή τώρα, εἶχε ἀρχίσει νὰ συνέρχεται. Μὲ ὑπομονὴ ἄρχισε πάλι ὁ Γιάγκος νὰ τοῦ περιγράφει τίς ἀσχολίες πού τὸν περιέμεναν. Θὰ γινόταν βοηθὸς του στὸ νέο μαγαζὶ τῆς Καλούτσιανης, ὁ μισθὸς του θὰ ἦταν ἱκανοποιητικὸς, στὸ κτίριο περισσεύε ἓνας χώρος, θὰ τὸν μετέτρεπαν σὲ δωμάτιο, ἐκεῖ θὰ ἔμενε, θὰ φύλαγε ἔτσι καὶ τὸ μαγαζὶ, οἱ ληστείες καὶ οἱ διαρρήξεις εἶχαν πληθύνει καὶ τὸ μαγαζὶ τῆς Καλούτσιανης ἦταν πρόκληση. Τοῦ ἄρεσαν τοῦ Θεολόγου ὅσα ἄκουγε, δὲν καταλάβαινε ὅμως τὴν προτίμησιν γιὰ τὸ πρόσωπό του. — *Ἐτυχε καὶ βοήκηε ἐσένα, μπορεῖ νάταν κά-*

ποιος άλλος, σου ξαναλέω, ἐγὼ πιστεύω ὅτι αὐτὰ δὲν γίνονται τυχαῖα, ὁ Πέτρος ἔρχεται σὲ μένα, ἐγὼ συναντῶ ἐσένα, ἴσως εἶναι ἡ ἀγία Φωτεινή, ἡ προστάτιδα τῆς Σμύρνης, μόνο πού τὴν τελευταία στιγμή, σίγουρα ἀπὸ τίς ἁμαρτίες μας, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπό της καὶ μᾶς ἐγκατέλειψε. Ἄς εἶναι... —Θάθελα νὰ γνωρίσω τὸν Πέτρο Κωστίδη, ἀπ' ὅσα μοῦ εἶπες πρέπει νάναί σπάνιος ἄνθρωπος, δὲ συναντᾷς εὐκολα τέτοιους στὴν ἐποχή μας... —Καὶ βέβαια θὰ τὸν γνωρίσεις, βρίσκεται στὸ κεντρικὸ μαγαζί, εἶναι κι αὐτὸς πληγωμένος ἄνθρωπος, πρὶν μῆνες ἔχασε τὸ παιδί του, ἓνα παλληκάρι ἀπὸ τὰ λίγα, πόνεσε πολύ, γι' αὐτὸ καταλαβαίνει τὸν πόνο τῶν ἄλλων. Τέτοιος ἦταν καὶ πρὶν τὴ συμφορά, τώρα ἔγινε περισσότερο εὐαίσθητος. Πάμε...

Κ αθὼς ἔμπαινε τὸ καλοκαίρι τὸ θερμόμετρο ἀνέβαινε, μαζί κι ὁ προεκλογικὸς πυρετός. Ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ὑποσχεθεῖ ἐκλογές κατὰ τὸ τέλος τοῦ χρόνου, ὁ καιρὸς πλησίαζε καὶ ἔπρεπε τὰ κόμματα νὰ προετοιμάζονται. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν βενιζελικῶν τὰ πράγματα ἦταν περισσότερο ξεκαθαρισμένα: κορυφὴ τῆς παράταξης ἦταν τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, εἶχαν ἀρχίσει ὁμως καὶ οἱ ἀποστασιοποιήσεις τῶν δημοκρατικῶν, καταπολεμοῦσαν τὸ βασιλικὸ θεσμὸ καὶ συσπειρώνονταν στοὺς δικούς τους χώρους. Στὰ Γιάννινα δὲν εἶχαν δικό τους δημοσιογραφικὸ ὄργανο, ὁ Κῆρυξ καὶ ἡ Πρόοδος ἔμειναν πιστὲς στὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Στὸν ἀντιβενιζελικὸ χῶρο ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη. Μετὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ, δὲν ὑπῆρχαν στὸ στρατόπεδό τους ἰσχυρὲς πολιτικὲς προσωπικότητες γιὰ ν' ἀναλάβουν τὴν ἡγεσία τῶν ἀπορροφισθέντων κομμάτων, ὁ μόνος ὑπολογισμὸς ἦταν ὁ Ι. Μεταξᾶς, ἰδρυτὴς τοῦ κόμματος τῶν Ἐλευθεροφρόνων, πρὸς αὐτὸν εἶχε προσανατολιστεῖ ὁ Χατζῆς· ἡ λογοκρισία δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ἐκφράσει τίς σκέψεις του, ὅπως ἤθελε, βρῆκε διέξοδο μὲ τὸ ν' ἀναδημοσιεύει ἄρθρα ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, πού ταίριαζαν μὲ τίς ἰδεολογικὲς πεποιθήσεις του· οἱ ἀναγνώστες παρονοοῦνταν κι ὁ Χατζῆς ἀπαντοῦσε: *Ἡ ἐπαρχιωτικὴ λογοκρισία εἶναι πολὺ διαφορετικὴ τῶν Ἀθηνῶν. Συνεπῶς δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ καθόλου νὰ ξεγυμνώνη τὰ ἄρθρα μας καθημερινῶς. Δι' αὐτὸ προτιμῶμεν τὰ ἤδη λογοκριθέντα καὶ δημοσιευθέντα εἰς ἀθηναϊκὰ φύλλα, πού συμπίπτουν μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐφημερίδος, ἀντὶ νὰ μαχώμεθα ἐδῶ καὶ νὰ χτικιάζωμεν δι' ἀπλούστατα ζητήματα, μὲ ἀντιλήψεις πολὺ διαφορετικὰς τῶν ἰδικῶν μας.* Τὸ περίεργο - ἀναφέρθηκε ἡδη- ἦταν τὸ ὅτι οἱ βενιζελικοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ μὴ θέλουν νὰ γίνουν οἱ ἐκλογές στίς προθεσμίες πού εἶχε ὀρίσει ἡ Ἐπανάσταση, ἀντίθετα οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ζητοῦσαν τὴν ἐπίσπευσή τους. Παρ' ὅλην τὴν ἀγωνιώδη καὶ ἀπέλπιδα ἄρνησιν καὶ πάλιν τοῦ βενιζελισμοῦ -ἔγραφε ὁ Χατζῆς (9-6-23)- *τὸ πικρότατον ποτήριον τῶν ἐκλογῶν πλησιάζει εἰς τὰ χεῖλη του. Χτυπιέται καὶ δέρνεται καὶ ἀδημονεῖ καὶ φωνάζει: Παρελθέτω τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ, ὦ λαέ. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἀμείλικτος ὥς ἡ Νέμεσις τὸ πλησιάζει εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀσπαίροντος βενιζελισμοῦ. Καὶ θὰ τὸ πιῇ, θέλει δὲν θέλει.*

Στίς ἐκλογές -σημειώσαμε- εἶχε ἐκφράσει τὴν πρόθεσιν νὰ κατεβεῖ καὶ ὁ

Σ. Χασιώτης, από τούς πρωτεργάτες τῆς ἀγροτικῆς κίνησης. Ὁ Κῆρυξ γιὰ νὰ πλήξει τὴν ὑποψηφιότητά του, δημοσίευσε *λίβελλον* ἐναντίον του, δὲν εἶχε καλὴ ἀπήχηση στὴν κοινωνία τῆς πόλης ποὺ γνώριζε τὸ Χασιώτη καὶ τὴν προσφορά του στὴ γεωπονία. Ὁ Κῆρυξ, μάλιστα, χρησιμοποίησε γιὰ ἄλλοθι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, πρωτοπόρου τῆς ιδέας πὼς ὁ ἀγροτικὸς κόσμος γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων του, ἔπρεπε ν' ἀποχτήσῃ δική του ἐκπροσώπηση στὴ βουλή, μέσω ἐνὸς πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐκφραστὴ τῆς ἀγροτικῆς ιδεολογίας. Κατὰ τὸν Χατζῆ, ὁ Μυλωνᾶς ἦταν ἀμέτοχος γιὰ τὴ χρῆση τοῦ ὀνόματός του, μέσα σ' ἓνα κείμενο τόσο ὑβριστικὸ γιὰ τὸν Χασιώτη.

Ἡ ἀπάντηση στὸ *λίβελλο* δόθηκε ἀπὸ τὴν *Ἠπειρο* μ' ἓνα ὀλοσέλιδο ἄρθρο ποὺ ἔφερε τίτλο: *Τὸ Ἀγροτικὸν κόμμα καὶ ὁ κ. Σ. Χασιώτης* καὶ μὲ ὑπογραφή *Ἀγρότης*. Ὁ ἀρθρογράφος ἐξυμνοῦσε τὴν πολυτοίκιλη δράση του καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ του ἐπιτεύγματα καὶ ὑποστήριζε πὼς θὰ ἦταν τιμὴ γιὰ τὴν *Ἠπειρο*, ἂν ἀντιπροσωπευόταν στὴ βουλή ἀπὸ ἓνα Χασιώτη.

Οἱ ληστοσυμμορίες στὴν *Ἠπειρο* καὶ ἰδιαίτερα στὸ νομὸ Ἰωαννίνων πλήθαιναν. Οἱ περισσότερες ἀποτελοῦνταν ἀπὸ λιποτάκτες, ἀνυπότακτους καὶ φυγόδικους. Στὴν κορυφὴ τῆς ἐγκληματικῆς δράσης βρισκόταν πάντοτε οἱ Ρετζαῖοι, ὁ Τσίλη Μάστορας, ὁ Τάσης, ὁ Γκαρτζονίκας καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Θεσπρωτίας ὁ Κιάμος. Τὰ μεταβατικὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα χρησιμοποιοῦσαν σκληροὺς τρόπους γιὰ ν' ἀνακαλύπτουν τὰ κρησφύγετα τῶν ληστῶν, τοὺς ἐπόμενους μῆνες καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμα ἡ *Ἠπειρος* θὰ μεταβαλλόταν σὲ μιὰ κόλαση, κυρίως ἡ ὑπαιθρος· ἀπὸ τὴ μιὰ οἱ ληστές, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ ἀποσπάσματα, ὁ ἀγροτικὸς κόσμος γνώρισε μέρες τρόμου. Τὰ στρατοδικεῖα ἐπέβαλλαν βαριεὲς καταδίκες στοὺς συλλαμβανόμενους, αὐτὸ ὅμως δὲν ἄλλαξε τὴν κατάσταση, οἱ συμμορίες πολλαπλασιάζονταν, πολὺν περισσότερο γιατί σὲ πολλὰς περιπτώσεις εἶχαν τὴν ἀνοχὴ τοῦ κράτους· ἀνώτατα στελέχη του συνεργάζονταν μ' αὐτές. Ἡ δράση τῶν συμμοριῶν δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ μεταφερθεῖ καὶ στὶς πόλεις, κι αὐτὸ θὰ εἶχε ὡς συνέπεια, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ν' ἀποκαλυφθεῖ καὶ τὸ μέγεθος τῆς κρατικῆς διαφθορᾶς.

Ἡ ἀνυποταξία καὶ λιποταξία εἶχαν κι ἄλλες, σοβαρότατες ἐπιπτώσεις. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου 1013 *περὶ ἐκτοπισμοῦ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀνυποτάκτων τοῦ ἐξωτερικοῦ*, ἄρχισε στὰ Γιάννινα ἡ ἐκτόπιση τῶν οἰκογενειῶν ποὺ εἶχαν μέλη ἀνυποτάκτους. Ἀπὸ τὸ δῆμο εἶχαν καταρτιστεῖ δυὸ κατάλογοι: ὁ ἓνας περιλάμβανε τὶς ὑπὸ ἐκτόπιση οἰκογένειες τῶν ἐβραίων κι ὁ ἄλλος τὶς οἰκογένειες τῶν χριστιανῶν. Ὁ Κῆρυξ, ἐξ αἰτίας τῶν ἀντιδικιῶν ποὺ εἶχε μὲ τὸ δήμαρχο, κατηγόρησε τὸ Δῆμο ὅτι εἶχε μετατρέψει τὴ σειρά τῶν καταστάσεων τῶν ὑπὸ ἐκτόπιση οἰκογενειῶν σὲ βάρος τῶν ἐβραίων, ἔστειλε δηλαδὴ στὴν ἀστυνομία γιὰ ἐκτέλεση πρῶτο κατάλογο, τὸ δικό τους, ἀντὶ τῶν χριστιανῶν. Ὁ Δῆμος διέψευδε τὶς καταγγελίες μὲ ἐπιχειρήματα. Ὅπως καὶ νάταν ἡ ἀρχὴ ἐγίνε ἀπὸ τοὺς ἐβραίους. Συγκέντρωσαν τὶς

ὑπὸ ἐκτόπιση οἰκογένειες, στίς 21 Ἰουνίου, στήν ἀστυνομία, ὅπου δημιουργήθηκε μιὰ κατάσταση ἀφόρητη. Γυναῖκες, ἄντρες, παιδιά, νήπια, γέροντες κρέμονταν ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν δικαστηρίων, φώναζαν, ἔκλαιγαν, διαμαρτύρονταν, θύμιζαν τὴν βιβλικὴν ἐκείνην ἔξοδον τῶν λαῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς γῆς τῆς Ἱερουσαλήμ. ἔγραφε ὁ Χατζῆς. *Διατί συνεσωρεύθησαν -συνέχιζε- αἱ τόσαι ἐκεῖναι οἰκογένειαι τῶν Ἰσραηλιτῶν, σὺν γυναιξὶ καὶ νηπίοις εἰς τὴν Ἀστυνομίαν; Διὰ τὰ ἐκτοπισθῶσιν. ἐφαρμοζόμενον τοῦ Ν. 1013: Ἔχει καλῶς. Ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ ἐνταῦθα, ἀντὶ τὰ στιβάσωσι τόσους ἀνθρώπους εἰς τοὺς διαδρόμους καὶ τὰ παράθυρα τοῦ κεντρικοῦ δημοσίου καταστήματος, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ διατάξουν, ὅπως εἰς ὠρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀναχωρήσωσιν ἀφεύκτως ἐντεῦθεν; Ἡ θὰ μᾶς εἴπουν ὅτι ἐδυστρόπουν; Ἀλλὰ τότε δὲν εἶχαν παρὰ νὰ διατάξουν ἓνα ἀπόσπασμα χωροφυλάκων μὲ μίαν διαταγὴν ἐπίσημον ἐφωδιασμένον νὰ τοὺς ἐπιβιάξῃ σ' ἓνα αὐτοκίνητον ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ νὰ τοὺς ἐκτοπίζῃ... Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ μέρες εἶχε ἐπισημάνει ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ ἐκτοπισμοῦ ἦτο λ ε π τ ὁ τ α τ ο ν καὶ τόνιζε ὅτι οἱ ἀνυπότακτοι τοῦ ἐξωτερικοῦ ἦταν τόσοι πολλοί, ὥστε μὲ τὸν ἐκτοπισμὸν τῶν οἰκογενειῶν τους νὰ δημιουργεῖται δεύτερο προσφυγικὸ ζήτημα.*

Ὁ Κῆρυξ, ἐνῶ ἀπὸ καιρὸ ζητοῦσε τὴν ἄμεση ἐφαρμογὴ τοῦ Ν. 1013, μόλις ἄρχισαν οἱ ἐκτοπίσεις τῶν ἐβραίων, ἄρχισε νὰ κατηγορεῖ τὶς ἀρχὲς γιὰ τὴ σπουδὴ τους. Ἀλλὰ τὸ ἀναισχύντως ἀναιδὲς ἐπὶ τοῦ προκειμένου -ἀπαντοῦσε ἡ Ἡπειρος- εἶναι ὅτι, ἀφοῦ τὸ ἐγχώριον βενιζελικὸν ἐντυπον -πάντοτε ἀμελέτητον καὶ πρόθυμον εἰς κακεντρέχειαν νὰ γίνῃ κακὸν εἰς τὸν πλησίον- ὠργίασεν ἕως ὅτου ἐφαρμοστῇ ὁ σκληρὸς νόμος, μετὰ τὸ συντελεσθὲν σκάνδαλον (τοῦ τρόπου ἐκτόπισης τῶν ἐβραίων) ἐφύτρωσε καὶ δικολάβος τῶν Ἰσραηλιτῶν. Τοῦ ὑπενθυμίζομεν τὴν ἀρθρογραφίαν τοῦ τῆς 16ης καὶ 25ης Μαΐου. Ἄς σημειωθεῖ πῶς ὅλα τὰ σχόλια τῆς Ἡπείρου, καθὼς καὶ ἄρθρο μὲ τίτλο Ὁ ἐκτοπισμὸς, ποὺ γράφτηκαν τὶς ἐπόμενες μέρες, ἀφαιρέθηκαν ὁλόκληρα ἀπὸ τὴ λογοκρισίαν. Φαίνεται πῶς ὁ ἐκτοπισμὸς οἰκογενειῶν τόσο στὰ Γιάννινα, ὅσο καὶ σ' ἄλλες περιοχὰς τῆς Ἑλλάδας, δημιούργησε ἀτμόσφαιρα ἀνησυχίας, καὶ αὐτὸ ὑποχρέωσε τὴν κυβέρνησιν νὰ ὑπενθυμίσει παλαιότερη ἐγκύκλιό της, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ὁ ἐκτοπισμὸς τῶν οἰκογενειῶν τῶν λιποτακτῶν καὶ ἀνυποτάκτων, ἔπρεπε νὰ γίνετα ὕστερα καὶ ἀπὸ σύμφωνη γνώμη διατυπούμενη σὲ ἔγγραφο, τῶν δημάρχων ἢ τῶν προέδρων τῶν κοινοτήτων.

Οἱ ἔμποροι -σὲ λίγους μῆνες θὰ γίνονταν σημεῖον ἀντιλεγόμενον ἀνάμεσα στὴν κοινωνίαν τῆς πόλης- ἄρχισαν ν' ἀναπροσαρμόζουν τὶς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων. Πάντως οἱ διακυμάνσεις τῆς λίρας ἦταν τέτοιες ποὺ ἔδιναν κάποιο δίκιο καὶ στοὺς ἐμπόρους, δικαιολογώντας τὶς ἐπιφυλάξεις τους. Νὰ οἱ διακυμάνσεις τιμῶν συναλλάγματος σὲ διάστημα ἐνὸς δεκαπενθήμερον: 7-6-1923: λίρα Ἀγγλίας 175 δρχ., δολλάριο 38 δρχ., λιρέττα Ἰταλίας 1.75, φράγκο Γαλλίας 2.50, λίρα Τουρκίας 26.50· 20-6-23: λίρα 124 δρχ., δολλάριο 27, λιρέττα 1.20, φράγκο 1.70, λίρα Τουρκίας 19. 22-6-23: λίρα 148 δρχ., δολλάριο 32.10, λιρέττα 1.50, φράγκο 2.05, λίρα Τουρκίας 22.80. - Σκληρὴ ἀντιδικία ἄρχισε ἀνάμε-

σα στὸν *Κήρυκα* καὶ τὸ βενιζελικὸ δήμαρχο Γ. Σταυρίδη, ὡς λίγο πρὶν εἶχαν στενὲς σχέσεις. Ὁ *Κήρυξ* ἔγραψε πῶς ὁ Σταυρίδης ἦταν δήμαρχος κατ' ἀνοχήν κι ὅτι οἱ εἰσηγήσεις του ἀκούγονταν μὲ ἱλαρότητα ἀπὸ τὸ δημοτικὸ συμβούλιο. Σὲ ἄλλο σχόλιό του ἐκτοξεύονταν νέα κατηγορία: ...τὰ κάρρα τοῦ Δήμου διατίθενται πρὸς μεταφορὰν ἄμμου καὶ χώματος διὰ τὴν ἐπισκευὴν οἰκίας ἰδιώτου. Ὁ δήμαρχος, μέσω τῆς Προόδου ἀντεπετέθηκε, ἀποκαλῶν τὸν ἕνα ἐκ τῶν συνδιευθυντῶν τοῦ *Κήρυκος* ὡς κατ' ἀνοχήν δημοσιογράφον τοῦ βενιζελισμοῦ καὶ ὡς νοεμβριανὸν ἥρωα. Ὁ Χατζῆς δὲν ἄφησε τὴν εὐκαιρία ἀνεκμετάλλευτη: Στὴν ἐποχὴ μας -τῆς φανλοκρατίας, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν- τέτοια δὲν ἐγίνοντο. Τώρα εἶναι βενιζелоκρατία. Ἄς πιᾶσωμεν, λοιπόν, τὴν μύτην μας καὶ ἂς ἀντιπαρῆλθωμεν. Εὐτυχῶς ἡ ἐκδοσις τῆς «Προόδου» θὰ γίνη ἀφορμὴ νὰ μάθωμεν ὅλα τὰ βρώμικα τοῦ κόμματος. Σὲ ἄλλο σχόλιο: Τώρα - ὁ δήμαρχος καὶ ὁ «Κήρυξ» ἀλληλοῖβρίζονται καὶ ἀλληλοεγκαλοῦνται. Ὁ εἷς περιφρονεῖ τὸν ἄλλον βαθυτάτα. Καὶ ὅμως οἱ ἑλλεινοὶ αὐτοὶ ἀναμορφῶνται ἰδεολόγοι (::) συνεργάζονται διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑπαιρωτικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων. Πίφφφ! Πόση βρώμα!.- Ἀπὸ τὸ Πταισματοδικεῖο: Οἱ Χαρ. Γρίβας (Θιακὸς) καὶ Γεωρ. Κοικοννούρης, καταδικάσθηκαν ὁ καθένας σὲ πρόστιμο 1000 δρχ., γιατί δὲν ἔσφαξαν. Naί, γιατί ἐνῶ ἦταν κρεοπῶλες, δὲν ἔσφαξαν. Αὐτὸ σήμαινε πῶς περιμέναν ν' ἀνεβούν οἱ τιμὲς τῶν κρεάτων γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερα.- Γιὰ τοὺς νοσταλγοὺς τῆς παλιᾶς πόλης τῶν Γιαννίνων: Ἰούνιος 1923: Ἐξω εἰς τὰ λιβάδια ἤρχισε ἡ κοπὴ τοῦ χόρτου, ἀλλὰ οἱ δρόμοι τῆς πόλεως μέσα πῆραν τὴν ὄψιν λειβαδίων καὶ ἀχερώων. Τὶ ἀγρίαν κατάστασιν δείχνουν μερικοὶ δρόμοι! Ταλίκες ἀραδαριὰ καὶ βουνὰ ξεφορτωμένον χόρτου κλείουν κάθε δίοδον καὶ χόρτα ἀποθηκεύονται μέσα στὰ σπίτια, στοὺς πλέον κεντρικοὺς δρόμους. Παρόλα αὐτὰ προτιμότερη ἡ ζωὴ σὲ μιὰ τέτοια πόλιν, παρὰ σ' ἕνα τσιμεντένιο διαμέρισμα, χωρὶς ἴχνος πράσινου γύρω.- Τὶ σοφίζονταν οἱ δημοσιογράφοι γιὰ νὰ σπᾶσουν τὴν ἀκριβεία τῶν λαχανικῶν, 6 δρχ. τὴν ὀκά εἶχαν φτάσει τὰ φασολάκια. (Γιὰ νὰ γίνει ἀντιληπτὸ πόσο ἀκριβὰ ἦταν πρέπει νὰ σημειωθεῖ πῶς τὸ ἡμερομίσθιο ἐνὸς ἀρτεργάτου τὴν ἴδια ἐποχὴ κυμαινόταν γύρω στὶς 16 δρχ. Ἐδινε ὁλόκληρο μεροκάματο γιὰ ν' ἀγοράσει δύομισθὴ ὀκάδες φασολάκια). Πρότειναν, λοιπόν, οἱ δημοσιογράφοι στοὺς σωφῆρες τῶν αὐτοκινήτων ποὺ κατέβαιναν στὴν Πρέβεζα, σὲ κάθε ταξίδι τοὺς νὰ γεμίζουν ἀπὸ ἕνα κοφίνι λαχανικῶν καὶ νὰ τὰ φέρουν στὰ Γιάννινα. Καὶ στὸν κόσμον θὰ κόστιζε λιγότερο ἢ ἀγορά τοὺς κι αὐτοὶ θὰ εἶχαν ἕνα ἀξιόλογο κέρδος. Οἱ ἐδῶ κηπουροὶ -ἔλεγαν- ὥσαν νὰ ἐφύτευσαν ἀγγλικὲς στερλίνες καὶ θέλουν νὰ μαζεύσουν δολλάρια, τὰ λαχανικὰ τὰ κρύβουν καὶ τ' ἀκριβοπωλοῦν.- Ἀπὸ τὶς 14 Ἰουνίου ἄρχισαν στὸ θέατρο Παράδεισος τοῦ ρέκτου κ. Μπρούφα οἱ παραστάσεις τοῦ θιάσου τῆς Τασίας Κύρου, μὲ τὸ δραματικὸ γερμανικὸ ἔργο: Ἡ κόρη τοῦ καταδίκου.- Ἀπὸ μιὰ πόλιν, ὅπως τὰ Γιάννινα -ἔγραφε ὁ Χατζῆς- πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου, ποὺ ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ ἐμφανίζονται εὐπρέπεια καὶ καλαισθησία, πρέπει νὰ λείψουν ὀρισμένες ἀσχήμιες, ποὺ ἔγιναν χρόνιες. Οἱ ἀρμόδιοι ἔπρεπε νὰ πάρουν μέτρα ὥστε: α) νὰ σταματήσουν τὰ αὐτοκίνητα νὰ φορτώνουν καὶ νὰ ξεφορτώνουν στὴν πλατεία καὶ ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ κεῖ τὰ καραβάνια τῶν λούστρων καὶ τῶν περιπολούντων ἀνά τὴν πλατεῖαν ἀγγελῶν τῶν κυναρίων καὶ κυνῶν, β) νὰ πάψουν νὰ τρέχουν τὰ αὐτοκίνητα στοὺς κεντρικοὺς δρόμους τῆς πόλης μὲ ἱλιγγιώδη ταχύτητα, γ) τὸ ἴδιο ἔπρεπε νὰ γίνει μὲ τοὺς πολίτες ἢ στρατιωτικοὺς ποδηλατιστές, δ) νὰ σταματήσουν νὰ κατεβαίνουν κάθε βράδι στ' ἀκρολίμνι γιὰ πότισμα τὰ κοπάδια τῶν ἀλόγων, ε) οἱ ταλίκες καὶ τὰ κάρρα μὲ τὰ χόρτα νὰ πάψουν νὰ παρελαύνουν μέσα ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς δρόμους ὥσανε οὗτοι ἦσαν ἀγροικίαι ἢ μεσοχώρια.- Ἀπὸ τὶς 20 ὡς τὶς 23 Ἰουνίου, μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἐπιθεωρητῆ Γ. Ξυδιᾶ, συγκροτήθηκε στὰ Γιάννινα συνέδριο τῶν δασκάλων τοῦ νομοῦ. Ἐγιναν ὑποδειγματικὲς διδασκαλίες ἀνάγνωσης στὶς τάξεις Α', Β' καὶ Γ' δημοτικοῦ σχολείου, ὑποδειγματικὲς διδασκαλίες ἀριθμητικῆς στὶς τάξεις Α' καὶ Γ', μὲ κριτικὴ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις. Ἐπίσης ἀναπτύχθησαν καὶ συζη-

τήθηκαν τὰ θέματα: α) *Περὶ τάξεως καὶ καθαριότητος*, πῶς πρέπει νὰ καλλιεργηθοῦν αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου, καὶ β) *Περὶ τῆς ἀτάκτου φοιτήσεως τῶν μαθητῶν*, φλέγον θέμα γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἐπίσης εἰδικοί δίδαξαν σχολικὰ ἄσματα καὶ γυμναστικὰς ἀσκήσεις. Σὲ λίγα χρόνια θὰ φούντωναν τὰ διδασκαλικά συνέδρια μὲ βασικὸ πυρῆνα θεμάτων: *Τὸ σχολεῖο ἐργασίας* καὶ *Ἡ μέθοδος Ντεκρολύ*. Πάντως εὐμενεῖς κριτικὲς γιὰ τὸ συνέδριο, γράφτηκαν καὶ στὴν *Ἡπειρο* καὶ στὸν *Κήρυκα*. - Γιαννιώτης, μὲ τὴν ὑπογραφὴ *Γονεὺς*, δημοσίευσε στὴν *Ἡπειρο* ἐπιστολὴν, μὲ τὴν ὁποία ἐξέφραζε τὸ παράπονόν του γιὰ τὴν ἀπόφαση τῶν καθηγητικῶν συλλόγων ν' ἀφήσουν στάσιμους ἢ μετεξεταστέους πολλοὺς μαθητὰς. Σ' ἓνα ἑλληνικὸν σχολεῖο τῆς πόλεως -ἔγραφε- ἀπὸ 48 μαθητὰς, προβιβάσθηκαν μόνον 23. *Βοιῶζει ἡ πόλις ὀλόκληρος* -ἔλεγε- *διὰ τὰ ἀλλόκοτα, ἂν μὴ τι ἄλλο, ἀποτελέσματα τοῦ ἐφετεινοῦ σχολικοῦ ἔτους*. Κατὰ τὴ γνώμην του καὶ κατὰ τὰ στοιχειωδέστερα τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τέχνης πορίσματα, ἡ ἀνικανότης ὄχι τοῦ ἡμίσεως ἀλλὰ τοῦ ἐνός τρίτου τῶν μαθητῶν μιᾶς τάξεως βαρύνει ὄχι αὐτοὺς ἀλλὰ τὸν διδάσκαλον. Στὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἀπάντησε ἄλλος, Ἀμερόληπτος γονεὺς αὐτός, γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ ἀπόρριψις ἢ παραπομπὴ πολλῶν μαθητῶν γιὰ τίς ἐξετάσεις τοῦ Σεπτεμβρίου, δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανότητος τῶν καθηγητῶν ἀλλὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων νόμων καὶ διαταγμάτων περὶ προαγωγῶν. Ἡ ἀνταπάντησις τοῦ πρώτου, στὸν δῆθεν γονέα καὶ δῆθεν ἀμερόληπτο (σίγουρα ὁ δεῦτερος πρέπει νὰ ἦταν καθηγητὴς) ἦταν μακροσκελέστατη καὶ δημοσιεύθηκε στὴν *Ἡπειρο*. Ἐπέμεινε, μὲ ἐπιχειρήματα, ὅτι τὴν εὐθύνην εἶχαν οἱ καθηγηταί. - Γιὰ τὴν ἀστυνόμευσιν τῆς πόλεως εἶχαν συγκροτηθεῖ τρία ἀστυνομικὰ τμήματα. Τοὺς ἔλειπε ὅμως ὁ ἀπαραίτητος ἀριθμὸς ἀνδρῶν γιὰ ν' ἀνταποκριθοῦν στὴν ἀποστολὴν τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ENRICO TELLINI ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ

Ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ κατάρρευση καὶ ὡς τὸ τέλος περίπου τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ἡ Ἡπειρος πέρασε τὶς πιὸ δύσκολες στιγμὲς τῆς μεταπελευθερωτικῆς ἱστορίας της στὸν τομέα τῆς τάξης καὶ τῆς ἀσφάλειας. Ἡ ληστεία, ἐξαιτίας τῶν δυσχερέστατων οἰκονομικῶν συνθηκῶν ποὺ ἀντιμετώπιζε, τῆς συρροῆς χιλιάδων λιποτακτῶν, τῆς ἀνυποταξίας ἄλλων τόσων (ἔμειναν στὴν Ἡπειρο, γιατί δὲν ἤθελαν νὰ πάνε στὸ Μικρασιατικὸ μέτωπο, προτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν ἀπὸ τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα παρὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους), ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, ἡ ληστεία, λοιπόν, εἶχε φουντώσει σὲ σημεῖο ποὺ κανένας δὲν ἦταν σίγουρος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσία του. Βέβαια, ἡ Ἡπειρος εἶχε «παράδοση» στὴ ληστεία ἀπὸ τὸ παρελθόν (ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμα, πρωταγωνιστοῦσαν τότε οἱ ἄλβανικὲς κυρίως συμμορίες, ἀλλὰ τὶς συναγωνίζονταν ἐπ'ἀξία καὶ οἱ ἑλληνικὲς, αὐτὲς ἔγιναν αἰτία ἐρήμωσης τοῦ Ζαγοριοῦ κι ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἠπείρου). Ὅμως ἡ περίοδος 1920-1930 ἦταν χειρότερη ἀπὸ κάθε προηγούμενη. Κι αὐτὸ γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατὰ παράδοση δράσιν τῶν ληστοσυμμοριῶν, ἔκανε τὴν ἐμφάνισίν του τὸ ὀργανωμένο ἐγκλημα, εἶδος ἰταλικῆς μαφίας, μὲ στρατιὰ ὁλόκληρη κατασκόπων κι ὀργάνων ἀμειβόμενων, μὲ ἐπιτελεῖα καὶ διασυνδέσεις στὸν κρατικὸ μηχανισμό, πολλὰ στελέχη του τὸ ὑπηρετοῦσαν, γιὰ διάφορους λόγους, ἄλλα γιὰ τὸ χρήμα, ἄλλα γιὰ ἐξασφάλιση εὐνοιῶν καὶ εὐκολων προαγωγῶν, ἀκόμα καὶ τὶς ἐκλογὲς τῶν βουλευτῶν εἶχαν κατορθώσει νὰ ἐπηρεάζουν οἱ ληστές, κυρίως κατὰ τὴν περίοδο τῆς «βασιλείας» τῶν Ρετζαίων. Μαζί μὲ τὰ αἷτια ποὺ ἀναφέρθηκαν, εὐνοϊκὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ληστείας στάθηκε καὶ ἡ γειτνίαση τῆς Ἠπείρου μὲ τὴν Ἀλβανία, ὅπου καὶ εὗρισκαν καταφύγιο πολλὲς συμμορίες, καταδιωκόμενες ἀπὸ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα, μὲ τὴ δική τους δράση, εἶχαν δημιουργήσει στὴν ὑπαιθρο κατάσταση ἀφόρητη, ἐξίσου ἀπάνθρωπη μ' ἐκείνη τῶν συμμοριῶν, θὰ γίνῃ εὐρύτερος λόγος, κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων. Ἀποσπασματοκρατεία τὴ χαρακτήρισε εὐστοχα ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης στὴν ἐφημερίδα του *Ἐλευθερία*, ἦταν ὁ κυριότερος ἐπικριτὴς τόσο τῆς ληστείας, ἀπὸ τὴν ὁποία κινδύνεψε ἡ ζωὴ του, ὅσο καὶ τῆς ἀποσπασματοκρατείας.

Οἱ Ρετζαῖοι εἶχαν κάνει τὴν ἐμφάνισίν τους πρὶν ἓνα χρόνο σχεδόν, «λόγοι τιμῆς», ἔλεγαν τότε, ἔκανε ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ ἀδέρφια νὰ λιποτακτῇ γιὰ νὰ τιμωρῇ μὲ θάνατο ἐκείνους ποὺ εἶχαν προσβάλει τὴν τιμὴ τῆς οἰκο-

γένειας. Ἀπὸ τότε τὰ δυὸ ἀδέρφια, ὁ Γιάννης κι ὁ Θύμιος μὲ τὴ συμμορία τοὺς διέπραξαν πολλὰ ἐγκλήματα, γιὰ διάφορους λόγους, προπαντὸς ὅμως γιὰ τὴν προσπόριση χρημάτων. Οἱ λαϊκὲς φυλλάδες τῆς ἐποχῆς, εἰκονογραφημένες μάλιστα, ἐξιδανίκευαν τὴ δράση τοὺς, λήστευαν καὶ σκότωναν, ἔλεγαν, γιὰ νὰ βοηθοῦν φτωχὲς οἰκογένειες, νὰ παντρεύουν ἄπορα κορίτσια, ν' ἀπονέμουν τὸ δίκιο ἐκεῖ ποὺ ἡ Δικαιοσύνη δὲν τὸ ἔδινε, τέτοια ἀναγνώσματα ἐπηρέαζαν πολὺ κόσμο, δὲν εἶχε τίποτα, ἐξάλλου νὰ φοβηθεῖ ἀπ' αὐτοὺς, κατὰ βάθος ἀρκετοὶ ἱκανοποιοῦνταν ἀπὸ τὰ πάθη τῶν πλούσιων, τοὺς θεωροῦσαν ἀνάληπτους, χωρὶς διάκριση. Στὴν πραγματικότητα οἱ Ρετζαῖοι ἦταν ψυχροὶ ἐγκληματίες, μοναδικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς τοὺς ἦταν ἡ συγγέντρωση χρημάτων, μὲ κάθε μέσο, γιὰ νάχουν τὴν εὐχέρεια νὰ ζήσουν τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ τοὺς πλούσιοι, εἴτε στὴν Ἑλλάδα εἴτε στὸ ἐξωτερικό. Πανέξυπνοι, κυρίως ὁ Θύμιος, κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσουν γνωριμίες, φιλίες καὶ διασυνδέσεις, τόσο μὲ ἰδιῶτες, ὅσο καὶ μὲ πολιτικούς κι ἀνώτερα στελέχη τῆς Διοίκησης καὶ τῆς ἀστυνομίας, ἐνῶ παράλληλα πέτυχαν νὰ συγκροτήσουν ἓνα εὐρὺ δίκτυο κατασκόπων, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ μάτι τῆς συμμορίας μέσα στὴν πόλη καὶ στὴν ὑπαιθρο, τίποτα δὲν τοὺς ξέφευγε, ὅσα ἤθελαν νὰ μάθουν τὰ μάθαιναν, ἀκόμα καὶ οἱ ἀπόρρητες διαταγὲς τῶν ὑπηρεσιῶν ἔρχονταν στὰ χέρια τοὺς. Κι ὅταν κατέληγαν στὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ συνθήκες ἦταν εὐνοϊκὲς γιὰ δράση, χτυποῦσαν.

Τὸ πρῶτο χτύπημα δόθηκε τὴν Κυριακὴ τὸ ἀπόγευμα τῆς 1ης Ἰουλίου, δέκα περίπου χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, στὴ θέση *Λυκοστόμο* μὲ τὴν ἀπαγωγὴ τοῦ μαθητῆ τοῦ γυμνασίου Χρ. Παπαγιαννόπουλου, ἀπὸ τὸ Πάπιγκο, γόνου εὐπορῆς οἰκογένειας ποὺ εἶχε ζήσει πολλὰ χρόνια στὸ Βουκουρέστι. Τὸ γεγονὸς συντάραξε τὴν κοινὴ γνώμη. Ὁ ἀντίκτυπος τῆς ἀπαγωγῆς ἀποδίδεται ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τοῦ γεγονότος (*Ἡπειρος*, 3-7-1923): *Θρασύτατον ληστρικὸν κροῦσμα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια γεννοῦν τὴν κατάπληξιν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν παρὰ τῇ Κοινῇ Γνώμῃ, γνωσθὲν προχθὲς τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς, συνετάραξε τὴν πόλιν μας. Περί τὴν 9 μ.μ. ἡ πλήθουσα ἀκόμα ἐκ περιπατητῶν κεντρικῇ πλατεῖα ἐμάνθανεν, ὅτι ἄγνωστοι, ὀλίγον πέραν τοῦ «Λυκοστόμου» καὶ εἰς τὴν θέσιν «Γέροντα» ἀπήγαγον τὸν γυμνασιόπαιδα Παπαγιαννόπουλον, τοῦ ἐκ Παπίγκου πλουσίου κουνιάδου τοῦ ἐπιτελοῦς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ, λοχαγοῦ κ. Ἀθ. Παπαθανασίου. Καθ' ἃ ἐγνώσθη ἐκ τῶν πρώτων εἰδήσεων, ὁ ἐν λόγῳ ἀπαχθεὶς παῖς ἐσχάτως κατεγίνετο νὰ συνειθίσῃ ὥς σωφὲρ εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτοκινήτου, ἐξήρχετο δὲ συχνὰ πυκνὰ πότε μὲ ἀγοραῖα, καὶ πότε μὲ στρατιωτικὸν αὐτοκίνητον (ἡ εἰδηση γιὰ χρησιμοποίησιν στρατιωτικοῦ αὐτοκινήτου διαψεύστηκε τὶς ἐπόμενες μέρες ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς ἀρχὰς) εἰς τοιοῦτους δοκιμαστικούς περιπάτους. Ὁ δὲ ἄγρυπνος καὶ λύγκειος μυστηριώδης ὀφθαλμὸς κακοποιῶν σπειρῶν, ὁ ὁποῖος τὰ πάντα ἴσως καὶ τοὺς πάντας παρακολουθεῖ καὶ ἐν μέσῃ πλατεῖα Ἰωαννίνων παρεσκεύασε τὰ τῆς ἀπαγωγῆς, διότι λογικῶς φαίνεται πολὺ ἀπίθανον νὰ ἐδρεύῃ συμμορία εἰς μέρος, ὁπόθεν σήμερον διέρχονται 5-10*

αὐτοκίνητα καὶ ὀλίγον μακρὰν παράκειται ἀστυνομικὸς σταθμὸς, ἀποσπάσματα δὲ ἐσχάτως καὶ τὴν Κυριακὴν μόλις τὸ πρωῒ εἶχον ἐξέλθει ἐκ τῆς ἰδίας ὁδοῦ.

Νεότερες πληροφορίες ἔλεγαν ὅτι ἡ ἀπαγωγή ἐγινε κάτω ἀπὸ τὶς ἐξῆς συνθήκες: Στὶς 6 τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς αὐτοκίνητο, στὸ ὁποῖο ἐπέβαινε ἡ κυρία Παπαγιαννοπούλου μὲ τὴν κόρη της καὶ τὸ γιὸ της, ὀδηγούμενο ἀπὸ τὸν ὑπολοχαγὸ τοῦ ὄρχου αὐτοκινήτων Μασταρούδα (εἶχε γραφεῖ πῶς τὸ αὐτοκίνητο ὀδηγοῦσε στρατιώτης σωφὲρ, ἀλλὰ διαψεύστηκε), ἔπαθε βλάβη πέρα ἀπὸ τὸ *Λυκόστομο* (ξεφούσκωσε ἓνα λάστιχο) καὶ σταμάτησε. Ἡ βλάβη ἐπιδιορθώθηκε καὶ τῇ στιγμῇ ποὺ τὸ αὐτοκίνητο ἦταν ἔτοιμο νὰ ξεκινήσει, ἐμφανίστηκαν δυὸ ἔνοπλοι ποὺ ὑποχρέωσαν τοὺς ἐπιβάτες νὰ κατεβοῦν. Κατὰ περιγραφὴ Γιαννιώτη ἀρτοποιοῦ, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ κεῖ καὶ συνελήφθη κι ὁ ἴδιος, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἔνοπλους κρατοῦσε τὸ γιὸ Παπαγιαννόπουλο, κι ὁ ἄλλος τὶς γυναῖκες καὶ τὸν ὑπολοχαγό. Σὲ λίγο πῆραν τὸ δρόμο τοῦ βουνοῦ, ἄφησαν ἐλεύθερες τὶς γυναῖκες καὶ τὸν ἀξιωματικὸ καὶ κράτησαν ὁμηρὸ τὸ γιὸ. Ἡ γυναῖκα ποὺ ρωτοῦσε ἀνήσυχη γιὰ τὴν τύχη τοῦ παιδιοῦ της πῆρε τὴν ἀπάντηση: *Μὴν ἀνησυχεῖς, παραδοδουλεῖα εἶναι*. Χωρὶς ἀποτέλεσμα ἔμειναν κι οἱ προσπάθειες δωροδοκίας τῶν ἀπαγωγέων, μὲ τὴν προσφορὰ ἀπὸ τὶς γυναῖκες τῶν μεγάλης ἀξίας κοσμημάτων τους γιὰ ν' ἀφήσουν ἐλεύθερο τὸ παιδί, οἱ ἀπαγωγεῖς *ὑπερηφάνως τὰ ἀπεποιήθησαν*. *Ἐξ οὗ φαίνεται* -συμπέρανε ἡ *Ἥπειρος*- *ὅτι οἱ ...ἀρχοντικοὶ αὐτοὶ ἱππῶται δὲν θὰ εἶναι ψιλικατζῆδες ἀπλοὶ τῆς πιάτσας, ἀλλὰ διάσημοι «πόντοι» τῶν σοβαρῶν καὶ μεγάλων ἐπιχειρήσεων*. Ἀργὰ τὴ νύχτα τῆς Κυριακῆς γιὰ καταδίωξη τῶν ἀπαγωγέων χρησιμοποιήθηκαν αὐτοκίνητα μὲ ἔνοπλους χωροφύλακες καὶ στρατιῶτες. Ὅρθα παρατηροῦσε ὁ Χατζῆς: *Ὡς πᾶς τις ὅμως γνωρίζει καὶ ἀπὸ ἄλλας προηγουμένας ληστείας, ὅλα αὐτὰ εἶναι κατόπιν ἐορτῆς, ἡ πραγματικὴ δὲ καὶ τελεσφόρος καταδίωξις θ' ἀρχίσῃ τώρα μέ... μυστηριώδεις ἀγνώστους μεσίτας νύκτωρ, ἕως ὅτου τελειώσῃ εἰς τὴν καταβολὴν λύτρων*. Ἡ μεγάλη περιπέτεια τοῦ ἀτυχοῦ παιδιοῦ ἀρχίζε. Θὰ ζοῦσε τὸ μαρτύριο τῆς αἰχμαλωσίας γιὰ 81 ὁλόκληρες μέρες, οἱ ληστές, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Ρετζαῖους, ἔπρεπε νὰ πάρουν τὰ λύτρα γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο, μὲ κλονισμένη ὑγεία.

Τὶς ἐπόμενες μέρες, ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα ἀρθρίδια καὶ σχόλια, ἀποκαλυπτικὰ τῶν διασυνδέσεων τῶν ληστῶν, ἄλλες εἰδήσεις γιὰ τὴν ἀπαγωγή δὲ δημοσιεύτηκαν. Εἶχε ἐπέμβει ἡ λογοκρισία μὲ τὶς ἀπαγορεύσεις της καὶ κανεῖς δὲ μάθαινε ὑπεύθυνα τί γινόταν. Φήμες κυκλοφοροῦσαν παντοῦ, κάθε μέρα μὲ διαφορετικὰς ἐκδοχάς, συσκοτίζαν περισσότερο τὴν κατάστασι καὶ δημιουργοῦσαν ἔντασι καὶ ἀνησυχία. Λεπτομερέστερη περιγραφὴ τῶν περιστατικῶν τῆς ἀπαγωγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, θὰ συναντήσουμε ὕστερα ἀπὸ 8 σχεδὸν μῆνες στὴν ἐφημερίδα *Ἐλευθερία* τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη (17 καὶ 21-2-1924), ὅχι ἀπὸ ἐρευνὰ τῆς ἰδίας τῆς ἐφημερίδας, ἴσως γιὰτὶ δὲν εἶχε στοιχεῖα στὰ χέρια της, ἀλλὰ ἀπὸ μετάφρασι δημοσιευμάτων τῆς ρουμα-

νικῆς ἡμερήσιας ἐφημερίδας *Ντιμινεάτσα* (Πρωΐα) τοῦ Βουκουρεστίου (17-11-1923). Ἡ ρουμανικὴ ἐφημερίδα ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα, γιατί τὸ θῦμα ἦτο πρόσωπον (οἱ γονεῖς του μᾶλλον) ἔχον εὐρείας σχέσεις μεταξὺ τοῦ κόσμου τοῦ Βουκουρεστίου, καὶ ἰδίως μετὰ τῶν ἐλληνικῶν κύκλων τῆς πρωτευούσης. Ἡ περιγραφὴ τῆς σύλληψης εἶναι ἡ ἴδια σχεδὸν μ' ἐκείνη ποὺ δημοσίευσε ἡ *Ἡπειρος*. Πρόσθετα στοιχεῖα εἶναι τὰ ἀναφερόμενα στὸν ἀριθμὸ τῶν ληστῶν. Ἦταν ἑξή, ἔγραφε ἡ *Ντιμινεάτσα* καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ χωρικοὶ βρισκόνταν στὰ χωράφια τους καὶ πλησίασαν νὰ δοῦν τί συμβαίνει, τρεῖς ἀπὸ τοὺς ληστὲς τοὺς ἀπομάκρυναν μὲ τὴν ἀπειλὴ τῶν ὅπλων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ἀποπειράθηκε νὰ φωνάξει, δὲν πρόφτασε γιατί τὸν χτύπησαν μὲ μαχαίρι κι ἔπεσε ἀναίσθητος. (Λίγο μυθιστορηματικὰ τὰ τελευταῖα. Ποῦ βρέθηκαν τόσοι πολλοὶ ἀγρότες στὰ χωράφια ἀπόγευμα, μέρα ἀργίας;...). Ὅταν ἡ Παπαγιαννοπούλου καὶ ἡ κόρη τῆς πρότειναν τὰ κοσμήματά τους στοὺς ληστὲς γιὰ ν' ἀφήσουν τὸν αἰχμάλωτο ἐλεύθερο, αὐτοὶ ἀπάντησαν *μειδιῶντες*: *Δὲν μᾶς χρειάζονται τέτοια ψιλὰ, εἴμαστε 6 παλληκάρια φτωχὰ, ποὺ θέλουμε νὰ πλουτίσωμε...* Ἄλλη ἐκδοχὴ αὐτῇ, ἀπόηχος τῶν φημῶν ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὰ Γιάννινα.

Οἱ καταδικωτικὲς ἀρχές, ὕστερα ἀπὸ ἀναζητήσεις 23 ἡμερῶν, δὲ μπόρεσαν ν' ἀνακαλύψουν τίποτε. Τὸ σχέδιο τῆς ἀπαγωγῆς ἦταν καλὰ ὁργανωμένο, ἀπὸ εἰδικὸ ἐπιτελεῖο. Σύμφωνα μὲ τὴν *Ντιμινεάτσα*, ἐπὶ δέκα μέρες οἱ ληστὲς, κουβαλῶντας μαζί τους καὶ τὸν αἰχμάλωτο, βάδιζαν 8-10 ὥρες κάθε νύχτα. Τὴ μέρα ἀναπαύονταν σὲ δάση ἢ σὲ κρύπτες τῶν βουνῶν. Δύο ἀπὸ τοὺς ληστὲς ἦταν σκοποὶ, καὶ οἱ ἄλλοι φύλαγαν τὸν αἰχμάλωτο ἢ προετοίμαζαν τὸ φαγητό, *ἐκοιμῶντο δὲ ἐναλλάξ*. Τὴν ἐνδέκατη μέρα ὁ αἰχμάλωτος ὁδηγήθηκε σ' ἓνα βουνὸ ὕψους 1800 μέτρων καὶ κλείστηκε σὲ στενὸ σπήλαιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν τοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ βγεῖ παρὰ μόνο μιὰ φορὰ τὴ νύχτα. Ἀρχηγοὶ τῆς ληπτοσυμμορίας ἦταν οἱ ἀδελφοὶ Ρετζαῖοι, ἀπὸ τὸ Ἀνώγι, 30 χιλιόμετρα μακρὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ἀρχηγὸς ὅλων, καπετάνιος, ἦταν ὁ Γιάννης *τύπος ἀγρίου*. Ὁ ἀδελφὸς του Θύμιος ἦταν πολὺ μαλακότερος (αὐτὸς στὰ λαϊκὰ ἀναγνώσματα εἶχε τὶς μεγάλες ἐρωτικὲς κατακτήσεις...). Ὅλη τὴ μέρα οἱ ληστὲς πάλευαν μεταξύ τους, χαρτόπαιζαν κι ἔρριχναν στὸ σημάδι (δὲν ξεχνοῦσαν, βλέπετε, τὶς παραδόσεις τῶν κλεφταρματωλῶν τῆς τουρκοκρατίας...). Στὴ διαδρομὴ μιᾶς πορείας ὁ Παπαγιαννόπουλος φοβόταν νὰ περάσει ἀπὸ τὸ φρύδι ἐνὸς γκρεμοῦ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ληστὲς θύμωσε καὶ τὸν χτύπησε, ὅταν ὅμως ἀντιλήφθηκε τὸ περιστατικὸ ὁ Θύμιος ἔτρεξε καὶ χτύπησε τόσο δυνατὰ τὸ ληστή, σὲ σημεῖο ποὺ τὸν ἄφησε ἀναίσθητο. Ἦταν ἡ μόνη φορὰ -πάντοτε κατὰ τὶς ἀφηγήσεις τοῦ αἰχμαλώτου- ποὺ οἱ ληστὲς τοῦ συμπεριφέρθηκαν βάνουσα.

Τὴν 23ῃ μέρα, ὕστερα ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, οἱ ληστὲς ἔγραψαν στὴν οἰκογένεια τοῦ αἰχμαλώτου ὅτι ὁ γιὸς τους εἶναι καλὰ κι ὅτι γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο, ἔπρεπε νὰ τοὺς καταβάλουν ἑξαγορὰ 25.000 χρυσὲς λίρες Ἀγγλίας. Στὸ ἴδιο γράμμα οἱ ληστὲς ἐπέτρεπαν στὸν αἰχμάλωτο νὰ γράψει

λίγα λόγια στους γονείς του, ότι είναι ζωντανός και υγιαίνει. Από τη μέρα που πήρε το γράμμα ή οικογένεια Παπαγιαννοπούλου διέκοψε κάθε έπαφή με τις αρχές κι άρχισε απ' ευθείας διαπραγματεύσεις με τους ληστές. Ως την ημέρα της απελευθέρωσης του αϊχμαλώτου έγιναν 4 συναντήσεις των εκπροσώπων της οικογένειας με τους απεσταλμένους των Ρετζαίων σέ διάφορα όρεινά μέρη της Ήπειρου. Βέβαια οί ληστές, βεβαιώνονταν πρώτα ότι τους ανθρώπους της οικογένειας δεν τους παρακολουθοῦσαν χωροφύλακες. Στην τέταρτη συνάντηση, αφού οί άπαγωγείς πείστηκαν ότι τὸ τίμημα της έξαγορᾶς ήταν υπέρογκο για την οικογένεια, δεν είχε τέτοιες οικονομικές δυνατότητες, τὸ κατέβασαν στίς 10.000 λίρες. Ἡ οικογένεια απάντησε ότι άδυνατοῦσε νά καταβάλει κι αυτό τὸ ποσό, μόνο 5.000 λίρες μπορούσε νά πληρώσει, τίς όποιες και έδωσε στο Γιάννη Ρέτζο κατά την πέμπτη συνάντησή τους. Ὁ αρχηγός της συμμορίας πήρε τὰ χρήματα με τὸν ὄρο πὼς ἂν οί σύντροφοί του δέχονταν τὸ ποσό θὰ τὸ επέστρεφε στην οικογένεια μαζί με τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ. Στο συμβούλιο τῶν ληστῶν αποφασίστηκε τελικὰ ν' απελευθερωθεῖ ὁ αϊχμάλωτος μόνο ἂν οί δικοί του ἔδιναν ἄλλες 2.000 λίρες ἀκόμα. Τελικὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν καταβολή και τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ὁ Παπαγιαννόπουλος ἀφέθηκε ἐλεύθερος. Τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ σπήλαιο, ὅπου τὸν ἔκρυβαν, τοῦ ἔδεσαν τὰ μάτια και τὸν ἔφεραν μέχρι τὴν Κατσικά, στίς 3 ἡ ὥρα τὸ πρωῒ, κι ἐκεῖ τὸν ἄφησαν, ὕστερα ἀπὸ 81 μέρες αϊχμαλωσίας. *Οὕτω ὁ Παπαγιαννόπουλος -κατέληγε ἡ ἡμερίδα- με τὴν κόμην μεγάλην μέχρι τῶν ὤμων, τοὺς πόδας πληγωμένους, γεμάτους κάλους, μαυρισμένος ἀπὸ τὸ κάψιμον τοῦ ἡλίου και ξεσχισμένος, ἔφτασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου.*

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν εξέλιξη τῶν γεγονότων. Ποιά, ὅμως ἦταν ὁ ἐντύπωση τῆς κοινῆς γνώμης, τῆς ἐκφραζόμενης μέσω τῶν ἡμερίδων, πέραν ἀπὸ τὴν πρώτη κατάπληξη τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴ θρασύτατη ἀπαγωγή; Φόβος και ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης πρὸς τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα τῆς χωροφυλακῆς, δὲν τὰ θεωροῦσαν ἱκανὰ γιὰ ἓνα θετικὸ ἀποτέλεσμα. Γιαυτὸ με ἀνακούφιση ἀκούστηκε ἡ φήμη πὼς τὴν καταδίωξη τῶν ληστῶν θὰ ἀναλάμβανε τὸ Ε' Σ.Στρατοῦ. Ἐγραφε ὁ Χατζῆς (4-7-1923): *Χωρὶς οὐδένα νὰ θέλωμεν ν' ἀδικήσωμεν διὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας ἡ ἀντιλήψεις του διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων, χαιρετίζομεν μετὰ χαρᾶς τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατηγοῦ (Λεοναρδοπούλου).* Ἡ φήμη δὲν ἐπιβεβαιώθηκε. Πολλὰ θὰ γράφονταν στίς ἡμερίδες γιὰ τὸν τρόπο ἀντιμετώπισης τῶν ληστῶν, οἱ ὅποιοι δροῦσαν κατὰ τρόπο προκλητικὸ, αϊχμαλώτιζαν ἀνθρώπους ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, χωρὶς κανένα φόβο και καταρράκωναν τὸ γόητρο τοῦ κράτους, ἡ λογοκρισία ὅμως δὲν τίς ἄφηνε νὰ ἐκφραστοῦν. Ἐτσι ὅ,τι ἀφηνόταν ἀλογόκριτο ἀναφερόταν σὲ γενικότητες, ἀνώδυνες γιὰ τίς αρχές κι ἀνίκανες νὰ διαφωτίσουν τὸν κόσμο. Ἐγραφε π.χ. ἡ *Ἡπειρος* (11-7-23): *Ἡ ἀνάγκη ὅπως διαφοροτρόπως βελτιωθῇ και παγιωθῇ ἡ δημοσία ἀσφάλεια, καθίσταται ἐπιτακτική, κατόπιν τῶν ἐπισυμβάντων ἐσχάτως γεγονότων. Μέτρα πολλὰ πλᾶ*

και ριζικά πρέπει να ληφθούν δι' ένίσχυσιν τῆς καταδιωκτικῆς δυνάμεως, ὅσον και δι' ἄλλας ἐνεργείας. Γενικότητες και εὐχῆς ποὺ δὲ συνέβαλαν στὴν κατατόπιση τῆς κοινῆς γνώμης.

Νά, ὁμως, ποὺ 4 μέρες μετὰ τὴν ἀπαγωγή, ὁ Κῆρυξ δημοσίευσε σχόλιο, τὸ ὁποῖο δημιούργησε ἀναταραχὴ στὶς ἀρχές και ἐντονη περιέργεια στοὺς Γιαννιώτες. Ὑποστήριξε πὼς γνώριζε πολλὰ ποὺ θὰ βοηθοῦσαν ὄχι μόνο νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ ληστοσυμμορίες, ἀλλὰ ταυτόχρονα και αἱ ἐπικινδυνωδέστεραι συμμορίες, αἱ ὁποῖαι ὑποβάλλουν τοὺς ληστές. Εὐλόγο ἦταν τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπηύθυναν στὸν Κῆρυκα οἱ δυὸ ἄλλες ἐφημερίδες: Ἐφ'ὅτου ξέρεις τόσα πράγματα, γιατί σωπαίνεις; Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ δημοσιεύσεις, μπορείς ὁμως νὰ τὰ ἀνακοινώσεις στὶς ἀρχές γιὰ νὰ κινηθοῦν ἀνάλογα. —Ὁχι, ἀπαντοῦσε ὁ Κῆρυξ, οἱ περιστάσεις ἐπιβάλλουν σιωπὴ, θὰ περιμένω τὴν κατ'ἀλλήλη, τὴν εὐνοϊκὴ, στιγμὴ, γιὰ νὰ ἀνακοινώσω, ὅσα γνωρίζω. —Πότε; ἀπαντοῦσαν οἱ ἄλλοι, ὅταν τελειώσουν αἱ σπεῖραι και ἄλλας τοιαύτας θεαρεστοὺς ἐπιχειρήσεις; Ὁ Κῆρυξ σιωποῦσε, οἱ ἄλλες δυὸ ἐφημερίδες ἐπέμειναν στὸ αἶτημά τους: Λογικώτατα, τόσον ἡμεῖς, -ἔγραφε ἡ Ἑπειρος-, ὅσον και ἡ ἄλλη ἐγχωρία βενιζελικὴ συνάδελφος (ἡ Προόδος), εἴπαμεν εἰς τὸ παμπόνηρον ὀχταπόδιον (τὸν Κῆρυκα), τὸ ἀρεσκόμενον νὰ κολυμπᾷ εἰς πονηράς και θολὰς ἀποσιωπήσεις, ὅτι δύναται, χωρὶς θόρυβον, νὰ ψιθυρίσῃ μυστικὰ εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀρμοδίων, ὅσα γνωρίζει. Τὶ λογικώτερον και τιμιώτερον; Σήμερον ὁμως (7-7-23) τὸ ὀχταπόδιον κουνεῖ τοὺς πλοκάμους, θολώνει τὰ νερά και σαλιαρίζει ἀναιδῶς: «Θέλετε, λοιπόν, πολιτικὴν ἐκμετάλλευσιν;» Τὶ τοῦ λέτε; Εὐτυχῶς δὲν εἴμεθα μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ και ἡ ἄλλη ἐγχωρία -βενιζελικὴ δὲ ἀκραιφνῶς- ἐφημερίς, ἡ εἰποῦσα τὸ ἴδιον. Ὡστε τὸ ὀχταπόδιον νὰ παρουσιάξῃ πάγγυμνον τὸ θέαμα σαλιαρίσματος πονήρου, διότι οὐδεὶς ἐσκέφθη ἢ σκέπτεται εἰς παρομοίας περιστάσεις ἐκμεταλλεύσεις «πολιτικάς», ζητεῖ τιμίαν ἀλήθειαν μόνον.

Γνώριζε, πράγματι, κάτι ὁ Κῆρυξ και δὲν τὸ ἀποκάλυπτε; Ἴσως ναί, ἴσως ὄχι. Πάντως ὁ ἰσχυρισμός του γιὰ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ὄσων θ' ἀποκάλυπτε δὲν στεροῦνταν λογικῆς. Τίποτε δὲν ἄφηνε ἀνεκμετάλλευτο ἢ μία ἢ ἡ ἄλλη πλευρά, ἀν' ἐπρόκειτο νὰ ἐξυπηρετηθοῦν κομματικὲς ἐπιδιώξεις.

Η αἰσχροκέρδεια ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποτελεῖ μόνιμη πληγὴ γιὰ τοὺς φτωχοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν περισσότερων οἰκογενειῶν τῆς πόλης, ποὺ ἐβλέπαν νὰ γίνονταν φτωχότερες μέρα μετὰ τὴν μέρα. Πότε ἐξαφανιζόταν τὸ λάδι, πότε τὸ κρέας, πότε ἄλλα εἶδη, ἀκόμα και τὰ λαχανικὰ σὲ ἐποχὴ ποὺ ἡ παραγωγή βρισκόταν σὲ πλήρη ἀνάπτυξη. Ἐγραφε ὁ Χατζῆς (17-7-23): Ἐξήμιση δραχμὰς τὴν ὁκά ἓνα εἶδος παλιόπιδα (ἀχλάδια), γεμάτα ἀρρώστεια και λοιμικὴ. Ὁκτὼ δραχ. τὰ σύκα, τέσσερες τὰ πεπόνια και οὕτω καθ' ἐξῆς. Στὰ Γιάννινα δὲ αὐτὸ τὸ τιμολόγιον, τῶν ὄχι ἐξ Αὐστραλίας βεβαίως φερομένων «γκόρτσων» αὐτῶν. Κυττάξατε τώρα στὴν Ἀθῆνα τί γίνεται: Πεπόνια 1,50-2 δραχ., καρπούζια 1,30-1,70 δραχ., σύκα (πρώτης) 3-4 δραχ.,

ἀχλάδια (κοντοποδαροῦσες) 2-3,50 δρχ. Ἐπειτα σοῦ λέει ὁ ἄλλος πὼς δὲν ζοῦμε στὸ Παρίσι. Ποιὸς τῇ χάρῃ μας! Τὸ κακό, βέβαια, δὲν προερχόταν ἀπὸ τοὺς μποσταντζήδες, τοὺς μανάβηδες καὶ τοὺς ἀγρότες πωλητὲς φρούτων. Τὶς τιμὲς τὶς ρύθμιζε ἡ συντεχνία τῶν ἐμπόρων, ἡ ὁποία, στὰ Γιάννινα τουλάχιστον, ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης καὶ ὕστερα, ἔδειξε ἀπληστία καὶ τάση εὐκόλου πλουτισμοῦ· κανόνιζε τὶς τιμὲς, ὅπως αὐτὴ ἤθελε καὶ ὄχι βάσει τῶν κάθε φορὰ δεδομένων, συμπαρασύροντας καὶ τὶς ἄλλες τάξεις στὸ παιγνίδι τῆς αἰσχροκέρδειας. Οἱ διατιμήσεις ποὺ κάθε φορὰ ἀνακοίνωνε ἡ ἀρμόδια ἐπιτροπὴ ἦταν ἀχρηστες καὶ φυσικὰ οἱ καταναλωτὲς διαμαρτύρονταν. Ἐγραφε ἓνας Γιαννιώτης σ' ἐφημερίδα, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς νέας ἀποκρυψῆς τοῦ λαδιοῦ: *Οἱ ἐκδίδοντες διατιμήσεις εἰδῶν πρέπει ἐν ἐκάστη περιπτώσει νὰ ἔχωσι καὶ τὰ μέσα ἐπιβολῆς τῆς διατιμήσεως, ὅταν αὕτη καταστρατηγεῖται ἢ, δι' ἀποκρύψεως εἰδους, ἐκβιάζεται ν' ἀναθεωρηθῇ.* Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸ λάδι ὑπῆρχε ἄφθονο, ἀλλὰ κρυμμένο στὶς ἀποθήκες. Μιὰ ἔρευνα τῆς ἀστυνομίας στὴν ὁδὸ 21ης Φεβρουαρίου, ἀποκάλυψε 2500 ὀκάδες λάδι, τὸ κατάσχεσε καὶ τὸ πούλησε μὲ τὴ διατίμηση. Οἱ κάτοχοί του καταδικάστηκαν σὲ ἐνάμιση μῆνα φυλάκιση ὁ καθένας (δυσὸ ἦταν) καὶ 2000 δρχ. πρόστιμο. Δυστυχῶς τέτοιες «ἀνακαλύψεις» τῆς ἀστυνομίας ἦταν ἐλάχιστες. Οὔτε οἱ διατιμήσεις, λοιπόν, οὔτε ἡ *Ἐνωσις καταναλωτῶν*, ποὺ ἀργοῦσε νὰ δραστηριοποιηθεῖ, λόγω ἑλλείψεως κεφαλαίων, κατάφεραν νὰ πλήξουν τὸ τράστ τῶν ἐμπόρων, τὸ ὁποῖο, ἀνεξέλεγκτο, ρύθμιζε τὶς τιμὲς, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τίποτα. Στὰ δικαστήρια ὁδηγοῦνταν, κάποιοι ἀσήμαντοι γαλατάδες, εἶχαν πωλήσει 5 δεκάρες ἀκριβότερο ἀπὸ τὴ διατίμηση τὸ γάλα. Θὰ ἐρχόταν κάποτε καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἐμπόρων νὰ καθήσουν στὸ σκαμνί, χωρὶς ὅμως σοβαρὰς κυρώσεις, εἶχαν ἀποκτήσει θέσεις-κλειδιὰ στὸν κρατικὸ μηχανισμό, ἐξάλλου τὰ περισσότερα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς διατιμήσεων ἦταν ἔμποροι· εἶχαν καὶ δημοσιολογικὸ ὄργανο ὑποστήριξης, τὸν *Κήρυκα*. Ἡ *Ἡπειρος* τοὺς πολεμοῦσε γιὰ τὴν ἀπληστία καὶ τὴν προκλητικότητά τους, δὲν ἔφερε ἀποτέλεσμα ὁ ἀγώνας τῆς, εἶχαν γεροὺς προστάτες. Τὴν προκλητικότητά τους ἀποκαλύπτει περιεχόμενο ἀνακοινωθέντος τοῦ *Ἐμπορικοῦ συλλόγου* τῶν ἀρχῶν Ἰουλίου, στὸ ὁποῖο γίνονταν συστάσεις εἰς τοὺς ἐμπόρους νὰ πωλοῦν ὅπως ἐννοοῦν αὐτοί, σύμφωνα μὲ τὰς σημερινὰ τιμὰς, χωρὶς νὰ πτοοῦνται πρὸ οὐδενός. —*Εἶναι πρόκλησις ἐναντίον τῶν καταναλωτῶν, φώναζε ἡ Ἡπειρος.* —*Ὁχι*, ἀπαντοῦσε ὁ *Κήρυξ*, ὑποστηρίζοντας τοὺς ἐμπόρους, *ἔχουν δίκιο, πρόσθετε, εἶναι θύματα ἐκβιαστῶν, ἔχοντα συστηματικὸν ἐπάγγελμα τὸν ἐκβιασμόν.* Τὸ νόημα τῶν γραφομένων του ἦταν ὅτι οἱ ἔμποροι ἀπειλοῦνταν ἀπὸ ἐκβιαστὲς νὰ κατεβάσουν τὶς τιμὲς. Ὁ *Ἐμπορικὸς σύλλογος*, ἀνταπαντοῦσε ὁ Χατζῆς, *ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ κατονομάσῃ τοὺς ἐκβιαστάς, ὅπως ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἐξηγήσῃ διατί πωλοῦνται τὰ ἐμπορεύματα στὰς ἰδίας τιμὰς, ποὺ εἶχαν καθορισθεῖ ὅταν ἡ λίρα εἶχε 400 δρχ. καὶ στὰς ἰδίας, ὅταν κατέβηκε στὶς 150 δρχ.* Ἄς σημειωθεῖ καὶ πάλι πὼς ἡ τιμὴ τῆς ἀγγλικῆς λίρας ἦταν ἐκείνη ποὺ καθόριζε, λόγω εἰσαγωγῶν, καὶ τὶς τιμὲς

τῶν ἐμπορευμάτων. Τὸ μόνο ἐλαφρυντικὸ γιὰ τοὺς ἐμπόρους ἦταν οἱ μεγάλες διακυμάνσεις τῆς λίρας, ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε, χάνοντας ἢ κερδίζοντας δεκάδες μονάδες, ὁ συντηρητισμὸς τῶν ἐμπόρων κι ὁ φόβος τους γιὰ τὴν ἀπώλεια κερδῶν, τοὺς ὀδηγοῦσε νὰ κρατοῦν τὶς τιμὲς σὲ ὑψηλὰ ἐπίπεδα, γιὰ νὰ εἶναι ἥσυχοι. Ὑπῆρχαν βέβαια καὶ ἔμποροι συνετοί, συναισθάνονταν τὴν ἀπόγνωση τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ, ἀπέναντι στὴν καθημερινὴ αὔξηση τοῦ τιμαριθμοῦ, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἀντιδρουσαν πουλώνοντας σὲ χαμηλότερες τιμές, παρασύρονταν ὅμως κι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ τράστ τῶν μεγαλεμπόρων, αὐτὸ ἔδινε τὸν τόνο τῆς ἀγορᾶς κι ὄχι οἱ μικρέμποροι.

Μεγάλο θόρυβο καὶ πολλὲς συζητήσεις προκάλεσε στὰ Γιάννινα ἡ ἴδρυση τοῦ Συλλόγου τῶν Ζηλωτῶν τοῦ Χριστοῦ. Τὶ ἦταν αὐτοὶ καὶ τί ἤθελαν τὸ ἀποκάλυπτε ἡ προειδοποίησίς τους, ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς ἐφημερίδες τῆς 5ης Ἰουλίου. Αὐριοὺν Κυριακὴν ὁ νεοῖδρυθεὶς «Σύλλογος τῶν Ζηλωτῶν τοῦ Χριστοῦ» ἐν Ἰωαννίνοις, ἀποτελούμενος ἀπὸ 36 μέλη πρὸς τὸ παρόν, θὰ κάμῃ τὴν πρώτην δημοσίαν ἐμφάνισίν του. Ἀνὰ 5 τὰ μέλη μὲ κατραμπογιάν. θὰ εὐρίσκωνται εἰς διάφορα σημεῖα τῆς πόλεως, ἵνα

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν «Ζηλωτῶν τοῦ Χριστοῦ», οἱ δεσποινίδες τῆς Γιαννιώτικης κοινωνίας ἔκαναν τὶς συγκεκριμένους τους, ἀψηφώντας τὶς ἀπειλὲς τῶν «Ζηλωτῶν». Στὴ φωτογραφία ἡ Κατίνα Χρηστίδου, Κλ. Καζαντζή καὶ Μ. Χριστίδου, σ' ἓνα πρωινὸ garden party.

στο φρουραρχεῖο.- Μὲ διαθήκη ποὺ ἀνοίχτηκε ἓνα χρόνον σχεδὸν μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ παλιὸς πολιτευτὴς καὶ βουλευτὴς Δημήτριος (Τακούλης) Κίγκος, ἄφηνε στὸ Ὁρφανοτροφεῖο Γεωργίου Σταύρου, στὸ διοικητικὸ συμβούλιον τοῦ ὁποίου μετεἶχε πολλὰ χρόνια, 50.000 δρχ.- Ὁ Στυλιανὸς Χαρισιάδης ἱδρύσε στὰ Γιάννινα ταπητουργεῖο, στὸ ὁποῖο κα-

βάψωσι κάθε ἡμίγυμνον γυναῖκα. Εἰδοποιούνται, ὅθεν, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ γυναικείου φύλου ἐν Ἰωαννίνοις, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐνδεδυμέναι σεμνῶς πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ δυσαρέστου βαψίματος. Τὴν προειδοποίησιν ὑπέγραψε ὁ πρόεδρος τοῦ συλλόγου Γ. Δημητρόπουλος. Δὲν ξέρω ἂν ἦταν γηγενὴς ἢ ἔμπνευσθ δημιουργίας τέτοιου συλλόγου ἢ μίμηση ἰδρυθέντων σ' ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τῶν ἐφημερίδων φαίνεται ὅτι ὁ τύπος τοὺς ξεφώνισε, ὁ Χατζῆς μάλιστα ἔγραψε ἓνα ὠραῖο χρονογράφημα μὲ τίτλον *Οἱ ζηλωταὶ τῆς ...σαρκός*, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλες ἐφημερίδες. Οἱ γυναῖκες ὅμως φοβήθηκαν τὸ βάψιμο κι ἀπέφευγαν τὶς προκλητικὲς ἐμφανίσεις.- Ἐπειδὴ πολλὰ στρατιωτικὰ εἶδη ἐξαφανίζονταν ἀπὸ τοὺς στρατῶνες καὶ τὶς ἀποθήκες, ὁ διοικητὴς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ Λεοναρδόπουλος ἀπαγόρευσε τὴν παραμονή, σὲ ἐνοικιασμένα δωμάτια, πολιτῶν στὴν πόλιν, καὶ τὴν ἐξαγωγή στρατιωτικῶν εἰδῶν ἀπὸ τοὺς στρατῶνες. Καλοῦνταν οἱ ἰδιῶτες, ποὺ εἶχαν στὴν κατοχὴ τους τέτοια εἶδη, νὰ τὰ παραδώσουν

τασκειάζονταν ωραιότατοι τάπητες, σωστά κομψοτεχνήματα. Τīs έπλεκαν πεπειραμένες τεχνίτριες γυναίκες προσφύγων. Ή παρουσία τών προσφύγων στά Γιάννινα, όπως και παντού, έδωσε νέα ώθηση στήν ανάπτυξη τής βιοτεχνίας και βιομηχανίας. - Ό Χρήστος Χρηστοβασίλης κυκλοφόρησε τήν πεζογραφική συλλογή του *Διηγήματα τής στάνης*. Ό Πελλερέν έγραψε για τὸ βιβλίο κολακευτικές κρίσεις. Οί κομματικοί ανταγωνισμοί θά φέρουν σέ λίγο καιρό τόν Χρηστοβασίλη και τόν Χατζή αντιμετώπους μέσα στο ίδιο στρατόπεδο, τὸ αντιβενιζελικό. - *Κοινωνικά*: Ή οίκογένεια τοῦ Μετὰτ μπέη Ντάκια, δέ γιόρταζε οὔτε δεχόταν επισκέψεις, *ἐπ' εὐκαιρία τών έορτῶν τοῦ Βαΐραμίου*. - Ένα έπεισόδιο στο στρατολογικό γραφεῖο έδωσε τροφή για επικριτικά σχόλια, τόσο στον τύπο, όσο και στά σπίτια και τὰ καφενεῖα. Ό *Κήρυξ* είχε γράψει τήν εἶδηση πὼς ὁ αντισυνταγματάρχης τής στρατολογίας Παπαβασιλείου έδειρε πολίτη στο γραφεῖο του. Ή εἶδηση δέν ήταν σωστή. Ό πολίτης ζητοῦσε ἀπὸ τὸ στρατολόγο νά τοῦ δώσει, παράνομα, καθαρό πιστοποιητικό για νά εξασφαλίσει διαβατήριο ἀπὸ τή νομαρχία, ὁ δεύτερος όμως ἀρνιόταν, γιατί ὁ πολίτης ήταν ἀνυπότακτος κι έπρεπε στο πιστοποιητικό ν' ἀναγραφεί ὅτι *ὑπέχει συνεπειάς ἀνυποταξίας*. Στήν ἀρνηση τοῦ στρατολόγου ὁ πολίτης ἄρχισε νά φωνάζει, νά διαμαρτύρεται έντονα και νά χτυπάει μάλιστα τὰ χέρια του στο τραπέζι, με ἀποτέλεσμα ὁ αντισυνταγματάρχης νά τόν βγάλει έξω ἀπὸ τὸ γραφεῖο του χωρίς νά τόν χτυπήσει. Αυτό στο κοινοπολιό μεταφράστηκε ὡς ξυλοδαρμός, ὁ *Κήρυξ* παρασύρθηκε κι έγραψε τήν ψεύτικη εἶδηση και ἡ *Ήπειρος* στηριζόμενη σ' αὐτόν, έπετέθηκε με δριμύτητα ἐναντίον τοῦ ὑποτιθέμενου δράστη, χωρίς ἀναφορά ὀνομάτων. Εὐκαιρία ἐξάλλου ζητοῦσε για νά κάνει σκληρή ἀντιπολίτευση. Όταν έγινε γνωστό πὼς στήν πραγματικότητα σημειώθηκε τὸ έπεισόδιο, ὁ Χατζής ζήτησε συγγνώμη ἀπὸ τόν αντισυνταγματάρχη, παρόλο πὺ δέν ἀνέφερε τὸ ὄνομά του στο σχόλιο. Πρέπει, όμως, νά σημειωθεί ὅτι δέν ήταν τελείως ἀδικαιολόγητο τὸ ξέσπασμα τοῦ Χατζή και δέν προερχόταν μόνον ἀπὸ ἀντιπολιτευτική διάθεση. Για νά συνιστᾶ στο σχετικό δημοσίευμα τήν *αὐτοδικία* στους Ήπειρώτες, πρέπει νά είχαν συμβεί περιστατικά ξυλοδαρμού σέ δημόσιες ὑπηρεσίες. Έξάλλου ὅσοι ὑπηρετοῦσαν στήν Ήπειρο ἀπὸ τήν Παλαιά Ελλάδα, θεωροῦσαν, ὡς ένα βαθμό, τοὺς Ήπειρώτες ὡς πολίτες β' κατηγορίας, ὅπως θά λέγαμε σήμερα...

Όταν ὁ Γιάγκος παρουσίασε τὸ Θεολόγο στον Πέτρο Κωστίδη οἱ δυὸ ἄντρες ἀντέδρασαν με τρόπο πὺ έδινε τήν ἐντύπωση πὼς γνωρίζονταν ἀπὸ καιρό και μάλιστα με σχέσεις στενῆς φιλίας. Δέν χρειάζονταν πολλὰ ὁ Πέτρος για νά καταλάβει τί ἄνθρωπο είχε ἀπέναντί του, έφτανε μόνο ν' ἀντίκρυζε τὸ βλέμμα του, ήταν σὰ νάνοιγε διάπλατα ἡ καρδιά τοῦ ἄλλου. Όταν ζοῦσε ὁ Βασίλης, δέ χρειαζόταν νά τόν ρωτήσει πὼς αἰσθανόταν με τὸ πόδι του, έπειτα και νά τόν ρωτοῦσε δέ θάπαιρνε ἀπάντηση, έφτανε μόνο νά τόν κοιτάξει στά μάτια, καταλάβαινε. Πολλές φορές δυσφοροῦσε για τīs διαισθητικές του ικανότητες, τοῦ ἐμφάνιζαν ὡμή τήν ἀλήθεια, και στήν περίπτωση τοῦ Βασίλη δέν ἤθελε νά τή μάθει, τοῦ σκότωνε τīs ἐλπίδες του. Ό Πέτρος, λοιπόν, πείστηκε ἀμέσως πὼς είχε ἀπέναντί του ένα σωστό, τίμιο και εἰλικρινῆ ἄνθρωπο, έτσι ὅπως ήταν κι ὁ Γιάγκος, θά τόν ἐπαιρνε στή δούλεψή του, σίγουρος πὼς δέ θά τόν πρόδινε ποτέ. Έσφιξε με θερμή τὸ χέρι τοῦ Θεολόγου, ὅ,τι ἀποφάσισε ὁ Γιάγκος, εἶναι και δική μου ἀπόφαση, εἶπε, έχω ἐμπιστοσύνη και στους δυὸ σας. Δέν θέλω λεπτομέρειες, θά τὰ πούμε τὸ μεσημέρι στο σπίτι μου, εἶσαι καλεσμένος τής οίκογένειας, θά σέ φέρει ὁ Γιάγκος.

Βγαίνοντας από τὸ μαγαζὶ τοῦ Πέτρου, λίγα μέτρα πιὸ πέρα, ὁ Θεολόγος ἔπεσε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Γιάγκου, μὲ λυγμοὺς ἀκατάσχετους. Οἱ διαβάτες ἔβλεπαν τὸ σύμπλεγμα τῶν δυὸ ἀνθρώπων, σταματοῦσαν γιὰ λίγο νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν περιέργειά τους, ὕστερα ἀνασήκωναν τοὺς ὤμους κι ἀπομακρύνονταν. Ὅταν κάποτε ὁ Θεολόγος ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ, ἔπιασε τὸ χέρι τοῦ Γιάγκου καὶ τὸ φίλησε. — *Μὰ τί κάνεις ἐκεῖ διαμαρτυρόταν αὐτός, ἀγάπη μούδωκαν, ἀγάπη ἔδωσα, εἶχα ὑποχρέωση ὡς ἄνθρωπος καὶ συμπατριώτης. Ἄς εἶναι καλὰ ὁ Πέτρος. — Δὲν πρόσφερες μόνο ἀγάπη Γιάγκο, μὲ ξανάφερες στὴ ζωὴ, ἀρχίζω καὶ νοιώθω πάλι τὸν κόσμο, δεύτερη γέννηση ἦταν ἡ σημερινή, πῶς θὰ ξεπληρώσουμε τὸ χρέος μας ἀπέναντι σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο;.. — Μὲ τὸ σεβασμό, τὴ φιλία καὶ τὴ δουλειά μας, τίποτα ἄλλο δὲ ζητάει ἀπὸ μᾶς...*

Μὲ τὸ Θεολόγο βοηθό, ὁ Γιάγκος ἔστησε ἓνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα μαγαζιά τῆς πόλης, ξεπερνοῦσε σὲ κίνηση καὶ τὸ κεντρικό. Μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ Πέτρου, ἀγόρασε κι ἓνα διπλάνο μαγαζὶ, τὸ ἐνσωμάτωσε στὸ ὑπάρχον, σχηματίστηκε τεράστιος χώρος, στήθηκαν ράφια, γέμισαν ἐμπορεύματα, ἔρχονταν κι ἀπὸ ἄλλες συνοικίες καὶ ψώνιζαν. Ἦταν τῆς ἀρχῆς, ὅπως κι ὁ Πέτρος, ἐν τῇ καταναλώσει τὸ κέρδος, κι αὐτὴ ἡ ἀντίληψη διαπότηζε τὴ φιλοσοφία καὶ τὶς ἀποφάσεις του, ἔτσι πουλοῦσε πολὺ φτηνότερα ἀπ' ὅλους, ἦταν ἀσυναγώνιστος. Ἡ μεγάλη ζήτηση τοῦ μαγαζιοῦ τὸν ὑποχρέωσε νὰ προσλάβει καὶ προσωπικό. Μὲ τὴν ἄδεια πάλι τοῦ Πέτρου - τίποτε δὲν ἔκανε ἂν δὲν τὸν ρωτοῦσε, κάποια μέρα βαρέθηκε ὁ Πέτρος, *ἂν ἄλλη φορὰ ζητήσεις τὴ γνώμη μου θὰ σοῦ πῶ νὰ κάνεις τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐστὶ ἐπιθυμεῖς* - πῆρε κορίτσια προσφύγων, οἱ οἰκογένειές τους τὸν εὐγνωμονοῦσαν. Κάθε Κυριακὴ μεσημέρι, αὐτὴ ἦταν ἡ ἐντολὴ τοῦ Πέτρου, ἔπαιρνε τὸ Θεολόγο παρέα κι ἔτρωγαν ὅλοι μαζί, στήνονταν ἓνα μεγάλο τραπέζι, ἡ οἰκογένεια Κωστίδη τοὺς ἐνοιώθε δικούς της, τὴν ἴδια αἰσθησι εἶχαν κι αὐτοί· τέτοια ἔμεινε ἡ σχέση τους, ὥσπου ἄρχισε ὁ θάνατος νὰ χτυπάει πάλι καὶ ν' ἀποσυνθέτει τὴν οἰκογένεια.

Πρὶν πᾶνε στὴν Καραβατιὰ γιὰ τὸ τραπέζι τῆς Κυριακῆς, ὁ Γιάγκος κι ὁ Θεολόγος, κατέβαιναν, μετὰ τὸν ἐκκλησιασμό, στὴ λίμνη, ἔκαναν τὸ γύρο της, συζητώντας κι ἀναπολώντας. Τὸ Γιάγκο τὸν τραβοῦσε τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, στὴ λίμνη ἔβλεπε σὰν σὲ μικρογραφία τὸν μεγάλο κόλπο τῆς Σμύρνης, τὶς πανέμορφες ἀκρογιαλιές της, μὲ τὰ εἰδυλιακὰ προάστια τοῦ Κορδελιοῦ, τοῦ Μπουρνόβα, καὶ τ' ἄλλα, τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, ἐκεῖ σεργιανοῦσε ἡ οἰκογένεια Κεῖβανίδη τ' ἀπογεύματα, τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτές, ὅταν ἦταν καλὸς ὁ καιρὸς. Τὶ ζωὴ, τὶ κίνηση, τὶ ὁμορφιές, τὶ κέντρα, τὶ ἐλληνισμός! Τώρα ὅλα αὐτὰ εἶχαν γίνει ἓνα μακρινὸ ὄνειρο, κι ἅς μὴν εἶχε ἀκόμα κλείσει χρόνος ἀπὸ τὴν καταστροφὴ. Ὁ Θεολόγος ἀναπολοῦσε -κι ἦταν τόσο νωπὲς οἱ μνῆμες!- τὴ ζωὴ στὴν πλούσια Μαινεμένη, παράδεισος ἦταν ὁ κάμπος της, ὅλα τὰ καλὰ ἔβρισκες στὴν παραγωγὴ της, ὁ ἐλληνισμὸς ἀκμαῖος ζοῦσε μὲ τὶς δικές του παραδόσεις καὶ περίμενε, ὅπως καὶ ἡ Σμύρνη, ἡ

Γκιαούρ Ισμίρ, την 'Ανάσταση. Μόνο πού αὐτὴ ἡ 'Ανάσταση, ὅταν ἦρθε, ἔσερνε πίσω της μαρτύρια, μικροὺς καὶ μεγάλους σταυροὺς, ἀφανισμό κι ὄλεθρο, σκηνές 'Αποκάλυψης. Ὅταν ξέφευγαν ἀπὸ τὶς ἀναπολήσεις οἱ δυὸ φίλοι καὶ γυρνοῦσαν στὴν πραγματικότητα, μὲ τὴν καταστροφή καὶ τὶς συνέπειές της, ἀνατρίχιαζαν... Ὅπως καὶ νάταν, αὐτὸς ὁ τόπος, τὰ Γιάννινα, εἶχε σταθεῖ, μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ Πέτρου, φιλόξενος. Σὰν τοὺς παλιούς 'Εβραίους ὅμως, πού ὅταν ἦταν αἰχμάλωτοι στὴ Βαβυλώνα, ἐπικαλοῦνταν τὴ θεία δίκη νὰ τοὺς στείλει τὰ μεγαλύτερα κακά, ἂν τυχὸν ξεχνοῦσαν τὴν 'Ιερουσαλήμ, ἔτσι, γιὰ τὸ Γιάγκο καὶ τὸ Θεολόγο, 'Ιερουσαλήμ ἦταν ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Μαινεμένη κι ὅλος ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ζωὴ πού χάθηκε...

Σ τὶς 24 'Ιουλίου 1923, στὴν αἴθουσα τελετῶν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λωζάννης, ὑπογραφόταν ἡ *Συνθήκη Εἰρήνης* μεταξὺ τῶν Συμμάχων (κατὰ τὸν α' παγκόσμιον πόλεμον) καὶ τῆς Τουρκίας. Ἀνάμεσα στοὺς *Συμμάχους* ἦταν καὶ ἡ 'Ελλάδα, πού ὑποχρεωνόταν νὰ ὑπογράψει τὴ *Συνθήκη*, ὅχι ὡς νικητρία τῆς Τουρκίας, μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες δυνάμεις ἀλλ' ὡς ἡττημένη ἀπὸ τὸν Κεμάλ, πού μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν «συμμάχων» ἐπέβαλε σὲ πολλὰ τοὺς δικούς του ὅρους. Τραγικὴ εἰρωνεΐα! Ὁ πολιτικὸς πού ὑπέγραψε τὴ *Συνθήκη τῶν Σεβρῶν*, ὁ Βενιζέλος, αὐτὸς πού μὲ τοὺς ὁραματισμούς του εἶχε δώσει σάρκα καὶ ὀστᾶ στὴ *Μεγάλῃ Ἰδέᾳ*, ὑπέγραφε καὶ τὴ *Συνθήκη τῆς Λωζάννης*, πού στάθηκε ὁ τάφος της. Δὲν γινόταν ἄλλοιῶς. Ἔσωσε ὅ,τι μπόρεσε νὰ σώσει -καὶ ἦταν πολλὰ- λειτούργησε ὡς διπλωμάτης, πού ἤξερε νὰ προσγειώνεται, ὅταν χρειαζόταν, ἔβαλε ὁ ἴδιος τὴν ταφόπετρα στοὺς ἐθνικοὺς πόθους γενεῶν 'Ελλήνων, ἦταν καὶ δικοὶ του πόθοι, εἶχαν γίνει κάποια χρόνια ἀπὸ ὄνειρο ζωὴ... Σ' ὅλες τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῆς 'Ελλάδας, ἔτσι καὶ στὰ Γιάννινα, ἐγιναν δοξολογίες γιὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς *Συνθήκης*, μαζὶ καὶ ἐπιμνημόσυνες δεήσεις γιὰ τοὺς πεσόντες στοὺς πολέμους, χοροστάτησε ὁ Γερμανός. Ποιὸ γεγονὸς γιορτάσαμε μὲ τὶς δοξολογίες; Ὅχι νίκες, αὐτὴ τὴν φορὰ, ὅχι θριάμβους, εὐχαριστοῦσαμε τὸ Θεὸ γιὰτὶ κατορθώσαμε ν' ἀποφύγουμε τὰ χειρότερα: νὰ σώσουμε τὴ Θράκη καὶ ἴσως καὶ τὴ Μακεδονία. Ὅμως ἡ πίκρα ἔμεινε στὶς καρδιές τῶν 'Ελλήνων, πίκρα γιὰτὶ οἱ *σύμμαχοι* ἐπέτρεψαν στὸν Κεμάλ νὰ ὑπαγορεύσει τὶς θελήσεις του. Αὐτὴ τὴν πίκρα ἐξέφραζε κι ὁ παλαίμαχος δικηγόρος καὶ δημοσιογράφος Νέστορ Γεωργίτης -ἔλειπε καιρὸ στὴν Ἀθήνα, ἦταν σοβαρὰ ἄρρωστος, μόλις εἶχε γυρίσει- δημοσιεύοντας στὴν *Ἡπειρο* ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο: *Εἰρήνη*, τὸ ὁποῖο ἡ λογοκρισία τὸ ἔκανε ἀγνώριστο. *Πρᾶγμα ἀνήκουστον* -ἔγραφε- *εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἱστορίας: οἱ ἡττημένοι ὑπαγορεύουν εἰς τοὺς νικητὰς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης*. Ἔτσι ἦταν, ὅπως τὰ ἔλεγε...

Ἡ ὑπογραφὴ τῆς *Συνθήκης Εἰρήνης*, ἔδωκε νέο ἔναυσμα στὴν ἐκλογολογία, πού εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ, ἀκόμα συνέβαλε στὴ ραγδαία ἄνοδο τῆς τιμῆς τῆς λίρας. Γιὰ τὸ τελευταῖο ὁ Χατζῆς ἔγραφε: *Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ἀνήκει εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἀφοῦ τοὺς προηγουμένους μῆνας, ἐπὶ τῇ*

ἀπλῇ ὑπονοίᾳ ὅτι θὰ ὑπεγράφετο ἡ «Συνθήκη», ἡ λίρα ὑπέστη πτώσιν 300 μονάδων, ἐνῶ τώρα εἶχε ἀνεβῆ στὰ ὕψη. Στὸ χῶρο τῆς ἐκλογικῆς κίνησης ἄρχισαν νὰ παίρνουν κάποια σχήματα τάσεις καὶ κατευθύνσεις σύντομα θὰ γίνονταν ὀριστικές, ἀν δὲν παρεμβαλόταν ἡ ἀντεπανάσταση τῶν Λεοναρδοπούλου-Γαργαλίδη ποὺ ἀνέτρεψε τὸ σκηνικὸ καὶ ματαίωσε τὶς ἐκλογές. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ κάθε παράταξη προσπαθοῦσε ν' ἀνασυγκροτηθεῖ, γιὰτὶ καὶ οἱ δυὸ ἐμφάνιζαν φαινόμενα διάσπασης. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ χαίρονταν γιὰ τὴ δημιουργία πολλῶν κινήσεων στοὺς κόλπους τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν, ὅτι οἱ ἴδιοι βρίσκονταν σὲ χειρότερη κατάσταση, κατατεμαχισμένοι σὲ ὁμάδες, μετὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ. Ὁ Χατζῆς εἶχε ταχθεῖ μὲ τὴν κίνηση Μεταξᾶ (κόμμα Ἐλευθεροφρόνων), πίστευε ὅτι ἦταν ἡ πολυπληθέστερη καὶ ἐκπροσωποῦσε γνησιότερα τὸν ἀντιβενιζελισμό. Ἄλλοι ἀντιβενιζελικοὶ πολιτευτὲς στὰ Γιάννινα δὲ συμφωνοῦσαν, σὲ λίγο ὁ Χατζῆς θὰ συγκρουόταν μαζί τους. Τὴ σύγχυση στὸ ἀντιβενιζελικὸ στρατόπεδο ἐπέτεινε ἡ δημοσίευση γράμματος τοῦ πολιτευτῆ Ἀθανασίου Μπότσαρη (Βότσαρη) στὸν *Κήρυκα*, ὅπου γινόταν λόγος γιὰ κινήσεις ἄλλες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ὑποστήριζε ὁ Χατζῆς, ἀν καὶ θεωροῦσε πολυπληθέστερη τὴν κίνηση Μεταξᾶ. Ὁ Μπότσαρης διαμαρτυρήθηκε, ὅχι γιὰ τὴ δημοσίευση τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ γιὰ τὴν παρακράτηση τοῦ γράμματός του, ἀπευθυνόμενου στὸ δικηγόρο Σ. Συρμακέση, ἐκ μέρους ταχυδρομικοῦ ὑπαλλήλου καὶ τὴν παράδοσή του σ' ἄλλον, ποὺ δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ παραλάβει τὴν ἐπιστολή. Ὁ Χατζῆς, ἐνοχλημένος γιὰ τὸ περιεχόμενό της, συνιστοῦσε στὸν Α. Μπότσαρη ν' ἀποκαλύψει ποιὸς ἀπὸ τοὺς φίλους του παρέδωσε τὴν ἐπιστολή του στὸν *Κήρυκα*, γιὰτὶ ἡ δήλωσή του ὅτι τὴν κράτησε ὁ ταχυδρόμος καὶ τὴν ἔδωσε σὲ ξένο παραλήπτη, ἦταν ἀστεία. Ἡ Ἑπειρος εὐχαριστοῦσε τὸν *Κήρυκα* γιὰ τὴν ἐκδόυλευση ποὺ τῆς πρόσφερε μὲ τὸ νὰ φέρει στὴ δημοσιότητα κινήσεις ποὺ ἡ ἴδια ἀγνοοῦσε καὶ ποτὲ δὲ φανταζόταν πῶς θὰ ὑπῆρχαν. Ἡ ἐπιστολή, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχε σταλεῖ πρὶν ἀπὸ μῆνες ἀπὸ τὸ Α. Μπότσαρη στὸν Σ. Συρμακέση, ἐπιστήμονα, μορφωμένον, κύριον, φίλον μας -σημείωνε ὁ Χατζῆς- ὅστις ἤρχετο εἰς τὰ γραφεῖα μας, μᾶς ἔσφιγγε τὰ χέρια, ἐξεφράζετο ἐνθουσιωδῶς διὰ τοὺς ἀγῶνας μας καὶ τὰ βαρυτάτας θυσίας μας, ἐν καιρῷ μαύρων ἡμερῶν καὶ διωγμῶν, ἀλλ' εἰργάζετο μόλα ταῦτα ὁ ἐρίφης λίαν φιλοτίμως πρὸς ἐκδοσιν καὶ νέας... ἐφημερίδος. Διότι ἡ ὑπάρχουσα ἀντιβενιζελικὴ δὲν τοῦ ἥρκει, φαίνεται, ἵνα διαχύση ὅλον τὸν πολιτικὸν πυριφλεγῆ ἐνθουσιασμόν τῆς ψυχῆς καὶ διανοίας του καὶ εἰς τοὺς Ἑπειρώτας ὁμόφρονας! (Δέκα πέντε χρόνια δημοσιογράφος καὶ πολιτικὸς ὁ Χατζῆς δὲν εἶχε μάθει ἀκόμα πῶς παίζονται -καὶ τότε καὶ τώρα- τὰ πολιτικὰ παιγνίδια). Ὁ Μπότσαρης, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολή, εἶχε γράψει στὸ Συρμακέση καὶ σ' ἄλλους ὁχτῶ φίλους του στὰ Γιάννινα -ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης- ὅτι ἦταν ἀνάγκη νὰ ὀργανώσουν πολιτικὸ κέντρο (ὅχι σύλλογο) ὁμοφρόνων καὶ ἔπρεπε, τὸ γρηγορότερο δυνατὸ, νὰ ἐκδώσουν τρισεβδομαδιαία ἐφημερίδα. Γιὰ ὅλα αὐτά, καὶ κυρίως γιὰ τὴν ἐκδοση τῆς

έφημερίδας, άπαιτοϋνταν δαπάνες, στis όποies όλοι έπρεπε να συνεισφέρουν, ό ίδιος έστελνε ως πρώτη δόση 3.000 δρχ. και ήταν έτοιμος να διπλασιάσει τó ποσό, αν διαπίστωνε προθυμία κι άλλων. *Πρέπει να γνωρίζετε - κατέληγε- ότι μόνον διά μιās νέας έφημερίδος θα διεξαχθῇ ό άγών.* Γίνεται φανερό, από την έπιστολή, πώς για τó δρόμο πού είχε πάρει ό Χατζής, με την ύποστήριξη τῆς κίνησης του Μεταξά, δέ συμφωνούσαν όλοι οι άντιβενιζελικοί τών Γιαννίνων κι εργάζονταν για την έκδοση νέας έφημερίδας πού θα τούς εκπροσωπούσε. Αυτό υποχρέωσε τó Χατζῆ να εκδηλωθῇ ενεργότερα, με καθημερινή άρθρογραφία και σχολιασμό, υπέρ του κόμματος τών Έλευθεροφρόνων, με σκοπό να δημιουργήσει ρεύμα υπέρ του Μεταξά, αλλά και με την πρόθεση να υποχρεώσει τούς άλλους όμόφρονές του να τοποθετηθούν.

Οί συζητήσεις και ή δημοσίευση ειδήσεων, σχετικῶν με τίς τοποθετήσεις πολιτευόμενων, του άντιβενιζελικού κυρίως χώρου, συνεχίστηκαν. Πολλά εξακολουθοϋσε ν' αποκαλύπτει ό Κῆρυξ, πίστευε ότι δημιουργεί σύγχυση και διάσπαση στους άντιβενιζελικούς. Δεδηλωμένοι Μεταξικοί στά Γιάννινα, κατά τὰ γραφόμενά του, ήταν ό συνταγματάρχης Χ. Χατζημιχάλης κι ό δικηγόρος Α. Βετσόπουλος. 'Η 'Ηπειρος δέν τὰ διέψευδε. Πραγματικά, έγραφε, ό Χατζημιχάλης ακολουθῇ τῇ σημαία τών Έλευθεροφρόνων. *Άξιον άπορίας είναι -πρόσθετε- διατί ό κ. Άθανάσιος Βότσαρης και οι μετ' αϋτου, καίτοι προεκλήθησαν με τó δημοσίευμα του «Κήρυκος», δέν προέβησαν εις οϋδεμίαν έμφανῆ δήλωσιν επί τῆς πολιτικῆς των κατευθύνσεως. Οί «Έλευθερόφρονες» Ίωαννίνων αναμένουν τοιαύτην δήλωσιν.* 'Η πίεση προς την πλευρά του 'Αθ. Μπότσαρη και τών όπαδών του συνεχίστηκε. *Θά ταχθώσιν υπό τὰς σημαίας τών «Έλευθεροφρόνων» ἢ όχι;* ρωτοϋσε ό Χατζής. *Άλλως ἄς πηγαίνουν να έγγραφούν εις τόν νεοπαγή σύλλογον τών όπλαρχηγών, διότι εις τὰς τάξεις του άντιβενιζελικού στρατοπέδου δέν έχουν οϋδεμίαν σχέσηιν.* (Οί όπλαρχηγοί είχαν συγκεντρωθῇ στο σπίτι του δικηγόρου Τζών Κώστα και συγκρότησαν σύλλογο βενιζελικῆς απόκλισης. Είχαν μάλιστα όρκιστεῖ ότι θα συνέχιζαν τόν άγώνα κλπ.). *Άν οι όπλαρχηγοί -έγραφε ό Χατζής- πού έμεῖς τούς ξέρουμε καλλίτερα από εκείνους πού τούς οργανώνουν, έφτιαχναν σύλλογο, για να ζητήσουν χωράφια να καλλιεργήσουν, όπως παλιά, θα συμφωνούσαμε με την όργάνωσή τους.* *Άλλά να κάμουν σωματεῖο και να όρκίζονται για συνέχιση του άγώνα, τῇ στιγμῇ πού ή Έλλάδα αποστρατεύεται, μοιάζει, τó ολιγότερο με άπρέπεια για τó ίδιο τó κράτος.*

Άπό τὰ μέσα Αϋγούστου ό Χατζής άρχισε άρθρογραφία υπέρ του Μεταξά. Τó περιεχόμενό της αποτελοϋσε περισσότερο συνθηματολογία, όχι παράθεση επιχειρημάτων. Ένα δείγμα: *‘Η αλήθεια θα έπιπλεύση - ‘Ο Χριστιανισμός θα κυριαρχήση - ‘Ο Μεταξάς θα κυβερνήση - Ίδου ό Νυμφίος έρχεται εν τῷ μέσω τῆς νυκτός...*

Ζυμώσεις σημειώνονταν και στους κόλπους του Φιλελευθέρου κόμματος στα Γιάννινα. Κι εδώ υπῆρχαν πολλές τάσεις, πού ξεκινούσαν από τίς δια-

φοροποιήσεις, που γίνονταν στην Ἀθήνα, στην ἡγεσία του. Μιά ἀπὸ τὶς τάσεις ἦταν αὐτὴ τῶν *Δημοκρατικῶν βενιζελικῶν*, ζητοῦσαν τὴν κατάργηση τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Ἡ πρώτη ἐμφάνισή τους στὰ Γιάννινα δὲ θεωρήθηκε πολὺ πετυχημένη. Τριάντα ἐννιά συγκεντρώθηκαν ὅλοι κι ὅλοι στὴν πρώτη σύσκεψη γιὰ τὴν ὁργάνωση κόμματος. Ἄς σημειωθεῖ πὼς οἱ δυὸ βενιζελικὲς ἐφημερίδες *Κῆρυξ* καὶ *Πρόοδος* ἔμειναν πιστὲς στὸ παραδοσιακὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ σχόλιο τῆς *Προόδου* τῆς 21-8-23: Τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων* παραμένει συμπαγὲς καὶ ἀδιαίρετον καὶ εἶναι στερωθὼς ἀποφασισμένον νὰ διατηρήσῃ τὴν αὐτοτέλειάν του, οὐχὶ ἐκ λόγων φιλοδοξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποτελεσματικωτέρας προασπίσεως τῶν συμφερόντων τῆς χώρας, κατὰ τῆς ὁποίας ἐνεδρεῦουν καὶ πάλιν οἱ ἀδιάλλακτοι τοῦ παλαιοκομματισμοῦ.

Δὲν ὑπάρχει παράταξη χωρὶς ἀδιαλλάκτους, παρατήρησε ὁ Πέτρος, ὅταν τὸ μεσημέρι τῆς μέρας ποὺ οἱ ἐφημερίδες εἶχαν ἀφιερώσει τὶς στήλες τους σὲ ἀποκαλύψεις γύρω ἀπὸ τὴ διάσπαση τῶν κομμάτων, κάθισαν στὸ τραπέζι οἱ δυὸ οἰκογένειες. —Δὲν ἦσουν ἐδῶ *Γιάγκο*, πρόσθεσε, ὅταν ὁ *Χατζῆς*, ἄλλαζε σκληρὲς κουβέντες μὲ τοὺς ἀντιπάλους του, τάβαζε μὲ τοὺς «ἀδιαλλάκτους» τῶν *Φιλελευθέρων*; τώρα ὁ *Πανούσης* κατηγορεῖ τοὺς «ἀδιαλλάκτους» τῶν ἀντιβενιζελικῶν. Δὲ θὰ πάρει τέλος αὐτὴ ἡ φαγωμάρα. Ἡ εἰρωνεία εἶναι πὼς κι οἱ δυὸ παρατάξεις ἐπαγγέλλονται τὴν εἰρήνη, τὴν ἀγάπη, τὴ συμφιλίωση καὶ κανένας δὲν γίνεται πιστευτὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο, ὅπισθόβουλες σκέψεις, λένε, κρύβουν στίς διακηρύξεις τους. Τὶ γνώμη ἔχεις γιὰ ὅλα αὐτά; Ἄργησε ν' ἀπαντήσῃ ὁ *Γιάγκος*, ἔδειχνε πὼς σκεπτόταν, ἔψαχνε νὰ βρεῖ τὰ λόγια γιὰ νὰ δώσει ἀπόκριση. —Δὲ θέλω νὰ κάνω κρίσεις, ἀπάντησε, ὅταν ξαναφέρνω στὸ νοῦ μου τὶς ἀντιδικίες τῶν κομμάτων, εἶχαμε καὶ στὴ *Σμύρνη* τὶς προεκτάσεις τους, ψιλώνει ὁ νοῦς μου, αὐτὲς μᾶς ὁδήγησαν στὴν καταστροφή, μᾶς ξεριζώσαν ἀπὸ τὸν τόπο μας. Καὶ οἱ δικοὶ μας ἐδῶ στὰ Γιάννινα, κι ἄλλοῦ πιστεύω, ζοῦν ἀκόμα μὲ τὴν προσδοκία τῆς ἐπιστροφῆς. Στὸ ἴδιο φύλλο τῆς «*Προόδου*», δὲ θὰ τὸ πρόσεξες, ἡ ἐπιτροπὴ τῶν προσφύγων, ποὺ τῆς ἀναθέσαμε νὰ δημοσιεύσῃ ἓνα εὐχαριστήριον πρὸς τοὺς *Γιαννιωτὲς*, πρόσθεσε στὸ τέλος καὶ μιὰ παράγραφο, πρέπει νὰ τὴν ἀκούσεις. Πῆρε τὴν ἐφημερίδα στὰ χέρια του κι ἄρχισε νὰ διαβάξῃ: ...Πεῖρα δέκα μηνῶν πείθει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ποθητὴν τῆς παλλινοστήσεως ἡμέραν, τὴν ὁποίαν μετὰ πεποιθήσεως ἀναμένομεν ἐν προσεχεῖ ἢ ἀπωτέρω μέλλοντι, οἱ πρόσφυγες ἔχουν νὰ συναποκομίσωσι ὡς πολυτιμότεον κειμήλιον τὰς ἀρίστας τῶν ἐντυπώσεων (ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν *Γιαννίνων* καὶ τοὺς κατοίκους τῆς). Στὴ συνέλευση ποὺ ἐγίνε, ἐγὼ δὲ συμφώνησα μὲ τὴν τελευταία παράγραφο. Καλλιεργοῦμε στὸν προσφυγικὸ κόσμον ἐλπίδες, ποὺ ποτὲ δὲ θὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἡ «*Συνθήκη τῆς Λωζάννης*» ἔσβησε ὅλα τὰ ὄνειρα. Ἐπειτα ποῦ νὰ γυρίσουμε *Πέτρο*; Ἡ *Σμύρνη*, ἡ δική μας, ἡ ἐλληνική, ἐγίνε στάχτη, θὰ μᾶς βοηθήσουν οἱ *Τούρκοι* νὰ τὴν ξαναφτιάσουμε; Πρέπει

νά είναι ἀφελείς, ὅσοι τὸ πιστεύουν. Τίς εὐχαριστίες μας πρὸς τὸ γιαννιώτικο λαό, γιὰ τὰ φιλόξενα αἰσθήματά του, γιὰ τίς φιλόφρονες ἐκδηλώσεις του, γιὰ τὴν εὐγένειά του, ἔπρεπε νὰ τίς ἐκφράσουμε, ὅχι ὁμῶς νὰ καλλιερ-γοῦμε καὶ ψευδαισθήσεις γιὰ ἐπιστροφή... — Ποιοὶ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐπι-τροπὴ πού τὸ συνέταξε; ρώτησε ὁ Πέτρος. — Ἐντιμοὶ ἄνθρωποι εἶναι ὅλοι τους, ὁ Α. Γρηγοριάδης, ὁ Ι. Ἐλευθεριάδης, ὁ Π. Λαζαρίδης, καλοί, ἀλλὰ λί-γο ἀπροσγείωτοι, ὥς εἶναι. Ἴσως νὰ χρειάζεται καὶ λίγα ὄνειρα ἢ σκληρὴ ζωὴ τῶν συμπατριωτῶν μου, δὲν εἶχαν ὅλοι τους τὴν καλὴ τύχη πού ἄγγιξε τὴν οἰκογένειά μου, ἐσένα Πέτρο, ἄφησέ με ν' ἀνοίξω γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν καρδιά μου... Ὁ Πέτρος ἀπλῶσε τὰ χέρια του καὶ κράτησε σφιχτὰ τὰ χέ-ρια τοῦ Γιάγκου, ἡ συγκίνηση ἔγινε αἰσθητὴ στὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν, μό-νο ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα ἔδειχναν νὰ μὴν παρακολουθοῦν τὰ λόγια τῶν με-γάλων, μιλοῦσαν ψιθυριστὰ μεταξύ τους, οἱ ἄλλοι δὲν τοὺς ἐνόχλησαν.

Ὁ Νίκος εἶχε ἀργήσει φέτος νὰ γυρίσει στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὸν κράτησαν ἐκεῖ ὑποχρεώσεις πού εἶχαν σχέση μὲ τὴ συνέχιση τῶν σπουδῶν του, τελείωνε τὸ τρίτο ἔτος τῆς σχολῆς, τοῦ χρόνου ἥλπιζε νὰ πάρει τὸ πτυχίον του ἦταν καὶ κάποιοι Ἀθηναῖοι φίλοι πού, δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἀπο-χωριστοῦν, ἔφτασε στὰ Γιάννινα στὰ μέσα τοῦ καλοκαιριοῦ. Ἡ Φιλίτσα, καθὼς ὁ Νίκος ἀργοῦσε νὰ γυρίσει, δὲ μποροῦσε νὰ κρύψει τὸν ἐκνευρισμό της, πολλὰ στριφογύριζαν στὸ κοριτσιίστικο μυαλὸ τῆς ἐρωτευμένης Σμυρνοιοπούλας. Ἡ μητέρα της, ἡ Φωτεινὴ, καταλάβαινε τὴν τρικυμία πού εἶχε ξεσπάσει στὴν καρδιά τῆς κόρης της, δὲν ἔκανε καμμιά προσπάθεια νὰ τῆς συμπαρασταθεῖ, θὰ τὴν ἄφηνε ν' ἀντιμετωπίσει μόνη της τὴν κατάστασιν ἡ Φιλίτσα νόμιζε πὼς εἶχε χαθεῖ τὸ σύμπαν, μιὰ ἀσήμαντη ἀναποδιά ἦταν, ἔπρεπε νὰ συνηθίσει στίς δοκιμασίες. Ὃταν ὁ Νίκος γύρισε ὅλα ξεχάστηκαν, ὁ ἥλιος ἔλαμψε, τοὺς τσουρούφλισε μάλιστα σὲ κάποιους μεσημεριάτικους περὶπατους, καλοκαίρι ἦταν, ἡ ζέστη εἶχε ἀνέβει πολὺ. Δὲν ἄφησαν γωνιά τῆς παραλίας καὶ τῶν γύρω λόφων ἀνεξερεῦνητη, ἀνακάλυπταν κρυψῶνες ἀθέατους στοὺς ἄλλους, ἀπομονώνονταν κι ἄρχιζαν τίς ἀτέλειωτες συζητή-σεις τῶν ἐρωτευμένων... Τὶ ἔλεγαν; Ὃλα καὶ τίποτα. Κι ὅταν σταματοῦσαν νὰ πλέκουν ὄνειρα κι ἐλπίδες, κάτω ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο τερέτισμα τῶν τζιτζι-κιῶν, ὅταν ὁ ἥλιος ἀνέβαινε μεσοῦρανα, ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ καταφύγια τους, κι ἔπαιρναν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν τὴν ἄλλη μέρα, ν' ἀρχίσουν τίς ἀτέλειωτες κουβέντες, νὰ ποῦν τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Ὡς αὐτοῦ σταματοῦσαν οἱ διαχύσεις, κάπου-κάπου κι ἓνα ντροπαλὸ φιλί, σὰ χάδι τῶν χειλιῶν περισσότερο παρὰ σὰν ἐκδήλωση ἐρωτικῆς πείνας, εἶχαν ὀρκιστεῖ πὼς οἱ σχέσεις τους θὰ ὀλοκληρώνονταν μὲ τὸ γάμο, σέβονταν τὸν ἑαυτὸ τους, κρατοῦσαν τίς αὐτοδεσμεύσεις τους. Ὃταν γυρνοῦσαν σπίτι οἱ ἄλλοι δὲν τοὺς ρωτοῦσαν τίποτα, ποῦ ἦταν, τί ἔκαναν, ἤξεραν τί γινόταν, δὲν αἰσθάνονταν τὴν ἀνάγκη νὰ μάθουν λεπτομέρειες, παρόλο πού κάποτε ἓνα ἑλαφρὸ σύννεφο σκίαζε τὸ πρόσωπό τους.

Στις 19 τοῦ Αὐγούστου, ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα οἱ δυὸ οἰκογένειες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου -πῆραν καὶ τὸ Θεολόγο μαζί τους- πῆγαν ἐκδρομὴ στὴ *Ντραμπάτοβα*. Γιόρταζε τὸ νησὶ τῇ *Μεταμόρφωσῃ τοῦ Σωτῆρος* (6 Αὐγούστου), ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθοῦσε ἀκόμα τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο, ἡ ἀλλαγὴ θὰ γινόταν τὸ Μάρτιο τοῦ 1924. Κόσμος πολὺς καὶ στὸ νησὶ καὶ στὴ *Ντραμπάτοβα*, τὸ νερό της ἄφθονο καὶ ὑγιεινὸ, γλύτωνε τοὺς Γιαννιωτὲς ἀπὸ πολλὰς ἀρρώστειες, χάθηκε τελείως μετὰ τὸν πόλεμο, ἄγνωστο γιατί. Ὁ Πέτρος νοίκιασε μιὰ βάρκα γιὰ ὅλη τὴ νύχτα, τὴ γέμισαν μὲ τὰ ἀπαραίτητα φαγοποτικά ἐφόδια, ἔτσι ἔγραφε ὁ χρονικογράφος γιὰ ὅλα τὰ καῖκια ποὺ ἄραζαν στὴν *Ντραμπάτοβα*, τράβηξαν πρῶτα γιὰ τὸ νησὶ ν' ἀνάψουν τὴ λαμπάδα τους, κι ὕστερα πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸ *Καλὸ νερό*. Ἡ τοποθεσία ἦταν περικυκλωμένη ἀπὸ τὰ καῖκια τῶν Γιαννιωτῶν, οἱ περισσότεροι δὲν ἐβγαίνουν ἀπὸ τίς βάρκες, παρακολουθοῦσαν ἀπὸ ἐκεῖ τὸ τρικούβεργο γλέντι ποὺ στήθηκε στὴν πηγὴ, τὰ λαϊκὰ ὄργανα, σὲ κομπανίες, κρατοῦσαν τὸ κέφι ἀδιάπτωτο, ἂν καὶ συνετέλουν περισσότερον παντός ἄλλου εἰς τὸ πατιρντί καὶ τὴν ἀντράλα, κατὰ τίς ἐφημερίδες. Ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα μετεῖχαν μὲ τὰ νιάτα τους σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις. Γιὰ τὴ Φιλίτσα ὅλα αὐτὰ ἦταν πρωτόγνωρα, τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς της, διέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ γλέντια τῆς Σμύρνης, τὸ κορίτσι βίωνε καὶ τὴν τελευταία τους λεπτομέρεια, σὲ λίγο ὅλα αὐτά, θὰ συνυφαίνονταν μὲ τὴ ζωὴ της, θὰ γινόταν ἡ μοῖρα της. Γύρισαν στὰ Γιάννινα τίς πρωῒνὲς ὥρες, χρειάζονταν λίγη ξεκούραση, τοὺς ἄντρες περίμεναν τὰ μαγαζιά, τίς γυναῖκες ἡ λάτρα τοῦ σπιτιοῦ.

Ἀπὸ τίς ἀρχὲς Αὐγούστου, ἡ Παρισινὴ ἐφημερίδα *Ματέν*, ἄρχισε τὴ δημοσίευση ἀποκαλυπτικῶν στοιχείων -ἀπὸ τοὺς βενιζελικοὺς ἀμφισβητήθηκε ἡ ἀξιοπιστία τους- σχετικῶν μὲ τὴ στάση τῶν Μεγάλων ἀπέναντι στὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία καὶ τὴν καταστροφὴ. Τὰ στοιχεῖα ἦταν πράγματι ἐντυπωσιακά, καὶ ἔφεραν σὲ φῶς τὸ διπλὸ παιγνίδι τοῦ ἀγγλοῦ πρωθυπουργοῦ Λόυδ Τζώρτζ, τὸν ὁποῖο, ὥς τότε, οἱ ἀντιβενιζελικοὶ θεωροῦσαν ὡς τὸ μόνον πολιτικὸ ποὺ ὑπεράσπιζε τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδας. Οἱ ἀποκαλύψεις προκάλεσαν σὸκ στὸν ἀντιβενιζελικὸ κόσμον, ὅπως γινόταν ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία τῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τῆς παράταξης -καὶ φυσικὰ καὶ τῆς *Ἡπείρου*, ποὺ ἀναδημοσίευσε τὰ κείμενα τῆς *Ματέν*-, τὰ ὁποῖα ἐξαπέλυσαν σφοδρότατη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Λόυδ Τζώρτζ, γιὰ τὴν, κατὰ βάθος, ἀνθελληνικὴ στάση του. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τῆς *Ματέν*, ἀναφέρονταν καὶ στὸ *Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα* τὸ ὁποῖο, κατὰ τίς διακηρύξεις τοῦ Βενιζέλου, ἐμφανίζόταν ὅτι εἶχε λυθεῖ μὲ τὴ συμφωνία Βενιζέλου-Τιτόνι. Διπλωματικὴ ἐπιτυχία, τὴν εἶχε χαρακτηρίσει ὁ Βενιζέλος, *σαπουνόφρουσκα* ἦταν, ὑποστήριζε ἡ *Ματέν*, καὶ παρέθετε τίς ἀποδείξεις της.

Ἡ συμφωνία, ἔλεγε, ποὺ εἶχε ὑπογραφεῖ στὸ Παρίσι στίς 29-7-1919 καὶ θεωρήθηκε μυστικὴ, περιεῖχε ὅρους ποὺ ἔδειχναν ὅτι ἦταν εὐνοϊκοὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἰταλία ἀναλάβαινε τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑποστηρίξει τὴν Ἑλλάδα

στις αξιώσεις της για τὴ Θράκη (ἄρθρο 1), για τὴν προσάρτηση τῆς Βορείου Ἡπείρου (ἄρθρο 2) καὶ για τὴ Μικρὰ Ἀσία (ἄρθρο 3 καὶ 4). Τέλος ἡ Ἰταλία παραχωροῦσε στὴν Ἑλλάδα τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ συμφωνία, ἂν καὶ μυστική, διατυμπανίστηκε ὡς ἡ περιφανέστερη διπλωματικὴ ἐπιτυχία τοῦ Βενιζέλου. Καὶ θὰ ἦταν, φυσικά, ἂν δὲν τελοῦσε ὑπὸ αἵρεση, ἐξ αἰτίας μιᾶς λεπτομέρειας ποὺ δὲν ἐγινε τότε γνωστὴ. Ἦταν τὸ ἄρθρο 7 τῆς συμφωνίας, ποὺ διαλάμβανε τὰ ἑξῆς: *Ἐν ἡ περιπτώσει ἡ Ἰταλία δὲν λάβη ἱκανοποίησιν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς βλέψεις αὐτῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, θὰ ἀναλάβῃ πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως ἐν σχέσει πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς συμφωνίας αὐτῆς.* Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐταῖροι τῆς Entente ἦταν ἀδύνατο νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς παράλογες αξιώσεις τῆς Ἰταλίας στὴ Μ. Ἀσία, ὅστερα ἀπὸ 7 μῆνες ὁ Σφόρτσα ἔστειλε στὸ Βενιζέλο ἔγγραφο, μὲ τὸ ὁποῖο κατήγγειλε τὴ συμφωνία, ποὺ βέβαια εἶχε ὑπογραφεῖ ὄχι γιὰ νὰ ὑποστηριχτοῦν τὰ ἑλληνικὰ δίκαια, ἀλλὰ τὰ ἰταλικά. Ἡ εἰρωνεία ἦταν ὅτι στὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου τοῦ ὁ Σφόρτσα σημείωνε: *Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συμφωνία ὑπεγράφη ὅπως παραμείνῃ μυστικὴ καὶ θὰ παραμείνῃ.* Ποιὰ συμφωνία; Αὐτὴ ποὺ ἔπαψε νὰ ἰσχύει γιὰ τὴν Ἰταλία; Τὸ περίεργον εἶναι πῶς πείστηκε ὁ Βενιζέλος, ἔμπειρος διπλωμάτης, ὅτι οἱ Ἴταλοι θάκαναν τόσες παραχωρήσεις στὴν Ἑλλάδα, ἀνατρέποντας τοὺς ὡς τότε προσανατολισμούς τους.

Κατὰ διαστήματα ὁ Χατζῆς, μὴ μπορώντας νὰ παρακάμψῃ τὸ σκόπελο τῆς λογοκρισίας, χρησιμοποιοῦσε καὶ ὀλίγον «*Ριζοσπάστη*», ἡ ἀρθρογραφία του ἐξυπηρετοῦσε τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξη, γιατί κατένειμε τὶς εὐθύνες γιὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ στὰ δυὸ κόμματα. Ἐγραφε, στίς ἀρχὲς Αὐγούστου, ὁ *Ριζοσπάστης*: *Ὁ βενιζελισμός, ὁ ἀνήθικος, ὁ ἐγκληματίας, ὁ πεπωρωμένος, ὁ χυδαῖος, ὁ ἐξ ἴσου ὑπεύθυνος διὰ τὰς συμφορὰς τῆς χώρας, ὁ κατ' οὐσίαν παλαίοκομικός, προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ μὲ τὶς δημοσιογραφικὰς καραμουζες τοῦ ὅτι ἡ πολιτικὴ μάχη θὰ δοθῇ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ παλαιοκομματισμοῦ. Δηλαδή, τίποτε περισσότερον, τίποτε ὀλιγώτερον, ὁ βενιζελισμός περνᾷ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν γιὰ μανδρίνους. Διότι ἀλλοιῶτικα δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἐπιμονὴ του νὰ περιορίσῃ τὴν ἐκλογικὴν πάλιν μεταξὺ τῶν δύο φαυλοκρατικῶν προσωπικῶν μερίδων, αἱ ὁποῖαι, ὄχι μόνον ἐγκλημάτισαν, ἀλλὰ καὶ ἐκακούργησαν μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν μέχρι τοῦδε. Πληροφοροῦμεν τὸν ἀδιόρθωτον βενιζελισμόν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα ποὺ μὲ ἐπίσημα ἔγγραφα θ' ἀποκαλύψωμεν τί ἐσκέπτετο γιὰ τὸν νομὸν Φλωρίνης, ποῖαν πολιτικὴν ἠκολούθησεν ἀπέναντι τοῦ ζητήματος τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, ποῖα εἶναι ἡ ἐνοχὴ του εἰς τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν καὶ ποίους δεσμούς ἔχει μὲ ὅλα τὰ ἀντιδραστικὰ κόμματα τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ ἀναδημοσίευση ἀρθρῶν τοῦ *Ριζοσπάστη* ἐξυπηρετοῦσε τὴν Ἡπειροκὶ ἀπὸ ἄλλη πλευρά, πέραν ἐκείνης ποὺ κατένειμε ἴσες εὐθύνες καὶ στίς δυὸ παρατάξεις γιὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ. Ἀποδεσμευμένος ὁ Χατζῆς ἀπὸ τὴν παλιὰ ἡγεσία τῶν ἀντιβενιζελικῶν -τοὺς εἶχε ἀποκηρύξει καὶ εἶχαν ἤδη οἱ περισσότεροι ἐκτελεστεῖ- ἀγωνιζόταν νὰ*

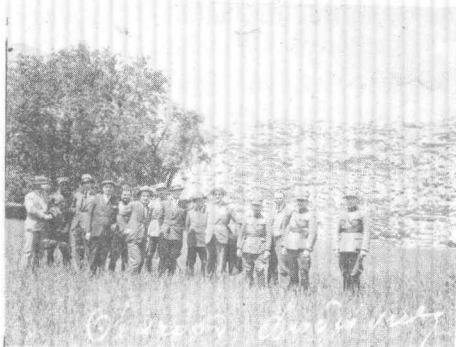
ἐπιβάλλει τὸ Μεταξᾶ ὡς τὸ μόνο ἄξιο ἀντιβενιζελικό ἡγέτη, καὶ ἡ ἀρθρογραφία τοῦ *Ριζοσπάστη* τὸν βοηθοῦσε πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Φυσικά ὁ *Ριζοσπάστης*, καταφερόμενος μὲ τόση σφοδρότητα κατὰ τοῦ βενιζελισμοῦ, ἀπέβλεπε κατὰ βάση νὰ τοῦ ἀποσπάσει μεγάλο μέρος τῆς ἐκλογικῆς πελατείας του ποὺ ἦταν οἱ πρόσφυγες... Πόσα ἀποκαλύπτονται σ' ἓνα σχόλιο ἐφημερίδας, ὅταν ἐξετάζονται ὅλοι οἱ παράγοντες ποὺ συνθέτουν τὸ περιεχόμενό του!

Ἡ ὑπογραφή τῆς *Συνθήκης Εἰρήνης* στὴ Λωζάννη, εἶχε δημιουργήσει νέα δεδομένα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Ἀρχισε ἡ ἀποστράτευση τῶν ἐφέδρων, γύριζαν πιά στὰ σπίτια τους. Τὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν διέταξε τὴν ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου 1013 *περὶ ἐκτοπίσεως οἰκογενειῶν λιποτακτῶν καὶ ἀνυποτάκτων* καὶ ἡ Γενικὴ διοίκηση Ἡπείρου ἀνακάλεσε ὅλες τὶς ἐκδοθεῖσες ὡς τότε ἀποφάσεις καὶ διέταξε τὴν ἐπάνοδο, στοὺς τόπους καταγωγῆς, τῶν 13 ἀτόμων ποὺ εἶχαν ἐκτοπιστεῖ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τοὺς Χουλιαράδες.

Στις 6 Αὐγούστου, *μετέβη πρὸς συνάντησιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς διαχαράξεως τῶν Ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων εἰς Μέρτζιανην ὁ ἀντισυνταγματάρχης κ. Δημ. Βότσαρης*. Σύντομη ἡ εἵδηση, ἀλλὰ ἐκρυβε πολλὰ. Πρῶτα τὸ ὅτι ἡ Β. Ἡπειρος εἶχε χαθεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, οἱ Μεγάλοι τὴν παραχωροῦσαν στὴν Ἀλβανία καὶ ἡ *Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις*, ποὺ παρακολουθοῦσε τὴν ἐφαρμογὴ τῆς *Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν*, ἀποφάσισε τὴν χάραξη τῶν συνόρων μὲ τὴν Ἀλβανία, ἀπὸ ἐπιτροπὴ στὴν ὁποία μετεῖχαν ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, καὶ τῶν ἐνδιαφερόμενων χωρῶν Ἑλλάδας, Σερβίας καὶ Ἀλβανίας. Τρεῖς ἐβδομάδες ἀργότερα, στίς 27 Αὐγούστου, ἄγνωστοι δολοφονοῦσαν τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας στρατηγὸ Tellini, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς του κοντὰ στὴν Κακαβιά καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἔσπευσαν νὰ κατηγορήσουν, χωρὶς ἀποδείξεις, ὡς ὑποκινητὴ τῆς δολοφονίας τὸν ἀντισυνταγματάρχη Δ. Μπότσαρη. Τὴν ταπείνωση ποὺ δέχτηκε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ δολοφονία αὐτὴ θὰ ἐκθέσουμε στὴ συνέχεια.

Αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα ποὺ ἐγινε στίς 29 Ἰουλίου στὴ γέφυρα Κόνιτσας, μὲ θύματα δυὸ νεκροὺς καὶ πολλοὺς τραυματίες, ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν τύπο νὰ σημειώσῃ ὅτι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀτυχημάτων ὀφείλονταν σὲ τρεῖς παράγοντες: στὸ ὀδικὸ δίκτυο, στοὺς ἄδαεῖς σωφὲρ καὶ στὰ ξεχαρβαλωμένα αὐτοκίνητα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τοῦ δυστυχήματος ἦταν ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ αὐτοκινήτου ὀπλαρχηγὸς Γεώργιος Κάτσιος (ὁ γνωστὸς κατὰ τὴν προαπελευθερωτικὴ περίοδο ὡς καπετὰν Φορτοῦνας, τίμιος ἀγωνιστής, θαρραλέος ὀπλαρχηγός, ἀγαπητός σ' ὅλους. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912 χτύπησε μὲ τὸ σῶμα του στὴν Κρετσούνιστα ἐφοδιοπομπὴ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἑσάτ πασᾶ, ἐνέργεια ποὺ ἐπέδρασε δυσμενῶς στὸ ἠθικὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ). Ἀπὸ τὰ τέλη Ἰουλίου ἡ Ἡπειρος ἐγινε μετοχικὴ ἐταιρεία μὲ τίτλο: *Μετοχικὴ ἐταιρεία ἐφημερίς «Ἡπειρος» Γ.Δ. Χατζῆς καὶ Σια*. Ὡς πρῶτο μετοχικὸ κεφάλαιο καταβλήθηκε τὸ ποσὸ τῶν 100.000 δρχ. Ὁ Χατζῆς θεωροῦσε τὸ γεγονός ὡς ἀπαρχὴ νέας ἐξόρμησης τῆς ἐφημερίδας του. - Στις ἐκλογὰς γιὰ ἀνάδειξη διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς *Λέσχης δημοσίων ὑπαλλήλων Ἰωαννίνων*, πρόεδρος ἀναδείχτηκε ὁ διευθυντής τῆς *Γαλακτομικῆς σχολῆς* καὶ τοῦ *Γεωργικοῦ σταθμοῦ Ἰωαννίνων* Νικόλαος Ζυγούρης. - Ἡ χρῆση τοῦ Δημοτικοῦ ἀπολυμαντηρίου

(πρώην Ἀμερικανικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ) θὰ ἐπιτρεπόταν καὶ στοὺς μὴ πρόσφυγες κατοίκους τῆς πόλης, μὲ καταβολὴ ποσοῦ 3 δρχ. τὸ ἄτομο.- Μέσα στὴ σύγχυση ποὺ ἐπικρατοῦσε (πολιτική, οἰκονομική, ραγδαίας αὐξήσης τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κλπ.) δὲν ἦταν δυνατό νὰ μὴν κάνει τὴν ἐμφάνισή του κι ἓνα θαῦμα. Στὶς 7 Αὐγούστου κυκλοφόρησε σ' ὅλα τὰ Γιάννινα ἡ εἰδήση -δημοσιεύτηκε στὸν *Κήρυκα* τὴν

Ἐπίσκεψη στὰ ερείπια τῆς Δωδώνης στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '20. Μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν διακρίνονται: ὁ Γενικὸς Γραμματέας τῆς Γ.Δ.Η. Θεοδωράκης (πατέρας τοῦ Μίκη Θεοδωράκη), ὁ δημομηχανικὸς Μελιγγάνος, ὁ Τάκης Χατζής, ὁ Χρῆστος Σούλης καὶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης.

δὲν πρόκειται περὶ ἀγυρτείας, τότε ἀφεύκτως ἡ εἰκὼν, μὴ στηριζομένη καλῶς ἐπεσεν ἐκ τῆς θέσεώς της. — Ἀλλὰ τεθεῖσα ἐπὶ τῆς θέσεώς της ἐκινήθη καὶ πάλιν. σεβασμῶτατε. Ἔτσι λέγει κι ὁ παπᾶς ποὺ πῆγε νὰ κάμῃ ἀγιασμόν, ἐπέμεινε ὁ συντάκτης. — Παραμύθια, ἀπάντησε ὁ Γερμανός. Εἶδα τὸν ἱερέα, αὐτὸς ὅμως δὲν εἶδε τέτοια πράγματα καθόλου. — Ἀλλὰ καὶ ὁ Α.Δ. Χωροφυλακῆς, σεβασμῶτατε, μετέβη καὶ ἐπιστοποίησε τὸ θαῦμα. Ὁ Γερμανὸς χαμογέλασε. — Ἀγνοῶ, εἶπε, ἴσως αὐτὸς μᾶς διαφωτίσει ὅλους. Ρωτήστε τον καὶ πληροφορεῖστε καὶ μένα. Ὅταν ρωτήθηκε ὁ Διοικ. Χωροφυλακῆς, γέλασε. — Καὶ σεῖς γελάτε; παρατήρησε ὁ συντάκτης. Ὁ Κῆρυξ γράφει ὅτι εἶδατε καὶ πιστοποιήσατε τὸ θαῦμα. — Δὲν ὑπέθετα, ἀπάντησε ὁ διοικητής, ὅτι ἡ εὐφάνταστος καὶ νεαρὰ Βασίλῳ θὰ εὗρισκε καὶ ἱστοριογράφους τῶν παραμυθιῶν της. — Ὡστε ὅλα εἶναι ψέμματα; — Μύθοι. Διέταξα μόνον νὰ κλείσουν τὸ δωμάτιον, ἵνα μὴ συμβῇ κανέν ἀτύχημα ἐκ τῆς συγκέντρώσεως τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἄδοξα ἔληξε τὸ παραμῦθι τῆς Βασίλως, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ παραμύθια ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἄν τὸ «θαῦμα» τῆς Βασίλως ἦταν παραμῦθι, δὲν ἦταν ὅμως καθόλου παραμῦθι ἢ τρομερὴ ἀναστάτωση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἀγορά, ἐξαιτίας τῶν διακυμάνσεων τῆς χρυσῆς λίρας. Οἱ διακυμάνσεις ἦταν μεγάλες καὶ ἡ ἐπιτροπὴ διατιμήσεων δὲν πρόφτανε ν' ἀναπροσαρμόζει τὶς τιμές, βάσει τῶν καθημερινῶν ἐναλασσόμενων δεδομένων. Ἔτσι οἱ διατιμήσεις καταντοῦσαν ἀχρηστες, ἀφοῦ κανένας δὲν τὶς λογάριζε, προπαντὸς οἱ ἔμποροι. Ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς διατιμήσεων Π. Ζερβός, καταλάβαινε ὅτι ματαιοπονοῦσε ἐκδίδοντας ἀποφάσεις ποὺ δὲν ἐφαρμόζονταν. Μὲ ἀνακοίνωσή του λοιπὸν προσκαλοῦσε, στὶς 14 Αὐγούστου, ὅλες τὶς ἀρχές, σωματεῖα, δημοσιογράφους καὶ διευθυντὲς τραπεζῶν, σὲ σύσκεψη μὲ τὸ σκεπτικόν: Ἔνεκα τῆς παρατηρουμένης συνεχοῦς καὶ πυκνῆς ἀξομειώσεως τοῦ συναλλάγματος, συνεπαγομένης καὶ τοιαύτην τῆς τιμῆς τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων εἰδῶν, τοσοῦτον δὲ πυκνῆς, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ παρακολούθησις αὐτῆς διὰ τῶν

προηγούμενη- ὅτι στὴν πολυπληθὴ συνοικία τῆς Λούτσας, ὁ Ἀη-Γιώργης, ὁ νεομάρτυρας, ἔκανε θαῦμα, μ' ἓνα ἰδιότυπο τρόπο. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου, κατὰ τὶς ἀφηγήσεις κάποιας νεαρᾶς καὶ εὐφάνταστου Βασίλως, ἀναρτημένη στὸ εἰκονοστάσιο τοῦ σπιτιοῦ της, μετακινήθηκε ἀπὸ τὴ θέση της, κι ὅταν τὴν ξανατοποθέτησαν στὸ εἰκονοστάσι ἔφυγε πάλι ἀπὸ κεῖ. Πολὺς κόσμος καὶ μύρια ἐκδόσεις εἰκούσθησαν σημειῶνε ἡ Ἑπειρος κι ἀνακοίνωνε ὅτι θὰ ἔκανε ἔρευνα γιὰ νὰ διαφωτίσει τὸν κόσμον. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξε ὅτι ὅσα ἀνέγραψε ὁ Κῆρυξ ἦταν μύθοι καὶ κατασκευάσματα τῆς Βασίλως, ἡ ὁποία ἐδημιούργησεν τὸν θόρυβον αὐτόν, ἄγνωστον διατί. Ὅταν ρωτήθηκε ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἂν ἔγινε θαῦμα, ἀπάντησε: Ἄν

διατιμήσεων καὶ ἡ διὰ τούτων προστασία πασῶν τῶν τάξεων. ἐπάναγκες κρίνομεν, ὅπως ἐν γενικῇ συσκέψει πασῶν τῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ τῶν λοιπῶν τάξεων, ληφθῇ κοινὴ ἀπόφασις πρὸς ἐξεύρεσιν συστήματος ἱκανοῦ νὰ προλαμβάνῃ τὰς ἐκ τοιαύτης καταστάσεως προκαλούμενα ἄτοπα. Οἱ ἐφημερίδες επικρότησαν τὴν πρωτοβουλία, δὲ φαίνεται ὅμως νὰ δόθηκε λύση στὸ μεγάλο πρόβλημα. Ἄν τότε εἶχε βρεθῇ στὰ Γιάννινα λύ-

Ο Σ. Ζούμπος με φίλους καὶ μέλη τοῦ Ἡθοπλαστικοῦ Συλλόγου «Ἀναγέννηση».

ση, θὰ τὴν ἐφάρμοζαν ὅλες οἱ κυβερνήσεις γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ πληθωρισμοῦ.- Στὶς 19 Αὐγούστου ἐγίνε στη Μητρόπολη, μνημόσυνο γιὰ τὴ συμπλήρωση 100 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Σουλῶτη ἥρωα Μάρκου Μπότσαρη. Γιὰ τὴ συμβολὴ του στὴν ἐθνεγερεία τοῦ '21 μίλησε ὁ μητροπολίτης Γερμανός, ἐνῶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης ἀπάγγειλε σχετικὸ ποίημα.- Τὸ παράρτημα τοῦ Πατριωτικοῦ ἰδρυάτος Ἰωαννίνων (τμήμα πτωχῶν) συμβλήθηκε με τοὺς γιατροὺς Δ. Χατζῆ, Β. Κούρεντα, Γ. Φάντη καὶ Μ. Σπανό, νὰ ἐπισκέπτονται δωρεὰν τοὺς ἀπορροὺς ἀσθενεῖς τῆς πόλης, ποὺ χωρίστηκε σὲ 4 τμήματα. Τὰ φάρμακα θὰ τὰ ἐπαιρναν δωρεὰν ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο τῶν Ἑλεῶν.- Ἕνας καυγὰς ποὺ κράτησε, μέσω τῶν ἐφημερίδων, πολλὰς μέρες, σχολιάστηκε δυσμενῶς ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη. Κάποιος πανδοχεύς,

συμβουλευμένος ἀπὸ τὸν γιατρὸ καὶ δήμαρχο τῆς πόλης Γ. Σταυρίδη, δημοσίευσε στὸν *Κήρυκα* ἐπιστολή, χρησιμοποιώντας ἱατρικοὺς ὅρους, ἐναντίον τοῦ γιατροῦ Δημ. Δάνου, ἴσως γιὰ κάποια ἀποτυχημένη ἐγχείρηση τοῦ τελευταίου. Ὁ Δάνος ἀπάντησε με σκληρὴ γλώσσα, χωρὶς ν' ἀναφερθεῖ καὶ πολὺ στὴν οὐσία τοῦ θέματος. Ἀποκαρδιωτικὸν τὸ θέμα σχολίαζε ἡ *Ἡπειρος*, δυὸ ἐπιστήμονες, ἀντὶ νὰ συζητοῦν διαπληκτίζονται. Κι ὅταν ὁ Κῆρυξ, περιβληθεὶς τὴν τήβενον τσένσορος (κῆνσορος), ἵνα ἀσχοληθῇ «φιλοσοφικῶς» ἐπὶ τοῦ διαπληκτισμοῦ τῶν δύο ἱατρῶν, ἡ μορφωμένη κοινωνία τῆς πόλεως διεπίστωσεν ὅτι δὲν ἐκράτησεν ἀπόλυτον οὐδετερότητα καὶ ἐμερολήπτησεν ὑπὲρ τοῦ δημάρχου. Οἱ πρόσκοποι τῶν Ἰωαννίνων, μετὰ τὴν ἀνασυγκρότησή τους, με ἀρχηγὸ τὸν Γ. Βαβαρέτο καὶ ὑπαρχηγὸ τὸ Σωτῆρη Ζούμπο πραγματοποιήσαν ἐκδρομὴ, στὶς 18 Αὐγούστου, στὴ Δωδώνη, κράτησε τρεῖς μέρες. Ἐπισκέφθηκαν ὅλες τὶς γωνιὰς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ τὸ θέατρο, θαύμασαν τὴν ἀκουστικὴν του, ἀνέβηκαν στὴν ψηλότερη κορυφὴ τῆς Ὀλύμπιας, ἐπαιξαν στὸ Δάσος τῶν Δρυῶν τῆς Δωδώνης καὶ γύρισαν, στὶς 20, στὰ Γιάννινα, μέσω Ραψίστας. Ἡ συμβολὴ τοῦ Σ. Ζούμπου σὲ πολιτιστικὰς κινήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ '20, ἦταν ἀξιόλογη. Στὰ τέλη τοῦ 1921, ἱδρύσας, με τοὺς Γ. Μιχαηλίδη, Γ. Βαβαρέτο καὶ Γ. Γκλίναβο τὸν ἠθοπλαστικὸν σύλλογον Ἀναγέννησις, ἐξέδωκε κι ὁμώνυμον περιοδικόν, τοῦ ὁποίου ἦταν ὁ κύριος συντάκτης. Ἀργότερα μετεῖχε καὶ σ' ἄλλες δραστηριότητες.- Ἐκλέχτηκε τὸ πρῶτον διοικητικὸν συμβούλιον τῆς Πανεπιστημιωτικῆς Ἐνώσεως ἐφέδρων ἀξιωματικῶν. Ἀποτελέστηκε ἀπὸ τοὺς: Γεωρ. Κραψίτη, ἔμπορο, Δημ. Τσονίδη,

έμπορο. Κων. Σπέγγο, διδ. νομικών, Γεωργ. Ἀντωνιάδη, δικηγόρο, Νικ. Σακελλίωνα, ὁδοντίατρο, Ἀναστ. Τσουκανέλη, έμπορο, Δημ. Πανούση, διευθυντὴ τῆς ἐφημερίδας *Πρόοδος*, Σπυρ. Σιαράβα, έμπορο, Δημ. Φίλιο, έμπορο.- Ἐγκαταστάθηκε στὰ Γιάννινα, ὕστερα ἀπὸ 9 χρόνια σπουδῶν στὴ Λυών, ὁ γιατρός Ἰωάν. Τζόγιας. Θεραπεύει τοὺς πάσχοντας ἐκ χειρουργικῶν, γυναικολογικῶν, συφιλιδικῶν καὶ ὀρθοπαιδικῶν νοσημάτων, ἀνακοίνωνε. Τὸ ἱατρεῖο ἐγκατέστησε στὸ σπίτι του, ὁδὸς Ἐλισάβετ Καστρισιόγια. Πέθανε σὲ βαθεῖα γεράματα, ἀναμίχθηκε ἐνεργὰ σὲ τομεῖς περιθαλψῆς, Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, κι ἄφησε ἀγαθὴ μνήμη στὴν κοινωνία τῆς πόλης.- Στὶς 26 Αὐγούστου, στὸ καφενεῖο Πάνθεον (Ἀνεξαρτησίας) συγκεντρώθηκαν οἱ Δημοκράτες νέοι τῶν Ἰωαννίνων -ἔτσι

Εὐθύμιος Τζάλλας, δημοσιογράφος, διευθυντὴς τοῦ «Κερανοῦ», ἀργότερα συνδιευθυντῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἠχούς» καὶ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἀγῶνα».

ἔγραφε ἡ πρόσκληση- γιὰ τὴν ἴδρυση Δημοκρατικῆς νεολαίας.- Ἡ ἀστυνομία κατέσχεσε χαρτοσακκούλες ποὺ ἦταν συναρμολογημένες μὲ κόλλα ἢ τσιμέντο, γιὰ νὰ ζυγίζουν βαρύτερα. Τὶ μηχανευόταν καὶ τὶ μηχανεύεται ἡ αἰσχροκέρδεια γιὰ νὰ κλέβει τὸν κόσμο...- Τὸ λάδι ἐξαφανίστηκε καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀγορά. Καὶ ὁμως, ἔγραφε ἡ *Πρόοδος*, κάθε βράδυ εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν μας φορτώματα ὁλόκληρα ἐλαίου, ἐκ Παραμυθιάς καὶ Φιλιατῶν, τὰ ὁποῖα πωλοῦνται ἱεροκρυφίως εἰς τιμὰς ὑψηλοτέρας τῆς διατιμῆσεως ἢ ἐναποθηκεύονται καταλλήλως πρὸς ἐπίτευξιν κερδῶν μεγαλυτέρων.- Ἰδρύθηκε Πανεπειρωτικὸς σύνδεσμος ἀναπήρων ἀποστράτων ἀξιωματικῶν ξηρᾶς, μὲ ἔδρα τὰ Γιάννινα. Προσωρινὴ ἐπιτροπή: Κ. Βενέτης, Π. Μπάργιας, Γ. Μπακαλάς.- Στὶς 25 Αὐγούστου ἐκδόθηκε τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ δημοκρατικοῦ *Κερανοῦ* μὲ διευθυντὴ τὸν Εὐθύμιο Τζάλλα.

Ἀπὸ τίς ἀρχές -καὶ λίγο νωρίτερα- τοῦ τρίτου δεκαήμερου τοῦ

Αὐγούστου, μεγάλες ἀπεργίες συγκλόνιζαν τὴν Ἀθήνα, εἶχαν τὸν ἀντίκτυπό τους καὶ στὰ Γιάννινα. Ἐγιναν αἱματηρὲς συμπλοκὲς μεταξὺ ἀπεργῶν κι ἀστυνομίας, σκοτώθηκαν καὶ τραυματίστηκαν πολλοὶ ἐργάτες. Ἡ κυβέρνησις πῆρε σκληρὰ μέτρα γιὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσει. Τὸ Ἐργατικὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας ἐκλείσει, τὰ σωματεῖα διαλύθηκαν, ἔγιναν πολλὲς συλλήψεις. Ἡ Ἡπειρος, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶχε χρησιμοποιήσει ἀποσπάσματα τῆς ἀρθρογραφίας τοῦ *Ριζοσπάστη*, γιὰ ν' ἀντιπολιτευτεῖ τοὺς Φιλελεύθερους, αὐτὴ τὴ φορὰ βρέθηκε στὸ πλευρὸ τῆς κυβέρνησις: *Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία* -ἔγραφε- ἐνώπιον αὐτῶν τῶν κομμουνιστικῶν ἐλεεινοτήτων, ἐξεγείρεται. Κατηγοροῦσε ἀκόμα τὴν κυβέρνησις γιατί δὲν πῆρε νωρίτερα μέτρα γιὰ τὴν πρόληψιν τῶν ἀπεργιῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἡ στάσις τῆς, μὲ τὴν προσδοκία ἐξασφάλισης ψήφων, ἀποθράσυνε τὰ ἐργατικὰ σωματεῖα καὶ διέφθειρε τοὺς ἐργάτες

με ὅλας τὰς ἀχωνεύτους θεωρίας τῶν σοσιαλισμῶν καὶ τῶν ἀναρχισμῶν. Ὁ Κῆρυξ, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία του, ἔδειχνε περισσότερο ἀντικομμουνιστὴς ἀπὸ τὶς συναδέλφους του, τὴν ἴδια στάση θὰ κρατῇ καὶ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια.

Καὶ ἐνῶ οἱ ληστὲς στὴν Ἠπειρο, με πρώτους τοὺς Ρετζαίους, ἐξακολουθοῦσαν τὸ ...θεάρεστο ἔργο τους, ὀργανώνοντας νέες ἀπαγωγές, γιὰ τὴν εἰσπραξὴ μεγάλων ποσῶν λύτρων, τὰ Γιάννινα καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάδα συγκλονίζονταν τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ Αὐγούστου, ἀπὸ ἓνα ὁμαδικὸ ἐγκλημα, καλὰ ὀργανωμένο, σὲ βάρος τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ἐπιτροπῆς χάραξης τῶν ἐλληνοαλβανικῶν συνόρων, ποὺ ἔμεινε στὴν ἱστορία ὡς τὸ *ἐγκλημα τῆς Κακαβιάς* καὶ εἶχε σοβαρότατες ἐπιπτώσεις γιὰ τὴ χώρα μας.

Σπυρίδων Σπέγγος, τραπεζίτης, πάππος τοῦ δικηγόρου κ. Σπύρου Σπέγγου.

τὴν ἐλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, πῆραν μέρος ὁ ἐπικεφαλὴς τῆς ἀντισυνταγματάρχης Δημ. Μπότσαρης, τὸν ὁποῖο οἱ Ἱταλοί, με δολιότητα, προσπάθησαν νὰ ἐμπλέξουν καὶ νὰ τὸν χαρακτηρίσουν μάλιστα ὡς ὀργανωτὴ τῆς ἐγκληματικῆς ἀπόπειρας, καὶ ὁ ταγματάρχης Ρίγκης.

Πρὶν γίνεῖ ἀναφορὰ στὴν ἀντίδραση τῆς ἐλληνικῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στοῦ ἐγκλήματος καὶ στὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισε τὴν ὅλη ὑπόθεση, θὰ μεταφέρουμε τὶς ἄμεσες ἀντιδράσεις τοῦ γιαννιώτικου τύπου καὶ τῆς κοινῆς τῆς πόλης. Βρίσκονταν, περισσότερο ἀπ' ὅλους, πιὸ κοντὰ στὰ γε-

Τὶ εἶχε συμβεῖ; Τὸ πρωῒ τῆς 27ης Αὐγούστου, ὁμάδα ἀγνώστων, δὲ μαθεύτηκε ποτὲ ποιοὶ ἦταν οἱ δράστες, ἔστησαν ἐνέδρα στὴ θέση Ζέπι, κοντὰ στὴν Κακαβιά, καὶ σκότωσαν τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας, στὴν ἐπιτροπὴ χάραξης τῶν ἐλληνοαλβανικῶν συνόρων, στρατηγὸ Εἰργίκο Tellini, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς του, ὑπολοχαγὸ Μάριο Μποναντσίνι, τὸν ἐπίατρο Κόρτι, τὸν ὁδηγὸ τοῦ αὐτοκινήτου Φαρνέτι καὶ τὸ διερμηνέα Ἀθανάσιο Κράβαρη. Ὡς σημειωθεῖ, σύμφωνα με δημοσίευμα τῆς Ἠπείρου, πὼς τὴν προηγούμενη μέρα, Κυριακὴ 26 Αὐγούστου, ὁ στρατηγὸς Tellini, ἐπειδὴ εἶχε τὴν ὀνομαστικὴ του γιορτὴ, παρέθεσε ἐπίσημο γεῦμα, στὸ ἐστιατόριο *Κωνσταντινούπολις*, στὸ ὁποῖο παρακάθησαν ὅλες οἱ ἀντιπροσωπεῖες τῆς ἐπιτροπῆς Ἱταλοί, Γάλλοι, Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί. Ἀπὸ

γονότα και οί κρίσεις ἔχουν τὴ σημασία τους. Δυστυχῶς ἡ λογοκρισία, πέραν ἀπὸ τὶς σύντομες δημοσιογραφικὰς περιγραφὰς, δὲν ἐπέτρεπε τὴ δημοσίευση ἄρθρων καὶ σχολίων, τουλάχιστο στὴν Ἑπειρο, ἴσως ἔρχονταν σὲ φῶς στοιχεῖα. πέραν ἀπὸ κεῖνα ποὺ συγκέντρωναν οἱ ἐπίσημες ἀρχές.

Κωνσταντῖνος Σπένγος, δικηγόρος, πολιτευτὴς τοῦ «Λαϊκοῦ κόμματος» στὸ νομὸ Ἰωαννίνων.

Τὴν ἐπομένη τοῦ ἐγκλήματος ἡ Ἑπειρος ἔγραφε: Ἡ κοινωνία τῆς πόλεως μας -ἐπίσημος καὶ μὴ- συνεκλονίσθη τὸ ἀπόγευμα τῆς χθὲς ὑπὸ ἀνατριχιαστικῆς εἰδήσεως. ἐνσκηψάσης ὡς κεραυνός. Κατὰ τὴν εἶδησιν -ἐπιβεβαιωθείσαν δυστυχῶς- τὸ αὐτοκίνητον τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας παρὰ τῇ Διεθνεῖ Ἐπιτροπῇ πρὸς χάραξιν τῶν ἁλβανικῶν συνόρων, τὸ ἀναχωρῆσαν ἐντεῦθεν χθὲς τὴν πρωΐαν, ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἁλβανικοῦ τοιούτου, καὶ φέρον τὸν ἰταλὸν στρατηγὸν Τελλίνι, τὸν ἱατρὸν του, δυὸ ἰταλοὺς ἀξιωματικοὺς -ἅπαντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς- καὶ ἓνα ἁλβανὸν ἀκόλουθον. ἐνέπεσεν, παρὰ τὸ 56ον χιλιόμετρον (τὸ ὀρθό: ἀνάμεσα στὸ 53ο καὶ 54ο) τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Ἀργυροκάστρου, εἰς ἐνέδραν κακούργων, οἵτινες ἐφόνευσαν ἀγρίως ἅπαντας τοὺς ἐπιβαίνοντας τοῦ αὐτοκινήτου. Λεπτομερείας πλειότερας δὲν συνεκεντρώσαμεν εἰσέτι,

ὥστε ἀποφεύγομεν νὰ ριψοκινδυνεύσωμεν οἰανδήποτε κρίσιν. Ἀρκούμεθα νὰ διαδηλώσωμεν τὸν γενικὸν ἀποτροπιασμὸν ἐπὶ τῷ εἰδεχθεῖ ἐγκλήματι καὶ τὴν βαθεῖαν θλίψιν ἐπὶ τούτῳ.

Ὁ Κῆρυξ, ποὺ βρισκόταν ἰδεολογικὰ πιὸ κοντὰ στοὺς στρατιωτικοὺς καὶ τὶς ἀρχές, εἶχε περισσότερες καὶ ἀκριβέστερες λεπτομέρειες. Στυγερόν ἐγκλημα -ἔγραφε στίς 28 Αὐγούστου-, προκαλοῦν τὴν φρίκην καὶ τὸν ἀποτροπιασμὸν παντὸς ἀνθρώπου, διεπράχθη χθὲς, τὴν 9ην πρωϊνὴν, εἰς τὸ 54ον χιλιόμετρον πρὸς βορρᾶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ 9 χιλιόμετρα μακρὰν τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων. Ἀπὸ τὶς πληροφορίες, συγκεντρωμένες ἀπὸ συντάκτη τῆς ἐφημερίδας, ποὺ πῆγε, τὴν ἴδια μέρα στὸν τόπο τοῦ ἐγκλήματος, τὰ γεγονότα ἐκτυλίχτηκαν ὡς ἑξῆς: Στίς 7 τὸ πρωῒ τῆς 27ης ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὰ αὐτοκίνητα τῶν τριῶν ἀποστολῶν, μὲ σειρά: ἁλβανικὸ, ἰταλικὸ καὶ ἑλληνικὸ. Στίς 9 π.μ. πέρασε, χωρὶς κανένα ἐμπόδιο τὸ ἁλβανικὸ αὐτοκίνητο καὶ ὕστερα ἀπὸ 5 λεπτὰ τὸ ἰταλικὸ. Στὸ μεταξὺ διάστημα κακοῦργοι ἐνεδρεύνοντες ἔστησαν ὁδόφραγμα ἐπὶ τῆς καμπῆς ἐκ κορμῶν δένδρων. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ κορμοὶ ἦσαν ἑτοιμοὶ καὶ ἐτέθησαν μετὰ τὴν διέλευσιν τοῦ ἁλβανικοῦ αὐτοκινήτου, ποὺ προηγεῖτο τοῦ ἰταλικοῦ κατὰ ἓν μίλις χιλιόμετρον. Ὁ συντάκτης περιγράφει καὶ τὸ τοπίο, στὸ ὁποῖο στήθηκε ἡ ἐνέδρα. Ἀριστερὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ, πυκνότατον δάσος δεσπόζει αὐτῆς. Ἡ

ὁδὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ὀρθὴν γωνίαν, τῆς ὁποίας ἡ δεξιὰ γραμμὴ ἀκολουθεῖ τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀρίνισταν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ ὑπάρχουν δύο ἀτραποί, ὁδηγοῦσαι διὰ τοῦ δάσους πρὸς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος. Θέσις, λόγῳ τοῦ σχηματισμοῦ της, καὶ τοῦ πυκνοτάτου δάσους καὶ τοῦ περιορισμένου ὁρίζοντός της, λίαν εὐνοϊκὴ διὰ πᾶσαν ἐγκληματικὴν

Ἐπίσκεψις σ' ἄλλο σημεῖο
τῶν ἐρειπίων τῆς Δωδώνης.

πραΐν. Ἡ ἀποτύπωση τοῦ τοπίου ἔχει τὴ σημασίαν της. Θὰ στηριχτοῦν σ' αὐτὴ πολλὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν ἐπισήμανση τῶν ἐνόχων.

Ὅταν τὸ αὐτοκίνητο ἔφτασε στὸ ὁδόφραγμα σταμάτησε, ἔτσι ἔδωσε τὴν εὐχέρεια στοὺς ἐνεδρεύοντες ἐγκληματίες νὰ χτυπήσουν μὲ ὅπλα τοὺς ἐπιβαίνοντες καὶ νὰ τοὺς σκοτώσουν ὅλους. Ἐκτὸς τοῦ ἐπιήτρου, ποὺ βρέθηκε νεκρὸς μέσα στὸ αὐτοκίνητο, ὅλα τὰ ἄλλα πτώματα ἦταν ἔξω ἀπ' αὐτό.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἔφθασεν ἀνύποπτον εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος τὸ αὐτοκίνητον τὸ φέρον τὴν ἑλληνικὴν ἀντιπροσωπείαν. Ὁ ἐπιβαίνων αὐτοῦ συνταγματάρχης κ. Μπότσαρης εὐρέθη πρὸ φρικιαστικοῦ θεάματος. Τὰ πτώματα τῶν μελῶν τῆς ἰταλικῆς ἀποστολῆς ἔκειντο κατακρεουργημένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους... Ὁ κ. Μπότσαρης, ἐπιστρέψας εἰδοποίησε τὰ φυλάκια καὶ τὰς διαφοροὺς στρατιωτικὰς μονάδας καὶ μετὰ στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων ἔφθασε πάλιν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος. Στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα ἐτράπησαν πρὸς τὰς δεσποζούσας ὁροσειρὰς πρὸς καταδίωξιν τῶν κακούργων. Ἡ πρώτη εἶδησις φθάσασα εἰς τὴν πόλιν μας περὶ τὴν 1.30 μ.μ. ἐξεργάγη ὥς βόμβα. Πλήθη κόσμου συγκεντρωθέντα εἰς τὴν πλατεῖαν ἤκουον μετὰ φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ τὸ τρομερὸν ἐγκλημα, σχολιάζοντα τοῦτο μετ' ἀγανακτήσεως. Εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος, μετέβη ὁ κ. εἰσαγγελεὺς, ὁ κ. ἀνακριτὴς, ὁ Ἀνώτερος διοικητὴς τῆς Χωροφυλακῆς, μετ' ἀκολουθίας, καὶ ὁ ἱατρὸς χειροῦργος κ. Δάνος. Ἐτερον αὐτοκίνητον μετέφερεν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος τὸν διευθύνοντα τὸ ἰταλικὸν προξενεῖον κ. Λιβεράνι καὶ τὸν γάλλον λοχαγόν, μέλος τῆς ἐπιτροπῆς. ...Τὸ πτώμα τοῦ στρατηγοῦ Τελλίνι εὐρέθη ὀπισθεν τοῦ αὐτοκινήτου καὶ εἰς 50 βημάτων ἀπόστασιν. Οὗτος προφανῶς τραυματισθεὶς ἐπεχείρησε νὰ φύγῃ, ἀλλ' οἱ κακούργοι τὸν ἐπρόφθασαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν διὰ πυροβολισμῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὅλων τὰ πρόσωπα εἶναι παραμορφωμένα, φέρουν δὲ πλεῖστα τραύματα εἰς τὸ σῶμα καὶ ἰδίως εἰς τὴν κεφαλὴν. Αἱ σφαῖραι ἐρρίφθησαν ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως, οἱ δὲ κακούργοι εἰς ὅλους ἔρριψαν τὰς λεγομένας τελειωτικὰς βο-

λάς, ὅλας μὲ στόχον τὴν κεφαλὴν. Τὰ πτώματα μεταφερθέντα εἰς τὴν πόλιν μας περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν «Ζωσιμαίαν σχολήν»... Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ φρικιαστικοῦ τούτου ἐγκλήματος ὑπῆρξεν ἀλγεινὴ. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ ἐγκλημα εἶναι πολιτικόν, δεδομένου ἄλλως τε ὅτι οἱ κακοῦργοι οὐδόλως ἔθιξαν τὰ θύματα. Τὰ χρήματά των καὶ ὅ,τι μεθ' ἑαυτῶν

Ἀπὸ τὰ παλιὰ Γιάννινα. Ἀριστερὰ τὸ ξενοδοχεῖο «Ἀβέρωφ», μὲ τὸ ἐσπιατόριο «Κωνσταντινούπολη» στὸ ἰσόγειο, δεξιὰ τὸ ξενοδοχεῖο «Μεγάλη Βρετανία». Στὴ θέση τοῦ τζαμιῦ σήμερα τὸ Νομαρχιακὸ μέγαρο.

ἔφερον εὐρέθησαν ἄθικτα. Κατὰ τὴν Ἑπειρον ἡ μεταφορὰ τῶν πτωμάτων στὴ Ζωσιμαία σχολή ἐγινε ὕστερα ἀπὸ ἐπιθυμία τῆς ἰταλικῆς κυβέρνησης γιὰ νὰ ταριχευτοῦν, ἀπὸ τοὺς γιατροὺς Δημ. Δάνο καὶ Α. Χρηστίδη. Ἡ ταρίχευση ἦταν δύσκολη, γιὰ τὰ κεφάλια τῶν θυμάτων ἦταν διάτρητα ἀπὸ τὶς σφαῖρες τῶν δολοφόνων. Τοὺς ἔκαναν, ἄσηπτες ἐνέσεις κι ἔκλεισαν ἐρμητικὰ τοὺς σοροὺς τῶν νεκρῶν, σὲ φέρετρα ἀπὸ λευκοσίδηρο, μέσα στὰ ὅποια ἔρριξαν ἄφθονη φορμόλη. Ἡ εἴσοδος τῆς Ζωσιμαίας εἶχε διακο-

σμηθεῖ πένθιμα μὲ μαῦρες καὶ μῶβ ταινίες καὶ κρέπια. Προσπάθεια τῆς Ἑπείρου ν' ἀρθρώσει κάποιες κρίσεις ἐπὶ τῇ βδελυρᾷ ἀνθρωποκτονίᾳ ἀπέτυχε, γιὰ τὴν κόπηκαν ἀπὸ τὴ λογοκρισία. Ἄφησαν ἄθικτες μόνον τὶς προτάσεις τῆς ἔκφρασης τῆς ἀγανάκτησης τῆς γιαννιώτικης κοινωνίας γιὰ τὸ ἐγκλημα: Ἐκφράζομεν τὰ αἰσθήματα τοῦ βαθυτάτου πόνου ἐπὶ τῇ ἀνθρωποκτονίᾳ ἐπιλέκτων τέκνων φιλικοῦ κράτους. Διαδηλοῦμεν καὶ διερμηνεύομεν γενικὴν τὴν ἀνθρωπιστικὴν θλίψιν τῆς συνόλης κοινωνίας ἐπὶ τῇ τραγικῇ ἀπωλείᾳ τεσσάρων ἀνθρώπων οἰκογενειάρχων. Διαδηλοῦμεν ὅλα τὰ αἰσθήματα ἀκρατήτου βδελυγμίας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τοὺς κακούργους... καὶ ἐντείνομεν καὶ ἡμεῖς τὴν φωνὴν καὶ ἀξίωσιν τῆς κοινωνίας πρὸς ἀνεύρεσιν τούτων. Ὡς εἶδηση, στὸ ἴδιο φύλλο (30-8-1923), δημοσιεύονται οἱ παραπλανητικὲς πληροφορίες τῶν ἀρχῶν, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις διεμήνυσεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὅτι τὸ θλιβερόν γεγονός τοῦ φόνου, δὲν θὰ ἐπηρεάσῃ τὰς σχέσεις τῶν δύο κρατῶν, δεδομένου ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καταβάλλει προσπαθείας καὶ θὰ συλλάβῃ τοὺς δράστας. Στὴν πραγματικότητα συνέβαινε τὸ ἀντίθετο.

Ἡ λογοκρισία περιέκοπτε ἄρθρο τῆς Ἑπείρου, κριτικὸ ἴσως, ἀλλ' ὅχι ἀποκαλυπτικὸ στοιχείων ποὺ θὰ ὀδηγοῦσαν στὴν ἐπισήμανση τῶν δραστῶν, ἐπέτρεπε ὅμως στὸν Κήρυκα τὴν δημοσίευση ἀνταπόκρισης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία: Ἀλβανικὴ προσωπικότης, ὡς τηλεγραφοῦναι ἐκ Ρώμης, ἐδήλωσεν εἰς δημοσιογράφους εἰς Πρίντεζι ὅτι τὸ στυγερόν ἐγκλημα τοῦ 54ου χιλιόμετρο, πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς Ἕλληνας ἀντιδραστικούς, οἵτινες διὰ τῶν καταχθονίων σχεδίων των τείνουν νὰ ἐφελκύσουν τὴν προσοχὴν τῶν ξένων καὶ

προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ρώμης πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν. Εἶχαν δὲν εἶχαν οἱ Ἕλληνες ἀνέμιξαν καὶ τὸ ἔγκλημα στὶς κομματικὰς διαμάχας τους, χωρὶς νὰ συνειδητοποιοῦν ὅτι μὲ τέτοιες εἰδήσεις, προερχόμενες μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ πλευρά, ἐνοχοποιοῦσαν τὴν ἴδια τὴν πατρίδα τους καὶ ἔδιναν ὅπλα στοὺς Ἰταλοὺς γιὰ νὰ κάνουν, ὅσα ἔκαναν. v

Γιαυτὴ τὴ μεροληπτικὴ στάση τῆς λογοκρισίας ὁ Χατζῆς διαμαρτυρήθηκε ἔντονα στὸν Φλωριᾶ, ἀρχηγὸ τῆς Χωροφυλακῆς ποὺ εἶχε ἔρθει στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ ἐποπτεύσει στὴ διενέργεια τῶν ἀνακρίσεων, παλιὸ γνῶριμο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ὡς ἀξιωματικὸς ἀποσπασμένος στὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο, συνεργαζόταν μὲ τὴν Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία. Πρέπει, τόνιζε ὁ Χατζῆς, νὰ ζητήσῃ νὰ διαβάσῃ τὸ προχθεσινὸ ἄρθρο μας, τὸ διαγραμμιμένο ἀπὸ τὴ λογοκρισία. Εἶναι ἀξίωση τῆς κοινῆς γνώμης νὰ μάθῃ ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τί πάνω-κάτω συμβαίνει, στὶς ἐπαρχίες ἐκεῖνες τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἐναντίον τῶν λογοκριτῶν ποὺ ἐπέτρεψαν τὴ δημοσίευση τῆς εἰδήσεως τοῦ Κήρυκος, τῆς χαλκευμένης στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ πανευρωπαϊκὸς θόρυβος γύρω ἀπὸ τοὺς ἐνόχους τοῦ ἐγκλήματος, Ἕλληνες κατὰ τὴν εἶδηση, ἀρθρογράφησε στὴν Ἑπειρὸν καὶ ὁ Νέστωρ Γεωργίτης: *Ἡ ἄδεια δημοσιεύσεως -ἔλεγε- τοῦ ἐκ Ρώμης συκοφαντικοῦ τηλεγραφήματος, καθ' ὃ ἀλβανικὴ προσωπικότης ἐδήλωσεν ὅτι τὸ στυγερόν ἐγκλημα ὀφείλεται εἰς Ἕλληνας ἀντιδραστικούς δύο τινὰ ὑπεμφαίνει: ἢ ὅτι καὶ ἡ λογοκρισία καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ «Κήρυκος» οὐδεμίαν ἔχουν ἀντίληψιν τῆς ἐνόχου προθέσεως τῶν δημιουργῶν τοιούτων συκοφαντικῶν εἰδήσεων, ἢ ὅτι ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ παρέλαβε καὶ ἐδημοσίευσεν τοῦτο. Ὁ Χατζῆς διατύπωσε καθαρὰ τὴ θέση του: Ὁ Ἑπειρωτικὸς καὶ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν εἶχαν καμιά σχέση μὲ τὸ ἐγκλημα: Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ εἰδικώτερον ὁ Ἑπειρωτικὸς εἶναι ξένος τοῦ ἐγκλήματος τούτου. Ἀναμφισβητήτως καὶ ἀναμφιρρήτως. Ἀλλὰ διὰ νὰ διαπιστωθῇ τοῦτο καὶ νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἀπόλυτος ἀθωότης τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, πᾶσα πληροφορία, πᾶσα εἶδησις, ἀνάγκη νὰ φθάσῃ μέχρῃ τῶν ἀνακριτικῶν ἀρχῶν. Ἀπόλυτον καὶ ὑπατον συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι νὰ χυθῇ τάχιστα φῶς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Τὴν ἴδια ἐκκλήση ἔκαναν καὶ οἱ ἀρχὲς στοὺς πολίτες. Συνιστοῦσαν πρὸς ὅλους, ὅσοι γινώριζαν κάτι, νὰ τὸ ἀναφέρουν σὲ δυὸ ἀξιωματικούς (ἕναν τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἕναν τῆς ἀστυνομίας), ποὺ εἶχαν ἔρθει στὰ Γιάννινα γιὰ συγκέντρωση πληροφοριῶν. Πᾶς δυνάμενος νὰ προσκομίσῃ οἰανδήποτε πληροφορίαν, δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο ἔστω καὶ δι' ἄνω νύμωv ἐπιστολῶν, ἂν δὲν θέλῃ νὰ ἐκτεθῇ δι' οἰονδήποτε λόγον. Πῶς ὁμως νὰ μὴ φοβᾶται ὁ κόσμος; Κάποιοι διέδιδαν ὅτι ἦταν οἱ Πετζαῖοι μπλεγμένοι στὸ ἐγκλημα, φήμη ποὺ δὲν εὐσταθοῦσε. Ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ὄντας μητροπολίτης Κερκύρας τὸ 1930, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Πετzaίους, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς των... νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν ὅ,τι ἐγινώριζαν περὶ τοῦ ἐγκλήματος τῆς Κακαβιάς. Ἀπήντησαν ὅτι δὲν ἤξευραν τίποτε.*

Τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν ἔδωσεν, ὀλίγα λεπτά πρὶν ἐκτελεσθῇ, ὁ Θύμιος Ρέτζιος εἰς τὸν τότε φρούραρχον Κερκύρας, συνταγματάρχην Π. Καλλονᾶν*. Ἀγωνίζονταν γιὰ χρόνια οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ν' ἀνακαλύψουν τὴν ἀλήθεια, στήνοντας αὐτὶ καὶ στὰ τελευταῖα ψιθυρίσματα τῶν μελλοθανάτων, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς, τὴν ὕστατη στιγμή, ἂν κάτι ἤξεραν θὰ τὸ ἀποκάλυπταν. Χαμένος κόπος! Τὸ ἐγκλημα εἶχε ὁργανωθεῖ καλὰ, δὲν ἔγινε γιὰ ν' ἀποκαλυφθεῖ. Οἱ Ἴταλοὶ ἔσπευσαν νὰ ὑποδείξουν ὡς ἐνόχους τοὺς Ἕλληνες, γιὰ νὰ στηρίξουν στὴν παραπλάνησιν τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης τὴ συνέχισιν

Ἡ Ἐπιτροπὴ χάραξης τῶν ἐλληνο-άλβανικῶν συνόρων. Καθισμένοι: Ὁ Ἴταλὸς στρατηγὸς E. Tellini, δεξιὰ ὁ Ἄλβανὸς ἀντιπρόσωπος καὶ ἀριστερά: Δημ. Μπότσαρης, ὁ Γάλλος καὶ ὁ Γιουγκοσλάβος ἀντιπρόσωποι καὶ ὁ Ἴταλὸς ἀνθυπολοχαγὸς Μπονάτσιο, πού ἐπίσης δολοφονήθηκε. (Ἀπὸ τὴν «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος», τόμ. Β' 1922-1924 τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη).

τῶν ἐγκληματικῶν τους ἐνεργειῶν. Τὸ εἶχε κάνει ἄλλωστε, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ὁ γραμματέας τοῦ ἱταλικοῦ προξενείου Ἰωαννίνων, ὁ ὁποῖος μισὴ μόλις ὥρα, ἀπὸ τὴ γνωστοποίησιν τῆς δολοφονίας, κατηγοροῦσε ἀνοιχτὰ στὸ Γενικὸ διοικητὴ Ἡπείρου Πετυχάκη, τοὺς Ἕλληνες ὡς ὑπεύθυνους. Στὴν πραγματικότητα συνέβαινε τὸ ἀντίθετο: Ὁ Μουσσολίνι, πού ἀγωνιζόταν νὰ

* Αὐτὰ σημειώνει στὸ βιβλίον του ὁ Γρηγόριος Δαφνῆς: Ἡ Ἑλλάς μεταξὺ δύο πολέμων, 1923-1940, τ. Α', σ. 106, Ἀθῆναι 1955.

δείξει στην Ευρώπη την αποφασιστικότητα του καθεστώτος του και προετοίμαζε το έδαφος για την επιβολή της φασιστικής δικτατορίας, δεν είχε ανάγκη καμιάς συνηγορίας για την εγκληματική συμπεριφορά του απέναντι στην 'Ελλάδα: ήταν ο ίδιος οργανωτής της δολοφονικής ενέργειας, με εκτελεστές τους 'Αλβανούς. Τοῦ ἔφτανε ἡ ἀπήχηση τοῦ τραγικοῦ γεγονότος καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν ἐλληνικῶν ἀρχῶν νὰ βροῦν τοὺς ἐνόχους -πῶς νὰ τοὺς βροῦν, ἀφοῦ σκότωσαν καὶ κρύφτηκαν στὴν Ἀλβανία;- ἤθελε ἓνα ἐπεισόδιο γιὰ νὰ δράσει καὶ τὸ ὁργάνωσε. Τὸ ἴδιο δὲν ἔκανε τὸ 1940, ὅταν λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίθεσή του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας, ζήτησε ἀπὸ τὸν Τσιάνο νὰ τοῦ σκηνοθετήσει ἓνα ἐπεισόδιο, ἔτσι γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε στοὺς Ἁγίους Σαράντα. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ τὸ 1923, ὁργάνωσε τὸ ἐγκλημα, ποὺ εἶχε σοβαρότατες ἐπιπτώσεις γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ καταρράκωσε τὸ γόητρό της.

Τὰ γεγονότα ἐξελίχθηκαν ραγδαῖα. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, μέσω τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐφόσον τὸ ἐγκλημα ἔγινε σὲ ἐλληνικὸ ἔδαφος, ἐξέφρασε τὰ συλλυπητήριά της πρὸς τὸν ἰταλὸ πρεσβευτὴ, διαβεβαιώνοντάς τον ὅτι θὰ καταβληθεῖ κάθε προσπάθεια γιὰ ἀνεύρεση τῶν δολοφόνων. Ἡ Ἰταλία δὲν ἱκανοποιήθηκε ἀπὸ τὶς διαβεβαιώσεις αὐτές. Ὁ Μουσολίνι εἶχε τὸ σχέδιό του καὶ καμιά ὑπόσχεσις δὲν τὸν σταματοῦσε. Ἐτοίμην ἄλλῃ μέρᾳ ὁ ἰταλὸς πρεσβευτής, ἀφοῦ μὲ ἄλλῃ διακοίνωσή του διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὸ φόνο καὶ ἔσπευσε νὰ προκαταλάβει τὸ πόρισμα τῶν ἀνακρίσεων, διατυπώνοντας ἔμμεσα καὶ ἔντεχνα τὴν κατηγορίαν ὅτι οἱ δράστες ἦσαν Ἕλληνες, ἐπέδωσε στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις τελεσίγραφον τοῦ Μουσολίνι μὲ 7 σημεία, ἀπαιτώντας ἱκανοποίησιν μέσα σὲ 24 ὥρες. Καὶ τί δὲ ζητοῦσε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ ἰταμὸς μέλλων δικτάτορας τῆς Ἰταλίας! Προπαντὸς τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἀφαιμάξη. Οἱ ὅροι τοῦ τελεσίγραφου διατυπώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ βρεθεῖ πρόσχημα, ἀπὸ τὴν ἀπόρριψή τους, γιὰ ἐνοπλὴ δράση. Τὶ ζητοῦσε ὁ Μουσολίνι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες; 1) τὴν ἔκφραση συγγνώμης ἐν τῇ πλέον εὐρείᾳ καὶ ἐπισήμῳ μορφῇ (ἔμμεση ἀναγνώρισις τῆς εὐθύνης τῆς Ἑλλάδας), 2) τέλεσις μνημοσύνου γιὰ τὰ θύματα στὴ Μητρόπολιν, μὲ τὴν παρουσίαν ὅλων τῶν μελῶν τῆς κυβέρνησης, 3) ἀπόδοσις τιμῆς στὴν ἰταλικὴ σημαίαν, μὲ τὸν κατάπλου ἰταλικῆς ναυτικῆς μοίρας στὸ Φάληρον, 4) αὐστηρὰς ἀνακρίσεις, ποὺ ἔπρεπε νὰ τελειώσουν μέσα σὲ πέντε μέρες, γιὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων, μὲ συμμετοχὴ καὶ ἰταλοῦ συνταγματάρχου, 5) καταδίκη ὅλων τῶν ἐνόχων σὲ θάνατον, 6) καταβολὴ ἀποζημίωσης 50 ἑκατομμυρίων ἰταλικῶν λιρῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἰταλίαν καὶ 10 ἑκατομμυρίων γιὰ ἀποζημίωσιν τῆς οἰκογένειας Tellini, μέσα σὲ 5 μέρες, 7) ἀπόδοσις τιμῶν στὶς σοροὺς τῶν θυμάτων κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς μεταφορᾶς τους σὲ ἰταλικὸ ἀτμόπλοιο. Ἡ Ἑλλάδα ἀποδέχτηκε τοὺς ὑπ' ἀριθμ. 1, 2, 3 καὶ 7 ὅρους τοῦ τελεσίγραφου καὶ ἀπέρριψε τοὺς ὑπ' ἀριθμ. 4, 5 καὶ 6, γιατί ἡ ἀποδοχὴ τους ἔθιγε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ὑποσχόταν ὅμως νὰ δώσει ἀποζημιώσεις στὶς οἰκογένει-

ες τῶν θυμάτων. Δήλωνε, ἀκόμα, ὅτι καμιά εὐθύνη δὲν εἶχε γιὰ τὸ ἐγκλημα, ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ μόνο ὅτι αὐτὸ ἔτυχε νὰ γίνηι σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ἄν τὴν ἀπάντησή της, κατέληγε, δὲν τὴν θεωροῦσαν ἱκανοποιητικὴ θὰ προσέφευγε στὴν Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἐρευνητὲς ἡ ἀπάντηση τῆς Ἑλλάδας ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὴ γιὰ τὴν Ἰταλία· ἡ πιὸ φυσικὴ ἀντίδρασή

Ο στρατηγός
Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρης (1932)

της θὰ ἦταν ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπόρριψη τοῦ τελεσίγραφου, ἐξαιτίας τοῦ τόνου καὶ τῶν ὅρων ποὺ περιεῖχε. Μὰ ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀπορριφθεῖ διατυπώθηκε κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Ἔτσι ἡ μὴ ἀποδοχὴ τριῶν ἀπὸ τοὺς ὅρους ἔδωσε τὸ πρόσχημα στὸ Μουσολίνι νὰ δράσει.

Τὰ Γιάννινα γέμισαν ἀπὸ ἀνώτερους καὶ κατώτερους ἀξιωματικούς, ἀνακριτὲς, ἱατροδικαστὲς, δημοσιογράφους, καθένας ἐργαζόμενος στὸν τομέα του, μήπως καὶ βροῦν καμιά ἄκρη στὸ μπερδεμένο κουβάρι τῆς ὑπόθεσης. Ἀκόμα κι ὁ ὀργανωτὴς τῆς Ἀστυνομίας πόλεων Χαλίντλεϋ ἔφτασε στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ συντονίσει τὶς ἀνακρίσεις ποὺ γίνονταν ἀπὸ διάφορες ἀρχές, δηλώνοντας ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀξίωσε ἀπὸ τὸν ἴδιο νὰ κάνει κάθε τι γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν ἐνόχων, ὅποιοι κι ἂν ἦταν, γιὰ ν' ἀντιμετωπιοῦν οἱ εὐθύνες τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ

πρόθεση τῆς κυβέρνησης νὰ διαλευκάνει τὸ ἐγκλημα μὲ ὁποιοδήποτε τίμημα, ὑπέκρυπτε στὸ βάθος κάποιες ὑπόνοιες, ἀποτέλεσμα ἑντεχνῶν διεργασιῶν τῆς ἰταλικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία ὄχι μόνο ἤθελε Ἕλληνες τοὺς ἐνοχοὺς, ἀλλὰ ἐπιδίωκε νὰ ἐμπλέξει στὴν ὑπόθεση, ὡς κύριο διοργανωτὴ μάλιστα, τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἐλληνικῆς ἀποστολῆς στὴν ἐπιτροπὴ χάραξης τῶν ἐλληνοαλβανικῶν συνόρων συνταγματάρχῃ Δ. Μπότσαρη.

Ἀπὸ τὶς ἀνακρίσεις κανένα στοιχεῖο δὲ διέρρηξε στὸν τύπο, τὸν τοπικὸ τουλάχιστο. Οἱ ἐφημερίδες προσπαθοῦσαν νὰ συγκεντρώσουν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς ἀνταποκριτὲς τους στὰ χωριά, δὲν ἄφηνε ὅμως ἡ λογοκρισία νὰ δημοσιευτοῦν. Ἐγραφε ἡ Ἡπειρος στὶς 5-9-1923: *Χθὲς ἐπέστρεψεν ἐκ Δελβινακίου ὁ Ἀνώτερος διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἡπείρου κ. Πλατῆς, ὅστις τὰς τελευταίας ἡμέρας διεξῆγεν ἐκεῖ τὰς ἀνακρίσεις. Καίτοι οὐδὲν ἀνεκοινώθη, κατέστη δὲ δημοσιόγραφικὸς δυσχερεστάτης ἡ ἐξακρίβωσις καὶ τῆς ἐλαχίστης λεπτομερείας, ἐκ τοῦ ἐκ Βοστίνης ἀνταποκριτοῦ μας μαρ-
μανθάνομεν ὅτι συσσωρεύονται ἐνδείξεις πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἐνόχων. Μάρ-*

τους, όστις έτυχε νά είναι αὐτόπτης κατά τόν διαδραματισμόν τοῦ φόνου, καταθέτει λεπτομερείας χαρακτηριστικάς. Λυπούμεθα διότι δέν δυνάμεθα νά τās παράσχωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, καθόσον ψές, τηλεγραφήσαντες ταύτας εἰς τās ἀθηναϊκάς συναδέλφους «Πολιτείαν» καί «Έμπρός»... (λογο-

Ὁ γιατρός Ἰωάν. Τζόγιας
στήν ἀρχή τῆς σταδιοδρομίας του.

κρισία) (πρέπει νά ἔγραφε ὅτι λογοκρίθηκαν καί δέ δημοσιεύτηκαν). Ποιός ἦταν αὐτός ὁ αὐτόπτης μάρτυρας -ἂν ὑπῆρχε- καί τί κατέθεσε, ποτέ δέν ἔγινε γνωστό.

Στό μεταξὺ ὁ Μουσολίνι προχωροῦσε στήν ἐκτέλεση τῶν σχεδίων του, γιαντό ἐξάλλου εἶχε ὀργανώσει καί τὸ ἔγκλημα. Στρατός καί στόλος βρέθηκαν πανέτοιμοι. Στόχος ὁ ἐκβιασμός τῆς Ἑλλάδας ν' ἀποδεχτεῖ τὸ ἱταμό του τελεσίγραφου καί ἡ ἀνοχύρωτη καί χωρίς σχεδόν στρατὸ Κέρκυρα· ἐκεῖνο τὸ

καλοκαίρι, ἀγωνιζόταν νά περιθάλπει τίς χιλιάδες πρόσφυγες, πού εἶχαν κατακλύσει τὸ νησί. Τὰ γεγονότα εἶναι γνωστά. Λίγο ὕστερα ἀπὸ τὸ μεσημέρι τῆς 31ης Αὐγούστου, στό λιμάνι τῆς Κέρκυρας εἰσπλέει ὁλόκληρη ἰταλική ναυτική μοῖρα: τρία θωρηκτά, δυὸ βαριά καταδρομικά, δυὸ ἐλαφρὰ καταδρομικά, ἕξη ἀντιτορπιλικά, τορπιλοβόλα, ὑποβρύχια καί τρία μεγάλα μεταγωγικά πλοῖα γεμάτα στρατό. Ποιὸ ἀπόρρητο φρούριο πῆγαινε νά καταλάβει μιὰ τόσο ἐπιβλητική ναυτική δύναμη; Τὴν ἀνοχύρωτη Κέρκυρα, τὰ φρούριά της, ὅπου δέν ὑπῆρχαν στρατιῶτες, ἀλλὰ ἐξαθλιωμένοι πρόσφυγες. Οἱ Ἴταλοὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸ νομάρχη Εὐριπαῖο νά καταλάβουν τὴν πόλη, ἀπειλώντας νά χρησιμοποιήσουν βία ἂν προβαλλόταν ἀντίσταση· αὐτὸς ζήτησε νά συνεννοηθεῖ μὲ τὴν κυβέρνηση, οἱ Ἴταλοὶ ἄρνήθηκαν, μόνη παραχώρησή τους ἦταν νά ἐπιτρέψουν στό νομάρχη νά συνεννοηθεῖ μὲ τίς ἀρχές τῆς πόλης, οἱ ὁποῖες ἀποφάσισαν νά μὴν παραδοθεῖ ἡ πόλη, ἀλλὰ καί νά μὴν προβληθεῖ ἀντίσταση. Ἐξάλλου ἓνας λόχος ἦταν ἡ φρουρὰ τοῦ νησιοῦ, τί ἀντίσταση νά προβάλει; Ὁ νομάρχης ἀνακοίνωσε στόν ἱταλὸ ἀξιωματικό, τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ ναύαρχου, τὴν ἀπόφαση τῶν ἀρχῶν, διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν, παρὰ τὸ διεθνὲ νόμο ἰταλικὴ ἐνέργεια, καί πρόσθεσε πὼς ἔπρεπε νά γνωρίζουν ὅτι στὰ δυὸ φρούρια εἶχαν ἐγκατασταθεῖ 6-7 χιλιάδες πρόσφυγες, ὄρφανὰ κι ἄρρωστοι.

Τίποτα ἀπ' αὐτὰ δέν ἔλαβαν ὑπόψη τους οἱ Ἴταλοί. Εἶχαν μάθει μόνο νά ὑποβάλουν ὄρους ταπεινωτικούς, τὸ ἴδιο ἔκαναν καί στήν Κέρκυρα. Ὁ νομάρχης ἐπέμεινε στήν ἄρνηση τῆς παραδόσης τῆς πόλης, μάλιστα στήν Ἀθήνα ὁ Πλαστήρας, πού ἔμαθε τὴν ἀπόβαση τῶν ἱταλῶν στό νησί, ἦταν ἔτοιμος νά διατάξει ἀντίσταση, ἂν δέν τὸν συγκρατοῦσαν ὁ Γονατᾶς κι ὁ Ἀλε-

ξανδρῆς πού σωστά ὑπολόγισαν πὼς τυχὸν φόνος Ἰταλῶν θ' ἀπέβαινε σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας. Στὶς 5 μ.μ. τελείωνε ἡ προθεσμία πού εἶχαν δώσει οἱ Ἰταλοὶ νὰ κατεβεῖ ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἀπὸ τὸ παλιὸ φρούριο. Ὄταν αὐτὸ δὲν ἔγινε οἱ Ἰταλοὶ ἄρχισαν τὸν βομβαρδισμό, μὲ στόχο τὰ δυὸ φρούρια, ἂν καὶ ἤξεραν πὼς μέσα σ' αὐτὰ ὑπῆρχαν μόνο πρόσφυγες. Ἀπολογισμός: 15 νεκροὶ καὶ 35 τραυματίες, ὕστερα ἀπὸ βομβαρδισμό 25 λεπτῶν. Γιὰ νὰ σταματήσει ἡ σφαγὴ τῶν ἀμάχων ὁ νομάρχης ὕψωσε στὸ φρούριο λευκὴ σημαία. Οἱ γκλοριόζοι μπῆκαν στὶς βάρκες κι ἀποβιβάστηκαν στὸ νησί. Σὲ λίγο ἡ πόλη εἶχε καταληφθεῖ.

Ὁ βομβαρδισμὸς εἶχε μεγάλο ἀντίκτυπο σ' ὅλο τὸν κόσμο. Κι ὁμῶς αὐτὴ ἡ εὐαισθησία, προπαντὸς τῶν Εὐρωπαίων, καθόλου δὲ βοήθησε τὴν Ἑλλάδα γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ταπείνωση, ἀποτελοῦσε στὴν πραγματικότητα καὶ ταπείνωση τῶν ἰδίων τῶν Μεγάλων, ἀφοῦ ἀνέχονταν τίς ἰταμὲς προκλήσεις ἑνὸς ἐκκολαπτόμενου δικτάτορα. Ἡ Ἑλλάδα ἔκανε προσφυγὴ στὴν *Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν*, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἐκεῖ θὰ ἔβρισκε τὸ δίκιο τῆς γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Κέρκυρας, μάταιη ἐλπίδα. Τὸ θέμα ἀνέλαβε ἡ λεγόμενη *Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις*, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς ἐκπρόσωπους-πρεσβευτὲς τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, συγκροτημένη γιὰ νὰ παρακολουθεῖ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς *Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν*, μὲ ἔδρα τὸ Παρίσι. Στὴν οὐσία δὲν εἶχε κανένα δικαίωμα νὰ ἀναμιχθεῖ στὴν ἑλληνοῖταλικὴ διαφορὰ πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Κέρκυρας, αὐτὴ ἀνῆκε στὴν ἀρμοδιότητα τῆς *Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν* (Κ.Τ.Ε.). Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις γιὰ νὰ δείξει τὴν καλὴ τῆς θέλησις, ἔπεσε σὲ *διπλωματικὸν ὀλίσθημα* καὶ παραδέχτηκε τὴν ἀρμοδιότητα τῆς *Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως*, παγιδεύτηκε ἔτσι στὶς προθέσεις τῆς ἰταλικῆς κυβέρνησις. Ἡ *Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις* (στὴν ὁποία ἀντικατοπτρίζονταν οἱ ἀδυναμίες τῶν Μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας δηλαδή, ν' ἀντιπαρατεθοῦν στὴν πρόκλησις τοῦ Μουσολίνι καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ κλείσει τὸ ταχύτερο τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἔστω καὶ σὲ βάρος τῆς) μὲ ἀπόφασή της, τῆς 8ης Σεπτεμβρίου, ζητοῦσε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὰ ἴδια σχεδὸν μ' ἐκεῖνα πού περιλαμβάνονταν στὸ ἰταλικὸ τελεσίγραφο. Συγκροτοῦσε ἀκόμα εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἐκπρόσωπους τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας, μὲ πρόεδρο τὸν Ἰάπωνα Σιμπούγια, γιὰ νὰ παρακολουθῇ τίς ἀνακρίσεις τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς, οἱ ὁποῖες ἔπρεπε νὰ τελειώσουν τὸ ἀργότερο στὶς 27 Σεπτεμβρίου.

Ἄς ξαναγυρῶμε στὰ Γιάννινα. Οἱ ἐφημερίδες, ἀθηναϊκὲς καὶ ἐπαρχιακὲς, πέραν ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα, δὲ δημοσίευαν τίποτε. Ὁ διευθυντὴς τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας πού ἄφησε νὰ δημοσιευτεῖ στὸν *Ἐλεύθερο τύπο* ὑβριστικὴ φράσις ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, ἀπολύθηκε. Μερικὲς εἰδήσεις πού κατόρθωναν οἱ δημοσιογράφοι νὰ περάσουν, δὲν ἀνταποκρίνονταν στὴν πραγματικότητα. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος, ἔγραψαν, ἀπέπλευσε κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Κέρκυρα. Τίποτα τέτοιο δὲν εἶχε γίνεῖ. Κάτι πῆγε νὰ γράψει ἡ *Ἡπειρος* παραπάνω (4-9-23) τὸ ἔκοψαν. Κάτω ἀπὸ τὸ λογοκριμέ-

νο κείμενο πρόσθεσε: Αί ένταῦθα διαδοθεῖσαι εἰδήσεις περί ἀποβάσεως εἰς Ἁγίους Σαράντα, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἐπισήμου πηγῆς βεβαιοῦνται.

Καμιὰ ὑπόσταση δὲν εἶχαν καὶ οἱ φῆμες πού κυκλοφοροῦσαν περί τῶν πιθανῶν ἐνόχων. Ἡ Ἡπειρος δημοσίευσε τηλεγράφημα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο αἱ πρῶται ἀνακρίσεις παρέσχον ἐνδείξεις περί τῆς ἐνοχῆς τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν φόνον τῆς ἰταλικῆς ἀποστολῆς. Ἦταν ἡ πιὸ ὀρθὴ διαπίστωση, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν πῆγαξε ἀπὸ τὴς ἀνακρίσεις, ἀλλὰ ἀπὸ εἰκασίης ἀνεπιβεβαίωτες. Ἄλλοι μιλοῦσαν γιὰ προσωπικὴ ἀντεκδίκηση, ἀόριστα, ἄλλοι γιὰ δράση Βούλγαρων κομιτατζήδων, σὲ συνεργασία μὲ Ἀλβανούς, ἢ γιὰ τουρκαλβανικὴ σύμπραξη, πρὸς ὄφελος καὶ τῶν δυὸ χωρῶν. Ὑπῆρχαν τέλος, οἱ ψίθυροι, πού ξεκινοῦσαν ἀπὸ ἰταλικούς κύκλους τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ, κυρίως ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ προξενεῖο τῶν Γιαννίνων, διαδίδονταν στὴν πόλη, κάποιοι τοὺς πίστευαν, ἄλλοι ὄχι, ἔφταναν ὁμως ὡς τ' αὐτιά τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως, πού θὰ ἐρχόταν στὰ Γιάννινα στίς 17 Σεπτεμβρίου. Ἦταν ψίθυροι πού ἐπιδίωκαν νὰ ἐνοχοποιήσουν τὸν ἀντισυνταγματάρχην Δ. Μπότσαρη ὡς ὀργανωτὴ τοῦ ἐγκλήματος. Ἐπειδὴ ἡ ἀτμόσφαιρα εἶχε φορτιστεῖ ἀπὸ τὴς διαδόσεις αὐτὲς ἐκδόθηκε κυβερνητικὴ ἀνακοίνωση πού περιλάμβανε τὰ ἑξῆς: Ἐξ ἀφορμῆς ἐπαναλήψεως διαφόρων κακοβούλων διαδόσεων ἐξ ἐξωτερικοῦ περί ἐνοχῆς εἰς τὸ ἐγκλημα τῆς Κακαβιάς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος ἀντισυνταγματάρχου Δ. Μπότσαρη, δῆθεν συλλήψεως αὐτοῦ καὶ ἄλλων φανταστικῶν εἰδήσεων, περί βιαίων ἐπεισοδίων λαβόντων χώραν μεταξὺ δολοφονηθέντος στρατηγοῦ Τελλίνι καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου, εὐρισκόμεθα ὑπόχρεοι νὰ διαφεύσωμεν ἅπαξ διὰ παντός καὶ κατηγορηματικῶ τῷ τρόπῳ τοιαύτας τυχόν πληροφορίας. Αὗται προφανῶς τίθενται εἰς κυκλοφορίαν πρὸς ἐπιδίωξιν ἀπωτέρων σκοπῶν δυσφημίσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς, τὸν ὁποῖον ἡ κυβέρνησις ἐξακολουθεῖ περιβάλλουσα μὲ ἀμέριστον ἐμπιστοσύνην. Πάντα τὰ στοιχεῖα πείθουσι περί ἀψόγου ἐκτελέσεως παρὰ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Μπότσαρη τῆς ἀνατεθειμένης αὐτῷ ὑπηρεσίας. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Μπότσαρης, εὐρεθεὶς ἀπροόπτως πρὸ τοῦ ἐγκλήματος, ἔλαβε πάραυτα πάντα τὰ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐνδεικνυόμενα μέτρα, ἐν γένει δὲ ἐκ τῆς πορείας τοῦ μέχρι τοῦδε ἔργου τῆς ἀνακρίσεως προκύπτει ὅτι τὸ ἐγκλημα παρεσκευάσθη ἔξω τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ἔξω τούτου κατέφυγον μετὰ τὴν πράξιν τῶν οἱ δολοφόνοι. Ἡ τελευταία πρόταση ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν πραγματικότητα, ὄχι ἀρεστή ὁμως στοὺς Ἰταλοὺς πού ἤθελαν νὰ καλύψουν τρία ἐγκλήματα: τῆς Κακαβιάς, τῆς κατάληψης τῆς Κέρκυρας καὶ τῆς δολοφονίας τῶν ἀθῶων προσφύγων.

Σ τὴς 17 ἔφτασαν στὰ Γιάννινα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως, ἐκτὸς τοῦ ἁγγλοῦ πού ἦρθε δυὸ μέρες νωρίτερα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, μαζί μὲ τὸν τμηματάρχην τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν Β. Δενδραμῆ -αὐτὸς καὶ ὁ Μόστρας θὰ ἀντιπροσώπευαν τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἀνα-

κριτική Έπιτροπή— και κατέλυσαν: ὁ Ἰάπωνας πρόεδρος Σιμπούγια, στὸ στρατηγεῖο, ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Λακόμπ, στὸ σπίτι τοῦ γιατροῦ Ι. Λάππα, ὅπου τὸ γαλλικὸ προξενεῖο, ὁ Ἀγγλὸς συνταγματάρχης Χάρρενς στὸ σπίτι τοῦ χειρουργοῦ Δ. Δάνου κι ὁ Ἰταλὸς συνταγματάρχης Μπῶ στὸ

Ζωσιμαία Σχολή. Σ' αὐτὴ ἐναποτέθηκε ἡ σορὸς τοῦ Tellini καὶ τῶν ἄλλων δολοφονηθέντων.

σπίτι τοῦ γυναικολόγου Κ. Σκούρτη. Ὁ Ἀγγλὸς ὑποπρόξενος Θεσσαλονίκης, ποὺ ἦρθε μαζί τους, φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὸν πρώην δήμαρχο Β. Πυρσινέλλα. Τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἔφτασαν μὲ ἀτμόπλοιο στοὺς Ἀγίους Σαράντα κι ἀπὸ ἐκεῖ μὲ αὐτοκίνητα στὰ Γιάννινα. Κατὰ τὴν παραμονὴ τους στὴν Ἀλβανία, 4 Ἀλβανοὶ βουλευτὲς τοὺς ἐπέ-

δωκαν ὑπόμνημα σχετικὸ μὲ τὶς δῆθεν ἀνακρίσεις τῆς ἀλβανικῆς κυβέρνησης, ποὺ ἔρριχναν τὴν εὐθύνη στοὺς Ἕλληνες. Ἰταλία κι Ἀλβανία, μὲ συνδυασμένες ἐνέργειες, προσπαθοῦσαν νὰ ἐνοχοποιήσουν τὴν Ἑλλάδα στὸ πρόσωπο τοῦ ἀντισυνταγματάρχη Δ. Μπότσαρη, ἐξαφανίζοντας τὰ ἴχνη τῶν δικῶν τους ἐγκλημάτων. Ἡ Ἀλβανία μάλιστα (τὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο, ἡ Ἰταλία ἦταν ὁ διοργανωτὴς) κυκλοφοροῦσε εἰδήσεις γιὰ σύλληψη Ἑλλήνα στρατιώτη στὸ Ἀργυρόκαστρο, ὁ ὁποῖος εἶχε δῆθεν ὁμολογήσει, ὅτι δράστες τῆς δολοφονίας ἦταν 13 Ἕλληνες στρατιῶτες ὄργανα τοῦ Μπότσαρη καὶ τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Ἡ σκηνοθετημένη ἀπόπειρα κατέρρευσε ὅταν ἐγίνε ἐπίσημα γνωστὸ πὼς κανένας Ἕλληνας στρατιώτης δὲν εἶχε λιποτακτήσει στὴν Ἀλβανία.

Στις 17 Σεπτεμβρίου, ἡμέρα ἀφίξης τῆς στὰ Γιάννινα, ἡ Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ πῆγε στὴ Ζωσιμαία σχολή, ὅπου οἱ νεκροί, καὶ στίς 18, ἀφοῦ στὴν ἴδια σχολὴ ἐψάλη νεκρώσιμη δέηση σ' ἐπίσημη συγκέντρωση, τὰ φέρετρα τοποθετήθηκαν σὲ πένθιμα στολισμένο αὐτοκίνητο γιὰ νὰ μεταφερθοῦν μέσω Πρεβέζης στὴν Ἰταλία. Τὸ αὐτοκίνητο συνόδευσαν ὅλοι οἱ ἐπίσημοι ὡς τὰ προάστεια τῆς πόλης.

Σὲ πέντε μέρες, ὅπως εἶχε ἐντολή, ἡ Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τερμάτισε τὶς ἐργασίες κι ἄρχισε νὰ ἐπεξεργάζεται τὰ στοιχεῖα τοῦ πορίσματος ποὺ θὰ ὑπέβαλε στὴν Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη στὸ Παρίσι. Τὶ ἐγίνε κατὰ τὶς πέντε μέρες τῶν ἐρευνῶν τῆς; Μελέτησε πρῶτα τὴ δικογραφία ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ

κι αποφάσισε στη συνέχεια να εξετάσει τὸν ἀντισυνταγματάρχη Μπότσαρη, αὐτὸν ἐνοχοποιοῦσαν κατὰ κύριο λόγο οἱ Ἴταλοί. Οἱ ἐρωτήσεις στὶς ὁποῖες κλήθηκε ν' ἀπαντήσει ὁ Μπότσαρης εἶχαν καθοριστεῖ σὲ μυστικὴ συνεδρίαση τῆς Ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς. Οἱ βασικὲς ἐρωτήσεις ἦταν: α) πότε ἀναχώρησε ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὴν ἡμέρα ποὺ ἐγίνε τὸ ἐγκλημα, β) πότε ἔπαθε βλάβη τὸ αὐτοκίνητό του, γ) πότε καὶ πῶς ἀντελήφθη τὸ ἐγκλημα, δ) ποιά μέτρα πῆρε γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν δραστῶν, καὶ ε) ποιὲς ἦταν οἱ σχέσεις του μὲ τὸ στρατηγὸ Tellini. Οἱ ἀπαντήσεις ἦταν σαφέστατες καὶ δὲν περιείχαν καμιὰ ἀντίφαση. Ἔπεισαν γι' αὐτὸ τὴν ἐπιτροπὴ καὶ δὲν ἄφησαν καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀθωότητά του. Ὅλα τὰ μέλη ἐξέφρασαν μὲ διάφορους τρόπους τὴ χαρὰ τους, ἐκτὸς τοῦ Ἰταλοῦ, ποὺ εἶχε γίνεi κάτωχρος. Ἰταλὸς ἀνακριτὴς ἦταν, δὲν πάσχιζε γιὰ ν' ἀνακαλύψει τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ σκοτεινὰ σχέδια τοῦ Μουσολίνι.

Στὶς 20 ἡ Ἐπιτροπὴ πῆγε, γιὰ αὐτοψία, στὸν τόπο τοῦ ἐγκλήματος, στὸ Ζέπι, ὅπου ἐγίνε ἀναπαράσταση, κι ἀπ' ἐκεῖ στὸ ἐλληνικὸ φυλάκειο τῆς Κακαβιάς, γιὰ νὰ εξετάσει τίς παρατηρήσεις τοῦ ἐπικεφαλῆς τοῦ φυλακείου στὸ βιβλίο συμβάντων, σὲ σχέση μὲ τὰ μέτρα ποὺ πῆρε γιὰ τὴ σύλληψη τῶν δολοφόνων. Μὲ τὸν τερματισμὸ τῆς ἐξέτασης τῶν βιβλίων τοῦ φυλακείου Κακαβιάς, καθὼς καὶ τῶν γειτονικῶν, οἱ Ἴταλοί, ἅπληστοι κι ἄρπαγες, ἀποπειράθηκαν νὰ κατεβοῦν στὰ Γιάννινα, μὲ ὑπουλο τρόπο. Δυὸ φορητὰ αὐτοκίνητα μὲ καραμπινιέρους, ποὺ κρύβονταν πίσω ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ φυλάκειο, ἐμφανίστηκαν καὶ ζητοῦσαν, μέσω τοῦ ἰταλοῦ ἐκπροσώπου, νὰ κατεβοῦν στὰ Γιάννινα, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς μεταφορᾶς τοῦ ταχυδρομείου τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς φρούρησης τῶν σπιτιῶν, ὅπου ἔμειναν κατὰ τοὺς ἰσχυρισμούς τους, οἱ ἐλληνικὲς ἀρχὲς δὲν ἐνέπνεαν ἐμπιστοσύνη. Ὅταν ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας συνταγματάρχης Ἀθ. Μάρκου πληροφορήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀντιπροσώπους τὴν ὑποπτὴ ἀξίωση τῶν ἰταλῶν, ἀντέδρασε ἔντονα καὶ δήλωσε πῶς γιὰ κανένα λόγο δὲ θὰ ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδο τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἠπειρο, χωρὶς τὴν ἐγκριση τῆς κυβέρνησης· ἔκανε μάλιστα γνωστὸ πῶς εἶχε διατάξει τίς ἐλληνικὲς δυνάμεις νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ὅπλα τους, ἂν οἱ Ἴταλοί ἐμπαιναν σὲ ἐλληνικὸ ἔδαφος. Οἱ Ἴταλοί, ποὺ ἦταν αποφασισμένοι νὰ δημιουργήσουν ἐπεισόδιο, γιὰ νὰ παρατείνουν τὴν κατοχὴ τῆς Κέρκυρας, ζήτησαν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ νὰ κατεβοῦν οἱ καραμπινιέροι στὰ Γιάννινα ἄοπλοι. Στὴν ἄρνησή της, ὁ ἰταλὸς ἐκπρόσωπος ἀπειλῆσε ἀποχώρηση, ἡ σθεναρὴ στάση ὅμως τοῦ ἱάπωνα προέδρου, ὁ ὁποῖος δήλωσε ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ συνέχιζε τίς ἐργασίες της, χωρὶς τὴν παρουσία του, τὸν ὑποχρέωσαν νὰ παραμείνει.

Ἀφοῦ ἡ ἐθελοντικὴ προσφορὰ πληροφοριῶν, ἔστω κι ἀνώνυμα δὲν ἀπέδωσε, ἡ κυβέρνηση προκήρυξε ἀμοιβὲς 1.000.000 δρχ., 500.000 δρχ. καὶ 100.000, σ' ὅσους θὰ κατέθεταν ἀσφαλῆ στοιχεῖα γιὰ τοὺς δράστες τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ Ἠπειρὸς θαυροῦσε τὴν ἀπόφαση αὐτὴ ὡς τὴν μόνην πρακτικῆς ἀξίας ἐμπνευσιν καὶ ζητοῦσε νὰ γίνεi εὐρύτατα γνωστή, ἀκόμα καὶ

μέσα στην Ἀλβανία. Παράλληλα συνιστοῦσε νὰ γίνει μποῦκοτὰς ἐναντίουν τοῦ ἰταλικοῦ ἐμπορίου, ὅπως εἶχαν ἀρχίσει νὰ κάνουν οἱ Πατρινοί. Στὸ πλαίσιο τῆς προκήρυξης γιὰ χορήγηση ἀμοιβῶν, πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ καὶ ἡ αἴτηση (μὲ ταυτόχρονη ἀξίωση γιὰ ἀμνηστεία) τοῦ λήσταρχου Κῶτσο Μέμου· εἶχε διαπράξει δεκάδες φόνων καὶ ληστειῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔβρισκε καταφύγιο στὴν Ἀλβανία. Ὁ Μέμος ζήτησε νὰ ἐξεταστεῖ ἀπὸ τὴν Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ. Ὅπως ἰσχυρίζοταν, γνώριζε ἐκείνους ποὺ εἶχαν ὀργανώσει τὸ ἐγκλημα καὶ θὰ κατέθετε ἀποκαλυπτικὰ στοιχεῖα. Τελικὰ, ὁ Μέμος κατέθεσε κι ἀποκάλυψε ὅτι ὁ διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας Ἀργυροκάστρου ταγματάρχης Λαμπανίτσα κι ἓνας ἄλβανὸς λοχαγὸς τοῦ πρότειναν νὰ σκοτώσει τὰ μέλη τῆς ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας. Τὴν κατάθεση τοῦ Μέμου τὴν ὑποστήριξε ἓνας ἄλβανὸς χωροφύλακας, λιποτάκτης, ποὺ μὲ διαταγὴ τοῦ Λαμπανίτσα ἄφησε νὰ δραπετεύσει ὁ Μέμος ἀπὸ τίς φυλακὲς Ἀργυροκάστρου, ὅπου βρισκόταν, γιὰτὶ βαρύνονταν καὶ μὲ ἐγκλήματα ποὺ διέπραξε στὸ ἄλβανικὸ ἔδαφος. Ὁ Μέμος κατέθεσε καὶ ἐπιστολὲς τοῦ Λαμπανίτσα πρὸς αὐτόν, πολὺ φιλικὲς κι ἀποκαλυπτικὲς τῶν σχέσεών τους. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὑποχρεώθηκε νὰ πᾶι στὸ Ἀργυροκάστρο γιὰ νὰ ἐξετάσει τὸ Λαμπανίτσα. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, αὐτὸς τὰ ἀρνήθηκε ὅλα, χαρακτηρίζοντας τὴν κατάθεση τοῦ Μέμου ὡς συκοφαντικὴ. Γιὰ νὰ ἐξακριβώσει τὴν ἀλήθεια ἡ Ἐπιτροπὴ ζήτησε νὰ γίνει ἐξέταση κατ' ἀντιπαράστασιν τοῦ Μέμου μὲ τὸ Λαμπανίτσα, ἡ ἄλβανικὴ ὁμῶς κυβέρνησις δὲν τὸ ἐπέτρεψε, βρῆκε ὅτι θιγόταν ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια! Ταυτόχρονα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ κατώτερη σὲ σκευωρίες ἀπὸ τὴν προστάτιδά της τὴν Ἰταλία, κατήγγειλε -σύμφωνα μὲ ὁμολογίες κάποιου μάρτυρα- ὅτι τὴ δολοφονία διέπραξαν δυὸ Ἕλληνες: ὁ Γιάννης Βάντζιος, ἀπὸ τὴ Βελτσίστα κι ὁ Γρηγόριος Λέκκας ἀπὸ τὴ Σενίτσα. Ἐρευνα τῆς ἐπιτροπῆς, μετὰ τὴν ἐπάνοδό της στὰ Γιάννινα, ἀπέδειξε ὅτι καὶ οἱ δυὸ ἄντρες βρισκόνταν στὰ χωριά τους τὴ μέρα τῆς δολοφονίας τῶν ἰταλῶν.

Τὸ ἐγκλημα τῆς Κακαβιάς κρατοῦσε ἀδιάπτωτο τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνησυχία, τῆς κοινῆς γνώμης τῶν Γιαννίνων κι ὅλης τῆς Ἑλλάδας, ἐξαιτίας τῶν σοβαρότατων ἐπιπτώσεων ποὺ εἶχε στὴν ἐθνικὴ καὶ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Γιὰ πολὺ καιρὸ τὰ Γιάννινα εἶχαν γίνει τὸ κέντρο, ὅπου συνέρρεαν πολλὰ στελέχη τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἡγεσίας, ἀλλὰ καὶ παράγοντες τῆς Δικαιοσύνης στὴν προσπάθειά τους νὰ διαλευκάνουν τὴν ὑπόθεση, προπαντὸς ν' ἀποσείσουν ἀπὸ τοὺς ὤμους τῆς Ἑλλάδας τὴν βαρεὶά κατηγορία. Γιὰ εἴκοσι μέρες οἱ νεκροὶ βρισκόνταν στὴ *Ζωσιμαία σχολή*, ἡ ἐκεῖ παραμονὴ τους δημιουργοῦσε βαρεὶά ἀτμόσφαιρα στὴν πόλη, οἱ Γιαννιώτες διαισθάνονταν κινδύνους, δὲν εἶχαν ἄδικο, οἱ Ἰταλοὶ καραδοκοῦσαν στὰ σύνορα, μὲ ἀναμένους τίς μηχανὲς τῶν αὐτοκινήτων, περιμέναν τίς διαταγὰς νὰ κατεβοῦν στὰ Γιάννινα. Μὲ τὴν πάροδο τῶν ἡμερῶν, τὰ γεγονότα ποὺ ἐπακολούθησαν, ὅπως ὁ βομβαρδισμὸς καὶ ἡ κατάληψη τῆς Κέρκυρας, ἔδωσαν κάποια διέξοδο στίς ἀνησυχίες τους, τὸ κακὸ εἶχε ξεσπάσει ἄλλοῦ. Στις 6 Σεπτεμβρίου οἱ Γιαννιώτες συγκεντρώθηκαν στὴ μητροπό-

λη γιά νά ψάλλουν ἐπιμνημόσυνη δέηση γιά τοὺς νεκροὺς τῆς Κέρκυρας καὶ νά καταραστοῦν τοὺς δολοφόνους. Ὑστερα, σωματεῖα καὶ σύλλογοι, ἐπιστημονικοί, ἐργατικοί, ἐπαγγελματικοί, ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, ἀναπήρων, ἄρχισαν νά στέλλουν ψηφίσματα πρὸς τὴν κυβέρνησις καὶ τὶς Δυνάμεις γιά νά ἐκφράσουν τὴ λαϊκὴ ἀγανάκτησις γιά τὰ ἄθωα θύματα τῶν Ἰταλῶν.

Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου, ξύπνησε ὁδυνηρὲς μνημὲς στὴν οἰκογένεια τοῦ Γιάγκου Κεῖβανίδη, ποὺ εἶχαν τὸν ἀντίκτυπό τους καὶ στὸ θυμικὸ ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας τοῦ Πέτρου. Τὸ μεσημέρι, ὅστερα ἀπὸ τὸ μνημόσυνο τῶν θυμάτων τῆς Κέρκυρας, ὁ Γιάγκος γύρισε σπίτι μὲ ἐκδηλῆ συγκίνησις, ἀλλὰ ἀγανάκτησις γιά τὴ νέα δοκιμασία τῶν συμπατριωτῶν του. Μόλις κάθησε στὴν καρέκλα, ξέσπασε. Κανένα συγκεκριμένον δὲν κατηγοροῦσε, μόνο τὴν κακὴ μοῖρα τῶν προσφύγων: — *Ἐπρεπε κι αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ πληρώσουν τὸ τίμημα οἱ ξεριζωμένοι*; βόγγηξε. *Τὰ βασανισμένα κορμιά τους διάλεξαν οἱ ὀβίδες*; Ὡς πότε, θεέ μου, θὰ δοκιμαζόμαστε, κράτησε τὴν ὀργή σου, φώτισε τοὺς ἰσχυροὺς νὰ σταματήσουν τὴ σφαγή, ἐξαντλήθηκε ἡ ἀντοχή μας... Κανένας δὲ μίλησε, τί νὰ ποῦν; Σὲ ποιὸν νὰ ρίξουν εὐθύνες γιά τὸ συνεχιζόμενο ἀποδεκατισμὸ τῶν προσφύγων; Νὰ τὰ βάλουν μὲ τὸ θεό; Θὰ βλασφημοῦσαν... — *Γιάγκο*, εἶπε σὲ κάποια στιγμή ὁ Πέτρος, *ἔχεις δίκιο, πονᾷς σὰ νὰ χτύπησαν ἐσένα τὸν ἴδιο, εἶναι κοινὴ συνείδησις στοὺς πρόσφυγες, πῶς ὅλους τοὺς χτύπησε ὁ Μουσολίνι, νάσαι σίγουρος πῶς ὁ δολοφόνος, ἂργα ἢ γρήγορα, θὰ πληρώσει γιά τὰ ἐγκλήματά του, ἀλλὰ συγκρατήσου. Μεθαύριο, τὴν Κυριακὴ σὲ περιμένει, ὅλους μᾶς περιμένει, νέα δοκιμασία. Δὲ ξέρω ἂν διάβασες τὴν ἐφημερίδα, ἡ 9ῃ Σεπτεμβρίου ἔχει κηρυχθεῖ ὡς ἡμέρα πένθους, γιά τὴν καταστροφὴ μας στὴ Μικρὰ Ἀσίαν. Εἶναι ἡ μέρα ποὺ φύγατε κυνηγημένοι ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ Κεμάλ, ἀπὸ τὴ Σμύρνη, εἶναι ἡ δική σας μέρα Γιάγκο, καὶ βέβαια ὅλων μας. Οἱ μνημὲς εἶναι ζωντανές, σπαρταροῦν στὶς καρδιές σας, θὰ σᾶς κατασπαράξουν, ἂν δὲ δείξετε ἀντοχὴ καὶ ἐγκαρτέρηση. Θὰ πάμε ὅλοι μαζί στὸ μνημόσυνο, ν' ἀνάψουμε κερία γιά τοὺς δικούς μας, ὅλοι ἔχουμε νεκροὺς ἀπ' αὐτὴ τὴν τρομερὴ ἐθνικὴ περιπέτεια Γιάγκο... Ὁ ἄλλος δὲν ἀπάντησε, ξέσπασε μόνο σ' ἓνα βουβὸ κλάμα, οἱ ἄλλοι τὸν ἄφησαν νὰ ἐκτονωθεῖ συναισθηματικά, θὰ ξαλάφρωνε. Ὅταν σφούγγισε καὶ τὰ τελευταῖα δάκρυα, παρακάλεσε τὸν Πέτρο νὰ τὸν ἀφήσει νὰ διαθέσει τὴν Κυριακὴ, μαζί μὲ τὴν οἰκογένειά του, ὅπως αὐτὸς ᾔθελε, θάπαιρνε μαζί του καὶ τὸ Θεολόγο. Ὁ Πέτρος δὲν εἶχε καμιὰ ἀντίρρηση, προθυμοποιήθηκε μάλιστα νὰ τοῦ προσφέρει ὅ,τι ἄλλο ᾔθελε. — *Τίποτε δὲν μᾶς χρειάζεται, Πέτρο, μόνο μὲ τοὺς πατριῶτες μου θέλω νὰ βρεθῶ, νὰ κλάψουμε μαζί τοὺς ἀγαπημένους μας...**

Τὴν Κυριακὴ, ἀπὸ τὶς δέκα τὸ πρωῒ, οἱ καμπάνες ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχισαν νὰ χτυποῦν πένθιμα. Τὰ κέντρα ἐκλείσαν, οἱ σημαῖες στὰ δημόσια καταστήματα κυμάτιζαν μεσίστιες, μὲ πένθιμα κρέπια, οἱ σκοποὶ στὰ στρατιωτικὰ καταστήματα καὶ οἱ στρατιῶτες τῶν περιπόλων, κρατοῦσαν τὰ ὄπλα

τους κατεβασμένα πένθιμα. Ἡ μητρόπολη, πένθιμα στολισμένη κι αὐτή, λές καὶ περίμενε νὰ κηδεύσει χιλιάδες νεκρούς, δεχόταν τὸν κόσμον ἀπ' ὅλες τὶς συνοικίες, ἐπώνυμους κι ἀνώνυμους, συγκεντρώνονταν γιὰ τὴν κοινὴ δέηση, γιὰ τοὺς νεκροὺς τῶν αἱματηρῶν μαχῶν τῆς Μικρασίας, τὸν ξεριζωμὸ καὶ τὸν ἀφανισμό τῶν κατοίκων της, γιὰ τὰ νέα θύματα τῆς Κέρκυρας. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Γιάγκου, μὲ τὸ Θεολόγο μαζί, εἶχαν πιάσει μιὰ γωνιά τῆς ἐκκλησίας, πίσω ἀπὸ τὸ ἐπιτροπικὸ, ἐπιζητοῦσαν τὴν αὐτοσυγκέντρωση, νὰ κλάψουν νοερὰ τοὺς δικούς τους, καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους γιὰ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς περιμμάζεψαν, τοὺς ἔμπασαν στὸ σπίτι τους καὶ τοὺς γλύτωσαν ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς προσφυγιάς.

Ὅταν τέλειωσε τὸ μνημόσυνο, ὁ Γιάγκος δὲν περίμενε νὰ συναντήσῃ κανένα. Πῆρε τοὺς δικούς του καὶ τὸ Θεολόγο καὶ τράβηξαν γιὰ τοὺς τούρκικους καφενέδες, ἐκεῖ ἦταν τὸ σπίτι ἀπ' ὅπου τὸν περιμμάζεψε ὁ Πέτρος. Ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν προσαρμογὴ, οἱ δουλειές τῶν δυὸ μαγαζιῶν, ποὺ δὲν τοῦ ἄφηναν χρόνο γιὰ ἄλλες ἀπασχολήσεις, δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν ν' ἀνεβεῖ στὸ παλιὸ σπίτι τῆς προσφυγιάς, παρόλο ποὺ πολὺ τὸ ἤθελε. Ποιὰ ἦταν ἡ ἐκπληξή του, ὅταν βρῆκε στὸ δωμάτιο ὅπου ἔμειναν παλιά, ἕναν Σμυρνιὸ φίλο του, τὰ σπίτια τους βρίσκονταν μάλιστα στὴν ἴδια συνοικία, τὸ Σωτῆρο Καγιαόγλου, μὲ τὰ λείψανα τῆς οἰκογενείας του: τὴ γυναίκα του Ἀνατολή καὶ τὴν κόρη του Κυριακή. Τὴν ἐκπληξὴ διαδέχτηκαν οἱ αὐθόρμητοι ἐναγκαλισμοί, τὰ δάκρυα χαρᾶς, οἱ ἀπορίες, οἱ ἐξομολογήσεις. Καὶ τί δὲν εἶχαν νὰ ποῦν! Ὁ καθένας διηγήθηκε τὶς δικές του τραγικὲς ἐμπειρίες, ὁ Σωτῆρος ἦταν ὁ πιὸ χτυπημένος ἀπ' ὅλους, ἔχασε δυὸ παλληκάρια καὶ τοὺς γονεῖς του, προσπαθοῦσε νὰ κρατηθεῖ στὴ ζωὴ, νὰ μὴ συντριβεῖ ἀπὸ τὸ ἄγχος καὶ τὶς δοκιμασίες. Τώρα εἶχε βάλει ἕνα δρόμο στὴ ζωὴ του. Ὁ ἴδιος δούλευε σ' ἕνα μαγαζὶ τῆς ὁδοῦ Ἀνεξαρτησίας, καὶ ἡ γυναίκα του στὸ ταπητουργεῖο, λίγο πρὶν εἶχε ἀρχίσει τὴ λειτουργία του. Δόξα σοι ὁ θεὸς εἶπε κάποια στιγμή, κι ἔκανε τὸ σταυρὸ του ἡ μεγάλη μπόρα πέρασε. Ὅταν ἄκουσε τὸ Γιάγκο νὰ διηγεῖται τὴ ζωὴ τῆς οἰκογενείας τοὺς τελευταίους μῆνες, ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοικτό: — Ἀλήθεια, ἀπόρρεσε, *ὑπάρχουν τέτοιοι ἄνθρωποι στὴν ἐποχὴ μας: Ἀπὸ ποῦ κατέβηκαν: Ἀπὸ σελίδες μυθιστορημάτων ξεκόπηκαν;* — Ὑπάρχουν Σωτῆρο, ἐπιβεβαίωσε κι ὁ Θεολόγος, *κι ἐγὼ στὸν κύρ Πέτρο χρωστάω τὴν ἐπιβίωσή μου.* Ὅστερα χωρίστηκαν σὲ δυὸ συντροφίες, μιὰ οἱ γυναῖκες, ἡ ἄλλη οἱ ἄντρες. Κι ἄρχισαν κουβεντολόϊ ἀτέλειωτο. Κάποτε τὰ λόγια τους, ἰδιαίτερα τῆς γυναικειᾶς συντροφιάς, κατέληγαν σὲ λυγμούς. Οἱ ἄντρες μίλησαν γιὰ τὴ γενικότερη βελτίωση τῆς κατάστασης τῶν προσφύγων στὴν περιοχή, στοὺς ἀγρότες ἄρχισαν νὰ δίνουν κτήματα μοναστηριῶν καὶ δημόσιες γαῖες, ἄλλες ἦταν καλές, ἄλλες ἄγονες, ἤξεραν οἱ πρόσφυγες τὸ μυστικὸ νὰ τὶς κάνουν ἀποδοτικές, γῆ νὰ τοὺς ἔδιναν θὰ τὴν ἀξιοποιοῦσαν κατὰ τὸν καλλίτερο τρόπο. — *Προχτὲς ἔδωσαν τὰ κτήματα τοῦ Ἀη Γιάννη τῆς Μπουνίλας,* εἶπε ὁ Θεολόγος, *θ' ἀλλάξουν τὸν τόπο οἱ δικοί μας μὲ τὴ δουλειὰ καὶ τὴ φιλοπονία τους καὶ θὰ στήσουν ἕνα οἰκισμό, ποὺ θὰ τὸν ζηλεύουν οἱ*

ντόπιοι. Καὶ τὸν ἔστησαν. Ἡ ὥρα περνοῦσε κι εἶχαν ἀκόμα ἓνα χρόνος. — Σηκωθείτε, φώναξε ὁ Γιάγκος, πάμε στὸ μεγάλο καταυλισμό, ἦταν σ' ἐβραϊκὸ σπίτι, νὰ κλάψουμε τοὺς δικούς μας μαζί με τοὺς πολλούς.

Μαζεύτηκαν ἐκεῖ συντροφίες κι ἀπὸ ἄλλα σπίτια. Ὅχι μόνο Σμυρνιοί, ἦρθαν πρόσφυγες κι ἀπὸ τὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προπαντὸς ἀπὸ τὸν Πόντο, ξεχώριζαν ἀπὸ τὴν ὁμιλία τους. Δὲν ἦταν συγκέντρωση γιὰ συζητήσεις, διαμαρτυρίες καὶ παράπονα, ὥρα μοιρολογιοῦ ἦταν. Αὐθόρμητα τὸ πλῆθος χωρίστηκε σὲ δυὸ μεγάλες παρέες, στὴ μιὰ οἱ Σμυρνιοί, στὴν ἄλλη οἱ Πόντιοι, κι ἄρχισε ὁ θρήνος κι ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρές, ἡ μιὰ σταματοῦσε, ἡ ἄλλη ἄρχιζε, σὰν ὁ χωρισμένος στὰ δυὸ χορὸς τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, μόνο πού ἐδῶ δὲν ὑπῆρχαν ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα κι ἀπορίες τῶν ἡρώων, ἡ κάθε σύναξη μοιρολογοῦσε με τοὺς δικούς της σκοπούς, πρόβαλε τοὺς ἥρωες τοῦ τόπου τους, οἱ Πόντιοι ἄρχιζαν ἀπὸ τὸ Διγενὴ κι ἔφταναν στοὺς νεότερους, οἱ Σμυρνιοὶ ἀνάποδα, ἔστηναν πρῶτα μοιρολόγι γιὰ τὸν ἔθνομάρτυρα Χρυσόστομο, τὸ αἷμα του δὲν εἶχε ξεπλυθεῖ ἀκόμα ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς Σμύρνης, ὕστερα πῆγαιναν πίσω, στὰ παλληκάρια πού ἔπесαν πολεμῶντας τὸν Τοῦρκο καὶ πάλι ξαναγύριζαν στὰ σύγχρονα, αὐτὴ ἡ ἱστορία πού ἔζησαν δὲν εἶχε τελειωμό, ἦταν σὰ νὰ εἶχαν συμπυκνωθεῖ οἱ αἰῶνες τῆς σκλαβιάς, σὲ λίγες βδομάδες, τότε πού ἐγινε ὁ μεγάλος χαλασμός. Τὰ μοιρολόγια ἀκούγονταν σὲ μεγάλη ἔκταση, ἔπαιρναν τὰ μηνύματά τους καὶ οἱ πρόσφυγες ἄλλων σπιτιῶν, ὡς τὸ βράδυ εἶχαν μαζευτεῖ ὅλα τὰ προσφυγικὰ Γιάννινα, ἔκλαιγαν τοὺς δικούς τους, ἔκλαιγαν καὶ τὶς χαμένες πατρίδες, κάποιοι μιλοῦσαν γιὰ ἐπιστροφή σὲ πατρογονικὲς ἐστίες, κανένας δὲν τοὺς πίστευε. Καθὼς προχωροῦσε ἡ νύχτα ἀραιώνουν οἱ συντροφίες, σιγὰ σιγὰ ἔσβησε καὶ τὸ μοιρολόγι, ἀπόμεινε μόνον ὁ ἀπόηχός του νὰ πλανιέται στὴν ἀτμόσφαιρα, πῆγε κι ἔσμιξε με τὸν κυματισμὸ τῆς λίμνης, εἶχε κι αὐτὴ νὰ πεῖ τὰ δικά της μυστικά, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς καὶ τὸ μεγάλο πόλεμο τοῦ 1912-1913.

Ἡ ἐπίταξη τῆς *Ζωσιμαίας* σχολῆς κράτησε βδομάδες, εἶχαν ἐναποθέσει ἐκεῖ τοὺς σοροὺς τῶν δολοφονημένων Ἰταλῶν, κι αὐτὸ ξεσήκωσε διαμαρτυρίες στὸ γιαννιώτικο τύπο. Ἐπρεπε, ἔλεγαν, νὰ μεταφερθοῦν στὸ Στρατηγεῖο ἢ τὴ Γενικὴ διοίκηση, ὄχι νὰ καταδικάζεται ὁλόκληρη σχολὴ σὲ ἀργία. Εὐτυχῶς, δημοσιεύτηκε σὲ λίγο νόμος πού ἀπαγόρευε τὴν ἐπίταξη τῶν σχολείων γιὰ ὅποιαδήποτε ἀνάγκη, ἐγκατάσταση στρατοῦ, προσφύγων κλπ. - Μὲ ἄλλο διάταγμα ἰδρυόταν ἀπὸ τὸ φθινόπωρο (σχολικὸ ἔτος 1923-24) Μονοτάξιο Διδασκαλεῖο στὰ Γιάννινα, παράλληλα θὰ λειτουργοῦσε καὶ τὸ Τριτάξιο. Στὸ Μονοτάξιο θὰ φοιτοῦσαν, ὕστερα ἀπὸ ἐξετάσεις, 40 ἀγόρια καὶ 20 κορίτσια, ἀπόφοιτοι τοῦ 4/ταξίου γυμνασίου. Θὰ ἔπαιρναν, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν τους καὶ μισθὸ προσωρινοῦ δασκάλου 400 δρχ. (ὁ μισθὸς τοῦ μόνιμου δασκάλου ἦταν 750 δρχ.). - Ἀπὸ τὶς 7 Σεπτεμβρίου τὴ διοίκηση τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ ἀνέλαβε ὁ συνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ Ἀρθροῦρος Μπάλμπης. Ὁ ὡς τότε διοικητὴς ὑποστράτηγος Γ. Λεοναρδόπουλος πῆγε στὴν Ἀθήνα με δίμηνη ἀναρρωτική ἄδεια. Μᾶλλον ἔφυγε γιὰ νὰ προετοιμάσει, μαζί με τὸ Γαργαλίδη, τὸ ἀντεπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Ὀκτωβρίου. - Ἀπὸ τὶς 27 Σεπτεμβρίου τὴ λογοκρισία στὰ Γιάννινα ἀνέλαβε ὁ λοχαγὸς τοῦ ἐπιτελείου Ἀθαν. Παπαθανασίου. - Ὁ Κῆρυξ σταμάτησε τὴν ἐκδοσὴ του ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου μέχρι 2

Όκτωβρίου. Τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ ποινή, γιατί δημοσίευσε τὴν εἶδηση, ὅτι ὁ Ἄγγλος πρόξενος Θεσσαλονίκης Χῶλ εἶχε ἐκφράσει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν εὐθυνόταν γιὰ τὸ ἔγκλημα τῆς Κακαβιάς.

Τὸ ἔγκλημα τῆς Κακαβιάς καὶ ἡ κατάληψη τῆς Κέρκυρας ἦταν τὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν κατὰ κύριο λόγο τὴν κοινὴ γνώμη, ἡ σχετικὴ ὁμως εἰδησεογραφία γι'αὐτὰ ἦταν περιορισμένη, ἐξαιτίας τῆς λογοκρισίας, μόνο τὰ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα δημοσιεύονταν. Τὸ μεγαλύτερο χῶρο τῶν ἐφημερίδων καταλάμβαναν, κυρίως ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, τὰ ἄρθρα, τὰ σχόλια καὶ οἱ εἰδήσεις γύρω ἀπὸ τὶς ἐπικείμενες ἐκλογές, τὶς ὁποῖες ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἄν καὶ ἡ προεκλογικὴ κίνηση δὲν εἶχε προκηρυχθεῖ ἐπίσημα, τόσο στὴν πρωτεύουσα ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίες, γινόταν κάθε μέρα καὶ ζωηρότερη. Στὴν Ἀθήνα ὁ Ἄλ. Ζαῖμης, μὲ ἐντολὴ τῆς Ἐπα-

Ἀπὸ τὰ παλιὰ Γιάννινα: Ἀριστερὰ τὸ Διοικητήριον (σήμερα Δημαρχεῖο) καὶ δεξιὰ τὸ οἶκον ὅπου σήμερα στεγάζεται ἡ VIII Μεραρχία.

νάστασης, προσπαθοῦσε νὰ συγκροτήσῃ, μὲ πολιτικούς παράγοντες ὅλων τῶν παρατάξεων, κόμμα Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ ἢ Συμφιλιώσεως, ὅπως ὀνομάστηκε· ἀπέτυχε στὴν προσπάθειά του, γιατί ἡ συγκρότηση τοῦ κόμματός του προϋπέθετε τὴ διάλυση τῶν ἄλλων καὶ κυρίως τοῦ πιὸ ὀργανωμένου: τῶν Φιλελευθέρων. Ἐντονὴ διαμάχη ξέσπασε ἐπὶ τῆς ἀνάμεσα στὸ Ζαῖμη καὶ

τὸ Μεταξᾶ, ἀρχηγὸ τῶν Ἐλευθεροφρόνων, τοῦ μεγαλύτερου, ὅπως τότε πίστευαν, κόμματος τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ ἀντίκτυπος τῆς διαμάχης αὐτῆς ἔφτασε κι ὡς τὰ Γιάννινα, ὅπως δείχνουν οἱ σχολιασμοὶ τῆς *Ἠπείρου*. Βέβαια τὰ κόμματα δὲ βρισκόταν στὴν ἴδια κατάσταση, ὅπως ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, εἶχαν γίνῃ μεγάλες διαφοροποιήσεις. Στὸ βενιζελικὸ κόμμα, ὅπως ἀναφέρθηκε, σχηματίστηκαν ὁμάδες διαφορετικῶν προσανατολισμῶν, μὲ σοβαρότερη ἐκείνη τῶν δημοκρατικῶν. Στὸ ἀντιβενιζελικὸ στρατόπεδο ἡ κατάσταση ἦταν χειρότερη, ἐξαιτίας τῆς ἑλλειψὸς ἱκανῆς ἡγεσίας, ἐπικρατέστερη φαινόταν ἡ ἔκφραση τοῦ Μεταξᾶ.

Στὰ Γιάννινα τὸν πρώτο λόγο στὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν συνδυασμῶν, εἶχε καὶ πάλι ὁ Παν. Δαγκλῆς. Οἱ δυσχέρειες ποὺ συναντοῦσε προερχόταν ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν ὑποψηφίων, ἡ Ἠπειρος στὴ μεγάλη πλειοψηφία τῆς ἦταν πάντα βενιζελικὴ, κι ἀπὸ τοὺς *αἰρετικούς* τοῦ κόμματος, τοὺς δημοκρατικούς, εἶχαν συγκροτήσει ἤδη καὶ τὴν ὀργάνωσή τους, ἔστω καὶ ὀλιγομελή. Στους ἀντιβενιζελικούς ἡ διαίρεση ἦταν μεγαλύ-

τερη. Ὁ Χατζῆς εἶχε ταχθεῖ ἀπὸ καιρὸ μὲ τὸ κόμμα τοῦ Μεταξᾶ καὶ ἡ ἐφημερίδα του κατακλυζόταν μὲ ἄρθρα δικά του καὶ ἄλλων συγγενικῶν ἐφημερίδων, ὑμνητικὰ τῶν ἱκανοτήτων τοῦ Μεταξᾶ. Ἄλλοι παράγοντες ἀντιβενιζελικοί, ὁ Ἀθ. Μπότσαρης, ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης κ.ἄ. διαφωνοῦσαν μὲ τὴ θέση αὐτή, ἀκολουθοῦσαν τὰ κόμματα τοῦ Γούναρη καὶ τοῦ Στράτου, οἱ ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὶς δυὸ πλευρὲς ἦταν ἐντονότατες. Οἱ *Ἐλευθερόφρονες* εἶχαν ἀνοίξει πολιτικὸ γραφεῖο στὰ Γιάννινα, οἱ δὲ δικηγόροι Γ. Μουλαΐμίδης καὶ Κ. Σούρλας εἶχαν ἀναλάβει τὴ διεκπεραίωση τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τῶν ὁπαδῶν τοῦ κόμματος. Ὁ Μεταξᾶς εἶχε ἀναθέσει τὴν πολιτικὴ ἐκπροσώπηση στὸ γνωστὸ συνταγματάρχη Χρῆστο Χατζημιχάλη, στὸν ὁποῖο ἔδωσε καὶ τὴν ἐντολὴ τῆς κατάρτισης τοῦ συνδυασμοῦ. Ἡ *Ἡπειρος* ἔγραφε σχετικὰ (20-9-93): *Ἄλλη οἰαδήποτε τυχόν δῆθεν ἀντιβενιζελικὴ ἐκπροσώπησης πλὴν τῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν «Ἐλευθεροφρόνων» καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. θὰ θεωρηθῇ ὡς ἐσκεμμένη προδοσία τοῦ κοινοῦ ἀντιβενιζελικοῦ ἀγῶνος καὶ θὰ πολεμηθῇ ὡς ἐχθρικὴ καὶ βενιζελικὴ καὶ αὐτή.* Ὁ Χατζῆς ἦταν ἀπόλυτος. *Ἄν δὲν εἶσαι μὲ τὸ Μεταξᾶ εἶσαι ἐχθρὸς μας,* λησμονώντας κοινούς ἀγῶνες καὶ κοινὲς περιπέτειες. (Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὑποψήφιος γιὰ τὸ βενιζελικὸ συνδυασμὸ Ἰωαννίνων ἦταν ὁ πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Μεταξικοῦ ὑποψηφίου, Χρῆστος Α. Χατζημιχάλης κι αὐτός).

Ἦταν φυσικὸ, ὕστερα ἀπὸ τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα ποὺ εἶχαν γίνει τὸν τελευταῖο χρόνον στὴν Ἑλλάδα, νὰ μεγαλώσει ὁ Διχασμὸς, θὰ ἐπακολουθοῦσαν κι ἄλλα ποὺ θὰ διεύρυναν ἀκόμα περισσότερο τὸ χάσμα. Αὐτὴ ἡ πολυδιάσπαση ποὺ παρατηροῦνταν στὰ κόμματα ἀποτελοῦσε, κατὰ κάποιον τρόπο, μιὰ προσπάθεια νὰ ξεφύγουν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ δημιουργημένα διχαστικὰ σχήματα, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώνουν. Ὅλα τὰ συμβαίνοντα ἀντικατοπτρίζονταν στὴν ἄρθρογραφία τοῦ τύπου καὶ παρὰ τὴ λογοκρισία οἱ ἀντιδικίες ἦταν ὀξύτερες. Ἀκόμα καὶ τοὺς λήσταρχους, προπαντὸς τοὺς Ρετζαίους, ἀνακάτευαν στὶς φιλονικίες τους· ἂν τολμοῦσαν νὰ τὸ κάνουν οἱ ἐφημερίδες τῆς βενιζελικῆς παράταξης, ἐβγαίνουν συνήθως ζημιωμένες, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ κράτος, στὴν πραγματικότητα, παρὰ τίς ἐπαναστατικὲς διακηρύξεις, ἦταν βενιζελικό· συνεπῶς κάθε συνεργασία τῶν ληστῶν μὲ κρατικὲς ἀρχὲς -αὐτὸ ἦταν τὸ βασικὸ κατηγορῶν ποὺ ἐκτόξευαν οἱ ἐφημερίδες στὶς διαμάχες τους- ἦταν μειωτικὴ γιὰ τὴ βενιζελικὴ παράταξη κι ὄχι γιὰ τοὺς ἄλλους, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅπως ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, ποὺ τοὺς πολεμοῦσε ἄγρια μὲ τὴν *Ἐλευθερία* του, ξυλοκοπήθηκαν δημόσια ἀπὸ τοὺς Ρετζαίους, κινδύνεψαν. Τόλμησε μιὰ μέρα ὁ Κῆρυξ νὰ γράψει γιὰ τοὺς Μεταξικοὺς συνδυασμοὺς (19-9-23): *Τὸ Μεταξικὸν κόμμα προεκήρυξε πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν διὰ τὴν ἀνάδειξιν ὑποψηφίων πρὸς καταρτισμὸν συνδυασμῶν. Προτιμῶνται οἱ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἀπειλήσαντες θεοὺς καὶ δαίμοντες, πρώην ἐπιτελάρχαι, οἱ λήσταρχοι κλπ., γιὰ νὰ πάρει τὴν ἄλλη μέρα τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ τὴν Ἡπειρο: Δεδομένου ὅτι οἱ ἐν Ἡπείρῳ λήσταρ-*

χοι εἶναι ἐντελῶς ἀ γ κ α ζ ἐ πλέον μὲ τὸν ἐγχώριον βενιζελισμόν, θὰ ἦτο ἀδύνατος κατὰ πάντα ἡ συνεργασία οἰουδήποτε ἄλλου κόμματος μετ' αὐτῶν. Ἡ ὄχι παρακαλοῦμεν...

Στὸ μεταξύ, γινόταν γνωστὴ στὴν Ἀθήνα ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀλ. Ζαῖμη νὰ ὀργανώσει τὸ κόμμα τῆς *Συμφιλιώσεως*, ἔτσι ἀποφάσισε νὰ μὴν πολιτευτεῖ. Ψίθυροι ἔφταναν στὰ Γιάννινα καὶ γιὰ ἀποχὴ τοῦ κόμματος τῶν *Ἐλευθεροφρόνων*, καὶ γίνονταν πιστευτοί, παρὰ τίς διαψεύσεις τῶν Μεταξικῶν, ὅτι οἱ ψίθυροι αὐτοὶ ἦταν κατασκευάσματα τῶν βενιζελικῶν. Στὴ βάση τῶν ψιθύρων ὑπῆρχε ἀλήθεια. Γιατὶ στίς ἐκλογές ποὺ θὰ γίνονταν τελικὰ στὶς 3 Δεκεμβρίου, θὰ ἐφαρμοζόταν ἓνα ἐκλογικὸ σύστημα (τὸ εἶχε καταρτίσει ὁ ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν Γ. Παπανδρέου) δυσμενέστατο γιὰ τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξη (μὲ τὸ σύστημα τῶν «δυνὸ ταχυτήτων» θὰ ἴσχυε ἡ ἐπαρχιακὴ περιφέρεια στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ ἡ πρωτοδικειακὴ γιὰ τίς Νέες χῶρες. Ἀκόμα οἱ μουσουλμάνοι καὶ οἱ ἑβραῖοι θὰ ψήφιζαν μὲ ξεχωριστοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους). Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου ἦταν ἀπὸ τὰ βασικὰ αἰτήματα τῆς ἀντεπανάστασης, ποὺ θὰ ἐκδηλωνόταν σὲ λίγο. Ἡ διαφαινόμενη πάντως ἀποχὴ δὲν ἐπηρέασε τὸ ρυθμὸ τῶν ζυμώσεων γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν συνδυασμῶν καὶ στίς δυνὸ παρατάξεις. Ὁ ἐπικεφαλῆς τοῦ Μεταξικοῦ συνδυασμοῦ Χρ. Μ. Χατζημιχάλης δημοσίευσε (21-9-23) καὶ προκήρυξε πρὸς τὸν Ἑπειρωτικὸ λαό, ὑπενθύμιζε τὴν Ἑπειρωτικὴ καταγωγὴ του καὶ ἐξηγοῦσε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ὑπερψηφιστεῖ ὁ Μεταξᾶς.

Η Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, κατὰ τὴν παραμονή της στὰ Γιάννινα, διαπίστωσε πολλὰ, γιὰ αὐτὸ καὶ ἡ πρώτη ἐκθεσὴ της πρὸς τὴν *Πρεσβευτικὴ Διάσκεψη*, μὲ ἐξαίρεση τὴν ἰταλικὴ ἀποψη, ἦταν ἀντικειμενικὴ. Μπορεῖ νὰ διαπίστωνε ὀλιγωρίες τῶν ἐλληνικῶν ἀρχῶν στίς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν ἐνόχων, ἀπάλλασσε ὅμως τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση ἀπὸ κάθε εὐθύνη γιὰ τὸ ἐγκλημα. Ἡ τελικὴ της ἐκθεσὴ θὰ ἦταν περισσότερο εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως πληροφοροῦνταν ἀπὸ ἀκριτομύθειες οἱ ἐλληνικὲς ἀρχές, τὴν καλὴ θέληση καὶ πίστη τῶν ὁποίων δὲν ἀμφισβήτησε ἡ Ἐπιτροπὴ. Ὅμως ἡ *Πρεσβευτικὴ Διάσκεψις* ἢ μᾶλλον οἱ Μεγάλοι βιάζονταν νὰ κλείσει τὸ θέμα, σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας καὶ πρὸς ὄφελος τῆς Ἰταλίας. Ἐτσι, πρὶν πάρεي τὴν τελικὴ ἐκθεσὴ τῆς Ἀνακριτικῆς, ἐξέδωσε τὴν ἀπόφασή της καὶ τὴν κοινοποίησε στὴν Ἑλλάδα στίς 27 Σεπτεμβρίου. *Δεῖγμα πρωτοφανοῦς κνισμοῦ καὶ βαρύτατον πλήγμα κατὰ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου τὴν χαρακτηρίσαν πολλοί.* Εἶχαν δίκιο. Μὲ τὴν *Πρεσβευτικὴ* ἀπόφαση λοιπόν, ὅλα ὅσα εἶχε ζητήσῃ ἡ Ἰταλία, τὰ ἔπαιρνε. Τὰ 50.000.000 λιρετῶν, ἀποζημιώσεις σὲ βάρος τῶν θυμάτων καὶ δικαίωμα ἀποζημίωσης γιὰ τὰ ἔξοδα κατοχῆς τῆς Κέρκυρας! Μᾶς βομβάρδιζαν, μᾶς σκότωναν, μᾶς ζητοῦσαν καὶ ἔξοδα γιὰ τὸ ψωμί ποὺ μᾶς ἔτρωγαν! Θὰ ζητήσῃ ἀσφαλῶς νὰ τῆς πληρώσωμεν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν βλημμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφόνευσαν τοὺς πρόσφυγες, ἔγραφε ὁ Χατζῆς (6-10-23). Στὸ ἴδιο φύλλο ὁ Σίμων Ἰωνᾶς (Ν. Γεωργίτσος) δημοσίευε τὸ ἄρθρο

ΧΟΥΚΜΙ ΚΑΡΑ-ΚΟΥΣ γράφοντας αγανακτισμένος για την απόφαση: Ἐνθυμούνται οἱ ἀναγνώσται ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶσαν αὐθαίρετον ἀπόφασιν, ἀφισταμένην τοῦ δικαίου καὶ τῆς νομιμότητος, ἀπεκάλουν μὲ τὴν χαρακτηρισίζουσιν τοὺς Ἀνατολίτας ἀλληγορικὴν ἔκφρασιν *χούκμι καρα-κούς*, δηλαδή ἀπόφασιν μαύρου ὀρνέου, θέλοντες μὲ τοῦτο νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐστηρίχθη εἰς τὸ *ροσφέτι* ἢ εἰς τὸ *χατήρι*. Τέτοια χαρακτηριστὴρῆζε καὶ τὴ *Συνθήκη* τῆς Λωζάννης γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἀπόφασιν τῆς Πρεσβευτικῆς: Ἡ ἄνευ αἰτιολογικοῦ ἀπόφασις, ἀφαιρέσασα ἐκ τοῦ διεθνοῦς θεσμοῦ τῆς διαιτησίας, τὰς κυριωτέρας τοῦ ἀρετάς, καθιστᾷ πιστευτὸν ὅτι ἐπὶ τὴν κρίσιν τοῦ Πρεσβευτικοῦ δικαστηρίου, ἐβάρυναν παράγοντες πολιτικοί, ὅλως ξένοι πρὸς τὸ δίκαιον. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις, λόγῳ τοῦ ἀλληλενδέτου τῶν συμμαχικῶν συμφερόντων τῶν ἰσχυρῶν, ἀπεσιωπήθη -ἐξ ἀβρότητας πρὸς τὴν σύμμαχον (Ἰταλίαν)- ὁ ἄδικος φόβος τῶν προσφύγων, ὁ αἰφνίδιος βομβαρδισμὸς πόλεως κράτους ἐν εἰρήνῃ διατελοῦντος, καὶ ἀπεδείχθη ὅτι διὰ τοὺς Μεγάλους ὁ θεσμὸς τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν» εἶναι ράκος εὐτελές καὶ ἀξιοκαταφρόνητον. *SIC VOLO SIC JUBEO*. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς ζητήσουν καὶ τὸ *ντος παρασό* (φόρος τῶν Τούρκων γιὰ τὸν κόπο ποὺ κατέβαλαν οἱ μασέλες τοὺς γιὰ τὸ μάσημα τοῦ φαγητοῦ...). Τέλη Σεπτεμβρίου ἡ Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ ἔφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Πρεσβευτικῆς δὲν εἶχε πιά λόγον ὑπαρξῆς. Ἡ αἰφνίδια ἀναχώρησις καὶ διάλυσις -σημείωνε ὁ γιαννιώτικος τύπος- πιθανὸν νὰ ὀφειλόταν στὴν ἀπρὸς ὁκνητή γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπόφασιν τῆς Πρεσβευτικῆς σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδας. Ἡ κυβέρνησις Γονατᾶ διαμαρτυρήθηκε ἔντονα γιὰ τὴν ἀπόφασιν καὶ ἔκανε προσφυγὴ στὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης. Μάταια προσπάθεια. Ἡ Πρεσβευτικὴ ἀπέρριψε τὸ αἶτημα, γιατί γνώριζε πῶς στὸ Διεθνὲς Δικαστήριον ὅ ἀποκαλύπτονταν οἱ ἀνόσιες ἀποφάσεις τῆς. Ἡ κυβέρνησις ἔκανε προσφυγὴ καὶ στὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν, ἀποδυνάμωσε ὅμως τὸ αἶτημά τῆς, ἀφοῦ δήλωσε ὅτι ἀποδεχόταν τὴν ἀπόφασιν τῆς Πρεσβευτικῆς. Τὸ σφάλμα τῆς ἦταν τεράστιον, ἀπόδειξις πῶς ὁ Ἰταλὸς ἐκπρόσωπος, ποὺ προσπαθοῦσε μὲ κάθε μέσον νὰ ματαιώσῃ τὴ συζήτησιν στὴν Κ.Τ.Ε., εὐχαρίστησε τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴ στάσιν τῆς... Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ κυρίως ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Νορβηγίας, διάσημος ἐξερευνητὴς δόκτωρ Νάνσεν, τιμημένος μὲ βραβεῖον Νόμπελ, κατακεραύνωσε μὲ τὸν λόγο του τὰ ἐγκλήματα τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς Πρεσβευτικῆς. Ποιὸ τὸ ὄφελος; Ἡ ὑπόθεσις εἶχε χαθεῖ, ἡ Ἑλλάδα διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ ἀποδεχτῇ τὴ διαιτησίαν τῆς Πρεσβευτικῆς καὶ δὲν κατέφυγε στὴν Κ.Τ.Ε., ὅπου εἶχαν λόγον καὶ ψῆφον ὅλα τὰ κράτη.

Ἀφοῦ πέτυχε ὅσα ἤθελε ἡ Ἰταλία ἐγκατέλειπε τὴν Κέρκυρα, στίς 27 Ὀκτωβρίου. Οἱ Κερκυραῖοι γιόρτασαν τὴν ἀπελευθέρωσίν τοὺς μὲ ἀπερίγραπτες ἐκδηλώσεις χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, δὲν παρέλειψαν μάλιστα νὰ εἰρωνευθοῦν μὲ πολλοὺς τρόπους τοὺς Ἰταλοὺς κατὰ τὴν ἀποχώρησίν τοὺς,

για την πίστη τους ότι ποτέ δεν θαφευγαν από την πόλη. Έκφραση αυτής της πίστης ήταν η ανάρτηση ενός ξύλινου πετεινού στην πύλη του νέου φρουρίου, πάνω στον οποίο οι Ιταλοί είχαν γράψει: *Όταν ο πετεινός λαλήσει, τότε θα φύγουν και οι Ιταλοί από την Κέρκυρα*. Έ, λοιπόν, τη μέρα της αποχώρησής τους οι Κερκυραίοι έκαναν δεκάδες πετεινούς να λαλήσουν! Ο διηγηματογράφος Αντώνης Τραυλάντωνης, που είχε διατελέσει και επιθεωρητής δημοτικών σχολείων Κερκύρας, έχει γράψει ένα ωραίο διήγημα με τίτλο: *Ο ξύλινος πετεινός*. Υπηρέτησα κι εγώ ως επιθεωρητής στην Κέρκυρα. Στο γραφείο ήταν αναρτημένος ένας κατάλογος των επιθεωρητών που είχαν περάσει από την περιφέρεια, ανάμεσα στους πρώτους ήταν ο Τραυλάντωνης. Όταν το μάτι μου έπεφτε στον κατάλογο και διάβαζα τ' όνομά του, ό νοῦς μου πήγαινε στον ξύλινο πετεινό του...

Μετά την παρένθεση που δημιουργήθηκε, εξαιτίας του έγκληματος της Κακαβιάς, τα πράγματα ξανάρχισαν από εκεί που είχαν σταματήσει. Στις 16 Οκτωβρίου, τό απόγεμα, έφτασαν στά Γιάννινα τὰ μέλη της Διεθνούς επιτροπής για τή διαχάραξη των έλληνοαλβανικών συνόρων. Κατέλυσαν στά ξενοδοχεία *Άβέρωφ* και *Μεγάλη Βρετανία* και στά έπιταχθέντα μουσουλμανικά σπίτια, οί Τοῦρκοι ετοιμάζονταν νά φύγουν, με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Αρχηγός της ελληνικής αποστολής ήταν και πάλι ό αντισηνταγματάρχης Δ. Μπότσαρης. ◀

Μένει αναπάντητό ως σήμερα τό ερώτημα: Ποιός είχε οργανώσει τό έγκλημα της Κακαβιάς, για τό οποίο τόσα πλήρωσε ή Ελλάδα; Γράφτηκαν, όπως σημειώθηκε, πολλές εκδοχές, εξαντλητικές ανακρίσεις έγιναν κι από την ελληνική πλευρά και από την *Ανακριτική επιτροπή*. Η ληστεία αποκλείστηκε, δεν είχε κλαπεί τίποτε από τὰ θύματα, οί Ρετζαίοι, στους όποιους έπεσαν οί ύποψίες, λίγο πριν εκτελεστοῦν αρνήθηκαν συμμετοχή. Άρα τό έγκλημα ήταν πολιτικό. Ποιός τό οργανώσε; Ποιός είχε συμφέρον νά τό οργανώσει; Η αποκάλυψη εκείνου που είχε συμφέρον, όδηγεί κατευθείαν στους ήθικους και φυσικούς αὐτουργούς. Στην τεκμηριωμένη μελέτη του για τό έγκλημα της Κακαβιάς και την ιταλική επίθεση κατά της Κέρκυρας, ό δημοσιογράφος Γρηγόριος Δαφνής δίνει, πιστεύω, τή σωστή απάντηση (*Γρ. Δαφνή, Η Έλλάς μεταξύ δύο πολέμων, 1923-1940*, τόμ. Α΄ Αθήνα 1955, σελ. 65-109). Πριν γίνει αναφορά στην άποψή του, μερικές ειδήσεις του γιαννιώτικου τύπου, που πέρασαν από τή λογοκρισία, μετά τή λήξη της ύπόθεσης, θά διευκολύνουν τήν εξήγηση. *Υπάρχει ή ασφαλής πληροφορία* -έγραψε ή *Ήπειρος* (9-10-23)- *ότι εκ της ανακρίσεως προέκυψαν αποδείξεις περί ένοχής εις τό έγκλημα ώρισμένων Άλβανών δια πολιτικούς σκοπούς. Πρόσωπα τινά κατέθεσαν εις τήν ανάκρισιν ότι τό έγκλημα διεπράχθη επί τῶ σκοπῶ δημιουργίας άφορμής ρήξεως μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας. Η έντύπωσις εκ των ανακρίσεων και των προκνηψάντων στοιχείων είναι ότι, εάν έπετρέπετο υπό της Άλβανικής κυβερνήσεως ή μετάβασις του (ληστήρχου) Μέμου εις Άργυρόκαστρον, πρὸς αντιπαράστασιν μετά του Άλβανου διολι-*

κητοῦ τῆς ἀστυνομίας, θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἀνακάλυψις τῶν δολοφόνων. Ἡ εἶδηση ἀποκαλύπτει μέρος τῆς ἀλήθειας, ὄχι ὁλόκληρη. Μένει ἀφώτιστο ἀκόμα τὸ πρόσωπο τοῦ ἠθικοῦ αὐτουργοῦ, τοῦ Μουσολίνι. Τὸ εἰδησεογραφικὸ πρακτορεῖο του, τὸ Στέφανι, τίς ἴδιες μέρες μετέδιδε τὴν ψευδὴ εἶδηση ὅτι μερικοὶ Ρουμάνοι (ἐννοεῖ τοὺς ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχους), δολοφονήθηκαν στὴν Ἡπειρο, γιατί ἦταν αὐτόπτες μάρτυρες τοῦ ἐγκλήματος τῆς Κακαβιάς. Τὸ συμπέρασμα ποὺ ἐβγαίνει ἦταν πὼς οἱ «ἔνοχοι» Ἕλληνες, δολοφονοῦσαν τοὺς μάρτυρες γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλύψουν τοὺς δολοφόνους. Προσπάθεια γιὰ συσκότιση τῆς ἀλήθειας γιὰ νὰ μὴν ἐπισημανθοῦν οἱ πραγματικοὶ ἔνοχοι. Μιὰ ἐβδομάδα ἀργότερα δημοσιευόταν ἡ εἶδηση πὼς οἱ ἀλβανικὲς ἀρχές, ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῆς κυβέρνησής τους συλλαμβάνουν καὶ ἐξαφανίζουν οἰονδήποτε ἐκ τῶν προσώπων, ἅτινα εἶναι γνωστὰ εἰς τὴν ἀλβανικὴν κυβέρνησιν, ὅτι δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀψευδεῖς μάρτυρες διὰ τοὺς ἐνόχους τοῦ ἐγκλήματος τῆς Κακαβιάς. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐνοχῆς τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν δολοφονίαν τῶν μελῶν τῆς ἰταλικῆς ἀποστολῆς. Ταυτόχρονα οἱ ἀλβανικὲς ἀρχές πῆραν ἑκτακτα μέτρα γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων ὀρισμένων παραμεθόριων χωριῶν τους μὲ κατοίκους τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς. Φοβοῦνταν ὅτι πολλοὶ χωρικοὶ γνώριζαν στοιχεῖα γιὰ τὴ δολοφονία καὶ ἂν ἔμπαιναν στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος, οἱ ἀρχές μπορούσαν νὰ τοὺς κρατήσουν ὡς μάρτυρες.

Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καὶ πολλὰ ἄλλα, δαχτυλοδεικτοῦν, τὸν ἓνα ἔνοχο, τὸν ἐκτελεστή. Ὁ ὀργανωτής, ὅμως, τοῦ ἐγκλήματος ἦταν ἄλλος: ὁ Μουσολίνι. Δικαστικῶς δὲν ἀποδείχτηκε τίποτε. Ἄν ὑπάρχουν στοιχεῖα αὐτὰ βρίσκονται κάπου ἐρμητικὰ κλεισμένα. Ἀκόμα καὶ οἱ ἐκθέσεις τῆς Ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς μένουν μυστικές, δὲν ἔχουν κοινοποιηθεῖ στὴν Ἑλλάδα, παρὰ τίς προσπάθειές της νὰ λάβει γνώση τοῦ περιεχομένου τους. Ἡ Ἑλλάδα ἤθελε νὰ ἔρθουν σὲ φῶς ὅλα τὰ στοιχεῖα, καὶ κάποιος ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ λάμψει ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι ποτὲ ἔνοχος. Τὶ εἶχε, ἐξάλλου, νὰ κερδίσει ἡ μικρὴ χώρα ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ ἐπουλώσει τίς πληγές της, ὕστερα ἀπὸ τὴ Μικρasiatικὴ καταστροφὴ; Τίποτα. Ἀντίθετα, μπορούσε νὰ ἐκτιμήσει τίς συνέπειες σὲ βάρος της ἀπὸ μιὰ τέτοια ἐνέργεια. Μένουν, λοιπόν, δυὸ ἄλλες χώρες ὑποπτες, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀλβανία, γιὰ τίς ὁποῖες ἐπισημαίνεται συμφέρον ἀπὸ πολλὰς πλευρᾶς (τὰ ἄλλα ἐλατήρια τοῦ ἐγκλήματος: ληστεία καὶ προσωπικοὶ λόγοι ἀποκλείστηκαν). Ἡ Ἀλβανία εἶχε ἀναλάβει τὴν ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου, ποὺ ἀπέβλεπε στὴ δολοφονία τῶν μελῶν τῆς ἰταλικῆς ἀποστολῆς. Ἡ ἄρνηση τῶν Ἀλβανῶν νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἀντιπαράσταση τοῦ λήσταρχου Μέμου μὲ τὸν ἀστυνόμου Ἀργυροκάστρου, ἀποτελεῖ βασικὴ ἀπόδειξη ἐνοχῆς. Φυσικὰ ὁ ἀστυνόμος δὲν ἐνεργοῦσε μόνος του, ἡ ὁμάδα τῶν δολοφόνων Ἀλβανῶν καταρτίστηκε ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῆς κυβέρνησής του, ποὺ ὑποχρεώθηκε νὰ συμπράξει κατόπιν τῶν ἰταλικῶν πιέσεων. Τὴν δολοφονίαν τοῦ Τελλίνι μόνον ἡ Ἰταλία μπορούσε νὰ ὀργανώσει, παρατηρεῖ ὁρθὰ ὁ Δα-

φνης. Οί λόγοι; Πολλοί. Ὁ Μουσολίνι θεωροῦσε τὸν Tellini ἐχθρό του, γιατί ἦταν ἀντιφασίστας. Μὲ τὴ δολοφονία του ἀπαλλασσόταν ἀπὸ ἓνα σοβαρὸ ἀντίπαλο καὶ ταυτόχρονα τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία νὰ κάμει ἐπίδειξη τῆς δύναμής του καὶ νὰ ταπεινώσει τὴν Ἑλλάδα, ξέροντας καλὰ πὼς ἡ ἀντίδραση τῶν Μεγάλων, δὲν θὰ τοῦ δημιουργοῦσε μεγάλα προσκόμματα. Ἐξάλλου τὴν ἐνοχὴ τοῦ Μουσολίνι κατάγγειλε δημόσια στὸ βιβλίο του “Ἡ σύγχρονη Ἰταλία”, ὁ πρῶν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κόμης Σφόρτσα· «τὶ χρεῖαν ἄλλων μαρτύρων ἔχομεν;».

Δὲν ἦταν δύσκολο στὸ Μουσολίνι νὰ πιέσει τὴν Ἀλβανία -ἡ στενὴ ἐξάρτησή της ἀπὸ τὴν Ἰταλία τὴν ὑποχρέωνε νὰ συμμορφωθεῖ- ν’ ἀναλάβει τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἐγκλήματος, μὲ τὸ ὅποιο θὰ ἐξυπηρετοῦνταν κι ἀλβανικὰ συμφέροντα, ὅπως πίστευαν οἱ Ἀλβανοὶ μπέηδες τῆς Τσαμουργιάς. Ὁ Δαφνὴς σημειώνει ὅτι οἱ μπέηδες θίγονταν ἀπὸ τὶς ἀπαλλοτριώσεις τῶν τσιφλικιῶν, ποὺ εἶχε ἀποφασίσει ἡ Ἐπανάσταση τοῦ ’22 καὶ πίστευαν, ὅτι μὲ τὴν ἀναταραχὴ ποὺ δημιουργόταν ἀπὸ τὸ ἐγκλημα, οἱ Ἰταλοὶ δὲν θὰ καταλάμβαναν μόνο τὴν Κέρκυρα, ἀλλὰ καὶ τὴν Τσαμουργιά γιὰ νὰ τὴν προσαρτήσουν στὴν Ἀλβανία. Τὴν ἐπικείμενη ἔνωση τῆς Τσαμουργιάς μὲ τὴν Ἀλβανία, οἱ μπέηδες τὴν κοινολόγησαν μέρες πρὶν γίνει τὸ ἐγκλημα. Ἦξεραν, λοιπόν, καὶ περίμεναν. Στὴν ὅλη ὑπόθεση ἐμπλεκόταν κι ὁ ἑλληνομαθὴς ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος καὶ πολιτικὸς Φάν Νόλι, πράκτορας τῶν Ἰταλῶν, γιὰ δικούς του λόγους· ἐπιδίωκε τὴν ἀνατροπὴ τοῦ Ζώγου.

Ἡ ὀργάνωση, λοιπόν, τοῦ ἐγκλήματος ἔγινε ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν δολοφονιῶν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς. Ὁ Μουσολίνι πέτυχε τοὺς σκοποὺς τού, ἡ Ἑλλάδα ταπεινώθηκε ἀλλὰ καὶ οἱ Μεγάλοι μαζί της. Ἡ παγκόσμια κοινὴ γνώμη ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες ἐπισήμανε τοὺς ἐνόχους τοῦ ἐγκλήματος, τοὺς Ἰταλοὺς, καὶ οἱ μεγαλύτερες ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης κι ἐξέχοντες πολιτικοὶ δὲ δίστασαν νὰ ἀπαγγεῖλουν τὸ κατηγορητήριό τους. Τὰ Γιάννινα, ἡ μικρὴ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου, ἔγινε, ἄθελά της, γιὰ πολλὰς ἑβδομάδες κέντρο τοῦ παγκόσμιου ἐνδιαφέροντος. Ἀρχές, δημοσιογράφοι, διεθνεῖς ἐπιτροπές, ξένοι κάθε προέλευσης, κατέκλυσαν τὴ μικρὴ πόλη, ποὺ κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ ν’ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς πατροπαράδοτης φιλοξενίας. Τὸ πέτυχε. Οἱ ἀρχές δέχτηκαν πολλὰς εὐχαριστίες. Ἡ Γενικὴ διοίκηση Ἠπείρου ἔδωσε, στὶς ἀρχές Ὀκτωβρίου γιὰ δημοσίευση, τὴν παρακάτω ἀνακοίνωση: Ὁ πρόεδρος τῆς Διεθνούς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς συνταγματάρχης Σιμπούγια ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τῆς Ἐπιτροπῆς ἐντεύθεν, ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του πρὸς ἀπάσας τὰς ἀρχὰς διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν συμβολὴν εἰς τὴν Διεθνῇ Ἐπιτροπὴν, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς της καὶ τὰς ἐπιδραστηρίους παρ’ αὐτῶν καὶ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ εὐγενεῖς ἐκδηλώσεις πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς. Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς τῆς Ἐπιτροπῆς, ἂν γίνονταν γνωστὲς θὰ ἐρρίχναν περισσότερον φῶς στὴν ὑπόθεση, ἢ ἀπόφασις τῆς Πρεσβευτικῆς τῇ συσκότισε κι ἀδίκησε κατάφωρα τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ - ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ ἀπόφαση τῆς *Συνθήκης τῆς Λωζάννης* γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἄρχισε νὰ ἐνεργοποιεῖται, μὲ τὶς συνεδριάσεις τῶν εἰδικῶν ἐπιτροπῶν. Ἡ μέρα ποὺ θὰ ἔφευγαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ Γιάννινα πλησίαζε. Δυσχέρειες παρουσιάζονταν στὸ θέμα ἐκείνων ποὺ ἤθελαν νὰ παραμείνουν στὴν Ἑλλάδα, ὅπως οἱ Τσιάμηδες· μὲ τὴ συμπαράσταση τῶν Ἰταλῶν χαρακτηρίστηκαν Ἀλβανοὶ καὶ δὲν ἔφυγαν. Μερικοί, ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἢ ὄχι, ἔμειναν καὶ στὰ Γιάννινα, ἀνάμεσά τους κι ὁ μουφτής ποὺ βέβαια δὲν ἦταν Ἀλβανός, τοῦ ἦταν ὁμως ἀδύνατο ν' ἀποχωριστεῖ τὴν πόλη ποὺ γεννήθηκε, τὴν ἀγαποῦσε πολὺ.

Μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἐπικείμενης ἀνταλλαγῆς, ἡ Γενικὴ διοίκηση δημοσίευσε προκήρυξη (2-10-23), μὲ τὴν ὁποία γινόταν γνωστὸ ὅτι ἀπαγορευόταν: 1) κάθε μίσθωση ἀγροτικοῦ ἢ ἀστικοῦ ἀκινήτου ποὺ ἀνῆκε σὲ μουσουλμάνους, Ἑλλήνες ὑπηκόους, 2) κάθε μεταβίβαση ἢ μίσθωση ἢ ἐξαγωγή ἢ ἀπόκρυψη ζώων χρησιμοποιούμενων στὴν καλλιέργεια, γεωργικῶν ἐργαλείων ἢ μηχανῶν (ποὺ ἀνῆκαν στοὺς μουσουλμάνους πάντοτε), 3) ἡ πώληση οἰκιακῶν ἐπίπλων καὶ σκευῶν, 4) ἡ πώληση τῆς μισθῆς συγκομιδῆς ἀπὸ τὴν παραγωγή. Σὲ λίγες μέρες, μὲ ἄλλη ἀνακοίνωσή της, ἡ Γενικὴ διοίκηση καλοῦσε τοὺς μουσουλμάνους τῆς πόλης καὶ τῆς περιφέρειας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθεῖ πρόσφυγες, τοὺς ὑποκείμενους στὴν ἀπόφαση ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ὅπως ἐντὸς πέντε ἡμερῶν συμπτυχθοῦν ἐκουσίως εἰς τὸ 1/4 τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων οἰκημάτων, τῶν ὑπολειπομένων 3/4 διατεθεισομένων ἀποκλειστικῶς πρὸς ἐγκατάστασιν προσφύγων. Οἱ μουσουλμάνοι θὰ συμπτύσσονταν σὲ ξεχωριστὰ οἰκήματα κι ἀπαγορευόταν ἀπολύτως ἡ συγκατοίκησή τους μὲ χριστιανούς. Ὅσοι δὲ συμμορφώονταν μὲ τὴν ἀπόφαση θὰ ὑποχρεώνονταν νὰ συμπτυχθοῦν ἀναγκαστικά.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ν' ἀναθέσει τὴν τήρηση τῆς δημόσιας ἀσφάλειας στὸ στρατό, ἔγινε στὰ Γιάννινα δεκτὴ μὲ ἀνακούφιση. Ἡ Ἡπειρος εἶχε καταντήσῃ ἓνα ἀπέραντο ἐκτροφεῖο ληστῶν, ποὺ καταδυνάστευαν τὰ χωριά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀστικά κέντρα. Ἡ χωροφυλακὴ ἀποδείχτηκε πὼς ἦταν ἀνίκανη νὰ διαφυλάξῃ τὴ δημόσια τάξη καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἡσυχία ζωὴ στὴν ὑπαιθρο. Οὔτε καὶ στὴν πόλη, ἀφοῦ οἱ Ρετζαῖοι κατόρθωναν νὰ αἰχμαλωτίζουν πολῖτες, ὅπως τὸν Παπαγιαννόπουλο κι ἀργότερα τὸ Φορτουνόπουλο, νὰ τοὺς κρατοῦν ὁμήρους καὶ νὰ παίρνουν λύτρα. Στοὺς Γιαννιώτες δημιούργησε σύγχυση καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς δήλωσης τῆς οἰκογέ-

νειας Παπαγιαννοπούλου, είδος ευχαριστηρίου, με πολλές αιχμές για πολλούς και τη Χωροφυλακή. Ἡ δήλωση δημοσιεύτηκε στὸν *Κήρυκα* (20-9-23) καὶ ἦταν ἡ παρακάτω: *Ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τοῦ αἰχμαλωτισθέντος παιδιοῦ μας Χρήστου Παπαγιαννοπούλου, εὐχαριστοῦμεν ἅπαντας τοὺς ὁπωσδήποτε συμμερισθέντας τὴν ἀγωνίαν καὶ λύπην μας, ἰδιαιτέρως τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους μας (::) (τὰ ἐρωτηματικά εἶναι τῆς οἰκογένειας), ἰδιαίτητα δὲ τὸν ἀνώτερον Διοικητὴν Χωροφυλακῆς κ. Ν. Πλατῆν διὰ τὰς περιφήμους (τὸ ἐπίθετο δημιουργεῖ ὑπόνοιες γιὰ δυσμενὴ κριτικὴ ἀξιολόγηση τῶν ἔργων τῆς Χωροφυλακῆς) ὑπηρεσίας του, τὰς παρασχεθεῖσας ἡμῖν. Οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐπίσκεψιν δεχόμεθα καὶ οὐδενὸς ἀπολύτως καὶ τὴν ἐλαχίστην καταδιώξιν ἐπιθυμοῦμεν» (ποιοὺς νὰ καταδιώξουν; τοὺς Ρετζαίους; Θὰ κινδύνευε τώρα καὶ ἡ ζωὴ ὅλης τῆς οἰκογένειας). Τὴν ἄλλη μέρα ἡ *Ἡπειρος* σχολίαζε τὴ δήλωση ὡς ἑξῆς: *Ἐδημοσιεύθη χθὲς εἰς τὸ ἐγγώριον βενιζελικὸν ἐντυπον δημοσίευσίς τι τῆς οἰκογένειας κ. Παπαγιαννοπούλου... Ἐκπληκτος ὁ ἀναγινώσκων τὸ δημοσίευμα κόσμος διερωτᾷτο χθὲς: —Τὸ δημοσίευμα ἀποτελεῖ δήλωσιν εὐχαριστήριον ἢ καταγγελίαν ἐπὶ ...ληστεία κατ' ἀσπόνδων φίλων:».**

Στις 20 Ὀκτωβρίου νέα θρασυτάτη ληστεία ἀναστάτωσε τὴν ὑπαιθρο καὶ τὴν πόλη. Πιθανὸν οἱ δράστες, 13 τὸν ἀριθμὸ, νὰ μὴν ἦταν οἱ Ρετζαῖοι, εἶχαν γίνει ὅμως τόσο πολλές οἱ συμμορίες -σὰν τὰ μανιτάρια φύτρωναν- ποὺ ὁ κόσμος, σὲ σημαντικὸ ποσοστὸ, ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ γεγονότα παρὰ γιὰ τοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ληστρικὴ ἐπιδρομὴ ἔγινε στὸ χάνι Νεγράδων, τὸ ἀπόγευμα, στὸ 25ο χιλιόμετρο τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Ἀργυροκάστρου. Πῆραν 5000 δρχ. ἀπὸ τὸν ξενοδόχο, ὅλα τὰ εἶδη τοῦ πανδοχείου του, τὰ φόρτωσαν σὲ ζῶα Βορειοηπειρώτη ἐμποροῦ, ποὺ βρῖσκονταν στὸ χάνι, λήστεψαν* καὶ αὐτὸν καὶ τὸ ἐμπόρεμά του (εἶδη πολυτελείας ἀξίας 25.000 δρχ.) καὶ ὅλους τοὺς ταξιδιώτες. Συνολικὰ πῆραν 60.000 δρχ. Δὲν τοὺς ἔφτασαν ὅσα ἄρπαξαν. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες, στὶς 9 τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας, 7 ἑνοπλοὶ τῆς ἴδιας συμμορίας, ἔστησαν ἐνέδρα στὴ θέση *Ξηροπόταμο*, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Δοβρὰ καὶ τὸ Σοποτσέλι καὶ καταλήστεψαν -εἶχαν σίγουρα τίς πληροφορίες τοὺς ἀπὸ τοὺς καταδότες (κολαούζους), μεγάλη πληγὴ τῆς ὑπαιθρου τότε- ἓνα καραβάνι κατοίκων τῆς Δοβρᾶς, ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ξάνθη, μέσω Μετσόβου-Καλαμπάκας. Πῶς νὰ μὴν ἐρημώσουν, ὕστερα, μετέτοιες ἐπιδρομές, ποὺ δὲν εἶχαν τελειωμό, τὰ χωριά τοῦ Ζαγορίου;

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἀποφάσισε τὴν ἄρση τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας, ἀλλὰ μὲ περιορισμούς. Ἀπαγορευόταν ἡ δημοσίευση κειμένων ἀναφερόμενων στὴ δίκη καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἑξ, στὴν ἔξωση καὶ τὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου, καὶ σὲ ἐπιθέσεις καὶ κριτικὴ τῶν πράξεων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπανάστασης. Ἦταν φυσικὸ τὰ μέτρα νὰ μὴν ικανοποιήσουν τὴν ἀντιπολίτευση, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ προεκλογικὴ περίοδος καὶ συνεχιζόταν ἔντονη. Ἡ δημοσίευση πάντως τοῦ Β.Δ. τῆς 18ης Ὀκτωβρίου γιὰ προκήρυξη ἐκλογῶν Συντακτικῆς Συνέλευσης στὶς 2 Δεκεμβρίου, ἔλυσε τὰ χεῖρια τῶν ἀντιπολιτευόμενων ἐφημερίδων, ποὺ ξέσπασαν σὲ σφοδρότατη πολεμικὴ ἐναντίον τῆς Ἐπανάστασης. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ἄρθρο τῆς *Ἡπείρου* τῆς 21-10-23 (τὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ Χατζῆ, γιὰ τὴν ἄλλη μέρα ἡ ἐφημερίδα ἐκλείει -μαζὶ με 40 ἄλλες ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες

τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν- μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι ὑποστήριζε τὸ κίνημα ποὺ ἐξεργάγη ἐκείνη τῇ νύχτᾳ). Ἐφερε τοὺς χαρακτηριστικούς τίτλους: *Νὰ γκρεμισθοῦν μίαν ὥραν ταχύτερον-Πᾶσα στιγμή παραμονῆς τῶν εἶναι ἐθνικός κίνδυνος πλήρους καταστροφῆς*. Ἴσως στὸ γκρέμισμα νὰ συμπεριλαμβανόταν καὶ ἡ βιαία ἀνατροπὴ τῶν κρατούντων...

Νὰ γκρεμισθοῦν μίαν ὥραν ταχύτερον... Προφητικὴ ἢ ἀπαίτηση τῆς *Ἡπείρου*. Τὸ βράδυ τῆς μέρας ποὺ γράφτηκε, ὅλες σχεδὸν οἱ στρατιωτικὲς μονάδες τῆς Ἑλλάδας -μὲ ἐξαίρεση τὴν Ἀθήνα καὶ Θεσσαλονίκη- ἐπαναστάτησαν γιὰ νὰ γκρεμίσουν τὴν *Ἐπανάσταση*. Τὸ κίνημα αὐτὸ τοῦ στρατοῦ τῆς νύχτας τῆς 21ης πρὸς τὴν 22η Ὀκτωβρίου καταχωρήθηκε στὶς σελίδες τῆς νεότερης ἐλληνικῆς ἱστορίας ὡς *Ἀντεπανάστασις*, στὴν πραγματικότητα ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θέλησαν νὰ τὸ παρουσιάσουν, γιὰ λόγους προπαγανδιστικούς, οἱ κυβερνητικοὶ ποὺ τὸ κατέστειλαν. Τὸ χαρακτηρίσαν ἀκόμα καὶ ὡς ἀντιβενιζελικὸ καὶ κίνημα τοῦ Μεταξᾶ· οὔτε αὐτὸ εὐσταθεῖ καὶ ὡς διακρίνεται στὸ βάθος τῆς σκηνῆς ὁ Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος ἐπιχείρησε νὰ τὸ ἐκμεταλλευτεῖ.

Τὰ αἷτια ποὺ τὸ προκάλεσαν ἦταν πολλὰ. Τὸ βασικότερο μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς δυσαρέσκεια τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν ἀξιωματικῶν ἐναντίον τῆς *Ἐπανάστασης*, ἐπεὶδὴ εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὶς προγραμματικὲς διακηρύξεις τῆς· ἀπὸ ἐθνικὴ εἶχε μετατραπεῖ σὲ πολιτικὴ, ἐμφάνιζε μιὰ ἄλλη ὄψη τοῦ βενιζελισμοῦ σὲ χειρότερη ἐκδοσὴ. Κλίκες εἶχαν σχηματιστεῖ γύρω ἀπὸ τὰ βασικὰ στελέχη τῆς *Ἐπανάστασης*, οἱ ὁποῖες δημιουργοῦσαν καταστάσεις εὐμενεῖς μόνο γιὰ τὸ στενὸ περιβάλλον τους, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ δυσαρέσκεια ποὺ προκαλοῦσαν στὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἀξιωματικῶν, βενιζελικῶν καὶ ἀντιβενιζελικῶν. Τῇ μεγαλύτερῃ ζημιᾷ εἶχε προκαλέσει ὁ Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν προσωπικὴ του πολιτικὴ ἀνέτρεψε ἐπετηρίδες, παραγκώνισε ἀξιους ἡγήτορες γιὰ νὰ ικανοποιήσει τοὺς ἀφοσιωμένους σ' αὐτόν, πίστευε πὼς ἔτσι θὰ δημιουργοῦσε προϋποθέσεις γιὰ ν' ἀνατρέψει τὴν *Ἐπανάσταση*, κάτι ποὺ ἐπιδίωκε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς ἐπικράτησής της. Ἡ κυβέρνηση κατάλαβε τοὺς σκοποὺς του καὶ τὸν ἀντικατέστησε ἀπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ στρατεύματος, οἱ ἀντιδράσεις ὅμως συνεχίζονταν, τὴ στιγμή ποὺ ὁ Πάγκαλος, στὸ ὄνομα τῆς *Ἐπανάστασης* δημιουργοῦσε τὴν ἀναστάτωση.

Τὸ περίεργο εἶναι πὼς τὸ κίνημα ἦταν προσπάθεια καὶ ὀργάνωση ὅχι τῆς ἡγεσίας τοῦ στρατεύματος, ἀλλὰ τῶν κατώτερων ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι κινήθηκαν μὲ ζῆλο, πιστεύοντας πὼς ἀφοῦ ὅλα τὰ κόμματα εἶχαν φθαρεῖ στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, χρειάζονταν ἓνα νέο Γουδὶ γιὰ νὰ ξαναβρεῖ ἡ Ἑλλάδα τὸ σωστὸ δρόμο. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς οἱ ὁμάδες τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ μνηθήκαν (βενιζελικὲς-ἀντιβενιζελικὲς) δὲν πίστευαν στὶς ικανότητες τῶν ἄλλων νὰ φέρουν σὲ πέρας τὸ ἔργο ποὺ ἀναλάμβαναν. Ἡ δυναμικὴ πάντως ὁμάδα τῶν ἀντιβενιζελικῶν στὸ στρατό, ἡ ἀποκαλούμενη *Ὀργάνωσις τῶν Ταγματαρχῶν* ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν Ι. Μεταξᾶ, καὶ ζητοῦσε τὶς συμβουλὲς του· ἂν γίνονταν ἀποδεκτὲς ἴσως νὰ εἶχε ἐπικρατήσῃ ἡ *Ἀντεπανάσταση*.

Ἀρχηγοὶ τῆς κίνησης ἦταν δυὸ ὑποστράτηγοι, γνώριμοι στὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων, γιατί καὶ οἱ δυὸ εἶχαν διατελέσει διοικητὲς τοῦ Ε΄ Σ. Στρατοῦ: οἱ Γ. Λεοναρδόπουλος καὶ Π. Γαργαλίδης. Καὶ οἱ δυὸ ἦταν βενιζελικοὶ καὶ στελέχη τῆς Ἐπανάστασης, ὁ Λεοναρδόπουλος εἶχε ὑπηρετήσει καὶ στὸ στρατὸ τῆς Ἀμύνης, στὴ Θεσσαλονίκη. Ἐχει σημειωθεῖ, πὼς λίγες μέρες πρὶν τὴν ἐκρηξὴ τοῦ κινήματος εἶχε φύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα μὲ ἄδεια γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἡ ἀναχώρησή του εἶχε ὅπωςδήποτε σχέση με τὴν ὁργάνωση τοῦ κινήματος. Καὶ οἱ δυὸ ὑποστράτηγοι ἦταν ἀπὸ τὰ καλλίτερα στελέχη τοῦ στρατεύματος. Τρίτος συναρχηγὸς ὁ συνταγματάρχης Γ. Ζήρας, ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας. Ἦταν βασιλικός, χωρὶς ποτὲ ν' ἀναμιχθεῖ σὲ κομματικὲς διαμάχες, ἡ μόνη ἀδυναμία του ἦταν ἡ χαρτοπαιξία. Κατὰ τὴν ἐκρηξὴ τοῦ κινήματος ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τῶν μονάδων Μακεδονίας-Θράκης, μὲ βασικὸ στόχο τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία δὲν ἐγινε κατορθωτή, γιατί οἱ κυβερνητικοὶ ἀνακάλυψαν τὴ μελετώμενη κίνηση καὶ ἀντέδρασαν.

Οἱ κινήματιες πίστευαν πὼς ἡ ἐπικράτηση τοῦ κινήματος σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, θὰ ὑποχρέωνε τὴν κυβέρνησις νὰ παραιτηθεῖ χωρὶς αἵματοχυσία. Τὸ σχέδιό τους ἦταν: νὰ συγκλίνουν ὅλες οἱ ἐπαναστατημένες μονάδες πρὸς τὴν Ἀθήνα, πού θὰ ἔπεφτε ὡς ὥριμος καρπός. Ὁ Μεταξᾶς ἀντιτάχθηκε στὸ σχέδιο. Τὸ κίνημα θὰ πετύχει, εἶπε, ἀν αἰφνιδιάσει τὸν ἀντίπαλο καὶ τὸν χτυπήσει στὴν πρωτεύουσα, καταλαμβάνοντάς την, ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ στραφεῖ ἡ προσπάθεια. Οἱ ἐπαρχιακὲς φρουρές, ὅσες ἦταν ἀντίθετες, θὰ προσχωροῦσαν. Ὁ Μεταξᾶς εἶχε δίκιο, δὲν τὸν ἄκουσαν. Ἰσχυρίστηκαν πὼς στὴν Ἀθήνα οἱ περισσότερες μονάδες ἦταν ἀφοσιωμένες στὴν Ἐπανάσταση, παρόλο πὺν ὁ διοικητὴς τῆς βασικῆς Π μεραρχίας Βλ. Τσιρογιάννης βρισκόταν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς στασιαστὲς. Δὲν τοῦ εἶχαν ὁμῶς ἐμπιστοσύνη, γιατί καιροσκοποῦσε. Ἦταν ἔτοιμος νὰ κινηθεῖ μόνον ὅταν βεβαιωνόταν ποιὰ παράταξη θὰ ἐπικρατοῦσε (ἀργότερα ὁ Βλ. Τσιρογιάννης ἐγινε διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας στὰ Γιάννινα). Ἡ ἀδυναμία τῶν στασιαστῶν ἦταν ἡ ἔλλειψη ἀποφασιστικότητος, ὁ καιροσκοπισμὸς ὁρισμένων ἡγητῶν καὶ ἡ ἀφέλεια τῶν ἀρχηγῶν νὰ πιστεύουν πὼς ἡ Ἐπανάσταση θ' ἀποχωροῦσε, ὅταν ἀντιλαμβάνονταν ὅτι ὅλη ἡ, ἐκτὸς Ἀθήνας, Ἑλλάδα εἶχε στραφεῖ ἐναντίον της.

Τὸ κίνημα ἐκδηλώθηκε τὰ μεσάνυχτα ἀκριβῶς τῆς 21ης πρὸς τὴν 22η Ὀκτωβρίου. Στὴν προκήρυξη πού δημοσιεύτηκε σὲ τρεῖς ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες τῆς πρωτεύουσας, δὲ γινόταν ἀναφορὰ στὸ περιεχόμενο τῶν κυρίων αἰτημάτων, αὐτῶν πού εἶχαν συσπειρώσει τοὺς ἀξιωματικούς, ἀλλὰ στὸν ἐκλογικὸ νόμο καὶ τὸν τρόπο διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν. Ζητοῦσαν δηλαδή: α) νὰ διαλυθεῖ ἡ Ἐπανάσταση, β) νὰ παραιτηθεῖ ἡ κυβέρνησις καὶ νὰ σχηματιστεῖ ἄλλη, κοινῆς ἐμπιστοσύνης, γ) νὰ διενεργηθοῦν ἀδιάβλητες ἐκλογὲς μὲ βάση τοὺς νόμους πού ἴσχυαν πρὶν τὴν Ἐπανάσταση, γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ τὸ γνήσιο φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Σημειώσαμε ἤδη, ὅτι ὁ

Γ. Παπανδρέου, ως ύπουργός τῶν Ἑσωτερικῶν, τροποποίησε τὸν ἐκλογικὸν νόμον, καθιερώνοντας τὴν ἐπαρχιακὴν περιφέρεια γιὰ τὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ τὴν πρωτοδικειακὴν γιὰ τὴ Νέα. Οἱ μουσουλμάνοι καὶ οἱ ἔβραῖοι θὰ ψήφισαν ξεχωριστὰ καὶ θὰ ἔβγαζαν τοὺς δικούς τους βουλευτές. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ διαχωρισμοῦ ἦταν στίς ἐκλογές πού ἔγιναν, μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἀντεπανάστασης, νὰ βγοῦν 4 βουλευτές ἔβραῖοι στὴ Θεσσαλονίκη μὲ ψήφους 20 ὡς 25. Ὁ διαχωρισμὸς πού ἔκανε ὁ Παπανδρέου ἦταν σκόπιμος, γιατί οἱ μουσουλμάνοι καὶ οἱ ἔβραῖοι στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία ψήφισαν τὴν ἀντιβενιζελικὴ παρτάξην).

Οἱ λεπτομέρειες τῶν κινήσεων τῶν στασιαστῶν καὶ τῆς καταστολῆς τῆς Ἀντεπανάστασης εἶναι γνωστές. Ὁ Ζήρας ἠττήθηκε στὴν προσπάθειά του νὰ καταλάβει τὴ Θεσσαλονίκη καὶ οἱ Λεοναρδόπουλος καὶ Γαργαλίδης ἔχασαν τίς μάχες γιὰ τὴν ἄλωση τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Ι. Μεταξᾶς ἔφυγε κρυφὰ γιὰ τὸ ἔξωτερικόν, τὸ κόμμα του ἔπεσε στὴν παρανομία κι ὅλες οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἡμερίδες, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν κλείστηκαν, μαζί καὶ ἡ Ἑπειρος. Ἀπομένει νὰ δοῦμε τί ἔγινε στὰ Γιάννινα καὶ τὸν Ἑπειρωτικὸ χῶρο κατὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ κινήματος.

Ἦταν φυσικὸ ὁ τελευταῖος διοικητὴς τοῦ Ε΄ Σ. Στρατοῦ Γ. Λεοναρδόπουλος νὰ μὴ σκεῖ τὸν κύκλον τῶν στενῶν συνεργατῶν του, τὸ ἐπιτελεῖο του. Ὅλοι συμφώνησαν μόνο πού καὶ οἱ ἴδιοι, καὶ πολλοὶ ἄλλοι μνημένοι σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἔδειχναν ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἰδέα, ἀλλὰ ἀναποφασιστικότητά στὴ δράση. Εἶχε δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πὼς ὁ Πλαστήρας, μόλις θὰ μάθαινε πὼς ἔξεργάγη κίνημα θὰ παρέδιδε τὴν ἐξουσία. Τὸν Λεοναρδόπουλον ἀναπλήρωνε ὁ ἐπιτελάρχης τοῦ συνταγματάρχους Ἀρ. Χασαπίδης, βενιζελικός, ἦταν μάλιστα μέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Πλαστήρα. Κι ὅμως! Ὁ σκληρὸς -ὑποτίθεται- αὐτὸς ἀξιωματικός, μόλις ὁ διοικητὴς τῆς VIII μεραρχίας συνταγματάρχης Μάρκου, πληροφορημένος ἀπὸ τὸν Πλαστήρα γιὰ τὴν ἐκδήλωση τοῦ κινήματος, πῆγε τὸ πρωῒ τῆς 23ης Ὀκτωβρίου στὴν ἔδρα τοῦ Ε΄ Σ. Στρατοῦ κι ἀπαίτησε ἀπὸ τὸ Χασαπίδην νὰ τοῦ παραδώσει τὴ διοίκηση, ὁ τελευταῖος συμμορφώθηκε, χωρὶς ν' ἀντιδράσει. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ μνημένοι στὸ κίνημα ἐπιτελεῖς. Ὅταν ὁ Μάρκου τοὺς δήλωσε ὅτι δὲν προδίδει τὴν Ἐπανάσταση καὶ θὰ πάρει μέτρα γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν κινήματιων, οἱ ἐπιτελεῖς στάθηκαν στὸ πλευρό του. Ἡ ἀναποφασιστικότητά καὶ ἡ ἀντίληψη πού εἶχε δημιουργηθεῖ πὼς ὅλα θὰ τελείωναν χωρὶς αἱματηρὲς συγκρούσεις, ἔγιναν ἰσχυρὸ ὄπλον στὰ χέρια τῶν ἀξιωματικῶν πού ἔμειναν πιστοὶ στὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Χασαπίδης φυλακίστηκε, καθὼς κι ὁ διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ τῆς μεραρχίας Βλ. Κολοκοτρώνης, ὁ μόνος πού προσπάθησε ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ κινήματος. Μὲ τίς συλλήψεις αὐτές, καθὼς καὶ στελεχῶν τῶν ἀντιβενιζελικῶν κομμάτων, ἔληξε τὸ κίνημα στὰ Γιάννινα, χωρὶς στὴν οὐσία νὰ ἐκδηλωθεῖ.

Ἀντίθετα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, στὴν Πρέβεζα δραστηριοποιήθηκαν οἱ μνημέ-

νοι αξιωματικοί με επικεφαλής τὸ διοικητὴ τοῦ 24ου συντάγματος, ἀντισυνταγματάρχη Δημοουλίτσα, ὁ ὁποῖος μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς του πῆρε τὴν τολμηρὴ ἀπόφαση νὰ καταλάβει τὰ Γιάννινα. Πιθανὸν νὰ πετύχαινε, ἂν ὁ στρατὸς ποὺ ὀδηγοῦσε εἶχε γνώση τῶν σχεδίων του καὶ συντασσόταν μ' αὐτά. Ὁ Δημοουλίτσας ὁμως παραπλάνησε τοὺς στρατιῶτες του, λέγοντάς τους, ὅτι θὰ πῆγαιναν στὰ Γιάννινα γιὰ μεταστάθμευση. Ὅταν λοιπὸν οἱ στρατιῶτες βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μὲ ἀπόσπασμα στρατοῦ 200 ἀνδρῶν (ἐνισχυμένο καὶ μὲ 50 ἐθελοντὲς ποὺ ἔστειλε ὁ Μάρκου, μὲ δυὸ κανόνια, στὴ Φιλιππιάδα γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ἄνοδο τῶν Πρεβεζιάνων) καὶ ὅταν ἄρχισαν τὰ κανόνια νὰ τοὺς χτυποῦν, οἱ τελευταῖοι διαλύθηκαν. Πῆγαιναν γιὰ στάθμευση καὶ ὄχι γιὰ πόλεμο. Ὁ Δημοουλίτσας ὑποχρεώθηκε σὲ παράδοση, καθὼς εἶχε περικυκλωθεῖ ἀπὸ στρατιωτικὲς δυνάμεις ἀπὸ τὴν Ἄρτα (εἶχαν κλείσει τὸ γεφύρι) καὶ ἀπὸ ἀπόσπασμα Πρεβεζιάνων, πιστῶν στὴν Ἐπανάσταση (τοὺς κινήτοποιήσαν ὁ φρούραρχος λοχαγὸς Κοκονέτσης καὶ ὁ δήμαρχος Μπάλλκος). Κάθε στασιαστικὴ ἐκδήλωση στὴν Ἥπειρο καταπνίγηκε.

Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σημειώσουμε δυὸ πράγματα γιὰ τὶς προθέσεις τῆς Ἀντεπανάστασης καὶ τ' ἀποτελέσματα: Διατυπώθηκαν πολλὲς ἀπόψεις ἀπὸ ἱστορικούς, θὰ συμφωνήσω μ' ἐκείνους ποὺ, κατὰ ἓνα τρόπο, ἐκπροσωπεῖ ἡ λαγαρὴ σκέψη τοῦ Γρ. Δαφνῆ. Κατὰ τὴν ὁμολογία τῶν ἰδίων τῶν βενιζελικῶν, ὁπαδῶν τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Πλαστήρα, ἀκόμα καὶ τῶν δημοκρατικῶν τοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου, τὸ κίνημα δὲν ἦταν ἀντιβενιζελικὸ ἢ Μεταξικό, κίνημα διαμαρτυρίας ἦταν. Ἀπ' αὐτοῦ ἀπέρρεε καὶ ἡ πεποίθηση ὅτι οἱ κινήματιες δὲ θὰ ὑποχρεώνονταν νὰ πολεμήσουν. Ἔτσι στὴν κρίσιμη ὥρα ἔμειναν ἀναποφάσιμοι. Ὁ Δαφνῆς σημειώνει: *Τὸ κίνημα τοῦ 1923 δὲν ἐστερεῖτο ἠθικῆς βάσεως οὔτε εὐγενῶν ἐλατηρίων*, τὸ ἴδιο ἔλεγαν καὶ οἱ βενιζελικοί. *Ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνωσις τοῦ Παπαναστασίου παραδεχόταν ὅτι τὸ κίνημα εἶχε ὡς ἐλατήριον τὴν «ἀποκατάστασιν τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν»*. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κινήματιες, στὶς ἀνώτερες κυρίως βαθμίδες, ἦταν φίλοι τῆς Ἐπανάστασης καὶ εἶχαν βοηθήσει στὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ἐνεφανίζοντο διαφωνοῦντες εἰς ἓνα σημεῖον: *Τὴν ἀνάμιξιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἐπὶ πλέον ἐδυσφόρουν διὰ τὸν ἀναπτυχθέντα πῆριξ τῆς Ἐπαναστάσεως παραγοντισμὸν, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξεμεταλλεύετο τὴν Ἐπανάστασιν*. Κι ὁ Μεταξᾶς; Αὐτὸς ἦταν ἡ ἀθέατη πλευρὰ τῆς Ἀντεπανάστασης. Ὁ ὁμφάλιος λῶρος ποὺ τὸν συνέδεε μ' αὐτὴ ἦταν ἡ Ὄργάνωσις τῶν Ταγματαρχῶν. Φυσικὰ θὰ ἐκμεταλλευόταν πρὸς ὄφελός του ἓνα θετικὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κινήματος. Ἡ παρασκηνιακὴ δραστηριότης καὶ οἱ βλέψεις του ἦταν τὸ ἀδύνατο σημεῖο τῶν ἀντεπαναστατῶν. Οἱ νικητὲς, γιὰ λόγους προπαγάνδας, ἔσπευσαν νὰ χαρακτηρίσουν τὸ κίνημα Μεταξικὸν καὶ τὸν Μεταξᾶ ὡς ἀρχηγόν του. Ἐφυγε γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ κρυφά, θὰ ξαναγύριζε μὲ τὴ χορήγηση γενικῆς ἄμνηστίας.

Τὸ δευτέρου σοβαρότατο πρόβλημα ποὺ δημιούργησε ἡ καταστολὴ τοῦ κινήματος ἦταν, μὲ τὶς ἐκκαθαρίσεις ποὺ ἐγίναν, ἡ μετατροπὴ τοῦ στρατοῦ ἀπὸ

έθνικό σέ κομματικό. Ἀποστρατεύτηκαν συνολικά 8 ὑποστράτηγοι καί περισσότεροι ἀπό 1300 αξιωματικοί, όλων τῶν ὅπλων, τῶν σωμάτων, τῶν ὑπηρεσιῶν καί τῆς Χωροφυλακῆς. Ἀνάμεσά τους ἀποστρατεύτηκαν πολλοί ποὺ δὲν εἶχαν κινηθεῖ, ἀν καί ἦταν μυημένοι. Δημιουργήθηκε ἔτσι τὸ μεγάλο ἀποτακτικό πρόβλημα ποὺ ταλαιπώρησε τὴν Ἑλλάδα καί δημιούργησε ἐξελίξεις, τελικά ὁδήγησαν καί στὴν ἀλλαγὴ τοῦ πολιτεύματος. Ἀκόμα ἔφερε στὸ προσκήνιο τῆς ἐξουσίας τοὺς «ἀδιαλλάκτους» βενιζελικούς ποὺ πολλὰ δεινὰ ἐπεσώρευσαν στὴν Ἑλλάδα. Ἡ παρουσία τους ἐξέθρεψε καί ἐπέβαλλε τοὺς «ἀδιάλλακτους» τῆς ἐξουθενωμένης ἀντιβενιζελικῆς παράταξης, οἱ ὅποιοι ἀνταπέδωσαν τὰ ἴσα καί χειρότερα, ὅταν ἤρθαν εὐνοϊκὲς γι' αὐτοὺς οἱ περιστάσεις, μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα καί τὴν ἀποτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Βενιζέλου. Ἐτσι ὁ Διχασμὸς ἐγίνε βαθυτέρος. ✕

Εἶχε περάσει χρόνος καί περισσότερο ἀπὸ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ Βασίλη, καί μέσα σ' αὐτὸν ἐγιναν τόσα πολλὰ στὴν οἰκογένεια τοῦ Πέτρου Κωστίδη, ποὺ ἄλλαξαν τελείως τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ πένθους. Τὸ δράμα τῆς οἰκογένειας τοῦ Γιάγκου Κεῖβανίδη δὲν ἄργησε νὰ μεταλλαγεῖ σὲ πηγὴ αἰσιοδοξίας καί χαρᾶς, νὰ δώσει τὴν ὥθηση γιὰ ἓνα νέο ξεκίνημα καί γιὰ τὶς δυὸ οἰκογένειες, ὁ Βασίλης τάβλεπε ὅλα μέσα ἀπὸ τὸ θαμπὸ τζάμι τῆς φωτογραφίας του καί χαμογελοῦσε... Χωρὶς νὰ τὸ θέλει εἶχε πληγώσει βαρεῖα τὶς καρδιὲς τῶν δικῶν του καί νὰ ποὺ ἀνθίσε πάλι τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, ὁ Βασίλης εἶχε γίνεи τὸ καλὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ δυὸ μαγαζιά, τὸ κεντρικὸ καί τῆς Καλούτσιανης, δούλευαν καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ, τὰ πλούτη σωρεύονταν καί πάλι στὸ σπίτι καί μοιράζονταν δίκαια στοὺς συντελεστὲς τῆς ἐπιτυχίας· στὸ Γιάνκο Κεῖβανίδη καί τὸ Θεολόγο Θερεϊανό, ἔδινε ὁ Πέτρος περισσότερα ἀπ' ὅ,τι οἱ ἴδιοι μπορούσαν νὰ φανταστοῦν, τοὺς λογάριαζε συνεταίρους, ὄχι ἀπλοὺς ὑπαλλήλους. Ἐτσι πέρα ἀπὸ τὸ μισθό, ἐπαιρναν καί ποσοστὰ ἀπὸ τὰ κέρδη. Τρεῖς οἰκογένειες ἐνοιωθαν πῶς ἄφηναν πίσω τὶς συμφορὲς καί τὶς καταστροφὲς τοῦ περασμένου χρόνου ποὺ εἶχαν ρημάξει τὴ ζωὴ τους· ἀνατρίχιαζαν στὴν ἀνάμνησή τους, ἀντλοῦσαν ὅμως θάρρος ἀπὸ τὶς νέες συνθῆκες ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ, ἔβλεπαν τὸν οὐρανὸ νὰ ξαστερώνει, θὰ ρίζωναν στὸν τόπο ποὺ τοὺς ὄρισε ἡ μοίρα γιὰ νέα πατρίδα τους, στὰ ὄνειρά τους τὸ μέλλον φάνταζε φωτεινὸ. Τρεῖς οἰκογένειες... Μὰ ὁ Θεολόγος δὲν εἶχε οἰκογένεια. Ἐνα κομμάτι τοῦ συντριμμένου καραβιοῦ εἶχε ἀπομείνει, τὸ ξέβρασε ἡ τρικυμισμένη θάλασσα στὰ Γιάννινα, κανένας δικός του δὲν εἶχε σωθεῖ, ἔμεινε μόνος· τὸ χέρι τοῦ Γιάνκου τὸν ἀνέσυρε ἀπὸ τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ἐκεῖ εἶχε φτάσει, τὸν ξανάφερε στὸν κόσμο ἡ μεγάλη ἀγάπη τοῦ Πέτρου. Τώρα στὸ μαγαζὶ τῆς Καλούτσιανης ἄρχιζε νὰ σχεδιάζει δειλὰ δειλὰ, σὲ κομμάτια στρατσόχαρτο, δρόμους, σπίτια, καί στὸ βάθος ἀχνὰ τὰ περιγράμματα ἑνὸς προσώπου, ποὺ εἶχε μπεῖ στὴν καρδιά του. Κάθε μέρα οἱ γραμμὲς γίνονταν περισσότερο εὐδιάκριτες, ἤρθε στιγμὴ ποὺ ἀποκρυσταλλώθηκαν σὲ συγκεκριμένη μορφή.

ἡ Ἀλεξάνδρα ἦταν, πετάρισε ἡ καρδιά τοῦ Θεολόγου, ὅταν εἶδε τὸ ὄνειρο νὰ ξεπροβάλλει ἀπὸ τὸ χαρτί ὅπως ὁ ἴδιος τὸ φανταζόταν καὶ τὸ ἐπιθυμοῦσε. Ἡ Ἀλεξάνδρα ἦταν μιὰ χαροκαμένη γυναῖκα τῆς γειτονιάς, ὁ ἄντρας τῆς εἶχε σκοτωθεῖ στὶς αἱματηρὲς μάχες τοῦ Ἀφιὸν Καραχισάρ, πολεμώντας γιὰ τὴ Μεγάλη Ἑλλάδα, ἡ γυναῖκα ζοῦσε μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ γυρισμοῦ, τῆς ἦρθε ἓνα χαρτί ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τὸ Ἐπιτελεῖο ἔλεγαν, ἐξυμνοῦσαν τὸν ἡρωισμό τοῦ ἀνδρα τῆς, ἔπεσε γιὰ τὴν πατρίδα, μόνο ποὺ ὅλα αὐτὰ ἐσβήναν τὸ νόημα τῆς ζωῆς τῆς. Νέα γυναῖκα, ἔμεινε κλεισμένη στὸ σπίτι τῆς, οἱ δικοὶ τῆς εἶχαν πεθάνει, πῶς νὰ περάσουν οἱ ὥρες, οἱ μέρες, οἱ νύχτες, ἀσυντρόφευτες, ποῦ νὰ χωρέσει ὁ πόνος, ποτάμι ἀστεῖρευτο, ποῦ ξεπηδοῦσε ἀπὸ τὰ σωθικά τῆς; Μῆνες δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ σπίτι, τὴν ἐσπρωξε νὰ βρεθεῖ στὸ δρόμο ὁ φόβος μὴ χάσει τὰ λογικά τῆς, ἡ ἐμφάνισή τῆς ξάφνιασε πολλοὺς, τὴν εἶχαν λησμονήσει στὴ συνοικία, γύριζαν καὶ τὴν κοιτοῦσαν. Αὐτὴ, ντυμένη στὰ μαῦρα ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, ἔμοιαζε μὲ καλόγρια γυναικείου μοναστηριοῦ, βάδιζε ἄσκοπα στὰ στενὰ σοκκάκια τῆς γειτονιάς, οὔτε ἤξερε ποῦ πῆγαινε, κάποτε ὁ νοὺς τῆς φωτίστηκε, ἔπρεπε νὰ δικαιολογήσει τὴν παρουσία τῆς στοὺς δρόμους. Τυχαῖα βρέθηκε ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζὶ τοῦ Πέτρου, μέσα ὁ Θεολόγος δὲν εἶχε χέρια γιὰ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὴν πελατεία του, ὅταν εἶδε τὴν Ἀλεξάνδρα στάθηκε. Καὶ κείνῃ, ποὺ κρατοῦσε κατεβασμένο τὸ κεφάλι τῆς, σὰν κάποια ἐσωτερικὴ παρῳρμηση νὰ τὴν ὠθοῦσε, σήκωσε τὰ μάτια τῆς καὶ συνάντησε τὰ δικά του. Ὅστερα ἔσκυψε πάλι τὸ κεφάλι, ζήτησε χαμηλόφωνα μισὴ ὀκτὰ τυρί, αὐτὸ τῆς ἦρθε στὸ νοῦ ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ, πλήρωσε κι ἔφυγε. Ὁ Θεολόγος τὴ συνόδευσε μὲ τὴ ματιά του μέχρι τὴν ἔξοδο, ἔνοιωθε τὴν καρδιά του νὰ χτυπάει μὲ γοργότερους ρυθμούς, διαισθανόταν πῶς κάτι θάλλαζε ριζικὰ τὴ ζωὴ του...

Οἱ ἐπισκέψεις τῆς Ἀλεξάνδρας στὸ μαγαζὶ ἔγιναν πιὸ συχνές, ὁ Θεολόγος ἀγωνιζόταν νὰ κλέβει χρόνο ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν πελατῶν, γιὰ ν' ἀλλάξει δυὸ κουβέντες μαζί τῆς, πέρα ἀπὸ τὰ τυπικὰ λόγια τῶν συναλλαγῶν, ἔβρισκε ἀνταπόκριση, ἡ διαίσθηση ἔγινε βεβαιότητα, θὰ προχωροῦσε γιὰ νὰ ξαναφτιάξει τὴ ζωὴ του. Μίλησε μὲ τὸ Πιάγκο καὶ τὸν Πέτρο, αὐτὸς πῆρε τίς πληροφορίες ποὺ ἤθελε, ἦταν ὅλες ἱκανοποιητικὲς, ἡ Ἀλεξάνδρα ἦταν τίμια γυναῖκα, μαζεμένη, νοικοκυρά, μὲ τὸ Θεολόγο θὰ ἔφτιαχναν μιὰ νέα οἰκογένεια εὐτυχισμένη. — *Νὰ τῆς τὸ πεῖς τὸ γρηγορότερο, τὸν συμβούλεψε ὁ Πέτρος, θὰ στήσετε ἓνα καλὸ σπιτικό, νὰ κάνετε καὶ πολλὰ παιδιά, εἰστε νέοι, μὴ φοβάστε τὴ ζωὴ, τὰ παιδιά εἶναι εὐλογία· θὰ εἶμαι πάντα στὸ πλευρό σας. Πιστεύω νὰ μὲ θέλετε γιὰ κουμπάρο σας.* Ὁ Θεολόγος ἀγκάλιασε τὸν Πέτρο, πῶς θὰ μπορέσω ποτὲ νὰ ξεπληρώσω τίς εὐεργεσίες σου; μουρμουρίσε. — *Μόνο μὲ τὴν ἀγάπη σου, δὲ θέλω τίποτ' ἄλλο,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος. — *Μπορῶ νὰ γίνω κι ἐγὼ κουμπάρος, μαζί μὲ τὸν Πέτρο;* ρώτησε δειλὰ ὁ Γιάγκος. — *Καὶ τὸ ρωτᾷς;* ἀπάντησαν μ' ἓνα στόμα οἱ ἄλλοι, *εἶσαι ἀδερφός μου Γιάγκο,* πρόσθεσε ὁ Θεολόγος, *εἴμαστε κι οἱ τρεῖς μιὰ οἰκογένεια,* συμπλήρωσε ὁ Πέτρος.

Όταν γύρισαν στο σπίτι με έκπληξη και οι δυο διαπίστωσαν ότι η χαρά ήταν αποτυπωμένη στα πρόσωπα όλων. —Λές να τόμαθαν, ρώτησε σιγά ο Πέτρος το Γιάγκο. —Άδύνατο, απάντησε ο άλλος, δέ θα τολμούσε να πεῖ στις γυναῖκες τίποτα ο Θεολόγος, αν δέ μιλούσε πρώτα μ' ἐμᾶς... —Τότε; ἀναρωτήθηκε ο Πέτρος. Ἡ ἐξήγηση δὲν ἄργησε νὰ δοθεῖ. Ἀπὸ τὴν κουζίνα πρόβαλε τὸ γελαστὸ πρόσωπο τῆς Χριστίνας, δὲν εἶπε τίποτα, ἔτρεξε γρήγορα πρὸς τὸν πατέρα της καὶ τὸν ἀγκάλιασε. Στὴν ἀρχὴ ὁ Πέτρος ἀνησύχησε, γρήγορα κατάλαβε πὼς ἡ ἀνησυχία του δὲν εἶχε ἀντίκρουσμα, ἡ Χριστίνα γελοῦσε, τὸ πρόσωπό της ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ πλησμονὴ χαρᾶς, δὲν ἦταν δυνατό νὰ συμβαίνει κάτι δυσάρεστο. Δὲν τὸν ἄφησε κἂν νὰ τὴ ρωτήσει, τοῦ εἶπε κρυφὰ στ' αὐτὶ τὸ μυστικὸ της: *πατέρα θὰ γίνεις παπούς, καταλαβαίνεις τί λέω;* Τοῦ Πέτρου ἡ ἀγκαλιὰ δὲν ἔφτανε νὰ χωρέσει τὴ Χριστίνα, *νάσαι εὐλογημένη κόρη μου, γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ μοῦ ἔδωσες, Γιάγκο,* φώναξε στὸ φίλο του ποὺ παρακολουθοῦσε μὲ ἔντονη περιέργεια τὴ σκηνή, *ἡ Χριστίνα θὰ γίνει μητέρα, μᾶς πρόλαβαν μὲ τίς καλὲς εἰδήσεις τους, πρὶν ποῦμε ἐμεῖς τίς δικές μας...* —*Ἐχετε καὶ σεῖς νέα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν;* ρώτησε ἡ Λευκὴ. —*Παντρεύεται ὁ Θεολόγος,* απάντησε ὁ Γιάγκος, *εἴμαστε κουμπάροι καὶ οἱ δυὸ οἰκογένειες...* —*Ποιά, πῶς, πότε,* βροχὴ ἔπεφταν τὰ ἐρωτήματα τῶν γυναικῶν, οἱ δυὸ ἄντρες κοπίασαν νὰ σταματήσουν τὸ θόρυβο καὶ ν' ἀπαντήσουν μὲ τὴν ἡσυχία τους. Ἔτσι κι ἔτσι ἔγιναν τὰ πράγματα, καὶ ἡ ἱστορία δόνησε τίς γυναικεῖες καρδιές, ἦταν ἤδη συναισθηματικὰ φορτισμένες μὲ τὴν ἀγγελία τοῦ χαρμόσунου μυστικοῦ τῆς Χριστίνας. —*Πρέπει νὰ τὴ δοῦμε, νὰ τὴ γνωρίσουμε,* εἶπε ἡ γιαγιά Ἑλένη, *νὰ τοὺς καλέσεις τὴν ἄλλη Κυριακὴ νὰ φάμε μαζί,* πρόσθεσε. —*Θὰ τοὺς φέρω,* ὑποσχέθηκε ὁ Πέτρος, *νὰ ἐτοιμαστεῖτε νὰ τοὺς δεχτοῦμε ὅπως πρέπει, δυὸ χαροκαμένοι ἄνθρωποι ἀνταμῶνουν γιὰ μιὰ νέα ζωὴ, ἃς εἶναι εὐχάριστο τὸ ξεκίνημά τους...*

Η καταστολὴ τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ κινήματος, ἦταν καταλυτικὴ γιὰ τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξη. Ἡ κυριότερη ἐκπροσώπησή της, τὸ κόμμα τῶν Ἑλευθεροφρόνων τοῦ Μεταξᾶ, μετὰ τὴ διαπίστωση ὅτι ἦταν ὑποκινητὴς τοῦ κινήματος καὶ ἔφυγε στὸ ἐξωτερικὸ, διαλύθηκε. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες ὁμάδες τῶν ἀντιβενιζελικῶν (*Πολιτικὴ Ἐνωσις, Ἡνωμένη ἀντιπολίτευσις* κλπ.), δὲ βρίσκονταν σὲ καλλίτερη κατάσταση. Ὅλες οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες ποὺ εἶχαν ἀναγράψει τὴν εἶδηση γιὰ τὴν ἐκρηξὴ τοῦ κινήματος, κλείστηκαν. Οἱ ἐκλογές ποὺ εἶχαν ὀριστεῖ γιὰ τίς 2 Δεκεμβρίου ἀναβλήθηκαν γιὰ τίς 16 Δεκεμβρίου. Ἡ ἀντιβενιζελικὴ παράταξη, μετὰ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἶχε τὸ κίνημα, καὶ μὲ τὸν ἐκλογικὸ νόμο τοῦ Γ. Παπανδρέου, ἔβλεπε πὼς δὲν εἶχε καμιὰ πιθανότητα ἐπιτυχίας. Ἐξάλλου ἴσχυε ἀκόμα ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες, ἦταν ἀδύνατο νὰ γίνει προεκλογικὴ ἐκστρατεία. Ἀποφάσισε, λοιπόν, τὴν ἀποχή.

Ἀλλὰ καὶ στὸ βενιζελικὸ κόμμα εἶχαν γίνει πολλὲς ἀνακατατάξεις καὶ διαφοροποιήσεις. Ὁ βασικὸς κορμὸς τοῦ Φιλελευθέρου κόμματος, ἀκολου-

θοῦσε τὴ γραμμὴ τοῦ Βενιζέλου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ πολιτειακὸ δὲν ἔπρεπε νὰ συνδεθεῖ μὲ τὶς ἐκλογές, ἀλλὰ νὰ κριθεῖ σὲ μετεκλογικὸ δημοψήφισμα. Ἦταν οἱ λεγόμενοι *Συντηρητικοὶ Φιλελεύθεροι*, ὑπὸ τὸν Π. Δαγκλῆ. Οἱ ἀντίθετοι, μ' ἐπικεφαλῆς ὅσους εἶχαν ὑπογράψει τὸ *Δημοκρατικὸ Μανιφέστο*, συσπειρώθηκαν στὴ *Δημοκρατικὴ Ἐνωση*, ὑπὸ τὸν Ἀλ. Παπαναστασίου, προωθοῦσαν τὴν ἄμεση ἐγκαθίδρυση τῆς Δημοκρατίας μὲ τὶς ἐκλογές. Ὑπῆρχαν καὶ οἱ *Δημοκρατικοὶ Φιλελεύθεροι*, ἔτοιμοι νὰ συμπράξουν μὲ τὴ *Δημοκρατικὴ Ἐνωση*, χωρὶς ν' ἀποσπαστοῦν ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἦταν φυσικὸ οἱ διαφορετικὲς ἐκφράσεις νὰ ὁδηγοῦν σὲ διάσπαση. Ὁ Δαγκλῆς προσπαθοῦσε νὰ κρατήσει τὴ συνοχὴ του καὶ βρισκόταν σὲ συνεχὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Βενιζέλο, τοῦ ὁποίου ζητοῦσε τὴ γνώμη.

Στὰ Γιάννινα, τώρα, μετὰ τὴν παύση τῆς *Ἡπείρου*, δημοσιογραφικὴ ἐκφραση τοῦ κόμματος τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* δὲν ὑπῆρχε. Ἀλλὰ κι ἂν δὲν ἔκλεινε ἡ *Ἡπειρος*, θὰ ἦταν δύσκολο γιὰ τὸ Χατζῆ ν' ἀναφερθεῖ στὸ Μεταξᾶ, ὑπ' ἀριθμ. 1 κατηγορούμενο γιὰ τὴν *Ἀντεπανάσταση*. Τὸ κενὸ τῆς ἔλλειψης τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου στὸ χωρὸ τῆς ἀντιπολίτευσης, κάλυψε ἡ ἔκδοση τῆς *Ἐλευθερίας* τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη· τὸ πρῶτο φύλλο τῆς κυκλοφόρησε στίς 2 Δεκεμβρίου 1923, δυὸ βδομάδες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές. Ἡ *Ἐλευθερία* ἐκπροσωποῦσε τὴν *Ἠνωμένη ἀντιπολίτευση*, πολιτικὸς τῆς ἐκπρόσωπος στὰ Γιάννινα ἦταν ὁ Ἀθαν. Μπότσαρης, ὁ ὁποῖος, *συμμορφούμενος πρὸς τὴν ὁμόφωνον παραίτησιν τοῦ κόμματος τοῦ κ. Ζαῖμη καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος*, δὲ θὰ ἔπαιρνε μέρος στίς ἐκλογές, δημοσίευσε μάλιστα καὶ *δήλωση* πρὸς τὸν Ἡπειρωτικὸ λαό, ἐξηγώντας τοὺς λόγους τῆς ἀποχῆς.

Ἡ *Ἐλευθερία* ἐκδιδόταν δυὸ φορές τὴν ἐβδομάδα, Τετάρτη καὶ Κυριακὴ. Στὸ πρόγραμμα ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ πρῶτο φύλλο τῆς, ἀναφερόταν ὅτι σκοπὸς τῆς ἔκδοσης ἦταν: α) ἡ υπεράσπιση τῆς συνταγματικῆς βασιλείας ἐπεὶδὴ ἦταν τὸ πολίτευμα ποὺ προσαρμοζόταν καλλίτερα πρὸς τὶς παραδόσεις καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ, 2) ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν γενικῶν καὶ ἀτομικῶν συμφερόντων τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ ποὺ καταδυναστευόταν ἀπὸ κάθε ἄποψη, 3) ἡ ἀποφυγὴ σχολιασμοῦ προσωπικῶν ζητημάτων, 4) ἡ διάθεση τῶν σπηλῶν τῆς ἐφημερίδας σὲ κάθε παραπονούμενο, ἐναντίον ὁποιασδήποτε ἀρχῆς. Σὲ κύριο ἄρθρο, μὲ τίτλο: *Ἡ ἐγκαταλελειμμένη χώρα*, ὁ Χρηστοβασίλης ὑπογράμμιζε μερικὲς ἀλήθειες, κάποιες ἀπηχίσεις τοὺς φτάνουν ὥς τὶς μέρες μας. *Πολιτικὰ ἡ Ἡπειρος* -ἔγραφε- *διοικήθηκε ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Π. Δαγκλῆ καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ Σ. Μ. Σίμο*. Καὶ οἱ δυὸ, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀπὸ τὸ 1915, ποὺ ἔγιναν οἱ πρῶτες ἐκλογές, ὡς τὸ 1923 -καὶ τὸ 1920 ποὺ εἶχε ἐκλεγεῖ ἡ Ἀντιπολίτευση οἱ βουλευτὲς τῆς Ἡπείρου ἦταν βενιζελικοὶ- δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ μόνον μὲ τὰ κομματικά. Ἔτσι ἐγκαταλείφθηκε ἡ γεωργία, ἡ συγκοινωνία καὶ ἄλλοι ζωτικὸι τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ δημόσια ἀσφάλεια, ἐξάλλου, ἦταν *ἀπερίγραπτη*. *Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ κα-*

τέσση ἐν ἀπέραντον κρησφύγετον ληστρικῶν συμμοριῶν. Ληστεῖται, αἰχμαλωσίαι, κλοπαί, φόνοι, δολοφονίαι, εὐρίσκονται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Καὶ ἡ Δικαιοσύνη χῶλαινε, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ 4 τουλάχιστο εἰρηνοδικεῖα καὶ 1 πρωτοδικεῖο. Δὲν τολμῶ -πρόσθετε- νὰ εἶπω ὅτι ἔχει ἀνάγκην καὶ ἐφετείου, διὰ νὰ μὴν ἀκούσω τὸ λαϊκόν: «Ὅλα τάχει ἡ Ζαφειρούλα, μόν' ὁ μαχραμὰς τῆς λείπει». Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ Ἡπειρώτες ἀγωνίστηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς ἀπελευθέρωσης γιὰ τὴν ἵδρυση Ἐφετείου, ματαίωσαν ὅμως κάθε προσπάθειά τους ἢ ἀντίδραση τῶν Κερκυραίων, προπαντὸς τοῦ βουλευτῆ Ζαβιτσάνου.

Ἡ Ἐλευθερία ἦταν μιὰ ἐφημερίδα ποὺ διαβαζόταν εὐχάριστα. Ὁ Χρηστοβασίλης στὴν ἀρθρογραφία καὶ τὸ σχολιασμό του ἦταν πιὸ ἀπλὸς ἀπὸ τὸ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΔΙΣΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Ἔτος Ε'. Ἀριθ. 227	Λευθεῖς: Χ. ΧΡΗΤΟΒΑΣΙΛΗΣ	Δευτέρα 12 Ἰανουαρίου 1927
--------------------	--------------------------	----------------------------

Ἡ ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη

Χατζῆ καὶ παρὰ τὸν ἔντονο ἀντιβενιζελισμό του -ἰδιαίτερα ὅταν ἔγραφε ἐναντίον ὧσων ζητοῦσαν τὴν κατάργηση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ- τὰ κείμενα του δὲν εἶχαν τὸ πάθος

ποὺ κατέτρωγε τὸ Χατζῆ. Ἡ Ἐλευθερία δὲ δημοσίευε χρονογραφήματα, στὴ θέση τους ὁ Χρηστοβασίλης δημιούργησε μιὰ στήλη, τὴν ὑπέγραφε ὡς Ὁ γνωστός, ὅπου διηγούνταν, μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ ἀνεση ποὺ εἶχε, ἀνάλαφρα, εὐχάριστα, καὶ μὲ ἠθικὰ διδάγματα ἀναδυόμενα ἀπὸ τὰ κείμενα, χωρὶς νὰ ἐνοχλεῖ, ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας, μισελέδες καὶ γεγονότα, εἶχαν τὸ ἀντίκρουσμά τους καὶ στὴν κρίσιμη περίοδο ποὺ περνοῦσε ὁ τόπος. Ἀπὸ δυὸ ἄλλες στήλες, ποὺ εἶχε καθιερώσει, *Τὰ Γιαννιώτικα* καὶ τὴν *Κοσμικὴ κίνηση*, περνοῦσε ὅλη ἡ ζωὴ τῆς πόλης, μὲ τίς κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις, τὰ σοβαρὰ καὶ τὰ εὐτράπελα, τὰ κουτσομπολιὰ καὶ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Τὶς περισσότερες φορὲς στὴν ἐφημερίδα δημοσιεύονταν καὶ ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη. Ἦταν κι αὐτὸς «μοναχοφάης», ὅπως ἔγραφε ὁ Γ. Κοτζιούλας γιὰ τὸ Χατζῆ. Καὶ οἱ δύο τους δὲ δημοσίευαν ποιήματα ἄλλων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δικά τους.

Μετὰ τὴν ἀποχὴ τῶν ἀντιβενιζελικῶν, συνδυασμοὺς στὸ νομὸ Ἰωαννίνων κατάρτισαν: α) οἱ *Συντηρητικοὶ Φιλελεύθεροι*, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Π. Δαγκλῆ καὶ ἔμβλημα τὴν ἄγκυρα. Πρῶτο ὑποψήφιο τοῦ συνδυασμοῦ τοποθέτησαν τὸν Ἑλ. Βενιζέλο, ἦταν ὑποψήφιος καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες περιφέρειες, β) ἡ *Δημοκρατικὴ Ἐνωσις* κατάρτισε δικό της ψηφοδέλτιο, μὲ ἔμβλημα τὸ τσαρούχι, γ) ἕνας τρίτος συνδυασμός, ὀλιγομελὲς (τριμελής), ἀποτελούμενος ἀπὸ τὸ Γ. Μπάρδα, δικηγόρο, Β. Κολοβό, μεγαλοκτηνοτρόφο καὶ πρώην ὀπλαρχηγὸ καὶ Λάζο Μητροκόστα, μεγαλοκτηνοτρόφο (τῶν τελευταίων τὰ ὀνόματα θ' ἀναμιχθοῦν στὴν ὑπόθεση τῶν Ρετζαίων), ἀκολουθοῦσε τοὺς ἀδιαλλάκτους τῶν Δημοκρατικῶν Γ. Κονδύλη, Θ. Πάγκαλο καὶ Α. Χατζηκυριάκο.

Στὸ ψηφοδέλτιο τῶν Φιλελευθέρων συμμετεῖχαν οἱ 1) Ἐλευθέριος Βενιζέλος 2) Π. Δαγκλῆς 3) Σπ. Σίμος 4) Δ. Μπότσαρης 5) Γ. Καγιᾶς 6) Γ. Καλούδης 7) Μ. Μίσιος 8) Π. Γιωτόπουλος 9) Ἀθ. Τραχήλης 10) Π. Γεωργίτσος 11) Π. Μπέμπης 12) Γ. Γκάλγκος. Στὸ συνδυασμὸς τῆς Δημοκρατικῆς ἔνωσης οἱ: Π. Φλῶρος, Κ. Κατσαδήμας, Ἀλ. Λούλης, Γ. Βηλαρᾶς, Παπαδόπουλος, Ἀθ. Παπαθανασίου, λοχαγός. Οἱ ἀντιβενιζελικοί ποὺ ἀπεῖχαν, μέσω τῆς Ἐλευθερίας δὲν ἄφηναν τίποτε ἀσχολίαστο ἀπὸ τὴν κίνηση τῶν ἀντίπαλων συνδυασμῶν. Ἰδιαιτέρως μεγέθυναν τὰ γεγονότα ποὺ ἐπέτειναν τὴ διάσταση μεταξὺ Φιλελευθέρων καὶ Δημοκρατικῶν. Ὁ Κῆρυξ, ὄργανο τῶν πρώτων, ὅπως καὶ ἡ Πρόοδος, στὸ φύλλο τῆς 10-12-23, κατήγγειλε ἀπερίφραστα τὸν ὑποψήφιο τῶν Δημοκρατικῶν Π. Φλῶρο ὅτι εἶχε ἐγκαινιάσει μεθόδους ἀτιμωτικούς, ἐπαίσχυντους, ὥστε νὰ προκαλοῦν τὴν δημοσίαν ἀγανάκτησιν. Λησται ἐπικηρυγμένοι -πρόσθετε- καὶ κακοποιοὶ ποικιλῶνιμοι μετεβλήθησαν εἰς περιοδεύοντας πράκτορας. Συναγελασμὸς πολιτενομένων καὶ κακοποιῶν παρετηρήθη καὶ ὁ κ. Φλῶρος, ἐν μιᾷ τοιαύτῃ συγκεντρώσει, ἀνέκραξεν ὑπὸ τοὺς ἀτιμους ἀφράτου οἶνου: Ποῦ εἶναι ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ νὰ τὰ συγχαρῶ, διότι ἠχμαλώτισαν τὸν Παπαγιαννόπουλον, ὅστις ἦλθεν ἐδῶ (ἀπὸ τὴ Ρουμανία) γιὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ κλασικὸν κλαρίνο μὲ τὸ πιάνο! Ὁ Κῆρυξ βεβαίως πῶς στὰ χέρια τῶν ἀρχῶν βρίσκονταν ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων, τὴν ἐπομένην τῶν ἐκλογῶν ὁ κάθε ἐντιμὸς ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ σκεφθῇ. Δικαιολογημένα, τὴν ἄλλη μέρα, ἡ Ἐλευθερία ρωτοῦσε: Τὶ κάμνουν αἱ ἀρχαὶ ἂν ὄντως ἔχουν ὅλα τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα καὶ γιὰ τὸν ἐκκαμινῶν τίποτε ἕως σήμερον; Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ὑποψήφιος, δὲν θὰ πῇ ὅτι ἔχει καὶ ἀσυλία... Ἔτσι, ὅπως εἶχε διαμορφωθῇ ἡ κατάστασις, τὸ νὰ συνεργάζεται κανένας μὲ τοὺς ληστές, κυρίως τοὺς Ρετσαίους, ὄχι μόνον γιὰ νὰ βγῇ βουλευτής, ἀλλὰ γιὰ νὰ πετύχει πολλὰ ἄλλα πράγματα, προαγωγὴς π.χ. οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Χωροφυλακῆς, δὲ θεωροῦνταν πράγμα ἀτιμωτικό. Ἡ συνεργασία προσπόριζε ὠφελήματα, ἀσφάλεια, χρῆμα καὶ τιμές. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶχε φτάσει ἡ διάβρωση τῆς Ἑπειρωτικῆς κοινωνίας καὶ τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν...

Ἀπὸ τὴν Ἑλβετία, ὅπου βρισκόταν ὁ Κ.Μ.Μελάς (Κοκός), χολωμένος ἴσως γιὰ τὸν τὸν συμπεριέλαβαν στὸ ψηφοδέλτιο τῶν Φιλελευθέρων, δημοσίευσε καὶ κυκλοφόρησε σὲ φυλλάδια, μακροσκελέστατη δήλωσις -τὴν ἔστειλε καὶ σ' ὅλα τὰ χωριὰ- στὴν ὁποία ὁμολογοῦσε ὅτι οἱ βενιζελικοὶ βουλευτὲς τῆς Ἑπείρου ἀδιαφόρησαν, σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς θητείας τους, γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ τόπου: Δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν, ἔγραφε, παρὰ νὰ ὁμολογήσω εἰλικρινῶς, ὅτι κατὰ τὰς παρελθούσας βουλευτικὰς περιόδους, ἡμεῖς οἱ ἀντιπρόσωποι σας δὲν ἐφάνημεν ἀντάξιοι τῆς τόσοσιν τιμητικῆς ἐντολῆς σας. Τοῦτο πρὸ πάντων ὀφείλεται, καὶ τὸ λέγω ἀπροκαλύπτως, εἰς τὸ ὅτι οὐδὲ ἀπαξ συνήλθομεν, ἵνα συζητήσωμεν, καθορίσωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν Ἑπείρον ἔργων καὶ τῶν ἀπαιτήτων διοικητικῶν μέτρων.

Στις 13 Δεκεμβρίου έγινε η έκλογική συγκέντρωση του κόμματος των Φιλελευθέρων. Δαγκλικό συλλαλητήριο το αποκαλούσε ο Χρηστοβασίλης, αποκάλυπτε και μερικές «άσχήμιες» που έγιναν, τις οποίες έπρεπε να προλάβουν «οί συνετότεροι» των υποψηφίων, προπαντός ο Γ. Καλούδης, Δημ. Μπότσαρης και 'Αθ. Τραχήλης. Οί «άσχήμιες», κατά το Χρηστοβασίλη ήταν: 1) Είχαν συγκεντρωθεί στην πλατεία όλοι οί γύφτοι της Καλούτσιανης, λές και θά εξέλεγαν δικό τους βουλευτή! 2) Πήραν μέρος πολλοί μαθητές των γυμνασίων και μάλιστα της Ζωσιμαίας σχολής, δέν έπρεπε νά επιτρέψουν στους μαθητές νά λάβουν μέρος σ' έκλογικούς αγώνες, 3) Παρευρισκόταν στη συγκέντρωση και έπαιξε ή μουσική μπάντα του όρφανοτροφείου του Γεωργίου Σταύρου, μέ επικεφαλής το διευθυντή Τζιμόπουλο, του όποιου την άμεση απόλυση ζητούσε ο Χρηστοβασίλης από το μητροπολίτη. Τέτοιες έξυπηρετήσεις δέν έγιναν κατά τις συγκεντρώσεις των δυό άλλων -βενιζελικών κατά το Χρηστοβασίλη- συνδυασμών, της Δημοκρατικής ένωσης και του Γ. Μάρδα. Τους λέω βενιζελικούς -σημείωνε- γιατί και οί δυό τά ίδια συνθήματα φωνάζουν: «Βενιζέλος και Βενιζέλαρος»...

Ο Δαγκλής σ' αυτές τις εκλογές δέ μπόρεσε ν' άνεβεί στα Γιάννινα, ήταν άπασχολημένος μέ τη γενικότερη προεκλογική έκστρατεία του κόμματος, και ή υγεία του είχε κλονιστεί. Έστειλε μόνο μερικά γράμματα στα στελέχη του και μιá έντυπη εγκύκλιο πρòς τους εκλογείς του Ν. Ίωαννίνων, στην όποία τους υπενθύμιζε τά γεγονότα της τελευταίας τριετίας και τις απόψεις του κόμματος για το πολιτειακό. Στόν πρόλόγό του έλεγε: 'Αγαπητοί Συμπατριώται. Η τιμητική θέσις, ήν μοι έδωκε το κόμμα των Φιλελευθέρων και αί μεγάλοι έργασίαι της διευθύνσεως αυτού άφ' ενός, ή διαταραχθείσα υγεία μου άφ' έτέρου, μ' έστέρησαν της εύχαριστήσεως νά επισκεφθώ ύμäs και νά καταρτίσω μεθ' ύμων τόν συνδυασμόν των υποψηφίων διά τäs προσεχείς εκλογάς της Έθνοσυνελεύσεως. Όθεν ήναγκάσθην, συλλέξας κατά το δυνατόν τäs αναγκαίας πληροφορίας περί προσώπων, νά καταρτίσω αυτόν έντεϋθεν, προσπαθήσας νά περιλάβω είς αυτόν πρόσωπα άξίας και ίκανά νά προασπίσωσι τά Ήπειρωτικά δικαιώματα και τäs ανάγκας του τόπου μας έν τῷ Κοινοβουλίῳ. Δέν άμφιβάλλω ότι οί Ήπειρώται διακαώς πάντοτε επιθυμοϋντες ν' αντιπροσωπεύονται υπό άνδρων, τιμώντων το Ήπειρωτικόν όνομα, θέλουνσι εύχαρίστως άποδεχθῇ τά προτεινόμενα πρόσωπα και θέλουνσι υπεργηφίσει αύτών. Καί τά υπεργηφίσαν...

Η γεωργική παραγωγή του 1923 δέν ήταν ίκανοποιητική για τά δημητριακά, είχε όμως άφθονα σταφύλια. Η Ζίτσα, ή Καρίτσα και ή Βελτσίστα «μοσχοπούλησαν» τά προϊόντα τους, πάνω από 4 δρχ. την όκά. Άφθονη παραγωγή σταφυλιών είχε και το Ζαγόρι, κατέβασε όμως στην άγορά και πολλά-πολλά μήλα, ώραια, εύδιαστα και μεγάλα. Πέντε μήλα ζύγιζαν μιá όκά.- Φήμες κυκλοφορούσαν ότι ο πολιτευτής Φίλιππος Παπαρρούσης παραιτήθηκε από την πολιτική. Χολώθηκε, έλεγαν, γιατί ο Δαγκλής δέν τόν συμπεριέλαβε στο ψηφοδέλτιο του συνδυασμού, προτίμησε το Ζαγορίσιο άρειοπαγίτη και ύπουργό Δικαιοσύνης Μ. Μίσιο, κι όχι το φτωχό Παπαρρούση. Μέ το όνειρο νά μπει μιá φορά στη βουλή ζοϋσε ο συμπαθής πολιτευτής. Το λαϊκό τραγούδι που

ἔφτιασαν γιαυτόν. «Παπαρρούσης στὴ βουλὴ φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ Δαγκλῆ...», ἐξακολούθησε γιὰ χρόνια νὰ παίζεται στὰ πανηγύρια τοῦ Ζαγοριοῦ. Ὁ Χρηστοβασίλης ἀνησυχοῦσε γιὰ τὴν ἐξαφάνισή ἐπὶ μέρες τοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς Ἀρμένιου Ἀράμη, εἶχε ἱκανότητες, ἀλλὰ ἦταν τεμπέλης καὶ μπεκορῆς. Κάποτε ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὸ καφενεῖο Ἀβέρωφ, ὅπου θέλησε νὰ δημηγορήσῃ. Ἕνας ἡχηρὸς ὁμως μπάτσος τοῦ δημάρχου Γ. Σταυρίδη, τὸν ἐμπόδισε. Βγαίνοντας ἔξω ὁ Ἀράμης εἶπε φωναχτὰ μερικὲς πικρὲς ἀλήθειες: Ἐγώ, ἔλεγε, ἂν καὶ Ἀρμένιος, πολέμησα γιὰ τὴν Ἑλλάδα σὲ 40 μάχες καὶ πῆρα καὶ πολεμικὸ σταυρό. Τὰ παιδιὰ ὁμως μερικῶν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, χαλοῦσαν τὸν κόσμον γιὰ ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ θητεία... Στὶς ἐκλογὲς τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου ἐκλέχθηκαν στὸ διοικητικὸ συμβούλιο, κατὰ σειρὰ ἐπιτυχίας οἱ: 1) Σωτ. Συρμακέσης 2) Ἀθαν. Στούπης, 3) Δ. Ἀναγνωστόπουλος 4) Σπυρ. Σούρλας καὶ 5) Γ. Τζαβέλλας. Ἡ Ἐλευθερία δημοσίευσε τὴν παρακάτω ἀναγκαίαν δήλωσιν: Δηλοῦμεν διὰ τοῦ ἐπισημοτέρου τρόπου, ὅτι οὐδεμία πνευματικὴ σχέσις συνδέει τὴν «Ἐλευθερίαν» μὲ τὸν συνάδελφον διευθυντὴν τῆς πανθείσης «Ἡπείρου» κ. Γ. Χατζῆν. Τὸ μόνον κοινὸν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ κ. Χατζῆ εἶναι τὸ λαμπρὸν τυπογραφεῖον του, ὅπως εἶναι καὶ διὰ τὴν συνάδελφον «Πρόοδον» (τοῦ Δ. Πανούση), τὴν «Φωνὴν τῆς Ἡπείρου» (τοῦ Φιλ. Παπαρρούση) καὶ τὸν συνάδελφον «Κεραυνόν» (τοῦ Εὐθ. Τζάλλα). Ἀπεχώρησε ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν ὁ καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Ἰωάννης Μπογᾶς, 54 χρόνια δίδασκε. Δάσκαλος τῶν Ἡπειρωτῶν δασκάλων, τὸν χαρακτήριζε ὁ Χρηστοβασίλης. Ἐφυγε ἀθόρυβα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὸν ἔχασαν ὅλοι, ἀκόμα καὶ οἱ μαθητὲς του. Τὸ ἴδιο εἶχε γίνεαι καὶ μὲ τὸν Ἰωάν. Λειβαδέα, 60 χρόνια καθηγητὴ τῆς Ζωσιμαίας. Μοῖρα τῶν δασκάλων ἡ λησμοσύνη τῶν προσφορῶν τους... Μὲ τίς φροντίδες τοῦ τμηματάρχου τοῦ ὑπουργείου Προνοίας Θ. Θεοδωρίδη -κατοπιν τοῦ δημάρχου τῆς πόλης- καὶ τῆ συμπαράστασιν τοῦ Γ. διοικητῆ Μ. Πετυχάκη, ἰδρύθηκε Ὁρφανοτροφεῖο θηλέων στὰ Γιάννινα, πρόβλημα ὁμως ἀποτελοῦσε ἡ στέγασή του. Ἡ ἐφορεία τῆς Παπαζογλείου σχολῆς, ὅπου ἤθελαν νὰ τὸ ἐγκαταστήσουν, ἀρνοῦνταν νὰ τὸ φιλοξενήσῃ, εἶχε πικρὴ πείρα ἀπὸ τέτοιες παραχωρήσεις... Ἡ ἀρνήσις ἔγινε αἰτία νὰ στραφοῦν οἱ ἐνέργειες γιὰ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἡμιτελοῦς κτιρίου τοῦ Βελισσαρίου, ὅπου θὰ στεγαζόταν τὸ Οἰκοτροφεῖο. Ἐπρεπε ὁμως ν' ἀντιμετωπιστοῦν οἱ ἀνάγκες προμήθειας νέων ὑλικῶν οἰκοδομῆς, γιὰ τὴν ὅσα εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ τὰ ἔκλεψαν οἱ γείτονες... Στὶς 12 Δεκεμβρίου, σὲ τελετὴ ποῦ ἔγινε στὴ Ζωσιμαία σχολή, ὅπου παραβρέθηκαν ὅλες οἱ ἀρχές, ἔδωσαν τὸν ὄρκον τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου οἱ πρῶτοι ἐμμισθοὶ μαθηταὶ καὶ μαθήτριά του Μονοταξίου Διδασκαλείου Ἰωαννίνων, διευθυντῆς τοῦ ὁποίου ὀρίστηκε ὁ Δημ. Σακελλαρίδης, φιλόλογος, ἀπὸ τὸ Τσερβάρι τοῦ Ζαγοριοῦ (τὸν εἶχα ἀργότερα γυμνασιάρχον στὸ β' γυμνάσιο). Οἱ πρῶτοι μαθητὲς του (σχολ. ἔτος 1923-24) ἦταν οἱ: Χ. Ἀναγνωστόπουλος, Θ. Ἀντωνόπουλος, Ἀν. Ἀργαλιάς, Σ. Ἀραβανῆς, Ν. Ἀρχουμάνης, Μ. Βαλκῶνης, Θ. Βελογιάννης, Γ. Γαζέτας, Χ. Γερογιάννης, Λ. Γερολάζος, Ν. Γιαννῆς, Χρ. Δελλάρης, Δ. Δάνος, Δ. Ζαχαρῆς, Μ. Ζέρβας, Αἰκ. Καζαμία, Σ. Κακλαμάνης, Ι. Καρύδης, Α. Κόντος, Α. Κόντος, Κ. Κονταξῆς, Α. Κουμπάρος, Α. Κρεμπούνης, Α. Λαζαράκος, Κ. Λαζαρίδης, Ι. Μαϊδάτση, Κ. Μακρῆ, Ι. Μάλλιος, Θ. Μαντᾶς, Κ. Μπαλατσούκας, Β. Μπαμπαλίτσος, Α. Μπαρτσούλης, Κ. Νταβίσκας, Δ. Ξύλινος, Γ. Οἰκονόμου, Μ. Οἰκονόμου, Χ. Πανᾶς, Χ. Παπαδήμας, Δ. Παπαδόπουλος, Ι. Παπαδόπουλος, Γ. Ν. Παπακώστας, Γ. Κ. Παπακώστας, Α. Παρτσάλης, Δ. Πίκος, Γ. Ρακόπουλος, Γ. Σακκάς, Κ. Σαλαμούρης, Γ. Σαμαρτζῆς, Γ. Σπυρόπουλος, Κ. Σταμούλης, Α. Στοῦπη, Ο. Τζέτη, Ε. Τζιουβάρας, Π. Τόλια, Σ. Τραυλοῦ, Κ. Τσίκος, Α. Τσιριγώτης, Ε. Φατούρος, Ι. Φλούδας, Ε. Φωτέτη. Ἀμφιβάλλω ἂν κανένας ἀπ' αὐτοὺς ζεῖ σήμερον... Στὰ μέσα Δεκεμβρίου ἀρχισε τίς παραστάσεις του στὰ Γιάννινα ὁ καλλιτεχνικὸς θίασος Βεάκη-Νέξερ-Λοῦη, μὲ ἐλάχιστη προσέλευσις θεατῶν γιὰ μεγάλο διάστημα. Ἐγραφε ἡ Ἐλευθερία: Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἠσθάνθη φαίνεται ἀκόμη τὴν ἀξίαν τοῦ θιάσου Βεάκη, ἄλλως δὲν θὰ ἔλαμπε διὰ τῆς πλήρους σχεδὸν

ἀπουσίας του ἀπὸ τὰς παραστάσεις. Εἶναι ἐντροπὴ νὰ εἰσέρχεται κανεὶς εἰς θέατρον Γιαννιώτικον καὶ νὰ μὴ βλέπῃ Γιαννιώτες. Πρὸς τὸ τέλος τῶν παραστάσεων ἡ κατάστασις βελτιώθηκε καὶ τὸ θέατρο γέμιζε.

Στὴ βενιζελικὴ Ἡπειρο, ἡ ἐκκλήση τῶν ἀντιβενιζελικῶν γιὰ ἀ π ο χ ῆ , εἶχε ἐλάχιστη ἀπήχησι. Οἱ ὑποψήφιοι τῶν βενιζελοδημοκρατικῶν συνδυασμῶν, ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσαν οἱ ἀντίπαλοί τους, τοῦ Δαγκλῆ, τῆς Δημοκρατικῆς ἑνώσεως καὶ τοῦ Μπάρδα, ἔκαναν ἔντονο προεκλογικὸ ἀγῶνα γιὰ ν' ἀποσπᾶσουν τίς ψήφους τῶν Ἡπειρωτῶν, ἦταν ὅμως ἐκδηλῆ παντοῦ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τῆς 16ης Δεκεμβρίου, ἐπιβεβαίωσαν τίς προβλέψεις. Ἐκλέχτηκαν ὅλοι τοῦ ψηφοδελτίου τοῦ Δαγκλῆ, μὲ τὴν ἐξῆς σειρὰ: 1) Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ψῆφοι 12715, 2) Δ. Μπότσαρης 12445, 3) Π. Δαγκλῆς 12332, 4) Γ. Καλούδης 10590, 5) Γ. Καγιᾶς 10590, 6) Μ. Μίσιος 10572, 7) Σπ. Σῆμος 10276, 8) Π. Γιωτόπουλος 10038, 9) Ἀθ. Τραχήλης 9744, 10) Π. Γεωργίτης 9714, 11) Π. Μπέμπης 9687 καὶ 12) Γ. Γκάλγκος 9222. Ἐπιλαχόντες ἦταν οἱ: 1) Π. Φλῶρος 8824, 2) Κ. Κατσαδήμας 8151, 3) Θεμ. Λούλης 8131. Ὁ Βενιζέλος ποὺ ἦταν ὑποψήφιος σὲ δεκάδες ἐκλογικὲς περιφέρειες, προτίμησε τὴν ἔδρα τῆς Ἀττικοβοιωτίας, ἔτσι τὴ θέσιν του κατέλαβε ὁ πρῶτος ἐπιλαχὼν Π. Φλῶρος. Ὁ συνδυασμὸς τῶν Δημοκρατικῶν ἔπνεε μένεα ἐναντίον τοῦ Γ. διοικητῆ Μ. Πετυχάκη τοῦ νομάρχου Β. Γιαννῆ, εἶχαν ἐπέμβει, ἔλεγαν, ὑπὲρ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ Δαγκλῆ. Μάλιστα ὁ Π. Φλῶρος ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ γιὰ τὴν ἀκύρωση τῶν ἐκλογῶν, τελικὰ δὲν τὸ κατόρθωσε.

Κατὰ τὴν ἀποψη τῆς Ἐλευθερίας οἱ ἐκλογὲς εἶχαν διαλύσει τὴ μονοκρατορίαν τοῦ Δαγκλῆ στὸ Ν. Ἰωαννίνων καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ συνεργαστῇ μὲ τὸ Σπ. Σῆμο. Ὁ συμπαγῆς, ὡς τότε, βενιζελισμὸς -πρόσθετε- διασπάστηκε σὲ διάφορα κομματίδια ὑπὸ τοὺς Δ. Μπότσαρη, Σπ. Σῆμο, Κ. Μελά καὶ Π. Φλῶρο. Κατὰ τὴν ἐφημερίδα τὸ γόητρο τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ εἶχε μειωθεῖ, γιὰ τὸ ἀπὸ τοὺς ἐπιτυχόντες τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Φιλελευθέρων τινὲς εἶναι ὑπεράγαν δημοκρατικοὶ καὶ ἄλλοι ἀνήκουν στοὺς βενιζελικοὺς δημοκρατικούς. Οἱ αἰχμὲς τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη κατὰ τοῦ Π. Δαγκλῆ δείχνουν κάποια προκατάληψη τοῦ πρώτου ἐναντίον τοῦ στρατηγοῦ. Τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ἡ μεταγενέστερη ἀρθρογραφία του, καὶ ἰδιαίτερα τὸ ἐπικριτικὸ ἀρθρο του γιὰ τὴν ἐν γένει πολιτείαν τοῦ Δαγκλῆ στὴν Ἡπειρο, γραμμένο μετὰ τὸ θάνατό του. Κι ἀπὸ τὰ εὐτράπελα τῶν ἐκλογῶν: Στὸ Τσεπέλοβο κυριαρχοῦσαν οἱ βασιλικοί, γιὰ τὸ κανένας δὲν πῆγε νὰ ψηφίσῃ στὴ Μπάγια, ἐκτὸς ἀπὸ τρεῖς. Οἱ ἄλλοι Τσεπελοβίτες σκέπτονταν, πρὸς τιμωρίαν τους, νὰ τοὺς... ἐξωεκκλησιάσουν.

Ἀσθενοῦσαν βαρέως -ἀσφαλῶς ἐξαιτίας οικονομικῶν δυσχερειῶν- ὁ βροντιώδης «Κεραυνός» τοῦ Εὐ. Τζάλλα καὶ ἡ ἑρατινὴ «Φωνὴ τῆς Ἡπείρου» τοῦ Φ. Παπαρροῦση. Προχίτες -ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης- ὁ Παπαρροῦσης κάλεσε σὲ συμβούλιο ὅλους τοὺς γιατροὺς τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ διαπίστωσαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα σωτηρίας. Παρόλα αὐτὰ ἡ «Φωνή» ἐπέζησε γιὰ ἓνα διάστημα. - Ἀλλὰ καὶ ὁ Κεραυνὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. θα-

νάτω θάνατον μὴ πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν μὴ χαρισάμενος. — Τὶ δυστύχημα μὲ τὸν κ. Καλούδη! (σημειωνόταν στὸ ἴδιο φύλλο). Ἐχάσαμεν ἐν τῷ προσώπῳ του τὴν κορωνίδα τῶν γυμνασιαρχῶν γιὰ ν' ἀποχτήσωμεν ἕναν ἀπὸ τοὺς 300 καὶ πλέον βουλευτὰς τοῦ ἑλληνικοῦ φρενοκομείου (καὶ κάποιος ἄλλος ἔχει μιλήσει γιὰ φρενοκομείο...) ποὺ ὀνομάζεται εὐφήμως Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. — Ὁ γνωστός ἀνὰ τὴν κοινωνίαν τῶν Ἰωαννίνων εὐέλπις νέος κ. Ἀριστομένης Λεύκοβιτς, δοὺς ἐξετάσεις ἐνώπιον τῆς Ὀδοντιατρικῆς σχολῆς, ἠξιώθη τοῦ βαθμοῦ ἄριστα καὶ τῆς ἀδείας τοῦ ὁδοντιάτρου. Σὲ λίγο ἀνοίξε ὁδοντιατρεῖο στὴν πόλιν. — Ὁ Γ. Χατζῆς, δὲν ἄντεξε στὸν πειρασμό. Ἡ ζωὴ του εἶχε ζυμωθεῖ μὲ τὴ δημοσιογραφία, κάπως ἔπρεπε νὰ ἐκτονωθεῖ τώρα ποὺ δὲν εἶχε ἐφημερίδα. ἔδωσε λοιπὸν στὰ τέλη τοῦ 1923, ἕνα χρονογράφημά του νὰ δημοσιευτεῖ στὴν Ἑλευθερία. Σὲ λίγες ἐβδομάδες θὰ κυκλοφοροῦσε πάλι ἡ Ἡπειρος.

Παρὰ τὴν ἐντονη κομματικὴ καὶ πολιτειακὴ διαμάχη τῶν πολιτικῶν παρατάξεων στὴν Ἡπειρο καὶ ἰδιαίτερα στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου, συνοδευόμενη μὲ συναισθήματα φόβου, ἀγωνίας καὶ ἀνασφάλειας, ἦταν στραμμένη στὸ μέγα θέμα τῆς ληστείας καὶ τῶν συνεπειῶν της. Οἱ ληστοσυμμορίες, μὲ πρῶτους τοὺς Ρετζαίους, εἶχαν ἀποθρασυνθεῖ. Ἀλώνιζαν τὴν ὑπαιθρο, τρομοκρατοῦσαν τὰ ἀστικά κέντρα, ὅπου ἐμπαιναν μεταμφιεσμένοι, χωρὶς νὰ φοβοῦνται κανέναν, ἀκουμποῦσαν σὲ γερεὺς πλάτες, ἐξαγοράζοντας, γιὰ νάχουν τὴν ὑποστήριξή τους, σὲ στελέχη ἀπὸ τὴ διοίκηση, τὸ στρατὸ καὶ τὴ χωροφυλακὴ, πλήρωναν πλούσιοπάροχα τοὺς συνεργάτες τους, ἐξόντωναν τοὺς καταδότες, ἡ ληστοκρατεία βρισκόταν στὴν ἀκμὴ της, εἶχε καταργήσει τὸ νόμο καὶ τὸ κράτος, ἡ ζωὴ τῶν πολιτῶν ἐξαρτιόταν ἀπὸ τὴν εὐνοία ἢ τὴν ἀντιπάθειά της. Ὁ γιατρός Π. Ἀποστολίδης (στὸ βιβλίο του Ὅσα θυμᾶμαι 1900-1969 σ. 55, 1983) διηγεῖται ἕνα περιστατικὸ, χαρακτηριστικὸ τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὰ Γιάννινα. Τὸ μεταφέρω: Ἐνα βραδάκι σὲ κάποιο κεντρικὸ καφενεῖο ὁ Ἀνώτερος διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἡπείρου καὶ ὁ Διοικητὴς Χωροφυλακῆς τῆς πόλης, πίναν τὸν καφέ τους. Ἀπέναντίς τους, στὴν ἄλλη πλευρά, δυὸ ἀγνωστοὶ παίρναν τὸ ποτό τους. Φωνάζουν τὸ γκαρσόνι πληρώνουν καὶ τοῦ παραγγέλνουν καὶ δυὸ μπίρες νὰ τίς προσφέρει στοὺς διοικητὲς τῆς Χωροφυλακῆς. — Ἀπὸ ποιὸν νὰ πῶ ὅτι εἶναι οἱ μπίρες; ρωτᾷ τὸ γκαρσόνι. — Πάρε τὴν κάρτα μας, καὶ τοῦ δίνουν μιὰ κάρτα κλεισμένη σὲ φακελάκι. Πηγαίνει τίς μπίρες μὲ τὸ φακελάκι τὸ γκαρσόνι, ἀνοίγουν τὸ φακελάκι οἱ Ἀνώτεροι, βλέπουν ἀδελφοὶ Ρετζαῖοι. Στὸ μεταξὺ εἶχαν γίνει ἄφαντοι. Γενικὴ κινητοποίηση, ἀλλὰ τοὺς εἶχε καταπιεῖ ἡ γῆ. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ λήσταρχοι Ρετζαῖοι κυριαρχοῦσαν. Φόβος καὶ τρόμος στὴν ὑπαιθρο, ἀλλὰ καὶ μέσα στὰ Γιάννινα. Σὲ λίγες μέρες πῆραν ὄμηρο γιὰ λεφτὰ μέσα ἀπὸ τὴν πόλιν, τὸ γιὸ τοῦ πλούσιου ἐβραίου ἔμπορου Μαραμένου. (Ὁ ἴδιος συγγραφέας δίνει καὶ τὴν ἐξήγηση γιὰτὶ δὲν πήγαιναν οἱ Γιαννιώτες νὰ παρακολουθήσουν τίς παραστάσεις τοῦ θιάσου Βεᾶκη: Ὁ κόσμος, λόγω τῆς ληστοκρατείας, φοβόταν νὰ κυκλοφορεῖ τὴ νύχτα).

Ὁ γιὸς τῆς πλούσιας ἐβραϊκῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰούδα Μαραμένου ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὰ Γιάννινα παραμονὲς Χριστουγέννων, στίς 21 Δεκεμβρίου.

Ἡ πόλη ἀναστατώθηκε καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ὀρθὰ διέγνωσε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἀκόμα ληστρική ἐνέργεια τῶν Ρετζαίων. Εἶχε ἐθιστεῖ πλέον στὶς μεθόδους των, αἰχμαλώτιζαν παιδιὰ πλούσιων γιὰ νὰ εἰσπράττουν λύτρα. Ἡ μόνη ποὺ εἶχε ἀκόμα ἐπιφυλάξεις, ἃν ἐπρόκειτο γιὰ αἰχμαλωσία ἢ ὄχι, ἦταν ἡ Χωροφυλακὴ. Δικαιολογημένα ὁ Χρηστοβασίλης παρατηροῦσε: (Ἐλευθερία 26-12-1923): *Ἡ κοινωνία τῶν Ἰωαννίνων, ἡ στωϊκωτάτη κοινωνία τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτευούσης, ἐβούλιζε τὸ περασμένο καλοκαίρι γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ υἱοῦ Παπαγιαννοπούλου, ποὺ ἐγινε στὰ πρόθυρα σχεδὸν τῆς πόλεως. Ἡ κοινωνία τῶν Ἰωαννίνων ἄρχιζε νὰ βουίξει καὶ τώρα γιὰ τὴν ὑποτιθεμένη μετὰ βεβαιότητος αἰχμαλωσία τοῦ υἱοῦ Μαραμένου καὶ ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται ἀληθῶς περὶ αἰχμαλωσίας, ἄλλως δὲν θὰ τὴν ἔμελλε καὶ δὲν θάσκαζε τῇ χολῇ της. Ἀλλ' αἱ ἀρμόδιαι ἀρχαί, πέντε μέρες σήμερον ἀπὸ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ πλουσίου Ἰσραηλιτόπαιδος, δὲν ἐπέισθησαν ἀκόμα ὅτι πρόκειται περὶ αἰχμαλωσίας. Εὐθύνης γιὰ τὴν διασάλευση τῆς τάξης σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε νὰ γίνονται ἀπαγωγὲς στὰ πρόθυρα τῆς πόλης καὶ μέσα σ' αὐτὴν ἀκόμα, ρίχνει ὁ Χρηστοβασίλης καὶ στὴν κοινωνία τῶν Γιαννίνων, ἡ ὁποία, προκειμένου νὰ γίνη μιὰ ὑποδοχὴ ἢ ἓνα συλλαλητήριον ἐπιστρατεύονται τὰ πάντα (ἡ μουσικὴ τοῦ ὀρφανοτροφείου «Γ. Σταύρου» μαζί μὲ τὰ ὀρφανά του -ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴν πολιτικὴ συγκέντρωση τοῦ Δαγκλῆ- ἢ «γυφτουργιὰ» τῆς Καλοῦτσιανης, οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν, τὸ κλείσιμο τῆς ἀγορᾶς), καὶ ὅταν αἰχμαλωτίζεται ἓνα μέλος τῆς κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων... ἡ κοινωνία ἄγει τὴν σιγὴν τοῦ ἰχθύος!*

Οἱ κρίσεις τῆς Ἐλευθερίας γιὰ τὸ μεγάλο θέμα τῆς ληστείας δὲ σταμάτησαν ἐδῶ. Ὁ Χρηστοβασίλης, μὲ σειρὰ ἀρθρῶν καὶ σχολίων, ἀγωνίστηκε, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ἐπὶ μῆνες καὶ χρόνια γιὰ τὴν ἐξάλειψη τῆς μάστιγας ποὺ ἐρήμωνε τὴν Ἡπειρο. Πολλοὶ συμβούλευαν τὸν Χρηστοβασίλη νὰ σταματήσει τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ληστείας, κινδυνεύει ἡ ζωὴ σου, τοῦ ἔλεγαν. Ὅχι, ἀπαντοῦσε αὐτὸς μὲ πείσμα, θὰ τὸν συνεχίσω, δὲ φοβᾶμαι κανένα. Σουλιώτης ἦταν, κεφάλι ἀγύριστο. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, ἡ Ἡπειρος (ἐπανεκδόθηκε), ὁ Κῆρυξ, ἡ Πρόοδος κι ὅσες ἄλλες κυκλοφόρησαν, δὲν τήρησαν τόσο σθεναρὴ στάση ἀπέναντι στὴ ληστεία, ὅσο ἡ Ἐλευθερία. Μερικὲς μάλιστα ἀποσιωποῦσαν ἐντελῶς τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα ἢ τὰ ἀνέφεραν περιληπτικά, χωρὶς ἔντονη ἀντίδραση.

Στὸ ἀρθρο τοῦ ἐπόμενου φύλλου τῆς ἐφημερίδας του, μὲ τίτλο *Α λα Τούρκα* (30-12-24) ὁ Χρηστοβασίλης πρόβαινε σὲ συστάσεις πρὸς τὸ Γενικὸ διοικητὴ Ἡπείρου, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης, ὅταν πιά ἐγινε γνωστὸ πὼς τὸ ἐβραιόπουλο, τὸν Ἡλία Ι. Λευὴ Μαραμένο, τὸν ἀπῆγαγε ληστρική συμμορία, ποὺ ζητοῦσε λύτρα 1.000.000 δρχ. γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσει. (Πρὶν γίνεи γνωστὴ ἡ αἰχμαλωσία, οἱ φῆμες μιλοῦσαν γιὰ ἐθελούσια ἀπομάκρυνση τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του, γιὰ ἀπαγωγὴ γυναίκας, γιὰ ἐκδίκηση ἀντεραστῆ κ.ἄ.). Ὁ ἀτυχὴς πατέρας, πρόσθετε ὁ Χρηστοβασίλης, δὲ θὰ ἀφήσει τὸ παιδί του στὰ χέρια τῶν ληστῶν γιὰ νὰ τοῦ κόψουν τὸ κεφάλι,

θά πληρώσει καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο θά δοῦμε ἐλεύθερο τὸ ἐβραιόπουλο στὰ Γιάννινα, ὅπου πιθανὸν καὶ νὰ τὸν κρατοῦσαν αἰχμάλωτο οἱ ληστές, γιατί πουθενὰ ἄλλου, ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, δὲ θά μπορούσε νὰ κρυφτεῖ καλύτερα αἰχμάλωτος. Τώρα -πρόσθετε- ἀρχίζει νὰ ἐξυφαίνεται ἡ τύχη ἄλλου αἰχμάλωτου, ἐν τῇ δράσει τῆς Ἑταιρείας, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑταιρεία αὐτὴ συγκείται ἐξ ἰσχυρῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα τρομοκρατοῦν τὴν κοινωνίαν! Ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ἡ γάτα εἶναι ποὺ κάνει «νιάου-νιάου» ἐπάνω στὰ κεραμίδια, καὶ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ προφέρῃ τ' ὄνομα τῆς γάτας. Εἶναι σαφὲς ὁ ὑπαινιγμὸς τοῦ Χρηστοβασίλη ἐναντίον πολιτικῶν προσώπων καὶ ἰσχυρῶν παραγόντων τῆς κοινωνίας τῆς πόλης. —

Ἡ κατακραυγὴ τοῦ κόσμου γιὰ τὴ νέα ἀπαγωγὴ στράφηκε πρὸς τὸν Ἀνώτερο διοικητὴ τῆς Χωροφυλακῆς Ν. Πλατῆ, τὸν ἀπαρνήθηκαν καὶ οἱ καλύτεροι φίλοι του. Κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη ἦταν ὁ μόνος ποὺ θά μπορούσε νὰ κάνει κάτι γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς Ἀνωνύμου Ληστρικῆς Ἑταιρείας ποὺ εἶχε ἔδρα τῆς τὰ Γιάννινα. Ἄν ἔρθει ἄλλος -πρόσθετε- θά κινδύνευε νὰ συλληφθεῖ κι ὁ ἴδιος ὁ Γενικὸς διοικητής. Ἡ μόνη ὀρθὴ κίνησις -κατὰ τὸν ἀρθρογράφου- ἦταν νὰ καλέσει ὁ Μ. Πετυχάκης σὲ συμβούλιο τοὺς ἰσχυροτέρους παράγοντες τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔκαναν οἱ πασιάδες τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ θά μάθῃ ἀπὸ τοὺς πρώην τουρκοραγιαδες τίνι τρόπῳ νὰ καταδιωχθοῦν οἱ λησται καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ δημοσία ἀσφάλεια τῆς Ἡπείρου. Ἄς ἐνεργήσῃ καὶ μιὰ φορὰ «ἀλὰ τούρκα», ἀφοῦ ἀπὸ τὸ «ἀλὰ ρωμαίικα» δὲν βλέπουμε καμμιά προκοπὴ!

Φήμες στὸ μεταξὺ κυκλοφοροῦσαν γιὰ κήρυξη στρατιωτικοῦ νόμου, ἀπαράιτητου γιὰ τὴν ἐξόντωση τῆς ληστείας. Ὅχι, ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν τέτοια μέτρα. Ἡ ληστεία δὲν καταδιώκεται μὲ στρατιωτικούς νόμους, ἀλλὰ μὲ τέχνη, μὲ κεφάλι μὲ μυαλό, μὲ κόπους καὶ μὲ καλὴ θέλησι.

Οἱ ληστές δὲν τοὺς ἔκρυβαν στὰ Γιάννινα τοὺς αἰχμάλωτους. Τοὺς τραβολογοῦσαν στὰ βουνά, σὲ σπηλιές, ἢ τοὺς ἐκλείναν σὲ ἀπομονωμένα ξωκλήσια καὶ σὲ ἔρημα σπίτια χωριῶν, ποὺ πρόσφεραν δυνατότητες διαφυγῆς. Ἐνα τέτοιο χωριό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πέρασε ὁ Μαραμένος κι ἄλλοι ἦταν τὸ δικό μου, ἡ Βίτσα. Θυμάμαι καλὰ τίς διαδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦσαν τότε καὶ κουβεντιάζονταν σὲ χαμηλοὺς τόνους στὰ σπίτια μας, θυμάμαι καὶ τοὺς Ρετζαίους νὰ σέρνουν τὸ χορὸ στὸ πανηγύρι τῆς Βίτσας, τὸ δεκαπενταύγουστο. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πάρουν ἀμνηστεία κι ἔκαναν ἄφοβα τὴν ἐμφάνισή τους στὸ χωριό. Κάποιος παλιότερος ἀπὸ μένα, δὲ ζεῖ πιά, ὁ δάσκαλος καὶ συγγραφέας Δημ. Δάνος, σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πολλὰς λαογραφικὰς συλλογὰς του, θυμάται καλύτερα καὶ γράφει γιὰ τὰ κρησφύγετα τῶν ληστῶν: Δίπλα ἀπὸ τὰ κλαδερά καὶ τ' ἁλώνια τῆς συνοικίας τοῦ «Πετνοχωριοῦ» βρίσκεται τὸ παρακλήσι τῆς Σωτήρος... Εἶχε καὶ κάποια ἀδυναμία τὸ παρακλήσιμάς μας. Σὲ ὥρα ἀνάγκης, παλιότερα, οἱ διάφοροι ληστές καὶ ζωοκλέφτες, ποὺ λυμαίνονταν τὸν τόπο, ἐκεῖ ἔβρισκαν καταφύγιο. Γιατί

ἦταν ἀπόμερα ἀπὸ τὸ χωριό καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαναν τὶς διάφορες ἐξορμήσεις τοὺς ἐλεύθερα. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο ἡ Σωτήρῳ ποὺ φιλοξενοῦσε τὰ στοιχεῖα αὐτά. Καθὼς τότε φημιολογώνταν αὐτοὶ κατέφευγαν καὶ στὰ κλεισμένα σπιτία τοῦ χωριοῦ, ὅπως στῆς Μίμεινας π.χ., ράδιαζαν σ' αὐτό, ἐκεῖ στὴν ἄκρῃ τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ ποὺ βρισκόταν, ἀπὸ τῆ στενούρα πίσω καὶ τῆ θυροπούλα τοῦ σπιτιοῦ. Εἶχαν, ὅστερα, ἐξασφαλισμένο καὶ τὸ νερό τοὺς ἐκεῖ μέσα, τῇ στέρῃ τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἐνοιωθὰν σιγουριά. Εἶχαν ὅμως καὶ ἄλλα κρησφύγετα. Ἦταν τὸ κλεισμένο σπίτι τοῦ Παναγιώτῃ Βελογιάννῃ, κι ἐκεῖ εἶχαν τὶς ἴδιες ἀνέσεις. Γιατὶ στὴν ἄκρῃ τοῦ χωριοῦ -στὴ συνοικία Προσήλιο- βρίσκονταν κι ἐκεῖνο καὶ ἰδιαιτέρῃ πίσω πόρτα εἶχε γιὰ νὰ ἐπικοινωνοῦν ἄφοβα μ' αὐτό, καὶ στέρῃ ἐξασφάλιζαν, ἀλλὰ καὶ ἀθέατοι ἦταν, μπαινοβγαίνοντας καὶ τραβώντας, πότε πρὸς τὰ κλαδερά καὶ πάνω καὶ πότε πρὸς τὰ Γκρούνια (παρακλάδι τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου) καὶ κάτω... Ἀπ' ἐκεῖ πέρα ἀγνάντευαν καὶ παρακολουθοῦσαν τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας τὸ Δεκαπενταῦγουστο στὸ μεσοχώρι. Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι -ἢ στὸ ἄλλο- κρατοῦσαν φυλακισμένο καὶ τὸ Μαραμένο.

Η πρωτοχρονιά τοῦ 1924 βρῆκε τὶς οἰκογένειες τοῦ Πέτρου Κωστίδῃ καὶ τοῦ Γιάγκου Κεῖβανίδῃ νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς κοινῆς αἰσθησης ὅλων τῶν Γιαννιωτῶν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἀσφάλεια. Ὑπῆρχαν καταδικαστικὰ ἀποσπάσματα ποὺ κυνηγοῦσαν τοὺς ληστές, εἶχαν καὶ κάποιες ἐπιτυχίες, ἀρχῆς Γενάρῃ στὴ νομαρχία στάλθηκαν, ὅπως συνηθίζοταν, τὰ 5 κομμένα κεφάλια τῆς ἀλβανικῆς συμμορίας, ὑπὸ τὸν Ἀζίζ Λούλη Χασάν -εἶχε ἐξοντωθεῖ στὴν Παραμυθιά- δὲν κατάφεραν ὅμως νὰ δώσουν στὴ ληστεία τὸ ἀποφασιστικὸ χτύπημα. Αὐτὴ ἔμοιαζε μὲ τὴ λερναία ὕδρα, ἓνα κεφάλι ἔκοβες, δυὸ ἔβγαιναν στὴ θέση του, χρειάζονταν μέτρα ριζικότερα.

Ὅλα αὐτὰ τὰ συζητοῦσαν στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου οἱ ἄντρες καθημερινά, ἔπαιρναν τὸ λόγο καὶ οἱ γυναῖκες, εἶχαν λυγίσει τὰ γόνατά τους ἀπὸ τὶς φῆμες ποὺ ἄκουγαν, φοβόταν πολὺ γιὰ τὸ Νίκο· ἦρθε τὰ Χριστούγεννα γιὰ νὰ περάσει μὲ τὴν οἰκογένειά του τὶς γιορτές, ἡ ἀπαγωγή τοῦ γιου τοῦ Μαραμένου, χάλασε τὴ διάθεση τοῦ παιδιοῦ, ἔπρεπε νὰ ὑπολογίσει ὅλες τὶς πιθανότητες, πλουσιόπαιδο ἦταν, ἡ οἰκογένειά του δὲν εἶχε ἐχθρούς, οἱ «κολαοῦζοι» ὅμως καὶ οἱ συνεργάτες τῶν ληστῶν ἔβλεπαν τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἄλλο μάτι, τοὺς τοποθετοῦσαν σὲ κατηγορίες σύμφωνα μὲ τὰ δικά τους κριτήρια· σ' αὐτὴ τὴν ἀξιολόγησι δὲν ἔπαιζε κανένα ρόλο τὸ συναίσθημα, μόνο τὸ στυγνὸ συμφέρον μιλοῦσε, κι ὁ «κολαοῦζος» εἶχε συμφέρον νὰ βοηθήσει στὴ ληστεία ἢ στὴν ἀπαγωγή, δὲν τὸν ἐνδιέφερε ἂν ὁ ἄνθρωπος ἦταν καλὸς ἢ κακός, τὸ μερίδιο ποὺ θάπαιρνε βάραινε στὴν πλάστιγγα. —Γέμισε ὁ κόσμος «κολαοῦζους» καὶ συνεργάτες τῶν ληστῶν, στὴν πόλῃ καὶ στὴν ὕπαιθρο, εἶπε στὴ βραδυνὴ συγκέντρωσι ὁ Δημήτρης, τῇ μέρῃ ποὺ ἐγινε γνωστὸ πὺς εἶχε συλληφθεῖ, γιὰ νὰ ἀπελαθεῖ στὴν Κρήτη, ὁ Βασ. Κολοβός, κτηνοτρόφος, πρώην ὀπλαρχηγὸς καὶ ὑποψήφιος βουλευτῆς Ἰωαννίνων, ὡς

ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν. —Δὲν ξέρεις ἀπὸ ποῦ νὰ φυλαχτεῖς, πῆρε τὸ λόγο ὁ Πέτρος, ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ φερθεῖς; πρόσθεσε. Εἶδατε τί γράφει ἡ «Ἐλευθερία» γιὰ τίς ἐκτοπίσεις; Φέρε, Χρυσάνθη, τὴν ἐφημερίδα νὰ διαβάσουμε τὸ σχόλιο. —Τὶ νάγραφε ὁ Χρηστοβασίλης, ἀναρωτιόταν ὁ Νίκος. Ἀφοσιωμένος στὸν ἔρωτά του μὲ τὴ Φιλίτσα, δὲν ἔπιανε στὰ χέρια του ἐφημερίδα. Καίτοι εἵμεθα βέβαιοι -ἄρχιζε νὰ διαβάζει ὁ Πέτρος- περὶ τῆς ταχείας ἐπανόδου ἐνταῦθα (τοῦ Βασ. Κολοβοῦ), πιθανὸν δὲ καὶ νὰ μὴν ὑπάγῃ οὗτος καθόλου εἰς τὴν Κρήτην, λόγῳ τῶν σπουδαίων πολιτικῶν μέσων, ἅτινα ἔχει ἐν Ἀθήναις, νομίζομεν ὅτι τὸ δικαστήριον πρέπει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκδοθεῖσαν καὶ ἐκτελεσθεῖσαν ἀπόφασιν (ἀορίστου διαρκείας ἀπέλασις) διὰ μιᾶς ἀνακοινώσεώς του εὐρείας πρὸς τὸν Ἑπειρωτικὸν λαόν. —Δηλαδή; ρώτησε ὁ Γιάγκος, ἔβγαλαν ἀπόφαση χωρὶς νὰ τὴν αἰτιολογήσουν; —Ἔτσι φαίνεται, εἶπε ὁ Δημήτρης, πρέπει νὰ μετῶμε τὰ λόγια μας, ὅταν μιλάμε, δὲν ξέροντε ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια καὶ πῶς θὰ φτάσουν οἱ κουβέντες μας στ' αὐτιά ἐκείνων πὺν ἐνδιαφέρονται... Εἶχε δίκιο. Τὶς ἐπόμενες μέρες ἔγιναν κι ἄλλες συλλήψεις, στὴ Τζοντήλα τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ στὴ Σκλίβανη (πιάστηκε ἓνας παπάς), μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἦταν ἀπεσταλμένοι τῶν ληστῶν γιὰ νὰ διαπραγματευτοῦν μὲ τὸν πατέρα Μαραμένο τὰ λύτρα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ γιου του, οἱ φῆμες ἔλεγον πῶς οἱ ληστὲς ζήτησαν 4.000.000 δρχ. Τοὺς κράτησαν στὴ φυλακὴ περισσότερο ἀπὸ μῆνα, ὕστερα τοὺς ἀπελευθέρωσαν, τὰ στοιχεῖα τῆς κατηγορίας δὲν ἦταν ἐπαρκῆ. —Νίκο, εἶπε σὲ κάποια στιγμή ἡ Λευκὴ, μὲ ἐκδηλῇ ἀνησυχία στὴ φωνή της, πρόσχε παιδί μου, οἱ μέρες εἶναι πονηρές, ὁ κόσμος κακός, νὰ ἔρχεστε γρήγορα τὸ βράδυ στὸ σπίτι, δὲ θ' ἀντέξουμε σὲ νέες δοκιμασίες, ὅλοι μας... Αὐτὸς ὁ πληθυντικὸς νὰ ἔρχεστε περιλάμβανε μέσα καὶ τὴ Φιλίτσα, ἡ μικρὴ τὸ κατάλαβε καὶ στὰ μάγουλά της ἀνθισαν παπαροῦνες...

Εὐτυχῶς οἱ μέρες τῶν διακοπῶν βρίσκονταν στὸ τέλος τους, ὁ Νίκος θάφευγε πάλι γιὰ τὴν Ἀθήνα, θὰ περιορίζονταν καὶ οἱ ἀνησυχίες τῆς οἰκογένειας. Θὰ περιορίζονταν;... Ὁ Νίκος μπορεῖ νὰ βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ μιᾶς αἰχμαλωσίας, ἡ εὐμάρεια ὁμως τῆς οἰκογένειας Κωστίδη, δὲν ἔπαυε ν' ἀποτελεῖ πρόκληση γιὰ τοὺς ληστὲς. Κάθησαν μιὰ μέρα καὶ οἱ τρεῖς, ὁ Πέτρος, ὁ Γιάγκος κι ὁ Θεολόγος, στὸ κεντρικὸ μαγαζί καὶ συζήτησαν γιὰ ὅλα τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρουν γιὰ νὰ διασφαλίσουν τὰ μαγαζιά. Πρὸς τὸ παρόν, ὡς τὸ γάμο τοῦ Θεολόγου, τὸ μαγαζί τῆς Καλοῦτσιανης δὲ διέτρεχε κίνδυνον, κοιμόταν ἐκεῖ ὁ Θεολόγος, μὲ τὸ ὄπλο στὸ προσκεφάλι του, στὰ παράθυρα καὶ στὶς πόρτες θάμπαιναν σίδερα καὶ κλειδωνιὲς ἀπὸ τίς πιὸ σύγχρονες. Περισσότερο εὐάλωτο σὲ ἀπόπειρες ληστείας φαινόταν τὸ κεντρικόν, θὰ ἔπαιρναν γιὰ τὴν ἀσφάλειά του τὰ κατάλληλα μέτρα. Τὸ πρῶτον καὶ κυριότερον ἦταν νὰ ἐπιλέξουν ἓναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἔμπιστους ὑπαλλήλους, τὸ Φῶτη Καράλη, νὰ φυλάει τὸ μαγαζὶ τὴ νύχτα, θὰ κοιμόταν μέσα, ὅπως ὁ Θεολόγος στὸ ἄλλο, γιαυτὴ τὴν πρόσθετη ἐργασία του, θὰ ἔπαιρνε γερὴ ἀποζημίωση. Τὴν ἄλλη μέρα τὸν κάλεσαν καὶ τοῦ ἔκαναν τὴν πρόταση, ὁ Φῶτης

τὴ δέχτηκε μὲ εὐχαρίστηση, σεβόταν ἀπεριόριστα τὸ ἀφεντικό του, πάντοτε τὸν βοηθοῦσε γιὰ ν' ἀντιμετωπίζει τὶς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας, ἦταν πολλές, ἕξη παιδιά εἶχε καὶ περηφανευόταν γι'αυτό· ἡ ἀμοιβὴ ἀπὸ τὴ νυχτερινὴ ἀπασχόληση, θὰ ἔλυνε πολλὰ προβλήματα. —Δὲ θὰ σ' ἀφήσω μόνο. *θάρχομαι καὶ γὼ κάπου-κάπου νὰ σοῦ κάνω παρέα*, τὸν βεβαίωσε ἐνθαρρύνοντάς τον ὁ Γιάγκος...

Μετὰ τὰ Φῶτα ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ἔρριξε, κατὰ τὴν παράδοση, τὸ σταυρὸ στὴ λίμνη ἀπὸ εἰδικὴ ἐξέδρα· φῆμες κυκλοφοροῦσαν γιὰ ἐπάνοδο τοῦ Σπυρίδωνα καὶ μετάθεση τοῦ Γερμανοῦ σὲ μητρόπολη τῆς Εὐρώπης, ἄλλοι τὶς ἐπιβεβαίωναν, ἄλλοι τὶς διέψευδαν. Ὁ γάμος τοῦ Θεολόγου καὶ τῆς Ἀλεξάνδρας ἔγινε μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Καλούτσιανης, τὴν ἁγία Μαρίνα. Σεμνά, χωρὶς μεγάλες τυμπανοκρουσίες, ἀλλὰ μὲ συμμετοχὴ πολλοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Καραβατιὰ καὶ τὴν Καλούτσιανη, ἔγινε τὸ μυστήριό μὲ τοὺς παπὰδες τῆς ἐκκλησίας, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Γιάγκος ἄλλαξαν τὰ στέφανα, ἄρχιζε γιὰ τὸ ζευγάρι μιὰ καινούρια ζωὴ, οἱ οἰωνοὶ ἔδειχναν καλοὶ. Στὸ ἐκκλησίασμα ἦταν καὶ πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τοὺς ἐγκατεστημένους στὰ Γιάννινα καὶ τὰ γύρω χωριά. Τὸ νέο ζευγάρι ἔκρινε τὴν Ἠπειρὸ μὲ τὴν Ἰωνία, στὴν ἐκκλησίᾳ ἔσμιγαν καὶ οἱ Γιαννιώτες μὲ τοὺς ξεριζωμένους Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γινόταν φανερὸ πὼς μιὰ νέα κοινωνία δημιουργόταν στὴν πόλη, θὰ θυσιάζε πολλὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ γιὰ νὰ ἐντάξει στὰ πλαίσια τῆς ζωῆς τῆς ἄλλα ἦθη καὶ ἔθιμα, νὰ τ' ἀφομοιώσει, ἔτσι ποὺ νὰ γίνουν ἓνα σῶμα, ἀργά, ἀλλὰ σταθερά -δὲν ἔλειψαν οἱ δυσκολίες, οὔτε ἀπὸ τὴ μιὰ οὔτε ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ- οἱ γηγενεῖς καὶ οἱ ξενόφερτοι, βλέπουμε στίς μέρες μας τὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ πρόσφυγες, πέραν ἀπὸ τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα ποὺ κουβαλοῦσαν, μὲ τὴν ἐργατικὴ καὶ τὴν εὐσυνειδησία τους ἐκδηλῶν ὅλες τὶς ἐργασίες τους, εἴτε ἐπαγγελματίες ἦταν εἴτε ἀγρότες, ἔστρεψαν τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ καὶ πρὸς ἄλλες ἀπασχολήσεις, ἄγνωστες ὡς τότε στὰ Γιάννινα, παράδειγμα ἡ ταπητουργία.

Στὸ γαμήλιο τραπέζι δὲν κάθησαν πολλοί. Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης, οἱ οἰκογένειες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Γιάγκου, λίγοι γνωστοὶ καὶ φίλοι τοῦ γαμπροῦ οὔτε τραγούδια οὔτε ὄργανα. Ἦταν ἀκόμα νωπὸ τὸ πένθος καὶ γιὰ τοὺς νεόνυμφους καὶ γιὰ ὅλους, θὰ περνοῦσε καιρὸς γιὰ νὰ λησμονηθεῖ ὁ πόνος καὶ ἡ καταστροφὴ...

Οἱ ληστὲς εἶχαν ἀποθρασυνθεῖ. Στὶς 9 Ἰανουαρίου 1924 (ν. ἡ) τρεῖς ἄγνωστοι, ὄπλισμένοι, μπῆκαν στὴ μονὴ Ἑλεούσας τοῦ νησιοῦ, ἐπιάσαν τὸν ἀρχιμανδρίτη Γρηγόριο καὶ τὸν ἀπειλοῦσαν γιὰ νὰ τοὺς παραδώσει ὅ,τι πολῦτιμο εἶχε. Ἐνας μικρὸς τοῦ μοναστηριοῦ, δὲν τὸν εἶχαν προσέξει οἱ ληστὲς, βγῆκε κρυφὰ καὶ εἰδοποίησε τοὺς νησιώτες γιὰ τὰ συμβαίνοντα. Αὐτοὶ ἀρχισαν τοὺς πυροβολισμοὺς, οἱ ληστὲς φοβήθηκαν καὶ ἔφυγαν, πρόφτασαν ὅμως ν' ἀποσπᾶσουν 5.000 δραχ. ἀπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτη. Τράβηξαν κατὰ τὸ βουνό, τὸ καταδιωκτικὸ ἀπόσπασμα ποὺ τοὺς κυνήγησε, δὲ μπόρεσε νὰ τοὺς συλλάβει. Τὸ ρολόγι τῆς πλατείας, ἀποσυναρμολογημένο, ἀπὸ τὸ 1918, ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ δημαρχεῖο. Ὁ Χρηστοβασιλῆς ἐπλεξε τὸ μῦθό του καὶ ἔβαλε τὸ ρολόγι νὰ γράφει μιὰ ἀναφορὰ στὸν μητροπολίτη Γερμανό: ...Μέχρι τὸ 1918 ἐξετέλουν ἀριστα τὰ καθήκοντά μου. Καὶ ἐνῶ περίμενα ἀνταμοιβὴ μ' ἓνα καλὸν ἡλεκτροφωτισμόν, ὁ

δήμαρχος Γεώργιος Ίωαννίδης έβαλε καί με έφόνευσαν κι έσυραν τὸ πτώμα μου έξωθι τοῦ Δημαρχείου. Οὕτω, σεβασμιώτατε μένω, παρὰ τοὺς κανόνες τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀταφον ἐπὶ ὁλόκληρον πενταετίαν, χωρὶς τὸ τοιοῦτον νὰ συγκινήσῃ κανένα ἐκ τῶν μετέπειτα δημάρχων Βασ. Πυρσινέλλα καὶ Γεωρ. Σταυρίδην, τὰ δὲ ὅσα μου μένουν ἐκτεθειμένα, μέραν καὶ νύκτα εἰς τὰ κρύα τοῦ χειμῶνος καὶ τὰ ἡλιοπύρια τοῦ θερός,

Ἡ Μονὴ Ἐλεούσας

ἐνῷ σκύλοι καὶ ἄλλα τετράποδα καὶ δίποδα ζῶα ἐκτελοῦν ἐπάνω των παντὸς εἶδους φυσικὰς ἀνάγκας. Ἐπειδὴ εἶναι ἀπάνθρωπον νὰ μένω οὕτω ἀταφον ἐπὶ ἔτη, ἱκετεύω ὑμᾶς σεβασμιώτατε, νὰ με λυπηθῇτε καὶ νὰ διατάξῃτε τὴν ταφὴν μου κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐλληνικῆς ἐκκλησίας... Στὶς 5 Ἰανουαρίου ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ χειμερινοῦ Στρατιωτικοῦ θεάτρου, ποῦ εἶχε ἀναγερεθῇ στὸν περίβολο τῶν στρατῶνων, ὅπου σήμερα ἡ μεγάλη πλατεία τῶν Λιθαριτισῶν. Ὁ θίασος, ὑπὸ τῇ διεύθυνση τοῦ ἡθοποιοῦ Δ. Μαυροκέφαλου, ἀρχισε τὶς παραστάσεις του με τὸ ἔργο: Τὸ φινόρο τοῦ Λεβάντε. Στὰ «Ὀλύμπια» ἔδινε τὶς τελευταῖες παραστάσεις του ὁ θίασος Βεάκη, με μεγαλύτερη τώρα συμμετοχὴ κοινοῦ. Ἐκδόθηκε στὰ Γιάννινα, τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ 1924, τὸ περιοδικὸ Ἀναγέννησις, με διεθυντὴ τὸν Γ. Βαβαρέτο, ὄργανο τοῦ ὁμώνυμου συλλόγου ποῦ εἶχαν ιδρύσει, τέλη τοῦ 1921, οἱ Γ. Μιχαηλίδης, Γ. Βαβαρέτος, Σ. Ζοῦμπος καὶ Γ. Γκλίναβος. Ἡ

ὅλη ἐμφάνιση τοῦ περιοδικοῦ δὲν ἄρεσε στὸ Χρηστοβασίλη καὶ τὸ ἔγραψε στὴν ἐφημερίδα του: Ἦταν ἄραγε ἀνάγκη νὰ ἐκδοθῇ ὅπως ἐξεδόθη; —Νὰ καὶ μιὰ πρόβλεψη τοῦ Χρηστοβασίλη, ποῦ ἔγινε πραγματικότητα ὕστερα ἀπὸ δεκάδες χρόνια. Ἡ Ἡπειρος - ἔγραφε (Ἐλευθερία 1-1-24) - εἶναι ἡ χώρα ποῦ πάσχει ἀπὸ ἑλλειψιν ἀφθόνων καὶ καλῶν ἀγρῶν, πλείοτερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐλληνικὴν ἐπαρχίαν. Ἡ ἑλλειψις ἄριστα θὰ ἔθεραπεύετο, ἂν σχηματιζόταν μιὰ Ἡπειρωτικὴ ἐταιρεία πρὸς ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Λαψίστης. Θὰ εἶχαμε τότε ἀραβοσιτάρκειαν εἰς τὴν Ἡπειρον, ἀντὶ ἐλαδῶν πυρετῶν. Στὸ ἴδιο φύλλο σημειῶνε: Τσίμες δὲν βλέπουμε στὸ παζάρι! Τί γίνονται οἱ καϊμένες οἱ τσίμες ποῦ γλύτωσαν τὴ φτωχολογίαν τῶν Γιαννίνων τὸν καιρὸ τῆς πείνας τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Μεγάλων Προστατίδων Δυνάμεων; (πάρθειο βέλος γιὰ τοὺς βενιζελικούς). Πουλιοῦνται κι αὐτὲς στὸ διπλάσιο, ποῦ ἐπουλιόνταν στοὺς καλοὺς καιροὺς τὰ φρέσκα μπαρμπούνια. Τώρα γιὰ νὰ φᾶς μπαρμπούνια πρέπει νὰ εἶσαι τὸ λιγότερο μητροπολίτης καὶ μάλιστα μὴ πρόσφυξ!

Οἱ ἐκλογὲς τῆς 16ης Δεκεμβρίου δρομολόγησαν ραγδαῖες πολιτικὲς ἐξελίξεις στὴν πρωτεύουσα. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἀβασίλευτης Δημοκρατίας, με τὴν ἐνίσχυση καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ποῦ ἐπενέβαινε ἀπροκάλυπτα στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς κατάστασης, πέτυχαν τὴν ὑπὸ μορφὴν ἀδείας ἀναχώρηση τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου Β' ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, προετοιμάζαν τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς ἀβασίλευτης. Ὅλα αὐτὰ ὑποχρέωσαν τὸ Βενιζέλο, ἀντίθετο πρὸς τὶς βιαστικὲς λύσεις, νὰ γυρίσει στὶς 4 Ἰανουαρίου

στην Ελλάδα και να σχηματίσει κυβέρνηση, παρά την αντίθετη γνώμη του αρχηγού της Δημοκρατικής Ένωσης Άλ. Παπαναστασίου.

Τὴν ἐπάνοδο τοῦ Βενιζέλου κατέκρινε κι ὁλόκληρος ὁ ἀντιβενιζελικός τύπος. Δὲν ἄλλαξε -ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης (13-1-1924)- εἶναι ὁ ἴδιος, ὁ πατέρας τῆς «Ἐπαναστάσεως» τοῦ 1922 καὶ τὸ Μαντεῖον, ὁ ρυθμιστής, ὁ προϋστάμενος, ὁ συνθηματοδότης αὐτῆς. Δὲν ἦρθε γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν Ἑλλά-

Γεώργιος Βαβαρέτος, δικηγόρος
(Σκίτσο Ἀπ. Βερτοδούλου)

δα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸ ἀρχί-
σαν ν' ἀπειθαρχῇ καὶ νὰ διαλύεται κόμ-
μα του, νὰ διενεργήσῃ τὴν ἐπικύρωσιν
τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ βασιλέως Γεωργίου
Β' καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς Δυναστείας, διὰ
τῆς δῆθεν θελήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ
καὶ ὕστερον νὰ κηρυχθῇ ἰσόβιος πρόε-
δρος τῆς ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Οἱ ἀν-
τιβενιζελικοὶ δὲν ἔβλεπαν καμιά διαφορὰ
τοῦ νέου Βενιζέλου μὲ τὸν παλιό, αὐτὸς
διηύθυνε τὰ πάντα, αὐτὸς ρύθμιζε, εἶτε
στὸ ἐξωτερικὸ βρισκόταν εἴτε στὴν Ἑλ-
λάδα, τίς τύχες τῆς. Οἱ κρίσεις δὲν ἀπεί-
χαν πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Μό-
νο ἡ ἐκτίμησις ὅτι ἐπιδίωκε νὰ γίνῃ
πρόεδρος Δημοκρατίας δὲν ἦταν σωστή.
Ἡ πληθωρική, καὶ ἐκρηκτικὴ συχνά,
ιδιοσυγκρασία τοῦ Βενιζέλου, δὲ συμβί-
βαζόταν μὲ τίς ἐλάχιστες ἀρμοδιότητες

τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Ὁ Βενιζέλος τὴν πρωθυπουργία ἤθελε γιὰ
νὰ δρᾷ, νὰ δημιουργεῖ καὶ κάποτε νὰ καταστρέφει...

Στὴ βραχύβια κυβέρνηση Βενιζέλου δὲ συμμετεῖχε κανένας ἀπὸ τοὺς 20
βουλευτὲς τῆς Ἠπείρου. Μπάτσος τοῦ Βενιζέλου στὰ μοῦτρα τῆς Ἠπείρου,
ἔγραφε ἡ Ἐλευθερία, ἡ ὁποία ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες θὰ πανηγυρίσει, ἐξαι-
τίας τῆς λιποθυμίας τοῦ Βενιζέλου στὴ βουλὴ (29-1-24), λόγω ἐλαφροῦς
καρδιακῆς προσβολῆς. Εἶχε προηγηθεῖ ὀξύτατη ἀντιπαράθεσή του μὲ τὸν
Ἄλ. Παπαναστασίου, τελείως ἀντίθετο μὲ τίς προθέσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ,
ὁ ὁποῖος ζητοῦσε νὰ προηγηθεῖ δημοψήφισμα πρὶν ἀνακηρυχθεῖ ἡ Δημοκρα-
τία. Καὶ δημοψήφισμα διεξαγόμενον ἀπὸ κυβερνήσιν Βενιζέλου... θὰ ἀπέλη-
γε κατὰ τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ τοιοῦτον δημοψήφισμα δὲν ἤμποροῦσαν
ποτὲ νὰ ἐπιτρέψουν οἱ δημοκρατικοί, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ στρατιωτικοί. Διότι
θὰ εἶχε ὡς ἀπωτέραν συνέπειαν τὴν ἀνατροπὴν τῆς στρατιωτικῆς τάξεως,
ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1923. Πέραν τῶν ἰδεολογικῶν θέ-
σεων, ἡ στάσις τοῦ Βενιζέλου ἔθιγε συμφέροντα. Ἀντίδρασις ἔντονος καὶ
ἄμεσος ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐκδηλωθεῖ. (Γ. Δαφνῆ, Ἡ Ἑλλάς μεταξὺ δύο πολέ-
μων 1923-1940, τ. Α', σελ. 219, Ἀθῆναι 1955). Δὲν ἦταν μόνο ἡ ἰδεολογία.

λοιπόν, ήταν και τὰ συμφέροντα, ἔτσι συμβαίνει συχνά. Οἱ ἀντιβενιζελικοί τὰ ἤξεραν αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὰ ὁμολογοῦσαν. Πρωταρχικά τοὺς ἐνδιέφερε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ μέση ὁ Βενιζέλος· ὅταν, λοιπόν, μαθεύτηκε ἡ λιποθυμία του, πανηγύρισαν ἄκαιρα. Ἐγράφε ἡ Ἐλευθερία σὲ ἄρθρο της μὲ τίτλο: *Τὸ πολιτικὸν τέλος τοῦ Βενιζέλου: ...Ὁ Βενιζέλος πάσχει. Ὁ Βενιζέλος κινδυνεύει μὲ ὅσον καὶ ἂν θέλουν νὰ καλύψουν τὴν σοβαρότητα τῆς ἀσθενείας του οἱ ὀπαδοί του, διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ὁ Βενιζέλος εἶναι πλέον πολιτικὸς νεκρὸς σήμερον. Ἡ ἀδέκαστος ἱστορία θὰ κρίνῃ τὴν δρᾶσιν του, καλὴν ἢ κακὴν. Εὐρισκόμεθα εἰς τὴν τελευταίαν σκηνὴν τῆς τελευταίας πράξεως τοῦ βενιζελικοῦ δράματος (3-2-1924).* Βιάστηκε ὁ Χρηστοβασίλης νὰ τελειώσει μὲ τὸ Βενιζέλο. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ του δὲν εἶχε τερματιστεῖ, ὑπῆρχαν ἀκόμα μεγάλα περιθώρια δράσης...

Πολλοὶ παπᾶδες, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ ρεῦμα γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας, σταμάτησαν νὰ μνημονεύσουν τὸ ὄνομα τοῦ βασιλιά καὶ νὰ ψέλνουν τὸ πολυχρόνιον, ὁ Γερμανὸς δὲν εἶχε δώσει τέτοια ἐντολή. Ὁ Χρηστοβασίλης, σὲ κάθε φύλλο τῆς ἐφημερί-

Ἡ Παπαζόγλειος Ὑφαντικὴ σχολή. Ἐπὶ δεκαετίες χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ στεγάσει τὸ Πρωτοδικεῖο Ἰωαννίνων. Σήμερα χρησιμοποιεῖται ὡς σχολεῖο.

δας του διαμαρτυρόταν γιὰ τὴν ἀνταρσία καὶ ἀνέγραφε τὰ χωριά καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δημοκρατικῶν παπᾶδων. Ἄρχισε ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἐπιτάξεις· ἡ λειτουργία τῆς Παπαζογλείου ὕφαντικῆς σχολῆς θηλέων. Ὁ Φίλ. Παπαρροῦσης δημοσίευε στὴν ἐφημερίδα του *Φωνὴ τῆς Ἡπείρου* μυθιστορηματικὴ συνέντευξη τοῦ Χρ. Ι. Παπαγιαννοπούλου, ποὺ εἶχε αἰχμαλωτιστεῖ ἀπὸ τοὺς Ρετζαίους. Σημείωνε πὼς τὰ στοιχεῖα δημοσιεύτη-

καν σὲ ρουμανικὴ ἐφημερίδα. Εἶναι ἀνύπαρκτος ἡ συνέντευξις ὑποστήριζε ὁ Χρηστοβασίλης. Καὶ εἶναι ψευδὲς ὅτι ἐδημοσιεύθη στὴν ἐφημερίδα «UNIVERSUL». Ἡ μόνη συνέντευξη τοῦ Παπαγιαννοπούλου εἶχε καταχωρηθεῖ στὴν ἐφημερίδα «Ντιμνεάτσα» καὶ θὰ τὴν ἀναδημοσιεύσει ἡ «Ἐλευθερία», πρόσθετε. Στις 13 Ἰανουαρίου, πρωτοχρονιά μὲ τὸ παλιό, ἀπέθανε ἐν Βίτῃ τοῦ Ζαγορίου καὶ ἐκηδεύθη σεμνοπρεπῶς τὴν ἐπαύριον ἡ γηραῖά ἀρχόντισσα τοῦ Ζαγορίου Κυρά Ἀγαθὴ Μ. Σάρρου, πρότυπον Ἡπειρώτισσας νοικοκυρᾶς καὶ ἐναρετωτάτης γυναικός, μητρὸς τοῦ μεγάλου Διδασκάλου τῆς Ἡπείρου *Δημητρίου Μ. Σάρρου*. (Ἐχω ἔντονα προσωπικά βιώματα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς κυρᾶ Ἀγαθῆς. Αὐτὴ μὲ βάφτισε καὶ πάντοτε μὲ φιλοδωροῦσε, ὅπως καὶ ὁ θεῖος Δημ. Σάρρος, μὲ «καλούδια» καὶ πλούσια δῶρα. Ἀγαποῦσε τὸ σπίτι μας καὶ τὴ μητέρα μου Ἐλευθερία, ἐρχόταν καὶ κοιμόταν συχνά, γιὰτὶ ἐβρισκε ὅλες τὶς περιποιήσεις της. Πῆγαινα κάθε πρωτοχρονιά στὸ σπίτι της καὶ τῆς ἔκανα ποδαρικό. Πῆγα καὶ τὴ μοιραία πρωτοχρονιά τοῦ 1924, ἡ Ἀγαθὴ εἶχε πεθάνει, καὶ οἱ ἐξαδέλφες μου δὲ μὲ ἔμπασαν στὸ σπίτι γιὰ νὰ μὴ φοβηθῶ. Οἱ στιγμὲς αὐτὲς ἀποτυπώθηκαν ζωηρὰ στὴ μνήμη μου).

Τέλη Ἰανουαρίου ἦρθε στὰ Γιάννινα ὁ Κων. Μέρτζιος, ἀπὸ τὴ Βενετία, ἐνθα ἀπὸ ἐτῶν εἶναι ἀριστα ἐγκατεστημένος καὶ ἐμπορικῶς καὶ οἰκογενειακῶς. Εἶχε φύγει στὴν Ἰταλία, φοβούμενος τὶς καταδιώξεις τῶν βενιζελικῶν, ὅταν ἐκθρονίστηκε τὴν πρώτη φορὰ ὁ Κωνσταντῖνος· εἶχε διατελέσει πρόεδρος τῶν Ἐπιστράτων Ἠπειροῦ. Στὶς 27 Ἰανουαρίου ὁ δεύτερος χορὸς (ὁ πρῶτος εἶχε γίνει τὸ 1921) τῆς Λέσχης τῶν Δημοσίων ὑπαλλήλων, στὸ καφενεῖο Ἀβέρωφ -ἄρχισε στὶς 6 μ.μ. καὶ τέλειωσε στὶς 3 μετὰ τὰ μεσάνυχτα- εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Ἀφόντας ἐγίνε τὸ ἑλληνικὸ κανέννας χορὸς δὲν εἶχε σημειώσει τέτοια ἐπιτυχία. Ἀπὸ τὶς κυρίες ποὺ ἀρίστευσαν στοὺς ἑλληνικοὺς χορούς, ξεχώρισαν ἡ κ. Ἀνέττα Λέβη μὲ τὴν κόρη τῆς Ἐριέττα, ἂν καὶ ἰσραηλίτισσες. Ἡ Ἐλευθερία δημοσίευσε κατάλογο τῶν ἀπογόνων τοῦ νεομάρτυρα πολιούχου τῶν Γιαννίνων ἁγίου Γεωργίου. Σύμφωνα μ' αὐτόν: ὁ ἅγιος εἶχε ἓνα γυιό, τὸ Γιαννάκη. Ὅταν ἐγίνε 12-13 ἐτῶν τὸν πῆρε στὴν Ἀθήνα ἡ βασίλισσα Ἀμαλία καὶ τὸν σπούδασε μὲ ἑξοδὰ τῆς στῆ Ριζάρειο σχολῇ. Μὲ τὴν ἐπιστροφή του στὰ Γιάννινα παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Εὐφροσύνη Νικολάου Τζίνη, μὲ τὴν ὁποία ἀπόκτησε δυὸ παιδιά: τὸ Γεώργιο καὶ τὴν Ἑλένη. Ὁ Γεώργιος στάλθηκε ὡς ὑπότροφος τῆς πόλης στὴ Ριζάρειο σχολῇ, γιὰ ν' ἀκολουθήσει τὸ ἱερατικὸ στάδιο, αὐτὸς ὅμως κατατάχθηκε ὡς ἐθελοντὴς στὸ πυροβολικόν, φοίτησε στὴ στρατιωτικὴ σχολῇ τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀποφοίτησε ὡς ἀξιωματικὸς· ἐπειδὴ ἔπαθε ἀτύχημα, ἔφυγε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τελικὰ χειροτονήθηκε ἱερέας, ἐγίνε ἀρχιμανδρίτης καὶ πέθανε στὴ Μακεδονία, λίγα χρόνια πρὶν τὸ 1924. Ἡ Ἑλένη παντρεύτηκε τὸν Ἠπειρώτη Βασίλειο Περδίκη, ἔμπορο στὸ Τριέστι, μὲ τὸν ὁποῖο ἀπόκτησε δυὸ παιδιά: τὸ Γιαννάκη καὶ τὴ Ρωξάνη. Μετὰ τὸ θάνατο τῆς Εὐφροσύνης, ὁ γυιὸς τοῦ ἁγίου Γιαννάκης, πῆρε γιὰ δευτέρη γυναῖκα του τὴν Ἑλένη, κόρη τοῦ Γιαννιώτη Νικόλα Σιώζου καὶ ἀπόκτησε μαζί τῆς ἄλλα δυὸ παιδιά: τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὴν Εἰρήνη, ἡ ὁποία παντρεύτηκε τὸν καθηγητὴ τῆς Ζωσιμαίας Ἰωάν. Κανάτα. Τὸ 1924 ζῶντες ἀπόγονοι τοῦ ἁγίου ἦταν: ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο τοῦ Γιαννάκη, ἡ Ἑλένη Β. Περδίκη καὶ τὰ παιδιά τῆς Γεωργίας καὶ Ρωξάνη καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερο, ἡ Εἰρήνη Κανάτα, ἄτεκνη. Τὴν 1η Φεβρουαρίου πέθανε ἡ Καλλιόπη Ἰω. Μελά, ἐκ τῶν ἐναρετωτέρων καὶ νοικοκυροτέρων δεσποινῶν τῆς πόλεώς μας. Ὁ Γ. Χατζῆς, ποὺ δημοσίευσε ἀνακοίνωση, ὅτι γρήγορα θὰ κυκλοφοροῦσε καὶ πάλι τὴν Ἠπειρο, μάθαινε ἰταλικά. Ὁ Χρηστοβασίλης βοήθη τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν πειράξει, ρίχνοντας ταυτόχρονα βέλη καὶ πρὸς τοὺς βενιζελικοὺς: Εἶναι στὰ καλά του ὁ Χατζῆς; ρωτοῦσε. Δὲν φοβήθηκε νὰ μὴν τὸν κατηγορήσουν γιὰ ἰταλοφιλία, ὅπως τὰ 1919, ὅταν αὐτός, ἐγώ, ὁ μητροπολίτης Σπυριδῶν καὶ καμιά ἐβδομημενταριά ἄλλοι κατηγορηθήκαμε ὅτι φέραμε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ «κατακτήσουν» τὴν Ἠπειρο; Καὶ ξεκίνησε τότε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ἓνας ἐφέτης καὶ ἦρθε ἐδῶ καὶ μᾶς ἀπάγγειλε κατηγορία «ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ»! Καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνακρίσεων ἦταν μιὰ τρύπα στὸ νερό... δηλαδὴ ἄθωοι οἱ κατηγορούμενοι! Δὲν ξέρουμε ὅμως ἂν παρασημοφορήθηκαν οἱ φιλοπάτριδες μνηντές μας ἀπὸ τὴν τότε βενιζελικὴ κυβέρνησι. Ἀπεβίωσεν εἰς τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου εὐγενεστάτη ὑπαρξίς, ὁ Χαμηλὴ ἐφέτης, υἱὸς τοῦ Ἰχσάν ἐφένδη, νέος 24 ἐτῶν, σπανίας μορφώσεως καὶ κάτοχος πολλῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ τῆς μουσικῆς. Ἡ Ἐλευθερία στὶς 13-2-1924, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀνακοίνωση ἐπανέκδοσης τῆς Ἠπειροῦ, καταχώρησε δήλωση: Ἐπειδὴ ἔχει ἐσφαλμένως διαδοθῇ ὅτι, ἡ ἐφημερίς «Ἐλευθερία» ἐξεδόθη ὑπὸ προσωπεῖον, χάριν τῆς παυθείσης συναδέλφου «Ἠπειροῦ» ὑπὸ τῆς τυραννικῆς «Ἐπαναστάσεως» τοῦ 1922 καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐρωτοῦν, ἂν ἡ «Ἐλευθερία» θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐκδίδεται, μετὰ τὴν ἐπανέκδοσιν τῆς «Ἠπειροῦ», γνωρίζει εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς καὶ τὸν ἀντιβενιζελικὸν κόσμον τῆς Ἠπειροῦ, ὅτι ἡ «Ἐλευθερία» εἶναι ἀνεξάρτητος δημοσιογραφικὴ ἐπιχείρησις ἀπὸ τὴν «Ἠπειρον» καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐκδίδεται, ὡς ὄργανον τοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ κ. Ἀθαν. Βότσαρη πολιτικοῦ κόμματος τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων. Ὁ εὐφῆμως γνωστὸς φιλόλογος καθηγητὴς κ. Ἀλκιβιάδης Κυρούσης προήχθη εἰς γυμνασιάρχην τῆς Ζωσιμαίας

σχολής.- Ἀπεβίωσαν ἐκ ψύξεως οἱ συνάδελφοι «Κεραυνός» καὶ «Ἀναγέννησις», καὶ ἐκηδεύθησαν ἐν στενῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ. Ἐγκάρδια συλλυπητήρια εἰς τοὺς οἰκείους των. Παρὰ τὸν ἐπικήδειο ἡ Ἀναγέννησις ἐπέζησε γιὰ λίγο ἀκόμα. Στὶς 6-4-24 κυκλοφόρησε τὸ 6ο τεῦχος της.- Δὲν ὑπάρχει μόνο χορομανία στὰ Γιάννινα -διαπίστωνε ὁ Χρηστοβασίλης-, ἀλλὰ καὶ συλλογομανία... Στὴν πληθώρα τῶν συλλόγων προστέθηκε κι ἓνας σύλλογος ...κυνηγῶν! Ὑψιστε θεέ, ἀναφωνοῦσε. Δρᾷ καὶ πολιτικῶς μάλιστα καὶ ἔχει πρόεδρον τὸν κ. Γεώργιον Μελάν. Παρόλα αὐτά, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες, ἐπλεκε τὸ ἐγκώμιο τοῦ συλλόγου: Τὸ μόνο λεβέντικο, ὑγιεινό, διασκεδαστικό, φρονηματικό, εἶναι τὸ σωματεῖο τῶν κυνηγῶν, ἔλεγε, ὅλα τὰ ἄλλα σωματεῖα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κωλύονται εἰς τὸν βόρβορον τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς συμφερολογολογίας. Τί ἐγινε κι ἄλλαξε γνώμη ὁ Χρηστοβασίλης;

Μ ἐ τὴν παρατεινόμενη αἰχμαλωσία τοῦ Ἡλίου Μαραμένου ἀπὸ τοὺς Ρετζαίους, συνεχιζόταν κι ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ κράτους. Μεσολαβητὲς καὶ «κολαοῦζοι» κινοῦνταν κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῆς ἀστυνομίας, οἱ πρῶτοι γιὰ νὰ πετύχουν συμφωνία γιὰ τὰ λύτρα καὶ οἱ δεῦτεροι γιὰ νὰ κατασκοπεύουν καὶ νὰ προδίνουν στοὺς ληστές, ὅσους κατέθεταν στοιχεῖα σὲ βάρος τους, αὐτοὺς τοὺς σκότωναν γρήγορα, χωρὶς οἶκτο. Γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ληστοσυμμοριῶν, τὸ κράτος ἄρχισε ἐκτοπίσεις ὑποτιθέμενων συνεργατῶν τους σὲ μεγάλη κλίμακα· στὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου καταδικάσθηκαν σὲ ἐκτόπιση οἱ τσελιγγάδες ἀδελφοὶ Λάζος καὶ Κώστας Μητροκώστας. Σὲ λίγο θὰ πληθύνονταν καὶ τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα, ἀνεξέλεγκτα καθὼς δροῦσαν, εἶχαν γίνει δευτέρη μεγάλη πληγὴ γιὰ τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμό.

Τελικά, ὕστερα ἀπὸ αἰχμαλωσία 85 ἡμερῶν, καὶ μετὰ τὴν καταβολὴ τῶν λύτρων, ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τοὺς Ρετζαίους καὶ τοὺς συνεργάτες τους ὁ Ἡλίας Μαραμένος, τὸ βράδυ τῆς 15ης Μαρτίου. Τὸν μετέφεραν ἀπὸ τὰ κρησφύγετά τους καὶ τὸν ἄφησαν κοντὰ στοῦ χωριὸ Καντζά, στοῦ 75ο χιλιόμετρο τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Πρέβεζας. Τὴν ἄλλη μέρα ἔφτασε στὰ Γιάννινα, ὅπου διηγήθηκε τὰ τῆς αἰχμαλωσίας του. Τὸν ἔπιασαν τὸ βράδυ τῆς 21ης Δεκεμβρίου, καθὼς πῆγαινε γιὰ τὸ μάθημα ἰταλικῆς, στὴ γωνιά τῶν γραφείων τοῦ Κήρυκα τὰ ἀδελφία Γιάννης καὶ Θύμιος Ρέτζιος. Ὁ πρῶτος ἦταν μεταμφιεσμένος σὲ ἐνωμοτάρχη κι ὁ δεῦτερος σὲ χωροφύλακα. Τὸν πέρασαν ἀπὸ τοὺς δρόμους Πούλιου Δράκου, Οὐῖλσωνος καὶ τὸ Μεϊντάνι καὶ τὸν ὁδήγησαν, μὲ τὴν ἀπειλὴ μαχαιριῶν, στοῦ ἐβραϊκοῦ νεκροταφείου, ὅπου τοῦ ἔδωσαν τὰ μάτια καὶ τὸν ἀνέβασαν σὲ ἄλογο, τὸ εἶχε ἔτοιμο τρίτος ληστής, 4 συνολικά ἦταν οἱ ἀπαγωγεῖς του. Σαράντα πέντε νύχτες τὸν κρατοῦσαν κλεισμένο στοῦ ὑπόγειο σπιτιοῦ ἑνὸς χωριοῦ, 28 μέρες σ' ἄλλο χωριὸ καὶ τὶς μέρες ποὺ εἶχε καλοκαιρία τὸν ὁδηγοῦσαν στοῦ δάσος, μὲ ἐλεύθερα τὰ μάτια, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν ἔβλεπε τίποτ' ἄλλο, παρὰ μόνο δέντρα. Ἔτρωγε, μαζὶ μὲ τοὺς ληστές θαυμάσιο σιταρένιο ψωμί καὶ παχύτατο καὶ νοστιμότατο κρέας. Οἱ ληστές ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὰ Γιάννινα μὲ εἰδικὸ ἀπεσταλμένο, κατέβαινε στὴν πόλη καὶ ξαναγύριζε στοῦ λημέρι φέρνοντας ὅλες τὶς χρήσιμες γιαντοὺς εἰδήσεις καὶ τὶς ἐφημερίδες Φωνὴ τῆς Ἡπείρου καὶ Ἐλευθερία τὶς διάβαζαν

μέ πολλή εὐχαρίστηση καὶ ἐπιβεβαίωσαν ὡς ἀληθινὴ τὴν περιγραφὴ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Παπαγιαννοπούλου, τὴν ὁποία εἶχε δημοσιεύσει ἡ Ἐλευθερία σὲ μετάφραση ἀπὸ τὸ ρουμανικὸ τύπο. Μιὰ μέρα ἔσπασαν στὸ ξύλο κάποιον ἀπεσταλμένο τους ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ φέρει ἐφημερίδες.

Ὁ Ἡλίας Μαραμένος δὲ διηγήθηκε μόνο τὶς περιπέτειές του, ἀλλὰ ἔκανε καὶ κρίσεις γιὰ τὴν πολιτεία τῶν ληστάρχων. Ἡ γνώμη του στηριζόταν στὶς διηγήσεις ποὺ ἄκουγε, δοσμένες πάντοτε μέ τὸν τρόπο ποὺ ἤθελαν οἱ ληστές, γιὰ νὰ ἐντυπωσιάσουν τὸν αἰχμάλωτο. Ἔλεγε, λοιπόν, ὅτι οἱ Ρετζαῖοι ἦταν ἀδύνατο νὰ συλληφθοῦν, ἐξαιτίας τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν ποὺ ἔκαναν στὸν κόσμο. Πάντρευναν κορίτσια, ἔφτιαχναν γεφύρια καὶ ἐκκλησιές καὶ βοηθοῦσαν πολλοὺς πászχοντες. Στὰ Γιάννινα κατέβαιναν συχνά, μεταμφιεσμένοι καὶ κοιμοῦνταν σὲ φιλικὰ σπίτια. Ὁ Μαραμένος προσπάθησε 15 μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή του νὰ δραπετεύσει, τὸν πυροβόλησαν, ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ τὸν τραυμάτισαν σοβαρά. Μιὰ σφαῖρα τρύπησε τὸ δεξιὸ του μηρό, δυὸ τὸ ἀριστερό του χέρι καὶ τέταρτη σφηνώθηκε στὸ δεξιὸ ὤμο. Ἡ δραματικὴ αὐτὴ σκηνὴ συντόμευσε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ αἰχμαλώτου γιατί τόσο οἱ ληστές, ὅσο κι ὁ πατέρας του βιάζονταν νὰ τελειώσει ἡ ὑπόθεση. Οἱ Ρετζαῖοι, ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ζητοῦσαν ἀρκέστηκαν γύρω στὸ 1.000.000 δρχ. οἱ

Τὸ Χάνι Λυκοστόμου

ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες μιλοῦσαν γιὰ 2.000.000 δρχ. Στὸν αἰχμάλωτο, ὅταν τὸν ἄφησαν κοντὰ στὸν Καντζά, ἔδωσαν μόνο 150 δρχ. γιὰ τὸ εἰσιτήριο τοῦ αὐτοκινήτου του, ἄλλοι ἔγραφαν πὼς τὸν ἐκέρασαν 3.600 δρχ. κατὰ τὰ ληστρικὰ ἔθιμα... Δυὸ ἐβδομάδες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ γιου του ὁ πατέρας Μαραμένος κατέθεσε στὴν ἀνάκριση,

ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ παιδιοῦ του, πολλὰ πρόσωπα, ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, τοῦ ἐπρότειναν νὰ μεσολαβήσουν εἰς τοὺς ληστές, ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς. Ὁ Χρηστοβασίλης ρωτοῦσε: *Εἶναι ἀλήθεια αὐτὰ κύριε εἰσαγγελεῦ; Καὶ ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ κύριοι ποὺ σχετίζονται τόσον πολὺ μέ τοὺς ληστές;*

Ἡ τρομοκρατία ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ὑπαιθρο, ἐξαιτίας τῆς δράσης τῶν ληστοσυμμοριῶν, ἦταν ἀνυπόφορη. Ληστεύονταν οἱ ἀγρότες καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ μιλήσουν. Μιὰ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Μελεῶνι Φιλιατῶν, δημοσιευμένη στὴν Ἐλευθερία εἶναι χαρακτηριστικὴ: *Ἀπὸ τὸ Δεκέμβριο ὡς τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἐγιναν στὸ χωριὸ μας 30 ζωοκλοπές. Οἱ κλέφτες εἶναι γνωστό-*

Μαλ

τατοι σ' ὅλο τὸ χωριό, χωριανοί μας καὶ αὐτοί, ἀλλὰ δὲν τοὺς μαρτυράει κανεὶς... Δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς καταδιώξουμε, ἀπὸ τὸ φόβο μὴ μᾶς κάνουν τὰ χειρότερα... Ἀκόμα καὶ φόνους κάνουν γιὰ νὰ κλέψουν ζῶα... Ἡ τρομοκρατία ξεκινοῦσε ἀπὸ τὶς μεγάλες συμμορίες, προπαντὸς τῶν Ρετζαίων. Οἱ ἀρχὲς εἶχαν ἀποτύχει νὰ συλλάβουν τοὺς ληστὲς καὶ ν' ἀπελευθερώσουν τοὺς αἰχμαλωτισθέντες Παπαγιαννόπουλο καὶ Μαραμένο. Ὁ κόσμος στρέφονταν κυρίως ἐναντίον τοῦ Ἀνώτερου Διοικητῆ τῆς Χωροφυλακῆς Πλατῆ, ἂν καὶ ὁ ἀξιωματικὸς αὐτὸς κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐξόντωση τῆς ληστείας. Οἱ μικρότεροι κακοποιοὶ -καὶ ὑπάρχουν τέτοιοι σὲ κάθε χωριό- βλέποντας τὴν ἀδυναμία τῶν ἀρχῶν, ἀποθρασύνθηκαν κι ἔγιναν οἱ μικροὶ τύραννοι τῶν χωριῶν τους. Οἱ ἀγρότες κάπου-κάπου ἔπαιρναν θάρρος μὲ τὴν ἐξόντωση κάποιου ληστῆ, ὅπως τοῦ ἐπικηρυγμένου μὲ 20.000 δρχ. λήσταρχου Ντομάζου, ἐπὶ χρόνια τρομοκρατοῦσε τὶς περιοχὲς Φιλιατῶν καὶ Παραμυθίας -τὸ κεφάλι του τὸ ἔφεραν, ὡς συνήθως στὰ Γιάννινα, γιὰ τὴν πληρωμὴ- ἀλλ' αὐτὸ δὲν κρατοῦσε πολὺ. Νέοι Ντομάζοι ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους κι ἀρχίζε πάλι ἡ τρομοκρατία, μαζὶ καὶ ἡ σύλληψη ὑπόπτων, οἱ ἐκτοπίσεις συγγενῶν, ἡ βάνανυση συμπεριφορὰ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων. Μαῦρες μέρες περνοῦσαν οἱ ἀγρότες, δὲν ἤξεραν ἀπὸ ποῦ νὰ φυλαχτοῦν...

Οἱ μυθιστορηματικὲς περιγραφὲς γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Παπαγιαννόπουλου καὶ τό... κοινωνικὸ καὶ φιланθρωπικὸ ἔργο τῶν Ρετζαίων, δὲν ἔλεγαν νὰ τελειώσουν. Κάποιοι ζήτησαν ἀπὸ τὸν πατέρα Παπαγιαννόπουλο ν' ἀναλάβει τὴν ἐκδοση σὲ βιβλίο ὅλες τὶς μυθιστορίες ποὺ εἶχαν γραφεῖ, ὁ πατέρας ἀρνήθηκε. Βρέθηκαν ὅμως ἄλλοι πρόθυμοι νὰ τὶς ἐκδώσουν.

Στις 19 Φεβρουαρίου ἐπανακυκλοφόρησε ἡ Ἑπειρος. Εἶχε προαναγγεῖλει τὴν ἐπανεκδοση μὲ δημοσίευσμά της στὶς ἄλλες ἐφημερίδες ἀπὸ τὶς 5 τοῦ μῆνα, μόλις ἔγινε γνωστὸ ὅτι εἶχε ἀρθῇ ἡ ἀπὸ τριμήνου βία ἐπιβληθεῖσα καὶ βία ὑφισταμένη, μέχρι τῆς 3-2-24, στρατοκρατική, ἀνελευθέρη, ἀνθηθίκως ὑστερόβουλος καὶ τυραννικὴ ἀπαγόρευσις τῆς ἐκδόσεως ὑπερτεσσαράκοντα ἐφημερίδων. Στὸ πρῶτο ἀρθρο του ὁ Γ. Χατζῆς ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο: Τὸ Δεκεμβριανὸν ἄγος - Ὅχι ἀδιαλλαξίαν, ἀλλὰ καθαρόν, ἀφοῦ ἔκανε σφοδρὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῶν ἔργων της, συνέχιζε: Θὰ θεωροῦμεν τὴν Ἑλλάδα «ἀκάθαρτον» καὶ ὑπὸ Κυλωνεῖου ἄγους μέλλουσαν ἱστορικῶς νὰ διατελῇ, ἐφ' ὅσον τῆς συμφορᾶς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1922 καὶ τοῦ Δεκεμβρίου ἄγους τοῦ 1922, ὁλόφωτος ἡ τραγωδία δὲν ἐξιλεωθῇ μὲ τὸν Ἀριστοτέλειον καθαρόν, ἐνώπιον τῆς συνειδήσεως ὅλου τοῦ Ἑθνους... Διὰ τὴν κατίσχυσιν τὴν ἠθικὴν καὶ ἐπιβεβλημένην, τὴν ἀπολύτως ἀναγκαίαν, αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς ἀντιλήψεως ἐπανεκδιδόμεθα καὶ θὰ παλαίσωμεν. Φρονοῦμεν ὅτι ὁ Πλαστήρας, ὅστις μᾶς ἔπαυσε, ἦτο καὶ αὐτὸς μιὰ πολὺ σκοτεινὴ μορφή τοῦ σκοτεινοῦ αὐτοῦ δράματος. Αὐτὸς τουναντίον ἐφρόνει ὅτι ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, οἱ συνταγματικοὶ Ἕλληνες, ἀπετελοῦμεν αἶσχος εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν. Ἐ, λοιπόν, ἡ κρισιολογία αὐτὴ ἀνάγκη νὰ φωτισθῇ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ

ἐγκληματίας εἶχε καὶ ἔχει συμφέρον νὰ μὴ δίδῃ τὰ μέσα τῆς ἐλευθέρως διαδικασίας, θ' ἀγωνισθῶμεν νομίμως καὶ ἡμεῖς, ἐλάχιστοι μέσα στὰ ἀγωνιζόμενα ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων, ἵνα τὰ ἀνακτήσωμεν.

Ἀρχισαν ἔτσι καὶ οἱ δυὸ ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολίτευσης, ἡ Ἑλευθερία καὶ ἡ Ἡπειρος, σκληρὸ ἀγῶνα, γιὰ ν' ἀποτρέψουν, σὲ πρώτη φάση, τὴν ἐκθρόνιση τοῦ Γεωργίου καὶ τὴν κατάργηση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους οἱ δυὸ βενιζελικὲς ἐφημερίδες, ὁ Κῆρυξ καὶ ἡ Πρόοδος, ἔμειναν σταθερὰ προσηλωμένες στὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲ φιλοξενοῦσαν ἢ ἀπέκρουαν ἀπόψεις στελεχῶν δημοκρατικῆς ἀποκλίσης. Μόνο ὁ Κεραυνὸς ὑποστήριζε σθεναρὰ τὶς θέσεις τῆς Δημοκρατικῆς Ἑνώσεως, ἀλλ' αὐτὸς στὸ μεταξὺ ἀναγκάστηκε νὰ κλείσει, λόγῳ οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ παράδοξο στὴν περίπτωσι τῆς ἀντιμετώπισης τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ἀπὸ τὸν τύπο τῶν δυὸ μεγάλων παρατάξεων, εἶναι τὸ ὅτι ἐνῶ οἱ Φιλελεύθεροι, κατὰ τεκμήριο προοδευτικοί, ἔπρεπε ν' ἀνταποκρίνονταν μὲ μεγαλύτερη κατανόηση στὰ ἐργατικὰ αἰτήματα, ὅπως αὐτὰ ἐκφράζονταν μέσα ἀπὸ τὶς μεγάλες ἀπεργίες, κυρίως τῆς Ἀθήνας, ἔδειχναν μιὰ ἀκατανόητη σκληρότητα ἀπέναντί τους, δικαιολογοῦσαν ἀκόμα καὶ τοὺς φόβους τῶν ἐργατῶν, κατὰ τὶς διαδηλώσεις. Μερικοί, μάλιστα, ἀθηναῖοι δημοσιογράφοι παρότρυναν τὰ ὄργανα τῆς χωροφυλακῆς ἢ τοῦ στρατοῦ, νὰ διαλύουν τὶς ἐργατικὲς κινητοποιήσεις μὲ τὰ ὄπλα. Ὁ Χατζῆς δικαιολογοῦσε τὶς ἀπεργίες καὶ καταφερόταν κατὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ τὰ ἀντιεργατικὰ ἄρθρα τους: Ὅχι, λοιπόν! Νὰ μὴ τοὺς σκοτώσωμεν τοὺς ἐργάτας. Διότι μᾶς χρειάζονται, ὥς ἡ πλέον χρήσιμος ζύμη τῆς αὐριανῆς κοινωνίας, ἐνῶ πολλοὶ τῶν δημοσιογράφων, οἱ ὅποιοι ζητοῦν τὸν σκοτωμὸν των, διὰ κομματικὰς ὑστεροβουλίας, δὲν χρειάζονται ἀπολύτως εἰς τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ θολώσουν τὴν κοινὴν διανόησιν καὶ διαύγειαν. Ἐχουν δὲ ἀπόλυτον δίκαιον οἱ ἐργάται, ζητοῦντες βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς των.

Μιὰ ἀνακοίνωσι τῆς Γενικῆς διοικήσεως καὶ μιὰ ὑπεύθυνη δήλωσι τῆς Ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῶν σχολείων, δημιούργησε στὴ γιαννιώτικη κοινωνία πολλὰς ἀνησυχίας καὶ ἐρωτηματικά. Ἡ ἀνακοίνωσι ἔλεγε: Ἡ Γενικὴ διοίκησις, λαβοῦσα γνώσιν τῆς ἀπρεποῦς διαγωγῆς ἐνίων μαθητῶν, φοιτῶντων εἰς διάφορα ἀπόκεντρα καφενεῖα πρὸς χαρτοπαιξίαν, διὰ παραγγελίας τῆς πρὸς τὴν ἐνταῦθα Διοίκησιν Χωροφυλακῆς, ἐζήτησε τὴν ἐκδοσιν ἀστυνομικῆς διατάξεως περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς φοιτήσεως παιδῶν, ἡλικίας κάτω τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους, εἰς κέντρα ἐνθα τυγχάνει ἐξηκριβωμένον ὅτι ἐπιδίδονται εἰς χαρτοπαίγνιον. Καὶ ἡ ὑπεύθυνη δήλωσι, λίγες μέρες ἀργότερα (6 Μαρτίου), πιστοποιοῦσε: Συνεπεῖα ἐγγράφου ἐντολῆς τῆς Γενικῆς διοικήσεως, προέβημεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μαθητῶν τῶν ἐνταῦθα γυμνασίων. Ἡ ἐξέτασις αὕτη ἀπέδειξεν ὅτι οὐδεὶς τῶν μαθητῶν τῶν εἰρημένων γυμνασίων, φέρει νόσημα μεταδοτικόν, ὥς κακῶς ἐγράφη. Καὶ τὰ δυὸ κείμενα ἀποτελοῦν τὴν ἐκφραση τῶν ἀνησυχιῶν τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς, ἀπέναντι στίς νέες συνθήκες ζωῆς, ποὺ ἐπηρέαζαν κυρίως τὴ νεολαία. Εἶναι ἡ ἀντίστοιχη

ἐκφραση τῶν ἡμερῶν μας, μὲ τὶς δικαιολογημένες ἀνησυχίες τῶν γονέων καὶ τῆς κοινωνίας, γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ δημιουργοῦνται μὲ τὰ νυκτερινὰ μπάρ, τὰ ναρκωτικά, καὶ τὶς τόσες ἄλλες σημερινές πληγές. Κάποια ἐφημερίδα τῆς πόλης εἶχε γράψει τότε γιὰ ὅλα αὐτά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπέμβει ἡ Γενικὴ διοίκηση· προπαντὸς ἀνησυχοῦσε τοὺς Γιαννιωτὲς ἡ μετάδοση ἀφροδίσιων νοσημάτων ἀπὸ ἐπισκέψεις μαθητῶν σὲ οἴκους ἀνοχῆς.

Τὸ 1923, τὸ Μάιο, εἶχε ἰδρυθεῖ ἡ *Φιλοδασικὴ ἔνωσις Ἰωαννίνων*. Σ' ἓνα, σχεδόν, χρόνο δράσης εἶχε ἐπιτελέσει ἀξιόλογο ἔργο: Ἐκανε περίφραξη καὶ δεντροφύτευσε τὸ χωρὸ πίσω ἀπὸ τοὺς στρατώνες καὶ ἀρχισε προσπάθειες γιὰ δεντροφύτευση καὶ δάσωση τῆς πόλης, σὲ πολλὰ σημεία της, ὅπως τῆς πλατείας τοῦ τζαμιοῦ Ναμάζ Γκιὰχ (σημερινὴ γομαρχία), τοῦ Λιάμ τζαμιοῦ (σημερινὴ διασταύρωση τῶν ὁδῶν Σαμουήλ, 28ης Ὀκτωβρίου, Πλ. Ζαλόγγου), τοῦ λόφου τῆς Καραβατιᾶς κ.ἄ. Ὅμως καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερα, κάποιοι ἀσυνείδητοι, βάνδαλοι κατέστρεφαν τὰ φυτευόμενα δέντρα. Ἡ Φιλ. ἔνωσις δῆλωνε ὅτι ἡ κατάσταση ἦταν ἀπαράδεκτη καὶ θὰ κατήγγειλε στὴ Δικαιοσύνη ὅποιον κατέστρεφε δέντρα, *ὅποιοσδήποτε κι ἂν εἶναι οὗτος*. Ἡ τελευταία πρόταση πρέπει νὰ ἐκρυβε ὑπαινιγμούς γιὰ κάποιους ἐπώνυμους. - Στὶς ἀρχαιρεσίες τῆς *Νέας ἐπαγγελματικῆς ἐνώσεως ὑπαλλήλων*, πρόεδρος ἐκλέχθηκε ὁ ἀρχὼν ρεφερεντάριος τῆς Μητροπόλεως Ὁρέστης Ἰωαννίδης, γραμματέας ὁ Μιχ. Σακελλαρίδης καὶ ταμίας ὁ Δημ. Δρούγκας. - Στὶς 20 Φεβρουαρίου πέθανε ὁ ὀθωμανὸς πρόκριτος Μουσιαβὴρ Πατσιαντᾶς, *ἐκ τῶν καλλιτέρων καὶ σωφρονεστέρων Τουρκογιαννιωτῶν*. Ἦταν γαμπρὸς τοῦ *Ἰσοῦφ πασᾶ Ντίνου* ἀπὸ τὴν Παραμυθιά καὶ πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ μούφτη Ἰωαννίνων *Φουὰτ ἐφέντη*. - Ὁ Ἰωάν. Γιαννοῦσης καὶ ἡ περικαλλὴς Μερόπη Σάρρα, τῆς ἀρχαίας καὶ πολυμελοῦς Ἰωαννιτικῆς οἰκογενείας τῶν Σαρραίων, ἔδωσαν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν γάμου. - Ὁ πληρεξούσιος Ἄρτας Ἀθ. Τζώνης χτύπησε μέσα στὴ βουλὴ τὸ στρατηγὸ Θ. Πάγκαλο, γιὰτὶ ὑποστήριξε τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας. Ὁ Πάνος Χατζῆς, ἀπὸ τὸ Νησί, τοῦ ἔστειλε συγχαρητήριό τηλεγράφημα. - Τὸ *Λύκειο Ἑλληνίδων* ὁργάνωσε στὴ Ζωσιμαίᾳ σχολὴ διάλεξιν μὲ ὁμιλητὴ τὸν καθηγητὴ Τεχνικῶν Ἰωάν. Θεοχάρη καὶ θέμα: *Σκιαγραφία τῶν χωρῶν τῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ Δυτικοῦ μετώπου*, μὲ προβολὴ 50 φωτεινῶν εἰκόνων. - Στὴν Ἐλευθερίᾳ ἀρχισε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Μαρτίου ἡ δημοσίευσιν κειμένων καὶ ἐγγράφων ὑπὸ τὸ γενικὸν τίτλον: *Ἡ δολοφονία τῶν 6 μεγάλων ἐθνομαρτύρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ*. - *Οἱ ἀποκριεὶς φέτος ἦταν πολὺ-πολὺ εὐθυμὲς καὶ τρελλές*, διαπίστωνε ὁ Χρηστοβασίλης. *Χόρευε πολὺ ἡ Νεότης καὶ χάρηκε καὶ κοντὰ τῆς διασκέδασαν καὶ τὰ Γηραιά*. - Νέοι διδάκτορες τῆς Νομικῆς ἀνακηρύχθηκαν οἱ: Σταῦρος Πανούρης καὶ Κων. Ἐξάρχου. - Τὰ τέττα καὶ οἱ χοροὶ συνεχίζονταν χωρὶς διακοπὴ. Οἱ τελευταῖοι πρὶν ἀπὸ τὴ Σαρακοστή δόθηκαν: α) στὸ ζαχαροπλαστεῖο Μαλάμου ἀπὸ τοὺς Κερκυραίους, β) στὸ σπῆτι τοῦ τραπεζικοῦ Χρόνη Παπαχρόνη, γ) Στὴ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ ἀπὸ τὸ *Λύκειο Ἑλληνίδων* (παιδικὸς χορὸς), δ) Στὴ Στρατιωτικὴν λέσχην (τέτοιο χορὸς δὲν ἔχουν δεῖ τὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσίν τους, ἔγραφαν οἱ ἐφημερίδες). - Οἱ μαθητὲς τοῦ *Ἑθνικοῦ Οἰκοτροφείου* ἔδωσαν παράστασιν μὲ τὴν *Ἠλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ. Τοὺς ρόλους ὑποδύθηκαν οἱ ὑπότροφοι σπουδαστὲς (οἱ περισσότεροι) τοῦ Τριταξίου Διδασκαλείου: τὴν Ἠλέκτρα ὁ Σ. Σαφύλιος, τὸν Ὁρέστη ὁ Χρυσ. Τσακαλίδης, τὴ Χρυσόθεμιν ὁ Ι. Ἀρχιμανδρίτης, τὸν παιδαγωγὸ ὁ Ι. Νάσης, τὸν Πυλάδην ὁ Βρεττάκος, τὸν Αἰγισθὸ ὁ Β. Κέσκος, τὴν Κλυταιμνήστραν ὁ Ζήσης, καὶ τὴν θεραπαινίδα ὁ Σκούρης. Κορυφαῖοι τοῦ χοροῦ οἱ Ν. Στάρας καὶ Ι. Κορτζῆς. Μέλη τοῦ χοροῦ οἱ: Α. Ζήκος, Γ. Παπαγεωργίου, Ν. Μπακάλης, Κ. Βασιλάς, Π. Οἰκονόμου, Φ. Ἐμμανουήλ, καὶ Ἀπ. Ἀντωνίου. Οἱ μεγαλύτεροι στὴν ἡλικίαν τοὺς θυμόμαστε ὅλους. Πολλοὶ διέπρεψαν ὡς ἐκπαιδευτικοί. Μὲ διαταγὴ τῆς κυβερνήσεως κατεβάστηκαν ἀπ' ὅλα τὰ γραφεῖα, πολιτικά, στρατιωτικά καὶ θρησκευτικά, οἱ εἰκόνες τοῦ βασιλιά. Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε: *Ὡς τώρα αἱ εἰκόνες τοῦ*

Βασιλέως ήταν η αίτια της εθνικής μας κακοδαιμονίας, τώρα όμως που κατεβάσαμε τις εικόνες θα βρέχη λάδι και θα χιονίζει κάστανα στην Ελλάδα μας τη δημοκρατική. Αμήν!-

Η προσκοπική γιορτή που δόθηκε στο Στρατιωτικό θέατρο σημείωσε μεγάλη επιτυχία, χάρη στους κόπους και τις φροντίδες του αρχηγού των προσκόπων Γ. Βαβαρέτου. Το πρόγραμμα περιλάμβανε και την παρουσίαση του έργου του Σοφοκλή: *Οιδίπους τύραννος*.- Στην Αθήνα ιδρύθηκε *Πανεπειρωτικός φοιτητικός σύλλογος* (πρόεδρος Δ. Δάφλος, γραμματέας Χ. Λέτσος), κύριος σκοπός του η βοήθεια προς τους Ήπειρώτες φοιτητές για την επίλυση των προβλημάτων τους.

Ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Γερμανός, με εγκύκλιό του προς τους ιερείς, επιτρόπους, προέδρους κλπ. έκανε γνωστή την απόφαση του Οικουμενικού πατριαρχείου για την προσαρμογή του εορτολογίου της ορθόδοξης εκκλησίας προς το πολιτικό ημερολόγιο. Κατανοήθηκε ότι με τη χρήση των δυο ημερολογίων δημιουργούνταν σύγχυση, γιατί και η απόφαση χαιρετίστηκε από τον τύπο και τον πολύ κόσμο. *Επί τέλους ανεπνεύσαμεν με την συγχώ-νευσιν του θρησκευτικού μετά του πολιτικού ημερολογίου και ούτω επανερχόμεθα εις τας παλαιάς μας έξεις και συνηθείας με τας εορτάς μας εις τας γνωστάς χρονολογίας*, έγραφε η *Έλευθερία*. Δεν είχαν όμως, όλοι την ίδια γνώμη. Άρκετοι πίστευαν πως μάς είχε παρασύρει ο Πάπας σ' αυτό το νεωτερισμό, από τον όποιο κινδύνευε η Όρθοδοξία. Πολέμησαν, λοιπόν, με φανατισμό τον νέο ημερολόγιο και τελικά αποσχίστηκαν -μαζί με μερικούς δεσποτάδες- από την επίσημη εκκλησία και ίδρυσαν την εκκλησία των Παλαιοημερολογιτών (των *Γνησίων Όρθοδόξων*, όπως αυτοαποκαλούνται). Με την προσαρμογή του εορτολογίου στο νέο ημερολόγιο η 10η Μαρτίου θα λογαριαζόταν ως 23η Μαρτίου. Τη μέρα αυτή θα γιορτάζονταν όμαδικά και η μνήμη όλων των αγίων των ημερών από 10-22 Μαρτίου.*

Ο στρατηγός Π. Δαγκλής ήταν σοβαρά άρρωστος από καιρό. Στην εγκύκλιό του προς τους εκλογείς του νομού Ιωαννίνων (Νοέμβριος 1923) μιλούσε ήδη για την κλονισμένη υγεία του που τον εμπόδιζε να επισκεφτεί την Ήπειρο πριν από τις εκλογές. Ο επιμελητής του *Αρχείου Δαγκλή* μιλάει για βαρύ και ανεπανόρθωτο κλονισμό της υγείας του, ωστόσο ο Δαγκλής βρισκόταν για αρκετές εβδομάδες ακόμα στο κέντρο της πολιτικής ζωής. Γύρω στις 20 Ιανουαρίου η άρρώστεια εκδηλώθηκε με ένταση. Γνωρίζοντας τη σοβαρότητα της κατάστασής του ο στρατηγός ζήτησε από τον Ρακτιβάν να τον αντικαταστήσει στη διεύθυνση του κόμματος (ο Βενιζέλος είχε φύγει πάλι από την Ελλάδα). Ο Ρακτιβάν, που είχε εκλεγεί πρόεδρος της βουλής, δέχτηκε ν' αναλάβει κι άλλες ευθύνες, γιατί ο Δαγκλής του έγραψε και πάλι, στις 22 Φεβρουαρίου -την άλλη μέρα μπήκε για θεραπεία στον *Ευαγγελισμό*- παρακαλώντας τον να συσκεφτεί με τους κυριότερους παράγοντες του κόμματος και ν' αποφασίσουν σε ποιους θα ανέθεταν την

* Στο βιβλίο μου *Τά χρόνια που πέρασαν 1917-1940*, τ. Α', Ιωάννινα 1992, δημοσιεύω ένα βιωματικό κείμενο που στηρίζεται στην απόφαση της προσαρμογής του εορτολογίου στο νέο ημερολόγιο. Τίτλοφρεΐται: *Πώς ήμερεψαν οι αγιοι*.

προεδρία. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς εἰσαγωγῆς του στὸ νοσοκομεῖο καὶ ὕστερα, σημειώθηκαν ραγδαῖες πολιτικὲς ἐξελίξεις μὲ κορυφαία τὴν ἀνάθεση σχηματισμοῦ κυβέρνης στὸν Ἀλ. Παπαναστασίου, ἀρχηγὸ τῆς *Δημοκρατικῆς Ἑνώσεως* (11 Μαρτίου). Δυὸ μέρες πρὶν, στὶς 9 Μαρτίου, ὁ Δαγκλῆς ἄφηνε τὴν τελευταία του πνοὴ στὸν *Εὐαγγελισμό*. Ἡ κηδεία του ἔγινε στὶς 11 Μαρτίου δημοσίᾳ δαπάνῃ, μὲ ἐπισημότητα καὶ μὲ μεγάλη συμμετοχὴ λαοῦ. Ἀνάμεσα στὴν ἀντιπροσωπεΐα ποὺ εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἦταν κι ὁ Πέτρος Κωστίδης, ποτὲ δὲ θὰ ξεχνοῦσε πόσο εἶχε συμπαρασταθεῖ στὴν οἰκογένειά του ὁ στρατηγός, κατὰ τίς μεγάλες στιγμὲς τῆς δοκιμασίας ποὺ πέρασε μὲ τὴν ἀρρώστεια τοῦ Βασίλη. Ἐκ μέρους τῶν βουλευτῶν Ἰωαννίνων ἐπικηδεῖους ἐκφώνησαν οἱ Δ. Μπότσαρης, Ἀ. Τραχήλης καὶ Π. Γεωργιάδης.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ ἔκλεισε ἓνα σημαντικὸ κεφάλαιο τῆς νεότερης ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου. Οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν περιορίστηκαν νὰ δημοσιεύσουν τὴν εἶδηση τοῦ θανάτου καὶ τῆς κηδεΐας τοῦ στρατηγοῦ, μὲ ὁρισμένους χαρακτηρισμοὺς γιαντῆ: *ἐπισημοτάτη, ἐπιβλητικοτάτη* κ.ἄ. Οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες ἔγραψαν πολλὰ ἐπαινετικά καὶ χρησιμοποίησαν πολὺ στυλούς τίτλους γιὰ τὴν περιγραφὴ τῆς κηδεΐας του. Ὁ Κῆρυξ καὶ ἡ Πρόοδος τῶν Ἰωαννίνων, ἀφιέρωσαν ἀρκετὲς στήλες στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δαγκλῆ ὡς στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ, ὁ Νέστορ Γεωργίτης μάλιστα ἔγραψε μιὰ ὠραία νεκρολογία στὸν *Κήρυκα* ποὺ ἐνόχλησε τὸ Χρηστοβασίλη: Ὁ γηραιὸς Νέστορ -σημείωνε (27-3-1924)- *ὑπεραμύνεται τοῦ ἀποβιώσαντος στρατηγοῦ Δαγκλῆ, ἀφοῦ ζῶντα οὐδέποτε ἐτίμησε, οὐδ' ἐτιμήθη προσωπικῶς ὑπ' αὐτοῦ. Ἐνίοτε αἱ ὑποχρεώσεις τῶν ἀνεψιῶν (ὁ Π. Γεωργίτης, ἀνεψιὸς τοῦ Νέστορα, εἶχε ἐκλεγεί βουλευτὴς Ἰωαννίνων μὲ τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Δαγκλῆ) ἐπιβάλλουσιν ὑποχρεώσεις «κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος» πρὸς τοὺς θεοὺς.*

Ὁ Χρηστοβασίλης δείχτηκε στενόκαρδος ἀπέναντι στὸ στρατηγὸ, κάτι ποὺ δὲν ἦταν στὸ χαρακτήρα του. Αἰτία στάθηκε ἡ πολιτικὴ τοποθέτηση τῶν δυὸ ἀνδρῶν. Οἱ στενοὶ συνεργάτες τοῦ Βενιζέλου -κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Δαγκλῆς- θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς βασιλικούς ὡς ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἀντιδυναστικὴ πολιτικὴ τους. Κι ὅμως ὁ Δαγκλῆς ἦταν ἀπὸ τοὺς μετριοπαθέστερους ἀντιβενιζελικούς, κι ἀντιτάχθηκε στὴν κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας, μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔγινε. Ἐγραψε, λοιπόν, γιὰ τὸ Δαγκλῆ ὁ Χρηστοβασίλης: *Ἀπέθανεν ὁ στρατηγός Δαγκλῆς, ὁ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἠπείρου διευθύνας τὰς τύχας αὐτῆς. Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν εὐγενὴς τοὺς τρόπους, ἀλλ' ὡς ἀξιωματικὸς καὶ πολιτικὸς δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ζηλευτόν τι. Ἐδινε τὴ δική του ἐρμηνεία σ' αὐτὸ ὁ Χρηστοβασίλης καὶ συνέχιζε: Διὰ τοῦ σωματικοῦ θανάτου τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ καὶ τοῦ πολιτικοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ Βενιζέλου διὰ παντὸς πλέον ἔξ Ἑλλάδος, τὸ τέως βενιζελικὸν κόμμα ἐν Ἠπείρῳ ἐσβέσθη καθ' ὁλοκληρίαν καὶ νέοι πολιτικοὶ συνδυασμοὶ θ' ἀνακύψουν ἐν τῇ δυστυχεῖ ταύτῃ χώρᾳ, εὐχό-*

μεθα δὲ ὅπως οἱ Ἑπειῶται ἀνοίξουν πλέον τὰ μάτια των καὶ προσανατολισθοῦν πρὸς ἐκείνους, οἵτινες εἶναι ἱκανοὶ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντα τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των ἐν τῷ ἑλληνικῷ κοινοβουλίῳ καὶ ὄχι πρὸς τὰ δημιουργήματα τῆς βενιζελοδαγκλικῆς κολυμβήθρας. Ἐπεσε ἔξω στίς προβλέψεις του ὁ Χρηστοβασίλης· ἡ κατάσταση ἐξελίχθηκε διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκείνη πού ὀραματιζόταν, ἴσως γιατί δὲν εἶχε γνωρίσει καλὰ τὸ Βενιζέλο. Τὸ ἴδιο λανθασμένη ἦταν ἡ πρόβλεψή του πῶς, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βενιζέλου, ὅλοι αἱ λυσσαλέως ἀντιμαχόμενοι κομματικοὶ ἀποχρώσεις, ἐστράφησαν ἀσμένως καὶ εἰλικρινῶς πρὸς τὸ ἔργον τῆς συμφιλιώσεως. (Ἐλευθερία, 20-3-1924). Πῶς μποροῦσε νὰ γίνῃ αὐτό, ἀφοῦ ἦταν φανερό ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ θὰ καταργοῦσαν τὸ βασιλικὸ θεσμὸ καὶ θ' ἀνακήρυσσαν τὴ Δημοκρατίαν;

Ὁ Χατζῆς, μὲ τὴ μικρὴ νεκρολογία του, ἀντέδρασε περισσότερον συναισθηματικὰ ἀπέναντι στοῦ νεκροῦ Δαγκλῆ: Ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆς δράσεώς του -ἔγραφε- πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπὸ γενικωτέρας πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἰδιαιτέρας τοπικῆς ἀπόψεως χάσμα ἀντιλήψεων κολοσσιαῖον μᾶς διέχωριζεν ἀπὸ τοῦ μεταστάντος, ὡς κοινωνικὸς ἄνθρωπος ὁ ἐκλιπὼν ὑπῆρξε φυσιογνωμία ἀγαθὴ καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἥθη, ἴσως ἔνεκα τούτου τοῦ λόγου μὴ δυνηθεὶς πολλάκις ν' ἀντιτάξῃ σθεναρὰν ἀντίδρασιν κατὰ ἐνεργειῶν πολιτικῶν φίλων ἢ συνεργατῶν του, στραφεισῶν κατὰ πολιτικῶν ἀντιπάλων -καὶ καθ' ἡμῶν τῶν ἰδίων- ἀντικρυς δὲ ἀντικειμένων πρὸς τὴν ἡμερότητα τοῦ ἰδιοῦ του ἥθους καὶ τῆς ἰδικῆς του συνειδήσεως. Καὶ οἱ δύο Χατζῆς καὶ Χρηστοβασίλης, ἀναγνώριζαν τὸ ἥθος του, ἀρνοῦνταν ὁμως τὴ δράσιν του ὡς πολιτικοῦ. Παρόλα αὐτὰ ὁ Δαγκλῆς πρόσφερε πολλὰ στὴν Ἑπειρο, ἴσως ὄχι τόσα, ὅσα ἔπρεπε, γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀντίκρυσμα στὴ συνεχή ἐκδήλωσιν ἐμπιστοσύνης πού ἐδειχνε ὁ Ἑπειρωτικὸς λαὸς ἀπέναντι στοῦ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἀποτελεῖ δικαιολογία γιὰ ἄρνησιν τῆς προσφορᾶς του.

Ἡ Ἑπειρος, μὲ τὴ διαφαινόμενη προοπτικὴ τῆς ἀνακήρυξης τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐλευθερία, ἀσκοῦσαν καθημερινὰ σκληρὸ ἔλεγχον ἀπέναντι στὰ ἔργα τῶν βενιζελικῶν καὶ τῆς Ἐπανάστασης τοῦ '22, τὴν ὁποία θεωροῦσαν δημιοῦργημά τους. Ἦταν εὐλογη, ἐξάλλου, ἡ φοβία τῶν ἀντιβενιζελικῶν, ἔναντι τῶν συγκροτούμενων δημοκρατικῶν Στρατιωτικῶν συνδέσμων, προοιωνίζαν νέες ἐπεμβάσεις στὴν πολιτικὴ, κινήματα καὶ ἐπαναστάσεις. Ὁ Κῆρυξ ἐκ μέρους τῶν βενιζελικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀπαντοῦσε: Τὰ ὄργανα τῆς ἀντιδράσεως προσπαθοῦν διαρκῶς νὰ θολώνουν τὰ νερά. Καὶ διαρκῶς ὀνειρεῦνται κινήματα καὶ πραξικοπήματα ἐκ μέρους τῶν ὀπαδῶν τῆς Δημοκρατίας καὶ αὐτὰς τὰς φήμας διασπεύρουν. Πρέπει νὰ παταχθοῦν ἀμειλίκτως (4-3-1924). Κι ὅταν κάποιος μὲ βόμβα στὴν Ἀθήνα ἀνατίναξαν τὴν εἴσοδον τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας τὰ μεσάνυχτα τῆς 11ης Μαρτίου, ὁ Κῆρυξ, ἡ κατὰ τὸν Χατζῆ ἀνάνδρος ἐγχωρία βενιζελίς, ἀσυνείδητος προαγωγὸς πάντοτε συνωμοσιῶν καὶ καταδιώξεων, ἔγραψε: Τὰ φίδια (οἱ ἀντιβε-

νιζελικοί) και μέ βγαλμένα τὰ δόντια εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν ριζικώτερα ἀ π ο λ ὕ τ ω ς ἀποτελεσματικά μέτρα κατ' αὐτῶν. Πρέπει νὰ ἐξουδετερωθοῦν. Ἡ πατρίς κινδυνεύει. Ἡ Δημοκρατία ἄς τὴν προστατεύσῃ ἀποτελεσματικῶς. Κι ὁ Χατζῆς ἀπαντοῦσε: Ἀνάγκη νὰ μᾶς πῇ ὁ παρλαπίπας πὺν γράφει τὰς κακοηθείας αὐτὰς πῶς ἐννοεῖ τὸ ἀποτελεσματικώτερον ἐξουδετέρωμα τῶν φιδιῶν. Ἄραγε διὰ τοῦ πνιξίματος ἢ τοῦ φόβου των; Δίκιο εἶχε νὰ διαμαρτύρεται ὁ Χατζῆς. Μόνο ποὺ ξεχνοῦσε πῶς κι αὐτὸς τὰ ἴδια, περίπου, ἔγραφε, ὅταν μετὰ τὶς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1920, οἱ βενιζελικοὶ τόλμησαν νὰ σηκώσουν κεφάλι...

Ὁ δήμαρχος Γ. Σταυρίδης ζητοῦσε μέ ἐγκυκλίους τοῦ συνεισφορῆς γιὰ τὴν ἐκδοσὴ Λευκώματος, ἀναφερόμενου στὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1922. Ἡ πρωτοβουλία του προκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ τύπου, ἐγίνε περισσότερον ἔντονη, ἐξαιτίας τῆς κακῆς διατύπωσης τῶν ὧσων ζητοῦσε. Εὐτυχῶς ὁ ἥδη δήμαρχος - παρατηροῦσε ὁ Χατζῆς - οὔτε αἰρετὸς εἶναι, οὔτε ἀντιπροσωπεύει οὐσιαστικῶς κανένα ἄλλον ὑπὸ ἄλλην ιδιότητα, παρὰ τοῦ ἐμίσθου ὑπαλλήλου τοῦ κ. Πλαστήρα, ὅστις τὸν διώρισε. Συνεπῶς ἡ καθόλου διανόησις τῆς πόλεως... δὲν πρόκειται - ἀσφαλέστατα - ν' ἀδικηθῇ καθόλου ἀπὸ τὰ οἰασδήποτε φύσεως, εἴτε ἀπαγγελλόμενα, εἴτε ἐγκυκλίως κυκλοφοροῦντα, ἀηδέστατα εἰς διανόησιν γραπτὰ μνημεῖα τοῦ προφορικοῦ καὶ ἐγγράφου λόγου, τοῦ ἥδη αἰσῶς δημαρχοῦντος τῆς κλεινῆς ταύτης τῶν Ἰωαννίνων πόλεως, ὑπαλλήλου τῆς βενιζελικῆς λέσχης. Ὅλα αὐτὰ θυμίζουν κάπως τὴν προσφώνησιν τοῦ δικηγόρου Γούλα Κωνσταντινίδου πρὸς τὸν Γρηγόρη Σακκά, ὅταν μεταπολεμικά, ἐκλέχθηκε γιὰ πρώτη φορὰ δήμαρχος τῆς πόλεως: Χαῖρε, ἀντάξιε δήμαρχε, ἀναξίων πολιτῶν ἐνδοξοτάτης πόλεως... Ἡ ὑγειονομικὴ ἐξέτασις τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων, δημοῦργησε αἴσθησιν στὴν κοινὴ γνώμῃ τῆς πόλεως. Ὁ Χατζῆς, δέκτης αὐτῶν τῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνησυχιῶν, ἀσχολήθηκε μέ τὸ θέμα σ' ἓνα του χρονογράφημα - μετὰ τὴν ἐπανέκδοσίν του ἄρχισε νὰ δημοσιεύει πάλι τακτικὰ χρονογραφήματα -, στὸ ὁποῖο σημείωνε πῶς κανένας δὲ φανταζόταν ὅτι οἱ γιατροί, κατὰ τὴν ὑγειονομικὴ ἐπιθεώρησιν, θὰ ζητοῦσαν ν' ἀνακαλύψουν στοὺς μαθητὰς ἀρρώστειες (ἀφροδίσια νοσήματα), ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι δυσκολεύονταν νὰ τὶς ἀναφέρουν. - Διευθυντὴς τῆς Ἐμπορικῆς σχολῆς - ἐγίνε, ἐπὶ τέλους, κατορθωτὴ ἡ λειτουργία τῆς - διορίστηκε ὁ καθηγητὴς Κων. Μολυβάδας. Ἦταν ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στὴν κατάλληλὴ θέσιν. Μὲ τὴ σθεναρὴ διεύθυνσιν, τὶς φροντίδες καὶ τὸ κύρος του, ἀνέδειξε τὴ σχολὴ σὲ λαμπρὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα. - Νέος νομάρχης, ἀπὸ τὰ μέσα Μαρτίου, ἀνέλαβε ὁ Ν. Χριστόπουλος, σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ Β. Γιαννῆ. Οἱ κριτικὲς γιαντὸν ἦταν καλές, γιατί εἶχε ὑπηρετήσει εὐδόκιμα στὰ Γιάννινα, σὲ προηγούμενα χρόνια, ὡς ἀνώτερος διοικητικὸς ὑπάλληλος. Ὁ Πανηπειρωτικὸς σύνδεσμος ἀναπήρων καὶ θυμάτων στρατοῦ μετονομάστηκε σὲ Πανηπειρωτικὸν σύνδεσμον παλαιῶν πολεμιστῶν καὶ θυμάτων στρατοῦ. - Νέος διοικητὴς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ τοποθετήθηκε ὁ ὑποστράτηγος Βλ. Τσιρογιάννης, σὲ ἀντικατάστασιν τοῦ Ἀθ. Μάρκου, ἄφησε καλὰς ἐντυπώσεις στοὺς Γιαννιώτες ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων. - Ἰδρύθηκε στὰ Γιάννινα Ὁμοσπονδία ἐπαγγελματιῶν Ἠλείου, μέ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ τούς: Ἀθανάσιον Βακαλόπουλον (διευθύνοντα σύμβουλον), Νισίμ Μπατῆ (ταμία), Χρήστο Κωνσταντινίδην (γενικὸν γραμματέα). - Ἡ αἰσχροκέρδεια ἐξακολουθοῦσε νὰ ὀργιάζει: Ἐγραφε ἡ Ἐλευθερία: Μαίνεται ἡ αἰσχροκέρδεια, ἀλλὰ μαίνεται καὶ ὁ ὥρολογιοποιὸς Σπύρος Γκογιάννης ἐναντίον τῆς, διενεργῶν ἀναφορὰς καὶ παρα-ἀναφορὰς ἐναντίον τῶν αἰσχροκερδῶν, τούς ὁποίους ὀνομάζει χειρότεροὺς τῶν Ρετζαίων. Δὲν εἶχε ἄδικο...

Ο Πέτρος Κωστίδης γύρισε από την Ἀθήνα με βαρεία καρδιά. Τὸν λύπησε ὁ θάνατος τοῦ Δαγκλῆ, τὸν ἀπογοήτευσαν καὶ τὰ σχόλια τῶν ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων, δὲ σεβάστηκαν τὴ μνήμη του, τὸν ἀδικοῦσαν. Ἡ ἀρρώστεια τοῦ Βασίλη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ εἶχε δείξει ὁ στρατηγός, τοῦ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν γνωρίσει καλὰ, νὰ ἐκτιμῇ τὸ χαρακτήρα του, νὰ μπεῖ στοῦ βάθος τῆς καρδιάς του· ἐκεῖ συνάντησε ἕνα κόσμο πλούσιο σὲ συναισθήματα, προπαντὸς ἀγάπῃ, κατανόησιν γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐχθροὺς καὶ φίλους, συγκατάβαση, μεγαλοψυχία. Γιὰ τὸ Βασίλη εἶχε γίνει ἕνας δεύτερος πατέρας, στοῦ Δαγκλῆ εἶχε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη τὸ παιδί του, γιὰ τὸν πατέρα του κάποτε ἀμφέβαλλε, ὅχι γιὰ τὰ αἰσθήματά του, ἤξερε καλὰ ὁ Βασίλης ὅτι ὁ Πέτρος τὸν λάτρευε, ἀλλὰ γιὰ τὴν κρίση του· λάθευε συχνὰ στὴν προσπάθειά του νὰ δημιουργήσει εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα, γύρω ἀπὸ τὸ κρεβάτι τοῦ ἄρρωστου· γι'αὐτὸν ἦταν ἀρκετὴ ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ δίπλα του, ἔδιωχνε τὴν ἀνασφάλεια, ἀκόμα καὶ στίς περιπτώσεις ποὺ ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Δαγκλῆ καταλάβαινε πὼς ὅλα δὲν πῆγαιναν καλὰ. Αὐτὴ τὴν ἀνακούφιση ποὺ πρόσφερε στοῦ γιου τοῦ ὁ στρατηγός δὲ θὰ τὴν ξεχνοῦσε ποτὲ ὁ Πέτρος. Γι'αὐτὸ καὶ τὰ ἔβαλε μὲ τὸ Χατζῆ, ὅταν γυρίζοντας στὰ Γιάννινα διάβασε τὰ λίγα λόγια ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸ Δαγκλῆ στὴν ἐφημερίδα του. — *Εἶσαι ἄδικος, κύρ Γιώργη, μουρμούρισε. Σὲ κάποιους ἀσήμαντους, ἐπειδὴ εἶναι ὁμοϊδεάτες σου, ἀφιερῶνεις στήλες, στοῦ Δαγκλῆ ποὺ κυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα τόσα χρόνια, ἔχοντας ὁρμητήριο τὴν Ἥπειρο, πάντοτε τοῦ ἔδινε τὸ προβάδισμα σ' ὅλες τίς ἐκλογές, δυὸ λόγια μόνο βρῆκες νὰ γράψεις κι αὐτά, περισσότερο γιὰ νὰ ὑπογραμμίσῃς τὴν πολιτικὴ σου ἀντίθεση. Πάλι λάθεψες, κύρ Γιώργη, θὰ τὰ ποῦμε...*

Οὔτε τὸ σπίτι βρῆκε εὐχάριστη τὴν ἀτμόσφαιρα, ὁ Πέτρος, ὅταν γύρισε. Τὸ διασθάνθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ. Κανένας δὲν ἔκανε νύξη γιὰ οὐτιδήποτε, ὅμως τὰ πρόσωπα ἄλλα ἔλεγαν. Τὸ βράδυ τοῦ γυρισμοῦ ἔφαγαν ὅλοι μαζί, ὁ Πέτρος τοὺς διηγήθηκε τὰ ὅσα εἶδε κι ἄκουσε κατὰ τὴν κηδεῖα τοῦ Δαγκλῆ, τοῦ ἔκανε ἐντύπωση πὼς οἱ ἄλλοι ἀντιδροῦσαν παθητικὰ στίς περιγραφὰς καὶ τίς κρίσεις του, *κάτι συνέβαινε*, βεβαιώθηκε ὁ Πέτρος, ἄφησε τὴ βραδιά νὰ κυλήσῃ χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις. Ὅταν πῆγαν νὰ κοιμηθοῦν ὁ Πέτρος ἀγκάλιασε τὴ γυναῖκα του, *πές μου τώρα, τῆς εἶπε, τί ἔγινε στοῦ σπίτι μας τίς μέρες ποὺ ἔλειπα*. — *Τίποτα*, ἀπάντησε ἀμέσως ἡ Λευκή, μὲ τρόπο ποὺ φαινόταν πὼς ἦταν προετοιμασμένη γιὰ ἕνα τέτοιο διάλογο. — *Πὼς τίποτα*, ἀντέτεινε ὁ Πέτρος, *σὰς παρακολούθησα στοῦ τραπέζι, δὲ σήκωνε κανένας τὸ κεφάλι του νὰ κοιτάξῃ τὸν ἄλλο στὰ μάτια, δὲν ἀποφεύγεις τὴ ματιά τοῦ ἄλλου Λευκή, χωρὶς αἰτία...* Ἡ γυναῖκα κατάλαβε πὼς δὲ θάντεχε περισσότερο στὴν πίεση, ἔπειτα ποτὲ στὴ ζωὴ τῆς δὲν εἶχε κρύψει τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὸν ἄντρα τῆς. — *Νά, εἶπε ὕστερα ἀπὸ ἕνα τελευταῖο δισταγμὸ, τὴ μέρα ποὺ ἔφυγες, λογόφεραν ὁ Δημήτρης μὲ τὸ Γιάνκο...* — *Λογόφεραν*; ἀπόρρεσε ὁ Πέτρος, *τί σοβαρὸ πράγμα ἦταν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἔφερε στὴν ἀνάγκη νὰ συγκρουστοῦν; Ἀρρώστησε κανεὶς, ἔγινε τίποτα στὰ μαγαζιά μας.*

δὲ μπορῶ νὰ φανταστῶ τὴν αἰτία τῆς ἀντίθεσης... —Τὰ πολιτικά..., μουρμούρισε ἡ Λευκή. —Τὰ πολιτικά; ποιά πολιτικά; ρώτησε ὁ Πέτρος, δὲ μποροῦσε ἀκόμα νὰ καταλάβει τί συνέβαινε... —Ἦρθε ἡ κουβέντα γιὰ τὸ βασιλιά..., εἶπε ἡ Λευκή, ἐκεῖ ἄλλαξαν κουβέντες... —Καὶ τί εἶπαν γιὰ τὸ βασιλιά; —Ὁ Δημήτρης κατέκρινε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποφάσισαν νὰ διώξουν τὸ βασιλιά, δὲ μποροῦν νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν οἱ..., νὰ δεῖς πῶς τοὺς ἔλεγε..., ναί, δὲ μποροῦν οἱ «στρατοκράτες» ν' ἀνεβάζουν καὶ νὰ κατεβάζουν κυβερνήσεις, ν' ἀλλάζουν πολιτεύματα σὰν τὰ πονκάμισά τους, ρώτησαν πρῶτα τὸ λαὸ γι'αὐτὸ πού ἀποφάσισαν νὰ κάνουν; Ἀλλὰ τί νὰ περιμένεις ἀπ' αὐτοὺς; Τῇ δικτατορίᾳ τοὺς θέλουν νὰ κρατήσουν καὶ τὰ συμφέροντά τους... Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησε ἡ πρώτη ἀντίθεση. Ὁ Γιάγκος ρώτησε ποιούς ἐννοεῖ, ὅταν λέει στρατοκράτες. —Ὅλους τοὺς στρατιωτικούς πού μᾶς κυβερνοῦν, ἀπάντησε ὁ Δημήτρης, ὁ Πλαστήρας, ὁ Γονατᾶς, ὁ Πάγκαλος, ὁ Κονδύλης, ὁ Χατζηκυριάκος... Ὁ Γιάγκος ἔδειξε ἀμέσως τὴ δυσφορία του. —Αὐτοὶ μᾶς ἔσωσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀντέτεινε, ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα ἔχασαν καὶ οἱ δύο τοὺς τὸν ἔλεγχο καὶ ἄρχισαν τὴ λογομαχία γιὰ τοὺς ἔνοχους τῆς καταστροφῆς, τὰ ἄλλα δὲ χρειάζεται νὰ σοῦ τὰ πῶ... —Πάλι ὁ καταραμένος Διχασμός, μουρμούρισε ὁ Πέτρος, ὡς πότε θὰ μᾶς κυνηγάει αὐτὴ ἡ κατάρα; Καὶ τώρα; ρώτησε φωναχτὰ τὴ Λευκή... —Τώρα εἶναι μουτρωμένοι καὶ οἱ δύο, συννέφιασαν καὶ δὲ θέλουν νὰ κοιτάξουν στὸ πρόσωπο ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Τὸ κακὸ εἶναι πῶς χωρίστηκαν καὶ οἱ γυναῖκες, ἡ Κατερίνα μὲ τὸ Δημήτρη, ἡ Φωτεινὴ καὶ ἡ Φιλίτσα μὲ τὸ Γιάγκο, ἡ οἰκογένεια δὲν εἶναι ἡ ἴδια. Ἡ Πέτρο, σὲ λίγες μέρες ἔγινε ἄνω κάτω... Ὑποψιάζομαι πῶς ὁ Γιάγκος μὲ τὴν οἰκογένειά του θὰ θελήσουν νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι... —Τόσο πολὺ τοὺς πείραξαν οἱ κουβέντες τοῦ Δημήτρη; Κάπου μοῦ φαίνεται πῶς τὸν ἀδικοῦν..., εἶπε μὲ παράπονο ὁ Πέτρος, θὰ τὰ ποῦμε αὔριο μὲ τὸ Γιάγκο, πιστεύω νὰ συνεννοηθοῦμε, μὴ στενοχωριέσαι ἄλλο Λευκή, ὅλα θὰ διορθωθοῦν, κοιμήσου τώρα...

Τὴν ἄλλη μέρα, στὸ μαγαζὶ ὁ Πέτρος μὲ τὸ Γιάγκο συζήτησαν. Ἀπομονώθηκαν στὸ γραφεῖο καὶ εἶπαν στοὺς ὑπαλλήλους νὰ μὴν τοὺς ἐνοχλήσει κανεὶς. —Μοῦ τὰ εἶπε ὅλα ἡ Λευκή, Γιάγκο, δὲ χρειάζεται νὰ τὰ ἐπαναλάβεις. Ἐκεῖνο πού θέλω εἶναι νὰ μοῦ πεῖς καθαρὰ τὴ γνώμη σου: πού ἔφταιξε ὁ Δημήτρης; Ὁ Γιάγκος βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση. Τώρα πού τὸ συλλογιζόταν δὲν ἔβρισκε καὶ τόσο παράλογες τίς κρίσεις τοῦ γιατροῦ, γιὰ τὸν τρόπο πού ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ κατάργηση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. —Νὰ πειράχτηκα, εἶπε τέλος, μίλησε ἐναντίον τοῦ Πλαστήρα, τοῦ Κονδύλη καὶ τῶν ἄλλων, ἐμεῖς τοὺς θεωροῦμε σωτῆρες τῆς προσφυγιᾶς, καὶ ὅταν ἀκοῦμε νὰ τοὺς κατηγοροῦν θυμόμαστε τὰ πάθια μας καὶ ἀγανακτοῦμε... —Καὶ πιστεύεις ἐσὺ Γιάγκο ὅτι ὁ Δημήτρης σᾶς ἀγαπᾷ λιγότερο ἀπὸ κείνους πού ἐσεῖς νομίζετε σωτῆρες σας ἢ ὅτι δὲ δείχνει κατανόηση στὸν πόνο καὶ τίς συμφορές σας; —Ὅχι, ποτέ, ὁμολόγησε αὐθόρμητα καὶ πετάχτηκε ὀρθίος ὁ Γιάγκος, ὁ Δημήτρης καὶ ὅλη σας ἡ οἰκογένεια εἰσθε ἄνθρωποι ἀνεκτίμητοι, μᾶς ἀνοίξατε τὸ σπίτι σας, μᾶς δώσατε τὴν ἀγάπη σας, ἐξασφαλίσατε τὸ ψωμί μας, πῶς

μπορούμε νά τὸ ξεχάσουμε αὐτό; —Κάθησε Γιάγκο, ξέρω τὰ αἰσθήματά σου, γιαντὸ σοῦ ζητῶ νὰ καταλάβεις καὶ τὴν κατάσταση ποὺ βρίσκεται ὁ Δημήτρης. Εἶχε μιὰ ἰδεολογία, κάθε ἄνθρωπος δικαιούται νὰ ἔχει τὴ δική του, τὴν εἶδε νὰ καταρρέει, ἀγωνίζεται τώρα νὰ προσαρμοστῇ στὰ νέα δεδομένα, τοῦ εἶναι δύσκολο. Ὅταν ζοῦσε ὁ Βασίλης, βενιζελικὸς αὐτός, βασιλικὸς ὁ Δημήτρης, ἀρπάζονταν οἱ δύο τους, ἔλεγαν ὅ,τι ἤθελαν νὰ ποῦν, ἐκτονώνονταν καὶ ὕστερα ὅλα ἦταν ὅπως πρῶτα, χωρὶς καμιά συνέπεια. Ὁ Δημήτρης ἔχασε τὸ Βασίλη, ἤθελε μὲ κάποιον νὰ συζητήσει, διάλεξε ἐσένα Γιάγκο, δὲν τὸν κατάλαβες... Γιὰ λίγο ἔπесε σιωπὴ, ὕστερα μίλησε ὁ Γιάγκος. —Λυπᾶμαι, πολὺ λυπᾶμαι, Πέτρο, ποὺ ἐγὶνα αἰτία νὰ στενοχωρηθεῖ ὁ Δημήτρης. Δὲν τό-θελα. Εὐπνησαν μέσα μου ἐφιάλτες, μ' ἔκαναν ἄλλο ἄνθρωπο, εἶπα λόγια, ὕστερα μετάνοιωσα. Φοβοῦμαι μήπως κάνω καὶ πάλι τὸ σφάλμα καὶ κακομιλῶ στὸ Δημήτρη, σὲ ἐνδεχόμενη νέα συζήτηση. Τὸ καλλίτερο θάταν νὰ μείνουμε σ' ἓνα δικό μας σπῖτι Πέτρο, μόνοι μας, μὲ τὸν πόνο καὶ τίς ἀναμνήσεις μας. Ἄθελά μας γινόμαστε αἰτία νὰ στενοχωροῦμε τοὺς εὐεργέτες μας... Τώρα σηκώθηκε ὀρθίος ὁ Πέτρος. —Αὐτὰ μὲ στενοχωροῦν Γιάγκο, κι ὄχι τὰ λόγια ποὺ ἀντάλλαξες μὲ τὸ Δημήτρη. Ἄν φύγετε ἀπὸ τὸ σπῖτι δὲ θὰ σᾶς τὸ συγχωρήσω ποτέ. Ὁ Γιάγκος ἔτρεξε κι ἀγκάλιασε τὸν Πέτρο, ἔτσι ἔμειναν χωρὶς νὰ λένε τίποτα, κάμποση ὥρα. —Ποτέ δὲ θὰ γίνουμε ἀφορμὴ λύπης γιὰ τὴν οἰκογένειά σας, μουρμούρισε ὁ Γιάγκος, εἴστε γιὰ μᾶς οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀδελφοί μας, πῶς μπορούμε νὰ φύγουμε ἀπὸ κοντά σας;... Ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη ὅλα ἠρέμησαν, ὅλοι ξαναβρῆκαν τὸν παλιὸ ἑαυτό τους. Σύννεφο ἦταν καὶ πέρασε...

Σ τὴν Ἀθήνα τὰ πολιτικὰ γεγονότα ἐξελίσσονταν ραγδαῖα. Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ βασιλιᾶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, πῆρε ἄδεια εἶπαν γιὰ νὰ τὴν καλύψουν, ὁ Στρατιωτικὸς σύνδεσμος, αὐτὸς στὴν οὐσία κινουσε τὰ νήματα τῶν ἐξελίξεων, πίεζε γιὰ τὴν ἄμεση ἐκπτώση τῆς δυναστείας καὶ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Ὁ Βενιζέλος, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ἀναγκάστηκε νὰ γυρίσει στὴν Ἑλλάδα, σχηματίζοντας κυβέρνησις τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1924, γιὰ νὰ πείσει τὸ λαὸ ἀλλὰ καὶ σημαντικὸ μέρος τῶν βουλευτῶν του, ὅτι ἡ ἄμεση ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας δὲν ἦταν ὁ σωστὸς δρόμος γιὰ τὴν κατοχύρωση τοῦ νέου πολιτεύματος. Τὸ πολιτικὸν θέμα παρουσιαζόταν ἀπὸ τὸ Βενιζέλο μὲ δύο ὁψεις: Ἐπρεπε νὰ κηρυχθεῖ ἐκπτωτος ἢ ὄχι ἡ δυναστεία τῶν Γλύξμπουργκ; ἢ μία. Ἡ ἄλλη ἦταν: Ποιὸ πολίτευμα προτιμοῦσε ὁ λαός, τὴ Βασιλεία ἢ τὴ Δημοκρατία; Καὶ γιὰ τὰ δύο ἔπρεπε νὰ ἐκφράσει τὴν ἐτυμηγορίαν του. Ἡ «Δημοκρατικὴ ἔνωσις», οἱ Φιλελεύθεροι δημοκρατικοὶ κι ὁ Στρατιωτικὸς σύνδεσμος, εἶχαν διαφορετικὰς ἀπόψεις. Ζητοῦσαν τὴν ἄμεση ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τὴ βουλὴ καὶ δημοψήφισμα ὕστερα ἀπὸ μικρὸ διάστημα. Ὁ Βενιζέλος στὴ βουλὴ δὲν κατόρθωσε νὰ πείσει τοὺς Δημοκρατικούς γιὰ τίς θέσεις του. Ἡ λιποθυμία του, κατὰ τὴ διάρκειαν θηελώδους συνεδρίασης, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Παπαναστασίου ἐπιτέθηκε δριμύτα-

τα ἐναντίον του, δημιούργησε σ'αὐτόν τὴν πεποίθηση, ὅτι τελικὰ δὲ μποροῦσε νὰ ἐπιβάλλει τὶς ἀπόψεις του, ἂν καὶ διέθετε τὴν πλειοψηφία, γι'αὐτὸ καὶ ἐγκατέλειψε πάλι τὴν Ἑλλάδα. Ἡ κυβέρνηση Καφαντάρη, ποὺ σχηματίστηκε μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ὑπονομευόμενη συνεχῶς ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς παράγοντες, ὑποκινούμενους ἀπὸ τὴ Δημοκρατικὴ ἔνωση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ Βενιζέλο, ποὺ εἶχε ἀλλάξει στὸ μεταξὺ γνώμη γιὰ τὸ πολιτικακὸ, ἀναγκάστηκε σύντομα νὰ παραιτηθεῖ. Τὴ νέα κυβέρνηση σχημάτισε ὁ ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως Ἀλ. Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ διασπᾷ τοὺς Φιλελευθέρους, ἐξασφαλίζοντας ἔτσι τὴν πλειοψηφία γιὰ τὴν ἄμεση ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας, ὅπως καὶ ἐγίνε κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς βουλῆς στίς 25 Μαρτίου, τὴ μέρα τῆς ἐθνικῆς γιορτῆς. Ἡ ἐπικύρωση τῆς ἀπόφασης τῆς βουλῆς μὲ δημοψήφισμα, -ἀποφασίστηκε νὰ γίνῃ στίς 13 Ἀπριλίου-, ἀποτελοῦσε πιά μιὰ τυπικὴ ἐγκριση τετελεσμένου γεγονότος. Καὶ τέτοια γεγονότα δύσκολα ἀνατρέπονται...

Οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων, ἡ *Ἡπειρος* καὶ ἡ *Ἐλευθερία* ἀντέδρασαν ἔντονα -περισσότερο ἢ *Ἐλευθερία*- στίς ἐνέργειες καὶ ἀποφάσεις τῶν Δημοκρατικῶν. Τὴν προηγούμενη τῆς ἀνακήρυξης τῆς Δημοκρατίας ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραφε: *Αὔριον θὰ κηρυχθῇ αὐθαιρέτως, ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ Δημοκρατία, ἀνώμαλον δημιούργημα τοῦ μεγάλου ἀνωμάλου πολιτικοῦ Βενιζέλου...* Ἀλλὰ Δημοκρατία, οὕτω τεχνητῶς ἐκκολαφθεῖσα καὶ οὕτω στρατοκρατικῶς ἐπιβαλλομένη, εἶναι δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσῃ; Εἶναι δυνατόν νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς δύο, ἴσως καὶ πλειότερα, λυσσῶδως ἀλληλομισοῦμενα κόμματα τοῦ διηρημένου ἑλληνικοῦ ἔθνους; Ἀπὸ τίς ἐφημερίδες τοῦ φιλελευθέρου καὶ δημοκρατικοῦ χώρου, ὁ *Κήρυξ*, προσπαθοῦσε νὰ μὴν ἀποκοπῇ ἀπὸ τίς προσβάσεις ποὺ εἶχε στὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων -ἦταν σοβαρὲς οἱ οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις ποὺ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ γιὰ τὴν ἐκδόσιν του- δὲν ἀντιμαχόταν ὁμως καὶ τίς ἀπόψεις τῶν Δημοκρατικῶν, τίς ὁποῖες καὶ πρόβαλλε. Ἀντίθετα ἡ *Πρόοδος* ὑπεστήριζε ἀνοιχτὰ τίς ἀπόψεις τοῦ κόμματος καὶ κατέκρινε τοὺς Δημοκρατικούς: *Ἡ ἐπιμονὴ τῶν Δημοκρατικῶν -ἔγραφε- εἰς τὴν ἀποψίν των περὶ ἐκπτώσεως τῆς Δυναστείας ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει καὶ τῆς παραπομπῆς ἐνώπιον τοῦ λαοῦ μόνον τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος, παρὰ τὰ ἀρχικῶς ἀποφασισθέντα, οὐδόλως μᾶς ἐκπλήσσει καὶ εἶναι εὐεξήγητος. Ἐν τῇ θέρμῃ των καὶ τῷ ἐνθουσιασμῷ των, ὅπως ἀνακηρυχθῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὸ ταχύτερον τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν πραξικοπηματικὴν ἐγκαθίδρυσιν τούτου..., παρανοοῦντες τὴν ἐντολήν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ὀπτασιαζόμενοι κινδύνους φανταστικούς, ἐὰν διὰ δημοψηφίσματος ἐπέλθῃ ἡ λύσις τοῦ δυναστικοῦ καὶ πολιτειακοῦ ζητήματος (28-2-1924).* Ἀλλὰ εἶχαν δίκιο νὰ βιάζονται οἱ Δημοκρατικοί. Ἱστορικοὶ ἀναλυτὲς ἔχουν σημειώσῃ: *Δημοψήφισμα διεξαγόμενον ἀπὸ κυβέρνησιν Βενιζέλου, μὲ τὸν Βενιζέλον οὐσιαστικῶς ὑποστηρίζοντα τὴν Βασιλείαν, διότι αὐτὴν τὴν ἔννοιαν θὰ εἶχε ἢ μὴ ἐνεργὸς ἀνάμιξις του εἰς τὸν πολιτικὸν ἀγῶνα, θὰ*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Διὰ τὸν κατὰ τὴν Πρὶν Μαθὺν ἐ. ἡ. ἡμέραν Κυριακὴν Πανήλυστον ἔσανον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἐν τῇ αἰσῇ Ἰωαννίνων, ὁρίζονται τὰ κατωτέρω τμήματα εἰς ἃ θέλει ἐνεργηθῇ οὕτω, ἐφ' ὧν ἐξῆς Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων.

Τμήμα 1ον.

Πλατεία Ἑθνικῆς Ἀμύνης (ἐντὸς πλατείας κέντρο) Στρατιωτικὰ Καταστήματα καὶ Διοικητήριον. Καὶ Κυριοκοιτοῦλον, Χρηστοβοσάλη, Χαρισιαδου, Δίδες Πετιντζίκη Μαργαρίτα Ἀνίστη καὶ Ἐριέττη Λέβη.

Τμήμα 2ον.

Στρατιωτικὴ Δέσχη, Νέα Πλατεία μετὰ διασταυρώσεως ὁδῶν Μενωλαΐτης, Κουφαμά καὶ κ.κ. Καὶ Κιὰ Λύα, Χωραϊτοῦ, Δίδες Λιζέτα Δεσφία, Σοφία Βουσουλίνου.

Τμήμα 3ον.

Ταχυδρομεῖον—Γραφεῖα Κλήρυκος—Φουραρχεῖον καὶ πέριξ. Καὶ Ἀθηνα Χατζή, Σ. Εὐστρατιάδου, Δίδες Παρὰνικα καὶ Ἀριστέα Ρουβόλη.

Τμήμα 4ον.

Πλατεία Ζήλογο (ἐκ. ῥοσθεν οἰκία; Πυρσινέλλι μετὰ Ἀνωτέρῃς Διοικήσεως Χωροῦ; καὶ πέριξ). Καὶ Μαργαρίτη, Μερσίτη Στούτη, Μισίου, Δίδες Εὐανθία καὶ Ἐλένη, Λεβραδέως καὶ Εὐγενία Τζόγια.

Τμήμα 5ον.

Ἐσθλὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, Ἀγ. Αἰκατερίνη Πλατεία Βενεζίου, Καὶ Ἐλένη Γρηγοριάδου, Ἀθηνα Βασιλειῶδου, Δίδες Ἐλευθερία Χατζηλεξίου, Ἀνδρομάχη Σκούτη, Νίνα Κασμά.

Τμήμα 6ον.

Ξενοδοχεῖον Δουδάνης μετὰ Ἀγίου Γεωργίου Νοσηματοῦ; καὶ πέριξ παρὸν; Καὶ Χαριεὶνη Τζαβέλλα, Σαπφώ Ἀλεξάνδρου, Δίδες Ἀντιγόνη καὶ Ἰωσήφ Τζαβέλλα καὶ Κλεονίκη Παναγιώτη.

Τμήμα 7ον.

Γιουλὴ Καρφινὴ μετὰ τετραγώνων Γενιῆ; Διοικήσεως, Ζωσιμίου Σουλὴ καὶ λοιπὰς παρὸν; Καὶ Δάνου, Μιχαήλδου, Καραβόμα καὶ Δίδες Ἀλεξάνδρα Καραβόμα, Θάϊσι Μιχαήλδου καὶ Σίριε Βελετζίδου.

Τμήμα 8ον.

Κριθαροπούλειον, Ἀγία Νεώκος, Μάιος. Καὶ Εὐφροσύνη Λάϊκα, Λουίζα Τζαβέλλα, Οὐρανία Τζαβέλλα καὶ Μαρία Χρηστίδου.

Τμήμα 9ον.

Πλάτανος, Φοροία, Καπίστρια Σεπετζίδου, Ἀβερῶφ. Καὶ Μερσίτη Σούλη, Φατεινὴ Ρώσση (ιατροῦ) Ἀθηνά Τζαβέλλου, Σαπφώ Νικολαΐδου, Σεβαστὴ Βιάδου, Δίδες Νταλίνα Χρηστίδου, Εὐφροσύνη Μίση.

Τμήμα 10ον.

Εἰσοδῶν Φονορίου καὶ ἐντὸς καὶ Ἀννίτα Λέβη, Ἀσπασία Τζάνου, Ἀγγελική Γκλιναῖου, Χρυσὴ Κορφίνα, Δίδες Ἐλένη Γκλιναῖου καὶ Φαν. Χρυσοβαϊνοῦ.

Τμήμα 11ον.

Ἰσοτὴ Μερσίτης καὶ πέριξ παρὸν; μετὰ πλατείας Ἑθνικῆς Ἀμύνης. Καὶ Ρωξίνη Κραφίτη, Μαρία Ν. Καραντζή, Μερσίτη Βερσὴ. Εὐδοκία Σούρα, Ἐλινίκη Μάνση, Δίδες Ἀγλαΐα καὶ Ἀνδρομάχη Καραντζή.

Τμήμα 12ον.

Δημοκρατικόν, Ἀγία Μαρίνα, Ἀσκή ὁδοῦ 21ης Φεβρουαρίου καὶ πέριξ. Καὶ Μαρία Βασιλειάδου, Φωφὸ Λεκάλα Ἰωάννα Πετρίτση, Αἰκατερίνη Σιμαίτη, Δίδες Δανιὴλ, Σοφία καὶ Ἰωγενεῖα Κινύρη.

Τμήμα 13ον.

Κουφαμά καὶ πέριξ. Καὶ Μερσίτη Σαλαμάνη, Μαρίκα Μανάντη, Δίδες Παρασκευὴ Ἀρ. Χρηστίδου.

Τμήμα 14ον.

Ζευλόου, Πλατεία Πάργης καὶ Τουρναῖα Κυρρενέτι. Καὶ Ἐλένη Μάου, καὶ Δίδες Πόπη καὶ Κούλα Στεργιάτου.

Τμήμα 15ον.

Διδασκαλεῖον καὶ πέριξ. Καὶ Εὐδοκία Δίβα, Ἐλένη Δασουλάδου, Δίδες Ἐλεφάντη, Ρουβόλη, καὶ Γκαρδάλιν.

Τμήμα 16ον.

Καραβόμα, Ῥομανικὸν Προξένιον καὶ πέριξ. Καὶ Ιουλίτα Ἀσπία, Νικολάσκου, Φάνη, Μίνου, Δίδες Ἐλπίδα Χαραβόμα, Αἰσά καὶ Αἰλὴ Μίνου, Καλλιόπη Χατζή, καὶ Ἀνδρομάχη Βασιλειῶν.

Τμήμα 17ον.

Ὅλοι Ἀντιστήσιας, τμήμα Ἀγ. Γεωργίου. Καὶ Ε. Κανάνα, Αἰκ. Σιγασούνη, Δίδες Πούλιον, Ἀντιγόνη Μόσχου, Εὐφροσύνη Καραβόμα.

Τμήμα 18ον.

Συννομία Αἰθαλιάδου, Δίδες Παλαιογιάννη, καὶ Ἰουλίτα Λέβη.

Τμήμα 19ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 20ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 21ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 22ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 23ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 24ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 25ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 26ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 27ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 28ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 29ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 30ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 31ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 32ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 33ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 34ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 35ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

Τμήμα 36ον.

Σοφία (Ἰχθυοκαλεῖον) Καὶ Μάρθα Παπαζήση, Τσίρα, Καραβόμα, Ἀλεξάνδρα Καπῆ.

ἀπέλγηε κατὰ τῆς Δημοκρατίας. Τὴν τρίτη φιλελεύθερη ἐφημερίδα, τὴ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου τοῦ Φ. Παπαρρουνῆ τὴν ἐνδιέφερε περισσότερο ἢ χορήγηση γενικῆς ἀμνηστίας στοὺς ληστές, παρὰ τὸ πολιτειακὸ. Ἦταν φυσικὸ νὰ παρεξηγηθεῖ ἢ ἐπιμονὴ ἀρθρογραφία τῆς γιαντοῦ.

Ἡ ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας στὰ Γιάννινα (25 Μαρτίου) ἔγινε κατὰ τρόπο πανηγυρικὸ γιὰ τὶς φιλελεύθερες ἐφημερίδες. Οἱ ἀντιβενεζελικὲς ἀντίθετα σημειῶναν πὺς ποτὲ ἐθνικὴ γιορτὴ δὲ γιορτάστηκε μετὰ τόση ψυχρότητα, ὅπως αὐτὴ τοῦ 1924, ποὺ ἐπιλέχθηκε γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Οὐδεὶς σημαιοστολισμὸς τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἐλαχίστη παρτάξεις στρατοῦ πρὸ τοῦ μητροπο-

Ἐγκύκλιος τοῦ Γ.Δ. Ἡπείρου Μ. Πετυχάκη, ἀναφερόμενη στὴ συγκρότηση τῶν τμημάτων γιὰ τὴ διενέργεια ἐράνου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ (ἀχρονολόγητη). Φαίνεται ὅτι κυκλοφόρησε λίγο μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, πρὶν ἔρθουν ἀκόμα οἱ ἐπίσημες ἀποφάσεις, γιὰ τοὺς καὶ φέρει τὸν τίτλο «Ἑλληνικὴ Πολιτεία». Τὸ ἴδιο ὄνομα εἶχε ἡ Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς.

λιτικοῦ ναοῦ καὶ ἐλαχίστη συγκέντρωση λαοῦ ἐν αὐτῷ καὶ οὐδεὶς πανηγυρικὸς τῆς ἡμέρας ἐκεῖ. Ἡ ἐκκλησία ἦτο γεμάτη ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων, τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, παραστάντας

πάντας υποχρεωτικῶς. Ἡ ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τὸ Γενικὸ διοικητὴ Μ. Πετυχάκη, ἔγινε δεκτὴ μὲ ἀσθενεστάτην ζητωκραυγὴν, ἐξελθοῦσαν ἀπὸ στόματα μὴ ὑπερβαίνοντα τὰ δεκαπέντε. Στὶς 4 τὸ ἀπόγευμα, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ δημάρχου Γ. Σταυρίδη, ἔγινε συλλαλητήριον στὴν κεντρικὴ πλατεία, πάνδημο γιὰ τοὺς δημοκρατικούς, τελείως ἀποτυχημένο γιὰ τοὺς βασιλικούς, ἀφοῦ, κατ' αὐτούς, οἱ συγκεντρωθέντες δὲν ξεπερνοῦσαν τὶς μερικὲς δεκάδες. Τὸν πανηγυρικὸ γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας ἐκφώνησε ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ Ἀβέρωφ, ὁ καθηγητὴς Δ. Σακελλαρίδης. Τὴν ἴδια ὥρα ποὺ γινόταν τὸ συλλαλητήριον ὁ διοικητὴς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ στρατηγὸς Ἀθ. Μάρκου ἐκφωνοῦσε τὸ δικό του πανηγυρικὸ ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ στρατηγείου πρὸς τὰ συγκεντρωμένα τμήματα τῆς Φρουρᾶς Ἰωαννίνων. Ἡ τελετὴ ὁλοκληρώθηκε μὲ τὴν ἀφαίρεση τῶν στεμμάτων ἀπὸ τὰ πηλίκια τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἡ περιγραφὴ τῆς τελετῆς ἀπὸ τὴν *Ἡπειρο* ἦταν ἀκόμα συντομότερη. Φυσικὰ δὲν ἔγιναν ἔτσι τὰ πράγματα, ὅπως τὰ ἐμφάνιζαν οἱ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες. Ἡ συγκέντρωση λαοῦ στὴν πλατεία, σὲ δυὸ ἐκδηλώσεις, μιὰ τοῦ δημάρχου καὶ ἡ ἄλλη τοῦ στρατοῦ, ἦταν πολὺ μεγάλη. Καὶ δὲν ἦταν δυνατό νὰ συμβεῖ διαφοροτικά. Τὰ φιλελεύθερα Γιάννινα, παρὰ τὶς διαφορὰς ποὺ ὑπῆρχαν ἀνάμεσα σὲ *Φιλελεύθερους* καὶ *Δημοκρατικούς*, δὲν ἀγνόησαν τὴ γιορτὴ τῆς Δημοκρατίας. Ἡ ἄρνηση τῶν ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων νὰ παραδεχτοῦν τὸ γεγονὸς ἐντασσόταν στὴν τακτικὴ τῆς προβολῆς τῶν ὁποίωνδήποτε θεμάτων μὲ τὴ λογικὴ τοῦ ἄσπρου-μαύρου, ὅπως κι ἄλλες φορὲς ἐπισημάνθηκε.

Ἀπὸ τὴν ἐπόμενη τῆς ἀνακήρυξης τῆς Δημοκρατίας ἄρχισε ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ δημοψήφισμα. Δυὸ ἦταν τὰ ψηφοδέλτια ποὺ θὰ μοιράζονταν στὸν κόσμον. Τὸ ἄσπρο μὲ τὸ ΝΑΙ, τῆς Δημοκρατίας καὶ τὸ κίτρινον μὲ τὸ ΟΧΙ τῆς Βασιλείας. Καὶ οἱ δυὸ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες συνιστοῦσαν, μὲ ὁλοσέλιδους τίτλους τὴν ὑπερψήφισιν τοῦ ΟΧΙ, τοῦ βασιλικοῦ. Οἱ βενιζελικὲς καὶ κυριότερα ὁ *Κῆρυξ* ὑποστήριζαν τὸ ΝΑΙ τῆς Δημοκρατίας, μὲ τίτλους ποὺ ἀνέξεναν πληγὰς καὶ συνδέονταν ἄμεσα μὲ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ: *Τὸ αἷμα τῶν ἀδικοσκοτωμένων ἀδελφῶν τοῦ Σαγγαρίου βοᾷ: Ἐκδικηθεῖτε τὴν Βασιλείαν*.

Καὶ ἐνῶ ἡ *Ἐλευθερία* ἦταν ἀπόλυτα σαφὴς στὶς ἐπιδιώξεις της, ἡ *Ἡπειρος*, ποὺ ἐμφανίστηκε καὶ πάλι νὰ ὑποστηρίξει τὸ κόμμα τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* τοῦ Μεταξᾶ, προπαγάνδιζε μὲν τὴν ψήφισιν τοῦ ΟΧΙ τῶν βασιλικῶν, ἔδειχνε ὅμως κάποιους ἐνδοιασμοὺς γιὰ τὴν πολιτικὴν ποὺ θὰ ὑποστήριζε μετὰ τὸ δημοψήφισμα. Οἱ ἐνδοιασμοὶ προέρχονταν ἀπὸ ἀντιφατικὲς δηλώσεις τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μεταξᾶ. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ κόμματος Βαμβέτσος δήλωνε μὲ ἄρθρον τοῦ στοῦ *Ἐλεύθερον βῆμα* τῆς 1ης Ἀπριλίου ὅτι τὸ κόμμα τῶν *Ἐλευθεροφρόνων* δὲ θ' ἀκολουθήσει τοὺς «ἀδιάλλακτους» στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ Βασιλείαν καὶ δὲ θὰ ψηφίσει τὸ βασιλιά, γιατί ἡ ψήφος τοὺς θὰ σήμαινε ἐσωτερικὸ αἱματοκύλισμα, ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ οἰκονομικὴ ἐξαθλίωσιν, ὁ Μεταξᾶς ὁ ὁποῖος γύρισε στοῦ μετὰ στὴν Ἑλλά-

δα, μετὰ τὴ χορήγηση ἀμνηστίας, παρὰ τὰ φημολογούμενα, ὅτι ἀποδέχτηκε κατ' ἀρχὴν τὴ Δημοκρατία, πρότρεψε τοὺς ὁπαδούς του νὰ ψηφίσουν ΟΧΙ στὸ δημοψήφισμα. Ὁ Χατζῆς, πάντως, ἀποσαφήνισε ὡς ἐξῆς τὴ θέση του. Ἡ «Ἡπειρος» συνιστᾷ τὴν ὑπερψήφισιν τοῦ ΟΧΙ, πειθαρχοῦσα εἰς ὑψηλοτέρους ἠθικὰς παροτρύνσεις, ἀλλὰ δηλοῖ ὅτι θὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπιβαλλόμενον πολιτικὸν καθῆκον νὰ καταβάλλῃ (μετὰ τὸ δημοψήφισμα) συστηματικὴν φροντίδα, ὅπως ἀποκαθαρισθῇ ὀριστικῶς τὸ ἐν Ἡπείρῳ πολιτικὸν στρατόπεδον, δι' ἀμειλίχτου θανασίμου πολέμου καὶ ἀπὸ μερικοὺς ἀναξίους τυράννους τῆς ἰδικῆς μας παρατάξεως, ἐκμεταλλενομένους συνεχῶς, ἐπὶ ἔτη συναπτά τὴν ὠραίαν ἰδεολογίαν καὶ τὴν ἠθικὴν εὐστάθειαν ὧν μας καὶ τῆς «Ἡπείρου» διὰ λογαριασμόν των. Ὁ Χατζῆς δὲν ἄντεξε στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν εἰρωνευτεῖ τὴν ἐκκλήση πού ἀπηύθυνε ὁ Ἐμπορικὸς σύλλογος Ἰωαννίνων Γεώργιος Σταῦρος, ὁ ὁποῖος συνιστοῦσε σ' ὅλους τοὺς ἐμπορευόμενους ἵνα προσέλθουν ἄθροοι εἰς τὸ δημοψήφισμα καὶ κηρύσσοντες τὸ Εὐαγγέλιον τῆς συμφιλιώσεως, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ποθητῆς γαλήνης, ἀποδείξωσι, ἅπαξ ἔτι διὰ τῆς στάσεώς των, ὅτι: ὑπεράνω ὧν ἡ Πατρίς! — Πῶς; ρωτοῦσε ὁ Χατζῆς. Ρίχνοντες τὸ εὐαγγέλιον τῆς συναδελφώσεως εἰς τὴν κάλπην; Ἡ ψηφοδέλτιον; Καὶ τί θὰ γράφῃ τοῦτο; Τοὺς κατηγοροῦσε, στὴ συνέχεια, ὅτι ἐπιτηδες ἔδωσαν τέτοιο περιεχόμενον στὴν ἐκκλήσιν τους γιὰ νὰ ἰσχυριστοῦν κατόπι, μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος, ὅτι κι αὐτοὶ συνέβαλαν στὴν νίκη τῆς παρατάξεως πού θὰ τὸ κέρδιζε.

Ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Συνταγματικῆς παρατάξεως, ὅπως αὐτοαποκαλοῦνταν τὸ στρατόπεδο τῶν βασιλικῶν, ἦρθε στὰ Γιάννινα ὁ πολιτευτὴς Ἀθ. Μπότσαρης, μέλος τῆς ἐνιαίας Συνταγματικῆς ἐπιτροπῆς, γιὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ ἀγῶνα πρὸς ὑπερψήφισιν τοῦ ψηφοδέλτιου τοῦ βασιλιᾶ.

Στις 28 Μαρτίου δημοσιεύτηκε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων πρόσκληση προσωρινῆς ἐπιτροπῆς, ἀποτελούμενης ἀπὸ τοὺς Γεώργιο Ευδιᾶ, ἐπιθεωρητὴ σχολείων, Γεώργιο Χατζῆ, δημοσιογράφον καὶ Μιχ. Ἀλεξανδρόπουλον καθηγητὴ, μὲ τὴν ὁποία καλοῦνταν οἱ ἐνδιαφερόμενοι Γιαννιώτες νὰ λάβουν μέρος στὴ συνεδρίασιν τῆς Κυριακῆς, 30 Μαρτίου (στὴν αἴθουσα τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς), ἐκεῖ θὰ γινόταν ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς τῆς πόλεως, ἡ ἱδρυση παραρτήματος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου πού λειτουργοῦσε στὴν Ἀθήνα. Ἡ πρωτοβουλία ἦταν ἀξιόλογη. Ἀπὸ χρόνια οἱ Γιαννιώτες λογοτέχνες καὶ λόγιοι προσπαθοῦσαν νὰ συγκροτήσουν ἕνα πνευματικὸ σωματεῖο -πολλὰς προσπάθειες πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴ εἶχαν καταβάλλει οἱ Γ. Χατζῆς καὶ Χρ. Χρηστοβασίλης- χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσουν. Τὴν πρωτοβουλία τώρα ἀνέλαβαν οἱ καθηγητὲς τῆς Ζωσιμαίας Μ. Ἀλεξανδρόπουλος καὶ Χρ. Σούλης καὶ πρόθυμα ἀσπάσθηκαν τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρυσεως ἑνὸς σωματείου γιὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας, ὁ Χατζῆς κι ὁ Χρηστοβασίλης, οἱ θεωρούμενοι ὡς συντηρητικοὶ ἀπὸ τοὺς φιλελεύθερους τῆς ἐποχῆς. Κάτι πού ἀποδεικνύει πῶς ὁ συντηρητισμὸς καὶ ἡ

προοδευτικότητα, μπορεί νά συνυπάρχουν στον πνευματικό άνθρωπο, μόνον όσοι φορουν παρωπίδες δέν τὸ βλέπουν.

Ἡ συγκέντρωση πραγματοποιήθηκε στίς 30 Ἀπριλίου καί τὸ παράρτημα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ ὁμίλου ιδρύθηκε. Παραθέτω τὴν εἶδηση ὅπως τὴ δημοσίευσε στήν Ἡπειρο ὁ Χατζῆς, ἐκλέχτηκε κι ὁ ἴδιος στό διοικητικό συμβούλιο: *Τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν εἰς τὰς αἰθούσας τῆς «Ζωσιμαίας σχολῆς», κατόπιν προσηκλήσεως δημοσιευθείσης εἰς τὸν ἐγχώριον τύπον, συνεκεντρώθησαν σχεδὸν ὅλοι οἱ καθηγηταί, διδάσκαλοι, διδασκάλισσαι, ἐπιστήμονες, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, δημοσιογράφοι, κυρίαι καὶ δεσποινίδες. Ὁ σκοπὸς τῆς συγκεντρώσεως ἦτο ἡ σύμπηξις καὶ ἐνταῦθα «Φιλολογικοῦ καὶ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», τοῦ ὁποίου τὸ ψηφισθὲν καὶ ὑπογραφέν ὑφ' ὅλων τῶν παρευρεθέντων, ὡς ἰδρυτῶν, καταστατικὸν θὰ δημοσιεύσωμεν μεθάνυριον. Εἰσήγησιν ἐπεξηγηματικὴν τοῦ σκοποῦ τῆς συγκεντρώσεως ἔκαμεν ὁ καθηγητὴς Μ. Ἀλεξανδρόπουλος. Ἐπηκολούθησεν, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, καὶ τῆς φόρμας τῆς γλώσσης, συζητήσεις διαλογικῇ, μὲ ὁπαδοὺς ἀδιαλλάκτους ὀρθοδόξους τῆς «δίκλητης δημοτικῆς» καὶ ἄλλους ἐκείθεν ἐλευθερόφρονas ὁπαδοὺς μιᾶς πλέον πλουσίας καὶ μουσικῆς γλώσσης, ὅπου ἡ γραφικὴ παραστατικότης καὶ ἡ πλαστικότης τῆς δημοτικῆς θὰ δώσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν εἰκόνα, παίρνοντας ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν τὸν καλοδουλεμένον χιτῶνα ποὺ κάθε ἔργον τῆς σκέψεως πρέπει νὰ ἔχῃ διὰ νὰ ἐνδυθῇ σεμνὰ καὶ ὥραϊα τὸ αἶσθημα μὲ τὴν πλουσίαν χάριν τοῦ Λόγου. Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν πρὸς ἐκλογὴν πενταμελοῦς διοικητικοῦ συμβουλίου ἐξελέγησαν οἱ ἑξῆς: Μ. Ἀλεξανδρόπουλος (ψηφοὶ 46), Γ. Χατζῆς (42), Χρ. Σιουλῆς (37), Κυρία Ὀλυμπιάς Μίνου (21), Χρ. Χρηστοβασίλης (20). Μὴ δεχθείσης τῆς κυρίας Μίνου, ἔρχεται εἰς τὸ συμβούλιον ὁ ἐπιλαχὼν Κων. Σφάγγος.*

Στὸ ἴδιο φύλλο (2-4-24), ὁ Χατζῆς δημοσίευσε κι ἓνα ὥραϊο χρονογράφημα μὲ τίτλο: *Καλὴ ἀρχή*. Παραθέτω ἓνα ἀπόσπασμα: *Ἄς φιλολογήσωμεν λοιπὸν καὶ λιγάκι... Μᾶς ἔδωκε τὴν καλὴν εὐκαιρίαν καὶ τὴν καλὴν ἀφορμὴν κάποια εὐγενικὴ καὶ ὥραϊα πρωτοβουλία καθηγητῶν καὶ διδασκάλων μας τῆς «Ζωσιμαίας σχολῆς». Ἡ πρωτοβουλία νὰ συμπηχθῇ καὶ ἐδῶ κάτι ποὺ λείπει, κάτι ποὺ εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ πλέον: Ἐνα κέντρον φιλολογικόν, εκπαιδευτικόν, λογοτεχνικόν, ὅπως θέλτε εἰπέτε το. Ἀλλὰ πάντοτε νὰ εἶναι κάτι, ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ μίαν «πνευματικὴν οἰκογένειαν», ἓνα «πνευματικὸν μάτι», ἐφορεῦον ἐπὶ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ τόπου αὐτοῦ, π' ἀπόμεινε, δυστυχῶς, νὰ ἔχῃ ὡς μόνην φιλολογικὴν ἐμφάνισιν - σημεῖον ντεκαντάνς (παρακμῆς) κι αὐτὸ βαθυτάτης - ἐφημερίδας τόσας, ὅσαι εἶναι περίπτον καὶ αἱ ῥύμαι καὶ ἀγνιαι τῆς πόλεως ταύτης... Πολλάκις δὲ γραμμένας καὶ αὐτὰς μὲ τὴν ψυχροσύνησιν, τὴν λαλιάν, τὸν πνευματικὸν φακὸν καὶ τὸν ἀντίπαλον τῆς πάρα πολὺ κατωτέρας συνοικιακῆς μορφώσεως... Ἔτσι, λοιπὸν, ἡ πρωτοβουλία τῶν μορφωμένων καθηγητῶν καὶ διδασκάλων μας, εἰμπόρεσε νὰ ντύσῃ μὲ κάποιαν ζωὴν πραγματικότητος προ-*

χθές στην «Ζωσιμαίαν», ένα πόθον και μίαν επιθυμίαν πού πολλές φορές έφανερώθηκαν. αλλά πάντοτε κάποιον εμπόδιον τὰς έσταματοῦσε νὰ τελειωθοῦν καὶ εκπληρωθοῦν. Εβάρλθηκε, δηλαδή, τὸ καλὸν θεμέλιον καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτὴ φωλεά, ὁ σύνδεσμος, ὁ σύλλογος τῶν διανοουμένων, συνεπήχθη. Έννοεῖται ὅτι στὰς πνευματικὰς αὐτὰς τάσεις, πού κάποτε εἴμποροῦν ν' ἀποτελέσουν ἕναν εὐεργετικὸν καὶ ἀναμορφωτικὸν «σταθμὸν» διὰ μίαν πόλιν, ἅμα οἱ ἐπικεφαλῆς των ἔχουσι συνείδησιν φωτισμένην τῆς ἀποστολῆς των, κατ' ἀρχὴν ἢ βάσιν των καὶ ἡ πρόθεσις καὶ ἡ σκοπιμότης των ἀπασχολεῖ τόσο πολύ, ὥστε νὰ παραβλέπη κανένας μερικὰς λεπτομερείας, καὶ οὔτε νὰ ἐπιμένῃ σ' αὐτάς. Διότι ἔτσι θὰ ἐκινδύνευε ν' ἀρχίσῃ ἡ πληγὴ καθε νεοελληνικῆς καλῆς τάσεως καὶ προθέσεως: ἡ ἀπεραντολόγος συζήτησις, ἡ διαλυτικὴ διαλεκτικότης, ἡ πλουσία καὶ ἀνεξάντλητος εἰς ἐφευρέσεις καὶ παλίνστροφας ἐπιχειρήματα ῥωμέϊκη κουβεντοφιλία - ἡ διάλυσις, δηλαδή. Γι' αὐτό, τὸ μοιραῖον ζήτημα πού ἦλθεν ἀμέσως στὴν μέσην - τὸ γλωσσικὸν - ἀφέθη νὰ εἶναι ζήτημα πού τὸ λύει καὶ θὰ τὸ λύσῃ πλέον ἀσφαλῶς, ὅχι ἡ συζήτησις τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν γραφείων, ἀλλ' ἡ ΠΕΝΑ τῶν λογογράφων καὶ λογοτεχνῶν...

Τὸ καταστατικὸν δημοσιεύτηκε στὴν Ἑπειρο στίς 7-5-24. Περιλάμβανε 8 ἄρθρα, τὰ ἐξῆς: Ἄρθρον 1: Ἰδρύεται στὰ Γιάννινα σωματεῖον μετὸν τίτλον «Ἑπειρωτικὸς Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος», μετ' σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ ν' ἀναμορφωθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία καὶ νὰ δημιουργηθῇ πνευματικὴ κίνησις. - Ἄρθρον 2: Ὁ «Ἑπειρωτικὸς Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος» ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ τὸ κέντρον τῶν διανοουμένων Ἑπειρωτῶν καὶ θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του μετ' ὁμιλίας καὶ ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεως καὶ μετ' περιοδικὸν μετὸν τίτλον «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», στὸ ὁποῖον μετ' γλῶσσαν συγχρονισμένην θὰ γράφονται ἀπὸ λογίους καὶ ἐπιστήμονας Ἑπειρώτας διάφορα θέματα. - Ἄρθρον 3: Τὸ πρόγραμμα τοῦ «Ἑπειρωτικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου», συνοψίζεται στίς ἀκόλουθες ιδέες, πού ἀποτελοῦν τὴν πίστιν καὶ τὸν ἐνωτικὸν δεσμὸν τῶν μελῶν του: 1) Ἡ παιδεία πρέπει νὰ γίνῃ κτῆμα ὅλου τοῦ Ἑθνους. Πρέπει μετ' τὸ φῶς τῆς καὶ τὴν δυνάμιν τῆς νὰ ὀπλιστοῦν γιὰ τὴ ζωὴ ἀνάλογα καὶ ὁ ἀγρότης καὶ ὁ ἐργάτης καὶ ὁ μικρὸς καὶ ὁ μεγάλος ἀστός. Δι' αὐτό πρέπει νὰ μὴ θυσιάσῃ τὴν μόρφωσιν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ Ἑθνους γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τοὺς λίγους γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον. 2) Ἡ παιδεία πρέπει νὰ στήσῃ τὰ θεμέλιά της ἀπάνω στὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ὅπως τὴ διεμόρφωσεν ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ Ἑθνους. Ὁ ἰδανικὸς τῆς σκοπὸς πρέπει νὰ εἶναι, ν' ἀναπτύξῃ, ὅσο μπορεῖ περισσότερον τὰς σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλλήνου, γιὰ νὰ ἀνθήσῃ πλούσια καὶ πολύτροπὴ ἡ ζωὴ. 3) Ἡ παιδεία μας πρέπει νὰ θεμελιωθῇ στὸν γνήσιον νεοελληνικὸν κόσμον, δηλαδή, στὴ ζωντανὴν γλῶσσαν, λαϊκὴν παράδοσιν (Δημοτικὰ τραγούδια, παραμῦθια, θρύ-

λους, παροιμίες, νεοελληνικά ἤθη καὶ ἔθιμα, ποικίλους τρόπους ζωῆς, φανερώματα τέχνης) καὶ τὴν δημιουργικὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν. 4) Εἶναι ἀνάγκη ἡ παιδεία μας ν' ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὸν ψευτοκλασικισμόν καὶ τὴν προγονοπληξίαν καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ φωτισθῇ με εἰλικρίνειαν ἀπὸ κάθε ἀληθινὴν πρόοδον τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ξένου καὶ δικοῦ μας. 5) Εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ στὸ σημερινὸ ἑλληνόπουλο ζωντανὴ σχολικὴ ζωὴ, σύμφωνος μετὰ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ σύνθεσι γιὰ νὰ μπορεῖ ν' ἀποφεύγῃ τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι βρίσκονται μπροστά του, ὅταν δὲν ἔχει μαθήματα.- Ἄρθρον 4: Μέλη τοῦ Ὁμίλου γίνονται ὅλοι, ὅσοι συμμερίζονται, στὴν βάσιν τους, τὰς ιδέας αὐτὰς καὶ ὅλοι, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ δημιουργηθῇ ἐδῶ στὴν Ἡπειρὸ κάποια πνευματικὴ κίνησις καὶ ζωή.- Ἄρθρον 5: Κάθε μέλος πληρώνει τρεῖς δραχμὲς τὸ μῆνα γιὰ συνδρομὴν καὶ δυὸ γιὰ δικαίωμα ἐγγραφῆς. Ἄρθρον 6: Τὸν Ὁμιλον τὸν διευθύνει ἡ «Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου».- Ἄρθρον 7: Ἡ ἐπιτροπὴ εἶναι πενταμελὴς καὶ ἐκλέγεται σύμφωνα μετὰς διατάξεις τοῦ Ν. 281 «περὶ σωματείων». Διευθύνει δὲ τὸν Ὁμιλον σύμφωνα μετὰς διατάξεις τοῦ Ν. 281 «περὶ σωματείων».- Ἄρθρον 8: Ἐπειδὴ ὁ «Ἡπειρωτικὸς Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος» συμφωνεῖ, στὴν βάσιν του, μετὰ τὸν «Ἐκπαιδευτικὸν Ὁμιλον» τῶν Ἀθηνῶν, πρέπει νὰ βρίσκεται μετὰ αὐτὸν σὲ στενὴν συνάφειαν γιὰ νὰ μπορεῖ ἔτσι νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν του καλύτερα. Νὰ εἶναι δηλαδὴ σὰν παράρτημά του.- Ἰωάννινα τὴν 30 Μαρτίου 1924.- Οἱ Ἰδρυταὶ τοῦ «Ἡπειρωτικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου». (Ἔπονται αἱ ὑπογραφαί). Δυστυχῶς δὲν ἔγινε δυνατόν ν' ἀνευρεθῇ κείμενο μετὰ τὶς ὑπογραφὰς ὅλων τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν.

Οἱ πρῶτες ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν Ἰδρυση τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ἔγιναν ἐμφανεῖς στὶς ἐργασίες τῆς παιδαγωγικῆς συγκέντρωσης τῶν λειτουργῶν Μέσης ἐκπαίδευσης ποὺ ἄρχισε τὶς ἐργασίες της στὰ Γιάννινα στὶς 5 Μαΐου. Ὁ Χατζῆς ὑπογράμμισε τὴ σημασίαν της καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα νὰ δημιουργηθῇ στὴν Ἑλλάδα, μετὰ βάση τὰ πορίσματα τέτοιων συγκεντρώσεων, παιδαγωγικὴ κίνησις στηριγμένη στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ νὰ σταματήσῃ ἡ εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸ ἑξωτερικὸν ἑτοιμῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ παιδαγωγικῶν συστημάτων, γιατί ἡ ψυχὴ τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν ἦταν ἀπλὰ ἀντίγραφα τῶν κοινωνιῶν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Τὰ θέματα ποὺ συζητήθηκαν στὴν παιδαγωγικὴ συγκέντρωσι (πρόεδρος ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Μ. Ε. Παπαϊωάννου) ἦσαν πολλὰ καὶ σημαντικά. Τὰ κυριότερα: 1) Ἡ καθιέρωσις τοῦ θεσμοῦ τῶν *Μαθητικῶν κοινοτήτων*. 2) Ὁ *περίφημος Caudig*, ἡ παιδαγωγικὴ ἐβδομάδα τῆς Λειψίας καὶ τὰ *περιφανῆ* ἀποτελέσματα τῆς ἐλεύθερης πνευματικῆς ἐργασίας. 3) Ὁ Kerschensteiner καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ *Σχολείου ἐργασίας*. 4) Ὁ τρόπος διδασκαλίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς γεωγραφίας. 5) Ὁ ὀργανισμὸς τῶν σχολείων. 6) Ἡ γλώσσα ὡς ἐκπαιδευτικὸ ὄργανον. Τὸ τελευταῖον θέμα, ἂν καὶ ἡ συζήτησις γύ-

ρω απ' αυτό ήταν περιορισμένη, προκάλεσε πολλές αντιδράσεις προφορικές και δημοσιεύματα στις εφημερίδες. Τό είδος των αντιδράσεων αποκαλύπτει ὁ Χατζής: *Ἡ συζήτησις ἔδωσεν ἀφορμὰς εἰς μερικοὺς ἱεροκαπήλους ἢ ἐντελῶς ἀνιδέους τῶν ζητημάτων αὐτῶν νὰ προκαλοῦν θορύβους καὶ διὰ τοῦ τύπου, ἐνθυμίζοντες ὀλίγην μακαρίαν ἐποχὴν Μιστριώτου.* (Αὐτὰ τὰ ἔγραφε ὁ Χατζής, ὁ θεωρούμενος ἀπὸ τοὺς φιλελευθέρους καὶ τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανά τους ὡς ἀντιδραστὴς!). Ὁ θόρυβος καὶ οἱ ἀντιδράσεις ὑποχρέωσαν τοὺς καθηγητὲς (τοὺς ἐκπροσωποῦσαν οἱ γυμνασιάρχες τῶν δυὸ γυμνασίων τῆς πόλης Ἀλ. Κυρούσης καὶ Γ. Στεργίου) νὰ δημοσιεύσουν στὶς εφημερίδες ἀνακοίνωση, μὲ τὴν ὁποία χαρακτήριζαν ἀδικαιολόγητες τὶς ἐπικρίσεις, γύρω απ' ὅσα συζητήθηκαν κατὰ τὴν παιδαγωγικὴ συγκέντρωση, καὶ τὶς βολὲς ἐναντίον τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητῆ ποὺ τὴ διηύθυνε. Ἡ συγκέντρωση δὲν εἶχε σκοπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ τὴ συζήτηση γύρω ἀπὸ πολλὰ φλέγοντα ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα καὶ κυρίως ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν ὁργάνωση τῶν σχολείων καὶ στὴ χρῆση τῆς δημοτικῆς γλώσσας ὡς ἐκπαιδευτικοῦ ὁργάνου. *Ἐξαιτίας αὐτοῦ -συνέχιζε ἡ ἀνακοίνωση- προεκλήθη συζήτησις καὶ ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, βραχεῖα ἀτυχῶς, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου. Αἱ τυχόν διατυπωθεῖσαι κατὰ τὴν συζήτησιν τολμηρότεραι γνώμαι, οὔτε τὸν κ. ἐπιθεωρητὴν ἀφορῶσι, οὔτε υἱοθετήθησαν ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν παραστάντων, οἵτινες κατέληξαν εἰς πορίσματα πλέον ἢ μετριοπαθῆ, ἥτοι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὁμαλῆς δημοτικῆς γλώσσας εἰς τὰς πρώτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις, καταργουμένης τῆς ἀνελευθέρως καὶ ὀπισθοδρομικῆς διατάξεως τοῦ Συντάγματος... Τὰ δὲ περὶ ψυχοπαθείας τῶν προσπαθειῶν τοῦ κ. ἐπιθεωρητοῦ, ὅπως πείσῃ τὸν κόσμον ὅτι τὸ καλλίτερον γλωσσικὸν ἰδίωμα εἶναι τὸ ψυχαρικόν... κρίνομεν ἔστερημένα σοβαρότητος. Ἡ ἀνακοίνωση δὲ χρειάζεται ἀνάλυση. Τὸ περιεχόμενό της ἀποκαλύπτει τὸ είδος τῶν ἐπικρίσεων ποὺ διατυπώθησαν καὶ τὶς ἀπόψεις τῆς πλειοψηφίας τῶν συνέδρων. Ὅπωςδὴποτε ἡ ἴδρυση τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου εἶχε τὴν ἐπίδρασή της στὸ περιεχόμενο τῶν συζητήσεων.*

Τὸ δημοψήφισμα γιὰ τὴν κατάργηση ἢ ὄχι τῆς Βασιλείας καὶ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας, ἔγινε στὶς 13 Ἀπριλίου κι ὅπως ἀναμενόταν, ἀκόμα κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς βασιλικούς, ἦταν καταδικαστικὸ γιὰ τὴ Βασιλεία. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν Ἑπειρωτῶν ἔρριξε τὸ λευκὸ ψηφοδέλτιο μὲ τὸ ΝΑΙ τῆς Δημοκρατίας. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἐκλογικὰ κέντρα οἱ δημοκρατικοὶ πλειοψήφισαν μὲ τεράστια διαφορὰ ἀπὸ τοὺς βασιλικούς. Ἐνδεικτικὰ σημειῶνω τὰ ἀποτελέσματα τῶν 4 ἐκλογικῶν τμημάτων τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων: 1ο *τμήμα*: 745 ναί, 132 ὄχι, 2ο *τμήμα*: 2298 ναί, 214 ὄχι, 3ο *τμήμα*: 1187 ναί, 579 ὄχι, 4ο *τμήμα*: 1149 ναί, 301 ὄχι. Οἱ βενιζελο-δημοκρατικὲς εφημερίδες δέχτηκαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἐλευθερία

μίλησε για διαβλητό δημοψήφισμα, το χαρακτήρισε ως προϊόν βίας, παρανομίας και στρατοκρατίας. Κατά την ίδια εφημερίδα τα μόνα κέντρα στα όποια οι κάτοικοι δὲν ἐπτοήθησαν ἀπὸ τὰς στρατιωτικὰς πιέσεις καὶ τὰς διοικητικὰς πανουργίας καὶ ἐψήφισαν κατὰ τὸ φρόνημά των καὶ ὄχι κατ' ἐπιταγὴν τῶν κρατούντων, ἦταν οἱ Χουλιαράδες, ἡ Βήσσανη, ἡ Χρυσοβίτσα, τὸ Κεράσοβο, ἡ Κόνιτσα, ἡ Παραμυθιά καὶ μερικά ἄλλα, ὅπου οἱ βασιλικοὶ πλειοψήφισαν. Στὶς 13 Ἀπριλίου -τόνιζε σὲ ἄρθρο του ὁ Χρηστοβασίλης- ἐπάλαισε ἡ ὁργανωμένη καὶ ἔνοπλος στρατοκρατία, ἐναντίον τοῦ ἀνοργανώτου καὶ ἀόπλου λαοῦ, καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενο ἐνίκησε κατὰ 70 τοῖς 100 ἡ Στρατοκρατία. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μείζονος ἀντιπολιτεύσεως Ἰωάν. Μεταξᾶς, χωρὶς τὴν παραμικράν, ὡς ὤφειλε, διαμαρτυρίαν, δι' οὗς λόγους αὐτὸς γνωρίζει, ἀνεγνώρισε τὴν οὕτω κατασκευασθεῖσαν Δημοκρατίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν καθεστωτικὸν ἀγῶνα λελυμένον. Δὲν εἶναι ἀληθὲς -κατέληγε ὁ Χρηστοβασίλης- τὸ λεχθέν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅτι ἐνίκησεν ὁ λαὸς καὶ ὄχι ἡ κυβέρνησις, ἀλλ' ἐνίκησεν ἡ κυβέρνησις τὸν λαὸν διὰ τῆς Στρατοκρατίας. Ὁ Χατζῆς, χωρὶς ν' ἀποκλείει τὴν καλπονοθείαν, ἀπέδιδε τὴν ἥττα τῆς βασιλικῆς παράταξης -εὐθυγραμμιζόμενος ἔτσι καὶ μετὰ τὸν Ι. Μεταξᾶ, πού ἔσπευσε ν' ἀναγνωρίσει τὸ ἀποτέλεσμα- στοὺς ἴδιους τοὺς βασιλικούς, οἱ ὅποιοι ἢ ἀπέσχον ἢ ἔδωκαν φοβηθέντες ναί. Κάκιζε ταυτόχρονα ὅλους ἐκείνους τῆς παράταξης του: ἐνώσεις, κόμματα νέα, κομματίδια, γεροντίδια, διάφορα ῥαμολιμεντίδια, ἀνίκανα ὄχι δι' ἀγῶνας σοβαροῦς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐλάχιστον, πού ἀγωνίζονταν ν' ἀποκρύψουν τὴν ἀλήθειαν γιὰ τὰ αἷτια τῆς ἥττας, μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐπιπλεύσουν καὶ πάλι.

Ὁ Χρηστοβασίλης ἀνέφερε καὶ ἓνα περιστατικόν, χαρακτηριστικὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ἐπιπτώσεων πού εἶχε τὸ δημοψήφισμα στὶς στρατιωτικὰς μονάδας. Τὸ 15ο σύνταγμα πεζικοῦ τιμωρήθηκε ὁλόκληρον, γιατί μαθεύτηκε πὺς οἱ στρατιῶτες ἔρριξαν στὴν κάλπη κίτρινα ψηφοδέλτια (τῆς Βασιλείας). Καταδικάστηκε εἰς φασουλοφαγίαν καὶ ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὶς γιορτὲς γιὰ τὴν νίκη τῆς Δημοκρατίας. Οἱ ἄλλες στρατιωτικὲς μονάδες πού ψήφισαν λευκὸ εἶχαν συσσίτιο μετὰ κρέας καὶ γλέντια ὅλη τὴ μέρα. Ὁ Χρηστοβασίλης στὶς κρίσεις του εἶχε δίκιο γιὰ πολλὰ. Μόνον πού τὰ ἴδια -καὶ χειρότερα- θὰ ἐπαναλαμβάνονταν τὸ 1935 στὸ δημοψήφισμα γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Γεωργίου. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολῖτες, κάτοικοι χωριῶν πού ὑπερψήφισαν τὴ Βασιλείαν, εἶχαν δυσμενὴ μεταχείριση ἐκ μέρους τῶν ἀρχῶν. Ὁ Ἀχιλ. Μπενέκος ἀπὸ τοὺς Χουλιαράδες, πρῶτον αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων, ὅταν πῆγε στὴ Γενικὴ διοίκησιν γιὰ κάποια ὑπόθεσιν του ἔφαγε βρυσίδι τῆς χρονιᾶς του. Ὁ λόγος τοῦ βρυσιδιοῦ ἦτο ὅτι ἔτυχε νὰ γεννηθῇ εἰς Χουλιαράδες: ὅπου κατὰ τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν τ' ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος ἀπέδειξαν τοὺς Χουλιαραδιῶτας μὴ κατεργασμένους ἀκόμη εἰς καλὸν δημοκρατικὸν πετσί (Ἡπειρος, 20-4-24).

Οἱ φιλελεύθεροι βουλευτὲς τοῦ νομοῦ, λίγο πρὶν ἀνακηρυχθῇ ἀπὸ τὴ βουλή ἡ Δημοκρατία (25 Μαρτίου) διχάστηκαν. Οἱ μισοὶ δημοσίευσαν στὰ

τοπικά βενιζελικά φύλλα τηλεγράφημα στο όποιο έλεγαν ότι για να σώσουν την πατρίδα θα ψήφισαν υπέρ της Δημοκρατίας. Αυτοί ήταν οι: Π. Μπέμπης, Σπ. Σίμος, Π. Γεωργίτης, Π. Γιωτόπουλος και Γ. Καγιάς. Οί άλλοι μισοί, χαρακτηριζόμενοι ως *Καφανταρικοί*: Γ. Καλούδης, Δημ. Μπότσαρης, 'Αθ. Τραχήλης, Μ. Μίσιος και Γ. Γκάλγκος τηλεγράφησαν: *Εύλαβούμενοι τὰς παραδόσεις τοῦ κόμματος, τὰς ἐκλογικὰς ἐπαγγελίας καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ. Βενιζέλου, ἀδυνατοῦμεν νὰ συμμερισθῶμεν τὰς εὐθύνας τῆς κυβερνήσεως καὶ θὰ ἀπόσχωμεν τῆς ψηφοφορίας (στὴ βουλή). Εἴμεθα ὁμῶς ἀποφασισμένοι νὰ συμπράξωμεν διὰ τὴν στερέωσιν τῆς Δημοκρατίας.* Κατὰ τὸ δημοψήφισμα ὅλοι καὶ προπαγάνδισαν καὶ ψήφισαν υπέρ της Δημοκρατίας.

Σοβαρότατο κοινωνικό σκάνδαλο ξέσπασε στὰ Γιάννινα. Ὁ εἰσαγγελέας Φιλ. Τρακάκης, μετὸν ὅποιο ὁ Χατζῆς ἦρθε σὲ σύγκρουση στὶς ἀρχές τοῦ 1923, διὰν ὑπηρετοῦσε ὡς εἰσαγγελέας στὰ Γιάννινα, κατηγορήθηκε, μαζί με κάποια μαμὴ ἀπὸ τὴν πόλιν, ὅτι εἶχαν συνεργήσει στὴν ἀμβλωση τῆς Σ.Α.Β., στὸ σπῆτι τῆς ὁποίας ἔμενε. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀμβλωσης, ἡ γυναῖκα πέθανε. Ἡ φανερὴ προέκταση τῆς εἰδησης ἦταν πῶς ἡ ἀμβλωση ἐγίνε γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλυφτεῖ γεγονὸς ποὺ εὐκολα εἰκάζεται. Ὁ Χατζῆς, σχολίασε καυστικά καὶ εἰρωνικά τὴν εἰδηση, χωρὶς νὰ ἐπεκταθεῖ περισσότερο, ἱκανοποιήθηκε ὁμως γιὰτὶ δικαιοῦθηκε στὶς κρίσεις γιὰ τὸ χαρακτῆρα τοῦ εἰσαγγελέα. - Στὴ Γράσδιανη Κόνιτσα, σὲ σύγκρουση μετὰ ἀπόσπασμα, σκοτώθηκε ὁ ἀρχηγὸς συμμορίας Κόντος (31 Μαρτίου). Σ' ἄλλη σύγκρουση, στὸ Λυκοπόδι Ἑγουμενίτσας, ἐξοντώθηκε ἡ ὑπὸ τὸν 'Αθ. Κώτσην συμμορία (μέσα Ἀπριλίου). Ὡστόσο οἱ συμμορίες πλήθαιναν. Ὅλο καὶ ἀναμιννύονταν τὸ ὄνομα τοῦ Φιλ. Παπαρροῦση στὶς σχέσεις του μετὰ τοὺς ληστές. Πρὸ δύο μηνῶν, ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Μαραμένου, ὁ Φ. Παπαρροῦσης ἐπεχείρησε μερικὰ ταξίδια, κρυφὰ καὶ φανερά, ἀνὰ τὰ βλάχικα κονάκια τῶν ξεχειμαδιῶν Φιλιπιάδος, Ἀρτῆς, Πρεβέζης κ.λπ. Βεβαίως δὲ θὰ ἐπρόκειτο περὶ ἐγγραφῆς συνδρομητῶν εἰς τὴν «Φωνὴν τῆς Ἠλείρου» (τὴν ἐφημερίδα του) τὸ χειμῶνι-τικο ταξίδι, πολὺ δὲ περισσότερον περὶ εἰσπράξεως συνδρομῶν. Ὁ «Κῆρυξ» κατὶ θε-τικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνωρίζει, ἀλλὰ γιὰτὶ τὰ μασσὰ καὶ δὲν τὰ λέει ξάστερα. - Τὸ νέο διοικητικὸ συμβούλιον τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων ποὺ ἐκλέχτηκε στὶς 6-4-1924 ἀποτελέστηκε ἀπὸ τὶς κυρίες: Χαρίκλεια Α. Μίσιου, πρόεδρος, Ἀλεξάνδρα Χ. Χρηστοβασίλη, ἀντιπρόεδρος, Ἀθηνᾶ Βασιματζίδου, γραμματέα, Εὐθαλία Α. Φορτουνοπούλου, ταμία, καὶ τὶς συμβούλους: Χρυσοθέμιδα Εὐαγ. Γκοβόσδη, Βασιλικὴ Β. Μαρτίνη, Σαπφώ Α. Νικολαΐδου, Ἀνέττα Α. Λέβη, Εὐγενία Κ. Εὐστρατιάδου καὶ Ἀλεξάνδρα Σακελλαρίδου. Ἡ θητεία τοῦ συμβουλίου ἦταν τριετής. Στὸ προηγούμενον συμβούλιον πρόεδρος ἦταν ἡ Εὐφροσύνη Ἰω. Λάππα. - Στὴν *Ἐλευθερία* ἀρχισε ἀπὸ τὶς 10-4-24 ἡ δημοσίευση τοῦ «*Μυστικοῦ τοῦ Κάστρου*» (ἀνεκδότου χειρογράφου, ὑποτιθεμένου, τοῦ μεγάλου Ἠπειρώτου διδασκάλου *Κοσμᾶ Μπαλάνου*). Γιὰ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ὁ Γ. Χατζῆς θ' ἀνοίξει ἀργότερα συζήτηση στὴν ἐφημερίδα του. - Ὁ πρῶν βουλευτὴς Κωστάκης Καζαντζῆς, μετὰ δηλώσεις του, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὴ *Φωνὴ τῆς Ἠλείρου* τοῦ Φ. Παπαρροῦση, ἔκανε γνωστὸ ὅτι μετέστη ἐκ τῆς βασιλευομένης Δημοκρατίας εἰς τὴν ἀβενιζέλευτον Δημοκρατίαν τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν τσιρακίων του: Πλαστήρα, Ὁθωνάου, Παγκάλου, Κονδύλη, Χατζηκυριάκου, Παπαναστασίου. Στὴ δήλωσή του στρεφόταν ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου γιὰτὶ, κατὰ τὴ γνώμη του, ἔπρεπε νὰ παραιτηθεῖ μετὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔξ. (Ἐς σημειωθεῖ ὅτι δὲν εἶχε μόνο ὁ Καζαντζῆς μιὰ τέτοια ἀποψη, ἦταν καὶ πολλοὶ ἄλλοι). Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης ποὺ σχολίαζε τὴν εἰδηση σημείωνε: *Δυστυχῶς οὐδεὶς δημοκρατικὸς Γιαννιώτης ἐνθουσιάστηκε ἀπὸ τὴ δημοκρατικοποίησιν τοῦ κ. Κωστάκη Καζαντζῆ καὶ οὐδεὶς ἐκ τῶν «Συνταγματικῶν» ἐπενθηφόρησε.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΛΗΣΤΟΚΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΟΚΡΑΤΕΙΑ

Ἡ κατάσταση στήν ὑπαιθρο καθημερινά χειροτέρευε, λόγω τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καί τῆς δράσης τῶν συμμοριῶν. Ὁ τύπος διαμαρτυρόταν, ἡ Ἐλευθερία μάλιστα ὑψωνε κραυγή ἀπόγνωσης: Ἡ ληστοκρατεία θριαμβεῖ ἀνά τήν Ἡπειρον, ἔγραφε. Ὅλοι αἱ εἰδήσεις, αἵτινες μᾶς ἔρχονται ἀπό τήν ὑπαιθρον χώραν εἶναι ἀπελπιστικά, εἶναι ἀτιμωτικά γιά ἕνα κράτος, πού διαθέτει στρατόν, ναυτικόν, ἀστυνομίαν, εἰσαγγελεῖς καί ὑπουργεῖον «Ἐννόμου τάξεως». Ἐκ τῶν δηλώσεων τοῦ ὑπουργοῦ Θ. Παγκάλου μαθητὸν ὅτι καί ἀστυνόμοι καί εἰσαγγελεῖς ἀκόμη, ἐνέχονται εἰς τὰς ληστοπραξίας καί δὲν ἠκούσθη μέχρι σήμερον, ἀπὸ τόσων ἡμερῶν, οὔτε ἕνας ἀστυνόμος, οὔτε ἕνας εἰσαγγελεὺς νὰ ζητήσῃ ἱκανοποιήσιν... Καί μετὰ τὴν μετατροπὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἰς Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν, ὁ Τσίλλης Μάστορας, βασιλεὺς τῶν Ἡπειρωτικῶν ὁρέων, ὡς αὐτοτιτλοφορεῖται καί τὸν τιτλοφοροῦν οἱ ὑπήκοοί του, βασιλεύων ἀνά τὰς ἐπαρχίας Φαναρίου, Πάργας, Φιλιππιάδος, Μαργαριτίου, Παραμυθιάς καί Σουλίου, μεταχειρίζεται σφραγίδα φέρουσαν ἐν τῷ μέσῳ τὴν λέξιν «Σοῦλι» καί πέριξ κυκλοτερώς «Βασίλης Μάστορας βασιλεὺς τῶν ὁρέων». Ὁ Τσίλλης Μάστορας εἶχε διαπράξει ὡς τότε 7-8 φόνους καί πλῆθος ἀπὸ ληστεῖες. Πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα, γιὰ νὰ καλύψῃ τὶς ἐπιστιτιστικὰς ἀνάγκας τῆς συμμορίας του καί τῶν οἰκογενειῶν τῶν μελῶν τῆς, ὑπέβαλλεν εἰς καταναγκαστικὴν φορολογίαν ἀραβοσίτου 16 χωριά τῆς ἐπαρχίας Φαναρίου. Σὲ λίγο τὰ πράγματα θὰ γινόταν ἀκόμη χειρότερα γιὰ τοὺς ἀγροτικούς πληθυσμούς: Μαζί με τὴν πληγὴ τῆς ληστοκρατείας θὰ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή της καί ἡ ἀποσπασματοκρατεία...

Μιὰ ἐβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα (27-4-24) ἡ Ἑλλάδα, μαζί της καί ἡ Ἡπειρος, τίμησε τὸν μεγάλο φιλέλληνα Ἀγγλο ποιητὴ λόρδο Βύρωνα, με γιορτὲς πού ὁργανώθηκαν με τὴ συμπλήρωση ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του, στὸ Μεσολόγγι (29-4-1824). Στὸ νομὸ Ἰωαννίνων ὁργανώθηκαν, δυνὸ ἐκδηλώσεις: Μιὰ στὴν πόλιν καί δεύτερη στὴ Ζίτσα. Ὑστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ δήμαρχου Γ. Σταυρίδη, συγκεντρώθηκαν ὅλες οἱ ἀρχές, οἱ πρόξενοι, σωματεῖα καί πολὺς κόσμος ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι (στὴ σημερινὴ ὁδὸ λόρδου Βύρωνος), ὅπου εἶχε καταλύσει ὁ λόρδος Βύρων ὅταν πέρασε ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὸ 1809. Στὸ σπίτι αὐτὸ ἔμενε τότε ὁ γιατρὸς Ἰω. Βαδαλούκας, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀνῆκε στὸ γιαννιώτη ἄρχοντα Νικόλαο Ἀργύρη Βρεττό. Κατὰ τὴν τελετὴ ἀναρτήθηκε, πάνω ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ, ἐνεπιγραφή ἀναθηματικὴ σανίδα: Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ κατέλυσεν ὁ λόρδος Βύρων ἀπὸ 9-12 Ὀκτωβρίου 1809. Μετὰ τὴν τελετὴ, οἱ ἐπίσημοι ἀνα-

χώρησαν για τὴ μονὴ τοῦ Προφήτη Ἡλίας Ζίτσας, ὅπου ἡ κοινότητά τελοῦσε μνημόσυνο στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ. Ὅλη ἡ Ζίτσα καὶ τὰ γύρω χωριά ἦταν ἐκεῖ. Ἄλλη δεξίωση στὴ μονή, λόγοι ἀπὸ τὸ Γενικὸ διοικητὴ Μ. Πετυχάκη, ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῶν προσκόπων Ζίτσας δάσκαλο (ἀργότερα καθηγητὴ) Σωτ. Παππᾶ, ἀπαγγελίες ποιημάτων ἀπὸ τὸν μουσόληπτον οἰκονόμο Παπακώστα Εὐθυμίου, ἀπαγγελίες τοῦ ὑπαρχηγοῦ προσκόπων Ἰωαννίνων Σωτ. Ζούμπου μεταφρασμένων ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸν Γκισούρ τοῦ Βύρωνα, ἀνάρτηση ἐνεπίγραφης μαρμαρίνης πλάκας, ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν ἐξώθυρα τῆς μονῆς, στὴν ὁποία ἀναγραφόταν ὅτι ὁ Βύρων ἔμεινε στὸ μοναστήρι δυὸ νύχτες (12 καὶ 13 Ὀκτωβρίου 1909), χοροί, γεύματα, προσφωνήσεις, λαμπρὲς τελετές, μὲ αὐθόρμητη συμμετοχὴ τοῦ κόσμου, εἶχαν ἀπήχηση ἀκόμα τότε οἱ ἡρωϊκὲς πράξεις καὶ τὰ φωτεινὰ παραδείγματα γνήσιου φιλελληνισμοῦ. Ἡ Ἐλευθερία, μὲ τὴν εὐκαιρία, δημοσίευσε σὲ συνέχειες τὸ προσκύνημα τοῦ Τσάιλντ Χάρολντ στὴν Ἑπειρο σὲ μετάφραση τοῦ Δημ. Μ. Σάρρου. Ὁ λόρδος δήμαρχος τοῦ Λονδίνου, σὲ ἀπάντηση τηλεγραφήματος τοῦ δήμαρχου Ἰωαννίνων, ἔστειλε τὸ παρακάτω μήνυμα μὲ τὸ δικό του τηλεγράφημα: Ὁ φιλόφρων φόρος τῆς ὑμετέρας πόλεως πρὸς τὴν μνήμην τοῦ λόρδου Βύρωνος, εὐγνωμόνως ἐξετιμήθη ὑπὸ τῶν πολιτῶν τοῦ Λονδίνου, οἱ ὅποιοι ἀνταποδίδωσι τὰς εὐχαριστήσεις.

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα, πάλι, ἔφτασε στὰ Γιάννινα ἡ χαρμόσυνη εἴδηση γιὰ τοὺς φίλους τοῦ μητροπολίτη Σπυρίδωνα, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν της γιὰ τὴν ἐπάνοδό του στὴν παλιά του μητρόπολη. Ὅπως ἀναμενόταν ἡ εἴδηση ξεσήκωσε ἀναταραχὴ στοὺς ἀντιπάλους, οἱ ὅποιοι ἄρχισαν τὶς ἐνέργειες γιὰ νὰ ματαιώσουν τὴν ἀπόφασιν. Ἡ Ἑπειρος καὶ ἡ Ἐλευθερία χαιρέτησαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐπαναδιορισμοῦ, ἡ τελευταία μάλιστα ἐπλεξε καὶ τὸ ἐγκώμιο τοῦ μητροπολίτη πού ἔφευγε, τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη, λαμπρὸ ἱεράρχη τὸν ἀποκαλοῦσε, ὅπως καὶ ἦταν. Οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες, συνεπεῖς πρὸς τὸ παρελθόν τους, μὲ αἰχμὴ τοῦ δόρατος τὸ βουλευτὴ Γ. Καγιά, ἄρχισαν τὴν παρελθοντολογία καὶ ξανάφεραν στὴν ἐπιφάνεια τὴν κατηγορίαν ὅτι ὁ Σπυρίδων εἶχε πρωτοδιοριστεῖ στὰ Γιάννινα μὲ τὶς ἐνέργειες τῆς γερμανικῆς πρεσβείας στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Χρηστοβασίλης ἀντέδρασε: Ἀποκρούομεν μετὰ βδελυγμίας -ἔγραφε- τὴν σκόπιμον αὐτὴν κατηγορίαν, διότι γνωρίζομεν αὐθεντικῶς ὅτι ὁ Σπυρίδων διωρίσθη ἐνεργείᾳ τῆς εὐγενεστάτης Σοφίας Ἀθ. Βότσαρη, παρὰ τῷ τότε πρωθυπουργῷ καὶ ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀλ. Ζαῖμη, πρῶτον ἐξαδέλφου της, ὅστις συνέστησε τηλεγραφικῶς εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην τὸν διορισμόν του. Δὲν εἶχε δίκιο ὁ Χρηστοβασίλης. Καὶ τὸ Παλάτι καὶ ἡ γερμανικὴ πρεσβεία φρόντισαν γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Σπυρίδωνα, σύμφωνα μὲ ἀρχεῖα πού ἦρθαν σὲ φῶς.* Ὁ τρόπος διορισμοῦ δὲ μειώνει φυσικὰ τὸ ἔργο τοῦ Σπυρίδωνα.

* Βλ. σχετικὰ στὸν Β' τόμο.

Παράλληλα μὲ τὰ δημοσιεύματα ὁ βουλευτὴς Γ. Καγιᾶς ἔστειλε τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στὴν κυβέρνηση, μὲ τὶς ὑπογραφὲς καὶ τῶν συναδέλφων του Π. Γεωργίτση καὶ Π. Μπέμπη, χωρὶς τὴν ἄδεια τους. Ἡ ἐνέργεια δὲν εἶχε ἀποτέλεσμα, γιατίι ἤδη τὸ Πατριαρχεῖο, ἀπὸ τὶς 15 Ἀπριλίου, ἀποφάσισε τὴν τοποθέτηση τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα: Γερμανοῦ μετατεθέντος εἰς τὸν θρόνον τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Οὐγγαρίας, ἀπεκατέστη (στὴ μητρόπολη Ἰωαννίνων) ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀμασειᾶς κύριος Σπυρίδων, ὡς καὶ ἄλλοτε εὐδοκίμως ἀρχιερατεύσας ἐν αὐτῇ καὶ θεαρέστως ποιμένας τὸ ἐν αὐτῇ λογικὸν ποίμνιον. Στὸ μεταξύ, ἐνῶ ὁ Γερμανὸς εἶχε ἀναχωρήσει γιὰ τὴν Ἀθήνα, ὁ Σπυρίδων ἐμποδιζόταν, ἐξαιτίας τῶν ἀντιδράσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπίσκεψής του στὰ πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας, νάρθει στὰ Γιάννινα· ἔτσι ἡ πόλη τῇ Μεγάλῃ Ἑβδομάδᾳ καὶ τὸ Πάσχα ἔμειναν χωρὶς μητροπολίτη. Ἐγραφε ὁ Χρηστοβασίλης: Μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν δυὸ μητροπολίτες, ἄλλοι τὸν Γερμανὸν καὶ ἄλλοι τὸν Σπυρίδωνα, δὲν εἶχομεν κανένα κατὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν ἐπιταφείων καὶ τὸ Πάσχα. Πάντως ὁ Σπυρίδων εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀπαντᾷ στὰ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ποὺ τοῦ ἔστελναν ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἄτομα καὶ σύλλογοι, ὅπως ὁ ἱατρικὸς καὶ δικηγορικὸς, ποὺ εἶχαν ταχθεῖ μὲ τὸ μέρος του.

Ὁ θόρυβος ὅμως ἐναντίον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Σπυρίδωνα, δὲν κόπαζε, θὰ ἐντεινόταν μάλιστα μὲ τὸν ἐρχομὸ του. Διαμαρτυρίες, τηλεγραφήματα, ἀναφορὲς πρὸς τὴν κυβέρνηση, ἀρθρογραφία, παραστάσεις βουλευτῶν, προπαντὸς τοῦ Γ. Καγιᾶ, δημιουργοῦσαν μιὰ θολὴ ἀτμόσφαιρα κι ἀμφιβολίες γιὰ τὸ ἂν τελικὰ θὰ ξαναγύριζε ἢ ὄχι. Ὁ Χρηστοβασίλης μὲ ἄρθρο του στὴν Ἑλευθερία (5-5-24) διέγραψε τὶς πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ θέματος. Ἡ μωρὰ πολιτικὴ τῶν Ἰωαννίνων -ἔγραφε- ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ ἐπαναδιορισμοῦ τοῦ Σπυρίδωνος ἐνταῦθα, ἠθέλησεν, ἐν τῇ ἐγνωσμένῃ ἀμαθείᾳ της, νὰ μεταβάλῃ τὸ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα εἰς πολιτικόν, εἰς ζήτημα ψηφοθηρίας καὶ διαχειρίσεως τῶν μεγάλων φιλανθρωπικῶν εἰσοδημάτων τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. (Στὴν πραγματικότητα στὰ εἰσοδήματα, τὰ λάσα, ὀφείλονταν οἱ διενέξεις τῶν παρατάξεων. Ἦταν τὸ μῆλον τῆς ἐριδος καὶ γιὰ τὶς δυό...). Καὶ ἰδοὺ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σπυρίδωνος εἰς τὸν τύπον καὶ ἰδοὺ ὑπογραφαὶ καὶ ἀναφοραὶ, τηλεγραφικαὶ καὶ ταχυδρομικαὶ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, ὡς ἐὰν αὕτῃ νὰ ἐπαναδιόρισε τὸν μητροπολίτην. Ὅσοι δὲν ἤθελαν τὸν Σπυρίδωνα -πρόσθετε- ἔπρεπε ν' ἀπευθυνθοῦν στὸ Πατριαρχεῖο κι ὄχι στὸν πρωθυπουργό, ποὺ δὲν εἶχε δικαίωμα ν' ἀναμιχθεῖ στὰ θέματα τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Ἡ σωστὴ τοποθέτηση τοῦ ἀρθρογράφου δὲν ἐμπόδισε τοὺς ἐπικριτὲς τοῦ Σπυρίδωνα νὰ συνεχίσουν τὶς ἐνέργειές του, ὑποχρεώνοντας καὶ τὴν κυβέρνηση νὰ παρεμβάλει ἐμπόδια, ποὺ καθυστέρησαν τὴν ἔλευση τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα.

Τὴν πρωτομαγιά οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ στρατιωτικοὶ κι ὄσοι, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, εἶχαν ὑποχρέωση, ἔδωσαν τὸν ὄρκο στὸ Δημοκρατικὸ πολίτευμα. Ἡ ὀρκωμοσία ἐγίνε στὴ μητρόπολη, εἶχε προηγηθεῖ ἡ τέλεση δοξο-

λογίας κι όμιλία τοῦ Γενικοῦ διοικητῆ. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶτες ὀρκίστηκαν στὴν πλατεία Στρατῶνων, ἀφοῦ προηγήθηκε όμιλία τοῦ στρατηγοῦ Βλ. Τσιρογιάννη. Τὸν ὄρκο ἀπάγγειλε ὁ νέος Γενικός γραμματέας τῆς Γενικῆς διοίκησης Ν. Γενάδης, *καλλιτέχνης τῆς ἀπαγγελίας*, κατὰ τὶς ἐφημερίδες, γυιὸς τοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἱκανοῦ Γενικοῦ πρόξενου τῆς Ἑλλάδας στὰ Γιάννινα Γενάδη. Τὸ ἀπόγευμα δόθηκε δεξίωση στὴ στρατιωτική λέσχη.

Μπορεῖ μὲ τὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς νὰ ὁλοκληρώθηκε καὶ νὰ ἐπισημοποιηθῇ ἡ ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας, ἀπὸ τὴν ἴδια στιγμή ὅμως ἄρχιζε κι ὁ ἀνελέητος ἀγώνας τῶν ἀντιπάλων τῆς γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς. Ἡ κατάσταση δημιουργοῦσε ἀνησυχίες, μετὰ τὰ αἱματηρὰ γεγονότα τῶν Ἀθηνῶν τῆς 1ης Μαΐου (ἡμέρα ὀρκωμοσίας ἀλλὰ καὶ ἐργατικῆς πρωτομαγιάς), κατὰ τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τὴν παρέμβαση τοῦ στρατοῦ γιὰ τὴ διάλυση κομμουνιστικῆς συγκέντρωσης, σκοτώθηκε ἓνας διαδηλωτὴς καὶ τραυματίστηκαν 12. Οἱ ὑπονομευτικὲς ἐξάλλου δραστηριότητες τῶν Κονδύλη καὶ Πάγκαλου, ὑπουργῶν τῆς κυβέρνησης Παπαναστασίου, σὲ βάρος τῆς, εὐνοοῦσαν τὴν ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τῆς ἀντιπολίτευσης κατὰ τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἡ Ἑλλάδα ἔδινε τὴν αἴσθηση πὼς ἡ Δημοκρατία εἶχε γίνει κιόλας παιγνίδι στὰ χέρια τῶν ἀδιάλλακτων στρατιωτικῶν (ὁ Κονδύλης ἔγινε περισσότερο ἀδιάλλακτος, ὅταν μεταπήδησε στὸ στρατόπεδο τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του), τὴ χώρα δὲν κυβερνοῦσε ὁ Παπαναστασίου, ἀλλὰ οἱ στρατοκράτες. Ὁ Χρηστοβασίλης δὲ δίστασε νὰ προβεῖ σ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση: *Ψεῦδος -ἔγραφε- ὅτι διοικούμεθα ὑπὸ κυβερνήσεως συνταγματικῆς καὶ δὴ δημοκρατικῆς. Οἱ στρατιωτικοὶ ὑπουργοὶ Κονδύλης (Στρατιωτικῶν) καὶ Πάγκαλος (Ἐννόμου τάξεως) ἀπείθαρχοι καὶ ἀτίθασσοι, λέγουν καὶ ξελέγουν ὅ,τι τοὺς καπνίσῃ. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι διοικούμεθα ὑπὸ κυβερνήσεως ὑποχειρίου τοῦ «Στρατιωτικοῦ συνδέσμου» τῆς Θεσσαλονίκης, εἶδους ἐπαναστάσεως ὑπὸ προσωπίδα. Πρέπει καὶ οἱ δυὸ -κατέληγε- νὰ τραβηχτοῦν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ νὰ περιοριστοῦν στὰ στρατιωτικά τους καθήκοντα. Ὅχι μόνο δὲν τὸ ἔκαμαν, ἀλλὰ μπῆκαν πιὸ βαθύτερα στὸ πολιτικὸ παιγνίδι, μὲ ἐνέργειες κυρίως τοῦ παρασκηνίου γιὰ προσεταιρισμὸ τῶν στελεχῶν τοῦ «Στρατιωτικοῦ συνδέσμου». Σὲ λίγο ὁ Πάγκαλος θὰ ἔκανε τὴ δικτατορία του, ὁ Κονδύλης θὰ ἐργαζόταν γιὰ τὰ δικά του σχέδια, ἔτσι ἔφτασε νὰ γίνει ἀντιβασιλέας...*

Νέες συμμορίες ξεφύτρωναν σὰ μανιτάρια. Ὁ Δημ. Τσιούρης ἢ Μπογᾶς, ἀπὸ τὴν Κατσικά, ἀφοῦ σκότωσε ἓνα συγχωριανό του, κι ἀπείλησε ὅτι θὰ ἐκτελοῦσε κι ἄλλους 9 συγγενεῖς του, πῆρε τὰ βουνὰ κι ἄρχισε ληστρική δράση. Ἐπικηρύχτηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση καὶ εἶχε, σ' ἓνα μῆνα, ἄδοξο τέλος. Ἡ περίπτωσή του ἀπόδειχνε τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία σχηματίζονταν οἱ συμμορίες. Ἡ παράδοση ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ, ἐνισχυόμενη κι ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ κράτους, ἐπέτρεπαν στὸν κάθε παραβάτη τοῦ νόμου, νὰ βροῖσκει προσχήματα γιὰ νὰ «δικαιολογεῖ» τὴ ληστρική δραστηριότητα καὶ τὰ ἐγκλή-

ματα πού διέπραττε. Στό μεταξύ ή αίσθηση τής ανασφάλειας ἀποτελοῦσε κυρίαρχο στοιχεῖο γιά τοὺς εὐποροὺς κατοίκους τής πόλης, ὅστερα μάλιστα ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο πὺν δημιουργήθηκε ἔξω ἀπὸ τὸ τηλεγραφεῖο, ἓνα βράδυ τοῦ τελευταίου δεκαήμερου τοῦ Ἀπριλίου. Τὰ μεσάνυχτα τρεῖς ἄγνωστοι μὲ προσωπίδες συνέλαβαν τὸν ὑπάλληλο τοῦ τηλεγραφείου πὺν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ κτίριο γιά νὰ πάει σπίτι του, τὸν τράβηξαν κάτω ἀπὸ ἓνα φανάρι γιά νὰ δοῦν ποιὸς εἶναι, κι ὅταν διαπίστωσαν ὅτι δὲν ἦταν αὐτὸς πὺν ζητοῦσαν, τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο. Δηλαδή; σημειώνει ὁ Χρηστοβασίλης, ἂν ἦταν αὐτὸς πὺν ζητοῦσαν θὰ τὸν αἰχμαλώτιζαν καὶ θὰ τοῦ ζητοῦσαν λύτρα. Φυλαχτῆτε κύριοι πλούσιοι κατέληγε, μαζενομένοι στὰ σπίτια σας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἄλλοιως θὰ σᾶς κλάψωμεν τὸ χάλι.

Στὶς 3 Μαΐου ἔφτασε στὰ Γιάννινα ἡ Ἐπιτροπὴ γιά τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. Μετεῖχαν σ' αὐτὴ ὁ Σουηδὸς Ἑξτραμ, οἱ Ἑλληνες Ἀργυρόπουλος καὶ Μεταξᾶς κι ὁ Τούρκος Μουφίτ βέης. Ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε ἐντολὴ νὰ ἐξακριβώσει τὴν ἐθνικὴ σύνθεση τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τής πόλης, πὺν ὑπαγόταν στὴν ἀνταλλαγὴ, ἂν δηλαδή ἦταν Ἀλβανοὶ ἢ Τούρκοι. Σὲ πολλοὺς Γιαννιώτες ἡ ἔλευση τής Ἐπιτροπῆς δημιούργησε ἐρωτηματικά κι ἀνησυχίες, γιὰτὶ ἐγινε εὐρύτατα γνωστὸ πὺς γινόταν προσπάθεια νὰ χαρακτηριστεῖ μεγάλος ἀριθμὸς μουσουλμάνων ὡς ἄλβανικῆς ἐθνότητος, νὰ ἐξαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ καὶ νὰ μείνει στὰ Γιάννινα. Προσοχή! προειδοποιοῦσε ὁ Χατζῆς. Ἡ κοινὴ γνώμη παρακολουθεῖ μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὶς ἐνέργειες πὺν καταβάλλονται νὰ ἐξαιρεθοῦν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς γιαννιώτες μουσουλμάνους, μὲ τὸ δῆθεν ἐπιχείρημα ὅτι εἶναι Ἀλβανοί. Ἀπὸ τὴν ἱστορία γνωρίζουμε -πρόσθετε- ὅτι δὲν ὑπῆρξαν Ἀλβανοὶ στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ ἐξωμότες χριστιανοί, πὺν ἀναγκάστηκαν ν' ἀλλάξουν τὰ ὀνόματά τους, νὰ γίνουν Ἀχμέτ ἢ Μουσταφάς, γιά νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴ σφαγὴ καὶ νὰ σώσουν τὰ κτήματά τους. Στὰ Γιάννινα ἰδιαίτερα, αἰῶνες τώρα, ποτὲ δὲν ἐγκαταστάθηκαν Ἀλβανοί. Πρόκειται γιά ζήτημα ἱστορικὸ καὶ ἐθνολογικὸ πὺν ποτὲ δὲ δημιουργήθηκε στὴν Ἡπειρο καὶ στὰ Γιάννινα καὶ βέβαια ἡ Πολιτεία δὲν ἔχει δικαίωμα τώρα ἐπίσημα καὶ μὲ ἐπίσημη πράξη νὰ δημιουργήσει. Αὐτὴ εἶναι ἡ βάση τοῦ ζητήματος. Ἄν ὑπάρχουν ἐδῶ στὰ Γιάννινα 3-4 οἰκογένειες γνωστῆς ἄλβανικῆς καταγωγῆς, εἶναι ἄλλο ζήτημα, αὐτὲς μπορεῖ νὰ ἐξαιρεθοῦν.

Τὸ πρόβλημα τής ἀναχώρησης τῶν Τούρκων εἶχε κι ἄλλες διαστάσεις. Τὶς πρόβαλε ἡ Ἡπειρος καὶ ἔκανε τὶς ἀρχὲς προσεκτικὲς γιά νὰ πάρουν μέτρα ἀντιμετώπισής του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους πὺν θὰ φύγουν, ἔγραφε, ἔχουν χίλιες δυὸ ὑποχρεώσεις, δοσοληψίες, λογαριασμοὺς, κάθε μορφῆς μὲ πολλὰς ἑκατοντάδες χριστιανῶν Γιαννιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἄμεσον συμφέρον νὰ κανονίσουν τοὺς λογαριασμοὺς τους μὲ τοὺς φεύγοντες, «ἄνευ μελλοντικῶν κρισολογιῶν καὶ ἀμφισβητήσεων.

Ὁ Χατζῆς, ὅμως, ἐπεσήμανε καὶ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τοῦ προβλήματος, τὴν ἀνθρώπινη· τὴ συζήτησε καὶ μὲ τοὺς Τούρκους φίλους του, ἔτοιμοι ἦταν νὰ

ἐγκαταλείψουν τὰ Γιάννινα, τὴν ιδιαίτερη πατρίδα, τὸ γεννέθλιο χώρο· ἀπὸ τὴν πλευρά του τοὺς συμπονοῦσε, γιατί ἄφηναν πίσω τους γιὰ πάντα, σπίνια, κτήματα, φίλους, ἀγαπημένες γωνιές, μνημεις μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς, ἔμοιαζαν μὲ τὰ δέντρα ποὺ ξερριζώνονται γιὰ νὰ μεταφυτευθοῦν ἄλλου, ν' ἀποχτήσουν νέες ρίζες, νέα ἦθη καὶ ἔθιμα, ἔπρεπε νὰ εἶναι συντριμένοι. Μὲ κατάπληξη διαπίστωνε ὅτι τὰ συναισθήματα αὐτά, ὅσο ἔντονα κι ἂν ἦταν, ὑποχωροῦσαν μπροστὰ σ' ἄλλα συνασθήματα ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὴν πραγματικὴ πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος τους. Ἐνοιωθαν ἄβολα ἐδῶ στὰ Γιάννινα οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ἤθελαν νὰ φύγουν. Τὴν κατάπληξή του αὐτὴ τὴ μετέφερε σ' ἓνα ὠραῖο χρονογράφημα (11-5-24), *Νοσταλγία* τὸ τιτλοφοροῦσε, τὸ μεταφέρω ὁλόκληρο:

Ὑπάρχουσι λοιπὸν ἀκόμη σήμερον βαθεῖαι καὶ ἐγκάρδιαι νοσταλγίαι αἰσθηματικαί, ὁραματισμοὶ καὶ ὀπτασιασμοί, ὑπεράνω παντὸς ἄλλου συμφέροντος καὶ ἔξω παντὸς ἄλλου ὑπολογισμοῦ ταπεινοτέρου; Καὶ αἱ νοσταλγίαι καὶ οἱ ὀπτασιασμοὶ αὐτοί, οἱ ἀνώτεροι, οἱ αἰσθαντικώτεροι, ἐσώθησαν καὶ ζοῦν καὶ ὑπάρχουν εἰς τὰς ψυχὰς καὶ τὰς διανοίας πολλῶν τ α π ε ι ν ῶ ν τοῦ Μαίτεργλικ καὶ πολλῶν π ρ α ἔ ω ν τοῦ Εὐαγγελίου; Φαίνεται ὅτι ναί! Εἰς πείσμα τῆς ἀνελεήμονος σημερινῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔρχεται μὲ τὸν ὄγκον τῶν ὑλοφρόνων ἀντιλήψεων καὶ αἰσθημάτων νὰ σκεπᾷ τοὺς πολυποικίλους δρόμους τῆς μὲ ὀγκώδη ἀγκωνάρια καὶ πέτρας ὑλιστικοῦ πραγματισμοῦ - μέσα εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων καίει καὶ διατηρεῖται ἡ ὠραία λυχνία τῶν αἰσθηματικῶν νοσταλγιῶν καὶ εὐγενῶν ὁραματισμῶν. Ποιὸς θὰ τὸ ἐφαντάζετο τάχα; Αὐτὴ ἡ ῥακωμένη, μισογερραλέα ὑπαρξις, αὐτὸ τὸ δυστυχισμένον ῥάκος, ποὺ ὁ μεταπολεμικὸς ἄνεμος τὸ συνεπαίρνει ὡς χλωμόν Ὀκτωβριανὸν φύλλον, ἵνα, μὲ τὸ βαπόρι τῆς ἀνταλλαγῆς τὸ πετάξῃ ἀπὸ τὴν «ἀγαπημένην Δαδωναίαν γῆν», τίς οἶδε εἰς ποιά βάθη ἀσιατικοῦ χωριδίου, ποῖος θὰ τὸ ἐστοχάζετο ὅτι καίεται κι εὐγενικὰ ἀπὸ τὴν φωτιὰν τοιούτων αἰσθηματικῶν ὀπτασιασμῶν; Κι ὅταν ξερριζώνεται ἀπὸ ἓναν τόπον, ὅπου ἔζησε, διὰ μέσου τῶν γενεαλογικῶν του ῥιζῶν, ἓνα, δυό, τρεῖς αἰῶνας καὶ ἀφήνει τὸ βίός του, ὅλα τ' ἀγαπημένα του πραγματάκια - ὅ,τι τέλος πάντων ἀποτελεῖ τίς μικρὲς ἀνθρώπινες χαροῦλες καὶ συνήθειες, ποιὸς θὰ ἐστοχάζετο ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπαρξις θὰ ἀντέλαμπεν ἔτσι ὁλόκληρος ἀπὸ ἓνα ἐσωτερικὸν φῶς ὁραματισμοῦ καὶ νοσταλγίας αἰσθηματισμοῦ ἐθνικοῦ;

—Μοῦ λές ἀλήθεια, ἐφένδῃ μου;

—Βαλαῖ-μπιλαῖ! (μὰ τὸν Θεόν).

—Δὲν λυπᾷσαι λοιπὸν ποὺ θὰ φύγῃς, θ' ἀφήσῃς τὸ βιό σου, τὰ πράγματά σου, τὸν τόπον αὐτόν, ποὺ ἐξήσαμεν τόσα χρόνια;

—Λυπᾶμαι, μὰ εἶναι ἓνα τίποτε αὐτό, ἐμπρὸς σέ τοῦτο ποὺ χαίρομαι μέσα μου. Τὶ τὸ θέλεις παιδί μου. Χρόνια, ζαμάνια, αἰῶνες ἔχουμε ἐδῶ, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἓνα χῶμα δικό σας, κι ἐμεῖς πάνω του εἴμαστε σὰν τὴ ρίγανη καὶ σὰν τὸ μαῖντανό. Ρίξες δὲν πιάνουμε, οὔτε ἐπιάσαμεν ἐδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια. Κι ὅσο μὲν ἦταν, ὡς τὰ 1912, λησμονοῦσαμε τὴ μυρωδιά τοῦ χώματος, τὸ ἑλληνικὸ χνῶτο τοῦ ἀέρα-δλα. Ἀλλὰ ὕστερα ἓνα σύννεφο πίκρας ἔπεσε στὴν ψυχὴ μας...

—Δηλαδή ἡ Ἑλλάδα δὲν σᾶς φέρθηκε καλά, ἡ ἐμεῖς ἐφέντῃ μου;

—Ταράξου ἀπὸ τὸν τόπο σου παιδί μου! Καὶ μὴν εἰπῇς τέτοιο λόγο κακό. Δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ σύννεφο πᾶψεσε στὴν ψυχὴ μας. Ἀλλὰ εἶναι ἄλλο, ἡ ἐλευθερία, ὁ ἐθνισμός, τὸ τί ἀγαπáει ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου, τί θέλει νὰ βλέπῃ καὶ μαραίνεται κρυφὰ-κρυφὰ καὶ λυώνει ἅμα δὲν τὸ βλέπῃ - αὐτὸ εἶναι κἀντις ἄλλο. Ἐλόγου σου γραμματισμένος εἶσαι καὶ μὲ νοιώθεις. Τώρα ἀλήθεια φεύγω, ἀφήνω τὸ βιό μου, ὅμως, θὰ πάω νὰ ἰδῶ λίγο χότζα, λίγο τζαμί, λίγο τζουμά, λίγη γιορτὴ Παρασκευῆς, θὰ νοιώσω πάλιν

ἀραμαζάνι, μπαϊράμι, θά πάρω ανάσα βαθειά καί θ' ἀνασάνω καί θά νοιώσω
Το υ ρ κ ι ά . Σοῦ κατοφαίνεται πού λέγω τήν ἀλήθεια πού νοιώθω;

—Καθόλου ἐφένδη μ'. Ζηλεύω μονάχα ὅτι νοσταλγεῖς καί τήν νοιώθεις ἔτσι τήν
Το υ ρ κ ι ά σο υ . Μακάρι κι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔτσι νάνοιωθαν τὸ αἶσθημα καί τήν
«νοσταλγίαν» τῆς Ἑλλάδος των...

Σίγουρα θάνοιωθε μεγάλη ἀπογοήτευση γιά τήν *Τουρκιά του*, ὁ Τοῦρκος
τῶν Γιαννίνων, ἂν βρισκόταν στήν Πρέβεζα στίς 6 Ἰουνίου, ὅταν μπῆκε στοῦ
λιμάνι τὸ *τουρκικὸ βαπόρι Σουράτ* (ταχύτητα) γιά νά πάρει τοὺς Τούρκους
τῆς Πρέβεζας πού ὑπάγονταν στήν ἀνταλλαγή. Μόλις εἶδαν νά κυματίζει στοῦ
λιμάνι ἡ σημαία τῆς πατρίδας τους, οἱ Τοῦρκοι τῆς Πρέβεζας πέταξαν ἀπὸ
τῇ χαρά τους. Μὲ τίς ἀνακοινώσεις ὅμως τοῦ καπετάνιου, τὸν ἐνθουσιασμό
διαδέχτηκε ἡ ἀπογοήτευση. Ὅσοι ἤθελαν νά πάνε στίς θέσεις α' καί β', τοὺς
εἶπε, ἔπρεπε νά πληρώσουν, μόνο ἡ γ' θέση ἦταν δωρεάν. Θὰ πληρώναν
ἀκόμα καί τὴ διατροφή τους. Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νά φωνάζουν: Αὐτὸ τὸ βα-
πόρι ἔλεγε νῆρε γιά νά κάνει ἐμπόριο κι ὄχι γιά νά πάρει πρόσφυγες. Ἡ
ἀγανάχτησή τους γινόταν μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες πρό-
σφυγες ἔρχονταν στήν Ἑλλάδα ἐντελῶς δωρεάν.

(Μιά πιὸ ἀνθρώπινη διάσταση αὐτοῦ τοῦ ξερριζωμοῦ -διαφορετικὴ ἀπὸ
ἐκείνη τοῦ Χατζῆ- καί τοῦ ἀντίκτυπου πού εἶχε σὲ Ἕλληνες καί Τούρκους,
ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, γνωστοὺς καί φίλους, δίνει ὁ Φρίξος Τζιόβας στοῦ
ῥαῖο τοῦ διήγημα *Τὰ περιστέρια*, ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ *Ἑξοδος γιά πάντα*,
Γιάννινα 1991).

Μιὰ εἰδηση πού δημοσιεύτηκε στὸν τύπο ἀρχὲς Μαΐου, θά σχολιαζόταν
πολὺ τοὺς ἐπόμενους μῆνες, ἐξαιτίας τῶν προβλημάτων πού δημιούρ-
γησε στήν ὑπαιθρο. Εἶχε σχέση μὲ τὴν καταδίωξη τῆς ληστείας. Ἡ κυβέρ-
νηση, βλέποντας τὴν ἀναποτελεσματικότητα τῶν ἀστυνομικῶν δυνάμεων
καί τῶν ἀποσπασμάτων, σκέφτηκε πὼς οἱ ληστὲς θά μπορούσαν νά ἐξου-
δετωθοῦν μὲ εἰδικὰ σώματα, ἀποτελούμενα ἀπὸ πρώην ἀντάρτες ἢ ἐθε-
λοντὲς καί διοικούμενα ἀπὸ ὀπλαρχηγούς, πού ἤξεραν καλὰ τὸ Ἡπει-
ρωτικὸ ἔδαφος, τὸ εἶχαν περπατήσει σπιθαμὴ τὴ σπιθαμὴ, τόσο κατὰ τὴν
περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, ὅσο καί κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους.
Αὐτοὶ μόνο θά μπορούσαν ν' ἀνακαλύψουν τὰ κρησφύγετα καί τὰ *γιατάκια*
τῶν συμμοριῶν καί νά τίς ἐξοντώσουν. Ἔτσι ὀνόμασε ἀνθυπολοχαγοὺς
πολλοὺς ἀπὸ τοὺς παλιοὺς ὀπλαρχηγούς καί τοὺς ἔστειλε στήν Ἡπειρο νά
συγκροτήσουν τὰ σώματά τους. Στίς 5 Μαΐου ἔφτασαν στὰ Γιάννινα ἀπὸ
τὴν Πρέβεζα, οἱ πρῶτοι ἐθελοντὲς πού θά μετεῖχαν στὰ σώματα καταδίω-
ξης, κι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα οἱ *περιβληθέντες τὴν στρατιωτικὴν στολὴν μὲ βαθ-
μὸν ἀνθυπολοχαγοῦ Ἡπειρώται ὀπλαρχηγοί, προορισμένοι νά χρησιμο-
ποιηθῶσι διὰ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν τῆς Ἡπείρου*. Ὁ τρόπος ἐπιλογῆς
τῶν ὀπλαρχηγῶν -λειτουργήσε καί στήν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ κομματισμός-,
καθὼς καί ἡ βάνανση συμπεριφορὰ τους ἀπέναντι στοὺς ἀγροτικοὺς πλη-
θυσμούς, ἔγινε ἀντικείμενο ὀξύτατης διαμάχης ἀνάμεσα στίς ἐφημερίδες

τῶν δυὸ παρατάξεων. Ὁ Χρηστοβασίλης, ιδίως, ἦταν ἀμείλικτος στὶς κρίσεις του.

Νέα τροπὴ πῆραν, στὸ μεταξύ, οἱ σχέσεις κράτους καὶ ληστῶν. Ὁ αὐτοαποκαλούμενος βασιλεὺς τῶν ὁρέων Τσίλη Μάστορας, ἀφοῦ ἀπελευθέρωσε, μὲ τὴν καταβολὴ λῦτρων, τὸν αἰχμαλωτισθέντα γιαννιώτη Κων. Στύλο -στὰ Γιάννινα εἶχε φτάσει ἡ φήμη ὅτι τὸν εἶχε ἐκτελέσει- ἐπάυσε νὰ καταδιώκεται ἀπὸ τὸ κράτος γιὰ τὶς ...ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε σ' αὐτό. Ἡ ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων τῆς 19ης Ἀπριλίου 1924 (προέεδρος ὁ Γενικὸς διοικητὴς Μ. Πετυχάκης, μέλη ὁ ἀντεισαγγελεὺς Κ. Παππᾶς καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων Χ. Ἀντωνιάδης), δίνει τὴν ἐξήγησή της: *ἀνέστειλε προσωρινῶς τὴν ἰσχὺν τοῦ διατάγματος τῆς ἐπικηρύξεως τοῦ ληστοῦ Βασιλείου ἢ Τσίλη Μάστορα, κατοικοῦ Κορύτιανης Παραμυθιάς, λαβοῦσα ὑπ' ὄψει ὅτι οὗτος ἐξόντωσεν ὁλοσχερῶς τὴν συμμορίαν Ἀζίζ Λούλη Χασάν, διὰ τοῦ φόνου πέντε μελῶν τῆς συμμορίας καὶ τῆς συλλήψεως τῶν ὑπολοίπων δυο, ἐφόνευσεν δὲ ἐπίσης τοὺς ἐπικινδύνους ληστοφυγοδίκους Κουλᾶ Χόντζα καὶ Νουσιρῆ Σούλιου.* Στὴν περίπτωσιν τοῦ Τσίλη Μάστορα ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται, σὲ πρώτη φάση, κατὰ κάποιον τρόπο, ὁ σκληρὸς νόμος τῆς κυβέρνησης Βενιζέλου (1928), τὸ ληστὴς φονεύων ληστὴν ἀμνηστεύεται. Πρὸς τὸ παρὸν ὁ Τσίλη Μάστορας ἐπαύσε νὰ εἶναι καταδιωκόμενος, ἡ ἀμνηστεία του, ὅπως καὶ τῶν Ρετζαίων καὶ ἄλλων θαρχόταν ἀργότερα. Μὲ τὴν ἴδια ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς ἐπαύσαν νὰ καταδιώκονται καὶ οἱ: Σπύρος Γιώτης, φυγόποινος, ἀπὸ τὸ Πόποβο Παραμυθιάς καὶ Γρηγ. Τζιούμας, φυγόδικος ἀπὸ τὴν Πογδόριανη Δολιανῶν, *λόγω παρασχεθεῖσάν ὑπηρεσιῶν ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν Δημοσίαν Ἀσφάλειαν.* Τέλος ἡ ἐπιτροπὴ διέταξε τὴ συγκέντρωση περισσότερων στοιχείων γιὰ ὅσους ἦταν νὰ ἐκτοπιστοῦν καὶ ἔδινε ἐντολὴ στοὺς προέδρους τῶν κοινοτήτων νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς δυναμένους καὶ ἱκανοὺς καὶ ἐπιθυμοῦντας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν νὰ προσληφθοῦν στὴν ὑπηρεσία τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας, ὡς χωροφύλακες, τουλάχιστο γιὰ ἓνα ἑξάμηνο (μισθὸς 1.000 δραχ. τὸ μήνα καὶ ἄλλες γνωστὲς ἀποζημιώσεις), νὰ ὑποβάλουν αἰτήσεις.

Ἡ προαγωγὴ ὀπλαρχηγῶν σὲ ἀξιωματικὸς καὶ ἡ ἀναστολὴ καταδίωξης ληστῶν ποὺ ἐξόντωναν ἄλλες συμμορίες, δημιούργησαν σχόλια καὶ ἀντιθέσεις, ἐκφραστῆς τῶν ὁποίων, κατὰ κύριον λόγον, ἐγένετο ὁ Χρηστοβασίλης. Ἡ γνώμη του πρῶτα γιὰ τοὺς ὀπλαρχηγούς. *Ὅλοι τοὺς -ἔλεγε- εἶναι ἀπαίδευτοι,* τὸ παραγνώριζε ὁμως, *χάριν τῆς καταδιώξεως τῆς ληστείας,* παραδεχόταν ἔτσι πὼς ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς αὐτούς, οἱ δυὸ Κολοβοί, ὁ Α. Σουλιώτης καὶ ἄλλοι δυὸ-τρεῖς, θὰ μπορούσαν νὰ προσφέρουν θετικὰς ὑπηρεσίες στὴ Δημόσια ἀσφάλεια, ἀπ' ὅσους ὁμως ἐγένιναν ἀξιωματικοὶ ἔλειπαν οἱ γνησιότεροι, οἱ κληρονομικοὶ ὀπλαρχηγοί, ὅπως οἱ καπετάνιοι Θύμιος καὶ Γιώργης Ζῆκος, εἶχαν γεράσει τὴν καταδίωξιν τῆς ληστείας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ ἐνῶ ἐγένετο ἀνθυπολοχαγὸς ὁ Γιάννης Τζίτζας, ποὺ ποτὲ δὲν ἦταν ὀπλαρχηγός, ὅπως καὶ κάποιοι ἄλλοι.

δὲν ἔγινε ὁ Κυριάκος ἀπὸ τὸ Λιόκου, ὑπαρχηγὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ σώματος τοῦ Πουτέτη, οὔτε ὁ Κώστας Τζουβάρας ἀπὸ τὸ Στραγανέτσι τῆς Παραμυθιάς, οὔτε ὁ Μέμος κι ἄλλοι. Καὶ ρωτοῦσε, καταλήγοντας, ὁ Χρηστοβασίλης: Διατὶ αὐτὴ ἡ ἀδικία ἐπὶ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως; Ἡ ἀδικία εἶχε τὴν ἐρμηνεία της. Ὅπως συμβαίνει στὸ ρωμέϊκο, γιὰ μιὰ ἀποστολὴ δὲν ἐπιλέγονται οἱ ἱκανοί, ἀλλὰ οἱ ἡμέτεροι. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴν ἐπιλογὴ τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ὀνόμασαν ἀξιωματικούς ὅσους ἀνῆκαν στὴ φιλελεύθερη παράταξη κι ἀγνόησαν τοὺς ἄλλους. Αὐτὴ ἡ, ὄχι ἀξιοκρατικὴ, ἐπιλογὴ καὶ ἡ ἀπαιδευσία τῶν ἐπιλεγέντων θὰ δημιουργήσῃ στὴν ὑπαίθρο μιὰ κατάσταση ἀφόρητη γιὰ τοὺς ἀγρότες καὶ θὰ προκαλέσῃ τὶς ἔντονες διαμαρτυρίες τους.

Ἀντίθετος ἦταν ὁ Χρηστοβασίλης καὶ μὲ τὴν ἀναστολὴ καταδίωξης τοῦ Τσίλη Μάστορα κι ἄλλων. Γρήγορα -σημείωνε- θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ ἄρση τῆς ἐπικήρυξης τῶν ληστάρχων Ρετζαίων καὶ σὲ λίγο ὅλοι αὐτοὶ θ' ἀμνηστευθοῦν. Αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀπόδειξη τῆς ἀδυναμίας τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα τῆς Ἡπείρου, τὴν ὑποχρέωνε ἔτσι νὰ συνθηκολογεῖ μὲ τοὺς ληστές. Μπορεῖ, νὰ ἡσύχαζε ὁ τόπος προσωρινά, θὰ δημιουργόταν ὅμως κακὸ προηγούμενο, πού θὰ ἠλέκτριζε κάθε ἀνοιξη πολλοὺς ἄλλους Ρετζαίους καὶ Τσίλη Μαστόρους, οἱ ὁποῖοι ζηλεύοντας τὴ ληστρικὴ δόξα καὶ προπαντὸς τὰ ληστρικά πλούτη τῶν Ρετζαίων (δύο ἑκατομμύρια, ἀπὸ δυὸ αἰχμαλωσίες), θὰ ἐβγαίνουν στὸ κλαρὶ μὲ τὴν παρήγορη ἐλπίδα ὅτι, ἀφοῦ δράσουν καὶ πλουτίσουν, θ' ἀμνηστεύονται καὶ θὰ ζοῦν ἐν τῷ μέλλοντι ἡσυχοὶ -πολλοὶ ὑπαινιγμοὶ ὑπάρχουν ἐδῶ-, ἀπολαμβάνοντας τὰ ἐκ τῆς ληστείας ἀγαθὰ των καὶ μεταβαλλόμενοι εἰς ἐπιχειρηματίας, ποιμνιοτρόφους, ἢ ιδιοκτητὰς μεγάρων ἐν Ἰωαννίνοις ἢ ἀλλαχοῦ ἢ καὶ εἰς πολιτικούς, ἐκτιθέμενοι ὑποψήφιοι βουλευταί, χωρὶς νὰ εἶναι καθόλου παράξενον νὰ ἴδῃ ἡ ἐλληνικὴ βουλὴ κανέναν Ρετζὸν ἢ κανένα Τσίλη Μάστορα, μεταξὺ τῶν βουλευφόρων της, διότι οἱ τοιοῦτου εἶδους ἄνθρωποι, ὅταν ἔχουν χρήματα, ἔχουν καὶ πολλὰ ἄλλα μέσα νὰ ἐπιβληθοῦν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ καὶ νὰ ὑποστηρίξουν ὀρισμένον κόμμα, ὅπως ἔγινε τελευταίως! Ἡ γνώμη τοῦ ἀρθρογράφου ἦταν πῶς μὲ τέτοιες συνθηκολογήσεις δὲν ἐξοντώνονταν ἡ ληστεία, μόνον διὰ τοῦ γρόνθου δύναται τὸ κράτος νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ παντὸς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν τῆς Ἡπείρου καὶ οὐχὶ δι' ὑποχωρήσεων ἀναξίων κράτους (Ἐλευθερία, 19-5-24).

Στὸ ἐπόμενο φύλλο τῆς ἐφημερίδας του (22-5-24), ὁ Χρηστοβασίλης ἦταν περισσότερο ἐπικριτικὸς, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν εὐμενὴ ἀπήχηση πού εἶχε στὴ γιαννιώτικη κοινωνία ἡ ἀρθρογραφία του. Κατηγοροῦσε ἀνοιχτὰ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἀσφαλείας γιὰ τὴ συγκατάβαση πού ἔδειξε ἀπέναντι τὸν Τσίλη Μάστορα, ἀποκαλύπτοντας ὅτι ἡ ἐξόντωση τῆς συμμορίας τοῦ Χασάν Λιούλη κι ὁ φόνος δυὸ-τριῶν ἄσχημων ληστοφυγόντων Ἀλβανῶν, δὲν ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἀδερφό του, γιὰ λόγους προσωπικῆς ἐκδίκησης κι ὄχι γιὰ παροχὴ ὑπηρεσιῶν στὴ δημόσια ἀσφάλεια.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς κατάστασης ἦρθε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τοὺς φόβους του. Ἀπὸ τὴν ὑπαιθορὸν ἔρχονταν ἀνησυχητικὰ μηνύματα γιὰ τὴ δράση τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων, μὲ ἐπικεφαλῆς τώρα τοὺς ὀπλαρχηγοὺς ἀνθυπολοχαγούς. Οἱ νέοι ἀποσπασματάρχαι ὀπλαρχηγοὶ (Ἐλευθερία, 26-5-24) καὶ ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρες πρέπει νὰ διαταχθοῦν ὅτι ὀφείλουν νὰ καταδιώξουν τὴν ληστείαν καὶ ὄχι τὸν φτωχὸν λαόν... Ἀμείβονται, ἀδρά, (τρεῖς χιλιάδες δραχμὲς τὸ μῆνα) γι' αὐτὸ ἔχουν ὑποχρέωση νὰ πληρώνουν τὰ τρόφιμα ποὺ παίρνουν καὶ ὄχι νὰ τρέφονται δωρεὰν σὲ βάρος τῶν ἀγροτῶν. Πρέπει νὰ σέβονται τοὺς χωρικοὺς, νὰ μὴ τοὺς ὑβρίζουν, νὰ μὴν τοὺς φοβερίζουν καὶ νὰ μὴν τοὺς δέρνουν, ὅπως συνήθως γίνεται, μόνο ἔτσι θ' ἀποσπάσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τους γιὰ τὴν καταδίωξη τῆς ληστείας. Ὡς τώρα οἱ χωρικοὶ τυραννοῦνται μιὰ ἀπὸ τοὺς ληστὲς καὶ δέκα ἀπὸ τ' ἀποσπάσματα. Δὲν φταίει ὁ Ἡπειρωτικὸς λαὸς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ληστείας, ἄλλοι φταίνε, καὶ ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα θ' ἀποκαλύψουμε ὑπουργοὺς ποὺ συνοδεύονταν ἀπὸ ληστὲς στὶς ἐκλογικὰς περιόδεῖς τους καὶ κατὰ ἄλλο ἀκόμα, ἐξευτελιστικὸ γιὰ τὴν κρατικὴν ὑπόληψη: Οἱ Ρετζαῖοι, ὁ Τσίλη Μάστορας καὶ ἄλλοι τῇ θρασύτητά τους τὴν ἀντλήσαν ἀπὸ τὴν ἀνοχή τῶν κρατικῶν ὀργάνων καὶ ἀπὸ τὴν φιλία τους μὲ πολιτικὰ ἰσχυρὰ πρόσωπα...

Ἀπὸ τὶς 12 Μαΐου, ὁ ὑπουργὸς Ἐννόμου τάξεως Θ. Πάγκαλος, μὲ προκήρυξη ἀνακοίνωνε ὅτι ἀποφάσισε νὰ συμπεριλάβῃ στὰ μέτρα τῆς ἀμνηστίας καὶ ἐπιεικείας, τοὺς παρασυρθέντες σὲ ἐγκληματικὰς πράξεις, ἐξαιτίας τῆς ἀνώμαλης κατάστασης τοῦ παρελθόντος καὶ τοὺς καλοῦσε νὰ παρουσιαστοῦν, ὡς τὰ τέλη Μαΐου, στὴν ἀστυνομία, θάπαιρναν χάρη ἢ ἀμνηστία. Τὰ ἴδια εὐεργετήματα θὰ εἶχαν καὶ ὅσοι ἐπικηρυγμένοι ληστὲς, σκότωναν ἢ παρέδιδαν στὶς ἀρχὰς ἄλλους ληστὲς.

Μιὰ καινοτομία δυσάρεστη παρατηρεῖται στὶς ἐκκλησίαις τῆς πόλεως μας καὶ πρέπει νὰ ἐκλείψῃ, χωρὶς νὰ ἐπέμβῃ οὔτε ὁ δεσπότης, οὔτε ἡ ἀστυνομία, σημειῶνε ὁ Χρηστοβασιλῆς. Ἡ καινοτομία ἦταν ἡ εἰσβολὴ τῶν γυναικῶν στὸ ἀντρίκειο. Νὰ τοιχοκολληθεῖ στὴν εἴσοδο κάθε ἐκκλησίας, πρόσθετε, μιὰ ἀνακοίνωση ποὺ νὰ λέει ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται «ὁ συμφυρμός» ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν στὸν ἴδιο χώρο. Ξεχνοῦν οἱ γυναῖκες ὅτι κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ οἱ αὐτοκρατορίσσαι στὸ γυναικεῖο πῆγαιναν. Ὁ κῆπος τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκατάλειψής του ἀπὸ τὸν Δῆμο, εἶχε γίνῃ ἀγριολεῖβαδο, γεμάτο χόρτα καὶ ἀγριὰδες. Στὶς 2 Μαΐου πέθανε καὶ κηδεύτηκε ἡ καλὴ καὶ εὐσεβὴς χριστιανὴ καὶ μήτηρ, ἐκ τῶν παλαιότερων Ἡπειρωτισσῶν ἀρχοντισσῶν τοῦ Ζαγορίου, Εὐγενία Πλακίδα, σύζυγος τοῦ εὐεργέτη Εὐγενίου Πλακίδα ἀπὸ τὸ Κουκούλι. Καταγόταν ἀπὸ τὴ Βίτσα, ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Ράμμου, δὲ σώζεται σήμερον. Ἄφησε τρεῖς θυγατέρας παντρεμένες: τὴν Ἰππολύτη Παλαιοπούλου, τὴν Ἑλένη Κούρεντα καὶ τὴν Εὐνομία Σαγιάνου (μετὰ τὴ χρεὶα τῆς παντρεύτηκε τὸ Βιτσινὸ χειροῦργο, πρῶτον νοστὲρ τῶν Γιαννίνων, Δημοσθένη Δάνο). Ὑπέρμαχος τῆς ἐπανάδου τοῦ Σπυρίδωνα τάχθηκε καὶ ὁ φιλελεύθερος δικηγόρος Α. Τσακμάκης, μὲ ἀρθρογραφία του. Ὁ Γ. Καγιάς δὲν εἶχε δικαίωμα, ἔλεγε, νὰ καταφέρεται μὲ τόση σφοδρότητα ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα, γιατί δὲν ἦταν Ἡπειρώτης. Τὰ πρῶτα -πρωτόλογα- κολοκυθάκια κλπ., ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους στὰ μανάβικα. Τιμές; Ὅπως αἱ τιμαὶ τοῦ βάμβακος τοῦ ἐρχομένου ἐξ Αἰγύπτου ποὺ κανονίζεται μὲ λίρας στερλίνας. Οἱ ἐφημερίδες ἔκαναν σύσταση στοὺς καταναλωτὲς νὰ μὴ ἀγοράζουν, γιὰ νὰ πέσουν οἱ τιμές. Ἔτσι γίνεται, ἔγραφαν, σ' ἄλλες χώρες καὶ

ἔφεραν στὰ λογικά τους τοὺς πλεονέκτες.- Κυκλοφόρησε τὸ 8ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ 'Αναγέννησις. Βιάστηκε ὁ Χρηστοβασίλης νὰ τὴ μοιρολογήσει, μαζὶ μὲ τὸν Κεραυνό, αὐτὸς πραγματικά εἶχε σταματήσει τὴν ἐκδοσὴν του.- Γάμοι: Εἰς Σοποτσέλιον ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ συμβολαιογράφου Γεωργίου Γκαστῆ, μετὰ τῆς ἐκ Τσερβαρίου καλλιστής νεᾶς Λευκοθέας Τότσκα.- Καθῆκον εἶχε ἡ ἀστυνομία -κατὰ τὴς ἐφημερίδες- ν' ἀπαλλάξει τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς κακά: Ἀπὸ τὴν ταχύτητα τῶν αὐτοκινήτων ποὺ σήκωναν σύννεφα ἀκέρια καὶ βουνὸ τὴ σκόνῃ, στὶς δημόσιες πλατεῖες καὶ τοὺς κεντρικοὺς δρόμους, καὶ ἀπὸ τὰ στίφη τῶν ἀδέσποτων σκυλιῶν, εἶχαν καταντήσει ζωντανὴ ἀσχημοσύνη καὶ μάλιστα.- Τὸ διοικητικὸ συμβούλιον τῆς Πανηπειρωτικῆς ἐνώσεως ἐφάρδρων ἀξιωματικῶν (ἐκλογῆς τῆς 11-5-24) ἀποτελέστηκε ἀπὸ τοὺς: Γεώργ. Ἀντωνιάδης, Γ. Κραψίτης, Κων. Σπέγγο, Δ. Φίλιο, Γ. Μπάρδα, Χαρ. Κοτζιά, Χρ. Βακαλόπουλο, Γ. Κολιάτσο. Κανένας τοὺς δὲ ζεῖ σήμερα...- Κάτι ποὺ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὶς μέρες μας: Οἱ γιατροὶ τῶν

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

Πρὸς τοὺς Κυρίους, Κυρίους Ἰατροὺς τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων.

Κατόπιν τῆς δημοσίευσος τοῦ Νόμου περὶ συστάσεως Ἱατρικῶν Συλλόγων, ὡς πρὸς οἱ ἱατροὶ τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων εἶναι ὑποχρεωτικῶς μέλη τοῦ Συλλόγου μὲ ἐτήριαν συνδρομὴν ὁρισμένην ἐξήκοντα.

Γενομένην ἀρχαιρεσίαν τῶν Συμβούλων τοῦ Συλλόγου ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Συνάδελφοι.

Πρόεδρος Δημήτριος Βλαχελίδης
Ἀντιπρόεδρος Ἰωάννης Βαβαλούκας
Γραμματεὺς Ἰωάννης Τζόγιας
Ταμίας Νικόλαος Δεζή

Διοικητικοὶ Σύμβουλοι

- 1) Μιχαὴλ Σπανός
- 2) Μωυσιῆς Κορίνας
- 3) Ἀδ. Τσατσάνης
- 4) Γεώργ. Δουταράς
- 5) Κωνστ. Σκορότης

Πε:θαρτικοὶ Σύμβουλοι

- 1) Γ. Φάνης
- * 2) Β. Κόφραντας
- 3) Ἀναστ. Χριστιδης

Παρακαλῶ ὅπως εὐχεστέγηται ν' ἀποσταλέτω τὴν ἐτήσιαν συνδρομὴν σας πρὸς τὸν Κόριν Νικόλαο Δεζή Ταμῆν τοῦ Συλλόγου, ὅπως θὰ σὲ ἀποστείλῃ τὴν ἀπαιτεῖται.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 21ῃ Ἀπριλίου 1924

μτ' ἐξουσίας τοῦ
Ο Προέδρου

Τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων

ΔΗΜ. ΒΛΑΧΕΙΔΗΣ

Ἡ ἀνακοίνωσις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου Ἰωαννίνων καὶ τῆς σύνθεσος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Ἰωαννίνων διαμαρτύρονταν, γιατί ὁ οἰκονομικὸς ἔφορος τοὺς φορολόγησε μὲ βάση τὴς συνταγῆς ποὺ ἔγραφαν. Οἱ περισσότερὲς συνταγῆς, ἔλεγον οἱ γιατροὶ, γράφονταν, χωρὶς νὰ καταβληθεῖ ἀμοιβή. Ἡ Ἡπειρος ἔβρισκε δίκαια τὰ αἰτήματά τους.- Στὴν Ἐλευθερίαν δημοσιεύονταν, σὲ συνέχειες, ἐνδιαφέροντα μελέτη τοῦ Κ.Δ. Μέρτζιου (ἔκανε διακοπὲς στὰ Γιάννινα), σχετικὴ μὲ τοὺς συνεταιρισμούς. Μετέφερε στὴν Ἑλλάδα τὴς ἐμπειρίας ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Κατέληγε μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐξαρτιόταν τὸ γεωργικὸ μέλλον τῆς Ἡπείρου.- Ὁ πολιτευτὴς Σπ. Γκάνιος διορίστηκε διευθυντὴς τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν στὰ Γιάννινα. Ὁ Ἀλ. Παρανίκας παρέμεινε συνδιευθυντὴς.- Ὁ ἀστυνόμος Ζίτσας ἔστειλε στὰ Γιάννινα, μὲ συνοδείαν χωροφυλάκα, ἕνα Ζιτσοῦ, γιὰ χρέος τοῦ σὸ δημόσιο 1.90 δρχ!! Σχολιάζοντας τὴν εἶδησιν ὁ Χρηστοβασίλης κατηγοροῦσε τοὺς Ἡπειρώτες ὅτι ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἔχουν νηπιὴν ἀντίληψιν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τους καὶ δὲν ἀντιδρούσαν. Ἐχουν 12 χρόνια ἐλεύθεροι καὶ δὲν τὸ κατάλαβαν ἀκόμα. Τοὺς τυραννεῖ ὁ χωροφύλακας, τοὺς τυραννεῖ τὸ ἀπόσπασμα.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀρχαιρεσιῶν τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου Ἰωαννίνων καὶ τῆς σύνθεσος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

✓ τοὺς τυραννεῖ ὁ τυχὼν κι αὐτοὶ τὰ ὑποφέρουν ὅλα μὲ προβατόωδη σιγήν. Ξυπνεῖστε
Ἠπειρώτες! κατέληγε. Εἶχε δίκιο. - Ἀναπληρωτὴς Γενικὸς διοικητὴς διορίστηκε ὁ Ε.
 Παπαντωνίου, νομάρχης Πατρῶν. - Ἀποφασίστηκε ἡ ἐκτόπιση 25 κατοίκων τῆς
 Καταικῆς, συγγενῶν τοῦ ἐπιζηρυνγμένου ληστή Μπογᾶ, μὲ τὴν κατηγορία τῆς ὑπόθαλ-
 ψης. - Ἀνεχώρησεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς, ἐν τῇ ὁδῷ Σταδίου, ὁ δαι-
 μόνιος συμπολίτης μας κ. Ἀθαν. Τσεκούρας. Τὶ ἐννοοῦσε μὲ τὸ δαιμόνιος ὁ Χρηστο-
 βασίλης, ἄγνωστο. - Ἀπὸ τῆς 29 Μαΐου ἄρχισε τὶς παραστάσεις τοῦ στοῦ θεάτρου
 Παράδεισος, ὁ θίασος τῶν «δεσποινίδων Νέξερ» μὲ πρωταγωνίστρια τὴ γνωστὴ στὴν πό-
 λι Μαρίκα Βάζα. Ἐναρκτήριο ἔργο ἡ ἐπιθεώρηση Παναθήναια.

Τὸ πρωτὶ τῆς 29ης Μαΐου ὁ Πέτρος πῆγε στὴ Μητρόπολη. Θεώρησε χρέος
 του, ν' ἀνάψει ἓνα κερί στὴ μνήμη τοῦ τελευταίου μαρτυρικοῦ αὐτοκρά-
 τορα τοῦ Βυζαντίου, κάθε χρόνον γινόταν μνημόσυνο, φέτος μὲ τὴν ἀνακή-
 ρυξη τῆς Δημοκρατίας τὸ κατάργησαν, θύμιζε τὸν Κωνσταντῖνο, μνημόσυνα
 τέτοια δὲ βοηθοῦσαν στὴν ἐμπέδωση τῆς Δημοκρατίας, κι ἂς ἦταν ὁ μαρμα-
 ρωμένος βασιλιάς μαζί μὲ τὴν Ἀγία Σοφιά ἡ μόνη σύνδεσή μας μὲ τὸ πα-
 ρελθόν, μνήμες ἐθνικὲς καὶ σημεῖα ἀναφορᾶς στὴν παλιότερη ἱστορία μας.
 — Δὲν ἔκαναν καλὰ μουρμούριζε ὁ Πέτρος, καθὼς βάδιζε γιὰ τὴ Μητρόπολη,
 ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, μπορεῖ νὰ ἔσβησε μὲ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ τὶς
 στάχτες τῆς Σμύρνης, μ' αὐτὴ ὅμως μεγάλωσε ἡ Ἑλλάδα, αὐτὴ ἐνέπνεε τὸ
 Βενιζέλο, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονηθεῖ. Ἀνα-
 ψε τὸ κερί, προσκύνησε καὶ τὸν τάφο τοῦ ἁγίου Γιώργου καὶ γύρισε στοῦ μαγαζι.

Ὁ Γιάγκος ἔλειπε, ἀπὸ τὸν ἀρχιεργάτη ἔμαθε πῶς εἶχε πάει στοῦ μαγαζι
 τῆς Καλοῦτσιανης, ὁ Θεολόγος χρειαζόταν τὴ βοήθειά του, ἔστειλε ἓνα παιδί
 καὶ τὸν φώναξε. Ἀρχισε νὰ ξεφυλλίζει τὶς ἐφημερίδες ποὺ ἦταν στοῦ γραφεῖο
 του ἡ Ἐλευθερία κυκλοφοροῦσε τὴ μέρα ἐκείνη, ἔρριξε μιὰ ματιὰ στοὺς τί-
 τλους: Ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, διάβασε τὸ
 ἄρθρο, ἔπιανε ὅλη τὴ σελίδα σχεδόν, νὰ καὶ τὸ ποίημα δίπλα: Τὸ σκλάβωμα
 τῆς Πόλης. — Μπράβο κύρ Χρήστο, μονολόγησε, δὲν ξέχασες τὴν ἱστορία,
 ἀναψες τὸ κερί σου. Ὁ Κῆρυξ ποὺ πῆρε ὕστερα στὰ χέρια του - ὅλες μονό-
 φυλλα ἦταν, δυὸ σελίδες - ἀρθρογραφοῦσε καὶ πάλι ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα.
 Μανία τοὺς ἔπιασε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν θ' ἀφήσουν τέλος πάντων
 νάρθει ὁ δεσπότης στὰ Γιάννινα; Ὁ Γερμανὸς ἔφυγε, δὲν ξαναγυρίζει, αὐτὸν
 ποὺ θέλει νὰ φέρει ὁ «Κῆρυξ», τὸν Παραμυθιάς, δὲ συμφωνεῖ τὸ Πατριαρ-
 χεῖο, ὁ Σπυρίδων εἶναι ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ Γερμανοῦ, ἀγωνιστὴς κι
 ἄξιος δεσπότης, τώρα ποὺ σταμάτησαν οἱ πόλεμοι, θὰ φανερώσει τί ἱκανό-
 τητες ἔχει. Ἀρχισε νὰ στήνει σχολεῖα, δὲν τὸν ἀφῆσαν, τὸν ἔδιωξαν, θὰ συνε-
 χίσει τὸ ἔργο του μὲ μεγαλύτερη ἐπιμονή. Ἡ Ἠπειρος ἦταν χθεσινή, στίς 28,
 ἀκόμα δὲν εἶχε καταφέρει νὰ ἐκδίδεται κάθε μέρα. Μιὰ ματιὰ ποὺ ἔρριξε στοῦ
 ἄρθρο τὸν γέμισε ἀπορίες. Δὲν εἶχε παρακολουθήσει τὶς ἐφημερίδες τὶς
 τελευταῖες μέρες, ξαφνιάστηκε. Κάποιος εἶχε ἐπαναφέρει στὴν ἐπικαιρότητα,
 μὲ δημοσίευμα στὸν Κῆρυκα, τὸ θέμα τῆς δολοφονίας τοῦ στρατηγοῦ Tellini,
 τόσα κακὰ εἶχε προξενήσει στὴν Ἑλλάδα. — Γιατί ἐγινε αὐτὸ τὸ δημοσίευμα,

ρωτούσε σ' επιτιμητικό τόνο ο Χατζής. Τί χρειάζεταιτο ή ανόητος και ή θορυβώδης αυτή και παράκαιρος δημοσιογραφική μπουμπουλήθρα; Καί συνέχιζε: 'Αφού τέλος πάντων έγινε, διατί ό δημοσιογραφήσας άγνοεί τό περιφημον δημοσιογραφικόν άξίωμα ότι όταν επί τοιούτων ζητημάτων δι' ένα οίονδύποτε λόγον άρχισή το πύρ, ό δημοσιογραφών βάξει τήν μπαγιονέταν

εις τό όπλον και όρμα κατά τοϋ έχθρικού χαρακώματος ή να τό κρημνίση ή να κρημνισθή αυτός, άν άνοήτως, ακρίτως ή άδίκως έθιξε ζήτημα σοβαρόν... —Μά τί γράφουν; Τόσο ανόητοι είναι; μονολογούσε συνέχεια ό Πέτρος, έλειπε κι ό Γιάγκος και δέν είχε μέ ποιόν να συζητήσει. "Ο, τι τόν άνησύχησε περισσότερο ήταν ή διεθνής προέκταση πού είχε δοθει στο δημοσίευμα. "Η Ρώμη τό έκμεταλλεύτηκε άγρία κι ό Μουσολίνι βρήκε άφορμή για να επιτεθεί ακόμα μιá φορά εναντίον τής Ελλάδας κατηγορώντας τοϋς Έλληνες ως δολοφόνους τοϋ Tellini. ένω διοργανωτής τοϋ έγκλήματος ήταν ό ίδιος. Καί ή Έλλάδα, έκτός από μερικές άνοησίες πού άκούστηκαν στη βουλή, αναγκάστηκε να σωπάσει...

Ωστόσο ό Κήρυξ, άν και βρέθηκε σε άδιέξοδο, επέμεινε στην άποψη ότι όρθά έπραξε πού άσχο-

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άρθρον 1ον

Σκοπός τοϋ Συλλόγου έσται ή διαφύτις των Δημοσίων Αρχών και τής κοινωvίας επί ζητημάτων τής δημοσίας υγείνης δι' λέξεων και δι' τής πρός τοϋτο συνεργασίας των Μελών αυτών.

Άρθρον 2ον

Πρός τόν σκοπόν τοϋτον τά Μέλη τοϋ Συλλόγου συνέρχονται εις τακτικές συνεδριάσεις και άνακοινούσι τάς περί σπουδαίων άσθενειών παρατηρήσεις αυτών, συζητούν επιστομικι ή Ιατρικά ζητήματα, δημοσιεύουσιν έκθέσεις περί άντικειμένων άφορώντων εις τήν υγείνην τής πόλεως και έπαρχίας κατάστασιν, άπαντών εις τά αίτήματα των Αρχών επί όμοίων ζητημάτων ή άναφέρονται ίδια προαίρεσει πρός αυτάς.

Άρθρον 3ον

Κατά δεκαπενθήμερον έν συνεδριάσει οι βουλευόμενοι μεταξύ των μελών άφηγοϋνται έν περιλήψει τά περίεργα τά όποία άπαντῶσι κατ' ύλην ή άναγινώσκουσι εις περιόδικά είτε ήλληνικά είτε Εθνωπαιικά.

Άρθρον 4ον

Ο Συλλογος όφείλει να καταρτίσῃ ίδίαν Ιατρικήν βιβλιοθήκην, όταν οι πόροι αυτών τῷ επιτρέψουσι, να λαμβάνη τακτικῶς έκλεκτά Ιατρικά περιοδικά, Έλληνικά, Γαλλικά Γερμανικά, ίνα δι' αυτών εύρίσκειται εις επιστημονικήν επικοινωνίαν μετά των φωτεινών επιστημονικών κέντρων τοϋ κόσμου. Η έπιμέλεια και έποπτεία τής βιβλιοθήκης άνατίθεται άμισθῇ εις έν εκ των μελών τοϋ Συμβουλίου ή τοϋ Συλλόγου όρίζομενον υπό τοϋ Διοικητικοϋ Συμβουλίου.

Άρθρον 5ον

Ο στίλς εκλεγείς βιβλιοφύλαξ έπιμελείται τής βιβλιοθήκης συντάσσει και φυλάσσει τόν κατάλογον των βιβλίων και περιοδικών, γνωμοδοτεί δε και περί τής έκλογής των βιβλίων τά όποία προτίθεται ό Συλλογος ν' άποκτήσῃ. Έν περιπτώσει παρατήσεως αϋτοϋ άντικαθίσταται υπό τοϋ Διοικητικοϋ Συμβουλίου δι' άλλον μέλος.

Άρθρον 6ον

Μόνον έντός τής αιδούσης τής βιβλιοθήκης επιτρέπεται ή χρῆσις βιβλίων ή περιοδικῶν πρὸς μελέτην εις ήμέρας και ώρας όριζόμενας υπό τοϋ Διοικητικοϋ Συμβουλίου, άπαγορεύεται δ' άπολύτως ή μεταφορά αυτών εις έτερον μέρος.

Εσωτερικός κανονισμός τοϋ Ιατρικοϋ Συλλόγου Νομοϋ Ιωαννίνων, άποτελούμενος από 15 άρθρα. Τό 14ο άρθρο διελάμβανε: «Οσάκις ιατρός τις έχει υπό θεραπείαν πάσχοντα, άπαγορεύεται ή μετάβασις έτέρου συναδέλφου ιδιαιτέρως, άνευ γνώσεως τοϋ θεράποντος ιατροϋ, έκτός εάν ό πάσχων πληρώσῃ τόν πρώτον θεράποντα ιατρόν, όποτε δύναται να τόν άντικαταστήσῃ δι' έτέρου πρὸς έξακολούθησιν τής θεραπείας του».

λήθηκε μέ τό έγκλημα τής Κακαβιάς. Δέν πτοούμεθα, τιτλοφόρησε σχετικό άρθρο. Στη συζήτηση πήρε μέρος και ή Έλευθερία για να υπογραμμίσει τό λάθος τής άρθρογραφίας τοϋ Κήρυκα: Ο νεαρός συνάδελφος «Κήρυξ», σχο-

λίαζε, εἰς ἀπάντησιν τῆς γηραιᾶς συναδέλφου «Ἡλείου», ἔγραψεν ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Δὲν πτοούμεθα». Θάτανε καλύτερα νὰ τὸ ὑπέγραφε: «Δὲν τὸ ματακάνω». Πιστεύω νὰ ἐπέισθη ὁ νεαρὸς συνάδελφος, ὅτι ἦτο μέγα ἀδίκημα κατὰ τοῦ ἔθνους τὸ ἄτυχον ἐκεῖνο δημοσίευσμά του, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ὁ μὲν ἰταλικὸς τύπος νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον μας, ὁ δὲ Μουσολίνης νὰ κηρύξῃ ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἀλληλέγγυον διὰ τὴν δολοφονίαν τῆς Κακαβιάς. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ γράψῃ κανεὶς. Τὸ δύσκολον εἶναι νὰ ξέρῃ τί γράφει. Ἡ θέσις τοῦ Χατζῆ σχετικὰ μὲ τὸ δημοσίευμα, ἔδινε καὶ μιὰ ἄλλη διάστασις. Ὁ Κῆρυξ, γιὰ τὴν ἀνακίνηση τοῦ θέματος, εἶχε πάρει ἐμπιστευτικὰς πληροφορίες ἀπὸ κάποια στρατιωτικὴ πηγὴ, κάτι ποὺ ὁ Χατζῆς θεωροῦσε ἀπαράδεκτο: Ἡ προνομιακὴ παροχὴ—ἔγραφε— πρὸς μίαν ἐφημερίδα ἐμπιστευτικῆς φύσεως πληροφοριῶν μιᾶς ἰδιαίτερας ὑπηρεσίας κρατικῆς, ἀποτελεῖ βενιζελισμόν. Βενιζελισμός, δ' ὡς γνωστόν, ἐν τῇ οἰαδήποτε ἐννοίᾳ, κατέστη ἰσοδύναμος ἐκφράσις ἀποδίδουσα ἢ ἀσχημοσύνην πολιτικὴν ἢ πολιτικὴν ἀνηθικότητα. Ὁ Κῆρυξ, ὕστερα ἀπὸ τὴ γενικὴ κατακραυγὴ καὶ τὶς διεθνεῖς προεκτάσεις ποὺ εἶχε τὸ δημοσίευσμά του, προσπάθησε νὰ συσκοτίσῃ τὰ πράγματα, κατηγορώντας τὸν εἰσαγγελέα γιὰ διώξεις, ἐνῶ ἡ ἐπέμβασις τῆς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς εἶχε γίνῃ γιὰ τὸ ὑβριστικὸν τοῦ ἄρθρου ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως Παπαναστασίου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Θ. Παγκάλου. Ἀπὸ τὸν Κῆρυκα, στὸ μεταξύ, εἶχε ἀποχωρήσει ὁ Ν. Λάμπας καὶ ὁ Δ. Πανίδης, ποὺ ἔμεινε μόνος, ὅταν ξεκαθάρισε ἡ σύγχυσις γιὰ ποῖο θέμα διωκόταν ἀπὸ τὴν εἰσαγγελίαν, ἄρχισε νὰ διατυμπανίζει σὲ κάθε φύλλο τοῦ ὅτι διώκεται γιὰ ἐξύβρισις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ νεαρὸς «Κῆρυξ» παρατηροῦσε ὁ Χρηστοβασίλης—μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ πρεσβυτέρου διευθυντοῦ του, νομίζει ὅτι ἐνηλικιώθη καὶ ἐκὼν ἄκων πίπτει εἰς σπονδαῖα λάθη, τινὰ τῶν ὁποίων τιμωροῦνται αὐστηρῶς.

Ὁ Πέτρος, ἀηδιασμένος πέταξε τὶς ἐφημερίδες καὶ ἦταν ἑτοιμος νὰ πάει καὶ αὐτὸς στὴν Καλούτσιανη, ἀνησυχοῦσε γιὰτὶ ἀργοῦσε νὰ γυρίσει ὁ Πιάγκος. Ἐκεῖνη τῇ στιγμῇ μπῆκε στὸ μαγαζὶ ὁ Ἡλίας, ὑπάλληλος τοῦ Ἀβραάμ στὸ τραπεζικὸ γραφεῖο του, ἔφερε μῆνυμα θλιβερό: ὁ Ἀβραάμ ἦταν βαρεὶὰ ἄρρωστος καὶ ζητοῦσε νὰ δεῖ τὸν Πέτρο, ἔπρεπε νὰ βιαστεῖ, ἡ κατάστασίς του ἦταν κρίσιμη. —Τὶ ἔπαθε; ρώτησε σαστισμένος ὁ Πέτρος, αὐτὸς ἦταν μιὰ χαρά... —Τὸν χτύπησε διπλὴ περιπνευμονία, ἔτσι εἶπαν οἱ γιατροί..., ἀποκρίθηκε ὁ Ἡλίας. Δὲν εἶναι στὰ καλά του, πρόσθεσε, πολλὰς φορές παραμιλάει, κατὰ διαστήματα συνέρχεται καὶ ζητάει νὰ δεῖ τοὺς φίλους του, σήμερον τὸ πρωῒ ἀνέφερε τ' ὄνομά σου, γιαντὸ ἤρθα... —Πάμε, εἶπε ὁ Πέτρος, μὴ χάνομε καιρό...

Ὅταν μπῆκε στὴν κρεβατοκάμαρα τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Πέτρος στὴν ἀρχὴ νόμισε πὼς ὁ φίλος του εἶχε περάσει στὴν ἄλλη ὄχθη. Τὸ πρόσωπο ὠχρὸ καὶ ἀνέκφραστο, τὰ μάτια κλειστά, δὲ διακρίνονταν ἵχνη ζωῆς. Ὑστερα πρόσεξε τὴν ἀναπνοήν, προκαλοῦσε θόρυβον, δύσκολα ἔμπαινε ἀέρας στὰ σαπισμένα πλεμόνια καὶ δύσκολα ἔβγαινε... —Ἀβραάμ, ψιθύρισε ὁ Πέτρος, πηγαίνον-

τας κοντά του, ἔσκυψε πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, *ἐδῶ εἶμαι, ἀγαπημένε φίλε, ὁ Πέτρος σοῦ μιλάει...* Ἦρθα νὰ ζητήσω καὶ πάλι τὴ γνώμη σου, ἐσύ μπορεῖς νὰ μὲ φωτίσεις, γιὰ τὸ μέλλον τοῦ καινούριου μας πολιτεύματος. Ἔχει ζωὴ μπροστά της ἡ Δημοκρατία ἢ ὄχι Ἀβραάμ; Στὸ πρόσωπο τοῦ ἄρρωστου σημειώθηκε μιὰ σύσπαση, ὅμως τὸ στόμα δὲν ἀνοιξε. Μόνο τὸ χέρι ἀπλώθηκε, βρῆκε τὸ χέρι τοῦ Πέτρου καὶ τὸ ἔσφιξε, τίποτε ἄλλο. Ὁ Πέτρος τὸ κράτησε καὶ ἦταν σὰ ν' ἀγκάλιαζε μὲ ἀγάπη καὶ σεβασμό, ὅπως τὸν παλιὸ καιρὸ, τὸ φίλο του. Ἔνοιωθε τώρα πὼς βιαζόταν νὰ φύγει, θὰ πήγαινε νὰ συναντήσῃ τοὺς προγόνους, τοὺς τελευταίους καὶ τοὺς μακρυνούς, χάνονταν στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, γενάρχεις, βασιλιάδες, κριτές, προφῆτες, ὁδηγοί, τί δὲν εἶχε προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα αὐτὸς ὁ βασανισμένος λαός, ἓνα ἐλάχιστο μὲνός του κι ὁ Ἀβραάμ, ὁ Πέτρος ἀναλογιζόταν τί ἀπώλεια θὰ ἦταν ὁ θάνατός του. Προσπάθησε νὰ ξαναστήσῃ τὴν κουβέντα, δὲν ἔπαιρνε ἀποκρίσεις. Ὁ Ἀβραάμ εἶχε τώρα ἄλλες ἐγνοιες, ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ γιαννιώτικη ζωὴ ἀποτελοῦσαν γι' αὐτὸν πράγματα ἀσήμαντα αὐτὴ τὴν ὕστατη στιγμή· ὁ Πέτρος τὸ κατάλαβε πὼς δὲ θάπαιρνε ποτὲ ἀποκρίσεις στὶς ἐρωτήσεις ποὺ τὸν βασάνιζαν. Φίλησε στὸ μέτωπο τὸν ἄρρωστο, ἀντὶ τοῦ Ἀβραάμ ψιθύρισε, *νὰ μὲ περιμένεις, μαζίεψαν καὶ τὰ δικά μου χρόνια...* Δάκρυσε βγαίνοντας ἀπὸ τὸ δωμάτιο, ἔτοιμος ἦταν νὰ μπεῖ ὁ γιατρός, *ὕπάρχουν ἐλπίδες...*, τὸν ρώτησε ὁ Πέτρος, *καμιά*, ἀπάντησε ὁ ἄλλος, ὁ Ἀβραάμ *φεύγει...*

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ἀβραάμ πέθανε. Ὁ ἐξαντλημένος ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια ὁργανισμός του δὲν ἄντεξε στὶς ἐπιπλοκές, ὑπέκυψε. Ὁ Πέτρος κι ὅλη ἡ οἰκογένεια μαζί ἔκλαψε τὸν ἀγαθὸ καὶ σοφὸ γέροντα μὲ τὴν καθάρια σκέψη καὶ τὶς ἱκανότητες ν' ἀνιχνεύει τοὺς δρόμους τοῦ μέλλοντος. Ἀπὸ τὴ φυλὴ του κληρονόμησε ὅλα τὰ προτερήματά της καὶ κανένα σχεδὸν ἐλάττωμα· ἔτσι, ἐπειδὴ εἶχε τὸ θάρρος νὰ λέει τὴν ἀλήθεια πρὸς κάθε πλευρά, βρισκόταν στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητας τῶν Γιαννίνων. Βέβαια ἡ κηδεὶα του ἔγινε μ' ὅλες τὶς τελετουργικὲς διαδικασίες τῆς θρησκείας του, ποτὲ δὲ θάδιναν οἱ ὁμόφυλοί του νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση, ὅτι τὴν ὁργανωμένην σὲ κοινότητα ὁμάδα χωρίζαν διαφορὲς ἀγεφύρωτες. Ἴσως ἡ ζωὴ κι ὁ λόγος τοῦ Ἀβραάμ νὰ ἐπηρέασε, στὴ σκέψη καὶ τὴ συμπεριφορὰ, καὶ τὸ ἄλλο ἐπίλεκτο τέκνο τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητας: τὸν Ἰωσήφ Ἡλία Καπούλια, ἔτσι εἶναι γραμμένος στὰ δημοτικὰ μητρώα, ὁ γνωστὸς ποιητὴς Γιοσέφ Ἐλιγιά. Ἡ Συναγωγὴ στὸ Κάστρο ἦταν κατὰμεστη ἀπὸ κόσμος, ὅλη ἡ ὀβριανὴ τῶν Γιαννίνων ἦταν ἐκεῖ, μαζί καὶ πολλοὶ ρωμιοί, στὴν πρώτη σειρὰ ὁ Πέτρος μὲ τὸ Δημήτρη· ξεχώριζαν καὶ κάποιοι ἐπίσημοι, ἀκόμα καὶ τῆς τουρκικῆς κοινότητας ἦταν ἐκπρόσωποι. Εἶχε εὐρύτατο κύκλο γνωριμιῶν καὶ συναλλαγῶν ὁ Ἀβραάμ. Τὸν ἐπικήδειο ἐκφώνησε ὁ Σαμπεθάϊ Καμπιλῆς, ὁ μοιραῖος ἄνθρωπος τῆς τύχης τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητας τῶν Γιαννίνων. Ἡ λύπη τῶν περισσότερων ἀπ' ὅσους παρευρέθηκαν στὴ νεκρώσιμη τελετὴ ἦταν εἰλικρινής, σ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση κατέληξαν κι ὁ Πέτρος μὲ τὸ Χατζῆ, ὅταν συναντήθηκαν μετὰ τὸ τέλος τῆς τελετῆς. —*Θὰ μᾶς λείψει ὁ Ἀβραάμ,*

εἶπε ὁ Πέτρος, χάσαμε ἓνα καλὸ φίλο κι ἓνα σωστὸ ἄνθρωπο... — Ἔχεις δίκιο, συμπλήρωσε ὁ Χατζῆς δύσκολα βρίσκεις στὶς μέρες μας ἀκέραιους ἀνθρώπους. Εἶναι κοινοτυπία ποὺ τὸ λέω, ἀλλὰ τὰ Γιάννινα ἔγιναν φτωχότερα.

Τὴν ἄλλη μέρα ξάφνιασε ὅλους ἡ ἔντονη κριτικὴ τοῦ *Κήρυκα* ἐναντίον τῆς κυβέρνησης Παπαναστασίου καὶ προσωπικὰ κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ Θ. Πάγκαλου, ὑπουργοῦ τῆς *Ἐννόμου τάξεως*. Οἱ βολές ἐναντίον τοῦ τελευταίου ἦταν περισσότερο αἰχμηρὲς ἐξαιτίας τοῦ διατάγματος *περὶ αἰσχροκερδείας*, ποὺ ἔθεσε σ' ἐφαρμογὴ. Οἱ ἐπικρίσεις τῆς ἐφημερίδας εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ μέρες, ἔφτασαν ὅμως στὴν ἀποκορύφωσή τους, τὴν ἐπόμενη τῆς κηδείας τοῦ Ἀβραάμ, τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου. Τὰ ἐλατήρια τῆς ἐπίθεσης φαινόταν πὼς εἶναι πολιτικά, στὴν πραγματικότητα ξεκινοῦσαν ἀπὸ ἄλλες αἰτίες. Οἱ ἔμποροι τῆς πόλης θίγονταν ἀπὸ ὀρισμένα ἄρθρα τοῦ διατάγματος καὶ διαμαρτύρονταν. Αὐτῶν τὰ αἰσθήματα ἐξέφραζε ὁ *Κήρυξ*, κι ἄφηνε τὴν ἐντύπωση ὅτι πολεμοῦσε τὴν κυβέρνησι ὡς ἐκφραστὴς τῶν ἀπόψεων τοῦ κόμματος τῶν *Φιλελευθέρων*. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ *Ἡπειρος*, ποὺ γιὰ χρόνια εἶχε ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν πάταξη τῆς αἰσχροκερδείας, ἔβλεπε τὸ διάταγμα ἀπὸ τὴν καλὴ του πλευρὰ καὶ δὲ δίστασε νὰ καταφερθεῖ ἀκόμα μιὰ φορὰ ἐναντίον τῶν ἐμπόρων γιὰ τὴν στάση τους. Συνεπικουροὶ του ἦρθαν κι ὀρισμένοι ἐπιστήμονες, βενιζελικῆς τοποθέτησης, ὅπως ὁ δικηγόρος Γ. Βλαχλείδης, ποὺ δημοσίευσε στὴν *Ἡπειρο* ἐμπεριστατωμένα ἄρθρα γιὰ τὸ θέμα μὲ τίτλους: *Ἐμπόριον καὶ αἰσχροκερδεΐα*, *Ἐπὶ τῆς αἰσχροκερδεΐας κ.ἄ.* Πάντως ὁ Χατζῆς ἐκμεταλλεύθηκε τὴν εὐκαιρίαν τῆς, μὲ πολὺ μένος, κριτικῆς τοῦ *Κήρυκα* ἐναντίον τῆς κυβέρνησης Παπαναστασίου γιὰ νὰ γράψει: *Τῇ ἀληθείᾳ ἤρχισε νὰ μὴ γίνηται ἀντιληπτὸς εἰς κανένα ὁ παλαιοκομματικὸς βενιζελισμὸς... Θὰ ἀπομένῃ δὲ διαπρεπὲς μνημεῖον ἀκατανοήτου πολιτικῆς ἀρλούμπας καὶ διανοητικότητος ἐξαιρετικῆς ἓνας μόνον, καθυστερημένος πάντοτε, ὁ γιαννιώτικος παλαιοκομματικὸς βενιζελισμὸς...*

Η ἄφιξη τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χωροφυλακῆς ὑποστράτηγου Παναγιωτόπουλου στὰ Γιάννινα, κατὰ τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου, ἔδωσε νέα τροπὴ στὸ θέμα τῆς καταδίωξης τῆς ληστείας καὶ τῆς ἐμπέδωσης τῆς ἀσφάλειας στὸ νομὸ Ἰωαννίνων καὶ τὴν *Ἡπειρο* γενικότερα. Οἱ πρωτοβουλίες ποὺ ἀνέλαβε ὁ Παναγιωτόπουλος καὶ ἡ ἔντασις τῆς δράσης τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξόντωση πολλῶν ἐπικηρυγμένων ἀρχηγῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, τὴ σύλληψη ἄλλων καὶ τὴν παράδοση πολλῶν. Ἔτσι, μὲ αἰσθήματα γενικῆς ἀνακουφίσεως ἐγνώσθη πρὸς (29 Μαΐου) καθ' ὅλην τὴν πόλιν (τῶν Ἰωαννίνων)... *ὅτι κομίζονται ἐνταῦθα αἱ κεφαλαὶ τεσσάρων ἀρχισυμμοριτῶν, φονευθέντων εἰς «Πέντε Πηγὰδια», ἥτοι τῶν: Δημ. Σιντόρη, Εὐθ. Κοντογώργου, Ἡλίας Σαρρῆ καὶ Χρ. Κατέρη.* Τὰ κομμένα κεφάλια ἐκτέθηκαν, ὅπως γινόταν τότε, σὲ κοινὴ θέα, ἓνα θέαμα

ἀποτρόπαιο, ἂν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη, ὅτι περνοῦσαν καὶ τὰ ἐβλεπαν καὶ οἱ μικροὶ μαθητὲς τῶν σχολείων. Ἡ Ἑπειρος τὴ φορὰ αὐτὴ ἔδειχνε αἰσιόδοξο γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν μέτρων πρὸς ἐξόντωση τῆς ληστείας καὶ ἀπένειμε συγχαρητήρια πρὸς τὸν ἀρχηγὸ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων Β. Κολοβὸ καὶ Π. Περιστέρη (30-5-1924).

Συγκρατημένη αἰσιοδοξία ἔδειχνε καὶ ἡ Ἑλευθερία στὸ ἄρθρο τῆς (2-6-24) γράφοντας: Ὑπαίτιος τῆς ἀναπτύξεως τῆς ληστείας ἐν Ἑπείρῳ, ὅπως ἐγράψαμεν ἤδη, δὲν εἶναι ὁ Ἑπειρωτικὸς λαὸς (τοῦ ὁποίου ἤδη ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν οἰκογένειαι ἐπεσημάνθησαν πρὸς ἐκτόπισιν)... ἀλλ' αὐτὸ τὸ κράτος. Τὸ μέχρι τῆς 23 Δεκεμβρίου 1923 κράτος δὲν ἤθελε νὰ καταδιώξῃ τὴν ληστείαν ἐν Ἑπείρῳ καὶ ἡ ληστεία ἀνεπτύχθη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἰς ἀνωτέραν τοῦ κράτους δύναμιν. Οἱ Ρετζαῖοι, οἱ Τσιλ-Μαστοραῖοι καὶ οἱ Κοντογεωργαῖοι, καὶ ἄλλοι μικροτέρως φήμης λησταί, ἐβασίλευον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑπείρου, ἔστιν ὅτε δὲ εἰσῆρχοντο, ἐνδεδυμένοι στρατιωτικά, καὶ ἐντὸς τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔτινα τὸν καφέν των ἢ ἔτρωγαν τὴν πᾶσταν των εἰς τὸ ξαχαροπλαστεῖον τοῦ Μαλάμου, διότι τὸ κράτος δὲν ἤθελε τότε νὰ καταδιώξῃ τὴν ληστείαν, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ὅλοι γνωρίζομεν, καὶ τοὺς ὁποίους δὲν θὰ δυσκολευθῶμεν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνώπιον οἰασδῆποτε ἀρχῆς. Ἦδη τὸ ἴδιον αὐτὸ κράτος, ἀπαρνούμενον τὸ παρελθόν, ὕψωσε βαρεῖαν τὴν χεῖρα του καὶ πατάσσει τὴν ληστείαν. Κεφαλαὶ ληστῶν κομίζονται εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, ὡς ἐπὶ τῆς μαύρης ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ Ἰσοῦφ Ἀράπη, συμμορίαι διαλύονται καὶ λησταὶ προσέρχονται εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ ἡ Ἑπειρος ἀρχίζει νὰ ἡσυχάζῃ... Ὡς ἐδῶ καλὰ. Ἀπὸ τὸ ἐπόμενο ὁμως φύλλο τῆς ἐφημερίδας τοῦ Χρηστοβασίλης, μὲ σειρὰ πολλῶν ἄρθρων του, ἔδινε καὶ τὴν ἄλλη διάσταση τοῦ θέματος, κατακρίνοντας τὴν ἀπαράδεκτη συμπεριφορὰ τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων, δεῦτεροι τύραννοι, μετὰ τοὺς ληστὲς, εἶχαν γίνοι γιὰ τὴν ὑπαιθρο. Οἱ τίτλοι καὶ μόνον τῶν ἄρθρων εἶναι ἐνδεικτικοί: Οἱ κατακτηταὶ (5-6-24), Δέρω, δέρεις... (9-6-24), Τὸ δημοσιογραφικὸν καθῆκον (12-6-24), Τὶ πταίει ὁ Ἑπειρωτικὸς λαός; (16-6-24), Ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου (19-6-24), καὶ ἄλλα πολλά, μὲ κορύφωση τὸ ἄρθρο τῆς 14-6-24 ποὺ εἶχε τὸν τίτλο: Ἀποσπασματοκρατεία. Ὅλα ἀποτελοῦσαν ἀμείλικτο ἔλεγχον τῶν κρατικῶν ἀρχῶν πού, παρὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τελευταίου καιροῦ, ἀντιμετώπιζε λανθασμένα τὸ θέμα τῆς ληστείας, καὶ ἀνηλεὲς μαστίγωμα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων, κυρίως τῶν ἀρχηγῶν τους: εἶχαν ἐπιλεγεῖ, ὑποστήριζε, μὲ κομματικὰ κριτήρια καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία, τὴν παιδεία καὶ τὴν ἀγωγή τους. Κάθε ἀφορισμὸς του ἦταν τεκμηριωμένος, γιὰτὶ στηριζόταν σὲ ἐπώνυμες καταγγελίες παθόντων καὶ μαρτύρων, εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὸ Χρηστοβασίλη οἱ ἀνυπεράσπιστοι χωρικοὶ καὶ κατήγγελλαν τὰ ἔκτροπα. Κι ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης, καὶ τί δὲν ἔγραφε: Τινὲς τῶν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ὀπλαρχηγοῦ, καὶ μὴ ὀπλαρχηγοῦ, προαχθέντων εἰς ἀνθυπολοχαγούς πρὸς καταδίωξιν τῆς λη-

στείας και ἐξελθόντες ἐπὶ κεφαλῆς στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων ἀνὰ τὴν ὑπαιθρον χώραν, παρεξήγησαν τὴν ἀποστολὴν των, νομίσαντες ὅτι ἡ Πολιτεία τοὺς προεβίβασεν εἰς κατακτητὰς τῶν περιφερειῶν, εἰς ἃς ἀπεστάλησαν. Οὕτω ἡ ἐλευθερία τοῦ φορολογουμένου πολίτου καὶ ἡ σωματικὴ του ἀσφάλεια καὶ ἀξιοπρέπεια εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ ὅχι πλέον ἀπὸ τοὺς ληστές, οὓς τὸ κράτος ἀπεφάσισε νὰ ἐξολοθρεύσῃ.... ἀλλὰ ἀπὸ τὰ καταδιωκτικὰ ἀποσπάσματα, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐτέθησαν τοιοῦτοι ὀπλαρχηγοὶ ἀξιωματικοί! Τὰ παραδείγματα τῶν ἐκτρεπόμενων ἀποσπασματαρχῶν ἀφθονοῦσαν. Ἐκεῖνο ποῦ προπαντὸς ἔκανε τὴν κοινὴ γνώμη ν' ἀγανακτεῖ ἦταν ὁ ἄγριος ξυλοδαρμὸς τῶν χωρικῶν: Εἶναι αἰσχρὸς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου νὰ δέρονται οἱ Ἡπειρώται ὡς κτήνη. Ἄλλοῦ... δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δέρουν οὔτε τὰ κτήνη! Πρέπει νὰ λείπουν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς καταδιώξεως τῆς ληστείας ἄνθρωποι μὲ βελιγκεκικὰς καὶ ἰσουφαραπικὰς ἀντιλήψεις! Ἄλλως θὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ θεωρῶμεν πλέον ὑποφερτοὺς τοὺς Ρετζαῖους, τὸν Τσίλη Μάστορα καὶ λοιπὴν ληστρικὴν χορείαν ἀπὸ μερικὰ ὄργανα τῆς «Ἐννόμου Τάξεως!» Ἐκτὸς ἀπὸ τίς καταγγελίες ὁ Χρηστοβοσίδης παρενόβαλε στὰ ἄρθρα του εἰδήσεις καὶ πληροφορίες ποῦ προξενοῦσαν κατάπληξη στὸ εὐρύτερο κοινό. Οἱ λησταὶ εἶχαν τόσο ἐκτραχυνθῇ... ὥστε οὐχὶ ἀπαξ, εἰσέρχοντο ἀνενόχλητοι ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Ἐλέχθη μάλιστα, ὅτι πέρυσι, τέτοιον καιρὸ, ὁλόκληρος ἡ ληστοσυμμορία τῶν Ρετζαίων παρενοχλοῦντο παρὰστασίν τινα εἰς τὸ θέατρον «Παράδεισος» τοῦ Μπρούφα, ἀποπειραθεῖσα νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὸν ἀργότερον παρ' αὐτῆς τῆς ἰδίας αἰχμαλωτισθέντα υἱὸν τοῦ Παπαγιαννοπούλου, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα τῶν πολλῶν φίλων, οἵτινες τὸν συνώδενσαν εἰς τὸ σπῆτι του καὶ τῆς περιπόλου, ἥτις κατὰ τύχην εὐρέθη ἐκεῖ πλησίον. Μὲ τὴν ἀναστολὴν τῆς καταδίωξης τῶν πολλῶν ληστῶν καὶ τὴν προετοιμαζόμενη χορήγησιν ἀμνηστείας, ἡ κατάστασις εἶχε γίνῃ ἀφόρητα προκλητικὴ γιὰ τοὺς Ἡπειρώτες: ...Καὶ ἐνῶ ἐν μέσῃ Παραμυθίᾳ ὁ τέως βασιλεὺς τῶν ὁρέων Τσίλη Μάστορας, Κιάμος κλπ., καὶ ἐν μέσῃ Κονίτῃ οἱ ἔχοντες «ἐξωτερικὸν τζέντελμαν» Ρετζαῖοι περιπατοῦν ὑπερηφάνως, συντρώγουν, συμπίνουν καὶ συνδιασκεδάζουν μετὰ τῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀποσπασματαρχῶν, ἡ κατάστασις τῶν Ἡπειρωτῶν εἶναι εἰς δεινότεραν θέσιν, ἀπ' ὅ,τι αὕτη, ὅταν οἱ σήμερον ἐνδυθέντες τὸ ράσος τοῦ καλογήρου λήσταρχοι ἐξήσκουν τὸ «ἐντιμον ἐπάγγελμά των»! Μεγαλύτερος ἐξευτελισμὸς κράτους ἀπὸ αὕτη τὴν προκλητικὴ συμπεριφορὰ ληστάρχων καὶ ἀποσπασματαρχῶν, ἀδελφωμένων τώρα, σὲ κοινὲς συνεστιάσεις, ἐμφανίσεις καὶ γλέντια, δὲ μποροῦσε νὰ γίνῃ. Ἐγραφε ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν κάποιος δυστυχὴς πολίτης, ἐκπληκτὸς γιὰ τὰ συμβαίνοντα: Αἱ ἐνταῦθα ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ ἀναστρέφονται ἀναφاندὸν μὲ τοὺς ἐπικηρυγμένους ληστάρχους Τσίλην Μάστορα καὶ Κιάμον, γυναικάδελφόν του, καὶ τοὺς συμμορίτας καὶ λησταποδόχους αὐτῶν καὶ τοὺς συγγενεῖς τῶν ληστῶν! Ἐφαγαν ἥπιαν καὶ γλέντησαν μαζί τρεῖς μέρες, λήσταρχοι καὶ ἀποσπασματαρχες, σὲ μαγαζιά τῆς κεντρικῆς ἀγορᾶς τῆς Παραμυθίας, μὲ βιολιά, τρα-

γούδια και πυροβολισμούς, κράτησαν άγρυπνους κι ανήσυχους τούς κατοίκους. Τήν τρίτη μέρα τών κοινών συμποσίων και έν ημέρα άγοράς, τó νά επιδεικνύονται οί λησται μετά τών άποσπασματάρχων και νά δέρουν τόν κόσμον και νά τόν τρομοκρατούν και πάλιν, δέν περιγράφεται! Ή συναδέλφωση ληστών κι άποσπασματάρχων δέν παρατηρήθηκε μόνο στην Παραμυθιά, ήταν γενικό φαινόμενο σ' όλη τήν Ήπειρωτική ύπαιθρο. Ή έννοια τού κράτους είχε ύποστει παντοῦ καθίζηση.

Τό πόσο είχαν άποθρασυνθεί οί άποσπασματάρχες, σέ σημείο πού οί χωρικοί νά τούς θεωροῦν σ' όρισμένες περιφέρειες χειρότερους άπό τούς ληστές, άποδεικνύεται άπό τήν προκήρυξη πού κυκλοφόρησε ό άνθυπολοχαγός-άποσπασματάρχης Ιωάννης Μανούσης ή Τζιτζος άπό τήν Κρετσούνιστα στα χωριά τής δικαιοδοσίας του. Άπό τά έξη άρθρα της δημοσιεύω τά πέντε: Άρθρον 1ον: Πάν άδίκημα, και τó ελαφρότερον, θά τιμωρηται με θάνατον και με ύπερορίαν. Άρθρον 2ον. Διορίζω είς έκάστην κοινότητα τοπικόν δικαστήριον, συγκείμενον άπό τόν πρόεδρον τού κοινοτικού συμβουλίου και δύο ευύπόληπτα μέλη και επόπτας τού δικαστηρίου τούτου πέντε άλλους ευύπολήπτους εκ τών μελών τής κοινότητος.- Άρθρον 3ον: Έάν κριθή κανείς ύποπτος, ή περιουσία του θά κατάσχεται και θά δημεύεται, τó δέ τίμημα αὐτῆς θά χρησιμεύση διά τά ναῦλα και τήν μεταφοράν τής εκτοπιζομένης οικογενείας του.- Άρθρον 4ον: Τό τοπικόν δικαστήριον έχει τó δικαίωμα νά δικάζη όλα τά εγκλήματα, πλην τού φόνου.- Άρθρον 5ον: Έάν κανείς κλέψη μίαν αίγα, τó δικαστήριον θά τού αφαιρέση άμέσως τέσσαρες αίγας, έξ ών τās μεν δύο θά δώση είς τόν παθόντα, μίαν είς τήν εκκλησίαν τής κοινότητος και μίαν θά κρατήσει τó δικαστήριον ως άμοιβήν του ή ως δικαστικά έξοδα. Σέ περίπτωση ύποτροπῆς τής ζωοκλοπῆς αφαιρούνταν άπό τó δράστη, δέκα, είκοσι ή τριάντα αίγοπρόβατα, άπό τά όποια 8 θά δίνονταν στο θύμα και τ' άλλα θά τά μοίραζε τó δικαστήριο όπως ήθελε. Άξιόκατέληγε ό άποσπασματάρχης- πιστήν και ακριβή εφαρμογήν και πλήρη συμμόρφωσιν πρós τά άνωτέρω. Τά έγγραψε και τά εφαρμόσε. Μία σειρά γεγονότων πού παραθέτει ό Χρηστοβασίλης τó άποδεικνύουν. Με τó δικίο του, λοιπόν, νά σχολιάζει, ότi στην περιφέρεια τού άποσπασματάρχη είχε ίδρυθεί νέον κράτος, με τούς δικούς του νόμους και σκληρό κυβερνήτη τόν ίδιο. Πάντως όσοι έμπνεύθησαν και εφαρμόσαν τά λαϊκά δικαστήρια, κατά τήν εποχή τής Άντίστασης, δέν πρωτοτύπησαν. Ό Μανούσης ή Τζιτζος τά είχε εφεύρει άπό τó 1924...

Αὐτή ή τελεία διάλυση τού κράτους, δέ μπορούσε νά μείνει χωρίς συνέπειες. Έγιναν ανακρίσεις, για νά διαπιστωθεί ή αλήθεια τών καταγγελιών τής Έλευθερίας, κι άποδείχτηκε ότi πράγματι ό Μανούσης ή Τζιτζος είχε ανακηρύξει δικό του «βιλαέτι» στην περιφέρεια ευθύνης του, γιαυτό και προφυλακίστηκε. Διαδιδόταν ότi θά προφυλακίζονταν και δυό ακόμα όπλαρχηγοί-άποσπασματάρχες για τις καλές υπηρεσίες τους.

Για τή σκληρή άρθρογραφία του έναντίον τών ληστών και τών συνερ-

γατών τους, αλλά και κατά της αποσπασματοκρατείας, ὁ Χρηστοβασίλης δεχόταν συνεχῶς ἀπειλές. Δὲ φοβόταν. Τὸ ἔγραψε σ' ἓνα ἄρθρο, ἀναπτύσσοντας τὴν ἔννοια τοῦ δημοσιογραφικοῦ καθήκοντος: Ἐνδεχόμενοι οἱ καυτηριαζόμενοι διὰ τῶν ἄρθρων μου ἐν τῇ «Ἐλευθερία», μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ μ' ἐκδικηθοῦν, νὰ προβοῦν καὶ εἰς ἐπίθεσιν, νὰ φθάσουν καὶ εἰς δολοφονίαν μου. Ἐγὼ θὰ ἐξακολουθῶ νὰ κάμνω τὸ δημοσιογραφικόν μου καθήκον. Δὲν πτοοῦμαι. Δὲν ἔμαθα ποτὲ νὰ φοβοῦμαι. Εἶμαι στρατιώτης τοῦ ὑπὲρ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πολίτου ἀγῶνος. Τιμὴ μου ἂν ὁ ἀγὼν οὗτος βαφῇ διὰ τοῦ αἵματός μου! Σωστὰ πρόβλεψε. Δέχτηκε τὴν ἐπίθεση ἀπὸ τοὺς Ρετζαίους, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1924.

Οἱ ἄρχες, τοῦ κέντρου καὶ τῶν Γιαννίνων, ἐργάζονταν γιὰ τὴ χορήγηση τῆς ἀμνηστείας στοὺς Ρετζαίους, αὐτοὶ ὁμως καὶ οἱ συνεργάτες τους ἦταν ἀνυπόμονοι. Παρέμειναν σ' ἐπιφυλακὴ, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ περίμεναν τὸ ἄγγελμα γιὰ νὰ μποῦν θριαμβευτικὰ στὰ Γιάννινα. Σημειώθηκαν, τότε, μερικὲς σκηνές, ποὺ ἐπισημοποίησαν τὴν καθίζηση ποὺ εἶχε πάθει τὸ γόητρο τοῦ κράτους. Οἱ συνεργάτες τῶν Ρετζαίων ἦταν ἑτοιμοὶ νὰ πάνε μὲ αὐτοκίνητα νὰ τοὺς πάρουν ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ εἶχαν στρατοπεδεύσει (10 χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, κοντὰ στὸ Μπιζάνι). Ἡ παρέμβαση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Χωροφυλακῆς ποὺ βρισκόταν στὰ Γιάννινα, ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τὸν ἐξευτελισμό. Διέταξε τὴν κράτηση τῶν ὁδηγῶν τῶν αὐτοκινήτων, γιὰτὶ μὲ τὴν πομπὴ ποὺ θὰ σχηματιζόταν θὰ δημιουργόταν ἡ ἐντύπωση ὅτι εἶχε προετοιμαστῇ ἐπίσημη ὑποδοχὴ. Αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο καθόλου τιμητικόν διὰ τὴν πόλιν, τόνισε ὁ ἀρχηγὸς σὲ συντάκτη τῆς Ἡπείρου. —Καὶ τί σχέση ἔχει ἡ πόλιν μ' ὅλα αὐτὰ ποὺ γίνονται; ρώτησε ὁ τελευταῖος, αὐτὰ ἐνδιαφέρουν τίς γνωριμίες καὶ τίς φιλικὲς συμπάθειες, ὅσων θὰ πηγαιναν. —Βεβαίως, ἀπάντησε ὁ ἀρχηγός. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀσχημία τοιαύτη πομπῶδης ἐλευθεροκοινωνία πρὸς ἀνθρώπους ἔξω τοῦ νόμου, ὡς τὴν στιγμὴν αὐτήν. Σωστὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀλλὰ οἱ αποσπασματάρχες του καὶ τὰ καταδικωτικὰ ἀποσπάσματα ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν καὶ γλεντοῦσαν μαζὶ μὲ τοὺς ληστὲς σ' ὅλη τὴν ὑπαιθρο: ἡ ὑποδοχὴ, λοιπόν, ποὺ προετοιμαζόταν γιὰ τοὺς Ρετζαίους στὰ Γιάννινα δὲ θὰ προξενούσε καὶ τόση ἐντύπωση, ὥστερα ἀπ' ὅσα εἶχαν προηγηθεῖ. Ἐξάλλου εἶχε προετοιμαστῇ καὶ δημοσιογραφικὰ τὸ κλίμα γιὰ μιὰ τέτοια ὑποδοχὴ. Ὁ Κῆρυξ εἶχε στείλει ἤδη ἀντιπρόσωπό του στὸν καταυλισμὸ τῶν Ρετζαίων καὶ δημοσίευε τὰ ἑξῆς καθόλου κολακευτικὰ γιὰ τὸ καλὸ ὄνομα τῆς πόλης - στίς 31 Μαΐου: Εἰς τὸ ἄκουσμα ὅτι ἀφικνεῖται ἀντιπρόσωπος τοῦ «Κήρυκος», οἱ ἀδελφοὶ Ρετζαῖοι ἠγέρθησαν καὶ εὐγενέστατα διὰ χειραψίας ἐχαιρέτησαν αὐτόν. Ὁ συντάκτης ἔμεινε ἐκπληκτὸς ἐκ τῆς περιβολῆς τῶν ἀδελφῶν Ρετζαίων, τῶν ὁποίων ἡ στάσις καὶ τὸ ὕφος παρουσίαζαν ἀνθρώπους, οὐχὶ τῶν ὀρέων, ἀλλὰ τοῦ σαλονιοῦ. Προξένησε δὲ μεγίστην ἐντύπωσιν ὁ μελίχιος χαρακτήρ τοῦ κ. Ἰωάννου Ρετζῶν. Ὅστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, οἱ Γιαννιώτες δὲ θὰ ἔβλεπαν τίποτε τὸ παρῶνεν σὲ μιὰ θεαματικὴ εἴσοδο τῶν ληστάρχων στὴν πόλιν. Τὰ ἑκατομμύρια

ἀπὸ τὶς ληστεῖες καὶ τὶς αἰχμαλωσίεις τοὺς ἦταν ἀρκετὰ καὶ νὰ ντύνονται καὶ νὰ ζοῦν σὰν ἄνθρωποι τοῦ σαλονιοῦ...

Ἡ «Ἱερατικὴ σχολή» τῆς Νήσου, ἀναγνωρισμένη ἀπὸ τὸ κράτος (Β.Δ. τῆς 6-1-23) ἔκλεισε γιὰτὶ, μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν, τὸ κράτος τὴν ἔχασε. Τὰ δικά της ἔσοδα, πού προ-έρχονταν ἀπὸ τὰ κτήματα τῆς Μονῆς Ἐλεούσης, τὰ ἔχασε, εἶχαν ἀπαλλοτριωθεῖ. Χωρὶς ἔσοδα καὶ χωρὶς διδακτικὸ προσωπικὸ ἦταν ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ. Ἐτοί χάθηκε ὁλόκληρον τὸ σχολικὸ ἔτος 1923-24. Ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Ἐλευθερία ἐβγαίνουν καὶ οἱ δύο στὰ τυπογραφεῖα τῆς πρώτης. Ἀρχιεργάτης τῶν τυπογραφείων ἦταν ὁ τόσο γνωστὸς στὰ Γιάννινα Θωμᾶς Παναγιωτίδης. Ὁ Θωμᾶς σὲ μιὰ ἐκδρομὴ του στὸ νησί, τὸρριξε ἔξω, καὶ οἱ ἐφημερίδες δυσκολεύονταν νὰ τυπωθοῦν. Ὁ Χρηστοβασιλῆς, πειραχτήριον, ὅπως ἦταν, ἔγραψε στὴ στήλῃ Γιαννιώτικα: «Ὁ Θωμᾶς ἀρρώστησε γιὰτὶ πῆγε μιὰ βραδυὰ στὸ Νησί καὶ ἔφαγε μόνος του τρεῖς ὀκάδες γέλι τοῦ φούρνου καὶ σαράντα καραβίδες μεγάλες με σκορδαλιά». Ἀρραβῶνες: Ὁ ἐγκριτὸς ἱατρός τῆς πόλεώς μας κ. Π. Ἀποστολίδης καὶ ἡ καλλίστη δεσποινὴς Ἀθηνᾶ Καππᾶ, ἐτέλεσαν τὴν Παρασκευὴν (6 Ἰουνίου) τοὺς ἀρραβῶνας τῶν (Ἐλευθερία).- Δειλὰ-δειλὰ ἐξεδόθη ὁ 1ος ἀριθμὸς τῆς μηνιαίας ἐφημερίδας «Κρυστάλλης» (1 Ἰουνίου). Ἐκδότης ὁ ὁμώνυμος σύλλογος τῶν Συρρακιωτῶν.- Στὸ κέντρο ἐκπαιδεύσεως ἀξιωματικῶν τοῦ Ε' Σ.Στρατοῦ, ὁ καθηγητὴς Β. Ἰσραὴλ ἔδωσε διάλεξιν με θέμα Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν.- Ἐχομε κρὺ φοβερό, πρὸ πάντων τῇ νύχτῃ, ἔγραψε ὁ Χρηστοβασιλῆς στίς 19 Ἰουνίου. Σκεπαζόμαστε με διπλὲς κουβέρτες καὶ τὰ παρὰθυρα κλειστά.- Εὐτυχεῖς ἀρραβῶνες: Ὁ καθηγητὴς κ. Ἀλέξανδρος Σακελλίων καὶ ἡ σεμνὴ καὶ ὁμορφὴ συμπολίτισσα δεσποινὴς Σοφία Κιούρη, ἡρραβωνίσθησαν. (Ἠπειρος, 6-6-24). Ὁ διακεκριμένος δικηγόρος κ. Νικ. Καζαντζῆς, ἐκ Κατσανοχωρίων καὶ ἡ καλλίμορφος καὶ σεμνοτάτη καὶ καλοανατεθραμμένη δεσποινὴς Κίτσα Μακαριάδην, θυγάτηρ τοῦ ταμίου τοῦ ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς τραπέζης κ. Μ. Μακαριάδην, ἡρραβωνίσθησαν (Ἐλευθερία, 23-6-24).- Θάνατος στίς γκαῖτες! Ἡ Δημαρχία (γιά πολ-λοστὴ φορά) ἐπικήρυξε στίς γκαῖτες με 0.50 δρχ. τὸ κεφάλι. Καὶ ὁ Χρηστοβασιλῆς ἔγρα-φε: Καὶ τὰ παιδιὰ τρέχουν νὰ σκοτώσουν τὰ καϊμένα τὰ πτηνά... Πολὺ κακὸ μάθημα ἠθικῆς δίδεται στὰ παιδιὰ καὶ μάλιστα σ' ἐποχὴ πού ἀμνηστεύονται οἱ Ρετζαῖοι καὶ οἱ Τσιλ-Μαστοραῖοι, τῶν ὁποίων τὰ κεφάλια ἦσαν ἐπικηρυγμένα ἑκατοντάδες χιλιάδες δραχμές...- Ἐπόπτης Ἐποικισμοῦ τοποθετήθηκε ὁ πεπειραμένος γεωπόνος Π. Λαγίδης.- Ἡ Φωνὴ τῆς Ἠπείρου τοῦ Φιλ. Παπαρρουνῆ, ἔπνεε τὰ λοίσθια. Ἀσθενεῖ βαρέως, ἔγραψε ἡ Ἐλευθερία, καὶ οὐδὲν φάρμακον στέλλεται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὴν θεραπείαν...- Οἱ πλη-ροφορίες ἔλεγον πὼς οἱ Τοῦρκοι τῶν Γιαννίνων θ' ἄρχιζαν νὰ φεύγουν στίς 2 ἢ 3 Ἰουλίου, μέσω Πρέβεζας πάντοτε. Θὰ τοὺς ἐγκαθιστοῦσαν προσωρινὰ στὴ Νικομήδειαν καὶ ἀπὸ κεῖ θὰ τοὺς ἔστελναν στὴ μόνιμη ἐγκατάστασίν τους, στὸ Ἀτ-Παζάρ. Αἰσθανόμεθα τὴν βαθυτάτην θλίψιν τῶν -σημείων- ὁ Χρηστοβασιλῆς- ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει τῆς πατρί-δος τῶν, διότι πάντες εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ὁ ἐκπατρισμὸς τῶν ὀφείλεται εἰς τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ σφαγὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν βίαιον ἐκπατρισμὸν ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἐκα-τομμυρίων Ἑλλήνων ἀπὸ τὰς ἐστίας τῶν.- Ὁ θιάσος τῶν ἀδελφῶν Νέξερ ἐμεινε περισ-σότερον ἀπὸ μῆνα στὰ Γιάννινα καὶ δούλεψε καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Αὐτὸ ὀφειλόταν στὰ καλὰ στελέχη πού διέθετε. Στίς 3 Ἰουλίου πέθανε στὰ Γιάννινα ὁ Δημ. Λαζαρίδης διερμηνέας τοῦ παλιοῦ αὐτοκρατορικοῦ ρωσικοῦ προξενείου τῶν Γιαννίνων. Δὲν ἦταν Ἠπειρώτης ἀλλὰ εἶχε ζυμωθεῖ μετὰ τὴν Ἰωαννιτικὴν κοινωνίαν τῆς ὁποίας εἶχε γίνῃ προ-σφιλέστατον μέλος, αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του. Εἶχε μεταβάλλῃ τὴ ρωσικὴ διπλωματικὴ ὑπηρεσία, πού σὲ ἄλλες περιοχάς, ὅπως στὴ Μακεδονίαν δροῦσε ἀνθελληνικά, σὲ καθαρά ἑλληνικὴ ὑπηρεσία. Ἦταν ὁ τελευταῖος προξενικός ὑπάλληλος τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατο-ρίας.- Πέταξαν στίς ἀρχὰς Ἰουλίου, τὰ πρῶτα λελεκόπουλα τοῦ καλοκαιριοῦ. Ἀμφι-βάλλω ἂν σήμερον ὑπάρχουν λελέκια στὰ Γιάννινα.- Ὁ Μ. Στοῦπτης, γιουὸς τοῦ καθηγητῆ

τῆς Ζωσιμαίας Ι. Στούπη, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Νομικῆς. - Τὸ βράδυ, στίς 8 Ἰουλίου, ἀνεβάστηκε ἀπὸ τὸ θίασο Νέζερ, στὸ θερινὸ θέατρο Παράδεισος, γιὰ πρώτη φορά, τὸ ἔργο τοῦ Γ. Χατζῆ-Πελλερὲν «Κίρκη» (δράμα σὲ 3 πράξεις), ὁμηρικῆς ὑποθέσεως. Τὸ θέατρο εἶχε γεμίσει ἀσφυκτικά, τὸ ἔργο ἄρεσε στὸ κοινὸ καὶ καταχειροκροτήθηκε. Ὁ συγγραφέας ἐμφανίστηκε πολλὲς φορὲς στὴ σκηνή καὶ στεφανώθηκε μὲ δάφνινο στεφάνι. Ὁ ἴδιος ὁ Χατζῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἵδηση, δὲ δημοσίευσε ἄλλες κριτικὲς στὴν ἐφημερίδα του. τὸ θεωροῦσε θέμα λεπτοτάτης καὶ καλῶς ἐννοριμένης ἀξιοπρεπείας. Ἀναδημοσίευσε ὁμῶς τὶς κριτικὲς τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Κήρυκα, ἡ τελευταία, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀποτελοῦσε τὴν πλέον καλλιτέραν ἀνάλυσιν καὶ τοῦ ἔργου καὶ τῶν τάσεων τοῦ συγγραφέως του. ἀπεδείκνυε δὲ ὅτι ὁ γράψας τὴν κριτικὴν ἐπρόσξε καὶ ἐνέβαθυνεν καὶ εἰς τὸ σύνολον τῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐκτελέσεώς του. ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τελευταίας ἀκόμη λεπτομερείας του. Τὴν ἀξία τοῦ ἔργου - ὕστερα ἀπὸ ἀνάλυσή του - ὑπογραμμίζει ὁ δικηγόρος καὶ κριτικὸς τῶν Παννίνων Πάνος Φάντης στὴν ἀξιόλογη μελέτη του Γεώργιος Χατζῆς-Πελλερὲν (Ἑπειρωτικὴ Ἑστία, 1953). Ἡ ὑπόθεσις τῆς «Κίρκης» - γράφει - εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἐπεισόδιον, πὺν διηγείται ὁ Ὅμηρος στὴ Ραψωδία Κ τῆς «Ὀδύσσειας». Στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Πελλερὲν, ἡ Κίρκη εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ αἰσθησιακοῦ ὁργανισμοῦ. Προορισμὸς τῆς ἀπὸ τὴ Μοῖρα εἶναι νὰ τιμωρεῖ τὸν κάθε ἄνδρα, πὺν τὴν προσεγγίζει, ἐκδηλώνοντας ἔτσι τὴ μανία τῆς κατὰ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου καὶ ἐκδικούμενης, γιὰτὶ βρέθηκαν ἄνδρες πὺν ὀνειρεύτηκαν θεές.

Τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα ξανάλθε στὴν ἐπικαιρότητα, ἐξαιτίας τῶν συνεχιζόμενων ἀναταραχῶν στὴν Ἀλβανία· στὰ γεγονότα πρωταγωνιστοῦσε ὁ Ἀχμέτ Ζώγκου, ἀργότερα ἀνακηρύχτηκε βασιλιάς τῆς. Μὲ τὸ θέμα ἀσχολήθηκε ἐκτενῶς καὶ μ' ὅλες τὶς πτυχές του ὁ πολιτευτὴς καὶ πρῶην βουλευτὴς Κων. Καζαντζῆς σὲ πέντε ἄρθρα του στὴν Ἑπειρο. Στὸ τελευταῖο κατέληγε: Εἰς στιγμὰς καθ' ἃς θὰ δεῖσῃ καὶ πάλιν νὰ δράσωμεν ἐπ' αὐτοῦ (τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ), ἀνάγκη εἶναι νὰ καταστῇ παγκοίνως γνωστὴ ἡ ὅλως ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης, δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους μας, τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς γωνίας τῆς γῆς. Τὴν κατεκτήσαμεν (τὴν ἀπελευθερώσαμεν, ἔπρεπε νὰ γράψῃ), καὶ τὴν ἐχάσαμεν ὅχι ἄνευ ὑπαιτιότητός μας. Κατ' εὐτυχὴ συρροὴν περιστάσεων, τὴν ἀνεκτήσαμεν καὶ διὰ δευτέραν φορὰν, τὴν ἐχάσαμεν πάλιν ἐξ ὑπαιτιότητός μας. Ἀδιαφορήσαμεν ἐπὶ πολὺ καὶ ἀπειλούμεθα τῶρα νὰ τὴν χάσωμεν, ἴσως ὀριστικῶς, ἂν μὴ ἀνανήψωμεν ἐγκαίρως καὶ ἂν ἡ παροῦσα κυβέρνησις συνεχίσῃ τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων τῆς.

Ὁ Χατζῆς, ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰ θεαματικὰ ἀποτελέσματα πὺν εἶχε πετύχει τὸ Μάιο ὁ Πάγκαλος, ὡς ὑπουργὸς Ἐννόμου τάξεως, στὴν καταδίωξιν τῆς ληστείας, ἂν καὶ ἀκολουθοῦσε τὴν πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ, ὑμνοῦσε καὶ τὸν Πάγκαλο γιὰ τὰ μέτρα πὺν ἔλαβε πρὸς πάταξιν τῆς ληστείας καὶ τῆς αἰσχροκέρδειας· δὲ δίστασε νὰ κατηγορήσῃ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, ἀξιωματικούς τῆς ἀστυνομίας καὶ τοῦ στρατοῦ, γιὰτὶ μὲ τὴ στάση καὶ τὴ συμπεριφορὰ τους ὑποβοηθοῦσαν τοὺς ληστὲς καὶ κατεξευτέλιζαν τὸ κράτος. Τὰ πυρὰ του στράφηκαν ἰδιαίτερα κατὰ τοῦ Μ. Πετυχάκη, Γενικοῦ διοικητῆ, Ἀθ. Μάρκου, στρατηγοῦ, διοικητῆ τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ, καὶ Πλατῆ, ἀνώτερου διοικητῆ Χωροφυλακῆς Ἑπείρου. Στῆριζόμενος στὸν Πάγκαλο δὲ

δίστασε νὰ χρησιμοποιήσῃ σκληρὴ γλῶσσα, χωρὶς νὰ φοβᾶται τίς συνέπειες. Ἐγράφε στὶς 8-6-1924: Ὅταν ἄλλοτε ἔβασ.. (παρ' ὀλίγον νὰ λανθασθῶμεν εἰς τὴν λέξιν), ὅταν ἄλλοτε, λοιπόν, ἐδημοκράτευν ἐδῶ ὁ κ. Πετυχάκης, ἢ ἐστρατοκράτευν ὁ κ. Μάρκου, κι' ἐχωροφυλάκευν ὁ κ. Πλατῆς, ἐπιτελάρχαι δὲ καὶ ἐπιτελεῖς συνέτρωγον μὲ ληστὰς ἐπικηρυγμένους, λησταὶ δὲ ἐφιλοδώρουν κλωτσοπατινάδες εἰς τὰ ὀπίσθια ἐπιτελῶν, φυγόδικοι δὲ ἐποιοῦν τὰς διατριβάς των ἐν τῇ πόλει, ἐπισήμως ἢ ἀνεπισήμως, μέλη δὲ τῆς κοινωνίας συνηντῶντο μετὰ ληστῶν, ὅλη δὲ ἡ πόλις ἐβούιζεν ἀπὸ κοινὰς γνωστοτάτας φήμας -τότε ἐψάλαμεν ὕμνους, παιᾶνας, θούρεια, ἐλεγεία, ἐπωδοῦς-μοῦντζες τέλος πάντων ἅς ἔχη πάρη ὁ κάθε ὕμνος!- πρὸς τοὺς Πετυχάκηδες, Μάρκηδες καὶ Σια». Στὴ συνέχεια ἐπέκρινε ἐμμέσως τὸν Κήρυκα, γιατί θεωροῦσε τὴν τρέχουσα κατάστασι, κατὰ τὴν ὁποία πολλὰ εἶχαν γίνεῖ γιὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ληστείας μὲ τὴ συμβολὴ τῶν ὀπλαρχηγῶν-ἀξιωματικῶν, ὡς ἐποχὴ χειρότερη τῆς προηγούμενης. Ἄς τοὺς εὐχαριστήσωμεν, λοιπόν, τοὺς ὀπλαρχηγούς -κατέληγε- καὶ δικαίως ἅς τοὺς ὑμνήσωμεν - ἀφοῦ ὑμνήσαμεν τὸν κ. Μάρκου, τὸν κ. Πετυχάκην, ὅταν οἱ λησταὶ ἐλήστευον στὰ μέσα τῆς κεντρικῆς πλατείας! (Στὸ θέμα τῶν ὀπλαρχηγῶν ὁ Χατζῆς δὲ συνέπλεε μὲ τὸ Χρηστοβασίλη, ὁ ὁποῖος τοὺς κατηγοροῦσε γιὰ τὴ βάνανση συμπεριφορὰ τοὺς ἀπέναντι στοὺς ἀγρότες). Ὁ Κῆρυξ, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀντέδρασε κατηγορώντας τὴν Ἡπειρὸ ὅτι κι αὐτὴ στὸ παρελθὸν εἶχε ὑμνήσει τὸν Πετυχάκη καὶ τοὺς ἄλλους. Ὁ Χατζῆς τὸ ἀρνήθηκε μὲ ἐμφαση: Ἀπὸ τῶν στηλῶν αὐτῶν (τῆς Ἡπείρου) ἠγνοήθησαν ἀπολύτως Πετυχάκηδες καὶ Μάρκηδες, ἐκ βαθείας πεποιθήσεως ὅτι ἦσαν μηδενικά ἐπιζήμια εἰς τὸν τόπον.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ (6 Ἰουνίου) ἐκδικάστηκε στὸ Κακουργιοδικεῖο Ἰωαννίνων ἡ ὑπόθεσι τοῦ φύλακα τῶν φυλακῶν Ἄρτας, ὁ ὁποῖος, ἓνα χρόνον πρὶν, εἶχε ἀπελευθερώσει ἀπὸ τίς φυλακὰς Ἄρτας τὸν τότε κρατούμενον κι ἀργότερα ἀμνηστευθέντα λήσταρχο Ν. Κιάμο. Κατὰ τὸν Χατζῆ, ἡ ἐξέλιξις τῆς δίκης -μία ἀληθῆς κρατικὴ καὶ κομματικὴ ὄζαινα καὶ εἰκὼν πάσης ἐξαρθρώσεως- ἔδωκε καὶ αὕτη μέτρον κρίσεως πῶς καὶ διατί ἡ ληστεία ἐμαίνεται, ὡς ἐμάνη, εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ κατάδικοι ἐφρούρουν κατάδικους, κατάδικοι ἔφεραν ἐγγράφα εἰς εἰσαγγελεῖς καὶ εἰσαγγελεῖς διέτασσαν ἐλευθερώσεις τῶν καταδίκων, καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς ἔγραφε γράμματα συστατικὰ δι' αὐτούς.

Κι ἐνῶ ἐτοιμαζόταν ἡ χορήγησι ἀμνηστείας, οἱ Ρετζαῖοι ἄρχισαν θριαμβευτικὰς περιοδεῖς σὲ χωριὰ καὶ κωμοπόλεις τῆς Ἡπείρου, μὲ τιμητικὴ συνοδεία ἀπὸ τοὺς πρώην διώκτες τοὺς ὀπλαρχηγούς. Μιὰ ἀνταπόκρισι ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἐπιβεβαιώνει γιὰ πολλοστὴ φορὰ τὸ κατάντημα τοῦ κράτους, τὴν ἐκπληξιν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τὴν πλύσιν ἐγκεφάλου ποὺ τοῦ γινόταν, καθὼς ἀντίκρυζε στὸ πρόσωπο τῶν Ρετζαίων δυὸ κυρίους, λεβέντες, καθόλα ἀξιοσέβαστους, ἀνατρέπονταν ἔτσι ἡ εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ κόσμος γι' αὐτούς. Κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου -ἔγραφε ὁ ἀνταποκριτής- εἶδον οἱ συνεγερεθέντες κάτοικοι (οἱ Κονιτσιῶτες εἶχαν μαζευτεῖ γιὰτὶ περίμεναν τὴν ἐμφάνισιν καὶ

παράδοση στις αρχές του επικηρυγμένου ληστή Γκόγκου από τη Βρυάζα) να κατέρχονται εκ του καταφθάσαντος αυτοκινήτου, συνοδευόμενοι υπό των ανθυπολοχαγών της «'Εννόμου τάξεως» κ. Β. Κολοβού και Π. Περιστέρη, δύο κομποί νεαροί κύριοι, όμοιάζοντες με νεαρούς άξιωματικούς. Οί μάλλον περίεργοι, οί όποιοι είχαν συνωστισθή περι τó αυτοκίνητον, όταν ήρώτησαν τόν σωφέρ και έμαθον ότι οί δύο αυτοί νεαροί και κομποί άνδρες ήταν οί περίφημοι Ρετζαίοι, έτριβον τά μάτια των. Τό πλήθος άνέμενε να ίδη φυσιογνωμίας τρομεράς και άγρίας και παγωνοφόρους, άλλ' εύρέθη πρό μιās έκπληξης: Δύο έντελώς νεαρών και καλοενδυμένων -με περιποιημένην μάλιστα κομψότητα- δανδήδων. Έτσι δικαιώνονταν και οί λαϊκές φυλλάδες που κυκλοφορούσαν για τούς Ρετζαίους και έτσι γινόταν ή πλαστογραφία της πραγματικότητας...

Τό ύπουργείο Έννόμου τάξεως, για να καταδείξει την άποτελεσματικότητα των μέτρων που είχε πάρει ό ύπουργός Θ. Πάγκαλος και τη συμβολή στην έξάλειψη της ληστείας των όπλαρχηγών-άξιωματικών, έδωσε για δημοσίευση ένα κατάλογο για τά όσα είχαν έπιτευχθεί στην Ήπειρο τó Μάιο, κι ένα δεύτερο κατάλογο για τά άποτελέσματα της καταδίωξης των ληστών, τόν ίδιο μήνα, σ' όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα με τόν πρώτο: Σκοτώθηκαν 5 επικηρυγμένοι ληστές και συνελήφθηκαν και παρουσιάσθηκαν 76. Κατά τó δεύτερο κατάλογο: 1) Έκτελέσθηκαν (με τυφεκισμό) ύστερα από άποφάσεις στρατιωτικών δικαστηρίων 21.- 2) Σκοτώθηκαν σέ συμπλοκές με καταδιωκτικά άποσπάσματα 8 (οί περισσότεροι Ήπειρώτες).- 3) Αίχμαλωτίστηκαν από τά καταδιωκτικά άποσπάσματα 239 επικηρυγμένοι και μη ληστές.- 4) Παρουσιάσθηκαν στα καταδιωκτικά άποσπάσματα 10 επικηρυγμένοι ληστές, 177 ληστοφυγόδιοι και 136 φυγόποιοι, δραπετες φυλακών, λιποτάκτες κι άνυπότακτοι. Σέ σύγκριση με τόν Άπρίλιο είχαν έξουδετερωθεί, με τούς τρόπους που αναφέρθηκαν, 525 παραπάνω.

Τό μεγάλο θέμα που άπασχόλησε τη γιαννιώτικη κοινωνία και εύρύτερες μάζες λαού της υπαίθρου, από τις αρχές Ιουλίου του 1924, ήταν ή καταδίκη έξα έμπόρων, κατηγορούμενων για αίσχροκέρδεια, σέ βαρείες ποινές, προστίμων και φυλάκισης. Οί καταδικασθέντες έμποροι ανήκαν στις δυό υπάρχουσες τότε εταιρείες άποικιακών: 1) την εταιρεία Γκωλέτση-Λέβη και Σία και 2) την «Ένωση των παντοπωλών». Από την πρώτη εταιρεία καταδικάσθηκαν οί: Άβραμάκης Λέβης, Έπαμεινώνδας Βέλλης και Δημ. Πουλής σέ πρόστιμο 10.000 δρχ. ό καθένας και μηνιαία φυλάκιση, οί Φίλιππος Περάτης και Χαΐμ Μάτσας σέ πρόστιμο 7.000 δρχ. και δεκαπενθήμερη φυλάκιση κι ό Άπόστολος Γκωλέτσης σέ 12.000 πρόστιμο. Από τη δεύτερη εταιρεία καταδικάσθηκαν οί: Νεσήμ Μπατσής, Σταύρος Τσαρτσής κι Άπόστολος Γριανταφύλλου σέ 4.000 πρόστιμο και δεκαπενθήμερη φυλάκιση ό καθένας κι ό Άπ. Βλαχόπουλος σέ 2.000 πρόστιμο κι όκταήμερη φυλάκιση. Η άπόφαση του δικαστηρίου, κατά τó Χρηστοβασίλη, πολυτρόπως έσχολιάσθη υπό

τῆς κοινωνίας τῆς ἡμετέρας πόλεως καὶ ὅσοι μὲν παρεσύρθησαν ὑπὸ τῆς ιδέας ὅτι αἰσχροκερδοῦσαν οἱ ἀνωτέρω ἔμποροι, καίτοι ἀποτελοῦντες τὸ ἄνθος τῆς ἐμπορικῆς τάξεως τῆς πρωτευούσης τῆς Ἑπείρου, ἐθεώρησαν δικαίαν τὴν καταδίκην των, ἐνῶ τουναντίον οἱ γνωρίζοντες τὰ ἐμπορικὰ πράγματα κατὰ βάθος καὶ δυνάμενοι νὰ ἐκφέρουν γνώμην, ἐθλίβησαν πολὺ ἐκ τῆς καταδίκης αὐτῶν.

Εἶναι σίγουρο ὅτι ὁ περισσότερος κόσμος, προκαταλειμένος ἐναντίον τῶν ἐμπόρων, ποὺ τοὺς θεωροῦσε, δίκαια ἢ ἄδικα, ὡς ὑπεύθυνους γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τὴν ἀπόκρυψη τροφίμων καὶ τὴν αἰσχροκέρδεια, ἐπικρότησε τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, ὄντας βέβαιος ὅτι οἱ ἔμποροι εἶχαν αἰσχροκερδίσει. Δὲν ἔμπαινε ὁ κόσμος σὲ λεπτομέρειες καὶ οἰκονομικὲς ἀναλύσεις, ὅπως ἔκαναν οἱ ἐφημερίδες ποὺ ὑποστήριζαν τοὺς ἐμπόρους, ὁ *Κῆρυξ* καὶ ἡ *Ἐλευθερία* κυρίως, ἐβγαζε τὰ συμπεράσματά του ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ, ποὺ κάθε μέρα γινόταν κι ἀκριβότερη. Οἱ ἔμποροι πωλοῦσαν τὰ τρόφιμα, αὐτοὶ ἦταν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δίκαιη λοιπὸν ἡ καταδίκη τους. Στὴν περίπτωση ποὺ ἀναφέραμε μπορεῖ νὰ μὴν ἔφταιγαν οἱ ἔμποροι, ὅμως ἡ κατακραυγὴ ποὺ ἀπὸ χρόνια ὑπῆρχε ἐναντίον τους, δυσκόλευε τὴν ἀνίχνευση τῆς ἀλήθειας.

Οἱ καταδικασθέντες σὲ φυλάκιση κλείστηκαν στὶς φυλακὲς *Ἀκραίου*, ὅπου ἄρχισαν νὰ τοὺς ἐπισκέπτονται πλείστοι *ἐγκριτοὶ πολῖται* σὲ ἐνδειξη συμπαράστασης. Σὲ ἐκτεταμένο ἄρθρο τῆς ἡ *Ἐλευθερία* (7 Ἰουλίου) παρέθετε τὰ στοιχεῖα τῆς κατηγορίας καὶ τὰ ἀναιροῦσε μὲ ἄλλα στοιχεῖα, ποὺ προσκόμισε ἡ ὑπεράσπιση τῶν κατηγορούμενων. Ἡ κατηγορία ἦταν ὅτι οἱ καταδικασθέντες πωλοῦσαν ἄλευρα πολυτελείας *Νέλσων*, σὲ τιμὴ 6,55 δρχ. τὴν ὁκὰ κι ἄλευρα *Καναδικὰ Καραβάν* πρὸς δρχ. 6,25 δρχ. τὴν ὁκὰ. Τὴ μήνυση εἶχε ὑποβάλει ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς διατιμήσεων ὑποστήριζε τὴν ἀποψη ὅτι τὰ ἄλευρα ἔπρεπε νὰ πωληθοῦν φθηνότερα, γιὰτὶ εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Οἱ κατηγορούμενοι προσκόμισαν τιμολόγια, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύονταν ὅτι τὰ ἄλευρα δὲν εἶχαν ἀγοραστεῖ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Τὸ δικαστήριον, παρὰ τὴν ἀθωωτικὴν πρόταση τοῦ εἰσαγγελέα, δὲν πείστηκε καὶ τοὺς καταδίκασε.

Ὅλες τὶς μέρες ποὺ ἔμειναν φυλακισμένοι οἱ ἔμποροι, ἀληθὲς προσκύνημα ἔγιναν αἱ πολιτικαὶ φυλακαὶ τῶν Ἰωαννίνων... Τ' ἀμάξια πηγαίνουν κι ἔρχονται ἀπὸ πρωῒας μέχρις ἑσπέρας μεταφέροντα προσκυνητὰς-ἐπισκέπτας καὶ οἱ ὑπάλληλοι τῆς Εἰσαγγελίας ἀπέκαμαν νὰ ἐκδίδουν ἀδείας. Μεγαλυτέρα συμπάθεια πρὸς τιμωρηθέντας δικαστικῶς οὐδέποτε ἔχει ἐκδηλωθῇ μέχρι τοῦδε εἰς ἄλλους ἐνταῦθα τῆς ἀρίστης κοινωνίας μας. Ἐτσι ἔβλεπε τὰ πράγματα ἡ *Ἐλευθερία*, ἐντελῶς ὅμως ἀντίθετη γνώμη εἶχε ὁ Χατζῆς καὶ ἡ *Ἑπειρὸς* του. Ἀπὸ τὰ λίγα σωζόμενα φύλλα τῆς περιόδου αὐτῆς, γίνεται φανερό ὅτι ὄχι μόνον ἐπικρότησε τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ χρησιμοποίησε σκληρὴ γλώσσα ἐναντίον τῶν «αἰσχροκερδῶν» ἐμπόρων: πάντοτε τὰ εἶχε μαζί τους, ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ δῶθε, τοὺς θεωροῦσε

υπεύθυνους για όλες τις κακές παρενέργειες του εμπορίου. Στο πρώτο σχόλιο του, μετά την έκδοση της απόφασης, τόνιζε: *Διερμηνεύομεν μίαν γενικήν άνεξαιρέτως έντύπωσιν τής κοινωνίας μας, ή όποία με προσεκτικώτατον ένδιαφέρον παρηκολούθησε τās έπί αίσχροκερδεία δίκας. Καί ή γενική αύτή*

Τό σπίτι του Β. Πυρσινέλλα, στή συμβολή των όδων Άραβαντινού και Παπάζογλου.

έντύψεις είναι ότι έκτός του προέδρου του δικαστηρίου κ. Παπαρηγοπούλου και ό δικαστής, όστις έχειρίσθη τήν ύπόθεσιν έξ άρχής ό κ. Κυριακόπουλος, έστάθη, άπό πάσης άπόψεως, είς τό άξιοπρεπές ύψος τής άποστολής και των δικαιωμάτων και καθηκόντων του... Στο σχόλιο του έπόμενου φύλλου ήταν δριμύτερος: Τ' άθωα τ' άγγελούδια τής άγορās!! Ούτε είκοσιτέσσερες ώρες δέν έπέρασαν άφότου τό αίσχροκερδεϊόν κατεδίκασεν μερικούς έξ αυτών έπί αίσχροκερδεία και έξεδικήθησαν τήν κοινωνίαν! Άπό τής έσπέρας τής 2ας Ιουλίου ή ζάχαρις έξηφανίσθη όλοτελώς άπό παντός παντοπωλείου και καταστήματος τής άγορās και ούτε πενήντα δράμια δέν εύρίσκει κανείς.

Άνάμεσα σ' εκείνους πού επισκέφτηκαν τούς έμπόρους

στis φυλακές, για νά έκφράσουν τή συμπάθειά τους, ήταν κι ό δήμαρχος Γ. Σταυρίδης και μερικοί δημοτικοί σύμβουλοι. Για πολλούς ή στάση αύτή του δημάρχου άποτέλεσε πρόκληση. Κάποιος με έπιστολή του ρωτούσε: Ποιές οί μικρές ή μεγάλες εύεργεσίες των έμπόρων πρός τήν πόλη και τό λαό της, ώστε νά δικαιολογεί τή στάση του δημάρχου; Άς τό άνακοινώσει και τότε οί Γιαννιώτες θά συμφωνήσουν όχι μόνο συμπάθειες νά έκφράσει ό δήμαρχος, αλλά και δρόμους νά τούς άφιερώσει και άνδριάντες νά τούς στήσει... Δυό όλόκληρα χρόνια δήμαρχος ό Γ. Σταυρίδης δέν καταδέχτηκε νά επισκεφτεί μιá φορά τίς συνοικίες τής πόλης, βοήκε όμως καιρό νά πάει στis φυλακές... Άλλά όψόμεθα είς τās έκλογάς. Οί προβλέψεις βγήκαν αληθινές. Στίς έκλογές πού έγιναν τό 1925 δήμαρχος εκλέχτηκε ό Β. Πυρσινέλλας.

Ό θόρυβος για τήν καταδίκη των έμπόρων, συνεχίστηκε σχεδόν όλόκληρο τόν Ιούλιο, με άρθρογραφία των έφημερίδων πού τούς ύποστήριζαν (Κή-

ρουξ και Ἐλευθερία) και τῶν ἄλλων πού επικροτοῦσαν τήν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, μέ τήν ὁποία συντάχτηκε και τὸ Ἑργατικό κέντρο τῆς πόλης κι ἄλλοι παράγοντες πού δημοσίευσαν στήν Ἡπειρο (στίς 10 Ἰουλίου), εἶδος μανιφέστου ἐναντίον τῆς αἰσχροκερδείας. Ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἀνέφερε ὅτι ἡ κυβέρνησις ἤρε τὴν ἐπιβληθεῖσαν δικαστικὴν ποινὴν εἰς τοὺς ἐμπόρους τῶν Ἰωαννίνων, ἦταν μιὰ εἰδηση κατασκευασμένη. Στίς 20 Ἰουλίου ἡ Ἡπειρος, σὲ μιὰ ἀνασκόπησή της μέ τίτλο: Οἱ ἔμποροι τῆς πόλεώς μας και ὁ ἐγχώριος τύπος, διατύπωνε τὴ θέση τῆς ἐφημερίδας λιγότερο αὐστηρῇ αὐτῇ τῇ φορὰ κατὰ τῶν ἐμπόρων. Ὁ θόρυβος τοῦ τύπου, μέ τίς ὑπὲρ ἢ τίς κατὰ ἀπόψεις, ἔλεγε, δὲ δίνει λύση στὸ πρόβλημα. Ὑπάρχει μιὰ καταδικαστικὴ ἀπόφαση και γιὰ τὴν ἀναίρεσή της δυὸ μόνο δρόμοι ὑπάρχουν: Ὁ ἓνας εἶναι ν' ἀποδείξουν οἱ ἔμποροι ὅτι τὰ στοιχεῖα, στὰ ὁποῖα στηρίχτηκε τὸ δικαστήριον, γιὰ νὰ ἐκδόσει τὴν ἀπόφασή του, ἦταν ψευδῇ ἢ λανθασμένα. Ὁ δεῦτερος εἶναι ν' ἀποδειχτεῖ ὅτι οἱ περιπτώσεις πού προκάλεσαν τὴν καταδίκη, ἦταν θλιβερὲς τυχαῖες συμπτώσεις, συνέπειες ἀβλεψίας, κι ὅτι στὸ σύνολό της οἱ ἐργασίες τῶν δυὸ ἐταιρειῶν ἦταν ἀνώτεροι μομφῆς. Αὐτὸ ὅμως ἀπαιτοῦσε δημοσίευση στοιχείων κι ὄχι ὑστερικὲς κραυγές. Τὴ σχετικὴ ἀρθρογραφία τοῦ Κήρυκος ἡ Ἡπειρος τὴν ἀντιμετώπισε, ὡς συνήθως, μέ εἰρωνικὸ τρόπο, ἄφηνε μάλιστα ὑπαινιγμοὺς ὅτι ὁ Κήρυξ μέ τὴν ὑπερασπιστικὴ ἀρθρογραφία του περιμένε ἀνταλλάγματα. Μὲ τὴν Ἐλευθερία και τὰ ἐπιχειρήματά της ἀσχολήθηκε περισσότερο δὲν τὰ ἔβρισκε ὅμως πειστικά. Οἱ ἔμποροι πάντως εἶχαν θιγῇ ἀπὸ τὸ μανιφέστο πού δημοσιεύτηκε στήν Ἡπειρο, τὸ σκληρὸ περιεχόμενο τοῦ ὁποίου ἀποδυναμωνόταν ἀπὸ τὴν ἑλλειψη ὑπογραφῶν. Ὁ Χρηστοβασίλης τὸ χαρακτήριζε μωρὸν και ἀνούσιον, ἀμφισβητώντας ἂν τὸ ἔπονται ἑκατὸν ὑπογραφαί εἶχε οὐσιαστικὸ ἀντίκρουσμα. Ἀλλὰ και διπλάσιαι και τριπλάσιαι ἂν ἦταν -πρόσθετε- αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπογραφαί, δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀναιρέσουν τὴν συγκίνησιν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τὴν δίκην τῶν καθόλα ἀξιотίμων (ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν καταδικασθέντων) και τοὺς εἰς χιλιάδας ἀνελθόντας ἐπισκέπτας των ἐν ταῖς φυλακαῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται τὸ πλεῖστον τῶν ἐπιστημόνων τῆς πόλεώς μας, οἱ διευθύνται τραπεζῶν και ὁ δήμαρχος μετὰ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου. Καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ Χατζῆ: Φωνάζει ὁ ἐγχώριος τύπος, ὅτι οἱ ὑπογραφές τοῦ «μανιφέστου» εἶναι ψεύτικες. Τὸ χειρόγραφο βρίσκεται στὰ χέρια μου κι εἶναι στὴ διάθεση τοῦ καθενός. Οἱ ὑπογραφές δὲν δημοσιεύτηκαν γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε χώρος. Λέγουν ἀκόμα -πρόσθετε ὁ Χατζῆς- ὅτι οἱ ὑπογραφές εἶναι λίγες. Ἀλλὰ και μιὰ μόνο ὑπογραφή νὰ ὑπῆρχε, μήπως θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει κοινὴ γνώμη πού δυσφορεῖ γιὰ τὴ μάλιστα τῆς αἰσχροκερδείας; Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς χιλιάδες ἐπισκέπτες πού ἀναφέρει ἡ «Ἐλευθερία», αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει τίποτ' ἄλλο παρὰ τὴ γνωστὴ ἀλήθεια, ὅτι οἱ καταδικασθέντες λόγω τοῦ πλούτου και τῆς κοινωνικῆς θέσης τους, ἔχουν πολλοὺς φίλους πού θεώρησαν στοιχειῶδες καθήκον τους νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦν στίς φυλακὲς και νὰ ἐκφράσουν τὴ συμπάθειά τους.

Καὶ συνέχιζε μὲ τὰ ἐξῆς δηκτικά, ποὺ ἔχουν διαχρονικὴ ἀξία: Ἡ μήπως, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὴν ἀνάγκην νὰ πλυθῇ μὲ σουπλιμὲ καὶ ὅταν ἀκόμα ἔτυχε νὰ σφίξῃ τὴν χεῖρα ἐπικηρυγμένου ληστοῦ μὴ ἀμνηστευθέντος, μιὰ ἀπλὴ φιλικὴ ἐπίσκεψις θὰ ἐσήμεναι καὶ ἀλληλεγγύην: Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη μυριάδες ἐπισκεπτῶν ἐκηρύσσοντο ἀπολύτως ἀλληλέγγυοι, ποίαν σημασίαν θὰ εἶχε τοῦτο μὲ τὴν παράβασιν ῥητῶν διατάξεων τοῦ νόμου; Ποῦ τοῦ κόσμου οἱ λαοφιλεῖς κηρύσσονται ὑπεράνω τοῦ νόμου; Ἐκτός ἂν ἐνεργήσωμεν διὰ τῶν φίλων πληρεξουσίων (αἰχμὴ γιὰ τὶς ἐνέργειες ποὺ γίνονταν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς φιλελεύθερους βουλευτές, ν' ἀρθεῖ ἡ ποινὴ) καὶ ψηφισθῇ εἰδικὸς νόμος, ἔχων περίπου ὡς ἐξῆς: Ἀρθρον μόνον: Πᾶσα καταδικαστικὴ ἀπόφασις θεωρεῖται ἄκυρος, εὐθὺς ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκεπτῶν τῶν ἐγγραφομένων εἰς τὸ σχετικὸν βιβλίον παρουσιάσεων ὑπερβῇ τὰς τόσας χιλιάδας. Ὅχι πλῆθος ἐπισκεπτῶν, ἀλλὰ στοιχεῖα ἀθωότητος ἀναμένομεν ἀπὸ τοὺς φίλους ἐμπόρους χάριν αὐτῆς τῆς ἀξιοπρεπείας των.

Στὸ μεταξὺ ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ἐταιρεῖες, ἡ Ἐνωσις τῶν παντοπωλῶν -μέλη της εἶχαν καταδικαστεῖ- διαλύθηκε μὲ παθητικόν. Ἄν πραγματικὰ αἰσχροκεροῦσαν, συμπέρανε ὁ Χρηστοβασίλης, θὰ ἦταν δυνατό νὰ διαλυθοῦν μὲ μείωση κεφαλαίων: Καὶ τώρα ποῦ θὰ λείψῃ ὁ ἀνταγωνισμὸς δὲν θ' ἀκριβήνουν τὰ τρόφιμα; Ἐχουν κι ὅλας ἀνεβῇ κατὰ δυὸ δραχμὲς οἱ τιμὲς τους, μετὰ τὴν καταδίκη τῶν ἐμπόρων. —Δηλαδή; ρωτοῦσε ὁ Χατζῆς, πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι αὐτὸ ἐγινε γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν οἱ ἔμποροι τὴν κοινωνία τῆς πόλης;

Σ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουλίου, τὸ σπῆτι τοῦ Πέτρου Κωστίδη ἄνοιξε διάπλατα τὶς πόρτες του γιὰ νὰ δεχτεῖ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ποὺ ἦρθαν νὰ συγαροῦν τὸ Νίκο, ἐπιστήμονα πιά, πτυχιούχο, ἐκεῖνες τὶς μέρες εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὅλες οἱ ἐφημερίδες, μὲ τὸ ζεστὸ ἐκφραστικὸ τρόπο τῆς ἐποχῆς, συγχάρηκαν μὲ κολακευτικὰ λόγια, τὸ Νίκο καὶ τὴν οἰκογένειά του, ἡ χαρὰ ἦταν ἀποτυπωμένη στὰ πρόσωπα ὅλων. Τὴν πρώτη Κυριακὴ εἶχαν μαζευτεῖ στὸ σπῆτι ὅλα τὰ μέλη τῆς μεγάλης οἰκογένειας -ἔτσι τὴ θεωροῦσε ὁ Πέτρος- ὁ Γιάγκος μὲ τὴ Φωτεινὴ καὶ τὴ Φιλίτσα, ὁ Σπύρος μὲ τοὺς γονεῖς του, ἡ Χριστίνα δὲν πῆγε, ἦταν στίς μέρες της, ὁ Θεολόγος καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα ἀπὸ τὴν Καλούτσιανη, μιὰ χαρὰ πηγαινάν οἱ δουλειὲς τοῦ μαγαζιοῦ, γιὰ ὅλους ἐνοιωθε ζεστὴ τὴν καρδιά του ὁ Νίκος, ὅμως τὰ μάτια του ἀναζητοῦσαν κάθε στιγμὴ τὴ Φιλίτσα. Στὰ μάγουλα τοῦ κοριτσιοῦ εἶχαν ζωγραφιστεῖ κόκκινα τριαντάφυλλα, φοβόταν νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι της ψηλά, μὴ δώσει ἀφορμὴ παρεξηγήσεων στοὺς ἄλλους, ποιοὺς ἄλλους, ὅλοι λίγο πολὺ ἤξεραν τὸ μυστικὸ τῶν δυὸ νέων καὶ τὸ ἀντιμετώπιζαν μὲ συμπάθεια. Παρόλα αὐτὰ ἡ παρθενικὴ αἰδώς, ποὺ δὲν ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἄδεια ἀπὸ περιεχόμενο, δὲν ἄφηνε τὸ κορίτσι νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ συναισθηματικὸ της κόσμον, ὅπως αὐτὴ ἤθελε, ἔπρεπε νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴν παράδοση, κι αὐτὴ ἀπαι-

τοῦσε ἀκόμα τὶς ἀποστάσεις, μέχρι τὴν ἐπισημοποίηση τοῦ δεσμοῦ. Ἡ ἴδια συστολή ἐμπόδιζε τὴ Φιλίτσα ν' ἀρχίσει ἀλληλογραφία μὲ τὸ Νίκο, ἂν κι αὐτός, φεύγοντας γιὰ τὴν Ἀθήνα, μετὰ τὶς διακοπὲς τοῦ Πάσχα, τῆς τὸ εἶχε ζητήσει ἐπίμονα. — *Ὁχι Νίκο*, τοῦ ἀπάντησε σταθερὰ ἡ Φιλίτσα, *δὲν ἔχουμε ἀκόμα αὐτὸ τὸ δικαίωμα*. Τώρα ὁ Νίκος, ἐκείνη τὴν Κυριακή, περίμενε νάρθει τὸ ἀπόγευμα, νὰ φύγουν οἱ ἄλλοι γιὰ νὰ βρεῖ καιρὸ νὰ μιλήσει μὲ τὴ Φιλίτσα, ν' ἀνοίξουν τὶς καρδιὲς τους, νὰ τὶς κενώσουν ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ πλοῦτο ποὺ εἶχε σωρευτεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ χωρισμοῦ τους...

Σπυρίδων Κ. Χασιώτης (1864-1945), γεωπόνος καὶ πολιτικός (ἀπὸ τὴ Βίτσα τοῦ Ζαγοριοῦ), καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς σχολῆς, ὁ ἀποκαλούμενος καὶ πατέρας τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας. Ἰδρυσε τὸ Ἀγροτικὸ κόμμα, τοῦ ὁποῦ ἐκλέχτηκε βουλευτὴς τὸ 1926 στὸ νομὸ Ἰωαννίνων. (Τὸ Ἀγροτικὸ κόμμα τοῦ Σπ. Χασιώτη δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ Ἀγροτικὸ Δημοκρατικὸ Κόμμα Ἑλλάδος, ποὺ ἱδρυσε ἀργότερα ὁ Ἀλέξανδρος Μυλωνᾶς). Τὸ 1929 καὶ 1932 ἐκλέχτηκε γερουσιαστὴς, ἀπὸ τὰ Γεωργικὰ Ἐπιμελητήρια τῆς Ἑλλάδας.

καὶ ποιὲς θὰ ἔμεναν, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ τῆς ἀλβανικῆς καταγωγῆς τους. Αἰτήσεις εἶχαν ὑποβληθεῖ πολλές, δὲν ἐγκαταλείπει κανεὶς εὐκολὰ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε, μεγάλωσε καὶ ἔζησε, αὐτὸς καὶ οἱ πρόγονοί του, κι ἂς ἔγραφε

Τὸ σύνθημα τῆς διάλυσης τὸ ἔδωσε ὁ Πέτρος. Ὁ ἥλιος τσοροῦφλιζε ἀκόμα, Ἰούλιος μῆνας, ἡ ζέστα ἦταν ἀποπνικτικὴ, μόλις εἶχε χτυπήσει 4 τὸ ρολοὶ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης. — *Θὰ σᾶς ἀφήσω*, εἶπε στοὺς ἄλλους, *εἶναι ἀνάγκη νὰ φύγω*. Ἡ Λευκὴ ἀπόρριψε: *τί ἦταν αὐτὸ τὸ βιαστικὸ ποὺ ἀνάγκαζε τὸν Πέτρο, ντάλα μεσημέρι, νὰ βγεῖ ἔξω;* — *Δὲν εἶναι σωστὸ Πέτρο, ἀντέτεινε, σήμερα ἔχουμε τὴ χαρὰ τοῦ Νίκου, οἱ δουλειὲς μπορεῖ νὰ περιμένουν...* — *Δὲν εἶναι γιὰ δουλειές, μὴν ἐπιμένεις Λευκὴ, ἔχω κάποιο καθήκον νὰ ἐκπληρώσω*, ἀπάντησε αὐστηρὰ ὁ Πέτρος. Δὲ θέλησε νὰ δώσει περισσότερες ἐξηγήσεις, οἱ ἄλλοι τὶς περίμεναν, ὅμως ἀπὸ σκοποῦ ὁ Πέτρος δὲ μίλησε, φοβόταν τὶς ἀντιδράσεις τῶν οἰκογενειῶν τῶν προσφύγων, οἱ πληγὲς ἦταν ἀκόμα νωπές, δὲν ἤθελε νὰ τὶς ἀνοίξει. Τὸ μυστικὸ ποὺ δὲν ἤθελε νὰ φανερώσει ὁ Πέτρος ἦταν τὴν ἄλλη μέρα τὸ κύριο θέμα τῶν συζητήσεων σ' ὅλα τὰ Γιάννινα. Ἐφευγαν οἱ Τοῦρκοι τῆς πόλης γιὰ τὴν Τουρκία. Ἀπὸ καιρὸ ἀναμενόταν αὐτὴ ἡ ἀναχώρηση. Ἐπρεπε ὅμως νὰ ἔρθει ἡ *Ἐπιτροπὴ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν* γιὰ ν' ἀποφασίσει ὀριστικὰ ποιὲς οἰκογένειες ὑπάγονταν στὴν ἀνταλλαγὴ

ὁ Πελλερὲν χρονογραφήματα ὅτι ἡ μεγάλη πατρίδα, ἡ Τουρκία, κατάπνιγε τίς μνήμες καὶ τὰ βιώματα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔφευγαν, ἔτσι ποὺ νὰ αἰσθάνονται χαρὰ ἐγκαταλείποντας τὴ γενέθλια γῆ. Αὐτὰ εἶναι φιλοσοφικὲς ἀποτιμήσεις, συλλογιζόταν ὁ Πέτρος, καθὼς βάδιζε πρὸς τοὺς Τουρκομαχαλάδες, δὲν ξερριζώνεται εὐκόλα ὁ δεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸν τόπο του, σὲ τέτοιες περιπτώσεις κυριαρχεῖ τὸ συναίσθημα, ὄχι ἡ λογικὴ. Τοὺς Τούρκους ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν πόλη πῆγαινε νὰ ἐπισκεφτεῖ ὁ Πέτρος, πολλοὶ ἦταν φίλοι του, πελάτες τοῦ μαγαζιοῦ, γνωστοί, ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀποχαιρετήσῃ. Δὲν τόλμησε νὰ τὸ πεῖ στὸ Γιάγκο καὶ τὸ Θεολόγο, δὲν ἤξερε πῶς θὰ τὸ πάρουν...

Ὁ Πέτρος συνδεόταν μέ πολλοὺς Τούρκους προύχοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκπρόσωπους τῶν λαϊκῶν τάξεων τῆς μουσουλμανικῆς κοινότητος. Ἀρκετοὺς εἶχε πελάτες, ἡ γνωριμία μέ ἄλλους ὀφειλόταν στὴν κοινωνικὴ δράση του, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ἀκόμα. Στενὲς σχέσεις εἶχε καὶ μέ τὸ μουφτὴ τῶν Γιαννίνων, ἡ ἀγάπη τοῦ τελευταίου γιὰ τὴν πόλη ὑπερίσχυσε ἀπὸ κάθε ἄλλο συναίσθημα, κατόρθωσε τελικὰ, αὐτὸς κι ἄλλες 30 περίπου οἰκογένειες μουσουλμάνων, νὰ μείνουν, ὡς ἀλβανικῆς καταγωγῆς. Τὸ μουφτὴ εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ τὸν δεῖ, ὅποτε ἤθελε, τώρα εἶχαν σειρὰ οἱ ἄλλοι ποὺ ἔφευγαν τὴν ἄλλη μέρα. Οἱ τούρκικες συνοικίες, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῆς ἐπανάστασης τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυλόσοφου, ἀπλώνονταν κυρίως γύρω ἀπὸ τὸ Μπαῖρακλὴ τζαμί, τὴν Καλούτσιανη (ὁδὸς 21ης Φεβρουαρίου), τὸ Ναμάζ γκιאַχ (σημερινὸ διοικητήριον), τὸ Σιεμσιεντὶν (ὁδὸς Χρηστοβασίλη), Ντεντεροῦτς (συνοικία Πλάτανου), Σαβατιὲ (Γηροκομεῖο). Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονυσίου ἐγκαταστάθηκαν καὶ στὸ Κάστρο, ἀπ' ὅπου ἔδιωξαν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Ὁ Πέτρος ἐπισκέφτηκε πρῶτα τὸ μεγάλο ἀρχοντικὸ τῶν ἀδελφῶν Σαδὴκ πασᾶ. Βρῆκε τοὺς ἄντρες νὰ ξεχωρίζουν ὅσα νόμιζαν ὡς περισσότερο ἀναγκαῖα νὰ πάρουν μαζί τους, τὰ ἄλλα θὰ τὰ πωλοῦσαν τὴν ἴδια μέρα σὲ ἐξευτελιστικὰς τιμὰς, σὲ χριστιανούς καὶ ἐβραίους. Στὴν πραγματικότητά τὰχαν χαμένα, δὲν ἤξεραν τί νὰ πάρουν καὶ τί ν' ἀφήσουν, ὁ φόβος τοῦ ἀγνωστοῦ τοὺς τρόμαζε, τί θάβρισκαν ἐκεῖ θὰ τοὺς πῆγαιναν; Ὅλα ἤθελαν νὰ τὰ πάρουν, πῶς κουβαλιέται ὅμως τόσο βίος, τόσο πλοῦτος ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, ἔτσι τοὺς φάνταζε ἡ μακρινὴ νέα πατρίδα τους. Οἱ γυναῖκες, μόλις εἶδαν τὸν Πέτρο, ἐξαφανίστηκαν στὰ δωμάτιά τους, οἱ ἄντρες χάρηκαν ποὺ τοὺς θυμήθηκε. Τοῦ πρόσφεραν καφέ, ὕστερα κάθησαν σ' ἓνα μπάσι κι ἄρχισαν ἓναν ἀτέλειωτο ἐξομολογητικὸ μονόλογο, ὁ ἓνας ἀδερφὸς σταματοῦσε, ὁ ἄλλος συνέχιζε, ὁ Πέτρος μόνο ἄκουε. Ἄρχισαν ἀπὸ τὰ παλιά, ἀπὸ τὴ μεγάλη αὐτοκρατορία ποὺ τώρα εἶχε διαλυθεῖ, ἀπὸ τὰ μεγαλεῖα καὶ τίς δόξεις κι ἔφταναν στὸ σημερινό της κατάντημα, μέ συνεχεῖς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Ἀλλάχ, ἄφηναν μέ τρόπο, χωρὶς νὰ προκαλοῦν, νὰ φανεῖ ὁ θαυμασμὸς τους πρὸς τὸν Κεμάλ, δὲν ἀνέφεραν τ' ὄνομά του, γινόταν ὅμως εὐκόλα κατανοητὸ γιὰ ποιὸν μιλοῦσαν, ἂν δὲν ἦταν αὐτὸς ἡ Τουρκία θὰ εἶχε διαλυθεῖ. Καὶ ὕστερα ἐπιαναν τίς ἀναμνήσεις, ἀτέλειωτες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὰ παιδικὰ τους χρόνια, τὰ

κατοπινὰ μὲ τοὺς πολέμους, τὶς περιπέτειες καὶ τὶς συμφορὰς ποὺ τοὺς βρῆκαν, γιὰ νὰ καταλήξουν στὸ μοιρολατρικόν: ἦταν θέλημα τοῦ Ἀλλάχ! Τώρα ἄφηναν τὰ ἀγαπημένα τους Γιάννινα καὶ τραβοῦσαν γιὰ τὸ ἄγνωστο. Σπάραζαν οἱ καρδιές τους, Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! ἐπαναλάμβαναν, αὐτὲς μόνο οἱ ἐπικλήσεις τοὺς ξεχώριζαν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς Γιαννιώτες· τὰ ἑλληνικὰ μιλοῦσαν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ, μ' αὐτὰ θὰ συνέχιζαν καὶ στὴν προσφυγιά, ἔτσι θεωροῦσαν τὸν ἑαυτό τους, πρόσφυγες, ἀφοῦ ἀναγκάζονταν νὰ ξεριζωθοῦν ἀπὸ τὸν τόπο τους. Ἡ ὥρα περνοῦσε, ὁ Πέτρος ἔπρεπε νὰ φύγει, σηκώθηκε. Οἱ ἄλλοι ἤθελαν νὰ τὸν κρατήσουν ἀκόμα, ἦταν σὰ νὰ παρῆται τὴν παραμονὴ τους στὴν πόλη, θὰ τόθελα πολὺ, ἀπαντοῦσε ὁ Πέτρος, *μὰ πρέπει ν' ἀποχαιρετήσω κι ἄλλους φίλους, θὰ σᾶς θυμᾶμαι σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ, δὲ θὰ σᾶς ξεχάσω.* Τῶν ἄλλων τὰ μάτια εἶχαν γεμίσει δάκρυα, τὸν κράτησαν σφιχτὰ στὴν ἀγκαλιά τους, *ἄντε, τοῦ εἶπαν τέλος, ὁ Ἀλλάχ νὰ σ' ἔχει καλὰ μ' ὅλη σου τὴν οἰκογένεια, μιὰ παράκληση μόνο, τάπαμε καὶ στὸ μουφτὴ καὶ στὸ βαλὴ σας, μὴ καταστρέψετε τὰ ἱερά μας καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων μας, θάναί μεγάλη ἁμαρτία...* Ὁ Πέτρος τὸ ὑποσχέθηκε κι ἔφυγε μὲ βαρεῖα καρδιά. Δὲν ἦταν σίγουρος πῶς ὅλα θὰ ἔμεναν ἀνέπαφα, ὅπως τάθελαν οἱ Τοῦρκοι. Ἐξάλλου, ἔντεκα χρόνια τώρα, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης, πολλὰ εἶχαν ἀλλάξει... Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Πέτρου συνεχίστηκε, μὲ τὶς ἴδιες συγκινητικὲς ἐκδηλώσεις καὶ μὲ μικρὲς μόνο παραλλαγές, στὰ σπίτια τοῦ Ἀχμέτ Ζουλφικάρ ἐφέντη, τοῦ Ρεμζή Μουσταφᾶ πασᾶ κι ἄλλων. Ὑστερα κατέβηκε κατὰ τὸ Κάστρο, συνάντησε φτωχολογιά, οἱ ἀντιδράσεις τους ἦταν διαφορετικὲς. Αὐτοὶ δὲν ἄφηναν ἀρχοντικά καὶ περιουσίες, ἡ ζωὴ τους ἦταν βασανισμένη ὅπως καὶ τῆς χριστιανικῆς καὶ ἐβραϊκῆς φτωχολογιάς, δὲν εἶχαν νὰ χάσουν τίποτε, ἀντίθετα εἶχαν ἐλπίδες γιὰ ἓνα καλλίτερο αὐριο. Μόνο ἓνα ἀγάθι τοὺς κεντοῦσε τὴν καρδιά· ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πόλιν ποὺ ἄφηναν, τὸ αἶσθημα αὐτὸ τὸ ἔβλεπες πιὸ ἔντονο στὰ μάτια τῶν τουρκόπουλων, σπάραζε ἡ καρδιά τους ποὺ θάφευγαν, μακριὰ ἀπὸ τοὺς φίλους τους, τὰ ρωμιόπουλα, κι ἂς τοὺς ἔσπαζαν τὰ κεφάλια στοὺς πετροπόλεμους ποὺ δὲν εἶχαν τελειωμό... Ὅταν ὁ Πέτρος ὀλοκλήρωσε τὸν κύκλο τῶν ἀποχαιρετισμῶν, εἶχε πιά βραδυάσει, οὔτε κατάλαβε πῶς πέρασαν οἱ ὥρες. Γύρισε στὸ σπίτι μ' ἓνα κενὸ μέσα του· ἦταν τὰ βιώματα τῆς ζωῆς ποὺ σχετίζονταν μὲ τὴν κοινὴ συμβίωση Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Τώρα οἱ πρῶτοι ἐξαφανίζονταν ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ τῆς πόλης, τὴ θέση τους θὰ ἔπαιρναν ἄλλοι, οἱ Ἑλληνες πρόσφυγες. — Ἄς πάνε στὸ καλὸ, μουρμούρισε ὁ Πέτρος, *εἶχαν δίκιο, ἔτσι εἶχε ὀρίσει ὁ Ἀλλάχ...*

Οἱ ἄλλοι τὸν περίμεναν, ἤθελαν ν' ἀκούσουν τὶς ἐντυπώσεις του, τελικὰ κατάλαβαν ποῦ εἶχε πάει. — *Μὴ μὲ ρωτᾶτε τίποτα*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *εἶμαι πολὺ κουρασμένος καὶ συγκινημένος*, πρόσθεσε σιγὰ νὰ μὴν τὸν ἀκούσουν οἱ ἄλλοι, προπαντὸς ὁ Γιάγκος καὶ ἡ οἰκογένειά του, *θὰ σᾶς τὰ πῶ ἄλλη φορὰ.* Σεβάστηκαν τὴ θέλησή του. Ἡ ἄλλη φορὰ δὲν ἦρθε ποτέ. Οὔτε ὁ Πέτρος μίλησε, οὔτε οἱ δικοὶ του ρώτησαν...

Τὶς μελαγχολικὲς σκέψεις ἀπὸ τὸν ἀποχωρισμὸ τῶν φίλων τοῦ τουρκογιαννιωτῶν, ἦρθε τὴν ἄλλη μέρα νὰ διασκεδάσει ἓνα χαρμόσυνο γεγονός. Ἡ κόρη τοῦ ἡ Χριστίνα, γέννησε τὴ νύχτα ἓνα ὁμορφο κοριτσάκι. Κουρασμένος ἀπὸ τὴ συγκινησιακὴ φόρτιση -ἄλλες φορὲς σὲ κρατᾷ ἀγρυπνο, κι ἄλλες σὲ ρίχνει σὲ ὕπνο ληθαργικὸ- δὲν πῆρε εἶδηση, πῶς ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα ἡ Λευκὴ εἶχε φύγει ἀπὸ δίπλα τοῦ, εἰδοποιημένη ἀπὸ τὴν ὑπηρετρία τοῦ σπιτιοῦ τῆς Χριστίνας· ἡ κόρη τῆς τὴν ἤθελε κοντὰ τῆς, στίς δύσκολες στιγμὲς ποὺ περνοῦσε. Ἡ φυσιολογικὴ ζωὴ τῆς Χριστίνας ἔκανε τὸν τοκετὸ εὐκόλο. Δὲ χρειάστηκε νὰ καλέσουν χειροῦργο-γυναικολόγο, ὅλα ἔγιναν μὲ τὴ φροντίδα μιᾶς μαμμῆς σπουδαγμένης -διέθεταν τότε ἀρκετὲς τὰ Γιάννινα-, τὴ βοήθησε καὶ μιὰ ἄλλη, τῆς παλαιᾶς σχολῆς «πρακτικὴ», κάποιες φορὲς ἡ πείρα προσφέρει θετικὲς βοήθειες στὴν ἐπιστήμη. Ὅταν τὸ πρῶτ' ὁ Πέτρος ξύπνησε καὶ πῆγε στὴν κουζίνα νὰ πλυθεῖ, τοὺς βρῆκε ὅλους ἐκεῖ συγκεντρωμένους νὰ συζητοῦν σὲ χαμηλοὺς τόνους, νὰ μὴν τὸν ξυπνήσουν. Τὰ πρόσωπά τοὺς ἦταν χαρούμενα, δὲν πρόκανε νὰ ρωτήσῃ τὴν αἰτία, ἡ νύφη τοῦ ἡ Κατερίνα ἔτρεξε καὶ τὸν ἀγκάλιασε, νὰ ζήσει τὸ νέο ἐγγονάκι σου παπού, φώναξε, νὰ σοῦ ζήσει ἐπανελάβαν ὅλοι ἐν χορῶ, ὁ Πέτρος ἔμεινε σύζυλος, μὰ τί συμβαίνει τέλος πάντων..., ρώτησε μὲ κάποια ἀδημονία, τὸ μυαλό τοῦ ἦταν ἀκόμα θολωμένο ἀπὸ τὸ ληθαργικὸ ὕπνο, δὲν τὸν βοηθοῦσε νὰ συλλάβῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ γεγονότα καὶ καταστάσεις ἀναμενόμενες, τὸν τοκετὸ τῆς Χριστίνας τὸν περιέμεναν ἀπὸ μέρες ὅλοι, ὅμως ὁ νοῦς τοῦ δὲν πῆγε ἐκεῖ. Ἡ μικρὴ Ἑλένη τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἀπορία, ἡ θεία Χριστίνα παποῦ γέννησε κοριτσάκι, τώρα ἔχω ξαδελφούλα εἶπε καὶ ἔτρεξε στὴν ἀγκαλιά τοῦ. Ὅταν ὁ Πέτρος συνειδητοποίησε τί εἶχε γίνει, ἄφησε νὰ ἐκδηλωθεῖ χωρὶς μέτρο ἡ χαρὰ τοῦ, μὲ χίλιους τρόπους, ἀκόμα κι ἓνα παλιὸ Ζαγορίσιο τραγούδι χόρευε, δὲν τὸν χωροῦσε ὁ τόπος, θὰ πάω στὸ σπίτι τῆς Χριστίνας, φώναξε, θέλω νὰ δῶ τὴν ἐγγονή μου. —Νὰ πάρεις τὸ πρωϊνό σου πρωτα πατέρα, εἶπε ἡ Κατερίνα, καὶ ὕστερα φεύγεις. —Δὲν θέλω πρωϊνό, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, ὅταν ἡ καρδιά εἶναι χορτάτη, τὸ στομάχι δὲ λογαριάζεται. Βγῆκε τρέχοντας ἀπὸ τὸ σπίτι, πὶο κάτω βρῆκε ἓνα ἀμάξι, γρήγορα, φώναξε στὸν ἀμαξά, στὸ Γιαλί-Καφενέ, θάχεις μεγάλο ρεγάλο, γέννησε ἡ κόρη μου.

Στὰ Γιάννινα, κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1923-24 λειτουργοῦσαν δυὸ Διδασκαλεῖα: α) Τὸ Τριτάξιο, ποὺ διηύθυνε ὁ Δ. Σουχλέρης, ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ β) Τὸ Μονοτάξιο, μὲ διευθυντὴ τὸ φιλόλογο Δ. Σακελλαρίδη ἀπὸ τὸ Τσερβάρι (τὸν εἶχα διευθυντὴ ἀργότερα στὸ Β' γυμνάσιο). Τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουνίου τοῦ '24, τὸ Τριτάξιο ὁργάνωσε μεγάλη σχολικὴ γιορτὴ ποὺ σημείωσε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Στὸ Διδασκαλεῖο εἶχε ὁργανωθεῖ καὶ μαθητικὴ κοινότητα μὲ τὸ ὄνομα Πεσταλότσι καὶ πρόεδρο τὸ σπουδαστὴ Κωνσταντῖνο Κίγκα (ἀργότερα ἔγινε ὁδοντίατρος). Οἱ ἀπόφοιτοὶ τοῦ ἦταν οἱ παρακάτω, ζοῦν σήμερα λίγοι ἀπ' αὐτοὺς: 1) Μ. Βούρδας, 2) Θ. Βουσουλίνου, 3) Λ. Δεσύλλα, 4) Ἡλ. Κακοσιάννα, 5) Α. Καλυβιώτου, 6) Κ. Κίγκας, 7) Ι. Κορτζῆς, 8) Ἀλ. Κυρέλλη, 9) Ἑλπ. Μέλη, 10) Α. Μπουκουβάλα, 11) Αἰκ. Παπαλέξη, 12) Ε. Ροῦβαλη, 13) Γ. Πορτοβάρας, 14) Ι. Σαράφης, 15) Σ. Σαφύλιος, 16) Ν. Στάρας, 17) Ρ. Τζιμοπούλου, 18) Χρ. Τσακαλίδης, 19) Α. Τσονίδου. Οἱ ἀπόφοιτοὶ τοῦ Μονοτάξιου Διδασκαλείου ἔφταναν τοὺς 60. Πῆραν τὰ ἀπολυτήριά τοὺς κατὰ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ἰουλίου καὶ τὰ ὀνόματά τοὺς δημοσιεύτηκαν στίς

έφημερίδες κατά σειρά έπιτυχίας: 1) Μαρία Οικονόμου, 2) Σταυρούλα Τραυλοῦ, 3) Ἀ-
γνησίλαος Παρτσάλης, 4) Αἰκατερίνη Καζαμία, 5) Ἐρμιόνη Φωτέτη, 6) Ἰοκάστη Μαΐδα-
τση, 7) Γεώργιος Παπακώστας τοῦ Ν., 8) Ἰωάννης Παπαδόπουλος, 9) Ἰωάννης Καρύδης,
10) Γεώργιος Σαμαρτζής, 11) Γεώργιος Οἰκονόμου, 12) Ἀλκιβιάδης Μπαρτσούλης, 13) Ἀ-

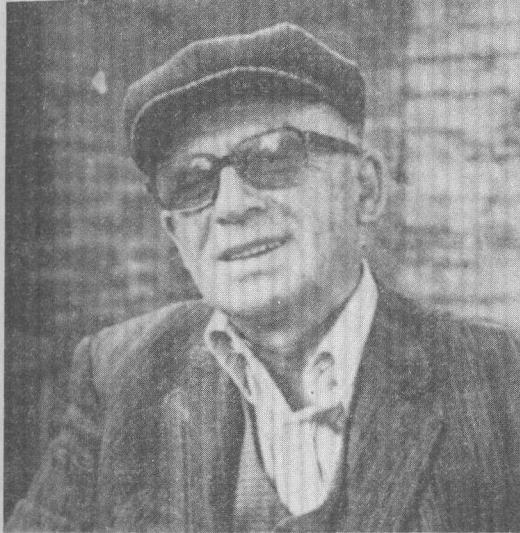

Κωνσταντῖνος Κίγκος, δάσκαλος
κι ἀργότερα ὁδοντίατρος

λέξανδρος Κουμπάρος, 14) Λάζαρος Γερολά-
ζος, 15) Κωνσταντῖνος Λαζαρίδης, 16) Ὀλγα
Τζέτη, 17) Χρυσόστομος Δελλάρης, 18) Ἄννα
Λαζαράκου, 19) Πολυξένη Τόλια, 20) Δημή-
τριος Δάνος, 21) Βασίλειος Μπαμπαλίτσος,
22) Ἀναστάσιος Ἀργαλιάς, 23) Κλεονίκη Μα-
κρῆ, 24) Ματθαῖος Βαλκίωνης, 25) Ἀνδρομάχη
Στούπη, 26) Δημήτριος Παπαδόπουλος, 27) Κων-
σταντῖνος Σαλαμούρης, 28) Γεώργιος Παπακώ-
στας τοῦ Κ., 29) Χαράλαμπος Ἀναγνωστόπου-
λος, 30) Σπυριαντώνης Ἀραβανῆς, 31) Χριστό-
δουλος Γερογιάννης, 32) Νικόλαος Γιαννῆς,
33) Κων. Νταβίσκας, 34) Χρῖστος Πανᾶς,
35) Ἀνδρέας Τσιριγώτης, 36) Νικόλαος Ἀρ-
κουμάνης, 37) Δημήτριος Ζαχαρῆς, 38) Κων-
σταντῖνος Μπαλατσούκας, 39) Δημοσθένης
Πίκος, 40) Ἀθανάσιος Κρεμπούνης, 41) Γεώρ-
γιος Σακκάς, 42) Κων. Τσίκος, 43) Ἀναστά-
σιος Φατούρος, 44) Γεώργ. Ζαννιάς, 45) Κων.
Κονταξῆς, 46) Ἀντώνιος Κόντος, 47) Γεώρ-
γιος Γαζέτας, 48) Σπυρ. Κακλαμάνης, 49) Θεο-
χάρης Βελογιάννης, 50) Θεόδωρος Ἀντωνό-

πουλος, 51) Ἰωάννης Μάλλιος, 52) Θεοδόσιος Μαντᾶς, 53) Μιχαῖλ Ζέρβας, 54) Εὐστά-
θιος Τζοβάρης, 55) Δημήτριος Ξύλινος, 56) Γεώργιος Ρακόπουλος, 57) Κων. Σταμούλης
58) Χριστόδουλος Παπαδήμας, 59) Γεώργιος Σπυρόπουλος. Ὑπάρχει κι ἀκόμα ἓνας
ποῦ πῆρε ἀπολυτήριο, ὁ Ἰωάν. Φλούδας (βλ. Κ. Κίτσου, *Ἡ ἱστορία τοῦ Διδασκαλείου
Ἰωαννίνων καί τῆς Ζ.Π. Ἀκαδημίας*, Ἰωάννινα 1988, σ. 153). Τὸ Μονοτάξιο εἶχε ἀρχί-
σει νὰ ἐπαναλειτούργεῖ τὸ σχολ. ἔτος 1923-24, οἱ παραπάνω ἦταν οἱ πρῶτοι ἀπόφοιτοι.
Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀναδείχθηκαν σὲ ἀξιόλογα στελέχη τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης,
συγγραφεῖς, λαογράφοι κλπ. Τὸ ἐν τρίτο, σχεδόν, βαθμολογήθηκε μὲ ἄριστα (ὁ 15ος
Κων. Λαζαρίδης εἶχε βαθμὸ πτυχίου 9,09), ἦταν σπουδαστὲς ὑψηλῶν ἐπιδόσεων. Ἡ
κέντρι-
κή πλατεία εἶχε τὰ κακά της χάλια. Τὰ συνεχῆ σχόλια τῶν ἐφημερίδων δὲν κέντρι-
σαν τὸ φιλότιμο τοῦ Δήμου γιὰ τὴν ἐπισκευή της. Κατήντησε μιὰ ἀηδὴς ἀσχημία -ἐγραφε
ὁ Χατζῆς- ὅπου ἐνδιαίτωνται τὰ ἀδέσποτα σκυλιὰ τῆς πόλεως, ὁ Γαμβέττας (ὁ νέος τύ-
πος τῆς πόλης, θὰ εἰπωθοῦν περισσότερα γιαντὸν στοὺς ἐπόμενους τόμους, ἡ αἴγλη τοῦ
Ἀράμη εἶχε περάσει), οἱ μυριάδες τῶν λούστρων, τὰ αὐτοκίνητα καὶ μέσα σ' ὅλην αὐτὴν
τὴν ἀηδίαν καὶ σὲ σύννεφα σκόνης -προστατευομένης ὑπὸ τῆς τακτικῆς τοῦ κ. δημάρχου-,
εἶναι καταδικασμένοι νὰ παίρνουν τὸν ἀέρα τους οἱ λεγόμενοι... περὶ τῆς...
Μὲ ἀνακοινωθὲν τοῦ ἱατρικοῦ συλλόγου Ἰωαννίνων, οἱ γιατροὶ καταφέροντ' ἀνὰ τῶν
«πρακτικῶν» γιαιτρῶν ποὺ ἀσκοῦσαν ἐπάγγελμα στὴν ὑπαιθρο κυρίως, ἀλλὰ καὶ μέσα
στὴν πόλιν ὑπὸ διάφορες εἰδικότητες: παθολόγοι, χειρουργοί, ὀφθαλμολόγοι, γυναικολό-
γοι, ἀφροδισιολόγοι ἢ δερματολόγοι. Φρονοῦμεν -ἔλεγε τὸ ἀνακοινωθὲν- ὅτι ἡ προϊστο-
ρικὴ αὕτη ἐποχὴ πρέπει νὰ ἐκλείψῃ ὀριστικῶς, οἱ δὲ παρανόμως ἐξασκοῦντες τὸ ἐπάγ-
γγελμα τοῦ ἱατροῦ ὀφείλουσι νὰ ἐξεύρωσιν ἕτερον ἔργον ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς
εὐπιστίας τῶν ἀτυχῶν πασχόντων, οἵτινες, εἴτε διότι τὸ νοσημὰ των ἀπαιτεῖ μακροχρό-

νιον θεραπείαν, εἴτε διότι πάσχουσιν ἐξ ἀνιάτου νοσήματος, καταφεύγουν, κατόπιν συστάσεως διαφόρων πρακτόρων, εἰς τοὺς λεγομένους πρακτικούς ἰατροὺς, ὧν κύριον ἔργον εἶναι μόνον ἡ ἀπογύμνωσις τῶν ἀρρώστων καὶ οὐδὲν πλέον. Ὁ Σύλλογος, ὅστερα ἀπ' αὐτά, ἀπαγόρειε στοὺς πρακτικούς γιатροὺς ἢ τοὺς ἀγύρτες τὴν ἐξάσκηση τοῦ

Κώστας Λαζαρίδης, δάσκαλος,
ιστοριοδίφης καὶ λαογράφος

ιατρικοῦ ἐπαγγέλματος, οἱ πα-
ραβάτες θὰ καταγγέλλονταν καὶ
θὰ τιμωροῦνταν. Ἀπαγορευό-
ταν ἐπίσης στὶς μαῖες νὰ ἐπαγγέ-
λονται τὴ γιатρὸ γυναικολόγο,
νὰ κάνουν ἐξετάσεις, καυτηριά-
σεις κι ἄλλες ἐπεμβάσεις, πού
πολλές φορές ἐπιδεινώναν τὴν
κατάσταση τῆς ἀρρώστου. Ἀπα-
γορευόταν στοὺς πρακτικούς
γιατροὺς, τὶς μαῖες καὶ τὶς νοσο-
κόμους νὰ γράφουν συνταγές, οἱ
φαρμακοποιοὶ δὲν ἔπρεπε νὰ
ἐκτελοῦν τέτοιες συνταγές. Καὶ
τὸ ἀνακοινωθὲν κατέληγε: Πα-
ρακαλοῦνται πάντες οἱ λαμβά-
νοντες γνώσιν τῆς ἐκμεταλλεύ-
σεως τῆς λαϊκῆς εὐπιστίας ἐκ
μέρους τῶν διαφόρων ἀγυρτῶν,
νὰ καταγγέλλουν τούτους εἰς
τὸν πρόεδρον τοῦ Ἰατρικοῦ συλ-
λόγου, μετὰ τῶν σχετικῶν ἀπο-

δείξεων. Περιορίσθηκε βέβαια, ὅστερα ἀπ' αὐτά, ὁ ἀριθμὸς τῶν πρακτικῶν γιатρῶν,
ἀλλὰ δὲν ἀφανίστηκαν. Τὸ ἀνακοινωθὲν δὲ λάβαινε ὑπόψη τοῦ τὴν ψυχολογικὴ κατά-
σταση τῶν ἀρρώστων, τῶν χτυπημένων ἀπὸ ἀγιάτρευτες ἀρρώστειες -αὐτοὺς κυρίως ἐκμε-
ταλλεύονταν οἱ πρακτικοὶ γιатροί- στὴν ἀπελπισίᾳ τοὺς γυρεύουν κάπου νὰ στηριχτοῦν,
νὰ ἐναποθέσουν τὶς ἐλπίδες τοὺς, ἔστω κι ἀπατηλές καὶ πρόσκαιρες· αὐτὴ τὴν ἐλπίδα
ἔδιναν, μὲ ἀδρῆ ἀμοιβή, οἱ πρακτικοὶ γιатροὶ καὶ οἱ ἀγύρτες. Σὲ λίγο θὰ σάφρωνε τῇ φαρ-
μακολογία κι ἕνας καλὸ γερὸς ἀπὸ τὸ ἅγιον Ὅρος, ὁ πᾶτερ Νεκτάριος μὲ τὶς συνταγές
καὶ τὶς φυλλάδες πού κυκλοφοροῦσε. - Στυγερόν ἐγκλημα κατετάραξε τὴν κοινωνίαν τῶν
Ἰωαννίνων. Στὶς 18 Ἰουλίου τὸ πρωῒ, βρέθηκε νεκρὸς στὸ σπίτι του, ὁ Ἀπόστολος Ταμ-
βακόπουλος, ἐστιάτορας τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ, χτυπημένος μὲ μπαλντά στὸ κεφάλι, καθὼς
κοιμόταν. Ἡ ἀστυνομία διαλεύκανε τὸ ἐγκλημα. Δράστης ἦταν ὁ ὑπάλληλός του Π.
Σγουρός, ἰσχυριζόταν ὅτι τὸ θῦμα εἶχε μαζί του ἀθεμίτους σχέσεις. Ἡ πραγματικὴ αἰτία
τοῦ φόνου ὅμως, ἦταν ἡ ληστεία, ἡ ἀστυνομία ἀνακάλυψε ὅτι ὁ δράστης εἶχε κλέψει ἀπὸ
τὸ θῦμα 60.000 δραχ. καὶ 200 δολλάρια. Στὸν καθηγητὴ Χαρίλαο Μαστοριδῆ, ἀπὸ τὸ
Τσεπέλοβο, τὸ ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν ἀπένειμε τὸν πολεμικὸ σταυρὸ γ' τάξεως, διὰ
τὴν ὑπέροχον διαγωγὴν ἣν ἐπέδειξεν, ὡς ἐφεδρὸς ὑπολοχαγὸς ἐν Μ. Ἀσίᾳ, κατὰ τὰς
ἡμέρας τῆς καταστροφῆς καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν 17ην Αὐγούστου 1922, ὁπότε ἀγωνι-
ζόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ 2ου τάγματος τοῦ 26ου Ἡπειρωτικοῦ συντάγμα-
τος, ἐτραυματίσθη ὑπὸ σφαιρῶν πολυβόλων καὶ εἰς τοὺς δύο τοὺς πόδας ἐπάνω εἰς τὸν
μαστοειδῆ λόφον τοῦ Δοβᾶ-Τεπέ.

Ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων τῶν Γιαννίνων γύρω ἀπὸ τὰ φλέγοντα θέματα τοῦ τόπου ἔφεραν σὲ δεύτερη μοῖρα τὸ σχολιασμὸ τῶν πολιτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα καὶ πολλὰ ἦταν καὶ σοβαρά. Ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου εἶχε ἀποδυναμωθεῖ ἀπὸ ἐσωκομματικὰς διαμάχας. Οἱ Μιχαλακόπουλος καὶ Γονατᾶς, ἔπαψαν νὰ τὴν ὑποστηρίζουν γιατί εἶχαν ἐνοχληθεῖ ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τοῦ Παγκάλου, πίεζε τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ ὑπογράψουν πρωτόκολλο, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ζητοῦσαν νὰ παραμείνει ἡ κυβέρνησις στὴν ἐξουσία. Αὐτὰ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου στρατιῶτες τοῦ τάγματος φρουρᾶς τοῦ βενιζελικοῦ ἀντισυνταγματάρχου Καρακούφα, κατέστρεψαν τὰ τυπογραφεῖα τῶν ἀντιβενιζελικῶν ἐφημερίδων *Ταχυδρόμος* καὶ *Ἡμερησία*, τραυματίζοντας τοὺς τυπογράφους, ὁδήγησαν τὴν κυβέρνησις σὲ παραίτηση (19 Ἰουλίου), ὕστερα ἀπὸ ἔντονες συζητήσεις στὴ βουλὴ. Ἡ ἐντολὴ γιὰ σχηματισμὸ νέας κυβέρνησης δόθηκε πρῶτα στὸν ἀρχηγὸ τῶν Προοδευτικῶν Γ. Καφαντάρη, πού δὲν τὴν ἀποδέχτηκε καὶ στὴ συνέχεια στὸ Θεμ. Σοφούλη. Ἡ νέα κυβέρνησις πῆρε ψῆφο ἐμπιστοσύνης στίς 30 Ἰουλίου. Στὴν κυβέρνησις συμμετεῖχε ὡς ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας ὁ Δ. Μπότσαρης καὶ τὸ γεγονὸς χαιρετίστηκε ἀπὸ τὸ γιαννιώτικο τύπο, ἀκόμα καὶ τὸν ἀντιβενιζελικό.

Ὁ σχηματισμὸς τῆς κυβέρνησης Σοφούλη προκάλεσε ἀναταραχὴ στὰ Γιάννινα γιὰ λόγους ἄλλης ὑφῆς. Καταδικάστηκαν ἐνέργειες τοῦ βενιζελικοῦ δημάρχου Γ. Σταυρίδη, ὁ ὁποῖος, κάθε φορὰ πού γινόταν κυβερνητικὴ μεταβολὴ (ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα θέματα, μητροπολιτικὸ κλπ.), συγκέντρωνε στὸ δημαρχεῖο τοὺς προέδρους τῶν σωματείων καί, κατὰ κάποιον τρόπο, τοὺς ὑποχρῶνε νὰ ὑπογράψουν τηλεγραφήματα, εἴτε συμπαράστασης πρὸς κάθε νέα κυβέρνησις, εἴτε προτροπῆς πρὸς τοὺς βουλευτὲς τῆς Ἡπείρου νὰ ὑπερψηφίσουν τὴν κυβέρνησις. Φαίνεται πὺς οἱ διοικήσεις τῶν σωματείων ἀπηύδωσαν ἀπὸ τὴν τακτικὴ τοῦ δημάρχου, πού φαλκίδευε τὴν οὐσίαν τὴν ἐλεύθερον γνώμην τους, κι ὅταν τοὺς ζητήθηκε νὰ ὑπογράψουν τηλεγραφήματα πρὸς τοὺς βουλευτὲς γιὰ νὰ ὑπερψηφίσουν τὴν κυβέρνησις Σοφούλη, ἀρνήθηκαν. Τὴ στάση τους ἐπικρότησε θερμὰ ἡ Ἡπειρος: ...*Ὅταν κανεῖς εἶναι δήμαρχος μιᾶς πόλεως, ὡς τὰ Ἰωάννινα, ἔγραφε, δὲν δύναται, δὲν εἶναι θεμιτόν, δὲν εἶναι ἔντιμον νὰ μεταχειρίζηται τοὺς δημότας -τὰ σωματεῖα- διὰ νὰ τοὺς ὑποβάλλῃ πρὸς ὑπογραφὴν προτάσεις καὶ ψηφίσματα, ὑβριστικὰ διὰ τὴν διανόησιν καὶ τὴν πολιτικὴν ὠριμότητα καὶ ἠθικὴν των! Διότι, διατὶ τάχα τὰ σωματεῖα τῆς πόλεως θὰ ἦτο « τ ὶ μ ὶ ο ν καὶ ἠ θ ι κ ὸ ν » - ἵνα μὴ κλαυθμηρίζῃ καὶ ἡ ἐγχωρία βενιζελίς-, νὰ ὑπογράψουν τοιοῦτον τηλεγράφημα, ἀξιοῦν ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς Ἡπείρου νὰ ψηφίσουν τὴν κυβέρνησιν Σοφούλη; Μόνον εἰς γελοῖαν πόλιν, ἔνθα γελοῖοι μὲν θὰ ἦρχον, γελοῖοι δὲ καὶ οἱ ἀρχόμενοι θὰ ἦσαν, ἡμποροῦσαν νὰ συμβαίνουν τοιαῦτα ἀσχημοσύναι καὶ ἀπρεπεῖς ἀναίδειαι πρὸς τὴν διανόησιν καὶ τὸ φρόνημα τῶν ἄλλων, ἐκ μέρους ἀνθρώπων ἀποβαλόντων τὸ αἶσθημα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. ...Τύχη ἀγαθή. Ἐκ μέρους τῶν σωματείων ὑψώθη*

προχθές έναντίον του πρωτοφανούς αυτού δημάρχου ένα «άλτ!». Να χαιρετήσωμεν ως λυτρωμόν, ως απαλλαγήν, ως σημείον ανδρισμού πολιτικού και χειραφετήσεως: Τò άρθρο της 'Ηπείρου συζητήθηκε πολύ. Πρώτο έσπευσε να συγχαρεί τò Χατζή τò 'Εργατικό κέντρο της πόλης (υπέγραφε τήν επιστολή ο Ν. Μαυρομάτης, γενικός γραμματεὺς του Πανεπειρωτικού 'Εργατικού κέντρου): Τò χθεςινò άρθρο της «'Ηπείρου» ανεγνώσθη με εξαιρετικήν ανακοφισιν σημείωνε. Καί πρόσθετε: έφ' όσον μάλιστα ή έντοπία έφημερίς «Κήρυξ» νομίζει ασφαλώς μετά του κ. δημάρχου ότι τὰ σωματεία είναι κομματική ιδιοκτησία των, ώστε να τὰ ρυμουλκώσι αναλόγως των εκάστοτε βλέψεων και κομματικών συμφερόντων, ώστε να παραποιή μάλιστα τὰς διατυπωμένας γνώμας των - είναι ανάγκη να τονισθῇ πλέον, ότι και ο «Κήρυξ» και πᾶς ἄλλος πρέπει να εξέλθουν εκ της πλάνης των ότι ο λαός θὰ είναι διατεθειμένος, διὰ να κρατῇ ο κ. δήμαρχος τήν δημαρχίαν του, ή διὰ να εκδίδῃ ο κ. Πανίδης τὸν «Κήρυκα». (ο συνδιευθυντής Ν. Λάμπας είχε αποχωρήσει), να ψάλλῃ ὅ,τι του κανοναρχαή πλέον ο βενιζελισμός. Στη συνέχεια τò 'Εργατικό κέντρο απαιτούσε από τὸν ὑπουργὸ Δ. Μπότσαρη να φροντίσει γιὰ τὰ συγκοινωνιακά έργα στὴν 'Ηπειρο και διατύπωνε τὴν ἄποψη ότι ή βουλή δὲν αντιπροσώπευε τίποτε πια και μόνη λύση ήταν οί εκλογές, κοινὸ αἴτημα του λαοῦ. Τò 'Εργατικό κέντρο πρόβλεψε τὴ σύντομη πτώση της κυβέρνησης, της οποίας ή ζωή ήταν ὀλιγόμηνι.

Τò μεγαλύτερο μέρος των ὑπαγόμενων στὴν ανταλλαγή μουσουλμάνων ἔφυγε από τὰ Γιάννινα, παρέμειναν ὅμως ἄρκετοί, οί ὁποιοί είχαν ὑποβάλλει αἰτήσεις γιὰ να χαρακτηριστοῦν ὡς ἄλβανοί και να παραμείνουν. 'Ο Carl Bratle πρόεδρος της 'Επιτροπῆς ανταλλαγῆς (14η Μικτὴ 'Υποεπιτροπή), πού βρισκόταν στὰ Γιάννινα, γιὰ να ἐπισπεύσει τὴν ἐπίλυση του θέματος, με ανακοίνωσή του, προσκαλοῦσε τοὺς ἐναπομείναντας ἀνταλασσομένους μουσουλμάνους να παρουσιαστοῦν στὰ γραφεῖα της 'Επιτροπῆς και καθορίσουν τὴν στάσιν των, μέσα σὲ πέντε μέρες. Οί προσπάθειες των μουσουλμάνων της κατηγορίας αὐτῆς -οί περισσότεροι ήταν κτηματίες- προκάλεσε τὴν ἀντίδραση της κοινῆς γνώμης, ή ὁποία ἐκδηλώθηκε μέσω της 'Ομοσπονδίας ἐπαγγελματιῶν 'Ηπείρου, του 'Εργατικού κέντρου, της 'Ενωσης θυμάτων πολέμου και παλαιῶν ἀγωνιστῶν, καθὼς και του Συλλόγου ἐνοικιαστῶν 'Ηπείρου. Σὲ σύσκεψη πού ἔγινε στὰ γραφεῖα της 'Ομοσπονδίας ἐπαγγελματιῶν, ἀποφασίστηκε να γίνουν ἐντονότατα διαβήματα στὴ Γενικὴ διοίκηση και να ὑποβληθοῦν ὑπομνήματα διαμαρτυρίας στὴν 'Επιτροπὴ ανταλλαγῆς, από τὴν ὁποία θ' απαιτούσαν ὅπως οί ὑποβαλλόντες ἀθρόας αἰτήσεις μουσουλμάνοι ἀποδείξουν τὴν ἄλβανική καταγωγή τους με μάρτυρες κι ὄχι ψευδομάρτυρες. Τελικὰ οί αἰτήσεις ἀπορρίφθηκαν και οί μουσουλμανικὲς οἰκογένειες ἔφυγαν, ἐκτὸς από ἐλάχιστες, ὅπως σημειώθηκε.

Τò θέμα της καταδίκης των ἐμπόρων εἶχε κι ἄλλες παρενέργειες, ἐκτὸς από ἐκεῖνες πού ἀναφέρθηκαν. 'Ο ἔμπορος Σπ. Σπέργος, ήταν ὁ μόνος από τοὺς ἐμπόρους, πού παρουσιάστηκε ὡς μάρτυρας κατηγορίας στο δικαστή-

ριο καὶ κατέθεσε ὅτι οἱ κατηγορούμενοι εἶχαν αἰσχροκερδήσει. Εἶπε -σημείωνε ὁ Χατζῆς- ὡς ἓνας τίμιος ἄνθρωπος, ὅτι, ὅπως ὅλοι, καὶ τὸ ἐμ π ὀ ρ ι ο ν, τὸ οἰονδήποτε ἐμπόριον, παραγωγικὸν ἢ ἄλλο, ἐγχώριον ἢ εἰσαγωγικόν, αἰσχροκερδεῖ καὶ πλεονεκτεῖ. Ἡ κατάθεσή του δίχασε τὸν κόσμον. οἱ φίλοι τῶν καταδικασθέντων ἐξανέστησαν καὶ μέσω τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Κήρυκος ἐξέφρασαν τὴ δυσφορία τους. Ἀντίθετα ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ μερίδα τῆς κοινῆς γνώμης ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσε, τὸν χειροκρότησε. Πάντα σεβαστὸς καὶ πάντοτε ἀγαπητὸς καὶ σώφρων ὁ κ. Σπ. Σπέγγος, ἀνάγεται εἰς προσωπικότητα πλέον σεβαστὴν καὶ πλέον ἀγαπητήν. σχολίασε ὁ Χατζῆς. Οἱ ἔμποροι ὅμως τῆς πόλης δὲ συγχώρησαν τὴ στάση του: τὸν διέγραψαν ἀπὸ τὸν Ἐμπορικὸ σύλλογον. Συνέπειες εἶχε κι ὁ Χατζῆς γιὰ τὴν ἀρθρογραφία του. Μικρὸς ἀριθμὸς ἐμπόρων (εὐτυχῶς -σημείωνε- μόνον τρεῖς, διότι θὰ ἦσαν ἐντροπὴ νὰ ἦσαν περισσότεροι) ἐπέστρεψε τὴν ἐφημερίδα, ἐπειδὴ εἶχε γράψει ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου ἦταν δίκαιη. (Συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιπτώσεις -σχολίαζε- νὰ χάνη κανεὶς τὴν συμπάθειαν τριῶν ἀδίκων φίλων καὶ νὰ κερδίζῃ τῆς ὅλης κοινωνίας). Ἡ διαγραφὴ τοῦ Σπ. Σπέγγου ἀπὸ τὸν Ἐμπορικὸ σύλλογον, ἔφερε σὲ φῶς κι ἄλλες λεπτομέρειες. Μὲ ἐπιστολὴ τοῦ ὁ Σπέγγος (Ἡπειρος 10-8-24) ἀποκάλυπτε πὼς δὲν εἶχε κὰν ἐγγραφῇ στὸ Σύλλογον. Κατὰ τὸ 1916 τὸν ἔγραψαν μέλος, χωρὶς τὴν ἐγκρισή του καὶ μάλιστα τὸν ἐξέλεξαν πρόεδρον, ὕστερα ἀπὸ ἐπιμονὴ πολλῶν φίλων του. Στὶς ἐπόμενες ἐκλογὰς ἐκλέχτηκε καὶ πάλι πρόεδρος χωρὶς νὰ εἶναι παρὼν κατὰ τὴν ψηφοφορίαν. Ὑστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ εἶχε προστριβὲς μετὰ τοῦ τότε Ἀλῆ πασᾶ Γενικοῦ διοικητοῦ (Στεργιάδην) καὶ παραιτήθηκε. Τὸν ἐξέλεξαν καὶ πάλι παμψηφεί πρόεδρον ἐν ἀπουσία του τὸ 1918. Δέχτηκε, μετὰ τὴν ὑπόσχεση ποὺ πῆρε ἀπὸ ὁλόκληρον τὸ διοικητικὸ συμβούλιον ὅτι θὰ ὑποστήριζε μὲ πείσμα τὸν ἀγῶνα του ἐναντίον τοῦ Στεργιάδην. Παρ' ὅλα ταῦτα -γράφει στὴν ἐπιστολή του- μετ' ὀλίγας ἡμέρας τρομοκρατηθέντες παρὰ τοῦ Γενικοῦ διοικητοῦ, διὰ πρεσβείας μὲ παρεκάλεσαν νὰ παραιτηθῶ, λησμονοῦντες τὰ ὑπεσχημένα, ἵνα μὴ καταστραφῶσιν, ὡς ἔλεγον. Ἀηδιασμένος ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ οὔτε τὸν λόγον τῆς τιμῆς των δὲν ἠμποροῦσαν νὰ κρατήσουν, ἀπεχώρησα ἔκτοτε τοῦ «Συλλόγου» ἥτοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1919. Ἡ διαγραφὴ του ἀπὸ σύλλογον στὸν ὅποιο δὲν ἀνῆκε πιά, ὀφειλόταν, κατὰ τὴν ἀποψή του, στὴν ἄρνησή του νὰ ψευδορκήσῃ στὸ δικαστήριον, καταρρακώνοντας τὴ συνείδησή του, χάριν τῶν ἐμπορικῶν κερδῶν τῶν κατηγορουμένων καὶ εἰς βάρος τοῦ ἀτυχοῦς λαοῦ.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐντονὴ ἀρθρογραφίαν τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὶς ἀποκαλύψεις της, σχετικὰ μὲ τὴ δράσιν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ-ἀποσπασματάρχη Γιάννη Τζίτζου ἢ Μανούση, οἱ ἀρχὲς διέταξαν τὴ σύλληψή του καὶ τὸν ἐγκλεισμὸν στὶς φυλακὰς. Ὁ ἐγκλειστος δημοσίευσε (2 Ἰουλίου) στὸν Κήρυκα πιστοποιητικὸν καλῆς διαγωγῆς, στὸ ὅποιο ἰσχυριζόταν ὅτι εἶχε ἐξοντώσει τὴ ληστεία στὰ πέτρα ἀπὸ τὸν Καλαμὰ Κουρεντοχώριον καὶ Τσαμικοχώριον. Τὸ πιστοποιητικὸν ἦταν ἀνυπόγραφο. Ὁ Χρηστοβασίλης ἀμφισβητοῦσε τοὺς ἰσχυρισμοὺς του καὶ τὸν προκαλοῦσε νὰ ὀνομάσῃ τὶς συμμορίας ποὺ ἐξόντωσε. Ἡ σύλληψις τοῦ Τζίτζου ὑποχρέωσε τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς-ἀποσπασματάρχες νὰ περιορί-

σουν τὴν ἀσιδεοσίαν τοὺς καὶ νὰ συμμαζεύτοῦν. Πρέπει πάντως νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ συμβολή τοὺς στὴν πάταξη τῆς ληστείας ἦταν σημαντική. - Γάμοι: (Ἀπὸ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς 28-7-24): Ἐτελέσθησαν χθὲς ἐν Βίτῃ τοῦ Ζαγορίου οἱ ταιριαστοὶ καὶ εὐτυχισμένοι γάμοι τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς Ἀστυνομίας πόλεων καὶ διδάκτορος τῆς Νομικῆς κ.

Δημήτριος Σάρρος, ἀνώτατος ἐκπαιδευτικός, πρόεδρος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ἱστορικός καὶ μεταφραστὴς τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Εὐριπίδη.

Χρήστου Γ. Σάρρου (ξαδέρφου μου), τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῶν Σαρραίων ἀπὸ αἰώνων, μετὰ τῆς δεσποινίδος Ἰππολύτης Κοκκόρου ἐκ Κουκουλίου, τῆς ὀνομαστής ἐπίσης οἰκογενείας τοῦ Ζαγορίου. Ὁ εὐτυχὴς νυμφίος κ. Χρ. Γ. Σάρρος, τελευταῖος ἀπόγονος τῆς μεγάλης οἰκογενείας... κέκληται διὰ τοῦ γάμου τούτου νὰ διαιωίσῃ τὸ εὐγενὲς ὄνομα τῶν προπατόρων του, καὶ ἰδίᾳ τοῦ μεγάλου θείου του κ. Δημ. Μ. Σάρρου, ἑνὸς τῶν περιδοξοτέρων τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐργατοῦ... Δὲν τοιγκουνευόταν σὲ ὕμνους γιὰ τοὺς φίλους του ὁ Χρηστοβασίλης, ἰδιαίτερα ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δ. Σάρρου, μὲ τὸν ὁποῖο τὸν συνέδεε ἀδελφικὴ φιλία. ὅπως ἔχει σημειωθεῖ. - Νέες προσφυγικὲς οἰκογένειες ἀναμένονταν νὰ φτάσουν στὴν Ἡπειρο, ὑπολογίζονταν σὲ 3.000. - Κυκλοφόρησε στὴν Κέρκυρα ἡ συλλογὴ τοῦ Ἡπειρώτη ποιητῆ Πύρρου Λεκάντα, μὲ τίτλο *Δάκρυ ψυχῆς*. - Μετὰ τὸ ἀξιόλογο κείμενο ποὺ εἶχε δημο-

σιεύσει ὁ Κων. Καζαντζῆς στὴν Ἡπειρο (25-3-24) γιὰ τὰ τζαμιά τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὶς προσπάθειες ποὺ ἔπρεπε νὰ καταβληθοῦν γιὰ τὴ διάσωσή τους, νέα μελέτη γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἀλλὰ μὲ διαφορετικὲς ἀπόψεις - ζήτησε τὴν κατεδάφιση τῶν μινωιδῶν - δημοσίευσε στὴν ἴδια ἐφημερίδα (8-8-24) ὁ μηχανικὸς Δ. Π. Ἀραβαντινός. - Στὶς 10 Αὐγούστου ἔφτασε στὰ Γιάννινα καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ὁ νομάρχης Ἰωαννίνων καὶ ἀναπληρωτὴς Γενικὸς διοικητὴς Ἡπείρου Σταμάτιος Σταματίου, εἰς ἐκ τῶν ἱκανωτέρων καὶ δαιμονιοδεστέρων διοικητικῶν ὑπαλλήλων τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, κατὰ τὴν Ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία πρόσθετε τὰ ἑξῆς κατατοπιστικά: Ὁ κ. Σταματίου, γνωστότερος εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον ὡς «Σταμ.Σταμ.», αὐτοποίητος καὶ αὐτοδημιουργητός, μὴ ὀφείλων εἰς κανένα τὴν ἀλματικὴν προαγωγὴν του, εἶναι βγαλμένος ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς δημοσιογραφίας, τῆς ὁποίας ἐπὶ ἔτη ὑπῆρξεν ἀληθὲς σέμνωμα. Πνευματικὸν δὲ τέκνον τοῦ μεγάλου διδασκάλου δημοσιογράφου Βλ. Γαβριηλίδου, ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη ὁ δεῦτερος στυλὸς τῆς «Ἀκροπόλεως», ὁπότεν μετεπήδησεν εἰς τὴν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν... Ἀλλὰ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ φωτεινὰ διὰ τὸν κ. Στ. Σταματίου καὶ τὸν «Στάμ.Στάμ.», λίγο ἔλειψε νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὸν ὀξυνούστατον σατυρογράφον καὶ σατυροσκοτισσογράφον «Στάμ. Στάμ.», τὰ ὁποῖα τὸν κατατάσσουν μεταξὺ τῶν ὠραιότερων ἐλληνικῶν πνευ-

μάτων». (Οί συνομήλικοι καὶ οἱ μεγαλύτεροι μεγαλώσαμε μὲ τὰ εὐθυμογραφήματα τοῦ Στάμ.Στάμ. καὶ πάντα τὸν θυμούμαστε). Μὲ τὰ καλλίτερα λόγια καὶ πολλές ἐλπίδες ὑποδέχτηκε τὸν Στάμ.Σταμ. καὶ ἡ Ἥπειρος. Καὶ τῶν ἄλλων ἐφημερίδων τὰ σχόλια ἦταν κολακευτικά. Οἱ πρώτες ἐνέργειες τοῦ νέου ἀναπληρωτῆ Γ. Διοικητῆ προξένησαν ἐντύπωση: Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του κατάργησε τὸ βιβλίο παρουσίας τῶν ὑπαλλήλων, δηλώνοντας: τὸ καταργῶ ἀφιέμενος εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν ὑπαλλήλων. Μιλώντας ἐπίσης στὸ συμβούλιο τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων γεωργικαὶ οἰκογένειαι καὶ νὰ λείψουν τὰ λόγια καὶ αἱ συζητήσεις. Πάντως τὸ βιβλίο παρουσίας τῶν ὑπαλλήλων, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σταμ.Σταμ., πολλές φορὲς καταργήθηκε καὶ ἄλλες τόσες ἀναστήθηκε.

Μὲ τὴ χορήγηση τῆς ἀμνηστίας οἱ λήσταρχοι, ὄντας «ἐντιμοὶ» πολῖτες πλέον καὶ ἔχοντας ἐξασφαλίσει πόρους γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ -οἱ Ρετζαῖοι ἀπὸ τὰ λύτρα τῶν ἀπαγωγῶν μόνο εἶχαν ἐξασφαλίσει 3.000.000 δρχ., ποσὸ τεράστιο γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ- ἐπιδόθηκαν σὲ ἀνέγερση σπιτιῶν μεγαλοπρεπῶν (Τσίλη Μάστορας), ἐμπόριο καὶ ἄλλες ἐπιχειρήσεις, ἔχοντας τὴν ὑποστήριξη σπουδαίων παραγόντων τῶν κυβερνώντων, ἀκόμα καὶ ὑπουργῶν. Πολλοὶ δὲν ξέχασαν καὶ τὰ προσωπικά τους καὶ δὲ δίστασαν,

Ὁ νέος νομάρχης Ἰωαννίνων καὶ ἀναπληρωτῆς Γ.Δ. Ἡπείρου Σταμάτιος Σταματίου (Στάμ-Στάμ.) (1881—1946). Μεταξὺ δημοσιογραφίας καὶ δημόσιας ὑπηρεσίας ἔγραψε ἑκατοντάδες διηγήματα (εὐθυμογραφήματα) σκορπισμένα σὲ περιοδικὰ, ἐφημερίδες καὶ ἡμερολόγια. Ὅλα τὰ κείμενά του εἶναι γεμάτα ἀπὸ σκίτσα (γελοιογραφίες) ποὺ ὁ ἴδιος φιλοτεχνοῦσε.

πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἐγώϊσμοῦ τους νὰ καταλύσουν καὶ τίς ἀρχές, ὅπως ἐγινε στὶς 2 Αὐγούστου, στὴν Παραμυθιά. Μπῆκε στὴν ἀγορὰ τῆς πόλης μὲ τοὺς ἄνδρες του, ὁ Νικόλαος Κιάμος, ἀποσπασματάρχης τῶρα τῆς Ἐννόμου τάξεως, καὶ διεσκέδασε γιὰ ἀρκετὴ ὥρα στὸ ἐστιατόριο τοῦ Μ. Μητσιῶνη, παρὲς μ' ἓνα ἀνθυπασιιστὴ πεζικοῦ, χορεύοντες καὶ πυροβολοῦντες ὑπὸ τοὺς ἥχους ἐγχωρίων ὁργάνων. Δυὸ ὅμως ἀπὸ τοὺς πρώην ληστές, ὁ Ν. Κιάμος καὶ Κ. Νάσης εἶχαν προηγουμένα μὲ τὸ διοικητὴ τῆς ὑποδιοικήσεως Χωροφυλακῆς Παραμυθιάς ἀνθυπομοίραρχο Σ. Παπαθεοδώρου καὶ τὸν ἀποσπασματάρχη Ἰω. Βάντζιο. Οἱ δυὸ τους ἔκαναν ἀνακρίσεις κατὰ τῶν πρώην ληστῶν καὶ ἀνέφεραν στὴν Α.Δ.Χ. Ἡπείρου τίς ἔκνομες ἐνέργειές τους. Ὅταν μάλιστα τοὺς ἔστειλαν καὶ σημείωμα νὰ μὴ πυροβολοῦν καὶ διαταράσσουν τὴν κοινὴ ἡσυχία, οἱ πρώην ληστές ἀποφάσισαν ὅχι μόνο νὰ καταλύσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξευτελίσουν ἀρχές καὶ

πρόσωπα. Ο Ν. Κιάμος μπήκε στο γραφείο της υποδιοίκησης, όπου βρίσκο-
νταν οί Παπαθεοδώρου και Βάντζιος, καθώς κι ο σταθμάρχης Ποπόβου.
τούς ἀφόπλισε καὶ τοὺς ἐκακοποίησε με μαστίγιο. Ο Κ. Νάσης κατέλαβε τὸ
διάδρομο τῆς εἰσόδου τοῦ διοικητηρίου, μπροστὰ ἀπὸ τὸ γραφείο τοῦ εἰρη-
νοδίκη, παρέταξε σὲ στάση προσοχῆς 6-7 χωροφύλακες καὶ τοὺς ἔβριζε συ-

νεχῶς. Ἔδειρε ἕναν
ἀπ' αὐτοὺς, γιατί κα-
τάγγειλε ὅτι τὰ κατα-
διωκτικὰ ἀποσπάσμα-
τα εἶχαν κοινὲς συνε-
στιάσεις στὸ Πόποβο
με τὸ Νάση καὶ δὲν
τὸν συλλάμβαναν. Σὲ
κάθε πολίτη πού ἔμ-
παινε στὸ διοικητήρι-
ο ἀπαγόρευσε τὴν ἔξο-
δο καὶ κάποιον πού
παράκουσε τὸν ξυλο-
κόπησε ὕστερα κατέ-

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Μ. ΣΑΡΡΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΦΡΟΝΤΕΣ

Ἀθήνα 23-1-1933

Ἀδελφοί Χρ. Βασιλεί.

Νίκ. Σμύρνη 12/10.

Με μνηστὶς με χροά ἐκείνη
ἐν ἑσθῇ ἐν ἀρραγμένῃ ἐκείνη
ὅση μὲ ἴση φιλότητι ἐκείνη
Παύσας ἡμετέρας ἐκείνης. ἕκαστος ἐκείνης
καὶ ἐκείνη ἀρραγμένη ἐκείνης
ὅση μὲ. Καὶ μὲ ὅση φιλότητι ἐκείνης
ἐκείνης. ἕκαστος ἐκείνης
ἐκείνης. ἕκαστος ἐκείνης

Μία ἀπὸ τίς ἐπιστολὰς τοῦ Δημ. Σάρρου πρὸς τὸν Χρ.
Χρηστοβασιλῆ, με τὸν ὁποῖο συνδεόταν με ἀδελφικὴ φιλία.

βηκαν καὶ οἱ δύο τοὺς -Ν. Κιάμος καὶ Κ. Νάσης- ἀνενόχλητοι στὴν πόλη,
ἀφήσαντες πανικοβλήτους τοὺς χωροφύλακας, τοὺς ἀξιωματικούς, τοὺς δη-
μοσίους ὑπαλλήλους καὶ τοὺς πολίτας. Σὲ λίγο ἔφευγαν ἔφιπποι γιὰ τὸ
Πόποβο, ἀφοῦ ἄρπαξαν δυὸ ζῶα ἀπὸ ἕνα Τούρκο. Αὐτὰ ἔγραφε ἡ ἐκθεση γε-
γονότων. Δημοσιεύοντάς την ὁ Χρηστοβασιλῆς στίς 18-8-24, ὁρθὰ ρωτοῦσε:
Ἄσχετα με τίς ἀνακρίσεις πού γίνονται -καὶ εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ προκύψει
κάτι θετικό-, ἀφοῦ οἱ ἀξιωματικοὶ ἀρνοῦνταν ὅτι ξυλοκοπήθηκαν ἀπὸ τοὺς
ληστὲς, ἐνῶ οἱ αὐτόπτες μάρτυρες φοβοῦνταν νὰ καταθέσουν-, γιατί ἡ
Α.Δ.Χ. Ἠλείρου, ἡ ὁποία γινώριζε ὅτι ὁ Ν. Κιάμος καταδιωκόταν, με ἔνταλ-
μα σύλληψης τοῦ ἀνακριτῆ Ἰωαννίνων, τὸν δέχτηκε στὸ γραφείο τῆς καὶ τοῦ
ἀνέθεσε ἐμπιστευτικὰς ἀποστολὰς, χωρὶς νὰ τὸν συλλάβει; Γιατί, ἡ ἴδια ἀρχή,
ἐνέκρινε τὴν ἔνταξη τοῦ Κ. Νάση, δραπέτη τῶν φυλακῶν Ἰωαννίνων, πού
εἶχε καὶ πάλι συλληφθεὶ καὶ ἀτόνισε ἔτσι ἡ καταδίωξή του γιὰ τὴν δραπέ-
τευση; Κυκλοφορεῖ ἡ εἶδηση -πρόσθετε ὁ Χρηστοβασιλῆς- ὅτι θὰ ἐκτοπι-
στοῦν πρόσωπα πού συνδέονται μ' αὐτοὺς. Ἄν ἰσχύει ὁ νόμος «περὶ λη-
στείας», πρῶτα πρέπει νὰ ἐκτοπιστοῦν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Χωρο-
φυλακῆς Ἠλείρου καὶ Παραμυθιάς, οἱ ὁποῖοι δὲν συνέλαβαν τοὺς δυὸ πρῶ-
ην ληστὲς -καὶ τώρα ἀποσπασματάρχες- ἂν καὶ γινώριζαν ὅτι καταδιώκονται.
Ἀντίθετα συναναστρέφονταν κι ἔτρωγαν κι ἔπιναν μαζί τους. Τὰ γεγονότα
στὴν Παραμυθιά ἔγιναν στίς 2 Αὐγούστου καὶ ἡ ἐπίσημη ἐκθεση δημοσιεύ-
τηκε στίς 18. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Χρηστοβασιλῆς ἔγραψε νέα σειρά ἀρθρῶν
πού σπηλίτευε τοὺς διοικούντες καὶ ζητοῦσε εὐθύνες κι ἀπὸ βουλευτὲς, ἰδι-
αίτερα ἀπὸ τὸν Γ. Καγιᾶ. Τὸ κράτος τῶν ληστῶν, δὲ δίστασε νὰ τιτλοφορή-

σει ένα από τὰ ἄρθρα του (7-8-24). Ἐγραφε σ' αὐτό, καὶ τί δὲν ἔγραφε...: Ἡ προηγούμενη κυβέρνηση -ὑποστήριξε- στὸ ζήτημα τῆς καταδίωξης τῆς ληστείας στὴν Ἡπειρο, ὑποβίβασε τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους στὸ ἐπίπεδο τῶν ληστῶν. Εἶχε χρέος νὰ ἐξοντώσει τὴν ληστείαν κι ὄχι νὰ διαπραγματεύεται μ' αὐτή. Αὐτὸ ἔγινε γιατί δὲν ἐπεκράτησε ἡ σωφροσύνη, κι ἀκόμα, γιατί πρόσωπα ἰσχυρὰ δὲν εἶχαν συμφέρον νὰ καταδιώκουν οἱ λησταί. Οἱ Ρετζαῖοι καὶ οἱ συγγενεῖς τους, οἱ Τσίλη Μάστορας καὶ Κιάμος ἀποτελέσαν, κατὰ τὶς ἐκλογὲς τῆς 16 Δεκεμβρίου καὶ κατὰ τὸ δημοψήφισμα τῆς 13ης Ἀπριλίου τὴ σημαντικότερη δύναμη γιὰ τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν ψηφοφόρων. Οἱ ὑποψήφιοι τῶν ἐκλογῶν -τόγραψε κι ὁ Κῆρυξ- γλεντοῦσαν καὶ χόρευαν μαζὶ μὲ τοὺς ληστὲς (Ρετζαῖους), ἐνῶ οἱ Τσίλη Μάστορας καὶ Κιάμος περιήρχοντο ἐφιπποὶ τὰ χωριὰ τῆς Παραμυθιάς καὶ φοβέριζαν τοὺς ἀπροστάτευτους χωρικοὺς ὅτι θὰ τοὺς κάψουν τὰ σπίτια καὶ θὰ τοὺς σκοτώσουν τὸ ζωντανό βιό κι αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ἂν δὲν ψηφίσουν τὴν Δημοκρατίαν. Εἶναι ψέμα, λοιπόν, -συνέχιζε ὁ Χρηστοβασίλης-, ὅτι καταδιώχθηκε ἡ ληστεία στὴν Ἡπειρο. Οἱ ληστὲς δὲν καταδιώχθηκαν, ἀλλὰ παρακλήθηκαν νὰ διακόψουν τὸ ἔργον τους καὶ τὸ διέκοψαν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναστολὴ ἐπικήρυξης ποὺ τοὺς δόθηκε. Τί ἄλλο καλλίτερον θὰ περίμεναν; Ἔτσι τώρα οἱ Ρετζαῖοι, ἀφοῦ κέρδισαν ἀπὸ τὶς ληστρικὲς ἐπιχειρήσεις τους περὶ τρία ἑκατομμύρια δοχ. περιέρχονται τὰ Ζαγοροχώρια τρώγοντες τὰ παχύτερα ἄρνια τῶν πολυπληθῶν ἐκεῖ ποιμνίων, συνοδευόμενοι μάλιστα καὶ ὑπὸ ἀξιωματικῶν τῆς «Ἐννόμου τάξεως», ὁ Τσίλη Μάστορας, γενόμενος καὶ αὐτὸς κάτοχος ἑκατομμυρίου ὄλου, ἐπιστατεῖ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ μεγάρου του ἐν τῷ χωρίῳ του Κορίστιανῇ τῆς Παραμυθιάς, ὁ δὲ συναρχηγὸς τοῦ Νικ. Κιάμος, ὡς ἀποσπασματάρχης, τολμηρότερος καὶ αὐθαδέστερος τοῦ Τζίτζου καὶ ἔχων μαζὺ του καὶ τὸν δραπετὴν τῶν φυλακῶν Κ. Νάσην, ἐδημιούργησε τὰ γεγονότα τῆς Παραμυθιάς. Τόσες ἀποκαλυπτικὲς αἰχμὲς ἐναντίον ὑψηλὰ ἱστάμενων προσώπων, δὲν προκάλεσαν τὴν ἀντίδρασίν τους; Ὁχι. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης στηρίζονταν σὲ γεγονότα ποὺ δὲ μπορούσαν νὰ διαψευστούν. Τὸ κράτος συνεργαζόταν στενὰ μὲ τοὺς ληστὲς γιὰ διάφορους λόγους: πολιτικούς, συναλλαγῶν, συμφερόντων. Ὅλα αὐτὰ ἐμφάνιζαν εἰκόνα ἐσχάτης ἐξαθλίωσης -κάτι ἀνάλογο συμβαίνει στὴν Ἰταλία μὲ τὴ Μαφία καὶ τὴν Κόζα Νόστρα- ποὺ εἶχε τὸν ἀντίκτυπὸ τῆς καὶ στὸν κοινωνικὸ περίγυρον, ἀφοῦ πολλὰ στελέχη τῆς γιαννιώτικης -καὶ εὐρύτερα Ἡπειρωτικῆς- κοινωνίας εἶχαν ἅμεσα ἢ ἔμμεσα σχέσεις οἰκονομικῶν συμφερόντων μὲ τοὺς ληστὲς καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τους.

Οἱ ἀποκαλύψεις -μιλοῦσαν καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες γι' αὐτὲς- δὲν ἄργησαν νὰ θίξουν ἅμεσα καὶ πολιτικὰ πρόσωπα, καὶ πρῶτα τὸ δυναμικὸ ἐκφραστὴ τῆς βενιζελικῆς πολιτικῆς στὰ Γιάννινα, τὸ Γ. Καγιᾶ. Οἱ ἐφημερίδες Καθημερινή καὶ Βραδυνή τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ἐνεχόταν στὶς δυὸ αἰχμάλωσις, τοῦ Παπαγιαννόπουλου καὶ τοῦ Μαραμένου. Μὲ ἀπάντησίν του στὴ Βραδυνή ὁ Καγιᾶς τὸ ἀρνήθηκε, ὁ Χρηστοβασίλης ὁμως, μὲ δυὸ ἄρθρα του

στην *Ἐλευθερία* (14 καὶ 18 Αὐγούστου) τιτλοφορούμενα: *Τὶ ὀφείλει ὁ κ. Καγιάς*, ἔθετε στόν, μὴ Ἑπειρώτη, βενιζελικὸ βουλευτὴ μερικὰ καυτὰ ἐρωτήματα, στὰ ὁποῖα ὁ Γ. Καγιάς, παρὰ τὴν ἐκτενὴ ἀπολογητικὴ ἀρθρογραφία του στόν *Κήρυκα* (17-8-24) δὲν ἔδωσε ἱκανοποιητικὲς ἀπαντήσεις. Τὰ ἐρωτήματα ἦταν: 1) Γιατί μένει ἐκκρεμὴς ἡ μήνυση (γιά συνεργασία μὲ τοὺς Ρετζαίους) ποὺ εἶχε ὑποβληθεῖ στὴν Εἰσαγγελία Ἰωαννίνων ἐναντίον τοῦ Γ. Καγιά, ἐνῶ ἔπρεπε ὁ ἴδιος νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν ταχύτερη ἐκδίκασή της καὶ νὰ καταγγελεῖ ὁ μηνυτὴς γιὰ συκοφαντικὴ δυσφήμιση; 2) Εἶναι ψέμα ἡ ἀλήθεια ὅτι ὁ Καγιάς εἶχε πάει τὰ λύτρα στοὺς Ρετζαίους, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Παπαγιαννοπούλου, ἐνῶ μποροῦσε νὰ τὰ πάει ὁ ἄντρας τῆς ἀδελφῆς τῆς κυρίας Παπαγιαννοπούλου, λοχαγὸς Ἀθαν. Παπαθανασίου ἢ ὁ δῆμαρχος Γ. Σταυρίδης; (Ὁ Γ. Καγιάς, στόν *Κήρυκα*, ὑποστήριξε ὅτι ἦταν εὐεργετικὴ ἡ συμβολὴ του στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Χρ. Παπαγιαννοπούλου, ὅτι προέβη εἰς αὐτοθυσίαν ὅπως παρὰσχὴ μίαν φιλικὴν ἀνιδιοτελεῖ ἐκδούλευσιν εἰς μίαν δοκιμαζομένην οἰκογένειαν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἀνατρέπει ὁ Χρηστοβασίλης στὰ ἀρθρα του).

Δεύτερος φιλελεύθερος βουλευτὴς ποὺ θὰ κατηγορηθεῖ γιὰ συνεργασία μὲ τοὺς Ρετζαίους καὶ γιὰ ἐπιχειρήσεις κοινῶν συμφερόντων μ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Ἀλκ. Λούλης. Οἱ ἀποκαλύψεις γι' αὐτὸν θὰ γίνουν ἀργότερα. Ὁ βουλευτὴς Κ. Ζαβιτσιάνος, ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν, γιὰ λίγο, στὴν κυβέρνησις Βενιζέλου τοῦ 1928, ὅταν κάποια μέρα χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ γραφείου του, ἕνας ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ποὺ συνεργαζόταν μὲ τοὺς ληστὲς ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ του ἀντιπάλου, τοῦ Ἀλεξ. Μυλωνᾶ, καὶ αὐτοαναγγέληκε: *Βουλευτὴς Λούλης*, ἀθυρόστομος καθὼς ἦταν ὁ ὑπουργός, ρώτησε: *Ποιός; Ὁ ληστοτρόφος;* (Κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Σπύρου-Νίνου Ἀρθ. Ζαβιτσάνου, *Μαρτυρίες*, Ἀθήνα 1992).

Ἡ ἀποψη τοῦ Χατζῆ στὸ θέμα τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς καταδίωξης τῆς ληστείας, ἀπὸ τὴν προηγούμενη κυβέρνησις καὶ τῆς χρησιμοποίησις πρώην ληστῶν ὡς στελεχῶν καταδιωκτικῶν ἀποσπασμάτων ἦταν, ὅπως σημειώθηκε, ἀντίθετη μ' ἐκείνη τοῦ Χρηστοβασίλη. Πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται, πίστευε ὁ Χατζῆς, μόνον δὲ ὁ Πάγκαλος ἦτο ὁ κεκλημένος τῶν περιστάσεων, ἱκανός, ἄξιός καὶ ἀρμόδιός ἵνα σκεφθῇ, ἐξεύρῃ, ἀποφασίσῃ, συζητήσῃ, συνεννοηθῇ καὶ ἐπιτύχῃ τρόπους καὶ συνδυασμοὺς καὶ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ληστές... Ἀφοῦ τὸ κράτος ὄχι μόνον ἐστάθη ἀνίκανον, ἀλλὰ καὶ ἐζήτησεν *συνενοχὴν καὶ σύμπραξιν* τῶν κακοποιῶν καὶ διὰ πᾶσαν ἀνῆθικον πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν του εἰς τούτους ἐστηρίζετο καὶ τούτων τὴν συνδρομὴν ἐζήτει -ἀφοῦ διὰ τὴν ἐξολοθρεύσιν τοὺς ληστές, εἰς συναδέλφους των κατέφυγεν, μετὰ τούτων συνεβλήθη καὶ εἰς τούτους ἔδωκεν ὑποσχέσεις καὶ συμβόλαια-, νομίζετε τώρα ὅτι προσφέρει ὑπηρεσίαν τινὰ ἄλλην, πλὴν ἀνεμομαχίας, ὁ οἷοσδήποτε νομίζων, ὅτι ὑπάρχει ἄλλη λύσις παρὰ τὴν κρατήσῃ τὸ ἀνῆθικον κράτος τὸν ἴδιον λόγον τιμῆς ποὺ κρατοῦν καὶ οἱ κακοποιοὶ μετὰξὺ των; Καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔταξεν ἀμνηστειὰν νὰ τοὺς τὴν δώσῃ.

Διότι ἄλλως οἱ ἔξω νόμου εὐρισκόμενοι, οἱ ἔχοντες προηγούμενα μὲ τὸ κράτος, προσθέτοντες καὶ νέον ὅτι τὸ κράτος ἠθέτησε τοὺς ὅρους τῶν διαφορῶν συμβολαίων τοῦ ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἐντεῦθεν θὰ ἐκμανῶσι. Καὶ δὲν θὰ τὰ πληρώσῃ τὸ κράτος τῶν κ.κ. Μάρκου (πρώην διοικητὴ τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ) καὶ Σία, ἀλλ' ὁ ἀγρότης, ὁ Γιαννιώτης καὶ ὁ Ἑπειρώτης. Ἀφήστε, λοιπόν, τὰς ἀνοησίας καὶ τὰς ἀνεμομαχίας καὶ σκεφθῆτε σοβαρά: Πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται καὶ μάλιστα ὑπὸ γνωστοτάτους ὅρους καὶ προὑπαρξάσας συνθήκας ἐν Ἑπείρῳ τουλάχιστον. Ἄλλως τ' ἀρξάμενα κρούσματα ληστείας ὡς ἐν Κονίτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, θ' ἀρχίσουν νὰ πολλαπλασιάζωνται καθημερινῶς, ἐνῶ ἡμεῖς θὰ κάμωμεν τεχνολογίαν λεπτεπίλεπτον περὶ διαγωγῆς ἀποσπασμάτων καὶ ἀποσπασματαρχῶν...

Χατζῆς καὶ Χρηστοβασίλης, δυὸ δημοσιογράφοι, κορυφαῖοι τότε τῆς Ἑπειρωτικῆς λογοτεχνίας, μὲ ποιητικὴ εὐαισθησία καὶ οἱ δυό, ἀντικρῦζουν ἀπὸ διαφορετικὲς σκοπιεῖς, τὸ θέμα τῆς ληστείας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν μέσων γιὰ τὴν ἐξάλειψή της. Πραγματιστὴς ὁ πρῶτος, ἰδεαλιστὴς ὁ δεύτερος. Συμφωνοῦν καὶ οἱ δυὸ ὅτι τὸ κράτος εἶχε φτάσει στὸ ἔσχατο ὄριο κατὰπτωσης καὶ ἀποδιοργάνωσης, ἐξαιτίας τῆς ληστοκρατείας καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων ποὺ συνδέονταν μ' αὐτή. Διαφωνοῦν στὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν ληστῶν. Ὁ Χατζῆς, ὁπαδὸς τοῦ δόγματος πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται ἐπαινεῖ τὸν Πάγκαλο γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν ἀμνηστευθέντων ληστῶν πρὸς καταδίωξιν τῶν πρώην συντρόφων τους. Ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα, ν' ἀπαλλαγεῖ μὴ ὥρα γρηγορότερα ἢ Ἑπειρὸς ἀπὸ τῆς μάστιγας τῆς ληστείας, κλείνει τὰ μάτια μπροστὰ στὴν πραγματικότητα ποὺ διαμορφώθηκε στὴν ὑπαιθρο, μὲ τὴ δράσιν τῶν ἀποσπασματαρχῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν τους, καθένας ἔκανε ὅ,τι ἤθελε στὸ χωρὸ δράσης του, σὲ σημεῖο νὰ δημιουργηθεῖ νέα πληγὴ γιὰ τὴν Ἑπειρὸν: ἡ ἀποσπασματοκρατεία. Ἀντίθετα ὁ Χρηστοβασίλης, εὐαίσθητος στὰ παθήματα τῶν ἀγροτῶν, ποὺ δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, συνενοχὴ στὴν ὑπόθαλψιν τῆς ληστείας, καταφέρεται δριμύτατα, -ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς ἀπειλὲς ποὺ ἐκτοξεύονταν ἐναντίον του-, κατὰ τῶν ἀποσπασματαρχῶν, πρώην ληστάρχων, ποὺ ὀργιάζαν σὲ βάρος τῶν χωρικῶν, τὶς μεθόδους, ὅπως αὐτὲς τοῦ Παγκάλου, τὶς κατεδίκαζε. Ἡ πραγματικότητα ἀπέδειξε πὼς ἡ ἰδεαλιστικὴ θέασις τῶν γεγονότων καὶ τὰ προτεινόμενα μὲ βάση αὐτὴ μέτρα, δὲν ἦταν τὰ ἀποτελεσματικότερα. Ὁ Χρηστοβασίλης δικαιώθηκε μόνον στὴν ἀποψή του, ὅτι τὸ κράτος δὲν ἔπρεπε νὰ δείχνει ποτὲ ἐμπιστοσύνη στοὺς ληστές. Οἱ Ρετζαῖοι, γιὰ παράδειγμα, δὲν ἀρκέστηκαν στὰ ὅσα εἶχαν ἀρπάξει μὲ τὶς ληστείες καὶ τὶς ἀπαγωγές, ὀργάνωσαν σὲ λίγο τὸ τρομερὸ ἐγκλημα τῆς Πέτρας. Ὁ Χατζῆς, εἶχε δίκιο, ὅταν ὑποστήριζε ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ Παγκάλου ἦταν ἡ μόνη ποὺ μποροῦσε νὰ φέρει ἀποτέλεσμα. Μόλις τὰ μέτρα χαλάρωσαν ἡ ληστεία ξαναφούντωσε, νέοι βασιλεῖς τῶν ὁρέων ἐμφανίστηκαν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Κουμπαίους, ἡ δράσις τους, μὲ τὴν ἀπαγωγὴ τῶν Μετᾶ-Μυλωνᾶ, συντάραξε τὸ πανελλήνιο· ἦρθε ὁ Βενιζέλος καὶ ἔθεσε τέρμα στὴ

δράση τους, με τὸ νόμο περὶ ληστείας, βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ὁποίου ἦταν τὸ ληστὴς φονεῦν ληστήν ἀμνηστεύεται. τὰ ἴδια μέτρα εἶχε χρησιμοποιοῦναι κι ὁ Πάγκαλος.

Ἡ ἀμνηστεία τῶν Ρετζαίων, ποὺ εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀποφασιστεῖ, ἀργοῦσε νὰ ἐπισημοποιηθεῖ. Αὐτὸ δὲν ἐμπόδιζε τοὺς λήσταρχους νὰ περιφέρονται ἐλεύθεροι, στὸ Ζαγόρι κυρίως, τὴν ἀγαπημένη τους περιοχὴ, πάντοτε ὅμως ἐπαιρναν μέτρα ἀσφάλειας, φοβοῦνταν πὼς τὸ κράτος ἦταν δυνατό νὰ ὑπαναχωρήσει. (Μιὰ παρένθεση: τὸ χωριό μου, τὴ Βίτσα, τὸ εἶχαν τακτικὸ πέ- ρασμα καὶ σ' αὐτό, στὸ πανηγύρι τῆς 15ης Αὐγούστου, τῆς Παναγιάς, ἦρθαν νὰ γλεντήσουν με τοὺς φίλους τους. Εἶχαν πληροφορηθεῖ ὅτι τὸ διάταγμα γιὰ τὴν παροχὴ ἀμνηστείας δημοσιεύτηκε, ἓνας λόγος παραπάνω νὰ πάρουν τὸ πανηγύρι στὰ χέρια τους καὶ νὰ τοῦ δώσουν τὴν κατεύθυνση ποὺ ἤθελαν. Πάντως, κάποιος βρισκόταν στὸ καραούλι, σὲ περίοπτη θέση στὴν Ἄνω Βίτσα, ἀγρυπνὸς βιγλάτορας, γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Ἦμουν τότε 7 χρονῶν καὶ τὰ βιώματα ποὺ ἔζησα ἔμειναν ἀνεξίτηλα στὴ μνήμη μου. Τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ἀμνηστευση δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα τῆς κυβέρνησης στὶς 14 Αὐγούστου, παραμονὴ τῆς γιορτῆς. Στὶς 15, μετὰ τὴ θεία λειτουργία, κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ, ὁποῖος παίρνει τὴν εἰκόνα, δέχεται καὶ τὴν πρώτη ἐπί- σκεψη τῶν συγχωριανῶν του. Στὶς ἐπισκέψεις πηγαίναμε τότε καὶ μεῖς οἱ μι- κροί, πάντα ἦταν καλοδεχούμενα τὰ παιδιά. Καθὼς οἱ συζητήσεις ἀναψαν στὰ δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ -σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν καὶ οἱ Ρετζαῖοι- ὁ γιατρός τοῦ χωριοῦ Ἀριστοτέλης Δάνος (ξάδερφος τοῦ χειρουργοῦ Δημοσθένη Δάνου), εἶπε, ἀγνωστο ἀπὸ ποῦ τὸ πληροφορήθηκε, πὼς ἡ κυβέρνησις δὲν ἔδωσε ἀμνηστεία στοὺς Ρετζαίους. Δὲν πέρασε οὔτε λεπτὸ καὶ οἱ Ρετζαῖοι εἶχαν ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ χωριό. Ἐμφανίστηκαν τὸ βράδυ, ὅταν ὁ χορὸς εἶχε στηθεῖ γιὰ καλὰ, εἶχαν πάρει τίς πληροφορίες τους γιὰ τὴν ἀμνηστεία, τώρα μποροῦσαν νὰ γλεντήσουν, ὅπως ἤθελαν. Καὶ γλέ- ντησαν. Ὅταν ἔσυραν τὸ χορὸ, τὰ ὄργανα ὄρθια (αὐτὸ γινόταν ὅταν χόρευ- αν ἐπίσημοι ἢ παραλῆδες, οἱ Ρετζαῖοι ἐκπροσωποῦσαν καὶ τοὺς δυό, με ἐπι- πλέον προσὸν τὸ ὅτι ἡ παρουσία τους, ἔστω κι ἀμνηστευμένων, σκορποῦσε ἀκόμα τὸν τρόμο στὸν κόσμον), ἔξαντλοῦνταν σὲ σκοποὺς καὶ τραγούδια, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν περίφημο κλαρινίστα Νίνο· οἱ Ρετζαῖοι γλεντοῦσαν, καὶ γιὰ νὰ τοὺς τιμῇσουν πολλοὶ χωριανοὶ καὶ ξένοι πανηγυριστές, πιάστηκαν στὸ χορὸ, ἡ πλατεία εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἀμέτρητους κύκλους χορευτῶν, ποτὲ ὁ γε- ροπλάτανος δὲν εἶχε δεῖ τέτοιο θέαμα...).

Η κατάσταση στὴ Βόρειο Ἠπειρο, μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Φάν Νόλι, χειροτέρεψε. Πιέσεις, καταδιώξεις, τρομοκρατία, ἦταν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἐπιδείνωσης. Οἱ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι προ- ὄντες τοῦ Ἀργυροκάστρου ἀπηύθυναν ὑπόμνημα διαμαρτυρίας πρὸς τὴν κυβέρνηση -ἀκόμα καὶ οἱ ἀλβανικὲς ἐφημερίδες τὸ δημοσίευσαν- διεκτραγω- δώντας τὴν τραγικὴ κατάσταση τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ κόσμου. Ὁ βίος -

ἔγραφαν- ἔφθασεν εἰς σημεῖον ἄνευ προηγουμένου, οὐδ' ἐπ' αὐτῶν τῶν ζοφερωτέρων ἡμερῶν τῆς μαύρης δουλείας, ὥστε νὰ μὴν εἶναι πλέον βίος. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέφεραν κυρίως ἀπὸ τοὺς φυγόδικους ποὺ εἶχαν κατακλύσει τὴν περιοχὴ καὶ τοὺς δυνάστευαν. Ἡ ἄλβανικὴ κυβέρνησις κώφευε, ὅπως πά-

Οἱ ἐπίσκοποι Μιλητιούπολεως Ἱερόθεος καὶ Συνάδων Χριστόφορος καὶ ὁ νεοχειροτονηθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐπίσκοπος Θεοφάνης (Φάν) Νόλι (4 Δεκεμβρίου 1923)

ντοτε, -τὸ ἴδιο καὶ σήμερα- στίς διαμαρτυρίες τῶν Βορειοηπειρωτῶν, καὶ ὄχι μόνο αὐτό. Οἱ πληροφορίες ἔλεγαν πὺς συνεργαζόταν μὲ τὶς ἄλβανικὲς ὁργανώσεις τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁργάνωνε συμμορίες, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Νταοὺτ Χότζα (συγκρατεῖστε αὐτὸ τὸ ὄνομα) καὶ ἄλλους ἐπικηρυγμένους ληστές, μὲ σκοπὸ τὴ δολοφονία τῶν μελῶν τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν προσώπων. Οἱ πληροφορίες πρόσθε-

ταν πὺς ἡ κυβέρνησις Φάν Νόλι ἀπέβλεπε ὅπως διὰ τῶν συμμοριῶν αὐτῶν παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος εἰς Τσαμουργιάν, οὕτως ὥστε, εἰς πρώτην εὐκαιρίαν, ὅπως ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς περιφερείας ταύτης ἐξεγερθῇ κατὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀρχῶν. Ὁ Νταοὺτ Χότζα ἦταν ὁ ἐπικηρυγμένος ληστὴς ποὺ σκοτώθηκε σὲ ἄλβανικὸ ἔδαφος τὸ 1940, ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ τὸ Μουσολίνι ἐθνικὸς ἥρωας τῶν Ἀλβανῶν καὶ μ' αὐτὸ τὸ πρόσχημα καὶ μερικὰ ἄλλα, προσπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐπίθεσίν του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.

Γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴ διαμαρτυρίαν τους γιὰ τὰ συνεχιζόμενα δεινὰ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ λαοῦ καὶ τὴν καταπάτηση τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων, συγκεντρώθηκαν στὴν κεντρικὴ πλατεία, τὴν Κυριακὴ 10 Αὐγούστου τὸ ἀπόγευμα, οἱ Γιαννιώτες καὶ οἱ Βορειοηπειρωτῆς τῆς πόλης, ἀπ' ὅλη τὴν Ἠπειρὸ ἦρθαν ἀντιπροσωπεῖες, τὸ συλλαλητήριον ἦταν Πανηπειρωτικὸ καὶ ὁ ὄγκος του ἐπιβλητικὸς. Τρεῖς μίλησαν ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ ξενοδοχείου Ἀβέρωφ: Ὁ ἀπόστρατος συνταγματάρχης, πολιτευτὴς καὶ πρόεδρος τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ συλλόγου Χ. Χατζημιχάλης, ὁ δήμαρχος Γ. Σταυρίδης καὶ ὁ ἐξόριστος μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος, σεμνὴ καὶ ἐπιβλη-

τική μορφή. Ὁ λόγος του συγκίνησε τοὺς συγκεντρωμένους. Στὸ τέλος ὁ θεολόγος καθηγητὴς Χαρ. Δονάτος (βορειοηπειρώτης κι αὐτός) διάβασε τὸ ψήφισμα διαμαρτυρίας - εἶχε πολλοὺς ἀποδέκτες καὶ στὸ ἐσωτερικὸ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ. Μ' αὐτὸ οἱ Βορειοηπειρώτες: 1) Διαμαρτύρονταν πρὸς τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι καὶ τὶς Μ. Δυνάμεις γιὰ τὴν ἄδικη λύση ποὺ ἔδωσαν στὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα καὶ παρακαλοῦσαν ν' ἀναθεωρήσουν τὴν ἀπόφασή τους καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὰ ὅσα ὑποσχέθηκαν στὸ παρελθόν, 2) Ἄν αὐτὸ δὲ μποροῦσε νὰ γίνῃ, χωρὶς κίνδυνο γενικότερων περιπλοκῶν, δέχονταν ὡς ἔσχατο ὄριο τῶν δίκαιων ἀξιώσεων τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ κόσμου, τὴν Αὐτονομία τῆς Β. Ἠπείρου, μὲ ἀναγνώριση τῆς ἑλληνικότητάς της καὶ ἐξασφάλιση πλήρους ἐλευθερίας συνειδήσεως, γλώσσης καὶ μορφώσεως, διὰ τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀπεριορίστου λειτουργίας τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, 3) Παρακαλοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι νὰ ἐπέμβῃ ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν στοιχειωδέστερων ἀνθρώπινων δικαιωμάτων στὴν περιοχὴ, 4) Οἱ Βορειοηπειρώτες ἔκαναν ἔκκλησι σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες, νὰ βοηθήσουν, ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, στὴν ἐπιτυχία τῶν προτεινόμενων λύσεων, 5) Ἐφύσιν τὰ δίκαια αἰτήματα τῶν Βορειοηπειρωτῶν δὲ θὰ γίνονταν δεκτά, οἱ Πανηπειρώτες ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ διακηρύξουν σ' ὅλο τὸν κόσμο, ὅτι θ' ἀναγκαστοῦν, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς συνέπειες, νὰ ἐπαναλάβουν τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Β. Ἠπείρου. Ὅλα αὐτὰ θυμίζουν γεγονότα ποὺ συμβαίνουν στίς μέρες μας. Τὸ αἶτημα τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ κόσμου γιὰ αὐτονομία ἦταν ἐναρμολοσμένο μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ *Πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας*, ποὺ ὑπογράφηκε γιὰ νὰ μὴ ἐφαρμοστῇ ποτέ, ἐξαιτίας τῆς ἀντίδρασης τῆς Ἰταλίας κυρίως, ἥθελε τὴν Ἀλβανία ὅσο τὸ δυνατό μεγαλύτερη, γιὰ νὰ τὴν καταβροχθίσει ἀργότερα. Γιὰ νὰ ἐπαναφέρει στὴ μνήμη τῶν κυβερνώντων καὶ τοῦ λαοῦ τὸ περιεχόμενο τοῦ *Πρωτοκόλλου*, ὁ Χατζῆς τὸ δημοσίευσε σὲ συνέχειες, ἀπὸ τὶς 15 Αὐγούστου.

Υστερα ἀπὸ κωλυσιεργίες ἑξῆς μηνῶν, ἐλύθη ἐπὶ τέλους τὸ μητροπολιτικὸ ζήτημα, μὲ τὴν δικαίωση τοῦ Σπυρίδωνα. Τὸ πρόβλημα εἶχαν δημιουργήσει βενιζελικοὶ βουλευτὲς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καὶ κύκλοι προσκείμενοι στὸν *Κήρυκα*, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδίζεται ἡ ἔλευσις τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα, παρόλο ποὺ ὁ Γερμανὸς εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν πόλιν κι ἔμεινε στὴν Ἀθήνα, σὲ λίγο θὰ πήγαινε ν' ἀναλάβῃ τὴ μητρόπολιν Οὐγγαρίας. Στις 12 Αὐγούστου ὁ Γερμανὸς τηλεγράφησε στὸν πρωτοσύγγελό του Γρηγ. Ραφανᾶ νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν στὸν ἐπίτροπο τοῦ Σπυρίδωνα, ἀρχιμανδρίτη Δημ. Εὐθυμίου, κατόπιν ἐπίσκοπο, μητροπολίτη Λευκάδος, Δρυϊνουπόλεως καὶ τελικὰ Ἰωαννίνων. Παρότι ὅλα εἶχαν τελειώσει κι ὁ Σπυρίδων ἐτοιμαζόταν νάρθῃ στὰ Γιάννινα, ὁ *Κήρυξ* δὲ σταμάτησε τὸν πόλεμο, προσπαθώντας νὰ ματαιώσῃ τὴν ἔλευσι. Ζητοῦσε ἀπὸ τὴν κυβέρνησι νὰ ἐπέμβῃ, πρόβλεπε μάλιστα ὅτι δὲ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ γυρίσῃ στὰ Γιάννινα ὡς τὸ τέλος τῶν ἐκλογῶν. Τοῦ ὑποδείχθηκε ἀπὸ τὴν *Ἐλευθερία* ὅτι αὐτὸ ποὺ ὑποστήριζε, ὅτι

δηλαδή οί μητροπολίτες Ἰωαννίνων δὲ διορίζονταν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι, ἦταν ἀνόητο ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον γιὰ τὰ ἔθνικα πράγματα χωρὶς νὰ τὸν πείσει τελικὰ. Στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα θὰ προστεθεῖ σὲ λίγο δυναμικὰ καὶ ἡ νέα ἐφημερίδα *Ἡπειρωτικὴ ἠχώ*. ἐνῶ ὁ *Κῆρυξ* θ' ἀποσυρθεῖ σιγά-σιγά ἀπὸ τὸ προσκήνιο.

Ἀγγέλλονται δύο νεκραναστάσεις εἰς τὴν πόλιν μας, ἔγραφε ἡ *Ἐλευθερία* (4-8-24): *Πρώτη ἡ τῆς πολυκλαύστου μακαρίτιδος «Φωνῆς...» (Φωνῆς τῆς Ἡπείρου τοῦ Φ. Παπαρροῦση), κόποις καὶ δαπάνης τῶν ἰδίων τῆς κηδευτῶν. Καὶ δευτέρα, ἡ τοῦ μακαρίτι-κου Ὁρολογίου τῆς κεντρικῆς πλατείας, κόποις τῶν κ.κ. Γ. Σταυρίδου, τελευταίου ἐξ ὀφικκίου δημάρχου Ἰωαννιτῶν. Περικλέους Μελιρῶτου, δημομηχανικοῦ καὶ Δ. Ἰωαν-νίδου, ἐπιστάτου δημοσίων ἔργων, καὶ δαπάναις τοῦ δημοσίου. Τὸ Ὁρολόγιον, ποὺ πραγματικὰ νεκραναστήθηκε, τοποθετήθηκε στὴ σημερινὴ θέσιν του.- Ἀναχώρησε ἀπὸ τὰ Γιάννινα, μὲ τὴν οἰκογένειάν του, ὁ Στυλιανὸς Χαρισιάδης, ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη Γερμανοῦ Καραβαγγέλη. Δὲ θὰ εἶχε ἐνδιαφέρον ἡ εἰδησιὰ ἀν δὲ συμπληρωνόταν μὲ μιὰ ἄλλη: Μὲ τὴν ἀναχώρησίν του διαλύθηκε καὶ τὸ ταπητουργεῖο ποὺ εἶχε συγκροτήσει πρὶν ἀπὸ ἓνα χρόνον, ἀριστὴς καὶ ἀποδοτικῆς λειτουργίας. Δὲ βρέθηκε Γιαννιώτης νὰ τὸ πάρει...- Τὸ τρίτο δεκαήμερον τοῦ Αὐγούστου, χάρις εἰς τὴν σοφίαν τῶν διατιμητῶν, κατὰ τὴν *Ἐλευθερία*, χάρις εἰς τὴν τάσιν πρὸς αἰσχροκέρδειαν θάλεγαν ἄλλοι, ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴν ἀγορὰ τὸ τυρὶ καὶ τὸ βούτυρον, βασικὰ προϊόντα τῆς Ἡπείρου, καθὼς καὶ οἱ ἐλιές.- Ἀπαράτητος πέρασε ἀπὸ τὰ Γιάννινα γιὰ τὸ χωριὸν τοῦ Τσεπέλοβο, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς Συγκοινωνίας Ἀρίστιπος Κουσιδῆς, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Ζαγο-ρίου.- Ὑστερα ἀπὸ ἀγῶνα, τὸ *Διδασκαλεῖον Νηπιαγωγῶν*, ποὺ τὸ διεκδικούσαν οἱ Φιλιάταις -καὶ ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ πάει, γιὰ νὰ δώσῃ κάποια ζωὴ στὴν ἀκριτικὴ κομῶπολη- παρέμεινε στὰ Γιάννινα.- Χρησιμοποιοῦντες τὰς πανεπιστημιακάς των διακοπὰς, ἀφί-κοντο ἐνταῦθα (τέλη Αὐγούστου) οἱ φερέλπιδες νέοι τῆς πόλεως μας Βασίλειος Ἰω. Λάμπας, τελειόφοιτος τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων, Ντίνος Β. Κούρεντας, σπου-δαστὴς τῆς Μηχανικῆς ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ὀδοποιίας καὶ Γεφυροποιίας τῶν Παρισίων καὶ Κων. Ἰω. Κούρεντας, φοιτητὴς τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Βερολίνου.- Οἱ δημοτικὲς ἐκλογὲς ὀρίστηκαν γιὰ τὴν 5 Ὀκτωβρίου. Ἐπειδὴ γιὰ πρώτη φορὰ γίνονταν τέτοιες ἐκλογὲς στὴν Ἡπειρο, ἡ Γενικὴ διοίκησις δημοσίευσε σ' ὅλες τὴς ἐφημερίδας, ἐκτενεῖς ὁδηγίαις διὰ τὴν ἐκλογὴν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν καὶ νομαρχιακῶν συμβούλων. Τελικὰ οἱ ἐκλογὲς ἐγέναν ὕστερα ἀπὸ ἓνα χρόνον.- Οἱ ἰδιοκτῆται τῶν ἐπίτακτων σπιτιῶν διαμαρτύρονταν γιὰ τὰ σπίτια τους, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν μουσουλμάνων τῆς πόλεως, ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι ἐπιταγμένα. Εἶχαν δίκιον, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὸ κράτος τὸ δικό του. Οἱ Τοῦρκοι ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὰ Γιάννινα κατὰστρεψαν τὰ σπίτια τους. Ἀκόμα καὶ τὰ δοκάρια ἀπὸ τὴς στέγες τῶν σπιτιῶν τοὺς ἔκοψαν, γιὰ νὰ τὰ πωλήσουν. Ἔτσι τὰ περισσότερα ἦσαν ἐτοιμόρροπα καὶ φυσικὰ δὲ μπορούσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν πρό-σφυγες σ' αὐτά. Δόθηκε ἐντολὴ στὸ νομομηχανικὸν Καζαμιά νὰ τὰ ἐξετάσῃ ὅλα καὶ νὰ ὑποβάλῃ προϋπολογισμόν γιὰ ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐτοιμόρροπων.- Ἀπὸ τὴς στήλης τῆς *Ἡπείρου*, κάτω ἀπὸ τὸν ὑπότιτλον *Ἡμερονύκτια Γιαννιώτικα*, συνεχιζόταν ἡ ἀντιδικία ἀνάμεσα στὸν Κώστα Καζαντζῆ, ποὺ ὑποστήριζε τὴ διαφύλαξιν τῶν τζαμιῶν τῆς πόλεως, ἰδιαίτερα τοῦ Καστροῦ, καὶ τοῦ μηχανικοῦ Δ.Π. Ἀραβαντινοῦ (γιγιὸς τοῦ ἱστοριοδίφῃ Π. Ἀραβαντινοῦ), ποὺ εἶχε ἀντίθετον ἀποψιν. Στὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύθηκαν περιέχονται πληθὺς στοιχείων ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ὁ Κ. Καζαντζῆς, κάτω ἀπὸ τὴν ἴδιαν στήλη, δημοσίευσε καὶ ἄλλα κείμενα μὲ ἐνδιαφέροντα θέματα, ὅπως: *Ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου* (κατέληγε ὡς ἐξῆς: *Καὶ τὸ παραγκῶμι* (πα-ρωνύμιον) *Σκνλὸσος*; *Μήπως εἶναι μίαν ἀνετίγναστος παραφθορά*, ὅπως συμ-βαίνει ὑποσυνειδήτως εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ κννικὸς φιλό-*

σοφος: Δέν εἶναι ἀπίθανον. Διότι ἡ προσωνυμία, ὅσον ἄτοπος καί ἂν φαίνεται, ἀπό τήν ἀποψιν τοῦ Γιαννιώτη, εἶναι ἐπιτυχής. Τῷ ὄντι, ἕνας Δεσπότης ποῦ στά καλά καθούμενα ἀφήνει τήν καλοφαγίαν καί καλοπέρασιν καί τρέχει στά βουνά, ξεπέφτει ἀπό τήν συνηθισμένην κοιλαράδικην θεοσέβειαν εἰς τήν φιλοσοφίαν. Ἄν δέ κάμη καί ξηροφαγίαν, ἡ φιλοσοφία του κανταντᾶ σκυλένια. Σ κ υ λ ό σ ο φ ο ς, λοιπόν, ὁ ἱερωμένος, πρόμαχος τῆς ἐλευθερίας, Διονύσιος ὁ Τρίκκης!). Τὸ κόν' σμα τ' Ἀγεννίου κ.ἄ. Στους «τύπους» ποῦ κυκλοφοροῦσαν τότε στά Γιάννινα, τὸν Ἀράμη καί τὸν Ρετινόλαδο (Ρητινέλαιο, τὸν ὀνομάτιζε ὁ Χατζής), προστέθηκε τὸν τελευταῖο καιρὸ κι ὁ Μιχάλης ὁ Γαμβέττας, ποῦ θ' ἀλώνιζε γιὰ χρόνια τοὺς δρόμους τῆς πόλης, βρίζοντας τοὺς πάντες καί τὰ πάντα. Ἐγραφε ἡ Ἡπειρος: Ὑφιστάμεθα τὸν ἱεροκήρυκα Ρητινέλαιον ὡς ἐγγώριον προϊόν, πλὴν διατὶ νὰ ἐπιφορτιζόμεθα καί με τήν ξένην ἁμαρτίαν; τὸν ἀπαίσιον Γαμβέτταν; Ἡ παρουσία του εἶναι ὕβρις εἰς τὰς εὐγενεστέρας τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις, τήν ὁφρασιν, τήν ὄρασιν καί τήν ἀκοήν, πρὸ πάντων τὴν τελευταίαν: τὸ στόμα του εἶναι βρωμερότερον τοῦ σώματός του καί αἱ χυδαῖαι ἀστεϊότητές του ἐκφανλίζουν τὸ αἶσθημα τοῦ κωμικοῦ καί τοῦ γελοίου τοῦ «νοήμονος κοινοῦ». Ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐφεύσῃ ἕνα πρόσχημα νὰ τὸν ἐκτοπίσῃ εἰς τὴν γεννέτειράν του. Ὁ Μιχάλης Γαμβέττας (παρωνύμιο) ἦταν μορφωμένος, εἶχε φοιτήσῃ στὴ Νομικὴ σχολή, πιθανόν νὰ ἐξελισσόταν σὲ καλὸ ἐπιστήμονα, ἂν δὲν τὸν χτυποῦσε ἡ τρέλλα. Πῆγε γιὰ καιρὸ στὸ φρενοκομεῖο, κάποτε πῆρε ἐξιτήριο καί ἤρθε κι ἐγκαταστάθηκε στά Γιάννινα. Σ' ὅσους τὸν πείραζαν πῶς εἶναι τρελλός, τοὺς ἔδειχνε τὸ ἐξιτήριο λέγοντάς τους: «Ἐγὼ ἔχω ἐπίσημο χαρτί ὅτι δὲν εἶμαι τρελλός, ἄρα τρελλοὶ εἰστε σεῖς ποῦ δὲν ἔχετε τέτοιο χαρτί». Ἦταν πραγματικὰ ἀκάθαρτος, βρωμοῦσε ὁλόκληρος καί ἡ βωμολοχία του δὲν εἶχε ὄρια. Δέν ἀφηνε τίποτα ποῦ νὰ μὴν τὸ ἐκχυδαῖσει. Τὸν πείραζαν ὅλοι, χωρὶς πείραγμα δὲ μποροῦσε ἄλλωστε νὰ ζήσει, τοῦδιναν ἔτσι ἀφορμὴ νὰ βωμολοχεῖ. οἱ μικροί, ἡ «μαριδα», τὸν ἐπαιρναν ἀπὸ πίσω, τὸν πείραζαν, δὲν τὸν ἀφηναν σὲ ἡσυχία. Ἀλλὰ καί μεῖς, εἴτε ὡς μαθητές, εἴτε ὡς σπουδαστές, δὲν πηγαίναμε πίσω. Ὅπου τὸν συναντούσαμε ἀρχίζαμε τὰ πειράγματα, ἄλλο ποῦ δὲν ἤθελε. Ἐτρωγε τὸ καταπέτασμα, τὰ χρήματα τὰ ἐξοικονομοῦσε ζητιανεύοντας, ἔπινε κιόλας, κι ἀπὸ τὸν ὑπερσιτισμὸ εἶχε ἀποκτήσῃ τρομερὲς σωματικὰς διαστάσεις. Ἡ κοιλία του ἦταν τεράστια καί δὲ μπορούσε νὰ τὴν βολέψῃ στὸ παντελόνι του, τὸ λουρί δὲν τὸν ἐξυπηρετοῦσε, ἔτσι συνέχεια κρατοῦσε τὸ παντελόνι μὲ τὰ χέρια του. Πήγαινε καί στά μαγειρεῖα τοῦ στρατηγείου καί ἐπαιρνε συσσίτιο, τοῦδινε καί κάποια χλαίνη ὁ στρατηγός, βολευόταν. Κάθε πρωτοχρονιά ἔγραφε ἕνα εὐχετήριο διάγγελμα πρὸς τὸ γιαννιώτικο λαό, (ἔχω δημοσιεύσει σὲ γιαννιώτικη ἐφημερίδα ἕνα τέτοιο), ἔλεγε τὰ δικά του τρελλὰ πράγματα, ἄψογα ὅμως συντακτικά, πήγαινε στὸν Κήρυκα καί τὰ τύπωνε, τάχε καλὰ μὲ τὸ Δημοσθένη Πανίδη, οἱ ἄλλοι ἐκδότες δὲν τὸν ἄντεχαν, καί ὕστερα τὰ μοίραζε στά μαγαζιά καί περιέμενε τὸ φιλοδώρημα. Στις 24 τοῦ Αὐγούστου ἐγινάν τὰ ἐγκαίνια τοῦ γυμναστηρίου κάτω ἀπὸ τὸ παλιὸ δημαρχεῖο, ὅπου ἐπὶ τουρκοκρατίας λειτουργοῦσε τὸ Ἄτ-παζάρ (ἀγορὰ ἀλόγων). Ἦταν ἕνα ἔργο ποῦ πρόσφερε πολλὰ στὸν ἀθλητισμὸ τῆς πόλης, ἀλλὰ καί στά πολιτιστικὰ της πράγματα. (Ἐκεῖ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, δόθηκαν οἱ παραστάσεις τοῦ Ἀρματος Θεσπίδος τοῦ Ἐθνικοῦ θεάτρου μὲ μιά σειρά κλασικῶν ἔργων κι ἐξοχο ἐρμηνευτὴ τους τὸν Αἰμίλιο Βεάκη. Πῆραμε μὲ τίς ἀλησμόνητες ἐκεῖνες παραστάσεις, «Ἐμπορο τῆς Βενετίας» τοῦ Σαίξπηρ κ.ἄ. οὐσιαστικὴ γέυση τοῦ τί εἶναι καλὸ θέατρο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ἡ ἐπέτειος τῶν τραγικῶν γεγονότων τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1922 πλησίαζε. Σιγά-σιγά, ἀπὸ τὸ Δεκαπενταύγουστο καὶ ὕστερα, ἡ ἀτμόσφαιρα στὸ σπίτι τοῦ Πέτρου Κωστίδη, ὅπου ἔμεινε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γιάγκου Κεῖβανίδη, ἄλλαξε. Στὰ μέλη καὶ τῶν δυὸ οἰκογενειῶν ξυπνοῦσαν θύμησης ὁδυνηρές, ἦταν ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Βασίλη, ἦταν καὶ ἡ συμφορὰ τῶν ξερριζωμένων ἀπὸ τὸν τόπο τους προσφύγων. Κάθε οἰκογένεια ἔκλαιγε τοὺς δικούς της νεκροὺς καὶ οἱ δυὸ μαζὶ ἔνωναν σὲ κοινὴ ἔκφραση τὸν πόνο τους, κι ἔστηναν μιὰ τεράστια ἐπιτάφιο λήκυθο γιὰ τὶς ἀμέτρητες χιλιάδες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μικρασιατῶν νεκρῶν, θυμάτων τῆς καταστροφῆς, τῆς ἀνευρέμαστης ἑλληνικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐγκληματικῆς συμπεριφορᾶς τῶν φίλων συμμάχων μας. Πόνεσαν, ἔκλαψαν, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἔκαναν κοινὰ μνημόσυνα, στὸν ἅγιο Νικόλαο Κοπάνων, ἦρθε καὶ ἡ Χριστίνα μὲ τὸν ἄντρα της κι ὁ Θεολόγος ἀπὸ τὴν Καλούτσιαν μετὰ τὴ γυναῖκα του, συγγενεῖς, φίλοι, ἡ ἐκκλησία γέμισε. Ὑστερα τρισάγιο στοὺς τάφους, τοῦ θείου Δημήτρη καὶ τοῦ Βασίλη.

Στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, ὁ Πέτρος εἶχε προγραμματίσει δυὸ ἐπισκέψεις: μιὰ στὴ Μητρόπολη, νὰ μάθει γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σπυρίδωνα, τὸ ἄγγελμα ὅτι τελείωσαν οἱ περιπέτειές του εἶχε χαροποιήσει ὅλους τοὺς φίλους του, καὶ δεύτερη στὸ Χατζῆ. Καιρὸ εἶχε νὰ δεῖ τὸν παλιὸ φίλο του, εἶχαν μεσολαβήσει τόσα γεγονότα ἀπὸ τὴν τελευταία τους συνάντηση, ἐνοιῶθε τὴν ἀνάγκη ν' ἀκούσει τὸ λόγο του, ὅσο κι ἂν πολλὲς φορὲς διαφωνοῦσε μαζὶ του. Στὴ Μητρόπολη συνάντησε τὸ νέο πρωτοσύγγελο, τὸ Δημήτριο, ἀπὸ τὸ Δεμάτι, ὅπου νάναι ἔρχεται τὸν διαβεβαίωσε ὁ Δημήτριος, δημοσιεύτηκε στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, στὶς 28 Αὐγούστου, τὸ σχετικὸ διάταγμα, θὰ στὸ διαβάσω, πρέπει νὰ τὸ ξέρεις νὰ δίνεις ἀπαντήσεις, γιατί οἱ φήμες καὶ οἱ διαδόσεις δὲ θὰ σταματήσουν. Ὁ Πέτρος κάθησε κι ὁ Δημήτριος ἄρχισε νὰ διαβάξει: Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Αὐγούστου ἐ.ἔ., προτάσει τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἐπικυροῦται ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Μητροπολίτου κ. Σπυρίδωνος εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων καὶ παραγγέλλεται εἰς ἀπάσας τὰς ἐν τῷ κράτει ἀρχάς, ἵν' ἀναγκωρίζουσιν αὐτὸν ὡς τοιοῦτον καὶ χορηγῶσιν αὐτῷ, ἐντὸς τῆς ἀρμοδιότητός της ἐκάστη, πᾶσαν δυνατὴν εὐκολίαν καὶ συνδρομὴν

περί τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, ἀπονέμουνσαι αὐτῷ καὶ τὰς εἰς τὸν ἱερὸν βαθμὸν του ἀνηκούσας τιμὰς. Ὁ ὑπουργὸς Θ. Βελλιανίτης. —Μὰ καλὰ, ἀντέτεινε ἀμέσως ὁ Πέτρος, μπορεῖ τὸ ἑλληνικὸ κράτος νὰ θέτει ὑπὸ τὴν κρίσιν του τίς ἀποφάσεις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῇ στιγμῇ ποὺ οἱ μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπὲς τῶν Νέων χωρῶν ἀνήκουν στὸ Πατριαρχεῖο; Οἱ ἐπεμβάσεις δὲ μειώνουν ἔτσι τὸ κύρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου; Τί θὰ λέν οἱ Τοῦρκοι γιαντό; Δέν τοὺς βοηθάμε ἔτσι νὰ διώξουν τὸ Πατριαρχεῖο ἀπὸ τὴν Πόλιν, ὅπως τὸ ἐπιθυμοῦν, ἀφοῦ οἱ ἀποφάσεις του δέν ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, στὴν ὁποία ὑπάρχουν τώρα πολλὲς ἐπαρχίαι του; —Ἐχεις δίκιο, συμφώνησε κι ὁ Δημή-

Ὁ μητροπολίτης Σπυριδων σὲ κάποια ἐπίσκεψή του στὴν ὑπαιθρο, πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του. Στὴ φωτογραφία διακρίνονται: Ὁ στρατηγὸς Διαλέττης μὲ τὴ γυναῖκα του, ὁ Γεν. Γραμματέας τῆς Γ.Δ. Ἡπείρου Ρουσόπουλος, ἡ Στέλλα Διαλέττη, ἡ Μάχη Καζαντζή, ὁ Ἐπιτελάρχης Γ. Ραζής, ὁ Δημ. Διαλέττης, ὁ καθηγητὴς Ἀλκ. Κοντοπάνος, ἡ Τιτίνα καὶ Ἀνθούλα Χρηστοβασίλη.

τριος, τέτοιες ἐπεμβάσεις βλάπτουν τὸ Πατριαρχεῖο... —Τότε πῶς δικαιολογούνται; ἀντέτεινε ὁ Πέτρος. —Μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι, ἐπειδὴ οἱ μητροπολίτες ἔχουν καὶ διοικητικὰ καθήκοντα, χρειάζεται καὶ ἡ ἔγκριση τῆς Πολιτείας γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀπόφασης τοῦ Πατριαρχείου. Εἶπα πρόσχημα, γιατί στὴν πραγματικότητα στὴν ὑπόθεση τοῦ δεσπότη μας πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις μερικοὶ βενιζελικοὶ βουλευτές, οἱ γνωστοὶ «ἄσπονδοι φίλοι» του... —Ξέρω, ξέρω τὸν διέκοψε ὁ

Πέτρος, ὁ Καγιᾶς, ὁ Μελάς καὶ κάποιοι ἄλλοι... —Δὲ μποροῦν νὰ κάνουν τίποτα, ἦταν ἀδύνατο ἡ Πολιτεία ν' ἀκυρώσει ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχείου, μόνο καθυστέρησαν τὴν ἄφιξιν τοῦ δεσπότη, σὲ στιγμὲς ποὺ ἡ παρουσία του στὰ Γιάννινα ἦταν ἀναγκαία. Ἄς εἶναι... Ὁ δεσπότης ἔχει τόσα ἀποθέματα δυνάμεων, πείσμα καὶ θέληση, ποὺ θ' ἀναπληρώσει τὰ κενὰ τῆς ἀπουσίας τώσων μηνῶν... —Αὐτὸ πιστεύω κι ἐγώ, εἶπε ὁ Πέτρος καὶ σηκώθηκε. Χαίρομαι ἅγιε πρωτοσύγγελε ποὺ θὰ εἴστε τὸ δεξιὸ χεῖρ τοῦ δεσπότη μας,

ἐγώ, ὅσο μπορῶ, μὲ τίς ἀσθενεῖς δυνάμεις μου θὰ τὸν βοηθήσω... —Ξέρω, ξέρω, ἀπάντησε ὁ Δημήτριος, ἔχετε προσφέρει πολλὰ στὴν πόλη κ. Κωστίδη, ὁ δεσπότης θὰ στηρίζεται πάντα σὲ σᾶς... Ὁ Πέτρος φίλησε τὸ χέρι τοῦ πρωτοσύγγελου κι ἔφυγε.

Ἀπὸ τὴ Μητρόπολη ὁ Πέτρος πῆγε στὸ μαγαζί, συνεννοήθηκε μὲ τὸ Γιάγκο γιὰ τὴν τακτοποίηση τῶν προμηθειῶν ποὺ περίμεναν ἐκεῖνη τὴ μέρα ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, εἰδοποίησαν καὶ τὸ μαγαζί τῆς Καλούτσιανης νὰ φροντίσει γιὰ τὴν παραλαβὴ τῶν δικῶν του κι ἔφυγε γιὰ τὴν Ἡπειρο. Ἐκανε ἐπίσκεψη πρῶτα στὸ τυπογραφεῖο στὴν ὁδὸ Σουλίου ἦταν, (ἡ σημερινὴ 28ῃ Ὀκτωβρίου), κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ μουφτῆ, ὁ ἀρχιεργάτης Θωμᾶς Παναγιωτίδης καὶ οἱ ἄλλοι τυπογράφοι τοῦ ἦταν γνωστοί, τὸν ὑποδέχτηκαν ἐγκάρδια, προθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν καφέ, ὄχι παιδιά, ἀπάντησε εὐχαριστώντας ὁ Πέτρος, θὰ ζημιώσω τὸ ἀφεντικό σας. —Δὲν ἦρθε ἀκόμα, εἶπε ὁ Θωμᾶς, κάπου θὰ μπλέχτηκε σὲ συζητήσεις στὸ δρόμο, δὲν ἀφήνει κανένα νὰ μὴν τοῦ δώσει ἀπάντηση, ἔτσι κάνει τὸν τελευταῖο καιρό. Δὲν ἀπόσωσε τὸ λόγο του, νάτος ὀρθὸς στὴν πόρτα ὁ Χατζῆς, μᾶλλον θὰ εἶχε ἀκούσει τὸ Θωμᾶ, φάνηκε ἀπὸ τὸ πείραγμα ποὺ τοῦ ἔκανε. —Ἀπιστε Θωμᾶ, τὸν παρατήρησε τάχα θυμωμένος, μὲ κακολογεῖς, θὰ σὲ παραδώσω στὸ Χρηστοβασίλη νὰ σὲ περιποιηθεῖ... Γέλασαν ὅλοι μὲ τὴ δῆθεν ἀπειλή. Στὸ τυπογραφεῖο τῆς Ἡπείρου τύπωνε κι ὁ Χρηστοβασίλης τὴν Ἐλευθερία του, τὴν ὁμογάλακτη μὲ τὴν Ἡπειρο, ὅπως συχνὰ ἔγραφε. Πρὶν λίγο καιρὸ ὁ Θωμᾶς εἶχε ἀρρωστήσει ἀπὸ ἐντερικὰ κι ὁ Χρηστοβασίλης τὸν εἶχε πειράξει γιὰ πολυφαγία μὲ χέλια καὶ καραβίδες... Ὁ Πέτρος περίμενε νὰ τελειώσουν τίς φιλοφρονήσεις τους οἱ τυπογράφοι μὲ τὸ Χατζῆ, ὅσοι ἐργάζονται στὰ τυπογραφεῖα καὶ τίς ἐφημερίδες ἔχουν ἓνα ἰδιαίτερο τρόπο ἐπαφῆς στὴν ὁμαδική τους ζωὴ, μόνον ὅταν ἀρχίζουν οἱ συζητήσεις γιὰ ἀυξήσεις ἡμερομισθίων τότε ἀνατρέπονται ὅλα γιὰ λίγες μέρες, ὡς ὅτου καταλήξουν σὲ συμφωνίες, κοινὰ ἀποδεκτές. Ὁ Χατζῆς ἔπιασε τὸν Πέτρο ἀπὸ τὸ χέρι, πάμε στὸ γραφεῖο, τοῦ εἶπε νὰ τὰ ποῦμε μὲ τὴν ἡσυχία μας. Τὸ γραφεῖο τοῦ Χατζῆ ἀκατάστατο, ὅπως ὅλα τὰ γραφεῖα τῶν δημοσιογράφων. Ἐφημερίδες πεταγμένες σ' ὅλες τίς καρέκλες, βιβλία στοιβαγμένα στὸ τραπέζι, ὅλα ἄνω κάτω. Ὁ Πέτρος ὑποχρεώθηκε ν' ἀναμερίσει ἓνα ὄγκο ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων γιὰ νὰ καθίσει. Στὸ μεταξὺ ὁ Χατζῆς ἄρχισε κουβέντα γιὰ χίλια δυὸ πράγματα, ἄσχετα μ' ἐκεῖνα ποὺ ἤθελε ν' ἀκούσει ὁ Πέτρος, ἔδειχνε σὰ νὰ μὴν ἐπιθυμοῦσε συζήτηση γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, κι ἂς ἀγωνιζόταν κάθε μέρα ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του, μὲ πολλοὺς τρόπους, γιὰ τὴν βελτίωση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ὅπως αὐτὸς πίστευε, τί ἦταν ἐκεῖνο ποῦ κρατοῦσε τώρα τὸ στόμα του κλειστό; —Κύρ Γιώργη, ἄρχισες τίς περικοκλάδες κι αὐτὸ δέ μοῦ ἀρέσει, τὸν διέκοψε ὁ Πέτρος. Δὲν ἦρθα ἐδῶ γιὰ ν' ἀκούσω τὰ κουτσομπολιά τῶν Γιαννίνων, αὐτὰ τὰ μαθαίνω καὶ στὴν Καραβατιὰ, ἄλλες κουβέντες περιμένω ἀπὸ σένα, ξέρεις ποιές... Ὁ Χατζῆς ἔδειξε νὰ ξαφνιάζεται, σῶπασε γιὰ λίγο, καὶ ὕστερα, σὰ νάβγαζε κάποιον ἄχτι ἀπὸ μέσα του, πόνο

καὶ παράπονο μαζί: —Τὶ νὰ σοῦ πῶ Πέτρο, ξέσπασε, ἀπὸ τὸ 1909, τί δὲν ἔχω πεῖ, ποιὸς τ' ἀκούει; Τὰ ἔδωσα ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴ Βόρειο Ἥπειρο, στὸ τέλος μοῦ καταλόγισαν ἰδιοτέλεια, γιὰ νὰ μὲ κατηγορήσουν ἀργότερα καὶ γιὰ δοσιλογισμό. Ἔχω ἀηδιάσει ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές. Ὁ Βενιζέλος: Ὁ ἴδιος, δὲν ἄλλαξε νοοτροπία, δὲν τὸν δίδαξε τίποτα ἢ 1η Νοεμβρίου, τὴν πῆρε γιὰ καπρίτσιο τοῦ λαοῦ, πάει καὶ ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα, κάθε τόσο παραιτεῖται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ πάλι ξαναγυρίζει, ψέμματα λέει, ἡ πολιτικὴ κυλάει στὸ αἷμα του, δὲν τὴν ἀφήνει, μόνο ὁ θάνατος θὰ τὸν χωρίσει ἀπ' αὐτή. Τὸ κόμμα του διασπάστηκε, οὔτε οἱ πρώην στενοὶ συνεργάτες του δὲν τοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη, ἐσὺ βέβαια, Πέτρο, ἐξακολουθεῖς νὰ τὸν πιστεύεις, θὰ ἀπογοητευτεῖς... —Καὶ ἡ δική σου παράταξη κύρ Γιώργη: —Χειρότερη ἀπὸ τὴ βενιζελική... Μόνο ἓνα ἐλαφρυντικὸ ἔχει. Στερήθηκε ἀπὸ τοὺς ἡγήτορες της μὲ τὶς ἐκτελέσεις, τὴν ἀποκεφάλισαν. Θὰ πεῖς πὼς κι αὐτὴ ἡ ἡγεσία πού ἔλειψε ἦταν τόσο ἀνακόλουθη μὲ τὶς διακηρύξεις της, πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογὲς τῆς 1ης Νοεμβρίου, καμιὰ ὑπόσχεση δὲν κράτησε, ἡ τιμωρία της ἦρθε ὡς συνέπεια τῆς λαθεμένης πολιτικῆς πού ἀκολούθησε καὶ τῶν ἐνδοπαταξιακῶν διενέξεων, αὐτὰ ὁδήγησαν στὴν ἀποσύνθεση τοῦ στρατοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν καταστροφὴ. Κατηγορήθηκαν γιὰ ἔσχατη προδοσία, ἐκτελέστηκαν, ἀνακηρύχτηκαν μάρτυρες ἀπὸ τὴν παράταξή μας, ἀλλὰ δὲ δικαιώθηκαν. Τώρα, διασπασμένοι ὅπως καὶ πρὶν, ἀγωνιζόμαστε νὰ περιμαζέψουμε τὰ λείψανα τῆς ἰδεολογίας μας, δὲν ἔχουμε ὅμως ἡγεσία, ἱκανὴ νὰ ἀποτελέσει πόλο ἐλξης, τὸν μόνο πού ἔχει προσόντα δὲν τὸν ἀποδέχονται... —Ἐννοεῖς τὸ Μεταξᾶ; ρώτησε ὁ Πέτρος. —Ναὶ γι αὐτὸν μιλᾶω, τὸ διαπίστωσες ἄλλωστε ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφία μου. Δὲν εἶμαι ὅμως πολὺ αἰσιόδοξος. Οἱ ἄλλοι τὸν ἀντιμάχονται... —Κι ὁ Πάγκαλος; ἔρριξε τὴ σφήνα ὁ Πέτρος. —Ὁ Πάγκαλος... ἐπανελάβε ὁ Χατζῆς καὶ χαμογέλασε. Ἀντιφατικὴ προσωπικότητα, ἄγγελος καὶ διάβολος μαζί, μὲ πολλὲς ἀρετὲς κι ἄλλα τόσα ἐλαττώματα. Στὴ συνείδησή μου πάντως ἀνέβηκε μὲ τὰ μέτρα πού πῆρε γιὰ τὴν ἐξόντωση τῆς ληστείας, κι ἂς ἔχει ἀντίθετη γνώμη ὁ φίλος μου ὁ Χρηστοβασίλης... —Λές κύρ Γιώργη νὰ τελειώσαμε μὲ τοὺς λήσταρχους;... —Ἄ, μπά, μὴν τὸ πιστεύεις, ἡ ληστεία εἶναι λερναία ὕδρα, ἓνα κεφάλι κόβεις, δυὸ φυτρώνουν. Τώρα δόθηκε ἀμνηστεία καὶ πολλοὶ ξαναγύρισαν στὴν κοινωνία, «ἄσπιλοι κι ἀμόλυντοι» κι ἂς βαρύνονται μὲ τόσα ἐγκλήματα. Βέβαια ἡ ἀμνηστεία ἦταν μιὰ ἀνάγκη, ὑποχρέωσε τὸ κράτος νὰ κάνει συμβιβασμούς, γιὰ νὰ περιορίσει τὴ ληστεία, στὴν οὐσία αὐτὴ κυβερνοῦσε τὴν Ἥπειρο μὲ τὶς πολυποίκιλες διασυνδέσεις της, δὲ βλέπεις μὲ τί προθυμία τρέχουν κοντὰ στοὺς ἀμνηστευμένους τόσοι ἄνθρωποι καὶ πόσο δουλικά τοὺς συμπεριφέρονται; Ἔχουν συμφέροντα καὶ μπροστὰ σ' αὐτὰ θυσιάζουν τὴν ἀξιοπρέπειά τους, εἴτε πολιτικοὶ εἶναι, εἴτε στρατιωτικοί, ἐμπορευόμενοι, κι ἄλλοι, κι ἄλλοι... Ὅμως νὰ μὲ θυμηθεῖς. Αὐτοί, οἱ ἀμνηστευθέντες, πού λένε ὅτι μετάνιωσαν, ἔχουν τὸ διάολο μέσα τους. Κάποια μέρα θὰ τὰ τινάζουν ὅλα στὸν ἄερα καὶ θ' ἀνεβοῦν πάλι στὸ κλαρί, εὐχομαι

νά διαψευστῶ, τὸ ἐνστικτό μου ὅμως αὐτὸ λέει. Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει κι ὁ Χρηστοβασίλης. Αὐτὸς τὰ γράφει ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια, καλλιτέρα ἀπὸ μένα, φοβάμαι μήπως τὸν κακοποιήσουν καμιὰ μέρα... — Ὅλο γιὰ ἄσχημα μιλάμε, δὲν ὑπάρχει τίποτα εὐχάριστο γιὰ τὸν τόπο μας; τὸν διέκοψε ὁ Πέτρος. — Ὑπάρχει καὶ εἶναι κάτι πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φιλία, μᾶς συνδέει στενότερα, ὁ ἐρχομὸς τοῦ δεσπότη. Τὸν πολέμησαν μὲ λύσσα νά τὸν κρατήσουν μακριὰ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, στὸ τέλος νίκησε τὸ δίκιο. Ἄς ἐτοιμαστοῦμε νά τὸν καλοδεχτοῦμε, ἀλλὰ καὶ νά τὸν βοηθήσουμε, ἔχει μεγάλο ἔργο μπροστά του... — Ἀμφιβάλλεις κύρ Γιώργη; εἶπε ὁ Πέτρος, μὲ μιὰ κρυφὴ διαμαρτυρία στὴν ἐρώτησή του. — Γιὰ σένα ὄχι Πέτρο, γιὰ μερικοὺς ἄλλους μιλῶ, ὄψιμους μά- λιστα θαυμαστές του, κλοιοὶ θὰ δημιουργήσουν γύρω του, φοβάμαι πὼς θὰ τὸν ξεστρατίσουν ἀπὸ τὸ δρόμο του, θὰ τοῦ κάνουν κακό... — Εἶναι δυνατὸς χαρακτηρῆς ὁ Σπυρίδων, καὶ διορατικὸς, δὲν πιστεύω νά τὸν ξεγελάσουν, ἂς εὐχηθοῦμε νά μὴ γίνει κάτι τέτοιο, παρατήρησε ὁ Πέτρος. Σ' ἀφήνω τώρα, πρόσθεσε, πολλὰ εἶπαμε, ἀρκετὲς ἀπορίες μοῦ ἔλυσες, δὲν ἔχω ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ σένα κύρ Γιώργη νά ἐξομολογοῦμαι τίς σκέψεις μου, ἦταν κι ὁ Ἀβραάμ, μεγάλη καρδιά, κοφτερὸ μυαλό, τὸν χάσαμε... — Ἐχεις δίκιο, συμπλήρωσε ὁ Χατζῆς, χάσαμε ἓνα θησαυρό, στὸ καλὸ, νά δώσεις τοὺς χαιρετισμούς μου σ' ὄλους, τὴν οἰκογένεια τὴ δική σου καὶ τοῦ Γιάγκου, τοὺς συμπάθησα πολὺ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους...

Ὅταν τὸ μεσημέρι γύρισε στὸ σπίτι ὁ Πέτρος, τὸ βρῆκε ἀνάστατο. Οἱ γυναῖκες ἦταν ἀνήσυχες, ἡ γιαγιά Ἑλένη εἶχε νοιώσει ξαφνικὰ πόνους στὸ στομάχι καὶ τὴν κοιλιά, καθὼς περνοῦσε ἡ ὥρα δυνάμωναν. Τὴν ξάπλωσαν στὸ κρεβάτι, τῆς ἔβαλαν μιὰ πετσέτα μὲ νερὸ καὶ ξύδι, νά τραβῆσει τὴ φλό- γωση, ἔλεγαν, καμιὰ βελτίωση. Ἀναγκάστηκαν νά στείλουν τὴ Χρυσάνθη νά καλέσει τὸ γιατρό, τὸν περίμεναν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή. Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ γιατροῦ μπῆκε κι ὁ Πέτρος στὸ σπίτι. Εἶδε τὴν ἀναστάτωση, ρώτησε, ἔμαθε. Ὁ γιατρὸς ἐξέταξε τὴν ἀρρώστη, περίμενε μὲ ἀγωνία τὴ γνωμάτευσή του. Ἦταν ἀνήσυχος. Ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τοῦ χειμῶνα ἡ γιαγιά Ἑλένη δὲ μπό- ρεσε νά συνέλθει. Πάντοτε εἶχε εὐθραυστη υἰγεία, ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ Βασίλη καὶ ὕστερα πῆρε τὴν κάτω βόλτα. — Ἐντερικὰ βλέπω, εἶπε ὁ γιατρὸς βγαί- νοντας ἀπὸ τὸ δωμάτιο, λοίμωξη, ἴωση ἢ κάπως ἀλλοιῶς θὰ ἔλεγαν τὴν ἀρρώστεια οἱ σημερινοὶ γιατροί, χρειάζεται προσοχή, πρόσθεσε, λίγο γάλα, καμιὰ κρέμα, τῆς ἔγραψα καὶ μερικὰ φάρμακα, χρειάζεται ὅμως προσοχή, εἶναι πολὺ ἀδύνατη καὶ τέτοιες ἀρρώστειες στὴν ἡλικία της εἶναι ἐπικίν- δυνες. Μὲ τὴν ἔνεση πού τῆς εἶχε κάνει ὁ γιατρός, ἡ Ἑλένη ξαναβρῆκε τὸν ἑαυτὸ της, δέχτηκε ὄλους στὸ δωμάτιό της μ' ἐκείνη τὴν ἡρεμὴ ἐγκαρτέρηση πού τὴν χαρακτηρίζε σ' ὅλη της τὴ ζωὴ. Προσπάθησε νά τοὺς καθησυχάσει, ὅλα θὰ πῆγαιναν καλά, ὅλα εἶναι στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε, ἂν αὐτὸς θελήσει νά μὲ καλέσει κοντά του, εἶμαι ἐτοιμὴ νά δεχτῶ τὸ κάλεσμά του. Οἱ ἄλλοι τὴν ἄκουγαν καὶ μὲ κόπο συγκρατοῦσαν τὰ δάκρυά τους, δὲ μπορούσαν νά φανταστοῦν τὴ ζωὴ τους χωρὶς τὴ γιαγιά Ἑλένη. Κατάλαβε τὴ συγκίνησή

τους, ἄειντε τώρα στίς δουλειές σας, εἶπε, κι ἀφῆστε με ἐμένα νὰ κοιμηθῶ. Ἡ Λευκή προαισθάνθηκε τὸ χαμό της, μᾶς φεύγει ἡ μάνα Πέτρο, ψιθύρισε ξεσπώντας σὲ λυγμούς, θὰ εἰδοποιήσω τοὺς παπᾶδες τοῦ Ἀρχιμαντρείου νὰ κάνουν μιὰ ἀγρυπνία γιὰ τὴ σωτηρία της, ἂν καὶ δὲν τὸ πιστεύω...

Στὴ νέα κυβέρνησις τοῦ Θεμ. Σοφούλη, ποὺ σχηματίστηκε μετὰ τὴν παρὰ τὴν κυβέρνηση τῆς κυβέερνησις Ἀλ. Παπαναστασίου, μετεῖχε ὡς ὑπουργὸς Συγκοινωνιῶν κι ὁ Δημήτριος Νότη Μπότσαρης, ἀπόγονος τῶν Μποτσαραίων τοῦ Σουλίου. Τὸ διορισμὸ του χαιρέτησε μὲ ἐνθουσιασμό κι ὁ πολιτικός του ἀντίπαλος Χρ. Χρηστοβασίλης, μάλιστα ἐγράψε κύριο ἄρθρο περὶ Μποτσαραίων στὴν Ἑλευθερία, ὅταν ὁ Ἡπειρώτης ὑπουργὸς ἐπισκέφθηκε στίς 26 Σεπτεμβρίου τὰ Γιάννινα, γιὰ ἐπίλυση θεμάτων τοῦ ὑπουργείου του. Μποτσαρίζει ἐγράψε τότε γιὰ τὸν ὑπουργὸ ὁ Χατζῆς. Τὸ μένος του κατὰ τοῦ Μπότσαρη -καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν του- ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ στάση τοῦ ὑπουργοῦ ἀπέναντι στοῦ Σπυρίδωνα. Ἐνῶ, ὅπως ὑποστήριζε -ἐπλεξε, κατὰ τὴν ἀφίξή του ἐγκώμιο τοῦ δεσπότη (σημείωνε σὲ παρενθεση ὁ Χατζῆς: Ὅσον μοῦ θέλεις τὸ καλὸν -εἶπεν ὁ σχέχης τοῦ τοπικοῦ Ἡπειρωτικοῦ ἀνεκδότου στὸν παπᾶ- τόσο καλὸ παπᾶ μου νὰ σοῦ στείλῃ ὁ Θεός!!), εἶπε ὕστερα στοὺς ὁμοῖδεάτες του, τὴ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ ποὺ τὸν ἐπισκέφτηκε, ὅτι γιὰ ἱκανοποίηση τοῦ λαοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του δὲν τὸν ἤθελαν, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν καὶ νέες ἀναφορὲς ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα, ὥστε νὰ ἐμποδιστεῖ ὁ ἐρχομὸς του. Πᾶς πολιτικός -τόνιζε ὁ Χατζῆς- ἔχει φιλοτιμίαν καὶ φιλοδοξίαν οἱ μὲν φίλοι νὰ μὴν οἰκτείρουν τὴν διανόησίν του, νὰ τὸν θεωροῦν δὲ καὶ οἱ ἀντίπαλοι εὐφυᾶ, ἀξιοπρεπῆ, εἰλικρινῆ, γενναῖον εἰς τὴν γνώμην καὶ τὸ ἦθος. Ὁ κ. Μπότσαρης δύναται νὰ γνωρίζῃ ὅτι, ἐνῶ οἱ προκάτοχοί του -ἄξιοι Ἡπειρώτες πολιτευταί-, ὁ κ. Σίμος καὶ ὁ μακαρίτης Δαγκλῆς, ἦσαν ἀντιπολιτευόμενοι, ἐτιμῶντο μὲν ἀπὸ τοὺς φίλους των, ἠξιώθησαν δὲ πάντοτε καὶ προσοχῆς ἀπὸ τὸν ἀντιπολιτευόμενον κόσμον. Ὁ κ. Μπότσαρης μὲ τοὺς τελευταίους μητροπολιτικούς «μποτσαρισμούς του», ἀπεδείχθη ἀνάξιος σοβαρωτέρας προσοχῆς ὡς πολιτικὸν ἠπειρωτικὸν πρόσωπον. Καὶ κατέληγε: Δὲν φρονεῖ, λοιπόν, ὁ κ. Μπότσαρης ὅτι, μ' ὅσην ἔλλειψιν «γνώθῃ σαυτὸν» καὶ ἂν ἔχῃ, εἶναι ὁ ἀναρμοδιώτερος ὄλων νὰ «μποτσαρίζῃ», ἔτσι μικροπονήρως ἀπέναντι ἐνὸς Σπυρίδωνος; Ἄν ὁ κ. Σπυρίδων πρόκειται νὰ μὴν ἔλθῃ χάρις εἰς τὸν κ. Μπότσαρην καὶ τὸν συνεργάτην του κ. Γεώργιον Βαβαρέτον, καλύτερον νὰ μὴν ἔλθῃ. Θὰ ἔλθῃ ὅταν πρέπει, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα του καὶ ἔλθουν καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰς τὴν θέσιν των καὶ πρὸ παντὸς ἡ πολιτικὴ εὐπρέπεια. Ὁ Γ. Βαβαρέτος, ἀψὺς κι ἐνθουσιώδης νέος, φανατικὸς πολέμιος τοῦ Σπυρίδωνα, δὲ δίστασε ν' ἀντιπαραταχτεῖ στὸ Χατζῆ μὲ ἐπιστολὴν ποὺ δημοσίευσε στὴν Ἡπειρωτικὴ ἡχώ (2-10-24). Ἐγράφε ἀνάμεσα σ' ἄλλα: α) Ὁ κ. Μπότσαρης δὲν κάλεσε τὴ «Λαϊκὴ Ἐπιτροπὴ» ἀλλ' αὐτὴ πῆγε στὸν κ. Μπότσαρην νὰ μιλήσῃ κατὰ τοῦ Δεσπότη σας κ. Σπύρου (Σπύρος ἦταν ὁ Σπυρίδων!), ἐξ ὀνόματος ὑπερχι-

λίων πού υπέγραψαν τήν ἀναφορά ἐναντίον του. β) Οὐδέποτε ὑπῆρξα συνεργάτης τοῦ κ. Μπότσαρη... ὄχι ὁμως γιατί «μποτσαρίζει», γιατί ὁ μποτσαρισμός αὐτός εἶναι μεταγενέστερος καί προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κ. Μπότσαρης δέν θέλησε νά συμμορφωθῇ μέ τήν παράκλησίν σας ν' ἀφήσῃ νάρθη ὁ Σπυρίδων. γ) Εἶναι καιρός πλέον νά μάθετε πῶς πέρασε ἡ ἐποχή πού τὰ πράγματα τοῦ τόπου διηύθυναν ὠρισμένοι ἀπό κληρονομικότητα μεγαλουσιάνοι. Σήμερα οἱ πολῖτες, ὅλοι ἴσοι στήν Ἑλληνική Δημοκρατία, δικαιούμεθα νά ἔχουμε γνώμη.

Ὁ Χρηστοβασίλης πῆρε στά σοβαρά τήν ἐπίθεση τοῦ Χατζῆ κι ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ: Καθ' ἡμᾶς τὸ νεότευκτον ρῆμα «μ π ο τ σ α ρ ί ζ ω», μόνον τὸν μαχόμενον ἡρωϊκῶς ὑπὲρ πατρίδος σημαίνει καί ὄχι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νά ἀποδώσῃ ὁ φίλος κ. Χατζῆς, τούτου δ' ἐνεκα μόνον ἐχθροὺς τοῦ μητροπολίτου Σπυρίδωνος ἐδημιούργησε καί ὄχι φίλους. Ὁ Χρηστοβασίλης χαρακτήριζε τὸ Μπότσαρη ὡς διάδοχο-ἡγέτη τοῦ Π. Δαγκλῆ. Ὁ Χατζῆς δέν ἄφησε ἀναπάντητο τὸ σχόλιο: Τὸ «μποτσαρίζει» -σημείωνε ἀνάμεσα σ' ἄλλα- δέν ἔχει τήν ἐννοια πού τοῦ ἀποδίδει ὁ Χρηστοβασίλης. ...Ἐν τῇ πενιχρᾷ ἱστορίᾳ τῆς πολιτικῆς κινήσεως ἐν Ἡπείρῳ σημαίνει μικρολογικῶς κουτοπονηρίζειν καί μικροπονηρῶς μικρολογεῖν, μέ τήν ιδέαν ὅτι ὅλα ταῦτα σημαίνουν μεγαλουργεῖν ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὀνόματος τῶν προγόνων... Ἄν ἡ λέξις μας αὕτῃ ἀνταποκρίνεται στήν ἀλήθειαν καί ἂν ἔ π ι α σ ε ν θά φανῇ ἀπὸ τὸ μέλλον: ἂν ὅταν θά ὁμιλοῦν περὶ μικροπονηρῶς πολιτικῆς μικρολογίας θά λέγουν: «Μποτσαρισμός».

Τὰ Γιάννινα ὁμως καί ἡ Ἡπειρος εἶχαν ἀποκτήσῃ μέ τὴ νέα κυβέρνησι καί ἕναν ἀκόμα δικό τους ὑπουργό, τὸν Ἀλέξανδρο Μυλωνά, γαμπρὸ τοῦ Παν. Δαγκλῆ. Πρώτη φορὰ ἀναλάβαινε ὑπουργεῖο (ὑπουργὸς Γεωργίας) καί θά μετεῖχε σὲ πολλὰς κυβερνήσεις στὸ μέλλον, πολιτευόμενος στήν Ἡπειρο. Ἀπὸ τίς πρῶτες ἐνέργειές του, ἦταν νά καθησυχάσῃ τοὺς διαμαρτυρούμενους ἀγροτικούς συνεταιρισμοὺς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων γιὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς δημοσίευσης τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγροκτημάτων τῆς περιοχῆς· ἡ ἀναστολή, τηλεγραφοῦσε, ἦταν ἐντελῶς προσωρινή καί θά ἔπαυε νά ἰσχύει μόλις δημοσιευόταν ἡ συμπλήρωση τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου, σύμφωνα μέ τὸν ὁποῖο, μέ τίς εὐνοϊκὰς διατάξεις πού περιλάμβαινε γιὰ τοὺς ἀγρότες, θά γινόταν καί ἡ ἐκτίμησις τῶν ἀγροκτημάτων. Ἡ ἀπαλλοτριωτικὴ διαδικασία -κατέληγε- πού ἄρχισε στήν Ἡπειρο, θά προχωροῦσε μέ παράλληλῃ ἀνασυγκρότησι τῶν ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως. Τὴν ἀπόφασιν, πού ἱκανοποίησε τοὺς ἀγρότες, θ' ἀκολουθοῦσαν καί ἄλλες πρόνοιες τοῦ ὑπουργοῦ, γιὰ ἐπίλυσι πολλῶν προβλημάτων τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

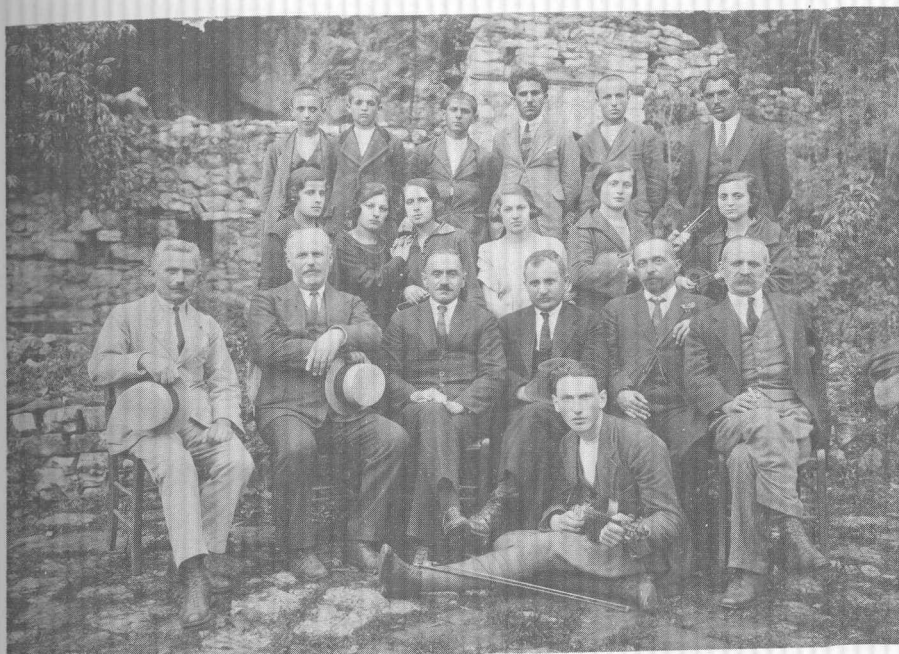
Τὸ ἀποτακτικὸ (οἱ ἀποτάξεις τῶν ἀξιωματικῶν ἀπὸ τὸ στρατό, ὅταν κέρδιζε ἡ κάθε παράταξι) δημιουργοῦσε πάντοτε προβλήματα, ὑποψίες γιὰ ὀργάνωσι κινήματων, κάποιες ἀπ' αὐτὰς ἦταν βάσιμες, οἱ περισσότερες στηρίζονταν σὲ κατασκευασμένους πληροφορίας. Ἐγινε στὰ προηγούμενα λόγος

για τὸ δῆθεν κίνημα ποὺ ἐτοίμαζαν οἱ ἀξιωματικοὶ Χ. Χατζημιχάλης καὶ Β. Κρουστάλλης. Μιὰ τέτοια ἀπόπειρα ἀνάμειξης ἀπότακτων Ἑπειρωτῶν ἀξιωματικῶν σὲ σχεδιαζόμενο κίνημα ἔγινε καὶ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Σεπτεμβρίου. Οἱ φῆμες ἀναστάτωσαν τὰ Γιάννινα καὶ οἱ ἀντιπολιτευόμενες ἐφημερίδες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀπότακτοι ποὺ κατηγοροῦνταν γιὰ συνωμοσία, ἀξίωναν νὰ χυθεῖ πλήρες φῶς στὴν ὑπόθεση γιὰ ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ ἀλήθεια. Οἱ φῆμες ὀργίαζαν ἀπὸ μέρες, οἱ καταγγελίες ὁμῶς κατὰ τῶν ἀπότακτων ἀξιωματικῶν πῆραν συγκεκριμένη μορφή, μὲ τὴ δημοσίευση στὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν Ἑλεύθερον βῆμα ἀνταπόκρισης ἀπὸ τὰ Γιάννινα ποὺ μιλοῦσε γιὰ κίνηση τῶν ἀξιωματικῶν Σουλιώτη, Παπαδήμα, Χατζηανέστη καὶ Μπέλκα πρὸς ἴδρυσιν χωριστοῦ βασιλείου Ἑπείρου καὶ Κερκύρας ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Νικόλαον τῇ βοηθείᾳ μεγάλης δυνάμεως. Τὸ πλήρες κείμενο τῆς ἀνταπόκρισης τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, ἀνέφερε τὰ ἑξῆς: Ἰωάννινα 8 Σεπτεμβρίου.- Πρὸ ἡμερῶν εἶχον διέλθει ἐντεῦθεν οἱ ἀπότακτοι ἀξιωματικοὶ Ἀγγελος Παπαδήμας, ταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Ἰωαν. Σουλιώτης, ταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ (ἀντιπλοίαρχος ἦταν), Χατζηανέστης, ἀντιπλοίαρχος καὶ Μπέλκας, λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐξετάσεως ὠρισμένων Ἑπειρωτικῶν μεταλλείων. Ἐν τούτοις ἐξηκριβώθη ὅτι ἄλλος ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν ἀξιωματικῶν τούτων, οἵτινες ἤδη, ἀφοῦ ἤλθον εἰς ἐπανειλημμένην ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐνταῦθα προξένου μεγάλης τινὸς δυνάμεως, ἀνεχώρησαν ἐντεῦθεν διὰ Σερβίαν. Συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν ἐνταῦθα κομμουνιστικῶν σωματείων, οἱ ἐν λόγῳ ἀξιωματικοὶ ἐπεδίωξαν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς Φρουρᾶς Ἑπείρου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, τοὺς ὁποίας ἐζήτησαν νὰ παρασύρουν εἰς ἀνατρεπτικὰς ιδέας, τὰς ὁποίας προφανῶς προέβαλλον ὡς κάλυμμα τῆς πραγματικῆς των ιδεολογίας. Κατὰ τὰς ἰδίας πληροφορίας, οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι, ἀναχωρήσαντες, ὅταν ἀκριβῶς αἱ ἐνέργειαι τῶν ἤρχισαν νὰ καθίστανται ἀντιληπταί, ὑπῆρξαν ἀπεσταλμένοι ὠρισμένης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ δρώσης προπαγανδιστικῆς ὁργανώσεως, τῆς ὁποίας τὰ σχέδια δύνανται νὰ διατυπωθοῦν κατὰ τὰς διαφυγούσας τοὺς ἀξιωματικούς τούτους ἐκφράσεις ὡς ἑξῆς: Τῇ βοηθείᾳ μιᾶς Δυνάμεως, μὲ τὸν προξένον τῆς ὁποίας ἐπανειλημμένως ἐδῶ συνηντήθησαν, δημιουργία κράτους χωριστοῦ, ἀπαρτιζομένου ἐκ τῆς Β. καὶ Ν. Ἑπείρου καὶ τῆς Κερκύρας ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Νικόλαον, ἢ τὸν τέως βασιλέα Γεώργιον ἂν οὗτος ἐδέχετο. Στὰ ὅσα -φανταστικά- ἀνέφερε ἡ ἀνταπόκριση, οἱ φῆμες καὶ οἱ διαδόσεις πρόσθεταν καὶ τὰ δικά τους: ὅτι δηλαδή, στὴ «συνωμοσία» ἦταν ἀναμιγμένοι καὶ οἱ ἀπόστρατοι ἀξιωματικοὶ τῶν Γιαννίνων. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, οἱ βενιζελικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Ἀθήνας, ἀναδημοσίευσαν τὴν τηλεγραφικὴ ἀνταπόκριση, μὲ τρόπο ποὺ ἄφηναν νὰ ἐννοηθεῖ πὺς πίστευαν στὸ περιεχόμενό της. Ἀντίθετα ὁ ἀντιβενιζελικὸς τύπος μίλησε γιὰ ἄτιμη σκηνοθεσία, βασιζόμενη στὸ ψεῦδος καὶ τὴν κακοήθεια καὶ πρόσφερε ἀποδείξεις γιὰ τὸ ἀνυπόστατο τῆς καταγγελίας. Ποιὸς ὁμῶς εἶχε στείλει τὸ τηλεγράφημα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ποὺ τόσες ἀντιδράσεις προκάλεσε; Σίγουρα κά-

ποιος βενιζελικός δημοσιογράφος, πού πήρε στοιχεῖα ἀπὸ τὶς μυστικὲς ὑπηρεσίες τοῦ Ε΄ Σ. Στρατοῦ. Τὸ ὅτι προέρχονταν ἀπὸ τέτοιες πηγές τὰ στοιχεῖα, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τόσο ὁ πρωθυπουργὸς Θ. Σοφούλης, ὅσο κι ὁ ὑπουργὸς Ἐννόμου τάξεως Πρωτοσύγγελος, βεβαίωσαν ὅτι γνώριζαν τὰ τεκταινόμενα ἐν Ἡπείρῳ ἐκ τηλεγραφικῶν πληροφοριῶν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Ε΄ Σ. Στρατοῦ ὑποστρατήγου Τσιρογιάννη. Ὅταν ὁμως ὁ τελευταῖος ρωτήθηκε ἀπὸ τὸ Χρηστοβασίλη ἂν ἔστειλε τέτοιες πληροφορίες στὴν κυβέρνηση ἡρνήθη καθ' ὁλοκληρίαν τοῦτο. Ἦταν εὐλογία ἢ ἄρνηση τοῦ στρατηγοῦ νὰ παραδεχτεῖ τὴν εὐθύνη του -αὐτὸς εἶχε στείλει τὶς πληροφορίες-, γιατί ἡ σκηνοθεσία ἦταν τόσο κραυγαλέα, πού τίποτα δὲ μπορούσε νὰ τῆς δώσει κάποιο κύρος, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὶς δηλώσεις τοῦ τέως πρωθυπουργοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου, πού χαρακτήρισε γελοῖον τὸ κακόηθες τέχνασμα τῆς κυβερνήσεως, τὸ ὁποῖο χαλκεύθηκε γιὰ νὰ ματαιώσει τὸ συνερχόμενο, ἐκείνες τὶς μέρες, συμβούλιο τῶν στρατηγῶν, τὸ ὁποῖο θ' ἀποφάσιζε γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ στὸ στράτευμα τῶν ἀπώτακτων ἀξιωματικῶν ἀπὸ τὸ 1922 καὶ ὕστερα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικότερη ἀντίδραση τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ τύπου, οἱ ἀπώτακτοι τῶν Γιαννίνων καὶ πρῶτος ἀπ' ὅλους ὁ ταγματάρχης Βασίλειος Γκορτζῆς (μὲ ἐπιστολὴ του στὸν τύπο ἀποκάλυψε τὶς προθέσεις τῶν σκευωρῶν, νὰ ματαιωθεῖ δηλαδὴ ἡ ἐπάνοδος τῶν ἀπώτακτων στὸ στράτευμα) καὶ ὕστερα καὶ οἱ 4 ἀκόμα ἀπώτακτοι τῆς πόλης: Ἰωάννης Οἰκονόμου, ταγματάρχης, Γεώργιος Βερσῆς ταγματάρχης, Ἀναστ. Νικολαΐδης, ταγματάρχης κι Ἀρτέμιος Ἀλέξης, ἀνθυπομοίραρχος, ἀφοῦ ὑπέβαλαν μήνυση στὸν εἰσαγγελέα, κατὰ παντός ὑπευθύνου μεταδώσαντος τοιαύτην περίεργον καὶ ταυτόχρονα ἐγκληματικὴν εἰδησιν, ἔστειλαν τηλεγράφημα διαμαρτυρίας στὸν πρωθυπουργό, τὸν ὑπουργό Στρατιωτικῶν καὶ τὸν ἀθηναϊκὸν τύπο, μὲ τὴν παράκληση νὰ διενεργηθοῦν ἀνακρίσεις γιὰ ν' ἀποκαλυφτεῖ ἡ ἀλήθεια. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἐλευθερία, πού εἶχε ἐπισημάνει σωστὰ τὴν πηγὴ τῶν πληροφοριῶν, ἀπευθυνόταν σὲ κάθε ἐκδοσὴ τῆς πρὸς τὸν ὑποστράτηγο Τσιρογιάννη νὰ διαψεύσει ἐνυπογράφως τὰς κυβερνητικὰ δηλώσεις, γιατί ἄλλοιως κινδύνευε νὰ ἐκληφθῇ αὐτὸς ὡς ἐργάτης τῆς ἐπιχειρηθείσης ἀηδοῦς σκηνοθεσίας. Ὁ στρατηγὸς δὲν ἔκανε τέτοια διάψευση. Πῶς νὰ τὴν κάνει, ἄλλωστε, ἀφοῦ αὐτὸς εἶχε μεταδώσει τὶς πληροφορίες στὴν κυβέρνηση; Ὑποχρεώθηκε ἔτσι ὁ Χρηστοβασίλης νὰ γράψει τὰ ἑξῆς: (Ἡμεῖς) προσεπαθήσαμε ν' ἀπομακρύνωμεν τὴν ιδέαν ὅτι ὁ κ. Τσιρογιάννης ἦτο ὁ δημιουργὸς καὶ ἀποστολεὺς τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' οὗτος μὴ θελήσας νὰ προβῇ εἰς κατηγορηματικὴν δήλωσιν διὰ τῆς ὑπογραφῆς του, ...ἀφήνει νὰ ὑπονοηθῇ τὸ ἐναντίον διὰ τῆς σιωπῆς του. Ἡμεῖς δὲν ἠθελήσαμε νὰ τὸ πιστεύσωμεν, ἀλλ' ἀφοῦ τὸ θέλει ὁ ἴδιος...

Σὲ ποιά ὁμως γεγονότα στηρίχτηκε γιὰ νὰ σκηνοθετήσῃ τὴ συνωμοσίαν τὸ Ε΄ Σ. Στρατοῦ; (Τὸ πόσο ἀστεία ἦταν ἡ ὅλη ὑπόθεση, ἀποδεικνύεται κι ἀπὸ τὴν ἀνάμιξη τῶν κομμουνιστῶν, πού «συνωμοτοῦσαν» μὲ λίγους ἀπώτακτους ἀντιβενιζελικοὺς νὰ στήσουν ξεχωριστὸ βασίλειον στὴν Ἡπειρὸ καὶ

την Κέρκυρα). Οί Ἀγ. Παπαδήμας καὶ Ἰωάν. Σουλιώτης ὑπάλληλοι τῆς ἐταιρείας Ἀζιατικ. εἶχαν ἐρθεῖ στὰ Γιάννινα γιὰ διακανονισμό τῶν λογαριασμῶν ἀνάμεσα στὴν ἐταιρεία καὶ τὸ τραπεζιτικὸ κατάστημα τῶν Γιαννίνων Γκάνιου καὶ Δόνου. Τέλειωσαν τὴ δουλειά τους καὶ ξαναγύρισαν στὴν Ἀθήνα καὶ δὲ «δραπέτευσαν» στὴ Σερβία, ὅπως γράφτηκε στὶς ἐφημερίδες. Οἱ δυὸ ἄλλοι. Χατζηανέστης καὶ Μπέλκας, ἦταν ἀνύπαρκτα πρόσωπα...

Καθηγητές καὶ δασκαλοὶ Προτυπῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Τριταξίου Διδασκαλείου. Ἀπὸ ἀριστερά: Παπαχρήστος, Σωτήριος Δαγκλῆς, Δημήτριος Σουχλέρης, διευθυντής, Α. Βασιλειάδης, Κων. Λούτσης, Κ. Καρατζένης. Μαθήτριες: Μαριάνθη Τζάνου, Μάρω Λάμπρου, Ἑλένη Χασιώτου, Πηνελόπη Λάμπρου (Βαβαρέτου), Ἑλένη Λούτση, Ἀνδρονίκη Τσοφίλη. Μαθητές: Βασιλᾶς, Γ. Παπαγεωργίου, Ἀλέξιος Ζήκος, Βασίλειος Κριθαρᾶς, Ἀνδρέας Θεμελῆς, Κωνσταντῖνος Φρόντζος (καθισμένος, μὲ τὸ βιολί).

Τὸ ἴδιο, ἔντονα ἐπικριτική, ἦταν καὶ ἡ ἀρθρογραφία καὶ ὁ σχολιασμός τῆς Ἠπειροῦ ἐναντίον τῶν κατασκευαστῶν τῆς συνωμοσίας. Μάλιστα ὁ ταγματάρχης Β. Γκορτζῆς, δημοσίευσε καὶ κύριο ἄρθρο στὴν Ἠπειρο, μὲ τίτλο: Οἱ ἀπότακτοι. Ἀφοῦ περιέγραψε τὰ στοιχεῖα πάνω στὰ ὁποῖα στηρίχτηκε ἡ σκευωρία, ἀπηύθυνε σκληρὰ ἐρωτήματα στὶς ἀρχές, στὸ Γενικὸ διοικητὴ Ἠπειροῦ, ὑπατο ἐκπρόσωπο τῆς Πολιτείας, στὸν εἰσαγγελέα, στὸν τύπο: Θὰ ἐπιτρέψη (ὁ Γ. διοικητής) -ἐγράφε- εἰς τὸν πρῶτον παράφρονα νὰ λαμβάνη τὴν τηλεγραφικὴν μηχανὴν καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰς Ἀθήνας τὰς πλέον παραδόξους εἰδήσεις περὶ τῆς Ἠπειροῦ; Θὰ ἐπιτρέψη ὁ πρῶτος τρελλὸς νὰ παρουσιάσῃ τὴν μὲν Ἠπειρον αὐτονομουμένην, αὐτὸν τοῦτον δὲ τὸν ὑπατον τῆς Πολιτείας ἐκπρόσωπον ἀγνοοῦντα τὴν κινδυνώδη ταύτην κατάστασιν;

¶ Ὁ κύριος Εἰσαγγελεύς, δὲν θὰ σπεύσῃ νὰ συλλάβῃ τὸ ταχύτερον ἀπὸ τὸ αὐτὶ τὸν παράδοξον ἐκείνον τρελλὸν καὶ νὰ τὸν ἐμφανίσῃ ἔναντι τῆς κοινωνίας, ἀδημονοῦσης ἐπὶ τέλους νὰ μάθῃ ποῦ εὐρίσκεται τὸ ἐγκλημα: Τέλος ὁ ἐγγώριος τύπος, δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη ν' ἀνεύρῃ αὐτὸν καὶ ν' ἀποδοκιμάσῃ πρῶτος αὐτὸς τὴν πράξιν τὴν ἐλεεινὴν τοῦ ἀνταποκριτοῦ ἐκείνου, ὅστις ἀτιμάζει αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τῆς δημοσιογραφίας: Ἐλπίζω ὅτι πάντες θὰ πράξωσι τὸ καθήκον των, τὸ ἐλπίζω πραγματικῶς, διότι ἀκόμη δὲν ἤρχισα ν' ἀπελπίζωμαι διὰ τὸν τόπον μου. Μάταια ἤλπιζε. Στὰ ἐρωτήματα τοῦ ποτὲ δὲ δόθηκε ἀπάντησις... Δὲν ἀρκέστηκε σ' αὐτὰ ὁ Χατζῆς. Ὁ συνεργάτης τοῦ Κ. Καζαντζῆς (ὑπέγραφε ὡς πρῶην βουλευτῆς, πρῶην Γενικὸς διοικητῆς, πρῶην ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἑθνῶν) δημοσίευσε (17-9-24) Ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κ. Ἐπίτροπον τῆς Δημοκρατίας παρὰ τῷ Ε' διαρκεῖ Στρατοδικεῖω, μὲ τὴν ὁποία κατὰγγειλε τὸ δράστη τῶν ψευδῶν διαδόσεων ποὺ τηλεγραφήθηκαν ὡς εἶδησι στοὺς Ἐλεύθερον βῆμα καὶ ζητοῦσε νὰ φροντίσῃ ὁ ἐπίτροπος γιὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ταυτότητός τοῦ (Μποροῦσε νὰ τὰ μάθῃ εἴτε ἀπὸ τὸ τηλεγραφεῖο, εἴτε ἀπὸ τὸ Ἐλεύθερον βῆμα). Ὁ δράστης ἔπρεπε νὰ κληθεῖ καὶ νὰ καταθέσῃ ὅσα γινώριζε γιὰ τὰ τεκταινόμενα γιὰ νὰ μπορέσῃ ἡ δικαιοσύνη νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐνόχους. Ἀλλοιῶς ὁ μυσαρὸς συκοφάντης ἦταν δίκαιο νὰ πληρώσῃ τίς συνέπειες τοῦ νόμου. Ποιὸς νὰ κληθεῖ καὶ ποιὸς νὰ καταθέσῃ; Ἀφοῦ πληροφοριοδότης ἦταν ὁ ἴδιος ὁ διοικητῆς τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ Τσιρογιάννης... Ὁ ἐπίτροπος πάντως τοῦ Ε' Στρατοδικείου Πλατύκας ἀπάντησε στὸν Κ. Καζαντζῆ ὅτι ἦταν ὅλως ἀναρμόδιος νὰ ἐπιληφθῇ τῆς διώξεως τοῦ διαδότου τῆς ψευδοῦς εἰδήσεως περὶ ἀποπείρας αὐτονομίσεως τῆς Ἡπείρου. Δὲν εἶχε τέτοιο δικαίωμα -ἔλεγε- γιατί ἴσχυε τὸ διάταγμα περὶ καταστάσεως πολιορκίας. Ὁ Κ. Καζαντζῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν, ὑπέβαλε τὴν καταγγελίαν τοῦ πρὸς τὸν εἰσαγγελεὰ Πρωτοδικῶν, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι θὰ ἐπιληφθῇ τοῦ θέματος...

Στὴ δίνῃ αὐτῶν τῶν γεγονότων ἐπανεκδόθηκε (22-9-24) ἡ παλιὰ φιλελεύθερη ἐφημερίδα Ἐλεύθερον βῆμα τῶν Γιαννίνων, μὲ κύριο ἄρθρο ἀναφερόμενο στοὺς στρατοὺς. Μιλοῦσε γιὰ στρατοκράτες καὶ στρατιωτικοὺς ποὺ δὲν εἶχαν καμιά σχέσιν μὲ τοὺς πρώτους, κατὰ τὴν ἐφημερίδα ἦσαν ἐλάχιστοι (ἦταν πολλοὶ ἀντέλεγε ἡ Ἡπειρος), γιὰ ταραξίες καὶ καταχραστές. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὰ σκάνδαλα καὶ οἱ καταχρήσεις συντάρασσαν τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν (καὶ πότε δὲν τὴν συντάρασσαν;) καὶ ὁ τύπος, ἰδιαίτερα ὁ ἀντιπολιτευόμενος, ζητοῦσε τὴν αὐστηρὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων. Σὲ 250.000.000 δρχ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπολογίζονταν οἱ καταχρήσεις καὶ στίς ἐφημερίδες δημοσιεύονταν τὰ ὀνόματα τῶν καταχραστῶν μὲ τὰ ἑκατομμύρια ποὺ εἶχαν κλέψει. Μεγάλαις καταχρήσεις γίνονταν στοὺς στρατοὺς ἀπὸ τοὺς στρατοκράτες, κατὰ τὸ Ἐλεύθερον βῆμα, καὶ ὅχι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν τὴν τίμια πυγμὴ τῆς ἀσφάλειας τοῦ ἔθνους. Πάντως σ' αὐτὴ τὴν ρεμούλα τοῦ δημόσιου χρήματος θὰ ἐρχόταν ὁ Πάγκαλος

νὰ βάλει κάποια τάξη μὲ τρόπο πρωτόγονο. Κρέμασε δυο ἀξιωματικοὺς στὸ Γουδι καὶ οἱ καταχρήσεις σταμάτησαν, προσωρινὰ τουλάχιστον...

Ἡ προκήρυξη τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν γιὰ τὴν 5 Ὀκτωβρίου (τελικά θὰ γίνονταν ὕστερα ἀπὸ ἓνα ὁλόκληρο χρόνο: τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1925), συνέβαλε, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἐφημερίδων, στὴ δημιουργία προεκλογικοῦ κλίματος στὴν πόλη. Ὑποψηφιότητες δὲν εἶχαν ἀναγγελεῖ, ἐκτὸς μιᾶς, τοῦ πρώην δήμαρχου Βασιλείου Πυρσινέλλα, εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἐκτεθεῖ ὡς ἀνεξάρτητος κι ὄχι ὡς ἐκπρόσωπος τῆς παράταξής του, τῆς ἀντιβενιζελικῆς. Οἱ ἐφημερίδες ἄρχισαν τὰ ρεπορτάζ γιὰ τὶς πιθανὲς ὑποψηφιότητες ἢ μᾶλλον γιὰ ὅσους ἔγινε γνωστὸ ὅτι δὲ θὰ πολιτεύονταν. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ βενιζελικὴ παράταξη: ὁ δήμαρχος Γ. Σταυρίδης δὲ θὰ ἦταν ὑποψήφιος (τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1925 θὰ ἦταν), ὁ Γ. Μελάς δὲ φαινόταν πρόθυμος ν' ἀγωνιστεῖ, ὁ Περικλῆς Κίγκος, μὲ τὰ περισσότερα «ἐκλογικὰ κεφάλαια» στὴν πόλη, δὲν εἶχε διάθεση γιὰ ἐκλογικὲς περιπέτειες, ὁ Γ. Καλούδης ἀποκλειόταν, γιὰτὶ δὲ μπορούσε ταυτόχρονα νὰ εἶναι βουλευτὴς καὶ δήμαρχος, ὁ γιατρὸς Κ. Μιχαηλίδης κι ὁ δικηγόρος Ἀθ. Στούπης δήλωναν ὅτι δὲ θὰ κατέβαιναν στὶς ἐκλογές. Ἀπὸ τὴν ἀντιβενιζελικὴ παράταξη ὁ Κ. Καζαντζῆς εἶχε ἀπὸ καιρὸ δηλώσει ὅτι δὲ θὰ ἐπιδίωκε νὰ γίνεи δήμαρχος, ἐνῶ ὁ γιατρὸς Ἀθ. Τσατσάνης δὲν πολιτευόταν. Πάντως ὅλοι περίμεναν τὴν ὑπόδειξη τῶν ὑποψήφιων δημάρχων ἀπὸ τὰ κόμματα.

Η ἀμνήστευση πολλῶν ληστάρχων, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν γίνεи κι «ἀποσπασματάρχες», ὅπως ὁ Ν. Κιάμος, -δὲ δίστασε, ὅπως σημειώθηκε, νὰ καταλύσει τὶς ἀρχές τῆς Παραμυθιάς- μετρίασε κάπως τὴ ληστρικὴ δράση, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν ἐξαλείψει. Οἱ ἐφημερίδες, λοιπόν, εἶχαν ἐρεθίσματα γιὰ ἀρθρογραφία, σχολιασμοὺς καὶ περιγραφές, ἰδίως ὁ Χρηστοβασίλης, ποὺ παρέμεινε ἀμείλικτος τιμητὴς τῶν ἀρχῶν ποὺ ὑποστήριζαν εἴτε τὴ ληστεία, εἴτε τὴν ἀποσπασματοκρατεία. Πολλὰ ἔγραφε κυρίως ἐναντίον τῶν Ρετζαίων, οἱ μεταμνηστευτικὲς τοὺς δραστηριότητες καὶ οἱ στενὲς σχέσεις τοὺς μὲ παράγοντες τῆς Πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, τὸν ἐρέθιζαν.

Ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, ὅπου γλεντοῦσαν ὁλόκληρο τὸ καλοκαίρι, οἱ Ρετζαῖοι κατέβηκαν, τέλη Αὐγούστου, στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ παραλάβουν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, ὅπου παρουσιάστηκαν, τὸ διάταγμα τῆς ἀμνηστείας. Μόλις τὸ πῆραν πῆγαν στὸ ἀριστοκρατικότερο κουρεῖο τῆς πόλης, ξύρισαν τὰ γένια τοὺς καὶ ἔκοψαν τὰ μαλλιά τοὺς *κοσμάκης δὲ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κουρεῖο, χαζεύων τοὺς ἐθαύμαζε!* Ἡ συνέχεια ἦταν πιὸ καταπληκτικὴ. Ἀπὸ τὸ κουρεῖο ἦρθαν καὶ τοὺς παρέλαβαν οἱ πρώην αἰχμάλωτοί τοὺς Ἡλίας Μαραμένος καὶ Ἀλκ. Φορτουνόπουλος, τοὺς ὁδήγησαν σὲ μπυραρία καὶ τοὺς περιποιήθηκαν! *Καὶ πάλιν ὁ κοσμάκης, σχηματίσας κύκλον, ἐθαύμαζε καὶ τοὺς τέως ληστάρχους καὶ τοὺς τέως αἰχμαλώτους των.* Πάντως μὲ ἐπίταση διαδιδόταν στὰ Γιάννινα ὅτι ὁ κυριότερος μοχλὸς γιὰ τὴν παροχὴ ἀμνηστείας στοὺς Ρετζαίους ἦταν ὁ διευθυντὴς τῆς *Φωνῆς τῆς Ἡπείρου* Φ. Παπαρρούσης. Εἶχε

ἐξακριβωθεί πῶς ὁ Παπαρρούσης διέκοψε τὴν ἔκδοση τῆς ἡμερηίδας του, μόνις οἱ Ρετζαῖοι ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους στὸ 18ο χιλ. τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Πρέβεζας καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ὅταν δόθηκε στοὺς λήσταρχους ἀμνηστεία. Ὅλα αὐτὰ ὁ Παπαρρούσης τὰ διέψευδε, μάλιστα εἶχε ὑποβάλει καὶ μήνυση ἐναντίον τοῦ Χρηστοβασίλη, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι τὸν συκοφαντοῦσε γράφοντας ὅτι συνεργαζόταν μὲ τοὺς Ρετζαῖους, τὴν ἐποχὴ πού κρατοῦσαν αἰχμάλωτο τὸν Ἡλ. Μαραμένο· ὅμως ὁ Χρηστοβασίλης, γιὰ ν' ἀποδείξει ἐπ' ἀκροατηρίῳ τοὺς ἰσχυρισμούς του ζητοῦσε ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα νὰ ἐπισπεύσει τὴν ἐκδίκαση τῆς μήνυσης. Φυσικὰ ὁ Χρηστοβασίλης δὲ λησμονοῦσε καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Κιάμου. Στὶς 8 Σεπτεμβρίου ἔγραφε: *Ἐρωτῶμεν τὴν Ἀνωτέραν διοίκησιν τῆς Χωροφυλακῆς τῆς Ἡπείρου, ἐρωτῶμεν τὴν Γενικὴν διοίκησιν τῆς Ἡπείρου, ἐρωτῶμεν τὸν εἰσαγγελέα Ἰωαννίνων: Ὁ καταλυτὴς τῶν ἀρχῶν Παραμυθιάς, ἐπικηρυγμένος λήσταρχος Νικόλ. Κιάμος, φυγοδικεῖ μετὰ τὸ κατόρθωμά του τῆς 2ας Αὐγούστου, ἢ εὐρίσκεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ περιφήμου αὐτοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἐν Ἡπείρῳ; Καὶ ἐὰν μὲν φυγοδικῇ, πῶς ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἐγγύριον «Κήρυκα» νὰ δέχεται, ἐπὶ πληρωμῇ βέβαια, διατριβὴν του, δι' ἧς ὁ διαπομπευτὴς οὗτος τῆς κρατικῆς τιμῆς ἐν Ἡπείρῳ αὐτοπροάγεται εἰς εὐεργέτην τῆς Ἡπείρου; Ἐὰν δὲ δὲν φυγοδικῇ, πῶς ἐπιτρέπεται νὰ βρῖσκεται κλεισμένος στὴ φυλακὴ ὁ καὶ ὤμιλος ὁ Γιάννη Τζίτζος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔγλημα εἶναι ἀπείρως μικρότερον τοῦ Νικόλα Κιάμου; Κι ὁ Χρηστοβασίλης κατέληγε: Ταύτην τὴν στιγμὴν ἀπαντᾷ στὰ ἐρωτήματά μας μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα: —Καὶ μένε Χρηστοβασίλη! Ζητᾷς ὀρθογραφία ἀπὸ τῆς μυλωνοῦς τὸν πισινό! Εἶχε, στ' ἀλήθεια, χάσει τὸ κύρος του τὸ ἑλληνικὸ κράτος, εἶχε καταντήσῃ πισινὸς τῆς μυλωνοῦς μὲ τὴ συμπεριφορὰ του ἀπέναντι στοὺς ἀμνηστευθέντες. Τοὺς δέχτηκε μ' ἀνοιχτὲς ἀγκαλιὰς στοὺς κόλπους του, χωρὶς καμιά ἐπιφύλαξη, συνεργάστηκε μαζί τους, τοὺς ἔδωσε δύναμη καὶ τοὺς ὅπλισε μὲ θράσος, ὥστε νὰ καταλύουν ἀρχές, νὰ γίνονται τιμητὲς τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς μὲ τὴν ἀρθρογραφία τους, νὰ δέρνουν δημόσια τὸ Χρηστοβασίλη (στὶς 22 Ὀκτωβρίου), καὶ νὰ ὀδηγῶν σὲ ἀναξιοπρεπὴ συμπεριφορὰ ἀξιόλογα στελέχη τῆς γιαννιώτικης κοινωνίας καὶ τοῦ βενιζελικοῦ κόμματος, πού συνεργάζονταν μαζί τους σὲ οἰκονομικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ θεωροῦσαν μέγιστη ἱκανοποίησιν τὴν ἐξασφάλισιν ἑνὸς μειδιάματος τῶν ληστάρχων. Ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ θρασυτεία θὰ ὀδηγήσουν σὲ λίγο στὸ μέγα ἔγκλημα τῆς Πέτρας...*

Στὸ μεταξὺ ἄλλοι ἀμνηστευθέντες λήσταρχοι, ἐκούσια ἢ ἀκούσια, γίνονταν ἥρωες θλιβερῶν ἐπεισοδίων, ὅπως αὐτὸ τῆς Ἄρτας. Τὴ νύχτα τῆς 3ης Σεπτεμβρίου ὁ ἀμνηστευθεὶς ληστὴς Εὐάγγελος Ντόλας κάθησε μὲ παρέα του σ' ἓνα καφενεῖο τῆς πόλης. Μόνις ἔμαθε ὁ ἀνθυπομοίραρχος Δημ. Τζαδήμας, πνέων μένεα ἐναντίον τοῦ Ντόλα, διότι εὐρέθη ἐν ἀνικανότητι νὰ τὸν συλλάβῃ ὅταν ἐκεῖνος ἦτο ληστής, συγκέντρωσε ὅλους τοὺς χωροφύλακες τῆς Ἄρτας καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ καφενεῖου ὅπου ἐκάθητο ὁ Ντόλας μετὰ τῶν φίλων του. Κι ὁ μὲν Ντόλας, ξέροντας νὰ φυλάει τὸ κεφάλι του, ἔφυγε ἀπὸ

τὴν πίσω πόρτα τοῦ καφενεῖου, οἱ χωροφύλακες ὁμῶς μὲ τοὺς πυροβολισμοὺς ποὺ ἔρριξαν, σκότωσαν τὸν ἄθῳ Ἰωαν. Μανακάτα. Καὶ ἡ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ἄρτα -μὲ φανερὲς ἀντικυβερνητικὲς αἰχμὲς-κατέληγε: Ὁλόκληρος ἡ πόλις εὐρίσκεται ἐν ζῶηροτάτῃ ἀγανακτήσει. Μετ' ἀγανακτῆσεως καὶ ὀργῆς παρατηρεῖ ὅτι ἀναδεικνύονται φρενιασμένοι ἐγκληματίαι, κατὰ τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν, τὴν ὁποῖαν φαίνεται ὅτι δὲν ἐκτιμοῦν περισσότερον ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐνὸς σκώληκος, ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἐτάχθησαν ὡς φρουροὶ τῶν πολιτῶν. Φυσικὰ ἀφοῦ ὁ Κιάμος ἀρθρογραφοῦσε στὸν *Κήρυκα* ἔσπευσε κι ὁ Ντόλας νὰ δώσει τὴ δική του ἐκδοχὴ γιὰ τὸ ἐπεισόδιο, μὲ ἐπιστολὴ τοῦ στὴν *Ἡπειρο* (10-9-24), ρίχνοντας τὸ βάρος στὸν ἀνθυπομοίραρχο. Ἀντίθετα ὁ *Κήρυξ* θεωροῦσε ὑπεύθυνο τοῦ ἐπεισοδίου τὸ Ντόλα.

Ἡ παραμονὴ τοῦ Σταμ.Σταμ. ὡς νομάρχῃ κι ἀναπληρωτῇ Γενικοῦ διοικητῇ ἦταν ὀλιγόμηνι. Τὶς ὅσες ικανότητες διέθετε, ὡς ἀνώτερος διοικητικὸς υπάλληλος -καὶ διέθετε πολλὰς- δὲ μπόρεσε νὰ τίς ἀξιοποιήσει. Στὶς 17 Σεπτεμβρίου ἔφτασε στὰ Γιάννινα κι ἀνέλαβε πάλι καθήκοντα ὁ Γενικὸς διοικητῆς Μ. Πετυχάκης, ὁ Σταματίου ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα. Τὴ νομαρχία διηύθυνε ὁ διευθυντῆς τῆς Ν. Χριστόπουλος. - Ἀνάμεσα στὰ ψηφίσματα ποὺ ἐνέκρινε τὸ Α' Ἀγροτικὸ συνέδριο τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων (14 Σεπτεμβρίου), στὸ ὁποῖο πῆραν μέρος 83 ἐκπρόσωποι συνεταιρισμῶν τοῦ νομοῦ, ἦταν καὶ τὰ ἑξῆς: 1) Ἀρση τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν γιὰ τίς συνεταιριστικὲς καὶ κοινοτικὲς βοσκές. 2) α) Σύσταση μεγάλης Γεωργικῆς τράπεζας, μὲ ὑποκαταστήματα κατὰ περιφέρειες (ἦταν αἴτημα ποὺ εἶχαν ὑποβάλει οἱ Ἡπειρώτες ἀντιπρόσωποι στὸ Γ' Πανελλήνιο Ἀγροτικὸ συνέδριο). β) Ἀπόδοση ἀπὸ τὸ δημόσιο τοῦ 1.000.000 δρχ. ποὺ χρωστοῦσε στὸ ὑποκατάστημα Ἰωαννίνων τῆς τράπεζας Μακεδονίας-Ἡπείρου. 3) Νὰ ληφθεῖ ὑπόψη τὸ ψηφίσμα γιὰ τὴν αὐτοδιοίκηση τοῦ Γ' Πανελληνίου ἀγροτικοῦ συνεδρίου. 4) α) Νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευση καὶ στοὺς μικρότερους συνοικισμοὺς τῆς ἀγροτικῆς υπαίθρου. β) Ν' ἀπομακρύνονται σιγά-σιγά ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία οἱ ἀνεπίδεκτοι βελτιώσεως διὰ μετεκπαιδεύσεως ὑποδιδάσκαλοι. γ) Ν' αὐξηθοῦν στὰ σχολεῖα οἱ ὥρες τῶν γεωπονικῶν μαθημάτων. δ) Νὰ γίνῃ ὑποχρεωτικὴ ἡ γεωργικὴ μετεκπαίδευση τῶν δασκάλων. ε) Νὰ δημιουργηθοῦν κῆποι σ' ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς υπαίθρου. στ) Νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ ἱεροδιδασκαλεῖο Βελλάς. ζ) Νὰ αὐξηθοῦν οἱ μισθοὶ τῶν δασκάλων. 5) Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ψηφίσματα ὑπογραμμίζοταν ἡ ἀνάγκη σύστασης λαϊκῶν δικαστηρίων, γιὰ τὴν ἐκδίκαση τῶν ἀγροτικῶν ἀδικημάτων. - Ἀπὸ τὰ τέλη Αὐγούστου ἄρχισε ἡ φθινοπωρινὴ περίοδος. Συννεφιά, κρύο καὶ λίγες βροχές. Ὅλοι ντύθηκαν τὰ χειμωνιάτικα καὶ στὰ Ζαγόρια ἀναψαν καὶ τὰ τζάκια. - Ἀρραβῶνες: Ὁ διακεκριμένος ἱατροχειρουργὸς τῆς Ἡπείρου κ. Δημοσθένης Δάνος καὶ ἡ κυρία Εὐνομία Πλακίδα (κόρη τοῦ εὐεργέτη Ε. Πλακίδα), χήρα Σαγιάννου, ἐμνηστεύθησαν. Σὲ μιὰ βδομάδα, στίς 27 Σεπτεμβρίου, ἔγιναν καὶ οἱ πολυζηλέμενοι γάμοι.

Πλῆθος οἱ ἐφημερίδες στὰ Γιάννινα: Στὰ τέλη Σεπτεμβρίου κυκλοφοροῦσαν: 1) Ἡ *Ἡπειρος* τοῦ Γ. Χατζῆ (ἡ ἀρχαιότερη), 2) Ὁ *Κήρυξ*, τοῦ Δημοσθ. Πανίδη, 3) Ἡ *Ἐλευθερία* τοῦ Χρ. Χρηστοβασίλη, 4) Ἡ *Πρόοδος* τοῦ Δ. Πανούση, 5) Τὸ *Ἐλεύθερον βῆμα*, σὲ δεύτερη περίοδο, μὲ διευθυντὴ τὸν Ν. Ἀάππα ποὺ εἶχε ἀποχωρήσει ἀπὸ τὸν *Κήρυκα*, 6) Ἡ *Ἡπειρωτικὴ ἡχώ* τοῦ Εὐθ. Τζάλλα καὶ τῶν συνεκδοτῶν του, μετενσάρκωσιν τοῦ μακαρίτου «Κεραυνοῦ», τὴ χαρακτήριζε ὁ Χρηστοβασίλης. Σύνολο πολιτικῶν ἐφημερίδων ἑξή. Κυκλοφοροῦσαν ἀκόμα καὶ δυὸ φιλολογικὰ περιο-

δικά: 1) Ἡ Ἀναγέννησις, τοῦ Γ. Βαβαρέτου κι ὁ Κρουστάλλης, τοῦ Συνδέσμου Συρακιωτῶν. Στὴν Ἀναγέννηση δημοσιεύθηκε σὲ συνέχειες ἕξη μηνῶν (15 Μαΐου ἕως 1 Δεκεμβρίου 1924) καὶ ἡ πολυσέλιδη μελέτη τοῦ Χρ. Σούλης μὲ τίτλο: Ἡ καινούργια κατεύθυνση στὴν ἐκπαίδευσή μας¹. Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου τοῦ Φ. Παπαρρούση, ποὺ δὲν ἐκδιδόταν σὲ τακτὲς ἡμερομηνίες, ἐξαιτίας οἰκονομικῶν δυσχερειῶν² κι ὁ Νέος ἀγὼν τοῦ Β. Καρασκόγια (κομμουνιστικός)³. Σ' αὐτὸν δημοσίευε ποιήματά του ὁ Γιοσὲφ Ἐλιγιά. Ἡ Ἡπειρος ἀναγγέλλοντας τὴν ἔκδοση τῆς νέας ἐφημερίδας -ριζοσπαστικῶν ἀρχῶν χαρακτηρίζε τὴν τάση της- τῆς εὐχόταν καλὴ ἐπιτυχία. Δὲν ἐκδόθηκαν μόνο 5-6 φύλλα τοῦ Νέου ἀγῶνος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πέτρος Ἀποστολίδης, ἀλλὰ 11. Πρὶν κυκλοφορήσει τὸ τελευταῖο φύλλο ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ ποὺ τὸ λογόκρινε, δὲ συμφωνοῦσε μὲ τὸ περιεχόμενό του κι ἀπαγόρευσε τὴν κυκλοφορία του. Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ γράμμα της πρὸς τὸ Χατζῆ (7-1-25), ἀνάφερε ἀναλυτικὰ τὰ αἷτια τῆς ἐπέμβασης τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Τὸ 11ον φύλλον -ἔγραφαν οἱ συντάκτες- ἦτο ἐστοιχειοθετημένον (ἡ στοιχειοθέτηση γινόταν στὰ τυπογραφεῖα τῆς Ἡπείρου), ἐτοιμον πρὸς ἐκτύπωσιν, δὲν ἐκυκλοφόρησεν ὁμως, διότι ἡ στρατιωτικὴ ἀρχή, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Διοικήσεως Χωροφυλακῆς Ἡπείρου, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τοῦ περιεχομένου, ἔστειλε χωροφύλακα, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ τυπογραφείου σας, ὅτι θὰ εἶναι προσωπικῶς ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ ὅτι τὸ φύλλον θὰ κατασχεθῇ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγκατέστησε πρὸ τῶν τυπογραφείων σας σκοπὸν. Πάντα ταῦτα σὰς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τοῦ προπαρελθόντος Σαββάτου (27 Δεκεμβρίου π.ῆ), ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ἐκλήθητε παρὰ τῆς Μεραρχίας διὰ νὰ καταστήτε καὶ σεῖς προσωπικῶς ὑπεύθυνος (Σημ. Χατζῆ: Ὅχι ἡ Μεραρχία, ἀλλὰ κάποιοι ἐνωμοτάρχης, φρουρῶν εἰς τὴν ὁδὸν Σουλίου, ἐζήτησε ἀπὸ τὸν διευθυντὴν τῆς «Ἡπείρου» νὰ μὴν ἐκδοθῇ ὁ «Νέος ἀγὼν». Ὁ διευθυντής, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ἐμειδίασεν διὰ τὴν παράδοξον αὐτὴν αἵτησιν. Τίποτε ἄλλο). Τὸ ἐπόμενο Σάββατον ἐδηλώθη καὶ πάλιν, ὅτι θέλει κατασχεθῇ τὸ φύλλον, ἐὰν περιέχῃ τὴν ὕλην τοῦ προηγουμένου Σαββάτου. Οἱ παλαιοὶ πολεμισταὶ δὲν ἐφοβήθησαν νὰ ἐκδώσουν τὸ μόνον ὄργανον τοῦ συνδέσμου αὐτῶν. Ἡ ἐκτύπωσις καὶ ἡ κυκλοφορία ἐμποδίσθη ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Ἦδη ὁ «Νέος ἀγὼν» πρόκειται νὰ κυκλοφορήσῃ αὐριον. Ἄν τελικὰ κυκλοφόρησε, αὐτὸ ἦταν τὸ τελευταῖο φύλλο του.

Ἀπὸ τίς νέες ἐφημερίδες ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ ἀποτελοῦσε τὴ σοβαρότερη

1. Βλ. Λεάνδρου Βρανούση: Χρήστος Σούλης: περιοδικὸ Χουλιαράδες, 1991, σελ. 25.

2. Ὁ Χρ. Σούλης στὴ μελέτη του Ἐκθεσις Ἡπειρωτικοῦ τύπου, Δωδώνη, τόμ. Α' Ἀλεξάνδρεια, 1931-32, σημειώνει (μὲ ἐρωτηματικὸ) καὶ τὴν ἔκδοση τῆς Δημοκρατίας τοῦ Γ. Καγιά καὶ τοῦ Φιλελεύθερου τοῦ Γ. Σούτη.

3. Ὁ Πέτρος Ἀποστολίδης, στὸ βιβλίον του Ὅσα θυμᾶμαι 1900-1969, Β' ἡ συνέχεια, 1983, σελ. 60 κ.ῆ. μιλεῖ γιὰ ἐβδομαδιαῖα ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν ἐφένδρων πολεμιστῶν, ὁ Χρ. Σούλης τὴν χαρακτηρίζει περιοδικό.

ἐκδοτική προσπάθεια. Τὸ πρῶτο φύλλο τῆς κυκλοφόρησε στίς 21 Σεπτεμβρίου 1924, ἀπὸ «ἐκδοτική ομάδα», μὲ διαχειριστὴ τὸν Ἀθ. Τσιμογιάννη. Ψυχὴ, ὅμως τῆς ἐφημερίδας καὶ τῆς σύνταξης ἦταν ὁ Εὐθύμιος Τζάλλας, ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 59/21-11-24 φύλλο ἐμφανίστηκε πιά μὲ τὸ ὄνομά του, ὡς

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΗΧΩ

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΙΟΤ. ΣΤΑΙ ΤΠΟ ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΤΟΣ Δ' ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 270 ΠΑΡΑΚΕΤΕ 2 ΙΟΥΛΙΟΥ 1925 ΓΡΑΦΕΙΑ ΟΔΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗ ΑΡΙΘ. 17 ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ 5 ΛΕΠΤΑ 1245

Ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὴ ἡχώ».

ὑπεύθυνος συντάκτης.

Ἡ ἐφημερίδα ἐκδιδόταν κάθε μέρα, τετρασέλιδη, σὲ καλὸ χαρτί, κάτι ποὺ ἀπαιτοῦσε μεγάλες δαπάνες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἐπαψε

νὰ ἐκδίδεται τὴ Δευτέρα, ἀπὸ τὶς 10 Νοεμβρίου, ὅταν καθιερώθηκε ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς γιὰ τοὺς τυπογράφους.

Ἡ νέα ἐφημερίδα, χωρὶς ν' ἀποκηρύσσει τὸ Βενιζέλο, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου πάντοτε ἀνέφερε μὲ σεβασμὸ -παρ' ὅλα αὐτὰ δυσφοροῦσε ὅταν ὁ Χατζῆς τὴ χαρακτηρίζε ὡς βενιζελίδα- ἀνῆκε στὸ εὐρύτερο δημοκρατικὸ στρατόπεδο, ποὺ ὑποστήριζε μὲ συνέπεια τὴ νεαρὴ Δημοκρατία κι ἀγωνιζόταν σθεναρὰ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς. Στὸ πρῶτο κύριο ἄρθρο τῆς μὲ τίτλο: *Πανηπειρώται!* κάνει ἐκκλήση πρὸς ὅλους τοὺς Ἡπειρώτες νὰ συσπειρωθοῦν γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς Ἡπείρου, ἡ ἐπιβίωση τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας εἶχε γίνεи προβληματική. Χαρακτήριζε ὡς νοσηρὴ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἡπειρο καὶ καλοῦσε ὅλους σὲ μιὰ πνευματικὴ ἐπανάσταση, ἡ ὁποία θὰ ἀνοίγε νέους δρόμους γιὰ τὴν Ἡπειρο καὶ τὸ λαὸ τῆς. *Καὶ ἐξορκίζομεν -κατέλγη- καὶ καλοῦμεν πάντα Ἡπειρώτην καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τοῦ ἐμπόρου καὶ τοῦ ἐργάτου, ἀπὸ τοῦ ἐπαγγελματίου καὶ τοῦ ἐπιστήμονος, ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ καὶ κτηνοτρόφου, ἀπὸ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ὑπαλλήλου καὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὅπως σπεύση καὶ ταχθῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτήν, ὅπως ὅλοι οἱ Ἡπειρώται ἡνωμένοι προχωρήσωμεν πρὸς τὰ ἐμπρὸς μὲ τὸ σύνθημα: «ΖΩΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ».*

Δὲν ἦταν οὐτοπικοὶ οἱ σκοποὶ τῆς νέας ἐφημερίδας, ἀν ὑπῆρχε θέληση ἀπ' ὅλους μποροῦσαν νὰ ἐπιτευχθοῦν. Καὶ ἔκανε σθεναρὸ ἀγῶνα ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους. Δὲν ἔβρισκε ὅμως ἀνταπόκριση. Οἱ Γιαννιώτες καὶ γενικότερα οἱ Ἡπειρώτες, ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι χωρισμένοι σὲ ἀλληλοὑποβλεπόμενα καὶ ἀλληλομισούμενα στρατόπεδα, ὁ Διχασμὸς εἶχε κολλήσει σὰν τὴ λέπρα πάνω τους, δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ξανοιχτοῦν σὲ εὐρύτερους ὁρίζοντες. Οἱ ἴδιοι οἱ βουλευτὲς Ἰωαννίνων, ποὺ εἶχαν ἐκλεγεί ὡς Φιλελεύθεροι, εἶχαν ὑψώσει ὁ καθένας τους καὶ τὸ δικό του μπαϊράκι, δὲ μποροῦσαν νὰ συνεννοηθοῦν γιὰ νὰ ἐπιλύσουν τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ τόπιου, καὶ παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλαν ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ κι ὁ Κῆρυξ γιὰ τὴν συγκρότηση μιᾶς Πανηπειρωτικῆς ὁμάδας ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς ὅλης τῆς Ἡπείρου, γιὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικότεροι στίς ἐνέρ-

γείες τους, δέν ἔγινε κατορθωτή ἡ συνένωση. Ὑστερα ἦταν, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη, καὶ τὸ Μητροπολιτικὸ ποὺ δίχαζε τὴν πόλη καὶ τὴν ὑπαιθρο. Ὁ Σπυρίδων εἶχε πολλοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους. Τὸ ζήτημα δέν ἔληξε μὲ τὴν ἐπάνοδό του στὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη ἔγινε ὀξύτερο καὶ ταλάνισε τὸν κόσμον ὅλους τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1924. ὅπως στὴ συνέχεια θὰ ἐκτεθεῖ. Ἡ κοινὴ γνώμη διχάστηκε,

Εὐθύμιος Τζάλλας, δημοσιογράφος, τότε μέλος τῆς ἐκδοτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς ἡχοῦς».

γιά νὰ ρυμουλκηθεῖ τελικὰ πρὸς τὴν ἀποψη τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Σπυρίδωνα, καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἡρεμία. Ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ, ἦταν ἡ μόνη ἐφημερίδα ἀπὸ τὴν ἀντι-Σπυριδωνικὴ παράταξη, ποὺ ἀγωνίστηκε μ' ἐπιμονὴ γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή του. Τὸ βενιζελικὸ Ἐλεύθερον βῆμα τάχθηκε μὲ τὴν πλευρὰ τοῦ Σπυρίδωνα, ἀκόμα κι ὁ φανατισμένος Κῆρυξ, ὄρ-

γανο τοῦ Δ. Μπότσαρη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἔκανε στροφὴ, ἔμεινε μόνη ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ νὰ παλεύει ἐναντίον ἑνὸς ρεύματος ποὺ κάθε μέρα μεγάλωνε ὑπὲρ τοῦ Σπυρίδωνα.

Ἡ ἐμφάνιση τῆς νέας ἐφημερίδας ἦταν καλαίσθητη. Διέθετε στῆλες χρονογραφήματος ὑπογραφόμενες ἀπὸ πολλοὺς, πάντοτε ὑπὸ ψευδώνυμο: «Ἐπαναστάτης» (ὁ τακτικότερος) «Νεῖλος», «Ἀγισίλαος» κ.ἄ. εἶχε στῆλες γιὰ τὴ γυναίκα (τὴν ὑπέγραφε ἡ ΜΙΑ), γιὰ τὸν ἀθλητισμό, τὴ μουσικὴ, φιλολογικὴ στήλη, ἀπ' ὅπου ἔκαναν τὴν πρώτη ἐμφάνισή τους ὁ Σπ. Μουσελίμης, ὁ Πύρρος Λεκάντας, ἀργότερα ὁ Γ. Κοτζιούλας κ.ἄ. Ἀπὸ τὸ δεύτερο φύλλο τῆς ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ ἄρχισε μιὰ μεγάλη καὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα, ποὺ κράτησε μῆνες. Περιεχόμενό της, ὅπως περιληπτικὰ σημειώνεται: *Τὰ σημερινὰ Γιάννινα, πῶς κινοῦνται - Ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις τῆς θρυλικῆς πόλεως - Τὸ ἐμπόριόν της μὲ τοὺς μεγαλυτέρους ἐμπορικοὺς οἴκους - Ἡ μικρὰ μας βιομηχανία καὶ τὰ σπουδαιότερα ἐργοστάσιά της - Βιοτέχναι - χειρῶνακτες, ἐργάται - Ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα - Ἀγαθοεργὰ καταστήματα - Σωματεῖα καὶ σύλλογοι - Δημόσιαι ὑπηρεσίαι - Ὅλη ἡ ζωὴ τῶν Γιαννίνων ἐπὶ τῆς δημοσιογραφικῆς μας ὁθόνης.* Ἀπὸ τὸ πρῶτο τῆς φύλλο ἄρχισε ἐπίσης νὰ δημοσιεῖται τὴ μελέτη τοῦ Ι. Λαμπριδῆ *Περιγραφή τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων*, ἀπὸ τὰ Ἡπειρωτικὰ μελετήματα.

Ἡ ἀντιδικία ἀνάμεσα στὸν Κ. Καζαντζή καὶ τὸν Δ. Ἀραβαντινὸ, γύρω ἀπὸ τὰ τζαμιά τῆς πόλης ἐπεκτάθηκε καὶ σ' ἄλλα θέματα, ζωτικά γιὰ τὴν Ἑπαιρωτική ἱστορία, ὅπως γιὰ τὴ Σπηλιά τοῦ Σκυλοσόφου. Ὁ Ἀραβαντινὸς ἀμφισβητοῦσε πολλὰ στοιχεῖα στηριζόμενα σὲ θρύλους. Γράφοντας γιὰ τὸ τζαμί τοῦ Ἀσλάν πασᾶ (1619), ἐγγόνου τοῦ Ἀσλάν πασᾶ τοῦ Α', σημειώνει πὼς ὁ τελευταῖος ἦταν χριστιανὸς καταγόμενος ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγοριοῦ, ποὺ ἀρπάχθηκε ἀπὸ τοὺς γενίτσαρους τὴν ἐποχὴ τοῦ παιδομαζώματος. Ὁ Ἀσλάν πασᾶς καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἄνω Βίτσα, ὅπως κατ' ἐπανάληψη ἔχω σημειώσει, μὲ ἀναφορὰ σὲ πηγές, κατάλοιπα καὶ παραδόσεις. Ξεφυλλίζοντας τὸ ἐτήσιο λεύκωμα *Ἡπειρος*, τῆς Ἑλλ. Μαυροκορδάτου, 1911, Κωνσταντινουπόλεις, σελ. 105, διαβάξω: *Ἐξ αὐτῆς (τῆς Βίτσας) κατήγετο ἀρπαγείς κατὰ τὸ παιδομάζωμα καὶ εἶτα γενόμενος γενίτσαρος καὶ Βεζύρης, ὁ κατὰ τὸ 1600 ἐκμάσας ὀνομαστός Ἀσλάν πασᾶς, ὁστις ἐπισκεφθεὶς τὴν γενέτειραν καὶ καλέσας τὴν ζῶσαν ἐτι γραιῖαν μητέραν του τῇ ἀνεκοίνωσεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀρπαγείς ποτὲ υἱὸς τῆς, μεθ' ὃ ἀσπασθεὶς τὴν χεῖρα τῆς καὶ ἐγχειρήσας αὐτῇ ἄφθονα χρήματα, ἐξήτησε τὴν εὐχὴν τῆς, εἰπὼν ὅτι οὔτε αὐτὸς εἶναι πλέον δι' ἐκείνην, οὔτε ἐκείνη δι' αὐτόν. (Στὸ δοκίμιό μου γιὰ τὸ Ζαγόρι ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ πολυσέλιδο λεύκωμα *Τὰ Ζαγοροχώρια*, ἔκδοση τῆς Ριζαρείου σχολῆς 1992, ἀναφέρομαι σὲ μιὰ παραλλαγὴ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, πρὸ ἀνθρώπινῃ. Ὁ Ἀσλάν πασᾶς ζήτησε νὰ πάρει τὴ μητέρα του στὸ παλάτι του στὰ Γιάννινα, αὐτὴ ὅμως ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ τὴν προσφορὰ, δὲν ἤθελε ν' ἀποχωριστεῖ τὸ σπίτι τῆς, τὸ χωριὸ καὶ τίς μνημέες τῆς...).* Ὁ Κῆρυξ κατηγόρησε τὴ *Λέσχη Δημοσίων ὑπαλλήλων* Ἰωαννίνων, ὅτι εἶχε εἰσηγηθεὶ στὴν κυβέρνηση τὴν κατάργηση τῆς Γενικῆς διοικήσεως Ἡπείρου. Σ' ἀπάντησή τῆς ἡ Λέσχη ἀναφερόταν στὸ ἐνδιαφέρον τῆς γιὰ τὴν τόνωση τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἐκεῖνο ποὺ διαλυόταν, πρὸς τὸ παρόν, ἦταν τὸ Ε' Σ. Στρατοῦ. Ἡ εὐθύνη τῶν ἀρμοδιοτήτων του μεταβιβαζόταν στὴν VIII μεραρχία. Τὸ Τριτάξιο Διδασκαλεῖο Ἰωαννίνων μετατράπηκε σὲ Πεντατάξιο. Θὰ δεχόταν μαθητὲς γιὰ τὴν Α' τάξη μὲ ἀπολυτήριο Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἡλικίας 13-16 ἐτῶν, μὲ ὑποτροφία 300 δρχ. τὸ μῆνα (ἀργότερα αὐξήθηκε σὲ 500 δρχ.). Τὸ Τριτάξιο θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ λειτουργεῖ καὶ θὰ δεχόταν, ὅπως καὶ προηγουμένως, στὴν α' τάξη μαθητὲς ἀπόφοιτους τῆς β' τάξης τοῦ γυμνασίου, χωρὶς ὑποτροφία ὅμως. Ἀπὸ τίς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τὸ Δημοτικὸ νοσοκομεῖο ἡ Ἀγάπη ξανάρχισε, ἀνακαινισμένο, τὴ λειτουργία του. Δεχόταν μόνο ἀπορους ἀσθενεῖς. Ὁ διευθυντὴς τῆς *Ἐμπορικῆς σχολῆς* Κ. Μολυβάδας ἀνακοίνωσε ὅτι κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1924-1925 (δεύτερος χρόνος λειτουργίας τῆς σχολῆς) θὰ προσλαμβάνονταν, μὲ ἐξετάσεις, 55 μαθητὲς. Στὰ δυὸ τμήματα (τάξεις) τῆς σχολῆς θὰ δίδασκαν οἱ παρακάτω καθηγητὲς: 1) Ὁ διευθυντὴς Κ. Μολυβάδας Ἐμπορευματολογία, Ἐμπορικὴ γεωγραφία, Χημεία καὶ Φυσικὴ. 2) Ὁ καθ. Σπυρίδων Δεληβοριάς Ἐμποριολογία, Λογιστικὴ καὶ Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία. 3) Ὁ καθ. Ν. Λέλος Ἐμπορικὰ Μαθηματικά. 4) Ὁ καθ. Β. Σαχίνης τὰ Ἑλληνικά, Θρησκευτικά, Γενικὴ ἱστορία καὶ Γυμναστική. 5) Ὁ Ἀλεξ. Σακελλίων τὴ Γαλλικὴ καὶ ὁ Κων. Κολιὸς τὴν Ἀγγλική. Στὶς 14 Σεπτεμβρίου χοροστάτησε στὸν ἅγιο Νικόλαο τῆς ἀγορᾶς ὁ γιαννιώτης μητροπολίτης Νουβίας Ν. Εὐαγγελίδης ὁ κατοπινὸς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Στὶς 2 Ὀκτωβρίου πέθανε ὁ *φημισμένος* *ιατροχειρουργός* Βασ. Ρέκκας, σημαντικὸ στέλεχος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ἐσβησε μέσα σὲ 40 μέρες ἀπὸ τὴ στενοχώρια του, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ μικρότερου γιου τοῦ Στέφου.

Στὶς 5 Ὀκτωβρίου, τὸ βράδυ, ὁ Σπυρίδων γύρισε στὰ Γιάννινα. Μιὰ ἀκόμα περιπέτεια, δυὸ χρόνων περίπου, φαινόταν ὅτι τελειώνει. Ἡ εἶδησις γνωσθεῖσα ἀνὰ τὴν πόλιν προξένησε *πάνδημον χαρὰν*, σημείωνε ὁ Χρηστο-βασίλης, ἀνάλογες περιγραφὰς δημοσίευε κι ὁ Χατζῆς. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐν κρυπτῷ βραδυνὴ ἀφιξὴ θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του ὡς ἀπόδειξη ὅτι

φοβόταν ν' ἀντιμετωπίσει τὸ γιαννιώτικο λαὸ μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας, ὅπως θάκανε κάθε δεσπότης ποὺ μὲ ἥσυχη συνείδηση θὰ ξαναγύριζε στὸ θρόνο του. Πάντως ἀπὸ τὸ πρωῒ τῆς ἄλλης μέρας *πολιταὶ πάσης ἡλικίας, τάξεως καὶ πάσης πολιτικῆς ἀποχρώσεως*, ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν τὰ σκαλιὰ τοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου γιὰ νὰ καλωσορίσουν τὸ δεσπότη καὶ νὰ τοῦ φιλήσουν τὸ χέρι του. Κι ὅμως! Δὲν ἦταν τόσο «εἰδυλλιακά» τὰ πράγματα, ὅπως τὰ παρουσίαζαν οἱ δυὸ ἀντιβενιζελικὲς ἐφημερίδες. Πρὶν ἀκόμα φτάσει ὁ Σπυρίδων στὰ Γιάννινα, ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ*, στίς 29 Σεπτεμβρίου, σὲ ἄρθρο της μὲ τίτλο: *Διὰ νὰ εἰρηνεύσωμεν*, ἔρριχνε τὶς πρώτες βολές της. Μπορεῖ - ἔγραφε - νὰ ἔχει συμπάθειες ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων στὴν ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια Ἰωαννίνων, οὔτε ἀρνούμαστε τὴν ὁποία προσφορά του. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ πλειονότης τοῦ ποιμνίου του εἶναι ἐχθρά, ἐχθροτάτη πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτι ἄλλοτε σκανδαλωδῶς εἶχε ἀναμιχθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν, μεταβαλὼν τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων εἰς πολιτικὸν κέντρον. Καὶ ἐπειδὴ -συνέχιζε- ἄρχιζε προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς Ἑπείρου, δὲν ἔπρεπε νὰ παρεμβληθοῦν ἐμπόδια σ' αὐτή. Γι' αὐτό, ἡ πρώτη παράκληση ἀπευθυνόταν στὸ σεβασμιώτατο Σπ. Βλάχον «ὅπως παύσῃ ἀτενίζων πρὸς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ἰωαννίνων, θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερα ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν θὰ προσφέρῃ εἰς τὸν τόπον. Οἱ φίλοι του -τόνιζε- πρέπει νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ἡ Πατρίς εἶναι ὑπεράνω τῶν προσώπων καὶ διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ τρωθεῖσα φιλοτιμία των ἀναγνωρίζομεν τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδεῖξωσιν αὐτοὶ τὸν διάδοχον τοῦ Σπυρίδωνος Βλάχου. Προτείνομεν τὴν λύσιν ταύτην διὰ νὰ εἰρηνεύσωμεν. Διότι ἡμεῖς τὴν εἰρήνην καὶ γαλήνην τοῦ τόπου θέτομεν ὑπεράνω ἐνὸς μητροπολίτου».

Δὲν ἦταν σωστοὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς ἐφημερίδας, ὅτι οἱ περισσότεροὶ τῆς μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἤθελαν τὸν Σπυρίδωνα. Ἦταν οἱ λιγότεροι, ἀφοῦ πολλὰ, ἴσως τὰ περισσότερα κι ἀπὸ τὰ βενιζελικά στελέχη, τὸν ὑποστήριζαν. Ἐπειτα ὁ Σπυρίδων Βλάχος, δὲν ἦταν ὁ τυχαῖος μητροπολίτης, ποὺ θὰ δεχόταν, χωρὶς ἀγῶνα, νὰ ἐγκαταλείψει τὸ θρόνο του, γιὰ χάρη κάποιου ἄλλου. Ποῦ στηριζόταν, ὅμως ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ*, γιὰ νὰ ἀξιῶναι τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Σπυρίδωνα ἀπὸ τὰ Γιάννινα; Στὴν ὑπαρξὴ κάποιας *Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς*, ποὺ ἔκανε ἀνακοινώσεις στὸν τύπο, χωρὶς νὰ ξέρει κανεὶς μὲ βεβαιότητα ποιά ἦταν τὰ μέλη ποὺ τὴ συγκροτοῦσαν. Ἡ *Ἐπιτροπὴ* αὐτὴ ἀντλοῦσε τὴν ὑπαρξή της ἀπὸ ἓνα ὑπόμνημα, ὑπογεγραμμένο ἀπὸ 1000 κατοίκους τῆς μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖο εἶχε σταλεῖ τὴν κυβέρνησιν, γιὰ ν' ἀποτρέψει τὴν ἀφίξιν τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα. Ἀλλὰ 1000 ὑπογραφές, μέσα σ' ἓνα σύνολο πολλῶν χιλιάδων, τῆς ἐπαρχίας, δὲν ἀποτελοῦν τὴν πλειοψηφία.

Ὅπως καὶ νάναι ἡ *Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ* μὲ τὶς ἀνακοινώσεις της, ποὺ δημοσιεύονταν στὴν *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ* -ὁ Κῆρυξ περιοριζόταν νὰ δημοσιεύει, κατὰ καιροὺς ἄρθρα ἢ συνεντεύξεις τοῦ Γ. Καγιά, τὸ *Ἐλεύθερον βῆμα* εἶχε ταχθεῖ ἀνοιχτὰ μὲ τὸ μέρος τοῦ Σπυρίδωνα- δημιουργοῦσε ζυμώσεις στὴν

πόλη καὶ στὴν ὑπαιθρο καὶ προκαλοῦσε τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τῶν φίλων τοῦ Σπυρίδωνα. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀνακοινώσεις αὐτὲς δείχνουν καὶ τὶς μορφές πού ἔπαιρνε ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη. Οἱ κατηγορίες ἐπικεντρώνονταν στὰ ἑξῆς σημεία: α) Ὅτι εἶχε διοριστεῖ μητροπολίτης Ἰωαννίνων μὲ τὴ βοήθεια τῆς γερμανικῆς πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως (τὴν κατηγορία ἐπαλήθευσε ἀργότερα ὁ καθηγητὴς Π. Ἐνεπεκίδης στὶς ἐργασίες του). β) Ὅτι ἦταν τυφλὸ ὄργανο τοῦ Παλατιοῦ καὶ εἶχε μεταβάλει τὴ Μητρόπολη σὲ πολιτικὸ κέντρο τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ (τὸ ἴδιο εἶχε κάνει κι ὁ ἀντικαταστάτης τοῦ Σπυρίδωνα κατὰ τὴν περίοδο τῆς Βενιζелоκρατίας, ὁ Δωδώνης Πανάρετος, πού ἐποφθαλμιοῦσε νὰ καταλάβει τὸ μητροπολιτικὸ θρόνο τῶν Γιαννίνων. Τότε ἡ Μητρόπολη εἶχε μεταβληθεῖ σὲ κέντρο τῶν Φιλελευθέρων, κάτι πού λησμονοῦσε ἡ *Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ*). γ) Ὅτι συνεργάστηκε μὲ τοὺς Ἰταλοὺς κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς τῶν Γιαννίνων. δ) Ὅτι ἦταν ἀπολυταρχικός, πείσμων καὶ προκαλοῦσε διαίρεση τοῦ ποιμνίου. ε) Ὅτι φοβόταν τὸ λαὸ τῆς πόλης, γι'αὐτὸ καὶ γύρισε νύχτα στὰ Γιάννινα. Κανένας ἀπὸ τοὺς κατηγοροῦντες του δὲν ἀνέφερε κάτι τὸ θετικὸ γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση του, κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας του (ἀπὸ τὴν προπολεμικὴ περίοδο ὡς τὸ 1922), μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ὑποχρεώθηκαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν προσφορὰ του.

Ἄς παρακολουθήσουμε ὅμως τὶς ἀντιδράσεις τῆς λεγόμενης *Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς*, λίγες μέρες μετὰ τὴν ἀφίξη τοῦ Σπυρίδωνα: Μιὰ ἀνακοίνωσή της στὶς 9-10-24 (ὅλες οἱ ἀνακοινώσεις στὴν *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ*) ἔλεγε: *Ἐπειδὴ πλείστοι ὅσοι μᾶς ἐρωτοῦν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀναληφθεισῶν ὑφ' ἡμῶν ὑποχρεώσεων, δηλοῦμεν ὅτι, μετὰ τὴν λαϊκὴν συγκέντρωσιν ἐν τῷ καφενεῖῳ Τσανάκα (100 ἦταν οἱ συγκεντρωθέντες, ὅπως ὁμολόγησαν οἱ ἴδιοι), μεταβάντες εἰς Μητρόπολιν ἐπεδώσαμεν ἰδιοχείρως εἰς τὸν κ. Σπυρίδωνα τὸ λαϊκὸν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθίστατο γνωστὸν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ πόλις μετὰ μεγίστης δυσφορίας ἔμαθε τὴν πρὸς πείσμα τῆς ἐπ'ἀνόδου του καὶ ἔμεινε κατάπληκτος διὰ τὴν λαθραίαν εἴσοδόν του εἰς τὴν πόλιν... Ἡ «Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ» δηλοῖ ὅτι θὰ ἐπαγρυπνίῃ διὰ τὴν αἰσίαν ἐκβασιν τοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ κ. Σπυρίδωνος ἐξ Ἰωαννίνων, πρὸς γαλήνευσιν τοῦ κοινοῦ... Τὸ ψήφισμα πού ἐπιδόθηκε στὸ Σπυρίδωνα ἀνεφερε τὰ ἑξῆς: Ἐπανειλημμένως διὰ τηλεγραφημάτων καὶ ἄλλων ἐνυπογράφων αἰτήσεών μας πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς καὶ διὰ τοῦ τύπου, ἐζητήσαμεν τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐπανόδου σας. Καίτοι καὶ ὑμεῖς ἐξωδίκως ἐλάβετε γνῶσιν τῶν διαβημάτων μας αὐτῶν, ἐν τούτοις ὅμως, παρὰ τοὺς ἀγίους λόγους τοῦ Θεανθρώπου «ἐστὲ εἰρηνοποιοί», ἤλθατε εἰς τὸν τόπον, ὁ λαὸς αὐτὸς συνελθὼν σήμερον κατάπληκτος διὰ τὴν λαθραίαν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν, διὰ βοῆς καὶ πάλιν μᾶς ἐξουσιοδότησεν νὰ σᾶς γνωρίσωμεν τὴν σταθερὰν ἀπόφασίν του νὰ μὴ σᾶς ἀνεχθῇ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων, μειοτικῶν τοῦ γοήτρου τοῦ κλήρου, ἐπιβάλλεται εἰς ὑμᾶς νὰ ἀπομακρυνθῇτε τάχιστα τοῦ θρόνου τῶν Ἰωαννίνων πρὸς γαλήνευσιν τοῦ*

ποιμνίου αὐτοῦ. Μᾶλλον στηρίζονταν σὲ ψευδαισθήσεις οἱ ἀποτελοῦντες τὴ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ, ἀφοῦ στὸ μεταξὺ, ὁ λαὸς τῆς πόλης, ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι ἐκπροσωποῦσαν, μέσῳ τῶν σωματείων κι ὀργανώσεών του, ἀναγνώριζαν τὸν Σπυρίδωνα καὶ τάσσονταν στὸ πλευρὸ του. Οἱ εἰδήσεις ἀνέφεραν πῶς οἱ πρόεδροι πολλῶν σωματείων τῆς πόλης ὑπέγραψαν καὶ ἔστειλαν στὴν κυβέρνηση τηλεγραφήματα ὑπὲρ τῆς παραμονῆς τοῦ Σπυρίδωνα, ἡ Λαϊκὴ Ἐπιτροπὴ, ὅμως, ἀμφισβητοῦσε ὅτι οἱ πρόεδροι εἶχαν καὶ τὴ συγκατάθεση τῶν ἄλλων μελῶν τῶν διοικητικῶν των συμβουλίων. Τελικὰ ἀποδείχτηκε ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς δὲν εὐσταθοῦσαν. Μάλιστα ἡ κυβέρνησις εἶχε ἀποστείλει καὶ εὐχαριστήρια σ' ὅσα σωματεῖα ἔστειλαν τηλεγραφήματα ὑποστήριξης στὸ Σπυρίδωνα καί, ἄς μὴ λησμονεῖται, κυβερνοῦσαν οἱ Φιλελεύθεροι. Στὴ δίνη τῶν ἀντεγκλήσεων μεπερδεύτηκε κι ὁ φιλελεύθερος πολιτευτὴς Γ. Βλαχλείδης, τὸν ὁποῖο ἡ Ἑπειρος κατηγόρησε γιὰ ἀνάμιξή του στὴν κίνηση ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Δ. Μπότσαρη. Ὁ Βλαχλείδης ἀπαντώντας εἰς τὸ ἐγγώριον ὄργανον τοῦ Μεταξισμοῦ, ὑποστήριξε ὅτι δὲ μίλησε ποτὲ γιὰ τὸ μητροπολιτικὸ καὶ ἔμεινε οὐδέτερος στὸ ζήτημα. Ἀλλὰ τὸ Μεταξικὸν ὄργανον -συνέχιζε- δὲν μὲ ἀνέχεται οὐδέτερον. Μοῦ ἀποδίδει ὅτι πολέμῳ τὸν μητροπολίτην ἐκ τοῦ ἀφανοῦς... Ἐνώπιον τῶν ἐπανειλημμένων πολιτικῶν προκλήσεων τοῦ Μεταξισμοῦ... προσπαθοῦντος νὰ μετατοπίσῃ τὸ μητροπολιτικὸν ζήτημα ἐπὶ πολιτικοῦ ἐπιπέδου, δὲν θὰ μείνωμεν ἐν ἀδρανεῖα... Στις 12 Ὀκτωβρίου ὁ Σπυρίδων ἱερουργήσε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ γυρισμὸ του στὸ μητροπολιτικὸ νάο. Παροῦσες ὅλες οἱ ἀρχές, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Γενικὸ διοικητὴ Μ. Πετυχάκη, οἱ μαθητὲς ὅλων τῶν σχολείων (διδασκαλείων, γυμνασίων, παρθεναγωγείων, σχολαρχείων, δημοτικῶν σχολείων, οἰκοτροφείων, ὀρφανοτροφείων) καὶ κόσμος πολὺς ἀπ' ὅλες τίς συνοικίες τῆς πόλης. Οὔτε τὸ προσφυγικὸ στοιχεῖο ἀπουσίαζε. Ἡ σύναξις ἦταν ἀπὸ τίς μεγαλύτερες ποὺ εἶχαν γίνεи στὸ μητροπολιτικὸ νάο, ἔλεγαν οἱ ὑποστηρικτὲς του. Καὶ οἱ ἀντίπαλοί παραδέχονταν τὴ μεγάλη κοσμοσυρροή: ὅτι ἡ Μητρόπολις συνεκέντρωσεν ἀρκετὸν ἐκκλησίασμα τὸ παραδεχόμεθα, ἀλλὰ τὸ περὶ ἀσπασμῶν καὶ χειροφιλημάτων καὶ προσκυνημάτων πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ φύλου (ὅπως ἔγραφε ἡ Ἐλευθερία) εἶναι ὀλίγον δυσκολοχώνευτα (Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, 15-10-24). Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἡ Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς μιλοῦσε γιὰ ἐπιστράτευση τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ λόχου τῶν Χωροφυλάκων γιὰ νὰ γεμίσει ἡ ἐκκλησία. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἐγίνε δεξίωσις στὸ μητροπολιτικὸ μέγαρο. Ὁ Χρηστοβασίλης, κλείνοντας τὴν περιγραφὴ, ἐπανέλαβε ὅ,τι στὴν προσφώνησή του (23 Ὀκτωβρίου 1916), ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Σπυρίδων ἐρχόταν μητροπολίτης στὰ Γιάννινα, εἶχε πεῖ: Τοιοῦτος ἔπρεπεν ἡμῖν ἀρχιερεὺς.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα καὶ μάλιστα νύχτα, χωρὶς νὰ τὸ πάρει εἰδησιὴ κανεὶς, ἐκδηλώθηκε ἐντονότερα ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀντιπάλων του. Ὁ πόλεμος γινόταν σὲ δυὸ ἐπίπεδα: ἀνοιχτός ἀπὸ τίς στῆλες τοῦ Κήρυκα στὴν ἀρχὴ κι ἀργότερα ἀπὸ τὴν Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, μὲ ἄρθρα καὶ σχό-

λια, πολλά ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπέγραφε ὁ βουλευτὴς Γ. Καγιᾶς, καὶ μὲ ἐκδηλώσεις φιλελευθέρων πολιτευόμενων, οἱ κυριότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν οἱ: Γ. Βαβαρέτος, Μπαμπανάτσας κ.ἄ. Ὁ κρυφὸς πόλεμος διεξαγόταν μὲ διαδόσεις, ἔντεχνα διαδιδόμενες στὰ κέντρα καὶ τὶς γειτονιές, ὅπου γίνοντα καὶ ἡ κατάλληλη... ἐπεξεργασία, μὲ προσθαφαιρέσεις ἀνάλογα μὲ τὴν φαντασία τῶν συζητητῶν. Γινόταν, δηλαδή, ἀρκετὸ καιρὸ μετὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα, ἓνας πόλεμος νεύρων ἐναντίον του, ἀναποτελεσματικός ὅμως, γιατί καὶ οἱ ἀντίπαλοί του ἦταν λίγοι καὶ ὁ κορμὸς τῶν στελεχῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων εἶχε ταχθεῖ μὲ τὸ μέρος του. Ἀηδιασμένος καὶ ἐξοργισμένος ὁ Χρηστοβασίλης ἀπ' αὐτὴ τὴν τακτικὴ των, ἔγραψε, ἀρχῆς Νοεμβρίου, ἓνα ἄρθρο (τίτλος: Τὸν θέλει ἡ Ἑπειρος!), ἀποκαλυπτικὸ τῶν παρασκηνίων τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ δεσπότη: Πέντε, δέκα, εἴκοσι, ὡς εἶναι τὸ ὅλον εἴκοσιπέντε, δὲν θέλουν τὸν μητροπολίτην Σπυρίδωνα... Ἀλλὰ εἶναι καὶ δικαίωμα μυριάδων Ἑπειρωτῶν... νὰ τὸν θέλουν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων. Τίθεται ζήτημα ἂν τὸ δικαίωμα εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν εἴκοσι πέντε μειράκων, οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ δημιουργήσουν μητροπολιτικὸν ζήτημα καὶ νὰ δώσουν πολιτικὴν χροιάν εἰς αὐτό. Τὸ ἀνύπαρκτον αὐτὸ ζήτημα δὲν φέρει οὐδεμίαν πολιτικὴν χροιάν -βενιζελικήν, ὡς θέλουν οἱ μείρακες νὰ παραστήσουν- διότι δὲν βλέπω κινούμενον κατὰ τοῦ μητροπολίτου Σπυρίδωνος κανένα ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἡγητόρων καὶ παραγόντων τοῦ βενιζελισμοῦ. Δὲν βλέπω τὸν πληρεξούσιον (βουλευτὴ) κ. Καλούδην, ἐκπρόσωπον τοῦ μεγάλου Κιγκικοῦ κόμματος ἐν τῇ πόλει, δὲν βλέπω τοὺς ἀδελφοὺς Μελά... τὸν δικηγόρον κ. Στούπην, τὸν ἐπὶ σειρὰν περιόδων βουλευτὴν κ. Εὐ. Χατζῆν, δὲν βλέπω τὸν τέως πληρεξούσιον κ. Κατσαδήμαν, ...τὸν μεγαλέμπορον κ. Φίλ. Περάτην, τὸν κ. Στ. Τσονίδην, οὔτε ἄλλον κανένα νὰ ἡγῶνται ἐνὸς ἀντισπυριδωνικοῦ κινήματος. Καὶ ὁ βενιζελικός τύπος ὑπὲρ τοῦ Σπυρίδωνος! Τότε τί ἀντιπροσώπεύουν αὐτοὶ οἱ μείρακες; Τὸν ἑαυτὸν των. Καὶ κατέληγε: Δικαίωμά σας κύριοι νὰ μὴν θέλετε τὸν Σπυρίδωνα, διότι σᾶς εἶναι ἀντιπαθητικός, δι' ἐτοῦτο ἢ δι' ἐκεῖνο. Στοιὺς πολλοὺς δὲν χωράει ἀνάθεμα. Ἄν ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ μητροπολίτην καὶ δὲν θέλετε τὸ Σπυρίδωνα, φκιάστε δικόν σας. Τὸν θέλομεν ὅμως ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦμεν τὰς μυριάδας τῶν Ἑπειρωτῶν. Τὸν θέλει ὁλόκληρος ἡ Ἑπειρος!

Στὸ ἐπόμενο φύλλο τῆς Ἑλευθερίας (10-11-24) ὁ Χρηστοβασίλης σημείωνε ὅτι εἶχε παραλείψει κάποιον ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀντιπάλους τοῦ Σπυρίδωνα: τὸ δικηγόρο καὶ βουλευτὴ Γ. Καγιᾶ, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι ἦταν ὁ ὑποκινητὴς τοῦ ψευδοκινήματος τῶν μειράκων ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη. Δὲν τὸν ἀνέφερε -ἔγραφε- φοβούμενος τὴ διάψευση, στὴν ὁποία δὲν θάχε τί ν' ἀπαντήσει. Τὸν ἀπάλλαξε ὅμως ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ δίλημμα, γιατί τὴν ἴδια μέρα ποὺ αὐτὸς δημοσίευε τὸ προηγούμενο ἄρθρο του, ὁ Καγιᾶς ξιφουλκοῦσε ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Κήρυκος», κηρύττων ἐμφανῶς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνος, δηλαδή ἐναντίον τοῦ αἰσθήματος τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ,

τόνιζε ὁ Χρηστοβασίλης ἀντικρούοντας ταυτόχρονα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Καγιᾶ, γιὰ προσφορὰ ὑπηρεσιῶν ἐκ μέρους του στὴν Ἡπειρο. Μήπως ἐννοεῖ -σημείωνε- τὰς ἐνώπιον τοῦ Πλημμελειοδικείου ὑπερασπίσεις τῶν διαφόρων κατηγορουμένων ἐπὶ ξυλοδαρμοῖς καὶ ζωοκλοπαῖς; Ἀλλὰ δι' αὐτὰ γενναίως ἡμείφθη... ἐσχημάτισε ὀγκώδη περιουσίαν, ἀφοῦ ἦρθε στὰ Γιάννινα τὸ 1914 ἀπένταρος καί, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, μὲ μισὸ παπούτσι... Στὶς κατηγορίες τοῦ Καγιᾶ κατὰ τοῦ Σπυρίδωνα, ὁ Χρηστοβασίλης στάθηκε ἰδιαίτερα σὲ μία: Κατὰ τὸν Καγιᾶ, ὅταν στὶς 29 Μαΐου τοῦ 1917 οἱ Ἴταλοι κατέλαβαν τὰ Γιάννινα, ὁ στρατός, μὲ ὑποκίνηση τοῦ Σπυρίδωνα, δὲν ὑπάκουσε τότε στὶς προτροπὲς ἀνώτατου (τὸ 1924) ἀξιωματικοῦ (πιθανῶς ὑπονοεῖ τὸ διοικητὴ τοῦ Ε' Σ. Στρατοῦ Τσιρογιάννη) νὰ χτυπήσει τοὺς Ἴταλους (σύμμαχους τότε τοῦ Βενιζέλου) γιὰ νὰ σωθοῦν τὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ κατοχὴ. Ἄν ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων -σχολίαζε ὁ Χρηστοβασίλης-, προέβαινε τὴν 29ην Μαΐου 1919 εἰς κίνημα κατὰ τῶν Ἰταλῶν, σήμερον τὰ Γιάννινα καὶ ὁλόκληρος ἡ Ἡπειρος θὰ ἦταν ἰταλικὴ κατὰκτησις, ὅπως τὰ Δωδεκάνησα! Δὲν ἦτο ἱκανὸς ὁ Σπυρίδων νὰ κάμῃ μίαν τοιαύτην προδοσίαν ὡς ἱεράρχης, Ἡπειρώτης μάλιστα, ἐναντίον τῆς Ἡείρου. Σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τοὺς ἄλλους ἰσχυρισμοὺς τοῦ Καγιᾶ, ὁ Χρηστοβασίλης τοῦ ὑπενθύμιζε ὅτι ὡς βουλευτὴς δὲν ἐκλέχτηκε στὶς ἐκλογὲς τοῦ 1923, ἀλλὰ διορίστηκε ἀπὸ τὸ Δαγκλῆ, πὺ ἀποφάσισε -ἐπιτέλους- νὰ τὸν συμπεριλάβει στὸ συνδυασμό...

Τὸ ἴδιο αὐστηρὸς στὶς κρίσεις του γιὰ τὴν πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα ἦταν κι ὁ Χατζῆς, ἐπέρριπτε μάλιστα εὐθύνῃ σ' ὅλους τοὺς Φιλελεύθερους βουλευτὲς, πὺ γίνονταν ὄργανα τοῦ Γ. Καγιᾶ: Ὁ τόπος ὑποφέρει ἐκ πλείστων ἐλλείψεων, ἔγραφε σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο: Οἱ νέοι Ἀβδηρίται, (Ἡπειρος, 2-11-24). Ἀγωνιᾶ, βογγᾶ διὰ χίλια ζητήματα καὶ ἀνάγκας του, δὲν τοὺς ἀκούει, οὔτε τοὺς βλέπει ποτέ (τοὺς βουλευτὲς) κινουμένους διὰ τίποτε καὶ μετ' ἀνυποκρίτου ἀηδίας καὶ περιφρονήσεως τοὺς ἀκούει καὶ τοὺς βλέπει νὰ πᾶνε καὶ νάρχονται ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως ἐδῶ συζητοῦντας διὰ τὸ Μητροπολιτικόν!!! Οἷα πῶρως καὶ ἀνάλγητος ἀναξιοπρέπεια!.. Τὰ κατάντησαν τὰ νέα Γιάννινα αὐτοὶ οἱ κύριοι χειρότερα ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ Ἀβδηρα. Διότι μόνον εἰς τὰ Ἀβδηρα θὰ ἐτόλμα ὁ ἐκ Κρήτης κ. Καγιᾶς νὰ ἀσχημονῇ μετὰ νεαρῶν προσκόπων κατὰ τοῦ ΗΠΕΙΡΩΤΟΥ μητροπολίτου-καὶ μάλιστα οἷος ὁ Σπυρίδων!

Ὁ πόλεμος ἐναντίον τοῦ Σπυρίδωνα συνεχίστηκε γιὰ πολὺ καιρό. Ὁ Σπυρίδων ὅμως, μέρα μὲ τὴ μέρα, στέριωνε καλλίτερα τὸ θρόνον του, τὸν διατήρησε δεκαετίες. Ἐφυγε ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδας, ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν...

Πολλὲς στίγες κι ἀπὸ τὶς γιαννιώτικες ἐφημερίδες γέμιζαν οἱ σχολιασμοὶ καὶ οἱ εἰδήσεις γύρω ἀπὸ τὶς κατασχῆσεις καὶ τὰ σκάνδαλα. Ἡ ἀντιπολίτευση βοήθεε εὐκαιρία γιὰ ὀλομέτωπη ἐπίθεση ἐναντίον τῆς κυβέρνησης, τὴν ὁποία θεωροῦσε, μ' ὅποια μορφή κι ἂν ἐμφανιζόταν, ὡς ὄργανο τοῦ Βενιζέλου. Κλέβω, κλέβεις, κλέβει..., ὅπως σημειώθηκε, ἦταν ὁ τίτλος ἁρθροῦ τοῦ Χρηστοβασίλη, παρὰλληλα δὲ σταματοῦσε τὶς ἐπικρίσεις

για τη δράση τῶν ληστῶν -εἶχε καθιερώσει μόνιμη στήλη για τὴ δημόσια ἀσφάλεια- τὴν εὐθύνη καὶ γι'αὐτὸ εἶχε ἡ κυβέρνησις. Οἱ καταχραστὲς ἔφτασαν καὶ στὰ Γιάννινα, ὁμολογοῦσε καὶ ἡ *Ἡπειρωτικὴ ἡχώ* (14-10-24).- Στὶς 24 Σεπτεμβρίου τὸ ἀπόγευμα, ἐκτελέστηκαν οἱ καταδικασθέντες ἀπὸ τὸ Ε΄ Στρατοδικεῖο, σὲ θάνατο ληστὲς, Κάμπος, Ψοφάκης, Σωτηρίου καὶ Καδρῆς. Τρανὴ ἀπόδειξη ὅτι, παρὰ τὰ πλήγματα ποὺ εἶχε

Ἐνα ἀπὸ τὰ τζαμιά τῶν Γιαννίνων: Τὸ Ὄσμάν Τσιαούς, ὅπου ἡ σημερινὴ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία

ὑποστεῖ, ἡ ληστεία στὴν Ἡπειρο δὲν εἶχε ἐξοντωθεῖ.- Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Κ. Καζαντζῆ στὴν *Ἡπειρο* γύρω ἀπὸ τὰ τζαμιά (Βεληγιέ, Χατζηγιέ καὶ Ζεῦβδιέ τζαμιά) καὶ τὴν ἱστορία τῆς πόλης συνεχίζονταν καὶ νέα στοιχεῖα ἔρχονταν στὸ φῶς. Στὴ συζήτηση ἀναμίχθηκε καὶ ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος τῶν Πατριαρχείων Ἀθηναγόρας, κατόπιν μητροπολίτης Παραμυθιάς.- Ἀρχετοὶ θάνατοι τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου: Μάνθος Μακαριάδης, ταμίας τῆς Ἐθνικῆς τράπεζας, Μιχαὴλ Βέλλης, ἀπὸ τὴ Μπούλτσι, Δημ. Μακρῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας ἐφορὸς καὶ ταμίας τῶν «Ἑλεῶν» καὶ ἐκτελεστής τοῦ Παπαζογλείου κληροδοτήματος.- Πέθανε ἀκόμα καὶ ὁ γηραιὸς Ἰσραηλῆτης, τύπος ἐναρέτου ἀγαθοῦ καὶ εὐεργετικοῦ ἀνδρός, Χαϊμάκης Μπατίνος ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνους ἐβραῖοστῆς τῶν Γιαννίνων. Ὅλη του τὴν περιουσία τὴν ἄφησε στὴ Συναγωγὴ γιὰ εὐεργετικούς σκοποὺς.- Ἡ Ὁμοσπονδία Ἐπαγγελματιῶν Ἡπεί-

ρου, ὑπέβαλε πρὸς τὸν πρόεδρο τῆς κυβέρνησις ὑπόμνημα, μὲ τὸ ὁποῖο ζητοῦσε τὴ λήψη δρακόντειων μέτρων κατὰ τῶν καταχραστῶν.- Κατηγοροῦμεν δὲν ἔπρεπε ν' ἀποπειραθεῖς ἀπόδρασιν (καίτοι ἦσο ἀθῶος καὶ κατὰ λάθος ἐκρατεῖσο). Γνωρίζω κρατούμενον, ὅστις ὁ κ τ ῶ ἔ τ η δι ε τ ἔ λ ε σ ε π ρ ο φ υ λ α κ ι σ μ ἔ ν ο ς, ἕως ὅτου ἀθωωθῇ!! Αὐτὰ εἶπε ἓνας εἰσαγγελέας σὲ ἀθωωθέντα κατηγορούμενο, σημείωνε ὁ Χατζῆς σὲ σχόλιό του (8-10-24). Τὸ γεγονός, τοῦ ἔφερε στὴ μνήμη ἓνα περιστατικό, ὅταν Γενικὸς διωικητὴς Ἡπείρου ἦταν ὁ Στεργιάδης. Καὶ τότε ἓνας εἰσαγγελέας προφυλάκισε κάποιον χωρικό ἄδικα. Ὁ τελευταῖος, ἔξυπνος, μὲ ἀναφορὰ του ἀπευθύνθηκε στὸ Στεργιάδη, ὑπογραμμίζοντας τὸ ἄδικο τῆς προφυλάκισής του. Ὁ Στεργιάδης ζήτησε ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα νὰ τὸν ἀπολύσει, αὐτὸς ὁμῶς δυστροποῦσε. Κάλεσε τότε τὸν εἰσαγγελέα στὸ γραφεῖο του καὶ διέταξε τὸ χωροφύλακα νὰ τὸν κλείσει στὸ κρατητήριον. Ὁ εἰσαγγελεὺς ὥρνετο διωμαρτυρόμενος, ἀλλὰ ὁ ἀμείλικτος ἐκεῖνος Στεργιάδης τοῦ εἶπε: Κοίτα καὶ δοκίμασε ὁποῖαν ἀγανάκτησιν γεννᾷ ἡ παρανομία καὶ ἡ ἀδικία εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ποὺ σοῦ κάμω εἶναι παράνομον, διαμαρτυρήσου εἰς τὸν ὑπουργόν. Ἀλλὰ ἕως ὅτου ἔρθουν τὰ χαρτιά σου καὶ γίνουν οἱ τύποι ἐγὼ θὰ σὲ βάλω φυλακὴ. Τότε

θά νοιώσης τί ἐγκληματίαι ἄκαρδοι εἴστε σεῖς μέ τοὺς τύπους καὶ τὰ χαρτιά σας καὶ τὰ πείσματά σας εἰς βάρος ἄλλων. Καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς τότε ἀπέλυσε τὸν χωρικόν, καὶ ὁ Στεργιάδης τὸν εἰσαγγελέα. Κι ὅμως, πόσα δὲν ἔγραψαν τότε ἐναντίον τοῦ Στεργιάδη, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς πρώτες ἐντυπώσεις!- Ὁ Χατζῆς πού μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὑποστήριξε σθεναρὰ τὸ θεσμὸ τῆς Γενικῆς διοίκησης, τώρα, μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν περισσότερων ἀρμοδιοτήτων της, τασσόταν ὑπὲρ τῆς κατάργησής της. *Νὰ λείψῃ μιά περιττὴ καὶ δαπανηροτάτη σκιά*, ἔγραφε.- Ὁ Κῆρυξ σὲ κάθε του ἐκδοσὴ κάτι θὰ ἀνέφερε ἐναντίον τοῦ Χατζῆ. Τὶς περισσότερες φορὲς ὁ τελευταῖος δὲν τὰ σχολίαζε. Τὸν ἔθιξε ὅμως ὁ χαρακτηρισμὸς πού εἶχε χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν Ἑπειρὸν ὁ Πανίδης: ἡ *τρισεβδομαδιαία Πομερανίς* (ἀπὸ τὸ ἄρθρο τῆς ἀντιβενιζελικῆς *Καθημερινῆς Οἱ Πομμερανοί*, πού εἶχε κάμει μεγάλο θόρυβο ὅταν δημοσιεύτηκε, ζητοῦσε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογὰς τῆς 1-11-20). Ἀπάντησις τοῦ Χατζῆ: *Διὰ νὰ μὴ γίνεταί σύγχισις καμμία -διότι εἰς τὸν εὐτυχῇ αὐτὸν τόπον αἱ ἐφημερίδες ἐπληθύνθησαν ὅσον καὶ αἱ ἁμαρτίαι μας- πληροφοροῦμεν τοὺς ἀναγνώστας μας ὅτι καθιερώνομεν ἀπὸ σήμερον μίαν ἐκφρασίν στερεότυπον. Καὶ ὅταν εἰς τὸ ἐξῆς θὰ γράφωμεν ἡ ἐ γ χ ω ρ ῖ α κ α θ η μ ε ρ ῖ ν ῆ ἡ φ ε ὕ ἀγρόμματος, θὰ ἐννοοῦμεν τὸν «Κήρυκα».* Τὸ δὲ φεῦ! σχετλιάζει ὄχι τὸν «Κήρυκα» ἀλλὰ τὴν πόλιν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει καὶ ἐφημερίς καθημερινῆ ἀγρόμματος - ὅπως ὑπάρχουν καὶ τόσα ἄλλα ὁπωρικά ἰδιότροπα, μέχρι καὶ τῶν καμωμάτων τοῦ κ. Μπαμπανάτσα (πολέμου τοῦ Σπυριδωνος).- *Κακὸ σημάδι!* ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης. *Κανένας δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ κοινά.* Ἐνῶ εἶχαν ὀριστικοποιηθεῖ οἱ ὑποψηφιότητες τῶν δημάρχων: Γ. Σταυρίδης (ἀποφάσισε τελικὰ νὰ ἐκθέσει ὑποψηφιότητα), Β. Πυρρινέλλα καὶ Ι. Βαδαλούκα, κανένας δὲν εἶχε βάλει ὑποψηφιότητα γιὰ δημοτικὸς σύμβουλος. Φταίει ὁ βενιζελισμὸς -κατέληγε- οἱ πολῖτες ἔγιναν ἀδιάφοροι γιὰ τὰ κοινά, γιὰτί ποτὲ τὸ βενιζελικὸ κράτος δὲν ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν Ἑπειρὸν.- Ἦρθε κι ἔμεινε στὰ Γιάννινα γιὰ μιά ἐβδομάδα ὁ ὀνομαστός ἐθνικὸς ἐργάτης καὶ πρὸ πάντων Ἑπειρωτικὸς τοιοῦτος ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κ. Περικλῆς Βιζουκίδης, ἕνα ἀπὸ τὰ γερότερα διανοούμενα κεφάλαια, πού ἔχει ἡ Ἑπειρὸς πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων της ἐν τῇ ξένῃ. Ὁ Βιζουκίδης καταγόταν ἀπὸ τὸ Χλωμὸ Πωγωνίου, σπούδασε στὴ Γερμανίαν νομικὰ καὶ πολιτικὰς ἐπιστῆμες, καὶ γύρισε στὴν Ἑλλάδα, ὅταν διορίστηκε καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Ἦταν στενὸς συνεργάτης τοῦ Σπυριδωνά καὶ τὸν βοήθησε πολὺ στὴν ἐκδοσὴ τῶν *Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν* (1926).

Ὁ Πέτρος δὲν πῆγε νὰ ὑποβάλει στὸ Σπυριδωνά τὶς εὐχὰς γιὰ τὴν ἐπάνοδό του, οὔτε παραβρέθηκε στὴν πρώτη του χοροστασία. Δὲν ἤθελε ν' ἀνακατευτεῖ μέ τοὺς ἄλλους, τοῦ φιλοῦσαν τὸ χέρι, ἔπαιρναν τὴν εὐχή του κι ἔφυγαν, αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη νὰ τὸν συναντήσῃ, χωρὶς τὴν παρουσίαν ἄλλων ἤθελε νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὴν καρδιά του, ἦταν ἕτοιμος γιὰ ἕνα εἶδος ἐξομολόγησις, δὲ γίνονται αὐτὰ στὶς τυπικὰς ἐπισκέψεις. Ἐπειτα ὁ Πέτρος δὲ μποροῦσε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἡ ὑγεία τῆς γιαγιάς Ἑλένης ἦταν πάντα κρίσιμη, ἔσβηνε μέρα τὴ μέρα, ὅμως ἡ ἀναιμικὴ φλογίτσα ἔκαιγε ἀκόμα μέσα της καὶ ἡ Ἑλένη ἤθελε τὸν Πέτρο κοντά της, δίπλα στὸ προσκεφάλι της· τοῦ κρατοῦσε τὸ χέρι σφιχτά, μ' ὅση δύναμη εἶχε, ἐνοιωθε πὼς τὸ χέρι τοῦ Πέτρου τῆς μετᾴγγιζε ζωή. Ὅσο μεγάλη κι ἂν ἦταν ἡ ἐπιθυμία του, δὲ μποροῦσε ν' ἀφήσῃ τὴν πεθερά του σ' αὐτὰς τὶς κρίσιμες στιγμὰς, θὰ ἔβλεπε τὸ Σπυριδωνά, ὅταν ἡ Ἑλένη ἔμπαινε στὴν ἀνάρρωση, δὲ σκεφτόταν καὶ τὴν ἄλλη ἐκδοχή, τὸ θάνατο, ποτὲ δὲν ἔκανε τέτοιες σκέψεις.

Εἶχε περάσει μιὰ ἐβδομάδα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σπυρίδωνα. Παρασκευὴ ἦταν, κι ὁ Πέτρος ἀποφάσισε νὰ κατεβεῖ στὴ Μητρόπολη. Ἦ γιαγιά Ἑλένη ξύπνησε τὸ πρωῒ εὐδιάθετη, τὸ πρόσωπό της ἀντικατόπτριζε τὴν ἐσωτερικὴ εὐφορίᾳ της. *εἶμαι καλὰ Πέτρο, δόξα τῷ θεῷ*, τοῦ εἶπε, ὅταν μπῆκε στὸ δωμάτιό της. *θέλω νὰ δῶ τὴ Λευκὴ, τ' ἀγγόνια μου, ὅλους...* Ὁ Πέτρος τὴν ἐσφιξε στὴ ἀγκαλιά του, *θὰ σ' ἀφήσω σήμερα, μιὰ πού εἶσαι καλλίτερα*, τῆς εἶπε, *θὰ πάω στὸ δεσπότη νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι, ἔχει πολλές μέρες πού γύρισε κι ἐγὼ δὲν ἀξιώθηκα ἀκόμα νὰ τὸν δῶ...* — *Γύρισε ὁ δεσπότης; ρώτησε μ' ἀπορία ἡ Ἑλένη, τοῦ ἐπέτρεψαν νάρθει στὰ Γιάννινα;* — *Ἦρθε καὶ δὲ θὰ ξαναφύγει*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, *οἱ περιπέτειές του τέλειωσαν. Τὰ Γιάννινα τὸν χρειάζονται, ὅπως κι αὐτὸς χρειάζεται τὰ Γιάννινα, δὲ μπορεῖ νὰ ζήσει μακριὰ τους...* — *Νὰ πᾶς στὸ καλὸ*, τοῦ εἶπε πάντα εὐδιάθετη ἡ Ἑλένη, *πές του καὶ τὰ δικά μου προσκυνήματα, ζήτησε τὴν εὐχή του...* Ὁ Πέτρος φίλησε τὴν Ἑλένη στὸ μέτωπο κι ἔφυγε, κάπως ἀνήσυχος, τὸ βλέμμα τῆς ἄρρωστης δὲν τοῦ ἄρρεσε. Γελοῦσαν τὰ μάτια της, ὁ Πέτρος ὅμως εἶχε τὴν αἴσθησιν πὼς ἀπὸ τὸ βάθος τους ξεπηδοῦσαν αἰσθήματα ἀγωνίας κι ἀβεβαιότητας. Κάποια στιγμὴ διαισθάνθηκε πὼς ἡ Ἑλένη τὸν ἀποχαιρετοῦσε μὲ τὸ βλέμμα της. Στὸ διάδρομο ἀντάμωσε τὴ γυναῖκα του, τὴ Λευκὴ, *ἔχε τὸ νοῦ σου στὴ γιαγιά*, τῆς εἶπε, *εἶναι καλλίτερα, πολὺ καλλίτερα ἀπ' ὅ,τι φανταζόμουν, κι αὐτὸ εἶναι πού μὲ ἀνησυχεῖ. Ἐγὼ πάω στὴ Μητρόπολη, ἀν χρειαστεῖτε τίποτα ἐκεῖ θὰ μὲ βρεῖτε*.

Ὁ Σπυρίδων ρωτοῦσε ἀπὸ μέρες γιὰ τὸν Πέτρο Κωστίδη, τὸν παραξένεψε ἡ ἀπουσία του, ἔμαθε γιὰ τὴ σοβαρὴ ἀρρώστεια τῆς πεθερᾶς του, κατάλαβε. Ὅταν ὁ κλητῆρας τὸν ἀνάγγειλε, ὁ δεσπότης σηκώθηκε καὶ πῆγε στὴν πόρτα, νὰ τὸν ὑποδεχτεῖ. Καθὼς ὁ Πέτρος ἔσκυβε γιὰ νὰ τοῦ φιλήσει τὸ χέρι, ὁ Σπυρίδων τὸν ἀγκάλιασε, *Πέτρο, Πέτρο, παιδί μου*, ἐπαναλάβαινε σέρνοντας τὸν στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ γραφείου του, *κάθησε, θέλω νὰ σ' ἀκούσω, θέλω νὰ μοῦ τὰ πεῖς ὅλα*. Ἦταν τακτικὴ τοῦ Σπυρίδωνα νὰ ἐξαντλεῖ τοὺς ἐπισκέπτες του, ρωτώντας τους γιὰ χίλια δυὸ πράγματα, πολὺ περισσότερο τοὺς ὁπαδοὺς καὶ φίλους του, ἔτσι σχημάτιζε μιὰ πολὺπλευρὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς τῶν Γιαννίνων, ὡς τὶς ἐλάχιστες λεπτομέρειες, ἀντικειμενικὴ, σὲ γενικὲς γραμμές, γιὰ τὴν ἔχτιζε μὲ τὰ κάθε εἶδους ὑλικά πού τοῦ ἔδιναν οἱ ἐπισκέπτες του. Ἀπὸ τίς ψηφίδες διάλεγε ὅσες ἔκρινε πὼς ἀνταποκρίνονταν στὰ γεγονότα, ὕστερα ἀπὸ τὴ διασταύρωση τῶν πληροφοριῶν, ἡ εἰκόνα λοιπὸν ἀποτελοῦσε γνήσια ἔκφραση ζωῆς, ὄχι κατασκευάσμα ἐμπαθειῶν καὶ φανατισμοῦ, παρότι τὰ ὑλικά ἦταν, σὲ μεγάλο βαθμὸ διαποτισμένα ἀπὸ τέτοια συναισθήματα.

Κάθησε λοιπὸν ὁ Πέτρος κι ἄρχισε νὰ μιλάει γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του πρῶτα, γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Βασίλη καὶ ὅσα εἶχαν γίνεи ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Ἀναλώθηκε σὲ ἐπαίνους γιὰ τὴν προσφυγικὴ οἰκογένεια πού μάζεψε σπίτι του, ἦταν γιὰ μᾶς εὐλογία θεοῦ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, *χωρὶς τὴν παρουσία τους δὲ θὰ ξεπερνούσαμε τὸ μεγάλο πλῆγμα πού δεχτήκαμε...*

—Εἶσαι μεγάλη καρδιά Πέτρο, τὸν διέκοψε ὁ Σπυρίδων, τόση ὥρα μοῦ λές γιὰ ὅ,τι σοῦ πρόσφεραν οἱ ἄλλοι, οὔτε μιὰ φορὰ δὲν ἔκανες λόγο γιὰ τὸ τί ἔδωσες ἐσὺ στοὺς ἄλλους...- Τὸ χριστιανικὸ καθήκον ἔκανα δεσπότη μου, τίποτ' ἄλλο, ποτὲ δὲν ὑπολόγισα στὴν ἀνταπόδοση. Ἦρθε μόνη της... —Καλά, καλά, εἶπε πάλι ὁ Σπυρίδων, τάμαθα ὅλα αὐτά, μακάρι κι ἄλλοι ν' ἀκολουθοῦσαν τὸ παράδειγμά σου, δὲν τὸ κάμουν, προτιμοῦν νὰ παραπονοῦνται κάθε μέρα γιὰ τίς ἐνοχλήσεις πού τοὺς προξενοῦν οἱ πρόσφυγες καὶ νὰ ξεχνοῦν τὸ θάνατο καὶ τὴν καταστροφή πού δοκίμασαν. Πρέπει ν' ἀρχίσουμε νὰ τοὺς προσφέρουμε οὐσιαστικὴ βοήθεια, ἔχω στὸ νοῦ μου κάποιες σκέψεις, σ' ἔχω γράψει καὶ σένα στὸν κατάλογο τῶν ἄμεσων βοηθῶν μου. Δὲ θ' ἀρνηθεῖς, πιστεύω...- Πότε ἀρνήθηκα δεσπότη μου; εἶπε μὲ παράπονο ὁ Πέτρος, νὰ μὴν ξεχάσεις μόνο τὰ σχολεῖα, ἐκεῖ θὰ τὰ χαλάσουμε... Ὁ Σπυρίδων γέλασε: —Τὰ σχολεῖα εἶναι γιὰ μένα σκοπὸς ζωῆς, πῶς μπορῶ νὰ τ' ἀφήσω; Θὰ σηκωθοῦν κι οἱ πεθαμένοι νὰ μὲ ἐλέγξουν. Ἄς ἀφήσουμε ὅμως νὰ καταλαγιάσει ὁ θόρυβος πού συντηροῦν μερικοί, νὰ ἡρεμήσουν τὰ πνεύματα γιὰ νὰ κάνουμε ἀποδοτικὴ δουλειά. Ἀλήθεια, τί μαθαίνεις γι' αὐτοὺς πού μὲ τόσο μένος μὲ κακολογοῦν; Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Καγιᾶ, τοὺς ἄλλους δὲν τοὺς ξέρω... —Οἱ ἄλλοι εἶναι παιδιὰ, οἱ περισσότεροι καλὰ παιδιὰ, παρασύρονται ὅμως ἀπ' ὅσους κρύβονται πίσω τους, αὐτοαποκαλοῦνται «Λαϊκὴ Ἐπιτροπὴ» τὰ παιδιὰ νομίζουν ἔχουν τὴν πρωτοβουλία, γελιοῦνται, τὰ χρησιμοποιοῦν. Ξεσηκώθηκαν στὴν Παραμυθιά γιὰ νὰ διώξουν τὸ Νεόφυτο, ἀλλ' ἀπ' ὅσα δημοσιεύτηκαν φαίνεται πῶς εἶχαν δίκιο. Ἐδῶ, στὰ Γιάννινα, ἀνακατεύεται ἡ πολιτικὴ καὶ δημιουργεῖ πλασματικὲς καταστάσεις. Σὰς κατηγοροῦν γιὰ πολιτικὲς παρεμβάσεις, εἶναι ἄδικο ὅμως νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ ἀντίπαλοί σας τοὺς πολιτικούς γιὰ νὰ σὰς διώξουν. Ξέχασαν τί ἔχετε προσφέρει στὴν Ἠπειρὸ καὶ στὴν Πατρίδα; Ἦταν κι ὁ Γερμανός, δὲ λέω ἄξιος δεσπότης, τίμιος, ἀγωνιστής, ἀλλὰ ὁ εὐλογημένος δὲ μπόρεσε νὰ ριζώσει στὴν πόλιν, εἶχε τὸ νοῦ του γι' ἄλλου. Πῆγε ἐκεῖ πού ἤθελε, ἄφησε ἀγαθὴ μνήμη πίσω του, μόνο ὁ Σπυρίδων, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικήσει τὸ θρόνο, τὸ πατριαρχεῖο πῆρε τὴν ἀπόφασή του, τί ἄλλο θέλουν; Νὰ ὑποχρεώσουν τὸ Πατριαρχεῖο ν' ἀλλάξει ἀπόφαση; Ὁ μεγάλος σεισμὸς πέρασε δεσπότη μου, ὅ,τι γίνεται τώρα εἶναι τὰ ξεθυμάσματα, θὰ σβήσουν... Ὁ Σπυρίδων ἄκουγε τὸ μονόλογο τοῦ Πέτρου μὲ προσοχή, οὔτε μιὰ φορὰ δὲν τὸν διέκοψε. Αὐτὸς ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος, σκεπτόταν, μπορεῖ κι ἀναλύει καταστάσεις καλλίτερα κι ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, προπαντὸς εἶναι δίκαιος στίς κρίσεις του. Θὰ παραξενεύονται ἂν ἔλεγε κάτι κακὸ γιὰ τὸ Γερμανὸ Καραβαγγέλη, τέτοιους ἀνθρώπους θέλω, ὅμως δὲν ἔχω πολλούς. Ὁ Πέτρος παρακολουθοῦσε τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου του, ἄλλαξε κάθε τόσο, κάτι σκέπτεται ὁ δεσπότης, συμπέρανε, δὲν πρέπει νὰ τὸν διακόψω. Ὅμως ἡ ἐρώτηση στεκόταν ἀπὸ ὥρα στὴν ἄκρη τῆς γλώσσας του, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει τὴν ξεστόμιζε: —Μὲ συγχωρεῖς δεσπότη μου, θέλω νὰ ζητήσω τὴ γνώμη σας γιὰ κάτι πού τόσο θόρυβο δημιούργησε τελευταῖα κι ἔκανε τὸ

Χατζῆ καὶ τὸ Χρηστοβασίλη ν' ἀλλάξουν κουβέντες, ξέρετε πὼς καὶ οἱ δυὸ σὰς ἀγαποῦν, γιὰ τὸ Μπότσαρη λέω, εἶναι φίλος ἢ ἐχθρός σας; Ὁ Σπυρίδων γέλασε. — Ὁ Χατζῆς δείχνει καχύποπτος, ἔπαθε πολλά, δύσκολα νὰ τὸν πείσεις ν' ἀλλάξει γνώμη. Στὴν κρίση του γιὰ τὸ Μπότσαρη μᾶλλον πέφτει ἔξω. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐνθερμους ὑποστηρικτές μου, μπορεῖ νὰ λέει καὶ μερικές κουβέντες ἐναντίον μου, δὲ μὲ ἀντιμάχεται ὁμως. Ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἦρθε νὰ μὲ συγχαρεῖ στὴν Ἀθήνα. ὅταν ἀποφάσισε, ἐπιτέλους, ἡ κυβέρνησις νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐπιστροφή μου στὰ Γιάννινα, ἦταν παρὼν καὶ στὴν πρώτη χοροστασία μου σ' ἐκκλησία, τῆς Ἀθήνας. Ὅχι δὲν εἶναι διπρόσωπος πολιτικός ὁ Μπότσαρης, κάνει λάθος ὁ Χατζῆς... Ἐκείνη τῇ στιγμῇ μπῆκε στὸ γραφεῖο ὁ κλητῆρας καὶ τοὺς διέκοψε: —Μὲ συγχωρεῖτε, σεβασμιώτατε, εἶπε, ἀλλὰ ζητοῦν τὸν κ. Πέτρο νὰ πάει γρήγορα σπῖτι του. Ἔστειλαν ἄνθρωπο νὰ τὸν εἰδοποιήσουν... —Τί συμβαίνει; ρώτησε ἀνήσυχος ὁ Σπυρίδων. Ἔχεις κανένα ἄρρωστο σπῖτι σου; —Τὴν πεθερά μου..., μονομούρισε ὁ Πέτρος, εἶναι μέρες ἄρρωστη, σήμερα καλλιτέρευε γι' αὐτὸ κι ἔφυγα ἀπὸ κοντά της. Φαίνεται πὼς ἦρθε τὸ τέλος της... Φίλησε βιαστικά τὸ χέρι τοῦ Σπυρίδωνα κι ἔφυγε. —Νὰ μὲ εἰδοποιήσεις, τοῦ φώναξε ὁ Σπυρίδων, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό...

Τὸν εἰδοποίησαν τ' ἀπόγευμα γιὰ τὸ κακό. Ὅταν ὁ Πέτρος ἔφτασε σπῖτι ἢ γιαγιά Ἑλένη εἶχε τελειώσει. Ὅλο τὸ πρωῒ ἦταν στὶς χαρές της, ἔτοιμη νὰ ξεκινήσει μιὰ νέα ζωή, τὸ μεσημέρι ἀπότομα χειροτέρευε. Ἔχασε τίς αἰσθήσεις της, σὲ λίγο ἔγειρε τὸ κεφάλι κι ἄφησε τὴν τελευταία πνοή της, κάτι σὰν ἀνάλαφρο πέταγμα περιστεριοῦ στοὺς ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες. Ἡ Λευκὴ τῆς ἔκλεισε τὰ μάτια καὶ τὸ σπῖτι ἄρχισε τὴν προετοιμασία γιὰ τὴν ἐκφορά, θὰ γινόταν τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὸ Ἀρχιμανδρεῖο. Εἰδοποίησαν τὸ Σπυρίδωνα, θὰ χοροστατήσω ὁ ἴδιος, μήνυσε, τὸ σπῖτι στολίστηκε πάλι πένθιμα, τὰ παιδιὰ τὰ ἔστειλαν στὴ Χριστίνα, νάναι μακριὰ ἀπὸ τὸ πένθος. Ὁ Πέτρος ἔκλαψε τὴν πεθερά του, ὅλοι τὴν ἔκλαψαν, ἦταν γυναίκα τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, μὲ ἀρχές, εὐγενικὲς καταβολές, μὲ φόβο θεοῦ κι ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ἐκδήλωνε ἔμπρακτα σὲ κάθε περίσταση. Γέμισε καὶ πάλι τὸ Ἀρχιμανδρεῖο ἀπὸ κόσμο, φίλοι, γνωστοί, συγγενεῖς, ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὴν πόλη καὶ ὕστερα ὅλη ἡ Καραβατιά, ποὺ τόσο τὴ συμπαθοῦσε. —Αἰωνία ἡ μνήμη ἔψαλλε ὁ Σπυρίδων ὅταν τελείωσε ἡ νεκρώσιμη τελετή, αἰωνία ἡ μνήμη, ἐπανελάβε τὸ ἐκκλησίασμα. Οἱ περισσότεροι ἀκολούθησαν τὸ ξόδι ὡς τὴν τελευταία κατοικία. Θάφτηκε στὸν τάφο τῆς οἰκογένειας Κωστίδη, δίπλα στὸ ἀγαπημένο ἐγγόνι της, τὸ Βασίλη...

Δ ἐν πρόκανε νὰ γυρίσει ὁ Μπότσαρης στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὅπου ὡς ὑπουργὸς Συγκοινωνίας εἶχε δώσει πολλὰς ὑποσχέσεις, καὶ ἡ κυβέρνηση Σοφούλη ἔπεσε. Τὴ νέα σχημάτισε ὁ Α. Μιχαλακόπουλος, σ' αὐτὴ δὲ μετεῖχαν οὔτε ὁ Μπότσαρης, οὔτε ὁ Μυλωνᾶς. Γιὰ τοὺς ἀντιβενιζελικούς ἡ ἀλλαγὴ δὲ σήμαινε τίποτε, γιὰ τοὺς βενιζελικούς ἦταν μιὰ κυβέρνησις δική

τους, μ' άλλα πρόσωπα. Τὸ ὑπουργεῖο Ἐννόμου τάξεως ποὺ εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπὸ τὸν Πάγκαλο, ὁ Σοφούλης τὸ κατάργησε, (τὸ συγχώνευσε στὸ ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν), ἄλλοι χάρηκαν γι' αὐτὸ κι ἄλλοι δυσανεκτήθηκαν. Πάντως, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς παραίτησης τοῦ Παγκάλου ἡ κατάσταση ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀσφάλειας, δὲ σημείωσε καμιά βελτίωση, μᾶλλον χειροτέρευσε. Οἱ Ρετζαῖοι, κι ὅλοι οἱ ἀμνηστευθέντες λήσταρχοι, δὲν ἔδειχναν μεταμέλεια γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ εἶχαν διαπράξει, κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους μὲ τὴν ἐπαρση τοῦ ἥρωα, στέριωναν τὶς φιλίες τους μ' ἐπίσημους κι ἀνεπίσημους, ἐπέκτειναν τὶς ἐπιχειρηματικὲς τους δραστηριότητες, κεφάλαια εἶχαν, πολλοὶ ἦταν πρόθυμοι νὰ τοὺς βοηθήσουν, τὸ κράτος στὴν οὐσία ἦταν δικό τους. Σ' ὅσους τοὺς ἐνοχλοῦσαν ἔστελναν ἀπειλητικὰ μηνύματα, κι ἂν δὲν συμμορφώνονταν χρησιμοποιοῦσαν κι ἄλλα μέσα, γνωστὰ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴ θητεία τους ὡς ληστάρχων. Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, ἀπὸ τοὺς σφοδρότερους πολέμιους τῶν Ρετζαίων, δοκίμασε ὁ ἴδιος στὴν πλάτη του τὰ μέσα αὐτά. Στὶς 24 Ὀκτωβρίου, στίς 6 τὸ ἀπόγευμα, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Ρετζαίους, ὁ Γιάννης, τοῦ ἐπιτέθηκε στὴν ὁδὸ Τσιριγώτη, τὸν γρονθοκόπησε κι ἴσως νὰ τὸν σκότωνε, ἂν δὲν ἐπενέβαιναν οἱ διαβάτες καὶ κάτοικοι τῆς ὁδοῦ. Τὰ Γιάννινα βούϊξαν μὲ τὴν ἐπίθεση, πῆμες πολλὲς κυκλοφόρησαν, οἱ ἐφημερίδες τὴν ἄλλη μέρα ἔδιναν κάθε μιὰ καὶ τὴ δική της ἐκδοχή, τὰ πραγματικά περιστατικά ἔγιναν γνωστὰ ἀπὸ τὴν περιγραφή τοῦ ἴδιου τοῦ Χρηστοβασίλη στὴν Ἐλευθερία, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες. Ἐγράφε, λοιπόν, γιὰ τὴν ἐπίθεση ποὺ δέχτηκε: Ἀφότου ἐκοινοποιήθη εἰς τοὺς τέως ληστάρχους ἀδελφούς Ρετζαίους ἡ ἀμνηστεία, διὰ λόγους καθαρῶς πολιτικούς καὶ οὐχὶ κυβερνητικῆς ἀδυναμίας, καὶ κατῆλθον οὗτοι εἰς τὴν πόλιν καὶ περιεφέροντο ὡς ἥρωες καὶ κατακτηταί, πολλοὶ φίλοι μου μὲ συνεβούλευον νὰ φυλλάσσωμαι καὶ νὰ μὴ ξαναγράψω ἐναντίον των, διότι θὰ μοῦ ἐπιτεθοῦν. Ἐγὼ ὅμως περιεφρόνησα τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων μου, καίτοι ἐγνώριζον τὸ ποιὸν τῶν Ρετζαίων, κατηγορουμένων διὰ τόσους φόνους, ληστείας καὶ αἰχμαλωσίας, διότι ἐπίστευα ὅτι οὗτοι, μὲ ὅλα τὰ κακουργήματα, ἅτινα τοὺς περικλοοῦν, θὰ εἶχαν καὶ τὴν στοιχειώδη φρόνησιν, ὅτι δὲν τοῖς ἦτο συμφέρον νὰ προβοῦν εἰς πραξικόπημα ἐν μέσῃ πόλει, ἐνθα ὑπάρχει Γενικὴ διοίκησις, διοικήσις Μεραρχίας, Ἀστυνομία, Ἀνωτ. Διοικήσις Χωροφυλακῆς, Εἰσαγγελία κλπ. καὶ εἰς τοῦτο ἠπατήθην καὶ περιερχόμην ἄοπλος. Ὑστερα ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῆς ἐπίθεσης: Στὶς 24 τοῦ μηνός, μὲ τὸ ἡλιοβασίλεμα συνάντησα τοὺς Ρετζαίους ποὺ τοὺς συνόδευε ὁ γνωστός καὶ σὲ μένα Δημ. Βάνας κι ἕνας ψηλὸς νέος, ἀνεψιὸς τους νομίζω, μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ δικηγόρου Ἰω. Λάππα. Ἄκουσα τὸ Βάνα νὰ τοὺς λέει «αὐτός», ἀλλὰ χωρὶς νὰ δώσω σημασίαν στὴ λέξη, ἔστριψα πρὸς τὴν ὁδὸ Τσιριγώτη μὲ κατεύθυνση τὴν κεντρικὴ ἀγορά. Πρὶν φτάσω στὸ χάνι τοῦ Στ. Δούνα ἄκουσα βιαστικά ποδοβολητὰ πίσω μου καὶ μιὰ φωνὴ νὰ μὲ καλεῖ μὲ τ' ὄνομά μου. Γύρισα καὶ βλέπω τὴ συνοδεία τῶν Ρετζαίων, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μὲ πλησίασε κι ἄρχισε ὁ ἑξῆς διάλογος: —Τὶ θέλεις; τὸν ρώτησα. —Νὰ σοῦ

δώσω μιὰ ἐφημερίδα καὶ νὰ πᾶμε ἔξω παρᾶμερα νὰ μιλήσουμε. —Τὶ ἐφημερίδα θὰ μοῦ δώσεις; —Ἀπ' αὐτὲς ποὺ γράφεις ἐσύ, τὴν «Ἐλευθερία». —Δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ μοῦ δώσεις ἐφημερίδα ποὺ γράφω ἐγώ, γιατί ξέρω τί γράφω στὴν ἐφημερίδα μου. —Μὰ γράφεις ἐναντίον μας. —Καὶ σὺ ποιὸς εἶσαι; —Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης ὁ Ρέτζος, μοῦ ἀπάντησε ἀγριωπός. —Ὁ λήσταρχος ποὺ ἔκανε τόσα κακουργήματα; Τὶ θέλεις νὰ ἔγραφα γιὰ σᾶς; Ἐπαίνους; Ἐγραψα, ὅπως ἔπρεπε νὰ γράψω, γιὰ ληστές. —Ναί, ἀλλὰ μοῦ ἔδωσε ἀμνηστεία ἡ πατρίδα... —Δὲ σούδωκε ἡ πατρίδα ἀμνηστεία, ἀλλὰ ἡ κυβέρνησις, καὶ αὐτὴ τὴν ἀμνηστεία ἐγὼ δὲν τὴν ἀναγνωρίζω! Πήγαινε ἀπ' ἐδῶ! Τότε ὁ Γιάννης Ρέτζος χτύπησε δυνατὰ μὲ τὴ γροθιά του τὸ Χρηστοβασίλη στὸν ἀριστερὸ κρόταφο, ὁ τελευταῖος ὅμως δὲν ἔχασε τὴν ψυχραιμία του. Σήκωσε τὴ μαγκούρα ποὺ κρατοῦσε πάντα μαζί του (τὴ θυμᾶμαι αὐτὴ τὴ μαγκούρα, γιατί συναντούσαμε τακτικὰ τὸ Χρηστοβασίλη, καθὼς βγαίναμε ἀπὸ τὸ Διδασκαλεῖο, ἐκεῖ κοντά, στὴν ὁμώνυμη σήμερα ὁδὸ ἦταν τὸ σπίτι του) καὶ χτύπησε τὸ Ρέτζο στὸ κεφάλι. Ἡ δόνησις -σημειώνει μὲ κάποιο κομπασμὸ ὁ Χρηστοβασίλης- ἠκούσθη εἰς τὰ παραπέρα κείμενα ἀνοιχτὰ καταστήματα. Ἡ πάλι ἐξακολούθησε μὲ ἐναλασσόμενες γροθιὲς τοῦ Ρέτζου καὶ μπασιουνιὲς τοῦ Χρηστοβασίλη. Στὸ μεταξὺ ἔτρεξαν οἱ καταστηματαρχοὶ τῆς ὁδοῦ καὶ οἱ διαβάτες καὶ τοὺς χώρισαν. Ὁ Χρηστοβασίλης μπῆκε στὸ γραφεῖο Μπότσαρη, ὅπου ἔγραψε τὴν τηλεγραφικὴ διαμαρτυρία του πρὸς τὴν κυβέρνησις καὶ τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο, ὁ δὲ Ρέτζος πῆγε νὰ συναντήσῃ τὴν παρέα του. Μοῦ εἶπαν, συμπληρώνει ὁ Χρηστοβασίλης, ὅτι κατὰ τὴν ὥρα τῆς συμπλοκῆς ὁ Ρέτζος ἔβγαλε μαχαίρι γιὰ νὰ μὲ σκοτώσῃ, ἐγὼ δὲν τὸ εἶδα, ἄς τὸ ἐρευνήσῃ ἡ ἀνάκρισις. Αὐτὴ εἶναι -καταλήγει- ἡ μόνη καὶ ἀληθὴς ἀφήγησις τῆς κατ' ἐμοῦ ἐπιθέσεως τῶν Ρετζαίων, πᾶσα δὲ δημοσιευθεῖσα εἰς τὰς ἐνταῦθα ἐφημερίδας εἶναι ἡ ἐσκεμμένως ἢ ἔξ ἀνακριβῶν πληροφοριῶν, ἀνακριβής. Εὐχαριστίες ἀπηύθυνε στὶς τοπικὰς ἐφημερίδες Ἐλεύθερον βῆμα (ἰδιαιτέρα πρὸς τὸ νεαρὸ συντάκτη τῆς Σωτ. Ζοῦμπο), τὴν Ἑπειρωτικὴ ἠχώ τοῦ Εὐθ. Τζάλλα καὶ τὴν Ἑπειρο τοῦ Γ. Χατζῆ. Εὐχαριστοῦσε ἀκόμα καὶ τὸ δῆμαρχο Γ. Σταυρίδη, ποὺ δὲ φοβήθηκε νὰ συντάξῃ τὴν ἱατροδικαστικὴ ἐκθεσις. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῆς ἐπιθέσεως, ὁ Χρηστοβασίλης δημοσίευσε στὸ ἴδιο φύλλο καὶ μακροσκελέστατο ἄρθρο, μὲ τίτλο: Ἡ κυριαρχία τῶν ἀμνηστευθέντων τέως ληστάρχων Ρετζαίων ἐν Ἰωαννίνοις καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑπειρον. Σ' αὐτὸ ἀφοῦ μνημόνευε τὰ ἄθλα τῶν Ρετζαίων, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ληστρικῆς δράσεως τους, κατέληγε: Ἀπατῶνται οἱ Ρετζαῖοι καὶ οἱ ὀπισθεν αὐτῶν κρυπτόμενοι πολιτικοὶ κερδοσκόποι, ὅτι διὰ τῆς τελευταίας ἀποπείρας κατὰ τῆς ζωῆς μου θὰ σβήσουν τὴν φωνήν μου, θὰ θέσουν ἐν ἀχρηστία τὸν κάλαμόν μου καὶ θὰ θραύσουν τὸ σουλιώτικο θάρρος μου. Δὲν θὰ ὀπισθοχωρήσω πρὸ οὐδεμιᾶς ἀπειλῆς, θὰ βαδίσω πρὸς τὸν θάνατον ἀτάραχος, ἔχων ὡς σάβανον τὴν ἐφημερίδα μου ταύτην τὴν «Ἐλευθερία», ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑπειρωτῶν, τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν κακοποιῶν στοιχείων. Ἐφιλοδόγησα νὰ εἶμαι ὁ Φιλοποίμην τῆς Ἑπείρου, ἡ δὲ φωνή

μου ἐκ τοῦ τάφου θὰ εἶναι καὶ δυνατωτέρα καὶ ἐκδικητικωτέρα! Σὲ ἀπάντη-
ση τῶν διαμαρτυριῶν του πρὸς τὴν κυβέρνησι, ὁ πρωθυπουργὸς Μιχα-
λακόπουλος μὲ τηλεγράφημά του γνώριζε στὸ Χρηστοβασίλη ὅτι δόθηκε ἐν-
τολὴ στὸν ὑπουργὸ τῆς Δικαιοσύνης νὰ διατάξει τὴ δίωξη τῶν Ρετζαίων.

Ἀσχολήθηκαν βέβαια οἱ τοπικὲς ἐφημερίδες τῶν Γιαννίνων μὲ τὴν ἐπίθε-
ση κατὰ τοῦ Χρηστοβασίλη ἀλλ' ὅχι στὴν ἔκτασι ποὺ ἔπρεπε. Κάθε μιά εἶχε
τὰ δικά της συμφέροντα κι ἀνάλογα ρύθμιζε τὴν πολιτικὴ της. Ἐγγραφε π.χ.
ἡ Ἑπειρωτικὴ ἡχὼ στίς 24-10-24: Τὸ ἐπείσοδιον μεταξὺ τοῦ κ. Χρηστο-
βασίλη καὶ ἐνὸς τῶν ἀδελφῶν Ρετζαίων πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κόλαφος
ἐναντίον ὅλων τῶν δημοσιογράφων τῆς πόλεως καὶ ὡς μία ἐκβιαστικὴ προ-
σπάθεια πρὸς κατάπνιξιν τῆς φωνῆς τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ θάρρος νὰ
καυτηριάζῃ πᾶν ὅ,τι κατὰ τὴν ἀντίληψίν του θεωρεῖ ἄτοπον καὶ ἐπιβλαβές.
Ἐὰν ὁ κ. Ρέτζος ἐθεώρησε τὸν ἑαυτὸν του θιγόμενον ἢ προσβαλλόμενον ἀπὸ
τὰ δημοσιεύματα τοῦ συναδέλφου μας κ. Χρηστοβασίλη, ἡδύνατο κάλλιστα
νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως θὰ τὸν ἐδικαίωνα
ἂν εἶχε δίκαιον, καὶ ὅχι νὰ χειροδικήσῃ δέρον ἓνα πρεσβύτερον δημοσιογρά-
φον... Λίγες ὁμως μέρες ἀργότερα, ἡ ἴδια ἐφημερίδα ἔγραφε: (29-10-24): Ἡ
συνείδησίς μας ἐξηγέρθη διὰ τὴν χειροδικίαν τοῦ κ. Ἰωάννου Ρέτζου κατὰ
τοῦ πρεσβύτου συναδέλφου μας κ. Χρηστοβασίλη καὶ ἐγράψαμεν ὅσα ἐνομί-
ζαμε, ὅτι ἔπρεπε νὰ γράψωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁμως
ὁ κ. Χρηστοβασίλης νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ εὐρεία μόρφωσίς του καὶ ἡ κοι-
νωνικὴ ἐγκυκλοπαιδικότης του πρέπει νὰ τὸν πείσουν ὅτι πάντοτε τοὺς λη-
στάς καὶ τοὺς κακούργους δὲν γεννᾷ ἡ φύσις. Πολλοὶ εἶναι καὶ τῆς κοινωνίας
τῆς σαθρᾶς γεννήματα. Καὶ ἔχει μὲν τὸ δικαίωμα ὁ κ. Χρηστοβασίλης ν' ἀντι-
πολιτεύεται ὅλην τὴν σήμερον κρατοῦσαν Δημοκρατικοφιλελευθέραν παρά-
ταξιν, δὲν ἐπιτρέπεται ὁμως -νομίζομεν- ἀπολύτως εἰς δημοσιογράφον
ἐπιθυμοῦντα νὰ σταθῇ εἰς τὸ ὕψος του, ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀμνηστειᾶς χορηγηθεί-
σης καὶ μετὰ μίαν μεταπολίτευσιν, ν' ἀποκαλῇ οὗτος καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ
κράτος «σκατοπατρίδα καὶ σκατοκράτος» καὶ ἔπειτα παρὰ τούτων νὰ ζητῇ
δίκαιον καὶ ἱκανοποίησιν. Μὲ αὐτὰ ἔπαιρναν θάρρος οἱ Ρετζαῖοι κι ἀρθρο-
γραφοῦσαν ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἦταν ἀντίθετοι μὲ τὴν χορήγησι ἀμνηστειᾶς
καὶ κυρίως ἐναντίον τοῦ Χρηστοβασίλη. Δὲν ξενίζει, λοιπόν, καθόλου, γιατί
παραχωρήθηκαν στῆλες ἀπὸ τὸν Κήρυκα καὶ τὴν Ἑπειρωτικὴ ἡχὼ, ἔστω καὶ
μὲ τὸν ἐπίτιτλο Ἐνὶ δημοσιεύσεις, στὸν Ι. Ρέτζο γιὰ ν' ἀντικρούσῃ τὸν
Χρηστοβασίλη καὶ νὰ τὸν κατατάξῃ στὴν ἴδια κατηγορίαν μ' αὐτόν, στὴν κα-
τηγορίαν τῶν ἀμνηστευθέντων. Νὰ ἡ καταπληκτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Γιάννη
Ρέτζου, ποὺ ἐμφανιζόταν μάλιστα καὶ ὡς δημοκρατικοφιλελεύθερος:

«Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά. Ὁ κ. Χρηστοβασίλης διὰ τῆς ἐφημερίδος του θο-
ρυβεῖ ἀδίκως, ὅπως ἐθορύβει καὶ πρὸ τοῦ ἐπείσοδίου. Ἐγὼ εἶναι ἀληθὲς ὅτι
ὑπῆρξα ληστής, ὑποκύντας εἰς μοιραίας συνθήκας εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑπέ-
κυπτεν καὶ αὐτός, ἂν τοῦ ἐσκότωναν τὸν πατέρα. Ἀλλ' ἡ πατρις ὑπὸ τινὰς
ὁρους, τοὺς ὁποίους ἐξεπλήρωσα, μὲ ἡμνήστευσεν. Ἀμνηστευθεὶς δὲν ἠνό-

χλησα κανένα και ουδέποτε θα ένοχλήσω. Έπιθυμώ να ζήσω και εγώ ως ήσυχος και ελεύθερος πολίτης, μη δίδων εις κανένα αφορμήν. Άλλ' ό κ. Χρηστοβασίλης, από καιρού θέλων να έλέγξη τό κράτος, τό όποϊον ήμνήστευσεν όχι μόνον έμένα και τόν αδελφόν μου, αλλά 200 ληστές καθ' όλον τό κράτος, με ύβρίζει συνεχώς. Άλλά θέλων ν' αποδείξω ότι έννοω να είμαι ήσυχος και καλός πολίτης δέν απήντησα ποτέ εις τās ύβρεις του, άλλ' άπλώς ήθέλησα να τόν παρακαλέσω να παύση ύβρίζων με, διότι δέν πταίω εγώ εάν ή πατρίς με ήμνήστευσεν, ούτε βεβαίως έπρεπε ν' άρνηθώ εγώ τήν άμνηστείαν, τήν όποϊαν μου έδωκε ή πατρίς. Ό κ. Χρηστοβασίλης δέν εκθέτει άληθώς τό μεταξύ έμου και αύτου έπεισόδιον, αλλά και όπως τό εκθέτει ό ίδιος αποδεικνύεται ότι ήθελον να τόν παρακαλέσω να παύση να με ύβρίζει, ενώ αύτός και όταν τόν παρεκάλουν όχι μόνο με ύβριζεν, αλλά και τήν ράβδον του ύψωσεν να με κτυπήση, πράγμα, όπερ με ήνάγκασε να άμυνθώ. Και τώρα τόν παρακαλώ να ήσυχάση διότι κανείς δέν τόν ένοχλεί και να όμιλῃ όλιγότερον αύτός περί άμνηστείας, διότι άν εγώ ήμνηστεύθην διότι ήμουν ληστής, άφού μου έσκότωσαν τόν πατέρα μου, και αύτός έλαβε σιωπηράν υπό τής πολιτείας άμνηστείαν, δι' άδίκημα γνωστότατον όπερ διέπραξε, όταν ήτο γραμματεύς του «Έλληνισμού» και έφυγεν έπειτα από τήν Ελλάδα και μετέβη εις Τουρκίαν, όπου προσέφερε τās ύπηρεσίας του, δια τās όποιās πολλά λέγει ό κόσμος. Λοιπόν, κάθε άλλος μπορεί να με κακίξη δια τήν άμνηστείαν, όχι όμως και ό κ. Χρηστοβασίλης. Άς παύση, λοιπόν, να ύβρεολογῇ διαρκώς, διότι και οί δυό μας είμεθα συνάδελφοι εν άμνηστεία. Μετά τιμῆς. Ι. Ρέτζος. Έτσι άπλά, συνάδελφοι εν άμνηστεία, ίσια κι όμοια. Και βαθύς γνώστης τής ιστορίας ό Ι. Ρέτζος, άφού ἤξερε όλα τὰ παρασκήνια του «Έλληνισμού»! Φυσικά δέν έφταιγε αύτός, αλλά οί πάτρωνές του, οί όποιοι έγγραφαν τήν έπιστολή και τόν έβαλαν να τήν υπογράψει. Ό Χρηστοβασίλης με δήλωσέ του στην Έλευθερία ύποδείκνυε τὰ πρόσωπα πού κρύβονταν πίσω από τόν Ι. Ρέτζο, πολιτικοί του άνταγωνιστές, και βέβαια δέν απάντησε στόν έπιστολογράφο και τούς ύποκινητές του θορύβου γύρω από τόν «Έλληνισμό». Σ' αύτούς έδωκε απάντηση ό Λ. Βρανούσης, στην είσαγωγή του για τούς Κ. Κρυστάλλη και Χρ. Χρηστοβασίλη σελ. λ', στη σειρά τών εκδόσεων τής Βασικῆς βιβλιοθήκης: Ό παλιός επαναστάτης του 1878 (ό Χρηστοβασίλης), ό καταδικασμένος σέ θάνατο από τούς Τούρκους, ό πολεμιστής του 1886 και του 1897, είχε διακριθεῖ πάντοτε στην άλυτρωτική κίνηση τής Ήπειρωτικῆς παροικίας τών Αθηνών, είχε αναλάβει και είχε φέρει σέ πέρας εθνικές αποστολές κατά τὰ δημοσιογραφικά του ταξίδια στη Μακεδονία και ήταν ό άνθρωπος πού ζητούσαν οί κύκλοι τής Έθνικῆς Έταιρείας «Έλληνισμός». Στά 1899 ό Χρηστοβασίλης προσλαμβάνεται ως διευθυντής τών γραφείων τής Έταιρείας και αναπτύσσει όλη του τή δραστηριότητα: άγώνας πρός όλες τīs κατευθύνσεις και για όλα τὰ εθνικά ζητήματα, συσπείρωση τών εθνικών δυνάμεων τών άλυτρώτων, μυστικές αποστολές στις ύπόδουλες επαρχίες, μάχη για τὰ εθνικά μας δίκαια στην Ήπειρο και τή Μακεδονία κυρίως, διαφώ-

τιση τῆς κοινῆς γνώμης, ἀντιμετώπιση καὶ ἀνάσκειν τῶν ξένων προπαγανδῶν, προπαρρασκευὴ ἀπελευθερωτικῶν ἐξορμήσεων. Ἑκατοντάδες σελίδες γράφει στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνισμός», ποὺ ὁ ἴδιος τὸ ἐπιμελεῖται... ἀνυπόγραφα ἢ μὲ τὸ ψευδώνυμο Ζ. Δωδωναῖος... Ἀλλ' ἡ ἔντονη ἐκείνη πατριωτικὴ δραστηριότητα δημιουργοῦσε καὶ ἰσχυρὲς ἀντιγνώμεις, τίς ὁποῖες ὁ εὐέξαπτος χαρακτηρᾶς τοῦ Χρηστοβασίλη ἀδυνατοῦσε νὰ γεφυρώσῃ ἢ νὰ παρακάμψῃ. Ἔτσι στὰ 1909, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία «Ἑλληνισμός», ὅπου χρόνια εἶχε ἀφιερῶσει τίς δυνάμεις του ὅλες, ἐγκαταλείπει τὸ «ρωμεῖο», καταφεύγει πάλι στὸ θεῖο του, στὴ Σμύρνη τώρα... Ποιὰ κοινὰ στοιχεῖα ἔψαξαν νὰ βροῦν οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Χρηστοβασίλη ἀνάμεσα στὴν ἐθνικὴ δράση του καὶ στίς ἐγκληματικὰς πράξεις τῶν Ρετζαίων, ὥστε νὰ τὸν ἀποκαλοῦν οἱ τελευταῖοι *συνάδελφον ἐν ἀμνηστείᾳ*; Μόνο τὰ πάθη ποὺ ἀναπτύχθηκαν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Διχασμοῦ μποροῦν νὰ ἐρμηνεύσουν αὐτὴ τὴ στάση...

Σχεδὸν ἔμεινε μόνος ὁ εὐψυχος Σουλιώτης νὰ μάχεται ἐναντίον τῶν ληστάρχων. Κάποτε θ' ἄνοιγαν κι οἱ ἄλλοι τὰ μάτια τους, τὸ ἐγκλημα τῆς Πέτρας προετοιμαζόταν, δὲ θ' ἀργοῦσε ν' ἀναστατώσῃ ὁλόκληρην τὴν Ἑλλάδα. *Νὰ φύγουν οἱ Ρετζαῖοι ἀπὸ τὴν Ἥπειρο*, ἀπαιτοῦσε μιὰ ἐβδομάδα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίθεση ὁ Χρηστοβασίλης. Ἀκόμα καὶ ὁ φίλος τους -πρόσθετε- ὁ πολιτευτὴς Ἀλκιβιάδης Λούλης, αὐτὸς κυρίως φρόντιζε καὶ τοὺς δόθηκε ἀμνηστεία, τοὺς ἤλεγξε δριμύτατα γιὰ τὴν ἐπίθεση καὶ τοὺς συμβούλεψε νὰ φύγουν τὸ γρηγορότερο ἀπὸ τὴν Ἥπειρο. Ἀλλὰ γιατί νὰ φύγουν οἱ Ρετζαῖοι, ἀφοῦ τοὺς στήριξαν ἀνώτατα ὄργανα τοῦ κράτους; Ἡ ἀστυνομία, ἀντὶ νὰ παρακολουθεῖ τίς κινήσεις αὐτῶν καὶ τῶν συνεργατῶν τους, παρακολουθοῦσε ἀντιβενιζελικούς. Λεγεὼν ὅλη μετεμφιεσμένων καὶ μὴ ἀστυνομικῶν παρακολουθεῖ βῆμα πρὸς βῆμα τὰς κινήσεις μας, παραπονοῦνταν ὁ Χρηστοβασίλης, ἐνῶ οἱ Ρετζαῖοι καὶ μετὰ τὴ δολοφονικὴ ἐπίθεση ἐναντίον του, ἔμειναν ἀνενόχλητοι, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ξεκοιλιάζουν ὅποιον τοὺς καπνίσῃ.

Μποροῦσε νὰ περιγράφῃ καὶ νὰ σχολιάζῃ ὁ Χρηστοβασίλης τίς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ἐπίθεση ποὺ δέχτηκε, ἀπόψεις ὅμως εἶχε κι ὁ δράστης Γιάννης Ρέτζος, ποὺ ἐξακολούθησε νὰ δημοσιογραφεῖ ἀπὸ τίς στήλες τοῦ *Κήρυκα* καὶ τοῦ *Ἐλευθέρου βήματος*. Δὲν ἔδωσε ἀπάντηση ὁ Χρηστοβασίλης, δημοσίευσε μόνον στὴν ἐφημερίδα του τὴν παρακάτω δήλωση: *Ἐπληροφορήθην ὅτι ἐδημοσιεύθη ἐναντίον μου εἰς τὰ βενιζελικὰ φύλλα «Κήρυκα» καὶ «Ἐλευθέρου βήματος» διατριβὴ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τέως ληστάρχου Γιάννη Ρέτζου, ὁπισθεν τοῦ ὁποῖου κρύπτονται διάφοροι πολιτικοὶ μου ἀνταγωνισταί, καὶ δηλῶ ὅτι διατριβαὶ προερχόμεναι ἀπὸ τοιαῦτα πρόσωπα οὐδόλως μὲ θίγουν καὶ οὐδέποτε θὰ καταδεχθῶ ν' ἀπαντήσω. Τιμὴ μου κάθε ὕβρις των καθ' ἐμοῦ. Αὐτοῦ εἶχε καταστήσει τὸ κράτος καὶ ἡ γιαννιώτικη κοινὴν: ἡγετικά στελέχη τῆς νὰ κρύβονται πίσω ἀπὸ ἀμνηστευθέντες ληστές, ν' ἀρθρογραφοῦν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν πολιτικούς σκοποὺς, μέσω αὐτῶν...*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΚΑΙ ΔΙΩΞΕΙΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ

Τους τελευταίους μήνες του 1924 παρατηρείται μιὰ έντονη πνευματική δραστηριότητα στα Γιάννινα. Μοχλός τής κίνησης αὐτῆς ἦταν ὁ Ἑπειρωτικός Ἐκπαιδευτικός Ὅμιλος, εἶχε ἰδρυθεῖ στίς 30 Μαρτίου 1924 (γιά τήν ἰδρυση καί τοὺς σκοποὺς του μιλήσαμε ἥδη), ἔμεινε ὅμως γιά ἓνα διάστημα ἕξι μηνῶν ἀδρανής, γιά διάφορους λόγους (Δέν ἄρχισε, συνεπῶς, ἀμέσως τίς διαλέξεις, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λ. Βρανούσης, Χουλιαράδες, ὁ.π.). Τήν καθυστέρηση ἑναρξης τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Ὅμιλου παραδέχεται κι ὁ Χατζῆς (Ἑπειρος, 21-10-24), γράφοντας: ...Συσταθεῖς ἀπό τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου, διὰ πλείστους λόγους καί παρεμπεισόντα ἄλλα γεγονότα, δέν ἠδυνήθη νά ἐφαρμόσῃ ἀμέσως τὸ πρόγραμμα καί τὸ καταστατικὸν ὑφ' ὃ ἰδρύθη. Ἀρχισε λοιπόν, τίς δραστηριότητές του μέ σειρά διαλέξεων, πού δίνονταν τίς Κυριακές, στή Ζωσιμαία σχολή. Πρῶτος ὁμιλητής, στίς 19 Ὀκτωβρίου, ὁ Κώστας Καζαντζῆς, προσωπικότητα μεγάλης πνευματικῆς ἐμβέλειας καί πολιτικός μέ θέσεις πού ξένιζαν καί συχνά προκαλοῦσαν ἀντιδράσεις (κάποτε σφοδρὸς πολέμιος τοῦ Χατζῆ, ἀργότερα στενὸς φίλος του, ἔχουν γραφεῖ αὐτὰ στοὺς προηγούμενους τόμους). Θέμα του: *Γλῶσσα καί φιλολογία. Πρόκειται γιά μιὰ ἀληθινὴ μελέτη* -τόνιζε ὁ Χατζῆς- *γεμάτη ἀπὸ παρατήρησιν, εὐρυτάτην μόρφωσιν καί γνώσιν τοῦ θέματος, ἀλλὰ καί αἰσθητικὴν ἀντίληψιν λεπτοτάτην...* Ἡ διάλεξη ἔκανε ἐντύπωση στὸ ἀκροατήριον, ἀπετέλεσε ἀληθινὸν ἐντρύφημα, γιαντὸ κι ὁ Χατζῆς τὴ δημοσίευσε στήν Ἑπειρο σὲ 18 συνέχειες (ἀπὸ 26 Ὀκτωβρίου μέχρι 5 Δεκεμβρίου). Προλογίζοντας τὴ δημοσίευσή της ἔγραφε: *Παρ' ὅλον τὸ στενώτατον τοῦ χώρου μας, ἡ «Ἑπειρος» δέν ἦτο δυνατόν νά παραμελήσῃ τήν δημοσίευσιν τῆς διαλέξεως, στεροῦσα οὕτω τὸν φιλολογοῦντα καί παρακολουθοῦντα καί πέραν τῶν καθημερινῶν πεζοτήτων κάποια ἰδεαλιστικότερα ἐπίπεδα κόσμον, μιᾶς πραγματικῶς ἀξίας προσοχῆς μελέτης. Ἀξίας προσοχῆς ἐκτὸς τῶν ἄλλων χαρακτηρισμάτων, τῆς παρατηρητικότητος, τοῦ ὕφους, τῆς βαθείας μορφώσεως καί τῆς γνώσεως τοῦ ζητήματος, διὰ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν: ὅτι ὁ κ. Καζαντζῆς, στερεωμένος καί οὗτος αἰσθητικῶς εἰς τὴν διανγῇ καί φωτεινὴν ἀντίληψιν τοῦ ζητήματος τούτου, δέν κομμίζει γλωσσικῶς. Εἶναι καί αὐτὸς ὁ ἐραστὴς μιᾶς εὐστρόφου καί πλουσίας γλώσσης -μιᾶς κιθάρας ἑλληνικῆς, ὅχι μὲ τὰς ἕξι μόνον χορδὰς τῶν καθαρευουσιάνων ἢ τῶν μαλλιαρῶν, ἀλλὰ μέ τὰς διπλὰς πλουσίας χορδὰς τῆς σημερινῆς συγχρονισμένης γλώσσης, πού στὰ χέρια ἐνὸς τεχνίτου αἰσθαντικοῦ τοῦ λόγου ἔχει ὅλας τὰς δυν-*

ναμικότητας και ευστροφίας και δεξιοτεχνίας, μπορεί κρούουσα πότε την μίαν, πότε την άλλην ισότονον χορδήν και νά ἐρμηνεύσῃ κάθε ιδέαν, κάθε αἶσθημα, κάθε πάθος και κάθε ἔννοιαν: ἀρκεῖ ἐκεῖνος ποῦ παίζει τὰς χορδὰς νά ἔχῃ αὐτί, μυαλό και καρδιά λογογράφου. Ὁ ἴδιος ὁ Κ. Καζαντζῆς, παραδίδοντας γιά δημοσίευση τὴ διάλεξή του, ἔγραφε στὸ Χατζῆ: ...αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νά δικαιολογηθῶ κάπως ἀπέναντι τῶν ἀναγνωστῶν - ἀνάγκη ἡ ὁποία δὲν παρίστατο πρὸ τῶν ἀκροατῶν. Τὸ θέμα εἶναι εὐρύτατον, τὸ δὲ πλαίσιον στενώτατον. Οὐχ ἦττον, μολονότι ἐδέσσε νά περιορισθῶ στὲς προεξέχουσες ἀπὸ τίς γενικὲς γραμμές, δὲν παρέλειψα τίποτε ποῦ ἤξιζεν, ἀπὸ τὴν ἀποψίν μου, μνείας. Δὲν ἀπέβλεψα παρὰ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἐξελίξεως τῶν ιδεῶν, ὑπὸ τὴν ἐπήρρειαν τῆς πλασσομένης γλώσσης. Γιαντὸ πολλές κρίσεις μου ἴσως φανοῦν ἐλλειπεῖς, δὲν εἶναι ὅμως ἐσφαλμένες. Ὑπῆρξα, ἀναλόγως τῶν φώτων μου, ἀντικειμενικὸς και χωρὶς τὰ ματογυάλια καμιάς σχολῆς και «χωρὶς φόβον και χωρὶς πάθος» - ὅπως πάντοτε. Τέτοιες αὐτοκριτικὲς, ἐξομολογήσεις και προβολὲς δὲ συνηθίζονται στὴν ἐποχή μας. Μπορεῖ ἡ παιδεία νά ξαπλώθηκε σὲ εὐρύτερα στρώματα λαοῦ, πρὸς ὄφελος πολλῶν και τοῦ ἔθνους, ἔχω ὅμως τὴν αἴσθησιν πὼς συρρικνώθηκε τὸ βαθύτερο νόημα τῆς πνευματικῆς παρουσίας...

Ἄν ἡ διάλεξη τοῦ Κ. Καζαντζῆ ἔκανε ἐντύπωση γιά τοὺς λόγους ποῦ ὁ Χατζῆς κι ὁ ἴδιος ὁμιλητὴς σημείωσαν, ἡ δευτέρη διάλεξη τοῦ Ὁμίλου (2 Νοεμβρίου) μὲ ὁμιλητὴ τὸν Σωτ. Παπαγεωργίου και θέμα: τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἐνθουσίασε ἀλλὰ και διαίρεσε τὸ ἀκροατήριον ...ἦταν φαίνεται πολὺ τολμηρὴ γιά τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, κρίνει ὁ Λ. Βρανούσης (Χουλιάρδες ὅ.π.) Δὲ βρῆκα πολλὰ στοιχεῖα γιά τὸν ὁμιλητὴ, ὁ Φριῆς Τζιόβας ὅμως (στὸν «Κατάλογο συγγραφέων περιοχῆς Ζαγορίου» 1990) ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Σωτ. Παπαγεωργίου (1895-1926) καταγόταν ἀπὸ τὰ Κάτω Σουδενά, και σπούδασε Νομικά. Ἀσχολήθηκε μάλιστα και μὲ τὴν ποίηση, λίγα ποιήματά του δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Ζαγόρι μας*. Τὸ τολμηρὸ τῆς διαλέξεως, ποῦ δίχασε και τὸ ἀκροατήριον, ἦταν τὸ ὅτι ὁ ὁμιλητὴς ὑποστήριξε μὲ σθένος τίς θέσεις τοῦ *Ψυχάρη* γιά τὸ γλωσσικόν. Τὸ ἀποκαλύπτει σ' ἓνα, ἐνθουσιῶδες κατὰ τὰ ἄλλα, σχόλιόν του ὁ Χρηστοβασίλης (Ἐλευθερία, 6-11-1924): *Θαυμάσια ἦταν και ἡ διάλεξη ποῦ μᾶς ἔδωκε τὴν περασμένη Κυριακὴ στὴ «Ζωσιμαία σχολή» γιά τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα ὁ ἐλπιδοφόρος νέος κ. Παπαγεωργίου. Γνώστης τοῦ περιμάχητου ζητήματος, ἔβαλε τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Δὲν ἐλπίζαμε ποτὲ ὅτι θὰ βρισκόταν ἓνας νέος στὰ Γιάννινά μας μὲ τόσον ἐνθουσιασμόν γιά τὴ δημοτικὴ μας και μὲ τόσες γνώσεις. Συμφωνοῦμε σ' ὅλα ἔξω ἀπὸ τὸν *Ψυχάρη*. Ἡ γλῶσσα τοῦ *Ψυχάρη* δὲν εἶναι, οὔτε μπορεῖ νά γένη πρότυπον δημοτικῆς.*

Ἡ τρίτη διάλεξη δόθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ Ἡλία Καπούλια, τὸν περισσότερον γνωστὸ ὡς Γιωσῆφ Ἐλιγιά, στίς 7 Δεκεμβρίου κι ἀπέσπασε ἐνθουσιῶδεις κριτικὲς. Ὁ Χρηστοβασίλης ἔγραψε: *Σπουδαίαν φιλολογικὴν πανδαισίαν μᾶς προσέφερεν ὁ Ἰσραηλίτης συμπολίτης μας κ. Ἰωσήφ Ἡλίας, διὰ τῆς δια-*

λέξεώς του περι τῆς ἑβραϊκῆς φιλολογίας ἀπὸ τῆς βιβλικῆς ἐποχῆς, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ὁ ἀγορητής, ἐγκρατέστατος τοῦ θεματός του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ κριτικός δυνάμειος ὄχι τυχαίας, μᾶς ἐνεβάπτισεν εἰς τὰ νάματα τῆς ἑβραϊκῆς ποιήσεως, ἀρχαίας καὶ νεωτέρας, μᾶς παρέσχεν εὐχαρίστους στιγμὰς φιλολογικῆς ἀπολαύσεως καὶ μᾶς κατέστησε σοφωτέρους. Παρήλασεν

Γιωσέφ Ἐλιγά, ποιητής καὶ κριτικός

ἐμπρός μας ὡς μεγαλειώδης πνοὴ μελαγχολίας τὸ ἑβραϊκὸν τραγούδι, ἢ, σωστότερα, τὸ ἑβραϊκὸ μοιρολόγι γιὰ τὸν πόνο τῆς Σιών, τῆς μεγάλης ἑβραϊκῆς πατρίδος, τὸ μοιρολόγι πῶβγαινε ἀπὸ τὰ πονεμένα στήθεια τῶν μεγάλων ἐκείνων ἑβραίων ποιητῶν, ποὺ περιπλανῶνταν ἀπάτριδες στὴν Ἰσπανία καὶ στὴν Πορτογαλία καὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου μὲ τὴν ἄγια τους πατρίδα στὴν καρδιά καὶ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ λησμονήσουν ποτὲ οἱ ἑβραῖοι, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος θὰ διατρέχη ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς... Προτρέπομεν τὸν κ. Ἰωσήφ Ἡλίαν, ἀφοῦ νῦντύχησε νὰ γνωρίζῃ τόσον καλὰ τὴν τε ἑλληνικὴν καὶ ἑβραϊκὴν, νὰ πλουτίσῃ τὴν γλῶσσα μας μὲ μεταφράσεις τῶν ἔργων τῶν μεγάλων ἑβραίων ποιητῶν, μεθ' ὧν μας ἐγνώρισε διὰ

τῆς θαυμασίας ταύτης διαλέξεώς του. Δυστυχῶς ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον, πρόσθετε ὁ Χρηστοβασίλης, ἀπουσίαζαν τὰ 9 1/2 δέκατα τῶν δασκάλων τῆς πόλης. Κι ὅμως, ὅταν ἰδρῦθηκε ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ἑπειρωτικὸς ὄμιλος, εἶχαν πλημμυρίσει τὴν αἴθουσα τῆς Ζωσιμαίας. Ὁ ζῆλος τους σταμάτησε ἐκεῖ.

Πιὸ ἀναλυτικὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη ἦταν ἡ κριτικὴ τοῦ Χατζῆ: Ὁ ὀμιλητὴς κ. Ἰωσήφ (περὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλοτε ἠσχολήθη ἡ «Ἑπειρος», δημοσιεύσασα καὶ μερικά του ποιήματα) εἶχε θέμα τὴν Μεταβιβλικὴν ἑβραϊκὴν ποίησιν. Μὲ σπανίαν ἐμβρίθειαν καὶ σαφήνειαν ἀνέλυσε τὴν ψυχὴν τοῦ περιουσίον λαοῦ καὶ τὰς ἥκιστα μεταφυσικὰς τάσεις αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς του, ἔπειτα δὲ παρηκολούθησε καὶ ἐξήγησε τὴν γέννησιν τῆς ιδέας τοῦ Μεσσιανισμοῦ καὶ τὸν φόρτον τῶν μεταφυσικῶν προλήψεων, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τὴν ἀνατόφεικτον ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Μεθ' ὃ προέβη εἰς τὴν ἰδεολογικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου τεσσάρων ἑβραίων ποιητῶν, τῶν κορυφῶν τῆς μεταβιβλικῆς ποιήσεως, ἐξ ὧν δύο ἔζησαν καὶ ἔδρασαν κατὰ τὸν 11ον αἰ. ἐν τῇ Ἀραβοκρατουμένῃ Ἰσπανίᾳ δύο δὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐν Ρωσίᾳ... Ἡ ἀρτία μόρφωσις τοῦ κ. Ἰω-

σήφ, ἡ εὐρεῖα ἄποψις μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξήτασε τὸ ἔργον τῶν ὑπὸ κρίσιν ποιητῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς τῶν καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ δυνάμει προσέδωσαν εἰς τὴν διάλεξιν σημασίαν μαθήματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐτίμα τὴν φιλολογικὴν αἰθουσαν καὶ ἄλλου μεγαλυτέρου διανοητικοῦ κέντρου... Ἀναμφισβητήτως ὁ κ. Ἰωσήφ ἀποτελεῖ μοναδικήν, ἴσως, εἰδικότητα. Ἐγκρατὴς τῆς ἐβραϊκῆς φιλολογίας, εἶναι συγχρόνως ὁ ἴδιος ποιητὴς μὲ ἰσχυράν ἔμπνευσιν καὶ αἰσθητικὴν μόρφωσιν οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν, ἐπὶ πλέον δὲ γνώστης, ὅσον ὀλίγοι, τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας καὶ τῶν μυστικῶν τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας τῆς γλώσσης. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ὁ κοινωνικὸς ἀγὼν, εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ φανατισμοῦ ἀφιερῶθη, δὲν θὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν ἱεράν μυσταγωγίαν τῆς τέχνης...

Ὑπάρχουν, στὸ κείμενο τοῦ Γιώσφ Ἐλιγιά σαφεῖς νύξεις γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ τοποθέτησίν του, ἡ ὁποία ἄλλωστε εἶχε γίνει εὐρύτερα γνωστὴ μὲ τὰ δημοσιευόμενα στὴν ἀριστερὴ ἐφημερίδα *Νέος ἀγὼν* ποιήματά του, γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ὁποίων καὶ γιὰ τὴν ἰδεολογία του, τὸν ἴδιο μήνα (Δεκέμβριος) θὰ συλληφθεῖ καὶ θὰ φυλακιστεῖ. Ἐξάλλου ὁ ἴδιος ὁ Ἐλιγιά, μὲ ἐπιστολὴν τοῦ στὸ *Ἐλευθερον βῆμα* τῶν Γιαννίνων (11-12-24), βεβαιώνει ὅτι οἱ ἰδεολογικὲς του πεποιθήσεις δὲν τὸν ζημίωσαν, τουναντίον τὸν ὠφέλησαν στὴ φιλολογικὴ του δημιουργικότητα. Ἡ ἐπιστολὴ γράφτηκε σὲ ἀπάντησιν κριτικῆς τῆς ἐφημερίδας, ποὺ ὑποστήριζε ὅτι οἱ ἰδεολογικὲς θέσεις τοῦ Ἐλιγιά θὰ ἀπέβαιναν σὲ βάρος τῆς τέχνης του.

Ἐξάλλου, καὶ κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς διάλεξίν του ὁ Ἐλιγιά δὲ δίστασε νὰ ἐκφράσῃ τις ἰδεολογικὲς πεποιθήσεις του. Ἡ παρατιθέμενη περικοπὴ τὸ ἐπιβεβαιώνει. Ἡ διάλεξις τοῦ Ἐλιγιά δημοσιεύτηκε στὴν *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ*, ἀπὸ 18-12-24 μέχρι 28-12-24, χωρὶς, φαίνεται, νὰ ὁλοκληρωθεῖ, γιατί στὸ μετὰξὺ εἶχαν γίνει οἱ συλλήψεις τῶν κομμουνιστῶν, ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Ἐλιγιά. Τίτλος τοῦ δημοσιεύματος: *Διάλεξις περὶ μεταβιβλικῆς ποιήσεως, τοῦ Γιώσφ Ἐλιγιά*. Ἡ διάλεξις ἦταν ἀφιερωμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ «στὸ Σεβαστὸ καὶ ἀγαπητὸ μου Καθηγητὴ καὶ συνάδελφο, Κύριον Ἀβραάμ Δαβίδ, ποὺ πρῶτος μὲ ὁδήγησε μέσα στὸν ποιητικὸν ἀνθῶνα τῆς Ἑβραϊκῆς». Ἐδῶ πέρα -σημειώνει ὁ Ἐλιγιά σ' ἓνα σημεῖο τῆς διάλεξίν του- ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ μία παρένθεσις. Πολλοὶ κατηγοροῦν τοὺς μαρξιστάς ὅτι στὸ καλλιτεχνικὸ καὶ γενικῶς στὸ αἰσθητικὸ φαινόμενο, δείχνονται πολὺ ἀποκλειστικοὶ στὴν ἐκτίμησίν τους. Δὲν ἀνέχονται (λέγουν) οἱ *Μαρξισταὶ τὴν Τέχνην*, παρὰ σὰν πιστὸ κοπέλι τῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας τῶν. Καὶ ὅμως, τίποτε πλέον ἀναληθές! Διότι εἶναι πολὺ καλὰ σὲ θέσιν ἓνας μαρξιστὴς ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ αἰσθητικοῦ ματεριαλισμοῦ, ὅχι μόνον ν' ἀνεχθῇ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτιμῇ χίλιες φορές, καθὼς τοὺς πρέπει, ἓναν Ὑμνον πρὸς τὴν «Ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλ' ἔχει ὅμως καὶ τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ ἓνα σύγχρονον Παλαμᾶ π.χ. νὰ μὴ βρίζῃ κάπου κάπου τόσο ἀπερίσκεπτα τὸν ἱστορικὸν ἀγῶνα τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ νὰ δείχνει, τέλος, περισσότερη προσοχὴ καὶ συγχρονισμό, ἐν σχέσει μὲ τὰ νεώτερα κοινωνικὰ ρεύματα.

Τις ίδιες απόψεις μ' εκείνες τοῦ Ἐλευθέρου βήματος ὑποστήριξε καὶ ἐπιστολογράφος τῆς Ἠλείρου (12-12-24) (ὑπογράφει μὲ τὰ ἀρχικά Α.Κ.), δίνοντας στὴν ἐκτενὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπάντησι καὶ στίς μαρξιστικὰς θέσεις τοῦ Ἑλιγιά γιὰ τὴν Τέχνη: Γιὰ τὴν τέχνη -ἔγραφε- ἐκεῖνο ποὺ κυρίως ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ καλλιτέχνου, ὁ τρόπος ποὺ δέχεται τὰς ἐντυπώσεις, ὁ βαθμὸς τῆς πυρακτώσεώς του, ἀπὸ τὴν συγκίνησι τὴν καλλιτεχνικὴ πάντοτε, καὶ ἡ μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ μᾶς δώσῃ τὴν καλλιτεχνικὴν του συγκίνησι, ὁ φακὸς ποὺ θὰ μᾶς δανείσῃ γιὰ ν' ἀντικρῶσωμε τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητά. Ἐνδιαφέρει, λοιπόν, ὁ ἀντικατοπτρισμὸς ποὺ μᾶς δίδει ὁ καθρέπτης τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, ὄχι τόσο τ' ἀντικείμενα ποὺ τὸν προκαλοῦν... Τὸ κάτι ποὺ θὰ συγκινήσῃ (τὸν καλλιτέχνη) πρέπει νὰ συγκινήσῃ καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, τοὺς πολλοὺς ἢ τοὺς ὀλίγους ἀδιάφορον. Μόνον ἐκεῖνο εἶναι ἄξιον νὰ ἐπιζήσῃ, μόνον ἐκεῖνο ξεφεύγει τὴν ἐφήμερον ἐπιτυχίαν καὶ πολιτογραφεῖται στὴ μακρόχρονη πολιτεία τῶν γραμμῶν ποὺ ἀντιφεγγίζει τὴν ἐποχὴν του, ποὺ ὅταν πρωτογεννήθηκε ἦταν ζωντανό, κλειοῦσε τοὺς παλμοὺς καὶ τίς τάσεις μιᾶς ἐποχῆς, ἔστω καὶ μὲ κάποια μικρὴ καθυστέρηση ἢ προσπέρασμα. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψιν μωρὸς θὰ ἦτο ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐπέκρινε τὸν κ. Ἰωσήφ γιατί ἀντλεῖ τίς συγκινήσεις του ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν πάλην, γιατί θὰ ἦτο τύφλωσις τοῦ αἰσχίστου εἶδους ν' ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν ὑπαρξίν τῆς πάλης καὶ τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς, οἷανδὴποτε ἄποψιν καὶ ἂν συμμερίζεται. Ἀλλὰ... ὁ καλλιτέχνης δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ εἶναι καὶ ἀγωνιστής· κάτι παραπάνω: δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀγωνιστής. Γιατί, ἂν γιὰ τὴν σύλληψιν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐντύπωσις, ἡ πυράκτωσις, ὁ ἐνθουσιασμὸς, γιὰ τὸ ἀπολύτως ἀπαραίτητον ζετουσιάζισμα πρέπει νὰ διαδεχθῇ τὸν ἐνθεον ποιητὴν ὁ ἀνοιχτομάτης κριτικὸς, ὁ ἀπροκατάληπτος, ὁ ἀμερόληπτος, ὁ ὑπομονητικὸς. Ἐ, λοιπόν, ὁ πιστός, ὁ φανατικὸς, ὁ ἀγωνιστής, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ καλλιτέχνης κριτικὸς. Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις μὲ τὴν μονομέρειαν καὶ τὴν ἀποκλειστικότητα ποὺ ἐπιβάλλουν, περιορίζουν τοὺς διανοητικοὺς ὀρίζοντας, δεσμεύουν, φοροῦν τὰ πετσίᾱ ποὺ βάζουν οἱ ἀμαξηλάτες στὰ μάτια τῶν ἀλόγων γιὰ νὰ μὴ παραστρατήσουν ἀπὸ τὸ δρόμον ποὺ ἐκεῖνοι θέλουν. Καὶ κατέληγε ὁ ἐπιστολογράφος: Τὰ κοινωνικὰ πειράματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνθηρὰ καὶ θριαμβεύοντα σήμερον, γιὰ νὰ μαρανθοῦν καὶ νὰ χρεωκοπήσουν αὔριον, ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ἐφήμερα ὅπως ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καθεστῶτα, μέσα στὸν κύκλον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ δώσουν μιὰ ὀριστικὴ λύσιν στὸ αἰώνιον πρόβλημα. Γι' αὐτὸ δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἐνθουσιάζηται καὶ νὰ κατατρίβηται κανεὶς γι' αὐτά, ὅταν ἔχει προικισθῇ ἀπὸ τὴν Μητέρα φύσιν μὲ τὸ σπάνιον προνόμιον νὰ μπορῇ νὰ μπῇ στὴν ἱερὰ λατρεία τῆς αἰωνίας παρηγορήτρας τέχνης.

Εἶναι φανερό ὅτι οἱ ἀπόψεις, τοῦ Ἑλιγιά καὶ τοῦ ἐπιστολογράφου τῆς Ἠλείρου, ἐκφράζουν ἀντίθετες θέσεις σ' ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν τέχνη. Πρόβλημα ποὺ οὔτε λύθηκε, οὔτε εἶναι εὐκόλον νὰ λυθῇ. Ἐκεῖνο ποὺ δὲ μπορεῖ

ν' ἀμφισβητήσει κανένας εἶναι ἡ τεκμηρίωση τῶν ἀπόψεων τοῦ ἐπιστολογράφου, κάτι ποῦ ὑποδηλώνει κριτήριο ποιότητας στοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῆς ἐπαρχίας, ποῦ χρησιμοποιοῦσαν τὶς στήλες τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ αἰσθητικά πιστεύω τους...

Δὲν ἦταν μόνο οἱ διαλέξεις τοῦ *Ἑπειρωτικοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου*, ποῦ ἀποκάλυπταν μιὰ ἐξαγωγή τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὰ Γιάννινα τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1924. Ἦταν καὶ τὰ ἱστορικο-λαογραφικὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων (ὁ Κ. Καζαντζῆς δημοσίευε στὴν *Ἑπειρο* (19-10-24) τὸν *Ἐπίλογο γιὰ τὰ τζαμιά*, πολλές συζητήσεις εἶχε προκαλέσει), ἦταν καὶ ἡ δραστηριότητα ἄλλων φορέων ποῦ ὀργάνωναν διαλέξεις. Στὴν αἴθουσα τοῦ Κακουργιοδικείου π.χ. ὁ Νέστωρ Γεωργίτσος ἔδινε στὶς 19 Ὀκτωβρίου διάλεξη μὲ θέμα: *Ὁ θεσμὸς τοῦ δικηγόρου διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ὁ Χρηστοβασίλης μιλοῦσε στὸ Στρατιωτικὸ θέατρο* (9-11-24) *Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑπείρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*. Τὴ διάλεξη ὀργάνωσε τὸ παράρτημα τοῦ Λυκείου *Ἑλληνίδων Ἰωαννίνων*.

Κατὰ τὸ ἴδιο διάστημα παρατηρεῖται καὶ ἔντονη θεατρικὴ κίνηση. Στὶς 17 Ὀκτωβρίου ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὸ θέατρο *Ὀλύμπια* μὲ τὸ ἔργο τοῦ Π. Δημητρακοπούλου: *Τὸ κριτήριο τῶν ψυχῶν*, ὁ θίασος τῶν Ἰω. Δρόσου καὶ Λ. Χήνου. Δὲν πρέπει νὰ σημειώσω ἐπιτυχία, γιὰτὶ ὕστερα ἀπὸ δέκα μέρες τὸν διαδέχτηκε ἄλλος θίασος, τῶν Κυριακίδου-Ρούσσου-Λάμπρου, μὲ καλύτερο ρεπερτόριο. Ἡ ἐπιτυχία ἦταν μεγάλη, ὁ θίασος ἔκλεισε δίμηνο παραμονῆς στὰ Γιάννινα. Στὸ θίασο αὐτὸ ἐμπιστεύτηκε ὁ Γ. Χατζῆς τὴν παρουσίαση τοῦ νέου θεατρικοῦ ἔργου του, τῆς *Λιάνας Ἀρσᾶ*, (δράμα τρίπρακτο), *ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὶς πολὺκροτες δίκες τῆς Μαργαρίτας Οὐαλλόν, στὴν Ἀθήνα, καὶ τῆς Παναγιωτίτσας στὸ Στρατοδικεῖο Ἰωαννίνων*¹.

Μὲ τὴ δίκη τῆς Μαργαρίτας Οὐαλλόν, ποῦ διεξαγόταν στὴν Ἀθήνα, εἶχαν ἀσχοληθεῖ καὶ οἱ γιαννιώτικες ἐφημερίδες, προπαντὸς ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἠχώ*. Ἡ Οὐαλλόν κατηγορήθηκε γιὰ τὸ φόνο τοῦ ἐραστοῦ της, αὐτὴ ἀρνιόταν ἐπίμονα ὅτι ἦταν ἐνοχος. Ἡ κατηγορούμενη δίχασε τὸ κοινὸ καὶ τὸν τύπο, ξεσήκωσε μεγάλο θόρυβο μετὰ τὴν ἀγόρευση τοῦ εισαγγελέα, ἡ ὁποία ἐνέπλεξε καὶ τὴν κυβέρνηση. Ἡ ἀγόρευση χαρακτηριζόταν ὡς *σκανδαλώδης καὶ μεροληπτικὴ καὶ παράνομος*... τὸ ζήτημα ἔφτασε καὶ στὴν ἐθνοσυνέλευση, ὅπου εἶχε κατατεθεῖ σχετικὴ ἐπερώτηση. Τελικὰ ἡ Οὐαλλόν ἀθωώθηκε καὶ ἔφυγε γιὰ τὴ Γαλλία.

Ἡ δίκη τῆς Παναγιωτίτσας Τζεοτζοπούλου, νέας εἰκοσι χρονῶν, ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ποῦ τὴν εἶχαν ἀποπλανήσει δυὸ ἀξιωματικοί, ἐντυπώσισε τὸ Γ. Χατζῆ. Τὴν παρακολούθησε ὁ ἴδιος -ἔγινε στὰ Γιάννινα, στὸ στρατοδικεῖο- καὶ ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ἄλλα ποῦ ἔγραψε, σημείωνε καὶ τὰ ἑξῆς: *Ἡ ὅλως ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ὑπόθεσις αὕτη... συνεκέντρωσε ἀπὸ προχθὲς ἀσφινκτικὸν ἀκροατήριον καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ αὐτοτελὲς θέμα ἄνευ ἀνάγκης παραγεμισμάτων τῆς φαντασίας καὶ νὰ ὀπλίσῃ τὴν γραφίδα ἐνὸς σοσιαλιστοῦ συγγραφέως παρέχουσα ζωντανὴν τὴν εἰκόνα ἐνὸς ταλαιπώρου καὶ δυστυχοῦς νεαροῦ γυναικείου πλάσματος, οὕτως μὲν ἢ ἄλλως ἡττηθέντος ἐν τῇ ὑπόλῳ ἐρωτικῇ πάλῃ, τὴν ὁποίαν διεξάγει τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ προ-*

1. Βλ. Π. Φάντη: *Γεώργιος Χατζῆς-Πελλερὲν, Ἑπειρωτικὴ Ἑστία*, 1953, σελ. 740 κ.έ. ὅπου καὶ πλήρης ἀνάλυση τοῦ ἔργου.

σπαθεία πρὸς σαγήνην-εὐρεθέντος δ' ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἀτύχημα τῆς παραδόσεώς του εἰς ἓνα ἄνδρα, ἐν μέσῳ μιᾶς ὁλοκλήρου περισφίξεως καὶ πιέσεως τεινούσης νὰ τὸ παρουσιάσῃ καὶ τὸ ἐπιδείξῃ καὶ τὸ ἀποδείξῃ ὡς πόρνην. Καὶ συνέχισε, στὸ ἴδιος ὕψος ὁ Χατζῆς τὴν περιγραφή τῆς δίκης, ποὺ στὴν οὐσία δὲν εἶναι περιγραφή ἀλλὰ δοκίμιο, ψυχολογικὴ ἀνάλυση χαρακτήρων, προσώπων καὶ καταστάσεων. Οἱ δυὸ δίκες, λοιπόν, τῆς Οὐαλλὸν καὶ τῆς Παναγιωτίτσας, ἔδωσαν τὴν ἐμπνευση στὸ Χατζῆ νὰ γράψῃ σὲ συντομώτατο χρονικὸ διάστημα, τὸ δράμα του *Ἰλέανα (Λιάνα) Ἀρσᾶ*. Ἡ ὑπόθεση συνοπτικὰ ἦταν ἡ ἑξῆς: Ἡ ὥραία Λιάνα, γυναίκα τοῦ δικηγόρου Γ. Ἀρσᾶ, κατὰ τὸ διάστημα ποὺ ὁ ἄνδρας τῆς βρίσκεται στὸν πόλεμο, φιλοξενεῖται στὸ σπίτι τῆς οἰκογένειας τοῦ γιατροῦ Ἀνσέλιμ· ὁ δεκαεξάχρονος γιὸς τῆς οἰκογένειας, ὁ ὥραίος ἑφηβὸς Ἄγγελος, ἐρωτεύεται παράφορα τὴ Λιάνα καὶ βρῖσκει ἀνταπόκριση. Ἐρχεται ὥρα ὅμως ποὺ ὁ ἄντρας τῆς Λιάνας ἀποστρατεύεται καὶ γυρίζει σπῖτι του. Ἡ Λιάνα ἀγωνίζεται τότε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ Ἄγγελου καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν μετατρέψῃ σὲ ἀδελφικὴ φιλία, χωρὶς ἐπιτυχία. Ὁ Ἄγγελος εἶναι ἀμετάπειστος, γιατί πιστεύει πῶς ἡ ζωὴ του, χωρὶς τὴ Λιάνα, δὲν ἔχει νόημα. Ἀντιδρᾷ ἐντονα καὶ κάποια μέρα, σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πολλές σκηνές τοῦ ζευγαριοῦ, ζητᾷ νὰ ἐπιβάλῃ μὲ τὴ βία τὸν ἔρωτά του στὴ Λιάνα. Ἀκολούθησε πάλι καὶ τὸ πιστόλι ποὺ κρατοῦσε ὁ Ἄγγελος ἐκπυρσοκρότησε, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκοτωθεῖ ὁ ἴδιος. Στὸν πρόλογο τῆς *Λιάνας Ἀρσᾶ* (ἐκδόθηκε σὲ βιβλίο στὰ Γιάννινα τὸ 1926) ὁ καθηγητὴς Ἀλκ. Κοντοπάνος, ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἔγραψε πῶς ὁ Γ. Χατζῆς, μ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἀνυψώνεται σὲ ἠθικὸ φιλόσοφο καὶ διδάσκαλο, κάτι ποὺ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ ἐπεξεργασία τοῦ μύθου καὶ τὴ διαγραφὴ τῶν χαρακτήρων. Ἀλλὰ καὶ οἱ σύγχρονοί του κριτικοὶ τῆς ἐποχῆς, ἀνεπιφύλακτα ἀναγνώρισαν τὴν ἀξία τοῦ ἔργου καὶ συγχάρηκαν τὸν συγγραφέα καὶ τὸ θῆατρο ποὺ τὸ ἀνέβασε (4-12-24). Ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν, ἀκόμα κι ὁ *Κῆρυξ* ἔστω καὶ ἀνώνυμα. Ἐκτενέστερη ἦταν ἡ ἀνάλυση ἢ δημοσιευμένη στὸ *Ἐλευθέρου βῆμα* ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Α.Κ.: τὰ δείγματα γραφῆς (ἀνάλυση τῆς ὁμιλίας τοῦ Γιωσὲφ Ἐλιγὰ στὴν *Ἡπειρο*) τοῦ κριτικοῦ ἀπὸ προηγούμενες ἀναλύσεις του ἔδειχναν πνευματικὸ ἄνθρωπο μὲ κατάρτιση καὶ ὀξὺ κριτήριο. (Ὑποπτεύομαι πῶς κάτω ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ Α.Κ. κρύβεται ὁ Ἀλκ. Κοντοπάνος, γιατί οἱ κρίσεις του, τόσο στὸ δημοσίευμα τοῦ *Ἐλευθέρου βήματος* (6-12-24), ὅσο καὶ στὰ *Προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τοῦ δράματος* (1926), εἶναι πανομοιότυπες. Ὑπογραμμίζει καὶ στὰ δυὸ ὅτι ὁ Χατζῆς εἶναι ἠθικὸς φιλόσοφος καὶ διδάσκαλος... καὶ δημιουργὸς χαρακτήρων συμβόλων. Τὸ μόνο ποὺ δυσχεραίνει τὴν ταύτιση εἶναι πῶς ὁ βασιλικὸς Ἀλκ. Κοντοπάνος, δεξι χέρι τοῦ Σπυριδῶνα, δημοσίευε κριτικὲς σὲ βενιζελικὴ ἐφημερίδα). Ἐκτενὴς καὶ ἐπαινετικὴ ἦταν καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ ἀνώνυμου στὸν *Κήρυκα* καθὼς καὶ ἐκείνη ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν *Ἡπειρωτικὴ ἠχώ* τοῦ Ε. Τζάλλα. Ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης ἔγραψε τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ ἔργο: Ὁ πολυσυνάδελφος κ. Γ. Χατζῆς νέον θρίαμβον ἤρατο τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Πέμπτης ὡς Πελλερὲν καὶ συγγραφεὺς νέου δραματικοῦ ἔργου, ὑπὸ τὸν ξενικὸν τίτλον «Λιάνα Ἀρσᾶ». Τὸ ἔργον ἤρесе πολὺ εἰς τὸ πολυπληθέστατον ἀκροατήριον, κατεχειροκροτήθη καὶ ἐπευφημήθη πολὺ δικαίως ὁ συγγραφεὺς, ὅχι μόνον διότι ἐχειρίσθη ἄριστα ἓνα κοινωνικὸν ζήτημα παγκόσμιον καὶ παναιώνιον, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἐγκρατὴς τῆς δραματικῆς τέχνης, καίτοι ζῶν ἐν ἐπαρχίᾳ καὶ ὄχι ἐν Ἀθήναις.

Ὁ χαμός τῆς Ἑλένης κόστισε πολὺ στὸν Πέτρο, κι ἄς μὴν τὸ δείχνει. Ἀγαποῦσε τὴν ἡρεμὴ γυναίκα, εἶχε μιὰ ἀρχοντιά στὴ συμπεριφορὰ καὶ στίς κινήσεις τῆς, εἶχε καὶ τὴν καρδιά τῆς γεμάτη ἀγάπη καὶ στοργὴ γιὰ ὅλους. Ταπεινή, ὑπάκουη, ἀλλὰ κι ἀποφασιστικὴ, ὅταν ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀποψὴ τῆς, πάντα σωστή, εἶχε κριτήριο ἀλάνθαστο· δὲν ἦταν οἱ φωνές ποὺ ἔκαναν σεβαστὴ τὴ γνώμη τῆς, ἦταν οἱ τόνοι τῆς φωνῆς ποὺ ἔπειθαν καὶ τὰ ἐπιχει-

ρήματα, ήταν κι εκείνη ή καλωσύνη που αντιφέγγιζε στο πρόσωπό της, δύσκολα να της άρνηθεί ό,τιδήποτε. ή υποχώρηση δεν άφηνε αποτυπώματα στην καρδιά, ό Πέτρος ήταν σίγουρος πώς ή γιαγιά Έλένη έλεγε κι έπραττε πάντα τό σωστό. Είχε συνδεθεί από την πρώτη στιγμή με την πεθερά του, κατά τρόπο που δεν ξεχώριζες ποιός από τους δυό είχε την έμπνευση για μια απόφαση, τίποτα δεν έκανε ό Πέτρος χωρίς να τη συμβουλευτεί. Ήταν και ή εύγνωμοσύνη που ένιωθε γιαυτή, του είχε χαρίσει τη Λευκή, τη γυναίκα του. θησαυρό άνακτίμητο, τέτοιους θησαυρούς πρόσφερναν στην κοινωνία των παλιών καιρών οί Ζαγορίσιες μάνες...

Καθώς περνούσαν οί μέρες, ή στενοχώρια άπάλυνε, παραχωρούσε τη θέση της στις νοσταλγικές αναμνήσεις της κοινής ζωής -πόσο τόν ξεκούραζαν αυτές οί άναδρομές όταν έμενε μόνος και κουβέντιαζε με τόν έαυτό του- ή στην άνάγκη ν' αντιμετωπιστούν οί βιοτικές μέριμνες, όσο κι αν ήταν ήσυχος πώς τά δυό μαγαζιά, τό κεντρικό και της Καλούτσιανης, βρίσκονταν στα καλά χέρια του Γιάγκου και του Θεολόγου, πάντα είχε την έγνοια τους. Ύστερα έρχονταν και οί φροντίδες για τά παιδιά, προπαντός για τό Νίκο, είχε τελειώσει τό Πανεπιστήμιο, πήρε τό πτυχίο του μαθηματικού με άριστα, άρχισε προεργασία και για τό διδακτορικό, δεν τόν άφησαν, έπρεπε να ύπηρετήσει τη θητεία του. Εύτυχώς δεν τόν έστειλαν έξω από την Ήπειρο, ό Βασίλης ζούσε πάντα στην ψυχή του Πέτρου, θά ένιωθε δύσκολα αν έφευγε μακριά από τό σπίτι και ό Νίκος. Ή άνεξάρτητη VIII μεραρχία ήταν και τότε, και τά κατοπινά χρόνια, μεγάλη μονάδα, δεν είχε άνάγκη να στείλει σε άλλα κέντρα εκπαίδευσης τους κληρωτούς τους, είχε όλα τά μέσα να τους εκπαιδεύει ή ίδια -δεν ήταν έξάλλου τόσο μεγάλη ή ποικιλία όπλισμού όπως σήμερα. Πέρασε σαράντα μέρες «Πάννης» κλεισμένος στους στρατώνες, ύστερα άρχισαν να του δίνουν άδειες έξόδου, άραιότερες στην άρχή, πυκνότερες κατόπι· έδω έρχονταν στο προσκήνιο τό μεγάλο πρόβλημα των δυό οικογενειών, ό έρωτας του Νίκου και της Φιλίτσας. Δέ χρειαζόταν μεγάλη προσπάθεια για να καταλάβεις πόσο βάθος είχε τό αίσθημα των δύο παιδιών. Όλα τό μαρτυρούσαν. Φέγγος και έκσταση στα πρόσωπα, μάτια που καθρέφτιζαν όλο τόν πλούτο της ψυχής και τη θερμή της καρδιάς τους, κινήσεις που πρόδιναν τις έσωτερικές παρορμήσεις και τις μύχιες επιθυμίες των παιδιών, δεν έμεινε λόγος, κίνηση, άμηχανία, σιωπή, ό,τι τέλος πάντων κρύβει τό αίσθημα και τό πάθος, που να μη γίνεται άντιληπτό από τόν περίγυρο. Οί γονείς είχαν πάρει, βέβαια, τις αποφάσεις τους. Θά τέλειωνε ό Νίκος τό στρατιωτικό και ή Φιλίτσα τη Ζωσιμαία σχολή, ένας χρόνος έμεινε ακόμα, και ύστερα ή ζωή θά ήταν δική τους. Όμως ή λογική των γονιών έθαβε κάποια όνειρα, που δεν τά είχαν συμπεριλάβει στους ύπολογισμούς τους. Ή Φιλίτσα, για παράδειγμα, ήθελε να φοιτήσει στο Πανεπιστήμιο, από τη Σμύρνη ακόμα, τό είχε βάλει σκοπό ζωής, οί γονείς της είχαν την οικονομική εύχρηστια να τη σπουδάσουν, ήταν από τά κορίτσια που άτένιζαν τη ζωή σ' άνοιχτούς όρίζοντες ή τόλμη της πολλές φορές, αποτυπωμένη στα Λευκάματα

τῶν κοριτσιῶν τοῦ κύκλου της, ξάφνιαζε τὶς συνομήλικές της. Ἡ λογικὴ τῶν γονιῶν καὶ οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς, κατέστρεφαν τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχε σχεδιάσει γιὰ τὸ μέλλον, τὴν περιορίζαν στὸ ρόλο τῆς νοικοκυρᾶς μιᾶς πλούσιας οἰκογένειας, στὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν της, στὴ διαιώνιση τῆς παράδοσης. Ἐνοιωθε νὰ ἐπαναστατεῖ σὲ μιὰ τέτοια προοπτικὴ, μὲ προδιαγεγραμμένα πλαίσια, ὅμως ὁ ἔρωτας ἔκλεινε τὸ στόμα της, οὔτε στὸ Νίκο δὲν εἶχε τολμήσει νὰ ἐκμυστηρευθεῖ τὰ ὄνειρά της, *ὅταν θάρθει ἡ ὥρα σκεπτόταν...*, θάταν ἄργα ἂν ἐκδηλωνόταν τότε ποὺ ὑπολόγιζε, γιὰτι καὶ ὁ Νίκος εἶχε προσαρμοστεῖ στὴ λογικὴ τῶν γονιῶν των, ἀφέντρα καὶ κυρὰ τὴν ἤθελε στὸ σπίτι του, ὄχι ἔξω ἀπ' αὐτό. Τώρα ὅλα ἦταν ἀκόμα ἥρεμα, δὲ θ' ἀργοῦσε ὅμως νὰ ξεσπάσει ἡ τρικυμία...

Ἐγνοῖες εἶχε ὁ Πέτρος καὶ μὲ τὴν κόρη του τὴ Χριστίνα. Ἡ δουλειὰ τοῦ ἄντρα της τοῦ Σπύρου ἦταν περιορισμένη, τὰ ἔσοδα λιγοστά, ἀργότερα θάρχονταν καλλίτερες μέρες, ὅμως τώρα ἡ οἰκογένεια ἀντιμετώπιζε οἰκονομικὲς δυσχέρειες. Ἡ κόρη ἐκμυστηρεύτηκε τὶς δυσκολίες μιὰ μέρα στὸν πατέρα της, χωρὶς νὰ ζητήσει τίποτα, ὁ Πέτρος ὅμως κατάλαβε. Ἡ Χριστίνα ἦταν τώρα μητέρα, εἶχε αὐξημένες ὑποχρεώσεις, οἱ εὐθύνες της μεγάλωσαν, οἱ γέροι, τὰ πεθερικά της, σ' αὐτὴ εἶχαν ἐναποθέσει τὶς ἐλπίδες τους· στὴ συνείδηση τοῦ Πέτρου πρόβαλε τὸ χρέος, τόσοι καὶ τόσοι δέχονταν τὴν βοήθειά του, θάφηνε τὴ μοναχοκόρη του ἀπροστάτευτη; Μῆνες τώρα κάθε πρώτη τοῦ μῆνα, φώναζε τὴ Χριστίνα σπίτι του καὶ τῆς ἔδινε ἕνα κλειστὸ φάκελο. Μὲ τὰ χρήματα ποὺ εἶχε μέσα θὰ μπορούσε νὰ περάσει πλουσιοπάροχα γιὰ πολὺ καιρὸ μιὰ οἰκογένεια πολυπληθέστερη ἀπὸ τῆς Χριστίνας. Αὐτὴ κρατοῦσε ὅσα χρειάζονταν γιὰ ν' ἀντιμετωπιστοῦν μὲ ἄνεση οἱ ἀνάγκες τοῦ μῆνα, τὰ ὑπόλοιπα τὰ κατέθετε σ' ἕνα λογαριασμὸ τῆς Ἐθνικῆς τράπεζας, διευθυντῆς ἦταν ὁ φίλος τοῦ πατέρα της, ἀγωνιστῆς ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, ὁ Ἀλέξανδρος Λειβαδέας. Ἡ κατάθεση γινόταν στὸ ὄνομά της, ἀργότερα, ὅταν βαφτίστηκε ἡ κόρη, στὸ δικό της, κανένας, οὔτε ὁ Σπῦρος, δὲν ἤξερε τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ λογαριασμοῦ. Κάτι ὑποψιάζονταν ὁ ἄντρας της, βλέποντας τὴν οἰκονομικὴ ἄνεση ποὺ ὑπῆρχε στὸ σπίτι, δυσανάλογη μὲ τὰ δικά του εἰσοδήματα, ὁ νοῦς του πῆγε στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πεθεροῦ του, δὲν ἔκανε ὅμως ποτὲ λόγο στὴ Χριστίνα.

Στὴν Πέτρο δημιουργοῦσε πρόβλημα καὶ ἡ πρόταση τοῦ Γιάγκου, παλιότερη σκέψη του, ποὺ τὴν ξανάφερε στὶς συζητήσεις, νὰ τερματιστεῖ ἡ συγκατοίκηση τῶν δυὸ οἰκογενειῶν. Δὲν ἤθελε ν' ἀποχωριστεῖ τὸ Γιάγκο καὶ τοὺς δικούς του εἶχαν φέρει τὴ γαλήνη στὸ σπίτι, τὸ ρημαγμένο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Βασίλη, ἔγιναν αἰτία νὰ ξαναζήσουν οἱ παλιὲς καλὲς μέρες. Ἡ παρουσία τους ἦταν εὐεργετικὴ σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ὁ Πέτρος φοβόταν πῶς μὲ τὴν ἀποχώρηση θὰ ὑποτροπιάζαν οἱ κακὲς στιγμὲς τοῦ παρελθόντος, ἔπαιτα εἶχε ἀγαπήσει αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς θεωροῦσε δικούς του, πῶς θὰ ἔκανε χωρὶς αὐτούς; Κατὰ βάθος οὔτε καὶ ὁ Γιάγκος ἤθελε νὰ φύγει, ἔνοιωθε ἀνάλογα συναισθήματα μ' ἐκεῖνα τοῦ Πέτρου, φοβόταν

ὁμως τῇ συνέχισι τῆς συγκατοίκησης ἑξαιτίας τῶν δυὸ παιδιῶν: τοῦ Νίκου καὶ τῆς Φιλίτσας. Τὸ ἐρωτικό τους πάθος ἦταν στὸ σπίτι διάχυτο παντοῦ, κάποιες στιγμὲς τὰ ἐρωτευμένα παιδιὰ μπορεῖ νὰ ἔχαναν τὸν ἔλεγχο τῶν πράξεών τους, δὲν ἤθελε νὰ συμβεῖ κάτι τέτοιο στὸ σπίτι ποὺ τοὺς φιλοξενοῦσαν, δὲν ἤθελε νὰ δεῖ καὶ τῇ Φιλίτσα μετανοιωμένη γιὰ τὴν ὁποία ἀπόφασή της, ἀταίριαστη μὲ τὶς παραδόσεις καὶ τῶν δυὸ οἰκογενειῶν. Ἦθελε νὰ τοὺς προφυλάξει ὅλους ὁ Γιάγκος, λίγο πρὶν τὰ Χριστούγεννα, ὅταν ὁ Πέτρος πῆγε στὸ μαγαζί, κάθησαν ὦρα καὶ τὰ συζήτησαν ὅλα μὲ κάθε λεπτομέρεια. Ὁ Πέτρος τελικὰ πείστηκε καὶ ἔδωκε τὴ συγκατάθεσή του. — *Νὰ φύγετε, εἶπε, ἀλλὰ δὲ θέλω νὰ πάτε σὲ σπίτι νοικιασμένο. Τώρα ἔχεις τὴν οικονομικὴ ἄνεση, θὰ πάρεις καὶ τὴν ἀποζημίωση ἀπὸ τὴν περιουσία ποὺ ἄφησες στὴ Σμύρνη, ὅχι ὅλη βέβαια, ἀλλὰ θάναι ἓνα ποσὸ ὑπολογίσιμο. Νὰ ἀγοράσεις δικό σου σπίτι, μ' αὐτὸ νὰ ξεκινήσεις τὴν καινούρια σου ζωὴ. Ἀπὸ αὐριο θ' ἀρχίσουμε νὰ ψάχνουμε, ὑπάρχουν πολλές εὐκαιρίες, ὅταν τὸ ἐτοιμάσεις καὶ τὸ ἐπιπλώσεις, μετακομίζεις. Θὰ μᾶς λείψετε πολὺ Γιάγκο, νὰ τὸ ξέρετε. Γίναμε μιὰ οἰκογένεια, ὁ γάμος τῶν παιδιῶν μας θὰ μᾶς ἐνώσει περισσότερο. — Γι' αὐτὸ θέλω νὰ φύγουμε, γιὰ νὰ προετοιμαστῇ ὁ γάμος αὐτός, ὅπως ἐμεῖς ὀνειρευόμαστε, χωρὶς νὰ πέφτει καμιὰ σκιά ἐπάνω του, ἀπάντησε ὁ Γιάγκος.*

Η ἔξαρση τῆς πνευματικῆς κίνησης τῶν τελευταίων μηνῶν δὲν εἶχε, δυστυχῶς, ἀνάλογη συνέχεια καὶ δὲ στάθηκε ἱκανὴ νὰ μεταθέσει τὸ κέντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ λαοῦ τῶν Γιαννίνων ἀπὸ τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς καθημερινότητος: τὴν οἰκονομικὴ κρίση, τὶς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴ συνεχιζόμενη δράση τῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμιξή τους στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου καί, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ μητροπολιτικό. Οἱ Ρετζαῖοι ἔδερναν καὶ προκαλοῦσαν ταυτόχρονα, μερικῶν ἄλλων ἢ ἀμνηστία εἶχε ἀνακληθεῖ, ἔτσι ξαναγύρισαν στὴ ληστρικὴ ζωὴ, ἐνῶ ἡ κοινωνία τῶν Γιαννίνων διχάστηκε, ὕστερα ἀπὸ τὸν ξυλοδαρμὸ τοῦ Χρηστοβασίλη, τὸ παράδειγμα ἔδωσε ὁ ἐγχώριος τύπος. Σὲ ἐρώτηση ἀναγνώστη ὁ Χατζῆς ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἀποκαλυπτικὴ ἀπάντησι στὶς 26 Ὀκτωβρίου τοῦ 1924 σχετικὰ μὲ τὸ θέμα: *Ἀπόπειρα τρομοκρατήσεως οἰασδήποτε τοῦ τύπου, ὡς ἦτο τὸ τελευταῖον λυπηρὸν συμβάν εἰς τὸν φίλον συνάδελφον πρεσβύτεν τῆς φίλης «Ἐλευθερίας», ἀποτελεῖ πρᾶξιν τερατωδῶς ἀντικειμένην εἰς αὐτὴν τὴν ἐννοίαν, τὸ ἔργον καὶ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ καθήκοντος τῆς δημοσιογραφίας, ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων, ἀφ' ὧν ἀφορμᾶται ἓνας δημοσιογράφος, ἀκριβῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ καθήκοντός του τούτου. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν διεμαρτυρήθημεν - ὅπως καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι συνάδελφοι ἐνταῦθα, πλὴν τοῦ «Κήρυκος», ὁ ὁποῖος ὡς λέγουν καλοὶ δικαστικοὶ μὴ συνειδῶς ἴσως ἐαυτῷ καμμίαν ἀλληλεγγύην πρὸς συνάδελφον δημοσιογράφον, ἐτάχθη πρὸς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον - διεμαρτυρήθημεν ἐντόνως ἐπιτελοῦντες στοιχειῶδες καὶ πρώτιστον δημοσιογραφικὸν καθήκον. Ὁ Κήρυξ,*

στον όποίο οί Ρετζάοι δημοσίευαν καί διατριβάς, ήταν ύποχρεωμένος νά πάει με τό μέρος τους, άφοϋ βασικά στελέχη τοϋ κόμματος τών Φιλελευθέρων τούς ύποστήριζαν, όπως έπίσης καί κρατικοί λειτουργοί, πού κατείχαν καίριες θέσεις. Τό άποτέλεσμα ήταν ν' άποθρασυνθοϋν οί Ρετζάοι καί νά μηνύσουν τό Χρηστοβασίλη... έπί ξυλοδαρμῶ. Κατάπληκτος ό Χρηστοβασίλης έπαιρνε κλήση άπό τό δικαστήριο, με τό έξης περιεχόμενο: *Ό Δημόσιος κατηγορος κλπ. καλοϋμεν τόν Χρῆστον Χρηστοβασίλην, νά έμφανισθῇ αϋτοπροσώπως είς τό άκροατήριον κλπ. τήν 14ην Ίανουαρίου 1925, ήμέραν Τετάρτην καί ὥραν 9ην π.μ., ίνα δικασθῇ ὡς ύπαίτιος τοϋ ότι περί ὥραν 6 1/2 μ.μ. τῆς 22ας Ὀκτωβρίου 1924, έν τῇ ένταϋθα ὁδῶ Τσιριγώτῃ έκτύπησε διά τῆς ράβδου του τόν έγκαλοϋντα Ίωάννην Ρέτζον.* (Σημείωνε ό Χρηστοβασίλης κάτω άπό τό κείμενο: *Ίδου λοιπόν καί μία έπίσημος πληροφορία ότι ό ήμέτερος διευθυντής κ. Χ. Χρηστοβασίλης έδειρε διά τῆς ράβδου του τόν πρώην λήσταρχον Ίω. Ρέτζον καί καλεῖται ύπό τοϋ δικαστηρίου νά δώση λόγον τῆς «παράνομου» πράξεώς του!* Τίτλος τοϋ δημοσιεύματος: *Δίπλωμα παλληκαριᾶς*. Μάλλον δέν θά έγινε αϋτή ή δίκη, γιατί δέν ύπάρχει συνέχεια).

Παρά τήν πολεμική πού άσκοϋνταν κατά τοϋ Σπυρίδωνα, τά σωματεία καί οί ὁργανώσεις τόν έπισκέπτονταν στη Μητρόπολη καί δήλωναν τή συμπαράστασή τους. *Ή Πανηπειρωτική Ένωση νέων* (τό Σπυρίδωνα προσφώνησε ό έκ τών μελῶν της Σ. Ζοϋμπος) ὁλόκληρος ό διδασκαλικός κόσμος, με έπικεφαλῆς τόν έπιθεωρητή Ξυδιά, τά σωματεία τών άρτεργατών (διαψευδόταν έτσι ή είδηση τῆς *Ήπειρωτικῆς ἡχοϋς* ότι τό σωματείο είχε άποδοκιμάσει τό Σπυρίδωνα), τών ύποδηματοποιῶν, με τήν παρόδο τοϋ χρόνου ὅλα τά σωματεία βρέθηκαν στο πλευρό του.

Ή Ήπειρωτική ἡχώ έψεξε, με φιλική διάθεση, τό Σ. Ζοϋμπο γιά τήν προσφώνησή του: *Θιασώτης τοϋ Δημοκρατικοϋ πολιτεύματος καί θαυμαστής τοϋ Βίκτωρος Οὐγκώ ό κ. Σ. Ζοϋμπος προσεφώνησε δι' ὠραιότατης προσλαλιάς τόν σεβασμιώτατον. είπών μεταξϋ άλλων: Βασίλευε σεβασμιώτατε! Άχ, άγαπητέ Σωτήρη, γιατί έλησμόνησες γρήγορα τήν συνομιλίαν τοϋ Γέροντος Δημοκρατικοϋ μετά τοϋ Έπισκόπου Μυριήλ, πού αναφέρεται στοϋς «Άθλίους»; Φυσικά ό Σ. Ζοϋμπος δέν άφησε αναπάντητο τό σχόλιο τῆς Ήπειρωτικῆς ἡχοϋς. Δικαιολόγησε τήν προσφώνησή του στηριζόμενος στα πατριαρχικά πιττάκια καί τά κυβερνητικά διατάγματα, με τήν ταυτόχρονη σύσταση πώς ὅλοι έπρεπε νά συμμορφωθοϋν με αϋτά.*

*Ή εξέλιξη τών πραγμάτων έδειχνε πώς ή μάχη ὅλων, ὅσοι εκπροσωποϋνταν άπό τή Λαϊκή έπιτροπή κι άντιστρατεύονταν τό Σπυρίδωνα, είχε χαθεῖ. Δέν ήταν μόνο ή συμπαράταξη μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν, μέσω τών ὁργανώσεών τους, πρὸς τό Σπυρίδωνα, ήταν καί οί πολιτικοί παράγοντες τών Φιλελευθέρων -με εξαίρεση τών Γ. Καγιά καί εϋάριθμους ὁμοϊδεάτες του-, στήν άρχή ήταν άντίθετοι με τήν έπιστροφή τοϋ Σπυρίδωνα, τώρα ύποστήριζαν τήν παραμονή του. Μπροστά σ' αϋτή τήν κατάσταση ή *Ήπειρωτική ἡχώ* έγραψε ένα άρθρο (20-10-24), άπευθυνόμενο *Πρὸς τοϋς Δημοκρατικούς* καί τοϋς τά είπε έξω άπό τά δόντια. Μερικά άποσπάσματα τοϋ άρθρου είναι ένδεικτικά τών εξέλιξεων πού είχαν δρομολογηθεῖ, δυό εβδομάδες μετά τήν*

ἐπιστροφή τοῦ Σπυρίδωνα: Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον σήμερον μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι ἢ στάσις τῶν φίλων Δημοκρατικῶν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου μέχρι σήμερον ἐτήρησαν. Γινώσται ὅλων τῶν λεπτομερειῶν (τοῦ μητροπολιτικοῦ ζητήματος), ἔχομεν τὸ θάρρος νὰ συζητήσωμεν κατὰ βάθος καὶ πλάτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ ὁ ρυμουλκούμενος αὐτὸς Ἑπειρωτικὸς λαός, πῶς ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστέυθη τὰ πάντα διεχειρίσθησαν μέχρι τοῦδε τὸ σοβαρώτατον αὐτὸ ζήτημα καὶ πῶς οὗτοι σήμερον ἐπ' αὐτοῦ πολιτεύονται... Ἀποτείνομεν μερικά ἐρωτήματα πρὸς τὴν Δημοκρατικὴν καὶ φιλελευθέραν παράταξιν, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλουν ν' ἀπαντήσουν τιμίως καὶ ἀνδρικῶς: Θεωροῦσι ἢ ὄχι τὸν νῦν μητροπολίτην Ἰωαννίνων καὶ πολιτικόν, δεινὸν μάλιστα πολιτικόν, ἄνδρα; Ἡ συνείδησίς των... τοῦτον, ὡς πολιτικόν πάντοτε, ποῦ τὸν θέτει; Εἰς ποῖον στρατόπεδον ἀνῆκεν εἰς τὸ παρελθόν; Καὶ σήμερον τῆς ἰδίας παλαιᾶς παρατάξεως ἀποτελεῖ μέλος οὗτος ἢ μετεπήδησεν εἰς ἑτέραν; Ἡ τέλος νομίζουν οὗτοι ὅτι ὁ μητροπολίτης, πολιτικὸς πάντοτε, ἔπαυσε ν' ἀνήκει εἰς πολιτικὰ στρατόπεδα καὶ κατέθεσε τὴν πανοπλίαν τοῦ πολιτικοῦ ἀγωνιστοῦ, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ στίβου ὀριστικῶς πλέον;... Φρονοῦσι ὅτι ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ εἶναι κεκηρυγμένη ὑπὲρ τοῦ νῦν μητροπολίτου ἢ παραδέχονται τὸ ἐναντίον;... Ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ μητροπολίτου διαταράττει ἢ ὄχι τὴν γαλήνην τοῦ τόπου; Πιστεύουσι ὅτι ἡ ἀντίθετος πρὸς αὐτοὺς παράταξις ἐνισχύεται ἐκ τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ Σπυρίδωνος, ἢ φρονοῦσιν ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο οὐδόλως ἐπέδρασεν οὔτε καὶ θὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου καταστάσεως; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἢ ἀπάντησις πρέπει νὰ δοθῇ ἀπεριφράστως...

Τὶ ἀπάντησαν στὰ ἐρωτήματα οἱ Δημοκρατικοὶ καὶ οἱ Φιλελεύθεροι; Τίποτα. Μάταια περιμένε ἡ Ἑπειρωτικὴ ἡχὴ νὰ τοποθετηθοῦν ἀπέναντι στοῦ ζήτημα. Ἀπαγοητευμένη ἡ ἐφημερίδα γιὰ τὴ σιωπὴ ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε τὰ ἐρωτήματα σημείωνε στοῦ ἄρθρου τῆς Οἱ ἰχθύες (24-10-24): Ὁμολογοῦμεν ὅτι τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀδιαφορίαν τῶν πολιτευομένων μας, οὐδέποτε θὰ συνηντῶμεν. Ἀλλ' ἀτυχῶς διεφάνη καθαρῶς, ὅτι οὔτε τῆς μέχρι τοῦδε πολιτικῆς δράσεως ἐνὸς μητροπολίτου ἐκράτησαν οὗτοι σημειώσιν, οὔτε ἂν οὗτος, ἐν δεδομένη στιγμῇ καὶ εὐκαιρίᾳ, ἂν μὴ ἀμέσως, τουλάχιστον διὰ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν βασιλοφρόνων προσώπων, ἐπιτεθῇ ἐκ τῶν νώτων κατὰ τῆς νεαρᾶς Δημοκρατίας.

Στὸ μεταξὺ βολὲς ἐκτοξεύονταν κατὰ τῶν Δ. Μπότσαρη καὶ Γ. Βλαχλείδη γιὰ τὴ στάση τους ἀπέναντι στοῦ θέμα. Ὁ Μπότσαρης κατηγοροῦνταν γιατί, ὡς ὑπουργὸς τῆς κυβέρνησης Σοφούλη, δέχτηκε ἐπιστροφή τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα, ὁ δὲ Βλαχλείδης γιὰ τὶς ἐπισκέψεις του στὴ Μητρόπολη, τὶς ὁποῖες οἱ ἀντι-Σπυριδωνικοὶ θεωροῦσαν ὡς συγχωροχάρτι γιὰ τὸ παρελθόν τοῦ μητροπολίτη, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Βλαχλείδης πίστευε ὅτι θὰ περιοριζόταν στὰ θρησκευτικὰ του καὶ μόνο καθήκοντα. Ἀμφιβολίες, ὕστερα ἀπὸ τὶς συνεντεύξεις του πρὸς τὶς ἐφημερίδες Ἐλεύθερον Βῆμα καὶ Κήρυκα δημιουργήθηκαν καὶ γιὰ τὴ στάση του βουλευτῆ Γ. Καγιᾶ, γιὰτὶ ἀπὸ τὶς δύο συνεντεύ-

ξεις ἐβγαιναν ἀλληλοσυγκρουόμενα συμπεράσματα. Τρίτη συνέντευξη πρὸς τὴν Ἑπειρωτικὴ ἡχώ ξεκαθάρισε τὰ πράγματα. Ὁ Γ. Καγιᾶς παρέμεινε σταθερὰ στὴν πλευρὰ τῶν ἀντι-Σπυριδωνικῶν. Ἡ γνώμη μου εἶναι σαφὴς καὶ κατηγορηματικὴ -δήλωνε- φρονῶ ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πολιτικόν, εἶναι καθαρῶς θρησκευτικόν καὶ κοινωνικόν. Διότι ὁ Ἱεράρχης δὲν δύναται νὰ στηρίξη τὸ κῦρος αὐτοῦ ἐπὶ μιᾷ μόνον μερίδος τοῦ ποιμνίου του, ἔστω καὶ τῆς μεγαλυτέρας (πρῶτη φορὰ ἀναγνωρίζοταν ὅτι πιθανὸν ὁ Σπυρίδων νὰ ἦταν ἀποδεκτὸς ἀπὸ τοὺς περισσότερους Ἑπειρῶτες), ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ. Ὁ...μητροπολίτης Ἰωαννίνων, λόγῳ τῆς πολιτείας του κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς σταθερᾶς καὶ ὁλοκληρωτικῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, διότι ἀπὸ ποιμὴν τῶν ψυχῶν εἶχε μεταβληθῇ εἰς πολιτικὸν ἱεραπόστολον, κατὰ τρόπον μάλιστα, ὁ ὁποῖος δὲν συνέβαλεν ὅλως διόλου εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς. Ὁ Καγιᾶς ἐπιβεβαίωνε, καταλήγοντας, ὅτι ἤρθε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ ν' ἀντιληφθεῖ, ἀπὸ κοντὰ ποῖα εἶναι ἡ λαϊκὴ θέλησις ἀπέναντι τοῦ μητροπολιτικοῦ ζητήματος καὶ νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς αὐτὴ (Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, 27-10-1924).

Στὴν Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, πρὸς τιμὴ της, φιλοξενούνταν κι ἀπόψεις ἀντίθετες μὲ τὴ γραμμὴ της, ὅπως αὐτὴ τοῦ Ἀθαν. Παπανικολάου, ἐνθερμου ὑποστηρικτῆ τοῦ Σπυρίδωνα, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπηρεάζουν τὴ γενικότερη τοποθέτησίν της. Ἐξέφραζε τὶς ἀπόψεις τῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς, μέλος τῆς ὁποίας, ὑπὸ τὰ ἀρχικὰ Μ.Ν. (29-10-24) ἐκδήλωνε τὴν ἀπογοήτευσή του γιὰ τὴ στάση τῶν βουλευτῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, ἀπέναντι στὸ Σπυρίδωνα: *Περὶ τὸν δημιουργηθέντα Μητροπολιτικὸν θόρυβον -ἐγγραφε- κινούμεθα καθημερινῶς καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι οὐδεὶς τῶν δυναμένων νὰ διαφωτίσωσι τὸν λαὸν ἔχει τὸν ἀνδρισμὸν καὶ τὴν τόλμην ν' ἀναπτύξῃ ἐὰν εἶναι ὠφέλιμος ὁ Σπυρίδων εἰς τὴν Ἑπειρον ἢ τουναντίον νὰ διακηρύξῃ περὶ τοῦ πολιτευομένου μητροπολίτου καὶ τῆς δράσεώς του. Καὶ οἱ μὲν ἑνδεκα πολιτευταὶ (βουλευταὶ) μας, ἐξακολουθοῦντες τὸ ἔργον τῆς σιωπῆς, ἠνέχθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Σπυρίδωνος, οἱ δὲ ἑνταῦθα κομματικοὶ παράγοντες καὶ μέλλοντες νὰ πολιτευθῶσι ἢ νὰ διευθύνωσι τὰ τοῦ Δήμου, ἐνῶ τὴν μεσημβρίαν συζητοῦσι μετὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου τὰ ἐποικιστικὰ τοῦ Λούρου καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πόρων τῆς χώρας, παρασκηνιακῶς ἐνθαρρύνουν τὸ ἀντιμητροπολιτικὸν ρεῦμα, χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν τόλμην νὰ εἶναι ἢ φίλοι ἢ ἐχθροὶ τοῦ Σπυρίδωνος... Εἶναι καιρὸς νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ λαὸς μὲ τοὺς ἀρχηγούς του... Ὁ λαὸς ἀναμένει τὸ σύνθημα... Ἐδιώξε τὸν ἡγεμόνα, θὰ διώξῃ καὶ τὸν Δεσπότην.*

Ἐρχονταν στιγμὲς πού οἱ ἀντιπολιτευόμενες τὸν Σπυρίδωνα ἐφημερίδες, ἔχαναν τὸν ἔλεγχον τῶν γραφομένων τους: Ἦρchiσε δειλὰ δειλὰ νὰ προβάλῃ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης ἡ ἱερωμένη πολιτικὴ φυσιογνωμία τοῦ μητροπολίτη μας... Προχθὲς τὸν ἐπισκέφθησαν πολλαὶ ἐπιτροπαὶ πολλῶν μεγαλοχωρίων καὶ ὑπέβαλον διάφορα αἰτήματα, περιοδεῶν, ἀνεγέρσεως σχολείων,

διορισμοῦ διδασκάλων, ἱερέων κλπ. καὶ ὁ μητροπολίτης ἀπήντησε ὅτι θὰ φροντίσῃ νὰ ἐκπληρωθοῦν τὰ αἰτήματα. Διὰ τὰς περιοδεΐας καὶ τὸν διορισμὸν ἱερέων συμφωνοῦμεν, ἀλλὰ τὰ περὶ διορισμοῦ διδασκάλων καὶ σχολείων μᾶς φαίνονται ἀκατανόητα. Ἐκτὸς ἂν ὁ σεβασμιώτατος ἔχει τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ καὶ τοὺς ἐπιθεωρητὰς καὶ τοὺς νομάρχας καὶ τοὺς Γενικοὺς διοικητὰς (Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, 29-10-24). Μὰ τὸ ὅτι οἱ ἀγρότες ζητοῦσαν ἀπὸ τὸ δεσπότη νὰ φροντίσῃ γιὰ δασκάλους καὶ σχολεῖα ἦταν τόσο μεγάλο ἀμάρτημα; Καὶ ποῦ θὰ κατέφευγαν, ὅταν ἔβλεπαν πὼς ἡ Πολιτεία ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὰ αἰτήματά τους; Εἶναι τόσο μακρυνὰ ἀπὸ τὰ καθήκοντα ἐνὸς μητροπολίτη ἢ φροντίδα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση; Κι ἂν αὐτὸ δὲ γινόταν στὰ Γιάννινα, πόσα σχολεῖα θὰ εἶχε κατορθώσει νὰ ἀνεγείρῃ τὸ κράτος;

Ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἦταν περιέργος νὰ μάθῃ ποιά ἦταν, τέλος πάντων, αὐτὴ ἡ *Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ*, ποῦ ἐξαντλοῦνταν κάθε μέρα σὲ ἀνακοινώσεις, χωρὶς ἀποτέλεσμα, ὅσοι βρίσκονταν πίσω ἀπ' αὐτὴν ἔσπευσαν νὰ δώσουν κάποιες ἐξηγήσεις: ... Ἀκούομεν μετὰ σοβαρότητος νὰ γίνεται λόγος εἰς διάφορα κέντρα περὶ τῆς «*Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς*» μὲ τὰ ἐρωτήματα: Ποία εἶναι αὕτη; ποῖοι τὴν ἀποτελοῦν; Λύοντες τὰς ἀπορίας ταύτας (λέγομεν) ὅτι «*Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ*» εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λαὸς τῆς πόλεως, ὁποῖος ἔθεσε τὰς τιμίας ὑπογραφὰς του, κάτωθεν ἐνὸς ὑπομνήματος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ὁ σεβασμιώτατος κ. Σ. Βλάχος. Εἶναι τέλος ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐνώπιον ὑπουργῶν καὶ ἐπισήμων ἐκήρυττον ὅτι ὁ σεβασμιώτατος εἶναι ἀνεπιθύμητος, ἀσχέτως ἂν σήμερον ἥλλαξαν προσωπεῖον. Εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔγραφον καὶ ἐτηλεγράφουν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοῦ σεβασμιωτάτου. Ὅλοι λοιπὸν αὐτοὶ συνέστησαν τὴν «*Λαϊκὴν ἐπιτροπὴν*», ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ τὸ ἔργον τῆς, ὄχι ἀπὸ προσπάθειαν ν' ἀποκτήσῃ ὀφφίκια, ἀλλὰ διότι θέλει νὰ γίνῃ σεβαστὸν τὸ θέλημα τοῦ λαοῦ (Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, 29-10-24). Στὴν οὐσίᾳ ἀπάντησις στὶς ἀπορίες τῶν Γιαννιωτῶν μὲ τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτὴν δὲ δόθηκε. Τῇ *Λαϊκῇ ἐπιτροπῇ* δὲν ἦταν δυνατό νὰ τὴν ἀποτελοῦν οἱ χίλιες ὑπογραφές τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ κάποια ὀλιγομελὴς ὁμάδα, ποῦ θὰ τοὺς ἐκπροσωποῦσε. Τὰ ὀνόματα τῆς ὁμάδας δὲν ἔγιναν γνωστά, εἰκασίαι μόνον κυκλοφοροῦσαν. Ἡ ἀναφορὰ στὰ ὀφφίκια δὲ θάγινε καὶ τόσο πιστευτὴ ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅταν ἦταν γνωστό, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, πόσες φορὲς ἥλλαξαν δεσποτάδες τὰ Γιάννινα, ἀκριβῶς γιὰ τὰ ὀφφίκια...

Ὅταν ἔγινε κατανοητὸ πὼς ἡ *Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ* δὲν ἔφερεν ἀποτελέσματα, ἐπιχειρήθηκε ἡ δημιουργία ἐντυπώσεων, μὲ ἓνα εἶδος παραπληροφόρησης τῆς κοινῆς γνώμης. Ἔτσι τὸ πρωτὶ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου οἱ Γιαννιωτὲς διάβαζαν ὅτι ὁ μητροπολίτης Σπυρίδων μετατίθεται. Οἱ εἰδήσεις ποῦ συνόδευαν τὸν τίτλον ἔλεγαν: Ἐξ ἐγκύρου πηγῆς πληροφοροῦμεθα, ὅτι συνετελεσθῆναι τῆς δειχθείσης ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης τῆς πόλεως καὶ τῆς καταδήλου δυσαρεσκείας τῆς διὰ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ σεβασμιωτάτου κ. Σπυρίδωνος Βλάχου, οἱ ἐν Ἀθήναις εὐρισκόμενοι πληρεξούσιοι τοῦ νομοῦ Ἰω-

αννίνων, παρουσιάσθησαν ἐν σώματι ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ ἠξίωσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ μητροπολίτου. Μετ' αὐτῶν δὲ ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυοι καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν λοιπῶν νομῶν τῆς Ἡπείρου. Ὁ ὑπουργός, πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν πληρεξουσίων, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ φέρῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ θὰ ὑποδείξῃ ὅπως ὁ μητροπολίτης Ἰωαννίνων μετατεθῇ εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον τῆς Ἀλβανίας ἐν Δυρραχίῳ, ὁ ὁποῖος καὶ ἄλλοτε εἶχε προσφερθῇ εἰς τὸν σεβασμιώτατον κ. Σ. Βλάχον.

Ἡ εἶδηση, γιὰ τὴ μετάθεσιν τοῦ Σπυρίδωνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις ποὺ προκαλέσῃ τὴν πρώτη μέρα τῆς δημοσίευσής δὲν εἶχε συνέχεια, ἔπεσε στὸ κενό. Αὐτὸ δὲν ἀποθάρρυνε τὴ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ ν' ἀναλάβει νέες πρωτοβουλίες, ἐντυπωσιασμοῦ μᾶλλον, γιὰ τὸ μητροπολιτικὸν στήν οὐσία εἶχε λήξει καὶ γιὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ γιὰ τὸ λαό. Ἀφοῦ ζήτησε ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς Ἰωαννίνων νὰ ξεκαθαρίσουν τὴ στάση τους ἀπέναντι στὸ μητροπολιτικὸν, ἀνακοίνωσε ὅτι θὰ διοργάνωνε μεγάλο συλλαλητήριον τὸ ἀπόγευμα τῆς 2ας Ὀκτωβρίου, στὴν πλατεία τῆς Ἐθνικῆς ἀμύνης (ὅπως μετονομάστηκε ἡ κεντρικὴ πλατεία) γιὰ νὰ ζητήσῃ ἡ πόλις τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Σπυρίδωνα. Τὸ συλλαλητήριον δὲν ἐγίνε ποτέ. Τῇ ἐπεμβάσει τῶν πληρεξουσίων κ.κ. Γ. Καλούδη καὶ Γ. Καγιᾶ ἐπεκράτησαν ὠριμώτεραι σκέψεις. Οὗτοι... ὑπέδειξαν ὅτι πρὸς πρόληψιν τοῦ ἐξευτελισμοῦ τοῦ κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, φρόνιμον θὰ ἦτο νὰ ἀνεβάλλετο, ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, τὸ συλλαλητήριον, ὑπεσχέθησαν δὲ ὅτι μετὰ τῶν συναδέλφων τῶν ὅλης τῆς Ἡπείρου θὰ ἀπαιτήσωσιν ἀρμοδίως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Σπυρίδωνος. Ἡ Λαϊκὴ ἐπιτροπὴ δὲν παρέλειψε νὰ ἐκδόσῃ καὶ τὸ σχετικὸ ἀνακοινωθέν. Οἱ ὑποσχέσεις τῶν βουλευτῶν δόθηκαν ἐν γνώσει τοὺς ὅτι δὲ θὰ μπορούσαν νὰ πραγματοποιηθοῦν. Δὲν ἦταν εὐκόλῃ ὑπόθεσις νὰ διώξουν ἓνα Σπυρίδωνα, ποὺ ξαναγύρισε στὰ Γιάννινα μὲ πατριαρχικὲς ἀποφάσεις καὶ κυβερνητικὰ διατάγματα. Ἦταν δύσκολο γιὰ μιὰ κυβέρνησιν ν' ἀκυρώσῃ διάταγμα γιὰ ἓνα τόσο σοβαρὸ ζήτημα. Αὐτὸ δὲν τὸ καταλάβαιναν ἢ δὲν ἤθελαν νὰ τὸ καταλάβουν οἱ ἀντι-Σπυριδωνικοὶ παράγοντες.

Βέβαια ἡ ἀρθρογραφία βουλευτῶν, ὅπως τοῦ Γ. Καγιᾶ, τοῦ Π. Μπέμπη καὶ ὀρισμένων βενιζελικῶν παραγόντων, θὰ ἐξακολουθήσῃ, μέσῳ τῶν στηλῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς ἡχοῦς, τῆς μόνης ποὺ ἀπέμεινε ἀπὸ τὸ γιαννιώτικο τύπο ν' ἀντιπολιτεύεται τὸ Σπυρίδωνα¹, μὲ συνεχὴ ἀναμόχλευσιν τῆς πολιτείας του κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ μὲ τὸ ἐπίμονο αἶτημα νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ὑστατὴ παραχώρησις γιὰ τὴν παραμονή του ἦταν ἡ προϋπόθεσις τῆς ἀποκλειστικῆς ἀπασχόλησής του μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα. Βασικὸ ἐπιχείρημα τῶν ἀντιπάλων τοῦ Σπυρίδωνα ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ὅτι ἦταν ἐπικίνδυνος γιὰ τὸ Δημοκρατικὸ πολίτευμα. Μέρα μὲ τὴ μέρα ὅμως ἡ ἀρθρο-

1. Οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες εἶχαν γράψῃ ὅτι ὁλος ὁ τύπος τῶν Ἰωαννίνων, πλὴν μιᾶς ἐφημερίδας, εἶναι ὑπὲρ τοῦ μητροπολίτη. Ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡχώ, σχολιάζοντας τὴν εἶδηση σημείωνε: Γράφομεν ὅτι ὑπὲρ τοῦ σεβασμιωτάτου Ἰωαννίνων εἶναι οἱ συνάδελφοι «Ἡπειρος», «Ἐλευθερία», «Κῆρυξ» καὶ «Ἐλεύθερον βῆμα» καὶ κατὰ τὴν «Ἡπειρωτικὴν ἡχώ».

γραφία ξεθύμαινε, τὰ ἀνακοινωθέντα τῆς Λαϊκῆς ἐπιτροπῆς γίνονταν λιγότερα, γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν ἐντελῶς, ὡς τὸ τέλος τοῦ 1924 ὅλοι εἶχαν σχεδὸν ἡρεμήσει. Κάποιος Εὐάγγελος Παππᾶς, δικηγόρος στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τῆς Σαντοβίτσα, μὲ ἄρθρο του στὴν *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ* τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1924, ψύχρανε περισσότερο τὸ ζῆλο τῶν πολέμιων τοῦ Σπυρίδωνος: Ἡ διὰ τοῦ συλλαλητηρίου καὶ ἡ διὰ τῶν βουλευτῶν πολεμικὴ κατὰ τοῦ Σπυρίδωνος δὲν δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν γηραιῶν Πατριαρχείων, τὰ ὁποῖα εἶδον τοιαύτας μικροαντιστάσεις καὶ μικροεπιθέσεις κατὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαθιδρυμένων μητροπολιτῶν πλείστας, ἀλλ' οὐδέποτε ἐκάμφθησαν, διότι τότε ἀλλοίμονον, δὲν θὰ παρέμεινεν μητροπολίτης πέραν τοῦ ἑξαμήνου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, ἐὰν τὰ Πατριαρχεῖα ἔτεινον οὕς εὐήκοον εἰς 50 ἢ 100 ἢ 200 πνευματικὰ τέκνα τῶν καὶ μετέθετον ὡς εἰρηνοδίκας τοὺς μητροπολίτας.

Τελικὰ φαίνεται πῶς, ἡ καθημερινὴ σχεδὸν ἐνασχόλησις, μέσω τοῦ τύπου, τῶν ἀντι-Σπυριδωνικῶν μὲ τὸ μητροπολιτικὸ, κούρασε τὸν κόσμον, ποὺ εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει σοβαρότερα θέματα, κυρίως τὸ οἰκονομικόν, σὲ μιὰ ἐποχὴ μάλιστα διασπάθισις τοῦ δημόσιου χρήματος καὶ μεγάλων καταχρῆσεων. Ἡ ἐμμονὴ στὸ ἴδιο θέμα ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σπυρίδωνος -εἶχαν περάσει ἤδη δυὸ μῆνες- δὲ συγκινοῦσε. Ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ* ἡ μόνη ἀντι-Σπυριδωνικὴ ἐφημερίδα, ἄρχισε νὰ τὸ καταλαβαίνει καὶ ἡ ἴδια, γι-αυτὸ ἀραιώνει τὰ βέλη της, ἐνῶ ἡ *Ἑπειρος* ἔδινε μὲ σκωπτικὴ διάθεσις μιὰ πιὸ ὀρθολογιστικὴ διάστασις τῶν πραγμάτων: *Τὸ θεᾶσθαι φιλοσοφικῶς* -ἔγραφε (28-11-24)- *τὰ πράγματα ἀποτελεῖ ἀρετὴν ὁμολογημένην. Καὶ τὸ φιλοσοφεῖν μετὰ εὐαρέστου θυμηδίας ἐπὶ τῶν θεωμένων καὶ τοῦτο ὄχι εὐκαταφρόνητος ψυχαγωγία, διὰ νὰ διέλθῃ κανεὶς, ὅσον τὸ δυνατόν ἀλυπτέρον τὸν μάταιον τοῦτον κόσμον. Καὶ φιλοσοφικῶς, λοιπόν, θεώμεθα καὶ θεώμενοι μετὰ θυμηδίας φιλοσοφοῦμεν. Ἀλλὰ δὲν νομίζει μία ἀγαπητὴ ἐγγχωρία ἐφημερίς (ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ*), ὅτι ἔχασε πλέον τὸν κανόνα τῆς συμμετρίας -τὸ σοφὸν «μηδὲν ἄγαν»- μὲ τὸν κατὰ τοῦ μητροπολίτου Σπυρίδωνος ἀτερπέστατον μὲν -ἀσκοπώτατον δέ- ἀβασιμώτατον ἄλλως καὶ μηδένα πείθοντα κἂν περὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἀγῶνος-ἔστω καὶ παραπλανημένον ἢ ἄδικον πόλεμόν της;*

Τὴν ἡρεμον καὶ νυσταλέαν ζωὴν τῆς πόλεως, ἤλθον νὰ διαταράξωσι πῶς αἱ διενεργηθεῖσαι προψὲς καὶ χθὲς (20 καὶ 21 Δεκεμβρίου) συλλήψεις τῶν κομμουνιστῶν τῆς πόλεώς μας. Ἔτσι προλόγιζε τὴν εἰδησεογραφία της γύρω ἀπὸ τὸ θέμα ἡ *Ἑπειρωτικὴ ἡχώ* στίς 22 Δεκεμβρίου τοῦ 1924. Οἱ πληροφορίες, ποὺ προέρχονταν ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν VIII μεραρχία ἔλεγαν τὰ ἑξῆς: Ἡ ἐμπιστευτικὴ ὑπηρεσία τῆς μεραρχίας, παρακολουθοῦσα μετὰ προσοχῆς τὰς κινήσεις τῶν ἐδῶ κομμουνιστῶν καὶ κομμουνιστῶν, ἐβεβαιώθη ὅτι οὗτοι εἶχον λάβει διαταγὰς ἐκ τοῦ Κέντρου τῶν, ὅπως διενεργήσωσι συλλαλητήριον ἀντιφορολογικῆς διαμαρτυρίας, δίδοντες ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν εὐρύτητα δημοσιεύσεως διὰ τοιχοκολλήσεων ἢ διανομῶν τῶν πρὸς τὸν

σκοπόν τοῦ συλλαλητηρίου ἀποσταλειαῶν προκηρύξεων. Τὸ κείμενον τούτων δὲν ἐγνώσθη. Διεδόθη ὅμως ὅτι τὸ ὕψος τῆς συντάξεως καὶ ἡ δύναμις τῶν φράσεων, ἰσοδυνάμει πρὸς παρότρυνσιν τοῦ λαοῦ διὰ κοινωνικὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ γιατρός Πέτρος Ἀποστολίδης, πού εἶχε συλληφθεῖ κι ὁ ἴδιος, μιλάει γιὰ τίς προκηρύξεις αὐτές: Τὸ Ἑργατικὸ κέντρο Καβάλλας, μετὰ τὰ ἐπεισόδια μὲ τὰ ἀνεπεξέργαστα (καπνὰ), εἶχε στείλει προκηρύξεις σ' ὅλες τίς ἐρ-

γατικὲς ὁργανώσεις τῆς χώρας, φυσικὰ καὶ στὰ Γιάννινα. Ἀνοργάνωτοι, ὅμως, καθὼς ἦταν ἐδῶ, δὲν ἤξεραν πῶς νὰ κάνουν γιὰ τὴ διανομὴ. Ἔβαλαν ἀπὸ μιὰ σὲ κάθε φύλλο τῆς ἐφημερίδας «Νέος ἀγὼν» πού θὰ στέλλονταν στοὺς συνδρομητές, καὶ γιὰ τίς ὑπόλοιπες, τίς πιὸ πολλές, εἰδοποιήθηκαν νὰ συγκεντρωθοῦν τὸ βράδυ στὸ γραφεῖο τῆς ἐφημερίδας νὰ σκεφτοῦν.

Τὸ Σάββατο, λοιπόν, τὸ βράδυ, σύμφωνα μὲ τὴν εἰδησεογραφία τῶν ἐφημερίδων, ἐν τῷ ὕπερθε τοῦ καφενείου «Πάνθεον», συνήθει τόπῳ τῶν συνεδριάσεων καὶ συσκέψεων τῶν κομμουνιστῶν, ἐνωρὶς εἶχον προσέλθει μέλη τινὰ τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ «Συλλόγου ἀναπήρων καὶ θυμάτων

Ὁ Πέτρος Ἀποστολίδης, γιατρός δερματολόγος, ὅταν ὑπηρετοῦσε στὸ στρατὸ ὡς ἀνθυπίατρος.

Στρατοῦ». Οἱ παρακολουθοῦντες τούτους, ἀφοῦ ἐβεβαιώθησαν ὅτι οἱ συγκεντρωθέντες ἦσαν ἄνω τῶν τριῶν καὶ ὅτι ἅπαντες δὲν ἀπετέλουν μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ὥστε νὰ δικαιολογεῖται ἡ νόμιμος συνεδρίασις Διοικ. συμβουλίου, ἀνεγνωρισμένου σωματείου, ἀνέφερον εἰς τὴν προϊσταμένην τῶν ἀρχῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Ἠπείρῳ ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύη ὁ στρατιωτικὸς νόμος, διέταξεν ἀμέσως αὕτη τὴν σύλληψιν τῶν παρανόμως συνεδριαζόντων. Ἐτσι στίς 9 μ.μ. ἐγινε ἡ σύλληψη τῶν Ἀνδρέα Βενέτη, Νικ. Μαυρομμάτη καὶ Βασ. Μαρτσέκη, πού ὁδηγήθηκαν στὰ κρατητήρια τοῦ Α' ἀστυνομικοῦ τμήματος (στὴν ὁδὸ Οὐΐλσωνος τότε). Μετὰ τὴν προανάκριση, ἐγιναν καὶ τὴν ἄλλη μέρα σύλληψεις προσώπων πού θεωρήθηκαν ὡς οἱ κυριότεροι συνεργάτες τῶν κομμουνιστῶν, ὅπως τοῦ Γ. Βράσκου, πρῶτον ἔφε-

1. Βλ. στὸ βιβλίον τοῦ Ὅσα θυμᾶμαι 1900-1969, β' τόμος, σελ. 61 κ.έ., ὅπου ἐκθέτει μὲ λεπτομέρειες τὴν προσωπικὴ του περιπέτεια.

δρου ύπολοχαγού του μηχανικού, Πέτρου Άποστολίδη γιατρού, Πέτρου Μπάμπου, τυπογράφου, Άχιλ. Μακρή, Κυρ. Κούση, ζαχαροπλάστη και Ίωσήφ Ήλια (Γιωσέφ Ήλιγιά), δάσκαλου στην έβραϊκή σχολή. Ο υπεύθυνος του Νέου άγώνος, Βασ. Καρασκόγιας, ιδιωτικός ύπάλληλος, δέν συνελήφθη, γιατί ήταν άρρωστος, αργότερο δέν απέφυγε κι αυτός τη σύλληψη. Τυχαία, έγραφαν οί έφημερίδες, πιάστηκε ο χρωματοπώλης Μπάροης. Οί ανακρίσεις συνεχίζονταν έντατικά. Οί συλληφθέντες κρατούνταν σέ δυό ομάδες και έναντίον τους είχε διατυπωθεί χωριστή κατηγορία. Άλλοι κατηγορούνταν γιά απείθεια κι άλλοι επί έσχάτη προδοσία, κατηγορία που έπέσυρε τήν ποινή του θανάτου.

Οί πρώτες κρίσεις μερίδας του γιαννιώτικου τύπου ήταν μᾶλλον δυσμενείς γιά τούς συλληφθέντες. Έγραφε π.χ. ή Ήπειρωτική ήχώ (24-12-1924): Ή άστραπιαία ταχύτης τής συλλήψεως (των κομμουνιστών), ή διενέργεια άνακρίσεων κατά ταχύτητα πρωτοφανή είς τᾶ άνακριτικά χρονικά και ή είσαγωγή άμέσως είς δίκην των συλληφθέντων, καταδεικνύουν ότι τὸ κράτος έχει λάβει σταθεράν απόφασιν ν' άποκαθάρη τὸ έδαφος από τᾶ ζιζάνια του κομμουνισμού. Παρόλα αυτά ή έφημερίδα έπιφυλασσόταν νά εκφέρει όριστική κρίση, μετά τή διεξαγωγή τής δίκης και τήν έκδοση τής απόφασης, γιατί κατά τὸ παρελθόν είχαν γίνει παρόμοιες κρατικές έπεμβάσεις άδικαιολόγητες.

Στό μεταξύ αναγγέλληκε ότι συλλήψεις κομμουνιστών έγιναν και σέ άλλες πόλεις τής Ελλάδας (Βόλο, Φιλιατρά, Καλαμάτα, Κρήτη κ.ά.), όπου κυκλοφόρησαν κομμουνιστικές προκηρύξεις, μέ τις όποιες όπως ανακοίνωναν οί άρχές, καλούνταν τᾶ μέλη των κομμουνιστικών οργανώσεων νά έξοπλιστούν και νά εΐναι έτοιμα, όταν δινόταν τὸ σύνθημα, νά δράσουν και ν' ανατρέψουν τὸ δημοκρατικό καθεστώς.

Ή πρώτη ομάδα των κατηγορουμένων δικάστηκε από τὸ έκτακτο στρατοδικείο στis 26 Δεκεμβρίου. Δικηγόροι υπεράσπισης άνέλαβαν οί Κων. Ρώμπας, Γεώργιος Κωσταντινίδης, Γεωργ. Μουλαΐμίδης και Γεωργ. Νιαβής, οί όποιοι αναγκάστηκαν νά παραιτηθούν έξ αίτίας τής άρνησης του προέδρου νά επιτρέψει έρωτήσεις, αναφερόμενες στόν τρόπο μέ τὸν όποίο γινόταν ή παρακολούθηση των κατηγορούμενων από τᾶ όργανα του Φρουραρχείου. Τὸ δικαστήριο διόρισε στή θέση τους, ώς συνήγορο, τὸν ύπολοχαγό Δημ. Γιαννούλη.

Μάρτυρες κατηγορίας ήταν οί: ύπολοχαγός Γ. Γεωργουλάκης και Β. Μπέτζιος όργανα του Φρουραρχείου και τής έμπιστευτικής υπηρεσίας τής μεραρχίας. Και οί δυό αναφέρθηκαν στήν παρακολούθηση και σύλληψη των κατηγορουμένων, οί όποιοι παρέβαιναν τις διατάξεις του στρατιωτικού νόμου, και στό ανάτρεπτικό πρόγραμμα των κομμουνιστών. Ή απόφασις του στρατοδικείου ήταν καταδικαστική. Ο Άνδρ. Βενέτης καταδικάστηκε σέ 4 χρόνια φυλάκιση, οί Β. Μαρτσέκης, Χρ. Λακκιώτης και Άχ. Μακρής σέ 2 1/2 χρόνια ό καθένας κι ό Νικ. Μαυρομάτης σέ 1 χρόνο.

Ποιά ήταν ή αντίδραση τής κοινής γνώμης γιά τή δίκη; Ποικιλοτρόπως

ἐσχολιάζετο κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ἢ δίκη τῆς παρελθούσης Τετάρτης τῶν κατηγορηθέντων καὶ δικασθέντων ἐπὶ ἀπειθείᾳ πέντε κομμουνιστῶν τῆς πόλεως. Ἰδίως παρὰ τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου ἐσχολιάσθη ἡ ἀποχώρησις τῆς ὑπερασπίσεως... Πλείστοι μετ' αἰσιοδοξίας ἐξεφράζοντο διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ὁμαλότητα τῆς χώρας, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ δράσεως καὶ τῶν κομμουνιστῶν, καὶ κυρίως τῶν ἐξτρεμιστῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐννοοῦν νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς βίας. Διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν τὸ κράτος βεβαίως θ' ἀναγκασθῇ νὰ λάβῃ αὐστηρότατα μέτρα, ὥς ἡ προχθεσινὴ καταδίκη τοῦ Στρατοδικείου... Περὶ τῶν κρατουμένων εἰσέτι ὑπολοίπων κομμουνιστῶν ἐγνώσθη ὅτι ἡ μεραρχία διέταξε τὴν ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν διεκπεραίωσιν τῶν ἀνακρίσεων. Ἐν τούτοις μέχρι χθὲς οἱ ἀνακρίσεις δὲν ἤρχισαν. Αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί... ἀφῆκαν νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι οἱ κρατούμενοι θ' ἀπολυθῶσι, ἀφοῦ οὗτοι δηλώσωσιν ὅτι δὲν θὰ ἐξασκήσωσι προπαγάνδαν εἰς τὸν στρατόν... Εἰδικῶς περὶ τοῦ ἱατροῦ Π. Ἀποστολίδη ἐγνώσθη ὅτι κακῶς ἀνεγράφη καὶ ἐπιστεύθη ὅτι οὗτος ἦτο καὶ ὁ ταμίας τοῦ κομμουνιστικοῦ ὁμίλου. Ἐπρόκειτο περὶ ἄλλου Ἀποστολίδου, ὁ ὁποῖος πράγματι ἦτο ταμίας.

Ὁ Κῆρυξ, ὅμως, «ὄργανο τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν», κατὰ τὸν ἴδιο τὸν Πέτρο Ἀποστολίδη (δ.π.), ἐπέμενε ὅτι ὁ γιατρός ὄχι μόνο ἦταν κομμουνιστής, ἀλλὰ καὶ ἀρχηγὸς τῶν κομμουνιστῶν, ὅτι στὴν ὁργάνωσίν του εἶχε ἐπιτελεῖο κομμουνιστῶν, ὅτι στὸ σπίτι του βρέθηκαν ὄπλα, πυρομαχικά, χειροβομβίδες, ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ καθεστώτος καὶ μάλιστα στὸ κομοδῖνο του βρέθηκαν τρία βιβλία τοῦ Λένιν. Ὁ Ἀποστολίδης διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Κήρυκος, με ἐπιστολή, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ ἐφημερίδα δημοσίευσε μόνο μερικὲς περικοπές, οἱ ἄλλες ἐφημερίδες τὴ δημοσίευσαν ὁλόκληρη. Ἀπαντοῦσε ὡς ἐξῆς: Εἰς τὰ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 καὶ 24 Δεκεμβρίου... φύλλα τοῦ «Κήρυκος», ἐδημοσιεύθησαν ὅτι κατὰ τὰς πληροφορίας σας (αὐθεντικωτάτας ἀσφαλῶς!!!), ἐγὼ ἤμουν ταμίας καὶ σύμβουλος τῆς ἐνταῦθα μυστικῆς ὁργανώσεως τῶν κομμουνιστῶν καὶ ὅτι διενήργουν προπαγάνδαν ἐν τῷ στρατῷ. Περὶ τὰς πληροφορίας σας δὲ ταύτας ἐδημιουργήσατε τεράστιον θόρυβον. Ἐξωδίκως μάλιστα ἔμαθον ὅτι ἠπειλήσατε ὅτι θὰ δημοσιεύσητε καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα. Ἐπειδὴ φαντάζομαι ὅτι ἡ ἐπιτελικὴ ὑπηρεσία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σᾶς μετέδωκε τοιαύτας ἀσυστόλους ψευδεῖς πληροφορίας, εἴσθε ὑποχρεωμένος νὰ δημοσιεύσητε τὰ ἐπίσημα ποὺ κατέχετε ἔγγραφα, ἵνα διαφωτισθῇ ὁ κινδυνεύσας ἐξ ἐμοῦ καὶ τῆς ὁργανώσεως, τῆς ὁποίας, κατὰ σᾶς πάντοτε, εἰμαι ταμίας, λαός. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, εἰς σᾶς ὀφείλεται ἡ χάλκευσις τοιούτων διαταρακτικῶν διαδόσεων. Καὶ σᾶς θεωρῶ ἐκτὸς πάσης τιμῆς ἂν δὲν δημοσιεύσητε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, τὰ ἀφορῶντα ἐμέ, διότι οὐδενὸς τιμίου ἀνθρώπου ἴδιον εἶναι νὰ ὑβρίζῃ δημοσίᾳ, ἄνευ στοιχείων βασίμων. Εἰς οὐδεμίαν ἐτέραν συζήτησιν θὰ κατέλθω με σᾶς, παρὰ δικαστικῶς, ἂν θέλετε. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰς κομμουνιστικὰς μου ιδέας, εἴσθε τελείως ἀναρμόδιοι καὶ ἀνίκανοι νὰ κρίνητε ἂν εἶναι

ισορροπημένοι ἢ μὴ καὶ θεωρῶ ἀνάξιον τοῦ ἑαυτοῦ μου νὰ κατέλθω εἰς συζήτησιν μὲ ἀνθρώπους, ἐκδίδοντας τὴν πλέον ἀνελευθέραν ἐφημερίδα, τὴν διαβλέπουσαν κίνδυνον κοινωνικὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἔργων σοσιαλιστικῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν. Ἰωάννινα τῇ 25 Δ/βρίου 1924. Πέτρος Ἀποστολίδης, ἱατρός.

Παρὰ τὴν ὑπόσχεση ὅτι οἱ ἀνακρίσεις θὰ συντομευθοῦν, αὐτὲς κράτησαν πολὺ. (Τὶς ἀνακρίσεις καὶ τὴ ζωὴ στὸ κρατητήριον μὲ τοὺς συγκατηγορουμένους του, Γωσέφ Ἐλιγιά κ.ἄ., περιγράφει γλαφυρὰ ὁ Πέτρος Ἀποστολίδης στὸ βιβλίον του). Οἱ κρατούμενοι ἀπελευθερώθηκαν ὕστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα σχεδὸν ἀπὸ τὴ σύλληψή τους. Οἱ ἀρχὲς ὑποχρεώθηκαν νὰ τοὺς ἀπολύσουν, γιατί δὲν ὑπῆρχαν στοιχεῖα σὲ βάρος τους. Οἱ ἄλλες ἐφημερίδες, μὲ ἐξαίρεση τοῦ *Κήρυκα*, ἤλεγχαν κάθε τόσο τὶς ἀρχὲς γιατί ἀργοποροῦσαν. Ἡ Ἐλευθερία, κάνοντας ταυτόχρονα ἀντιπολίτευση, ἔδινε μιὰ ἄλλη διάσταση τόσο στὸ κλείσιμο τῆς ἐφημερίδας *Νέος ἀγὼν*, ὅσο καὶ στὶς συλλήψεις τῶν κομμουνιστῶν. Ἐγραφε: Πολὺ κωμικὰ θεωροῦμεν τὰ ἐναντίον τοῦ κομμουνιστικοῦ ὀργάνου «*Νέου ἀγῶνος*» μέτρα τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. Ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει λογοκρισία οὐδὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκδίδεται καθημερινῶς ὁ «*Ριζοσπάστης*», εἶναι κωμικὴ ἡ κατάσχεσις ἐνταῦθα τοῦ «*Νέου ἀγῶνος*» καὶ κωμικωτέρα ἡ διατήρησις ἐν ταῖς φυλακαῖς τῶν ἀδικάστων κομμουνιστῶν. Εἴπομεν καὶ ἄλλοτε ὅτι τὸν κομμουνισμὸν τὸν ἐγέννησε, τὸν ἐγαλοῦχησε καὶ τὸν ἀνέπτυξεν ὁ βενιζελισμὸς, καὶ ἐπομένως ἂς μὴ στενοχωροῦνται οἱ ἐν ταῖς φυλακαῖς, τόσον οἱ καταδικασθέντες, ὅσον καὶ οἱ ἀκαταδίκαστοι. Αὐτὰ ἐγιναν γιὰ τὰ μάτια τοῦ κόσμου (12-1-1925). Σὲ τρεῖς μέρες ὁ Χρηστοβασίλης ἔθιξε πάλι τὸ ζήτημα: Δὲν ἐννοοῦμεν τὸν λόγον τῆς προφυλακίσεως τῶν 5-6 κομμουνιστῶν. Ἄν ὑπάρχουν στοιχεῖα κατηγορίας νὰ εἰσαχθοῦν εἰς δίκην δι' ἀπευθείας κλήσεως καὶ νὰ δικασθοῦν καὶ ἂν εἶναι ἔνοχοι νὰ καταδικασθοῦν... Αὐτὸ ποὺ κάνει στοὺς κομμουνιστὰς ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ λέγεται ἐτσιθελισμὸς καὶ ἀρβανίτικα «ἄστε ντοῦα οὐ»! Εἴμαστε πολιτισμένον κράτος; Ἐχομεν νόμους, σύνταγμα, Δημοκρατίαν; Ἡ ὅλα αὐτὰ εἶναι κολοκύθια χωρὶς ρίγανη καὶ ὁ κάθε χειριζόμενος μίαν ἐξουσίαν τῶχει στὸ χέρι του νὰ πιάνῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ τὸν ρίχνῃ στὴ φυλακὴ; Δὲν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τοὺς κομμουνιστὰς, τῶν ὁποίων εἴμαστε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι εἰς τὰς ἰδέας, ἀλλὰ γιὰ τὴν παντοῦ καὶ πάντοτε ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ (15-1-1925).

Τὸ κλείσιμο τῆς ἐφημερίδας *Νέος ἀγὼν* καὶ οἱ συλλήψεις τῶν κομμουνιστῶν, εἶχαν ἀπροσδόκητες παρενέργειες στὰ ἐσωτερικὰ τῆς μερίδας τῆς ἀντιβενιζελικῆς παράταξης, ποὺ ἀκολουθοῦσε ἰδεολογικὰ τὸν Ἰωάν. Μεταξᾶ. Δημοσιογραφικὸ ὄργανον τῆς ομάδας αὐτῆς ἦταν ἡ *Ἡπειρος* καὶ πολιτικὸς ἐκφραστὴς τῆς ὁ ἀπόστρατος συνταγματάρχης Χρ. Χατζημιχάλης. Τὴν ἄλλη μερίδα τῶν ἀντιβενιζελικῶν, τὴν παραδοσιακὴν, ἐκπροσωποῦσε πολιτικὰ ὁ Ἀθαν. Μπότσαρης καὶ δημοσιογραφικὰ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης, μὲ τὴν *Ἐλευθερίαν*. Ἀνάλογες διαφοροποιήσεις εἶχον γίνει καὶ στὶς ἐφημερίδες τῆς φιλε-

λεύθερης παράταξης: Τὸ Ἐλεύθερον βῆμα ἀγωνιζόταν νὰ ἐπιβάλει στὴ συνείδηση τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ τὸ Γεώργιο Κονδύλη, ἐνῶ ὁ Κῆρυξ, τὸ Γεώργιο Καφαντάρη. Ἡ Ἑπειρωτικὴ ἡχώ ἐκπροσωποῦσε τὴ Δημοκρατικὴ παράταξη, χωρὶς ἀκόμα προτιμήσεις γιὰ πολιτικά πρόσωπα, πανελλήνια καὶ τοπικά. Ἡ Πρόοδος, φιλελεύθερη κι αὐτή, εἶχε κλείσει. ●

Ὁ Χατζημιχάλης, λοιπόν, ἐκπρόσωπος τοῦ Μεταξᾶ στὸ νομὸ Ἰωαννίνων, ὑπέπεσε, κατὰ τὸ Χατζῆ, σὲ σφάλμα ἀπαράδεκτο. Ἀπηύθυνεν ἐπιστολήν, γεμάτην ἀπὸ περιπαθῆ λυρικότητα αἰσθηματολογικὴν, πρὸς τὴν ἐνταῦθα κομμουνιστικὴν ἐφημερίδα «Νέον ἀγῶνα», ἐκδιδομένην ὑπὸ κομμουνιστῶν καὶ παλαιῶν πολεμιστῶν, καὶ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς καὶ 100 δρχ. ὡς συνδρομὴν του, διὰ τὴν κατευόδωσιν, στερέωσιν καὶ προκοπὴν τῆς ἐφημερίδος. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ συμπεριέλαβεν εἰς τὰς ἄλλας διαχυτικότητας τῆς ἀπροσδιονύσου καὶ ἀπροσδοκῆτου αὐτῆς ἐπιστολῆς καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ «ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου παρακολουθεῖ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν» καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ὅτι εἶναι «συμμαχητὴς» των εἰς κοινὴν ἰδεολογίαν. Οἱ ὑπεύθυνοι τῆς ἔκδοσης τοῦ Νέου ἀγῶνα, κράτησαν τὴ συνδρομὴ καὶ δημοσίευσαν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Χατζημιχάλη, πρόσθεσαν ὅμως καὶ τὰ δικά τους ὑστερόγραφα σχόλια, μὲ τὰ ὁποῖα περιέλουσαν γενεὰς δεκατέσσαρες καὶ τὸν δωρητὴν, ἀλλὰ μαζί του καὶ ὅλους τοὺς ἀντιβενιζελικούς βασιλόφρονες, ἀστικούς κλπ. κλπ. Ἄμα δὲ τῇ ἑφ' τῆς ἐπαύριον αἱ τρεῖς ἐγχώρια βενιζελίδες, κρόταλα καὶ τύμπανα κρούουσαι καὶ ὀρχούμεναι περὶ τὴν παραδοξοφανῆ αὐτὴν ἀστοχίαν τοῦ κ. Χατζημιχάλη, μᾶς ἐξέσχισαν, ἀλυπῆτως, τ' αὐτιά μὲ τὴν ἐκκωφαντικὴν ἐπωδόν: — Ὅριστε, τὰ βλέπετε λοιπόν! Οἱ ἀντιδραστικοί, οἱ ἀντιβενιζελικοί, οἱ μοναρχικοί, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν κομμουνιστῶν, εἶναι οἱ ὕπουλοι ἀνατροπῆς τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ρυθμοῦ!! (Ἑπειρος, 24-12-25).

Ἔτσι ἐρμηνεύτηκε ἀπὸ τὸ φιλελεύθερο τύπο ἡ χειρονομία τοῦ Χατζημιχάλη. Τίς κρίσεις τῶν φιλελεύθερων ἐφημερίδων ὁ Χατζῆς τίς δικαιολογοῦσε: Ἀπροσδόκητον θῆραμα ἔπεσεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ μελανοδοχείου των, ὥστε εὐλογος ἡ κίνησίς των μὲ κραυγὰς ἀγαλλιάσεως νὰ πιστολίσωσι τὸν ἀντιβενιζελισμόν, δανειζόμεναι μελάνην ἀπὸ τὴν γενναιοδωρον διαχυτικότητα τοῦ κ. Χατζημιχάλη. Δὲν δικαιολογοῦσε ὅμως τὸν ἴδιο τὸ Χατζημιχάλη, τὸν ὁποῖο ὡς τότε ὑποστήριζε σθεναρά, ἀναγνωρίζοντάς τον ὡς πολιτικὸ ἐκπρόσωπο τοῦ Μεταξᾶ στὴν Ἑπειρο, καὶ τὸν καλοῦσε ν' ἀπαντήσῃ στὰ ἑξῆς ἐρωτήματα: 1) Ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν του, ρώτησε κανένα ἄλλο ἀντιβενιζελικὸ ἂν συμφωνεῖ μαζί του; Ρώτησε τὸ Μεταξᾶ, ὅστις μάχεται ὑπὲρ ἑνὸς ἰδεώδους πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως, ὑβριζόμενος καθημερινῶς ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς, ἂν θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ δημοσιεύσῃ τέτοια ἐπιστολή; 2) Γιὰ ποιὸ λόγο αἰσθάνεται ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν καὶ συγγενεύει μὲ τὴν ἰδεολογία τους; Ἐμεῖς, οἱ πολιτικοὶ φίλοι του, συμπλήρωνε ὁ Χατζῆς, δὲν συγγενεύομεν ἀπολύτως εἰς τίποτε μὲ τοὺς κυρίους, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεκάλυπεν συγγενικὰς ἰδεολογίας καὶ αἰσθήματα ὁ κ. Χατζημιχάλης, οὔτε

ἐνθουσιαζόμεθα μέ τοὺς ἀγῶνας των...

Εἶχε γραφεῖ τὸ ἄρθρο, ὅταν ὁ Χατζημιχάλης ἔγραφε στὸ Χατζῆ, διαμαρτυρόμενος γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ἐπιστολῆς του ἀπὸ τὸ βενιζελικὸ τύπο καὶ ἐξηγοῦσε ὅτι τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἔστειλε στοὺς παλαιοὺς πολεμιστὲς, κι ὄχι στοὺς κομμουνιστὲς. Ἀτυχῶς -σχολίαζε ὁ Χατζῆς- ἀπὸ κοινοῦ ἐκδίδουν τὸν «Νέον ἀγῶνα» καὶ κοινὰ ιδεώδη ἔχουν. Συνεπῶς, οὔτε κατὰ τοῦ βενιζελικοῦ τύπου, οὔτε καθ' ἡμῶν ἔχει δίκαιον νὰ διαμαρτύρηται ὁ κ. Χατζημιχάλης.

Ἀπὸ τὶς 26 Ὀκτωβρίου τοῦ 1924 τὰ Γιάννινα ἀπέκτησαν Μουσικὸν σύλλογον καὶ Ἑπειρωτικὴν μανδολινάτα. Ὑστερα ἀπὸ πρόσκληση προσωρινῆς ἐπιτροπῆς, συγκεντρώθηκαν στὰ γραφεῖα τοῦ ὑπὸ ἴδρυσιν συλλόγου 30 Γιαννιώτες, ποὺ ἔπαιζαν διάφορα μουσικὰ ὄργανα καὶ συνέπηξαν τὸν Μουσικὸν σύλλογον «Ἀπόλλων» καὶ τὴν Ἑπειρωτικὴν

Μανδολινάτα Ἰωαννίνων (1924). Στὸν κήπο τοῦ καφενείου Μπλέτσα (Γυαλί Καφενέ). Ὁ δάσκαλος - μουσικὸς Καλύβας καὶ οἱ Μιχ. Παπλωματᾶς, Ἰωάν. Πουτέτσος, Π. Μαρνέλης, Ἀπ. Παπαζήσης, Ἀλέξ. Τσουκανέλης, Κ. Φερούκας.

μανδολινάταν, με σκοπὸ τὴν ἐξάπλωση τῆς μουσικῆς στὴν Ἑπειρο καὶ τὴ συγκρότηση μαντολινάτας γιὰ συναυλίες. Μετὰ τὴ σύνταξη καὶ ἐγκριση τοῦ καταστατικοῦ ἐκλέχθηκε προσωρινὸ διοικητικὸ συμβούλιο ἀπὸ τοὺς: Δημ. Ἀργύρη, Χρ. Βούλγαρη, Εὐθ. Τζάλλα, Κων. Βαζάκα καὶ Ἰωάν. Πουτέτση. - Στὶς ἐφημερίδες, κυρίως στὴν Ἑπειρωτικὴ ἡχώ, κάτω ἀπὸ τὰ δρομολόγια τῶν αὐτοκινήτων, δημοσιεύονταν καὶ τὰ δρομολόγια τῆς Ὑποζυγίου συγκοινωνίας, τὰ ὁποῖα γιὰ τὸ φθινόπωρο καὶ χειμῶνα τοῦ 1924-1925, ἦταν τὰ ἑξῆς: α) Γραμμὴ Ἰωαννίνων-Φιλιατῶν: Κατὰ Τρίτην καὶ Τετάρτην (ἀφετηρία ἦταν) τὰ ξενοδοχεῖα Ἀλέξ. Μπρόσγκου καὶ «Δωδώνης», ὁδὸς Ἀνεξαρτησίας. β) Γραμμὴ Ἰωαννίνων-Παραμυθιάς: Κατὰ Τρίτην καὶ Πέμπτην τὸ ξενοδοχεῖον Παύλου Μπλέτσα, ὁδὸς Ἀβέρωφ. γ) Γραμμὴ Ἰωαννίνων-Μετσόβου: Ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος τὸ ξενοδοχεῖον Γιάκη Παπαζήση, ὁδὸς Μητροπόλεως. - Ἀπὸ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπεκτάθηκε καὶ στὰ Γιάννινα ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου περὶ Κυριακῆς ἀργίας.

Ὁ Κῆρυξ ἀντέδρασε, ἀπείλησε μάλιστα καὶ τοὺς τυπογράφους, οἱ ἄλλες ἐφημερίδες συμμορφώθηκαν. Ἡ Ἑπειρωτικὴ ἡχώ ποὺ κυκλοφοροῦσε κάθε μέρα τετρασέλιδη, λόγω τῆς ἀργίας τὴ Δευτέρα ἐκδιδόταν δισέλιδη. - Νέος ἐπιστήμων: Μετὰ χαρᾶς ἀγγέλλομεν ὅτι ὁ κ. Γιαννάκης Γκάνιος, τὸ χαϊδεμένο παιδί τῶν Ἰωαννίνων, δούς τὰς νενομισμένας ἐξετάσεις εἰς τὴν Νομικὴν σχολήν, ἤξιώθη τοῦ βαθμοῦ ἄριστα. - Νέος μητροπολίτης Παραμυθιάς τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο ὁ τέως μητροπολίτης Βελεγράδων Ἰωακείμ Μαρτινιανός, ἀπὸ τοὺς πιὸ μορφωμένους ἱεράρχες τοῦ Πατριαρχείου κι ἀξιόλογος συγγραφέας. - Μὲ ἀφορμὴ τὴ χειροτονία τοῦ Γιαννιώτη Ἀνθίμου Τσάτσου (ἀνεψιοῦ τοῦ ὁμώνυμου πατριάρχου) ἡ Ἐλευθερία (24-11-1924) δημοσίευσε κατάλογο τῶν ζώντων Ἑπειρωτῶν ἀρχιερέων: 1) Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως καὶ Πωγωνιανῆς Βασίλειος 2) Ἰωαννίνων Σπυρίδων 3) Ἄρτης Σπυρίδων 4) Τρίκκης Πολύκαρπος 5) Κίτρους Παρ-

θένιος 6) Κερκύρας Ἀθηναγόρας 7) Νουβίας Νικόλαος 8) Βρεσθένης Ἀνθίμος Τσάτσος 8) Μιλητουπόλεως (τότε Κορυτσᾶς) Ἱερόθεος καὶ 10) Συνάδων Χριστόφορος, τότε Βελεγράδων. (Κατὰ τὴν Ἐλευθερίᾳ οἱ δύο τελευταῖοι θεωροῦνταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ ἀποστάται, ὡς παρατήσαντες τὰς ἐπισκοπὰς των καὶ καταλαβόντες τὰς τῆς Κορυτσᾶς καὶ τῶν Βελεγράδων (Βερατίου), ἄνευ ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου).- Εὐτυχεῖς ἀρραβῶνες: Μετ' εὐλόγου χαρᾶς ἀναγγέλλομεν τοὺς εὐτυχεῖς ἀρραβῶνας τοῦ

Μανδολινατά καὶ χορωδία συγκρότησε καὶ ὁ ἀθλητικὸς σύλλογος «Ἡρακλῆς» ποὺ ἰδρύθηκε τὸν ἐπόμενον χρόνον (1925). Στὴ φωτογραφία, ἀπὸ ἀριστερὰ: Παν. Ψωμάς, τενόρος, Δημ. Καππᾶς, μαντολίνο, Δημ. Ἀργύρης, μαντολίνο, Γεώργ. Κωνσταντινίδης, δικηγόρος, Ἀναγνωστόπουλος καὶ Νικολαΐδης, μέλη τοῦ Δ. Συμβουλίου, Ζήσης Στεργίου, μαντολίνο, Βαρλαμίτης, βαρύτονος. Στὸ κέντρο: Κων. Φωτόπουλος, Δημ. Μακρῆς. (Φωτογραφία 1927).

ἀρχιεργάτου τῶν τυπογραφείων τῆς «Ἠπείρου», ἐνὸς ἐκ τῶν καλλίστων καὶ ἐργατικωτάτων νεανιῶν τῆς πόλεώς μας κ. Θωμᾶ Παναγιωτίδου, μετὰ τῆς ἐξ Ἀρτῆς ἀριστοῦχου διδασκαλίσης Ἰοκάστης Μαΐδατση, ἐκ τῶν σεμνοτέρων, ἠθικωτέρων καὶ καλλιμορφωτέρων διδασκαλισσῶν, αἵτινες ἀπεφοίτησαν τὸν παρελθόντα Ἰουνίον ἐκ τοῦ ἐνταῦθα *Μονοταξίου Διδασκαλείου* (Ἐλευθερία, 24-11-1924).- Μεγάλῃ χοροεσπερίδᾳ ὁργανώθηκε στὴ Στρατιωτικῇ Λέσχῃ (25-11-24), με

πρωτοβουλία τοῦ στρατηγοῦ Βλ. Τσιρογάννη, γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ἀκριτικοῦ Ἐθνικοῦ οἰκοτροφείου Βοστίνας, στὸ ὁποῖο περιθάλλονταν παιδιὰ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ τὴ Β. Ἠπειρο. Τὸ πρόγραμμα περιλάμβανε κλειδοκύμβαλο (πιάνο), ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια.- Ἀρχίσαν τ' ἄφθονα κινήγια πατιῶν τῆς λίμνης καὶ λαγῶν. Ἀλλὰ πέρδινες καὶ μπεκᾶτσες ἄραιά καὶ ποὺ βλέπει κανεὶς στοὺς δρόμους. (Ποῦ νὰ δεῖ! Τὰ εἶχαν ρημάξει τὰ πετούμενα τοῦ Θεοῦ!).- Ἀφίχθησαν ἐκ Βουκουρεστίου, ὅπου εἶχον μεταβῇ πρὸ τινος καιροῦ, οἱ κ.κ. Ν. Βασιλάκης, ἱατρός, πρόξενος τῆς Ρουμανίας ἐνταῦθα (δραστήριος ἀρχηγὸς τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας) καὶ ὁ συμπαθέστατος παρὰ τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἰωαννίνων γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ κ. Κων. Νικολέσκος, γεωλόγος, καθηγητὴς ἐν τῷ ἐνταῦθα ρουμανικῷ γυμνασίῳ (ἄλλον κέντρον προπαγάνδας) καὶ πρόξενος τῆς Ὀλλανδίας.- Δυὸ τρία προσφυγόπουλα, ἡλικίας 7-10 ἐτῶν, περιέρχονται τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεώς μας καὶ ζητιανεύουν ἡμίγυμνα, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἀπὸ τὴν μέσῃ καὶ κάτω εἶναι εἰς ἀδαμναίαν στολήν! Καὶ βρισκόμαστε στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα μὲ ψυχὸς 2 ὑπὸ τὸ μηδέν! Δέν ὑπάρχει καμμιὰ ὑπηρεσία προσφύγων, ἐπιτροπὴ... φιλανθρωπικὸ σωματεῖο νὰ φροντίσῃ γι' αὐτὰ τὰ ἀπόκληρα; Μόνον γιὰ τίς ψηφοφορίες μᾶς χρειάζονται οἱ πρόσφυγες καὶ γιὰ τίποτε ἄλλο: (Ἐλευθερία, 1-12-24).- Ἀπὸ τὰ πολιτικὰ σχόλια: Ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ «Νέου βήματος» (Ἐλευθέρου βήματος) ἐξακολουθεῖ ἡ ἐναντίον τοῦ τέως ὑπουργοῦ κ. Δημ. Μπότσαρη ἐμετικὴ Ἰλιάς: Ὁ Δ. Μπότσαρης παρείσακτος καὶ ὁ Καγιᾶς βέβαια κανονικῶς εἰσηγμένους. Ὁ Δ. Μπότσαρης Ναυπάκτιος καὶ ὁ Καγιᾶς Σουλιώτης βέβαια! Οἱ ἄθλοι τῶν Μποτσαραίων στὸ Σούλι, στὸ Ζάλογγο, στ' Ἀγραφα, ἦταν ἄθλοι τῶν παπουδῶν τοῦ κ.

Καγιά! Νεοηπειρωτική και αυτό ψυχολογία! Νά μάς ζήση πρὸς δόξαν τῆς Ἡπείρου! (Αὐτὰ τὰ ἔγραφε ὁ Χρηστοβασίλης, πολιτικός ἀντίπαλος τοῦ Μπότσαρη, θιγόταν ὁμως ὅταν ἀμφισβητοῦσαν τὴ Σουλιώτικη καταγωγὴ τοῦ Μπότσαρη, ὅπως ἔκανε τὸ φιλελεύθερο *Ἐλεύθερον βῆμα*. Κάτι ἀνάλογο εἶχε γίνει στὸ παρελθὸν καὶ μὲ τὸν Π. Δαγκλῆ. Οἱ ἀντίπαλοί του ἀμφισβητοῦσαν τὴν Ἡπειρωτικὴ καταγωγὴ του).- Ἡ Ἀναγέννησις, παρὰ τὶς δυσοίωνες προβλέψεις, ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐκδίδεται, τὸ τεῦχος Δεκεμβρίου περιεῖχε ποικίλην καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐντόπιον ὕλην, λίαν ἀξιανάγνωστον.- Τὶ θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει εἰδηση: Τὸ παρελθὸν Σάββατον ἐθεάθη εἰς περίπατον ὁ κ. Β. Πυρρινέλλας μετὰ τῆς ἀξιοτίμου κυρίας του.- Ὁ τέως ἀνθυπολοχαγὸς τῆς Ἐννόμου τάξεως Ἰωάν. Τζίτζος ἢ Μανούσης (βλ. προηγούμενα) κατεδικάσθη εἰς δύο καὶ ἡμίσεως ἐτῶν φυλάκισιν. Ὁ Χρηστοβασίλης πού δημοσίευσεν τὴν εἰδηση ἀποκάλυψε πῶς οἱ περιφνημας προκηρύξεις πού τοιχοκολήθηκαν στὴν περιοχὴ δράσης τοῦ Τζίτζου, δὲν ἦταν δικές του, ἀλλὰ κατασκευάσμα ἐκείνων, ἐξ ὧν οὗτος ἐξηρτάτο.- Ὑστερα ἀπὸ δυὸ-τρεῖς μέρες ἔχουμε Χριστοῦγεννα κι ἀκόμα δὲν βγῆκαν στὰ κρεοπωλεῖα τὰ καινούργια τ' ἀρνιά καὶ τὰ Γιάννινα τῶν παλιόγιδες καὶ παλιοπρατίνες. Ὑπάρχουν καὶ καλὲς γίδες καὶ καλὲς προβατίνες, ἀλλὰ 3-4 δοχ. παραπάνω ἀπὸ τὲς διατιμήσεις. Ὑπάρχουν καὶ τραγιά καὶ κριάρια, ἀλλὰ 4-5 δοχ. ἀκριβώτερα ἀπὸ τὴ διατίμηση. Ἀρνιά ὁμως οὔτε ἓνα καὶ ἡ Παρακράτηση κοιμᾶται τὸν βαροῦχειον (μακρὰς διάρκειας ὕπνο) ὕπνον της.

Ἡ συρροὴ τῶν γεγονότων τῶν τελευταίων μηνῶν εἶχαν ἐπιπτώσεις στὸν ψυχισμό τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ κι ὅλης τῆς οἰκογένειας. Ἀκόμα καὶ τὸ Γιάγκο καὶ τοὺς δικούς του, ἀλλοιῶς καὶ μ' ἄλλα συνηθισμένους ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ἐπηρέασαν. Ἐκεῖ ὁ φόβος τους, προπαντὸς τὰ τελευταῖα χρόνια, ἦταν ὁ Τοῦρκος, ἐδῶ οἱ αἰτίες γιὰ τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ κόσμου, ἦταν πολλὰς. Οἱ συμμορίες τῶν ληστῶν πρῶτα, πού ἀλώνιζαν τὴν ὑπαιθρο, σκότωναν κόσμο, ἐπίαναν αἰχμαλώτους, ζητοῦσαν λύτρα, ἔδεχναν εὐνύποληπτους ἀνθρώπους μέσα στὴν πόλη, χωρὶς νὰ φοβοῦνται τὶς συνέπειες, ἐξευτέλιζαν τὸ κράτος, ὅποτε καὶ ὅπως ἤθελαν, συνεργάζονταν φανερά μὲ κρατικούς λειτουργούς, εἶχαν φίλους καὶ συνεργάτες κοινωνικά στελέχη μὲ ἐπιρροή, στὴν πόλη καὶ στὴν ὑπαιθρο, πῶς φτάσαμε σ' αὐτὸ τὸ κατάντημα, ἔλεγε ὁ Πέτρος μ' ἀπογοήτευση, ὅταν κουβέντιαζαν μὲ τὸ Γιάγκο, στὸ μαγαζί καὶ στὸ σπίτι. —Στ' ἀλήθεια κατάντημα... συμπλήρωνε ὁ Γιάγκος, νὰ γίνονται τέτοια στὴν ἐλεύθερη πατρίδα, ποτέ δὲν τὸ φανταζόμουν... —Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ ληστές, πού ἐξευτελίζουν τὸ κράτος, τὸ ἴδιο κάνουν καὶ τὰ ἀποσπάσματα πού τοὺς καταδιώκουν, εἶπε πάλι ὁ Πέτρος. Ἐφαρμόζουν δικούς τους νόμους, δέρνουν, φυλακίζουν, ρημάζουν τὸν κόσμο, οἱ ἀγρότες τραβᾶνε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ παραξενεύονται πού τοὺς τὰ γράφει ὁ Χρηστοβασίλης: Ὅταν στέλλουν ἐπικεφαλῆς τῶν ἀποσπασμάτων ληστές ἀμνηστευμένους τί περιμένεις ἀπ' αὐτούς; Πολιτισμένη συμπεριφορὰ; Κάνουν αὐτὰ πού ξέρουν ὡς ληστές. Ληστοκρατεία καὶ ἀποσπασματοκρατεία, χαρακτήρισε ὁ Χρηστοβασίλης τὴν κατάστασι, ἔχει δίκιο, δὲν ξέρουν ἀπὸ ποιὸν νὰ φυλαχτοῦν οἱ ἄνθρωποι τῶν χωριῶν.

Ἄλλες φορὲς γύριζαν τὴν κουβέντα στὸ μητροπολιτικό, παρόλο πού πέρσασαν τρεῖς σχεδὸν μῆνες ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Σπυρίδωνα στὰ Γιάννινα.

δὲν ἔλεγε νὰ πάρει τέλος. Βέβαια, τὸ Δεκέμβριο, εἶχε ξεθυμάνει, κάπου-κάπου ὁμως ξεπεταγόταν κι ἓνα φλογερὸ ἀντι-Σπυριδωνικὸ ἄρθρο ἀπὸ τὶς στήλες τῆς Ἑπειρωτικῆς ἡχοῦς, ἴδια ὅπως ἐκεῖνες οἱ ξαφνικὲς ἐκρήξεις ἀπὸ τὰ σβησμένα ἠφαίστεια. Ἡ βασικὴ κατηγορία ἦταν ἀνάμιξη στὴν πολιτικὴ. —Μὰ ποιὸς δὲν πολιτευόταν ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν; ἀναρωτήθηκε ὁ Πέτρος. Ὁ Πανάρετος, ὅταν ἦταν τοποτηρητής, εἶχε μετατρέψει τὸ μητροπολιτικὸ μέγαρο σὲ «Λέσχη Φιλελευθέρων», προσδοκοῦσε νὰ γίνεῖ ὁ ἴδιος μητροπολίτης. Ὁ Νεόφυτος τῆς Παραμυθιάς, τὸ ἴδιο, ἐποφθαλμιοῦσε τὸ θρόνο τῶν Γιαννίνων μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν βενιζελικῶν, δὲν ἔμεινε δεσπότης ποὺ νὰ μὴν προσκολληθεῖ στή μιὰ ἢ στὴν ἄλλη παράταξη, πρὸς τί τώρα ἢ ἀναμόχλευση τοῦ παρελθόντος; —Ἐγὼ πρόσφυγας εἶμαι, ξένος ἀκόμα, δὲν ξέρω καλὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλης, εἶπε ὁ Γιάγκος, ὑποψιάζομαι ὁμως πὼς πίσω ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ θόρυβο κρύβονται συμφέροντα, μεγάλα συμφέροντα, εἶχαμε καὶ μεῖς στὴ Σμύρνη τέτοιες ἱστορίες, τίς ὑποκινοῦσαν οἱ παρατάξεις ποὺ ἐναλλάσσονταν στὴν διαχείριση τῶν κληροδοτημάτων, κάθε φορὰ ποὺ ἐρχόταν νέος μητροπολίτης, τὰ ἴδια γίνονται παντοῦ... —Ἐχεις δίκιο, τὸν διέκοψε ὁ Πέτρος, ἐδῶ στὰ Γιάννινα, μὲ τὰ κληροδοτήματα, «τὰ λάσα», ὅπως τὰ λένε, τρώγονται σὰν τὰ σκυλιά, τοὺς παλιότερους καιροὺς ἡ κατάσταση ἦταν χειρότερη, τάχει γράψει αὐτὰ ἓνας γιατρός ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, ὁ Ἰωάννης Λαμπριδῆς, στὰ βιβλία ποὺ τύπωσε ἐδῶ καὶ μισὸ αἰῶνα· δὲ χρειαζόταν ὁμως νὰ μοῦ τὰ ποῦν ἄλλοι, τὰ ἔζησα καὶ γὼ χρόνια ὡς ἐπίτροπος· ἀηδίασα, γι' αὐτὸ παραιτήθηκα, εἶμαι τώρα ἐλεύθερος σκοπευτής, ὅπου μπορῶ συντρέχω· τὸν μόνον ποὺ δὲ θ' ἀφήσω εἶναι ὁ Σπυρίδων, ἔδωσα τὸ λόγο μου νὰ τὸν βοηθήσω νὰ φτιάσει σχολεῖα, γηροκομεῖα, φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, θὰ τὰ κάνει; εἶναι ἀποφασιστικὸς, αὐταρχικὸς πολλὲς φορές, πεισματάρης, καὶ μ' ἄλλα ἐλαττώματα, ἴσως εἶναι καὶ προτερήματα, ἀκόμα σέρνουμε πάνω μας τὸ ραγιαδισμό τῆς τουρκοκρατίας, δὲν εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ μιὰ ἄλλη συμπεριφορὰ, πρέπει νὰ περάσουν ἀρκετὰ χρόνια, νὰ ζήσουμε σὲ βάθος τὴ Δημοκρατία, ὄχι στὴν ἐπιφάνεια..., πολλὰ εἶπαμε δὲν ἔχουν τελειωμὸ οἱ ἱστορίες αὐτές...

Δὲν ἦταν μόνο τὰ γεγονότα τὰ τοπικὰ καὶ τὰ γενικότερα ποὺ ἐπηρέαζαν τὸν ψυχισμό τοῦ Πέτρου. Τὰ τραύματα ἀπὸ τὴν τραγικὴ περιπέτεια τοῦ Βασίλη, καθὼς κι ἀπὸ τὸ χαμὸ τῆς Ἑλένης, εἶχαν βέβαια ἐπουλώθει, μὲ τὴ βοήθεια τῆς οἰκογένειας τοῦ Γιάγκου, ὁμως στὴν καρδιὰ ἔμειναν τὰ σημάδια, οἱ οὐλές, ἀπὸ τίς δοκιμασίες ποὺ πέρασε· ἐρχονταν στιγμές, ὅταν τὸ γενικότερο ψυχολογικὸ κλίμα γινόταν βαρὺ, ποὺ αὐτὰ τὰ σημάδια ξανάφερναν στὸ προσκῆνιο τῆς συνείδησης, ἀπωθημένες στίς σκοτεινὲς κατακόμβες τῆς ψυχῆς, συναισθηματικὲς καταστάσεις ποὺ ποτὲ ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε νὰ ξαναζήσει. Αὐτὰ ἀφοροῦσαν τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά, τὸ συναίσθημα, ἦταν ὁμως κι ἄλλα ποὺ χαλοῦσαν τὴ διάθεση τοῦ Πέτρου, δὲν εἶπε ποτὲ σὲ κανένα τίποτα, οὔτε στὴ Λευκὴ, οὔτε στὰ παιδιὰ, προπαντὸς ἀπέφευγε νὰ κουβεντιάσει μὲ τὸ Δημήτρη ποὺ ἦταν γιατρός. Ἐνοιωθε τὸν τελευταῖον καιρὸ μιὰ ἀδιαθεσία

γενικότερη, δὲ μπορούσε νὰ προσδιορίσει τὴν αἰτία, καταλάβαινε πὼς κάτι δὲν πήγαινε καλά. Ὅσο κι ἂν ᾔθελε νὰ κρύβεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἡ συμπεριφορά του τὸν πρόδιδε, εἶχε χάσει καὶ λίγο βάρος, ὁ Δημήτρης τὸ πρόσεξε. — *Εἶσαι ἄρρωστος πατέρα;* τὸν ρώτησε λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. — *Ὅχι παιδί μου, πὼς σοῦ πέρασε αὐτὴ ἡ ἰδέα,* ἀπάντησε ὁ Πέτρος, χωρὶς νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι, ἀπέφευγε ν' ἀντικρύσει τὸ ἐπίμονο βλέμμα ποὺ εἶχε ρίξει πάνω του ὁ Δημήτρης. — *Νὰ περάσεις αὔριο ἀπὸ τὸ ἱατρεῖο νὰ σ' ἐξετάσω,* τοῦ εἶπε σὲ τόνο προσταγῆς. — *Ὅχι αὔριο,* ἀντέδρασε ὁ Πέτρος, *δὲν ἔχω τίποτα, ὅταν θὰ περάσουν οἱ γιορτές, θάρθω νὰ με δεῖς.* Ἄς μὴ χαλάσουμε, χρονιάρες μέρες τῇ γιορταστικῇ ἀτμόσφαιρᾳ...

Ὅταν πέρασε καὶ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ὁ Πέτρος πῆρε τὸ Γιάγκο, κι ἄρχισαν νὰ γυροφέρνουν στοὺς δρόμους τῆς πόλης, νὰ βροῦν σπῆτι κατάλληλο γιὰ τὴν οἰκογένεια Κεῖβανίδη. Ὁ Γιάγκος «πιέζονταν» ἀπὸ δυὸ πλευρές, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει καὶ περιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας τῶν δικῶν του κινήσεων. Οἱ πιέσεις εἶχαν μᾶλλον τὴν ἔκφραση εὐχῆς, ὄχι ἀπαίτησης. Ὁ Πέτρος θὰ προτιμοῦσε ν' ἀγοράσει ὁ Γιάγκος σπῆτι στὴ δική του συνοικία, τὴν Καραβατιὰ, ὑπῆρχαν κατάλληλα, χτίζονταν καὶ νέα, θὰ μπορούσε νὰ κάνει ἐπιλογή. Σφιγγόταν ἡ καρδιά του μὲ τὴ σκέψη πὼς ὁ Γιάγκος, ἂν ἔφευγε σὲ μακρινὴ συνοικία, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ σπάσει τὸν ἐνωτικὸ δεσμὸ τῶν δυὸ οἰκογενειῶν, θὰ τὸν ἔχανε. Ἦταν, βέβαια, ὁ Νίκος καὶ ἡ Φιλίτσα ποὺ θὰ τόνωναν μὲ τὸ γάμο τους τὴν ὅποια χαλάρωση δεσμῶν, ὅμως ὁ γάμος ἄργοῦσε, κι ὁ Πέτρος τὸν τελευταῖο καιρὸ, ἔνοιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ βρῖσκεται κοντὰ του κάποιος φίλος νὰ μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ. Ἦταν μιὰ αἴσθησις πρωτόγνωρη, δὲν τὴν εἶχε δοκιμάσει ἄλλη φορὰ, στὸ βάθος ἀποτελοῦσε ἔκκλησις γιὰ βοήθεια... Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ συμπατριώτης τοῦ Γιάγκου, ὁ Θεολόγος, τὸν ᾔθελε κοντὰ του, στὴν Καλούτσανη, νὰ μποροῦν νὰ συναντιῶνται συχνά, νὰ λένε τὰ δικά τους, τι νὰ λένε, νὰ μοιρολογοῦν τίς χαμένες πατρίδες· ὅσο κι ἂν ἡ τύχη τοὺς εὐνόησε -ἃς ἦταν καλὰ ὁ Κωστίδης ποὺ τοὺς βοήθησε νὰ προαρμοστοῦν μὲ γρήγορους ρυθμοὺς στὸ χῶρο καὶ στὸν κοινωνικὸ περίγυρο τῆς νέας πατρίδας τους- ὁ τόπος ποὺ γεννήθηκαν καὶ ἔζησαν ἐξακολουθοῦσε νὰ σπαρταράει μέσα τους ὁλοζώντανος· πὼς νὰ ξεχαστοῦν οἱ εὐτυχισμένες μέρες τῆς ζωῆς τῆς Ἰωνίας, πὼς νὰ σβήσει ἡ φρίκη τῆς καταστροφῆς κι ὁ χαμὸς τόσων ἀγαπημένων ὑπάρξεων; Ἦταν ἀναγκαῖο καὶ γιὰ τὸ Γιάγκο τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς, μπορεῖ νὰ τοῦ δημιουργοῦσε ἐσωτερικὴ ἀναστάτωση, προπαντὸς ἡ ἀνάμνησις τῆς χαμένης κόρης, ὅμως θεωροῦσε τὴν ἀναπόληση ὡς χρέος, εὐλαβικὸ μνημόσυνο ἀπέναντι στὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ποὺ ἄφησαν ἐκεῖ, στοὺς δικούς τους, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους, ὅλους τοὺς Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας ποὺ θυσιάστηκαν κι ἔμειναν στὴ χαμένη Πατρίδα, μάρτυρες ἑλληνικῆς ἱστορίας, πολιτισμοῦ καὶ παράδοσης αἰῶνων... Αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή, ὅταν γινόταν, ἀπαιτοῦσε τὴν καταβολὴ μεγάλων ψυχικῶν δυνάμεων· μὲ τὴν ἐπάνοδο στὴν πραγματικότητα ὁ Γιάγκος ἔνοιωθε ἐξαντλημένος κι ἀδύναμος σὰ νὰ τοῦ εἶχαν σπάσει τὰ κόκκαλα μὲ βαριά.

Ήταν τρομερή δοκιμασία, δὲ θάντεχε σὲ συχνὲς ἐπαναλήψεις. — Ὅχι Θεολόγε, τοῦ εἶπε ἀποφασιστικὰ ἓνα πρωτὶ ποὺ συζητοῦσαν πάλι τὸ ζήτημα τοῦ σπιτιοῦ, δὲ θάρθω στὴν Καλούτσιανη, οὔτε στὴν Καραβατιὰ θὰ μείνω, ὅπως μὲ παρακαλεῖ ὁ Πέτρος, θὰ προτιμήσω μιὰν ἄλλη συνοικία, μακρυνὰ ἀπὸ τοὺς δυὸ σας, νομίζω πὼς τὴν ἔχω κι ὅλας βρεῖ...

Παραμονὲς Πρωτοχρονιάς ὁ Γιάγκος ξαναβγῆκε, μόνος αὐτὴ τὴ φορὰ στοὺς δρόμους τῶν Γιαννίνων. Τὰ περιδιαβάσματα τοῦ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσει καλλίτερα τὴν πόλη, αὐτὴ θάταν πιά ἡ μοῖρα τοῦ ἴδιου καὶ τῶν δικῶν του. Πέρασε κι ἀπὸ τοὺς τούρκικους καφενέδες, τὴν περιοχὴ τῆς πρώτης του ἐγκατάστασης, συχνὰ ἔκανε τὴ βόλτα του πρὸς τὰ ἐκεῖ ὅταν οἱ ἀσχολίες τοῦ τὸ ἐπέτρεπαν. Τοῦ προξενοῦσε συγκίνηση ὁ χώρος, εἶχε συνδεθεῖ μ' αὐτὸν μὲ βιωματικὲς καταστάσεις ἔντονες, ἐκεῖ, στοὺς τέσσερες τοίχους ἐνὸς δωματίου τούρκικου ἐρειπωμένου σπιτιοῦ κόνεψε, ὁλοκληρώνοντας τὸν κύκλο τῶν πιὸ τραγικῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς τῆς οἰκογένειας: τῆς σφαγῆς, τῆς καταστροφῆς, τῆς φωτιᾶς, τοῦ χαλασμοῦ καὶ τοῦ μεγάλου ὁδοιπορικοῦ ἢ γύμνια τοῦ χώρου δὲν τὸν τρόμαξε, εἶχε βρεθεῖ ἐπιτέλους ἓνα μέρος, νὰ ξεκουράσουν τὰ βασανισμένα κορμιά τους, στὸ σανίδι ξάπλωσαν, οὔτε ποὺ τόνοιωθαν τίς πρώτες μέρες, εἶχαν περιπέσει σὲ μιὰ κατάσταση τέλειας ἀδιαφορίας γιὰ ὅλα· ὕστερα ἄρχισε ἡ τυραννία τῶν ἀναμνήσεων τῶν τελευταίων ἐβδομάδων, εἶχαν ἀποτυπωθεῖ στὸ μυαλὸ μὲ πυρωμένο σίδερο, ἔρχονταν στιγμὲς ποὺ ἄγγιζαν τὰ ὅρια τῆς τρέλλας, ἀκολουθοῦσε ἓνας ὕπνος ποὺ δὲν ἀπείχε καὶ πολὺ ἀπὸ τὸ θάνατο. Σὲ τέτοιες στιγμὲς τοὺς εἶχε βρεῖ ὁ Πέτρος Κωστίδης, ὅταν μπῆκε στὸ δωμάτιό τους γιὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλει τὴ μεγάλη του ἀπόφαση. Νὰ τοὺς ἀνασύρει ἀπὸ τοὺς «κευθμῶνες» τοῦ Ἄδου καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσει στὸν Παράδεισο. Τὸ παλιὸ τούρκικο σπίτι καὶ ἡ περιοχὴ ἀσκοῦσαν μιὰ ἀκατανίκητη ἔλξη στὸ Γιάγκο, ἐδῶ θὰ ἐπέλεγε τόπο νὰ ἐγκατασταθεῖ, καινούρια σπίτια χτίζονταν, τὰ τούρκικα γκρεμίζονταν ἢ ἐπισκευάζονταν, ἂν οἱ φθορὲς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἰδίων τῶν Τούρκων ποὺ τὰ εἶχαν ἀπογυμνώσει φεύγοντας, δὲν ἦταν πολλὲς· νεόχτιστο προτιμοῦσε ὁ Γιάγκος, βρῆκε τὸ κατάλληλο, ὁλόκληρο τὸ δεύτερο ὄροφο νεοανεγειρόμενου μὲ πέντε μεγάλα δωμάτια καὶ βοηθητικούς χώρους, συμφώνησαν χωρὶς πολλὰ παζάρια τὴν τιμὴ μὲ τὸν ιδιοκτήτη, τὸ σπίτι θὰ ἦταν ἔτοιμο γιὰ παράδοση, ὕστερα ἀπὸ πέντε μῆνες, ἔκαναν τὰ συμβόλαια, ὁ Γιάγκος ἔνοιωθε πὼς βρισκόταν στὴν ἀρχὴ ἐνὸς καινούριου δρόμου τῆς ζωῆς τοῦ ἴδιου καὶ τῆς οἰκογένειάς του, ὅλα ἔδειχναν πὼς οἱ οἰωνοὶ ἦταν καλοὶ...

Χάρηκε ὁ Πέτρος ὅταν ἄκουσε τὴν ἀπόφαση τοῦ Γιάγκου γιὰ τὴν ἀγορὰ σπιτιοῦ, πῆγε κι ὁ ἴδιος, μόνος του νὰ δεῖ, ἤθελε νὰ ἔχει προσωπικὴ ἀντίληψη, ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τίς γνώμες ἄλλων· τοῦ ἄρεσε ἦταν ἡ κατάλληλη ἐπιλογή, ἱκανοποιήθηκε ὁ Γιάγκος μὲ τὴν κρίση του. — *Νάναι καλορρίζικο* εὐχήθηκαν ὅλοι, παραμονὲς πρωτοχρονιάς ἦταν, ὁ δίσεκτος χρόνος τέλειωνε, τὸ 1925 ἂς εἶναι εὐτυχισμένο γιὰ ὅλους μας, εἶπε ὁ Πέτρος, μιὰ ἀνεπαίσθητη

άνησυχία πρόδιναν τὰ λόγια του, *εὐτυχισμένο καὶ γιὰ τὴν πατρίδα μας*, πρόσθεσε ὁ Γιάγκος.

Εὐτυχισμένος χρόνος... Θὰ ἦταν; Ὁ Πέτρος ἔμεινε σκεπτικὸς μὲ τὶς εὐχὲς ποὺ ἔλεγαν ὅλοι, γυναῖκες κι ἄντρες, κάθε μιὰ εἶχε καὶ τὴ δική της ἀπόχρωση· κατὶ ὅμως δὲν πῆγαινε καλὰ καὶ γιὰ τὶς δυὸ οἰκογένειες. Νάταν ὁ ἐπικείμενος χωρισμός, εἶχαν γίνει ἀπὸ καιρὸ μιὰ οἰκογένεια, ὅλοι καταλάβαιναν ὅτι σὲ λίγο θὰ χωριζόταν στὰ δυό, ὄχι, εἶπε μέσα του ὁ Πέτρος, δὲν εἶναι αὐτό, *ἐξάλλου στὰ Γιάννινα θάμεναν ὁ Γιάγκος καὶ οἱ δικοὶ του*, ὅποτε ἤθελαν θὰ ἔσμιγαν, ἔπειτα μὲ τὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους, ὁ δεσμός θὰ γινόταν στενότερος, ὄχι δὲν εἶναι αὐτό, μονολόγησε, *μήπως... μήπως ἡ ὑγεία του ἦταν ἐκεῖνη ποὺ δημιουργοῦσε τὴν ἀνησυχία ποὺ εἶχε τὴν ἀντανάκλασή της καὶ στὸν περίγυρο*; Ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε νὰ πιστέψει πὼς κάτι σοβαρὸ συνέβαινε, παρόλα αὐτά, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Δημήτρη, ἐπέμενε νὰ τὸν ἐξετάσει ἐπειγόντως στὸ ἱατρεῖο, ἔτσι *κάνουν οἱ γιατροί*, σκέφτηκε πάντα φοβοῦνται τὸ χειρότερο, μετὰ τὰ Φῶτα πάντως θὰ ἔκανε τὶς ἐξετάσεις, θὰ ἀπαλλασσόταν ἔτσι κι ἀπὸ τὶς ἀμφιβολίες...

Οὔτε οἱ εὐχὲς τοῦ Γιάγκου καὶ τῆς Φωτεινῆς, εἶχαν τὴ θέρμη ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ μέρες, παρατήρησε ὁ Πέτρος. Τοὺς συνέβαινε τίποτε καὶ δὲν τὸ ἤξερε; Ἐβλεπε κάπως ταραγμένη τὴ γυναῖκα τοῦ Γιάγκου τὸν τελευταῖο καιρὸ, δὲν πῆγε ὁ νοῦς του στὸ κακό. Ἄν ἦταν κάτι σοβαρὸ, δὲν θὰ τοῦ τὸ ἔκρυβε ὁ Γιάγκος. Τότε; Ὅλα αὐτὰ δὲν δημιουργοῦσαν ἀτμόσφαιρα πρόσφορη γιὰ φριέστες καὶ χαρτοπαιξίες πρωτοχρονιάτικες. Ἐτσι ὅταν ἔφτασαν τὰ μεσάνυχτα, οἱ δυὸ οἰκογένειες ξανάπαν τὶς εὐχὲς τους γιὰ τὸ 1925, καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ δωμάτιά τους· τὸ πρωῒ θὰ ξυπνοῦσαν νωρίς, νὰ παρακολουθήσουν, ὅπως κάθε χρόνο τὴ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, στὸ Ἀρχιμανδρεῖο. Λίγο πρὶν χωρίσουν ὁ Γιάγκος εἶπε στὸν Πέτρο σιγά, πὼς ἤθελε νὰ τοῦ μιλήσει. — *Πάμε στὸ σαλόνι*, ἀπάντησε ὁ Πέτρος, δὲν παραξενεύτηκε, λὲς καὶ περίμενε τὴ συζήτηση αὐτὴ ἀπὸ μέρες. — *Τὶ συμβαίνει Γιάγκο*; ρώτησε ὁ Πέτρος, μόλις κάθισαν. Ὁ ἄλλος δὲ μιλοῦσε, κοιτάζε τὸν Πέτρο στὰ μάτια, ἦταν ὅμως φανερὸ πὼς ὁ νοῦς του πλανιόταν ἀλλοῦ. Πέρασε ἔτσι ἀρκετὴ ὥρα, ὁ Πέτρος σεβάστηκε τὴ σιωπὴ του, δὲν ξαναμίλησε. Ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσε σὲ λίγο τοῦ γέμισαν τὴν καρδιά του μὲ δέος. Ὁ Γιάγκος τοῦ μιλοῦσε γιὰ μηνύματα ποὺ αὐτὸς καὶ ἡ γυναῖκα του πίστευαν πὼς δὲν ἔρχονταν ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ζωντανῶν ἀπὸ ἄλλη ζωὴ ξεκινοῦσαν, ὅμως εἶχαν μιὰ ἐνάργεια ποὺ ὀδηγοῦσαν σὲ σκέψεις, δὲ μποροῦσες νὰ τὶς προσπεράσεις, χωρὶς νὰ σταθεῖς... Στὴν ἀρχὴ ὁ Γιάγκος τὰ ἔλεγε τόσο μπερδεμένα, δὲν ἔβγαινε νόημα, ὕστερα, καθὼς ξαστέρωνε τὸ μυαλό του, τάβαλε σὲ μιὰ σειρά, μπόρεσε καὶ κατάλαβε ὁ Πέτρος.

Ὅλα ξεκίνησαν δέκα μέρες πρὶν τὰ Χριστούγεννα. Μιὰ νύχτα, ἐνῶ ἦταν ὅλα ἥρεμα, ξαφνικά, στὶς τρεῖς τὰ ξημερώματα, ἡ Φωτεινὴ, πετάχτηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι, βγάζοντας ἀναρθρὲς φωνές. Εὐπνήσε κι ὁ Γιάγκος τρομαγμένος καὶ προσπάθησε νὰ συνεφέρει τὴ γυναῖκα του, πιστεύοντας πὼς πρόκειται

για ἐφιάλτη, συχνά βασάνιζαν τὴ γυναίκα του ἐφιάλτες, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης καταστροφῆς. Χαμένη προσπάθεια, μὲ τίποτε ἡ γυναίκα του δὲ λάρωνε. Ὅταν πέρασε ἡ μεγάλη κρίση, ὁ Γιάγκος κατόρθωσε νὰ ξεχωρίσει στὰ λόγια τῆς Φωτεινῆς ἓνα ὄνομα: Θεώνη. *Μὰ Θεώνη ἦταν ἡ χαμένη κόρη τους, ἀναλογίστηκε ἐκπληκτος ὁ Γιάγκος. — Γιατί ἀνέφερες τὴ Θεώνη Φωτεινή;* ρώτησε τὴ γυναίκα του, κοιτάζοντάς την στὰ μάτια ἐπίμονα. — *Τὴν εἶδα*

Μέλη τῆς «Μαντολινάτας» τοῦ συλλόγου «Ἡρακλῆς»: Δημ. Μακρῆς, Ἀθαν. Ἀγγελίδης, Δημ. Ἀργύρης, Λάκης Καππᾶς.

Γιάγκο, ἀπάντησε ἐκείνη καὶ ξέσπασε σὲ λυγμούς. Αὐτὸς τὴν ἄφησε νὰ κλάψει ὅσο ἤθελε, ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς, ἦταν φανερὸ πὼς τὸ ὄνειρο ἦταν διαφορετικό ἀπὸ τοὺς ἐφιάλτες ποὺ τὴν βασάνιζαν. Ὅταν νόμισε πὼς ἤρθε ἡ κατάλληλη στιγμή, τὴ ρώτησε ἥρεμα, γιὰ νὰ μὴν προκαλέσει νέα ἀντίδραση. — Για πές μου τώρα, πὼς εἶδες τὴ

Θεώνη μας... Ἡ Φωτεινή, ἦταν ἑτοιμὴ πάλι νὰ βάλει οὐρλιαχτό, ὅχι τῆς εἶπε τώρα ὁ Γιάγκος, σὲ τόνο ἐπιτακτικό, *θέλω νὰ μάθω κι ἐγὼ πὼς εἶδες τὸ κορίτσι μας, πατέρας τῆς εἶμαι...*

Φουρτουνιασμένη θάλασσα στὴν ἀρχὴ ὁ λόγος τῆς γυναίκας, ὁ Γιάγκος δὲν ξεχώριζε λέξεις, δὲν ἔβγαζε νόημα. Τὰ κύματα ὀρθώνονταν πανύψηλα, τὸ βουητὸ τοῦ ἀνέμου καὶ ἡ θύελλα ἔπνιγαν κάθε ἐπίκληση σωτηρίας, αὐτὸ πᾶσχιζε νὰ δώσει στὸν ἄντρα τῆς νὰ καταλάβει ἡ Φωτεινή, ἡ Θεώνη ζητοῦσε ἀπεγνωσμένα τὴ βοήθειά τους, μόνο αὐτὸ κατάλαβε κι ὁ Γιάγκος στὴν ἀρχή, ὡς ὅτου καταλαγιάσει ὁ χαλασμός καὶ μποῦν σὲ κάποιο ρυθμὸ τὰ λόγια τῆς γυναίκας του... — *Ἐφιάλτης*, εἶπε ὁ ἄντρας, ὅταν κάποτε κατάλαβε τι τοῦ ἔλεγε ἡ Φωτεινή. — *Ὅχι ἐφιάλτης*, ἀντέδρασε ἔντονα αὐτὴ, *εἶδα τὸ κορίτσι μας, ζωντανὸ νὰ τὸ τυραννοῦν οἱ ἄπιστοι, μοῦ ἄπλωνε τὰ χέρια νὰ τὴν ἀρπάξω, νὰ τὴ σώσω ἀπὸ τὸ μαρτύριο, «δὲν ἀντέχω ἄλλο μάνα», φώναξε, «πάρε με, θὰ σκοτωθῶ...» Πιὸ ἀτελπισμένη κραυγὴ δὲν ἄκουσα στὴ ζωὴ μου. Ἦταν ἡ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ αὐτὴ ποὺ μὲ καλοῦσε. Ἡ Θεώνη ζεῖ Γιάγκο, ἀπόψε μᾶς ἔστειλε μήνυμα νὰ τὴ σώσουμε. Ὑστερα ἡ Φωτεινὴ ἄρχισε νὰ διηγεῖται πάλι μπερδεμένα κι ἀνάκατα σκηνὲς ἀπὸ τὸ μαρτύριο τῆς κόρης τους, ἴδια ὅπως κάνουν οἱ ἀγιογράφοι στὶς ἐκκλησιές, ὅταν θέλουν νὰ ἱστορήσουν τὴν κόλαση μ' ὅλες τῆς τὶς λεπτομέρειες, ἀπὸ τὸν πύρινο ποταμὸ, καυτὸ μο-*

λύβι τὰ νερά του, ὡς τὰ σύνεργα πού χρησιμοποιεῖ ὁ χορὸς τῶν δαιμόνων γιὰ νὰ τυραννάει τοὺς ἁμαρτωλοὺς. — *Δαίμονες καὶ χειρότεροι εἶναι οἱ βασανιστές της*, οὐρλιαξε κάποια στιγμή ἡ γυναίκα, ἀλλὰ ἡ Θεώνη μας, τί ἔφταιξε τὸ ἄθῳο παιδί, νὰ βασανίζεται σὰν τοὺς κολασμένους; *Συγχώρεσέ μας, θεέ μου, γιὰ τίς ἁμαρτίες μας, ἐμεῖς φταῖμε γιὰ ὅσα ὑποφέρει*, ἔκανε τὸ σταυρό της, κι ἄρχισε πάλι ἓνα ἀτέλειωτο κλάμα γιὰ νὰ καταλήξει σὲ ἀσυναρτησίες καὶ παραλοϊσμούς... Ἀπὸ ἐκείνη τὴ μέρα ἡ Φωτεινὴ δὲν ἔκλεισε μάτι, Πέτρο, φοβᾶται πὼς θὰ ξαναδεῖ τὸ χαμένο κορίτσι της νὰ καίγεται στὶς φλόγες τῆς κόλασης, ἀνησυχῶ τώρα γιὰ τὴν ὑγεία της, γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ της... Εἶμαι ἀπελπισμένος δὲν ξέρω πιά τί νὰ κάνω, πὼς νὰ φερθῶ, χάνω τὴ γυναίκα μου...

Ὁ Πέτρος σηκώθηκε, τὸ ἴδιο ἔκανε κι ὁ Γιάγκος, ἔπесαν ὁ ἓνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου, ἔμειναν ἀρκετὴ ὥρα ἔτσι, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει, ὁ καινούριος χρόνος ἔκανε τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του, τὸ 1925 γεννοῦσε στὸν κόσμον ἐλπίδες, ἐλάχιστες θὰ γίνονταν πραγματικότητα, οἱ περισσότερες θὰ ἔμεναν στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀνεκπλήρωτα ὄνειρα. Ὁ Πέτρος, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ Γιάγκου, ἦταν σίγουρος πὼς τὸ ὄνειρο-ἐφιάλτης τῆς Φωτεινῆς, ἔκρυβε ἓνα μήνυμα καὶ μιὰ ἐλπίδα, τὸ εἶπε καὶ στὸ Γιάγκο, ὅταν ἀποφάσισε νὰ μιλήσει. — *Ἐχει δίκιο ἡ Φωτεινὴ, τὸ ὄνειρο εἶναι προφητικό, ἡ Θεώνη ζεῖ, χρέος ὅλων μας εἶναι νὰ σκεφτοῦμε πὼς θὰ μπορέσουμε νὰ τὴν ἀρπάξουμε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν δημιῶν της*, αὐτὸ ζητάει τὸ βασανισμένο κορίτσι. Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχει κρατικὴ ὑπηρεσία πού νὰ ἀσχολεῖται μὲ τέτοιες ὑποθέσεις, ὅμως ἐγὼ ἔχω στὸ νοῦ μου κάτι πού θὰ βοηθήσει νὰ λυτρώσουμε τὴ Θεώνη ἀπὸ τὴν κόλαση. Ἀπόψε δὲ λέω τίποτε, οὔτε θέλω νὰ δημιουργήσω πρόωρες ἐλπίδες, μόλις ὅμως περάσουν οἱ γιορτές, θὰ μιλήσω μὲ τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσει. Μὴ ζητᾶς τίποτε ἄλλο αὐτὴ τὴ στιγμή, μὴν πεῖς τίποτε στὴ Φωτεινὴ, προσπάθησε νὰ τὴν κάνεις νὰ ἡρεμήσει μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, ὥς παίρνει κι ἓνα κουτάλι βαλεριάνα πρὶν κοιμηθεῖ, μ' αὐτὴ ἡρεμοῦσε καὶ ἡ Λευκὴ τοὺς πρώτους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ Βασίλη, ἔχω μιὰ διαίσθησιν πὼς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ ὅλα θὰ πάνε καλὰ· μὴν τὸ πάρεις ὡς γεβαιότητα καὶ δοκιμάσεις στὸ τέλος ἄλλη ἀπογοήτευση, ἄσε τὰ πράγματα νὰ κυλήσουν μόνον αὐτοὺς, ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὁ ἐκ Καισαρείας πού γιορτάζουμε αὐριο, προστατεύει τοὺς δυστυχισμένους, τοὺς αἰχμάλωτους, τοὺς φυλακισμένους, τοὺς ἐξόριστους, τοὺς πεινασμένους, τοὺς βασανιζόμενους, ἴσως στὴν περιοχὴ πού ποίμανε ὁ ἅγιος στὴν ἐποχὴ του, νὰ βρίσκεται καὶ ἡ κόρη σου...

Ὁ Γιάγκος ἔμεινε ἀναυδος... Ὅσα ἄκουε ἀπὸ τὸν Πέτρο, τοῦ φαινόταν πὼς ἀποτελοῦσαν προέκταση τῶν ὁνείρων τῆς Φωτεινῆς, ἦταν δυνατό νὰ ἔχουν σχέση ὅλα αὐτὰ μὲ τὴν πραγματικότητα... Ἡ Φωτεινὴ, βέβαια, ἔβλεπε ὄνειρα, ὁ Πέτρος ὅμως; Μὲ τίς συνθήκες πού εἶχαν δημιουργηθεῖ, μετὰ τὴ μεγάλη καταστροφὴ, μὲ δεδομένη τὴν ἐχθρότητα καὶ τὸ μῖσος ἀνάμεσα σὲ

Τούρκους και Έλληνες, πώς θα μπορούσε ο Πέτρος να σπάσει το φράγμα της απομόνωσης και ν' ανακαλύψει τη Θεώνη και τον τόπο του μαρτυρίου της; Πώς θα επέτρεπαν κάτι τέτοιο οι βασανιστές της; Δεν ήταν ένας, δυό, πέντε, δέκα, εκατό, για τους Έλληνες όλη ή Τουρκιά είχε μεταβληθεί σ' ένα δῆμο της φυλής, για άτομα και ομάδες, πώς μπορούσε ο Γιάγκος να ξεχάσει την οικογενειακή του περιπέτεια και να ελπίζει στη σωτηρία της κόρης του, αν βέβαια ζούσε, γιατί στο βάθος, παρά την πίστη της γυναίκας του, ο ίδιος αμφέβαλλε...

Ο Πέτρος είδε την κατάπληξη κι ύστερα τη δυσπιστία στα μάτια του Γιάγκου, τον πρόλαβε, πρὶν αὐτὸς ἀνοίξει τὸ στόμα του. —Ξέρω, ξέρω... τοῦ εἶπε, ἔχεις δίκιο νὰ εἶσαι ἐπιφυλακτικὸς σ' αὐτὰ πὸν λέω, εἶμαι σίγουρος πὼς ὕστερα ἀπὸ τὶς γιορτὲς θ' ἀλλάξεις γνώμη, ὅταν θὰ μάθεις λεπτομέρειες τοῦ σχεδίου μου. Τώρα δὲν σοῦ λέω τίποτα. Μιὰ εὐχὴ ἐκφράζω μόνο. Τὸ νέο σπίτι πὸν θὰ πᾶς νὰ εἶναι τυχερό..., νὰ καλοδεχτεῖς σ' αὐτὸ τὴ χαμένη κόρη σου. Ἴσως δὲν ἦταν τυχαῖο πὸν τώρα ἀποφάσισες ν' ἀγοράσεις δικό σου σπίτι, ὅλα μποροῦν νὰ γίνουν Γιάγκο, ἀν βοηθάει ὁ θεός... ἤλπιζες ποτέ, πὼς μὲ τὸν ἐρχομό σου στὰ Γιάννινα, μέσα ἀπὸ τόσα αἵματα, δάκρυα, καταστροφές καὶ κινδύνους, θὰ εὕρισκες μιὰ οἰκογένεια νὰ σὲ περιμένει; Κι ὁμῶς ἐγινε... Πάμε τώρα, ἡ ὥρα πέρασε, ἡ γυναίκα σου θ' ἀνησυχεῖ, προσπάθησε νὰ τὴν ἡρεμήσεις, καλὴ κι εὐτυχισμένη χρονιά, γιὰ ὅλους μας, γιὰ ὅλο τὸν κόσμον. Ὁ Γιάγκος τί ν' ἀπαντήσει στὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Πέτρου, τὸν ἀγκάλιασε σφιχτὰ ἀκόμα μιὰ φορὰ, ἔσκυψε μάλιστα νὰ τοῦ φιλήσει τὸ χέρι. —Θὰ σὲ μαλώσω τώρα, διαμαρτυρήθηκε ὁ Πέτρος, καὶ φίλησε τὸ Γιάγκο στὸ μέτωπο... Ἐξω τὸ ξεροβόρι τράνταζε τὶς γρίλλιες τῶν παράθυρων, θυμωμένος ἐδειχνε πὼς θάμπαινε ὁ καινούριος χρόνος... Πολλὰ θὰ γίνονταν τὸ 1925 καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὰ Γιάννινα. Εἶχαν βαρὺ τίμημα νὰ πληρώσουν οἱ Έλληνες γιὰ τὰ σφάλματά τους, προπαντὸς γιὰ τὴ μεγάλη καταστροφή, οἱ πρόσφυγες ἦταν οἱ ζωντανοὶ μάρτυρες αὐτῆς τῆς τραγωδίας. Κι ἓνας κόσμος ἑκατομμυρίων δὲν ξεριζώνεται, χωρὶς βαρεῖες συνέπειες ἀπὸ τὶς πατρογονικὲς ἐστίες, οὔτε μεταφυτεύεται εὐκόλα σὶς νέες πατρίδες. Ὁ ἀγώνας γιαντὴ τῇ, χωρὶς προηγούμενο, προσπάθεια, μόλις τώρα ἄρχιζε...

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ε' ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ. 5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
Τὰ μετεπαναστατικά Γιάννινα	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
Ὁ φόνος τοῦ στρατηγοῦ Tellini καὶ οἱ συνέπειές του	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
Ἀντεπανάσταση - Ἐκλογές καὶ ἡ ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
Ληστοκρατεία καὶ ἀποσπασματοκρατεία	152
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Σπυρίδωνα - Ἀντιδράσεις	200
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ	
Πνευματικὲς ἀναλαμπές καὶ διώξεις κομμουνιστῶν	233

Οί φωτογραφίες προέρχονται από τα αρχεία των: Τάτση Άποστολίδη, Γεωργίου Δευτεραίου, Άγγελικης Ζούμπου, Άνθούλας Κατσίδα, Άγγελικης Βερτοδούλου - Καψάλη, Έλένης Κίγκα, Κώστα Κόκκα, Βασίλη Μάργαρη, Τένη Παναγιωτίδη, Γεωργίου Πανούση, Σπύρου Σπέγγου, Λουκίας Έλευθερίου Τζάλλα, καθώς κι από τα αρχεία της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών και της Ήπειρωτικής Έταιρείας Άθηνών. Εύχαριστώ όλους θερμά για τη συμπαράστασή τους.

Τυπογραφικές Εργασίες

Γ. Δούβαλης – Ε. Αποστόλου ο.ε

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 41 (Στοά Καμινέρη) Τηλ. (0651) 27.845 – 20.544

